UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Iosephi Ripamontii E Collegio Ambrosiano Historiarvm Ecclesiae Mediolanensis Decas ...

Decas Prima

Ripamonti, Giuseppe

Mediolani, 1617

urn:nbn:de:hbz:466:1-11209

Visual Library

N III. 21. Th. 4908.
23

B.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

IOSEPHI RIPAMONTII

E Collegio Ambrosiano

HISTORIARVM ECCLESIÆ MEDIOLANENSIS

Decas Prima

CVM PRIVILEGIO.

Ex legato Celsi Principis Ferdin: Epi Paderb: et Monasterii: Ao 1653.

Collegij Societ: JESU Paderb:

MEDIOLANI,

Ex Collegij Ambrosiani Typographia.
M. DC. XVII.

Imprimatur,
Fr. Al. Bariola Augustinianus Consultor S. Officij pro Reuerendiss. Inquisit.
Al. Bosius Can. Ord. Theol. pro Illustriss. D. Card. Archiep.
Vidit Saccus pro Excellentiss. Senatu.

TIbi Iosepho Ripamontio Collegij Ambrosiani Doctori primam Hist. Eccl. Med. Decadem omnium Doctorum suffragijs consensuq. receptam imprimendi facultatem damus.

Antonius Rusca Collegij Ambrosiani Præses suo, & Collegarum nomine.

SExtus hic annus agitur, ex quo, Federicus Borromęus Cardinalis, Collegium Ambrosianum, & vndique collecta volumina, reipublicam fecit, decreto nobis stipendio, datisq. legibus, quibus in hanc asciti fortunam vteremur. Ab huius Ambrosiani Collegij primordijs, cùm instituerim ego, Pontifices, & tempora, casusque Mediolanensis Ecclesiæ mandare litteris, vix tamen adhuc vltra dimidium operis processi, præbuitq. tam lento progressui causam obscurissima rerum memoria, dũ eas cogor extrahere velut ex profundo. Atq. ego quidem iam inde à principio fixum hoc & animo deliberatum habueram, vt seró potius vniuersa sua mole completum opus, quàm in partes & membra festinatum euulgarem. Sed per Collegij leges, & instituta, cunctari diutius non potui. Prodit igitur huius Ecclesiasticę Historię Prima Pars, à Barnabæ initijs ad extrema Chrysolai, quod spatium

est annorum centum fere supra mille.
Reliqua deinceps; vt minus impedita
fortasse felicius absoluentur; secundaq.
& tertia Decas, si vita suppeditabit,
propediem apparebunt.

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

Mediolanum à Gallis conditum. pag. 3
Barnabas Mediolani Pontificatum instituit. pag. ibid.
Barnabas in insula Cypro natus. ibid.
Barnabæ parentes in exilio. 4
Barnabas primò Iosephus appellatus. ibid.
Barnabas studiorum causa Hierosolymam missus. ibid.
Barnabæ condiscipuli. 5
Marcus Ioannes Barnabæ consobrinus. ibid.
Barnabas se se ad Christum adiungit. ibid.
Barnabas inter discipulos acceptus. 6
Barnabas patria bona diuendit. ibid.
Barnabas allicere Paulum ad Christi fidem conatus. 7
Barnabas agit pro Paulo. 8
Barnabas, & Paulus missi Hierosolymam. 9
Barnabas, & Paulus creantur Apostoli. 10
Tecla Promartyr. ibid.
Tecla Iconij nata. ibid.

Barnabas, & Paulus ob Teclam accusati. 11
Tecla Paulum audit è vinculis concionantem. ibid.
Tecla feris obÿcitur. 12
Tecla defensa diuinitus. ibid.
Teclæ mitis obitus. 13
Barnabas, & Paulus Iconio pulsi veniunt in Listrios. ibid.
Barnabas, & Paulus pro dÿs habiti. ibid.
Barnabas, & Paulus ad Apostolos legantur. 15
Barnabas inuito, ac reclamante Paulo Marcum assumit. ibid.
Error ex historia sublatus. ibid.
Barnabas quo tempore Mediolanum venerit. 17
Anatholon, & Caius Barnabæ socÿ. ibid.
Barnabas contemptu simulacri refert gradum in vrbis ingressu. ibid.
Barnabas qua porta vrbem ingressus. 18
Res diuina tempore Barnabæ quomodo fieret. 19
Barnabæ contentio cum Iuliano quodam. ibid.
Christiana religio varios Mediolani metus animorum conciuit. ibid.
Primus annus christianæ religionis vrbi Mediolano. 20
Flamen maximus Mediolani, & eius potestas. 21
Pons nudus Mediolani. 22
Vrbis fines. ibid.
Portæ vrbis. ibid.
Porta Ticinensis olim Ambrosiana dicta. 23
Barnabas Petri legatus. ibid.
Ecclesia Mediolanensis iã inde à Barnaba Metropolis fuit. ib.
Galuaneo flammæ quanta fides habenda. 24
Fines Ecclesiæ Mediolanensis ex Galuaneo. ibid.
Anatholon, & Caius initiati sacris à Barnaba. 25

Narnus

Narnus se se ad Barnabam adiungit. ibid.
Narni conuersio, natales tempus. ibid.
Narnus à Barnaba datus Episcopus Ecclesiæ Bergomensis. 26
Capitolium expiatum à Barnaba, et dicatum Saluatori, dein Teclæ. ibid.
Teclæ ædes, Canonici, cultus, mutatio. 27
Barnabæ Pontificatus argumenta. 28
Barnabæ verba de suo in Italiam aduentu. 29
Barnabas in patriã reuertens Anatholenem suffecit sibi. 30
Barnabæ finis. ibid.
Barnabæ verba cum sensisset insidias. 31
Barnabæ corpus, vbi sepultum. 34
Amplitudo Mediolanensis Etclesiæ. 35
Barnabæ consilia, & artes in Mediolanensi Pontificatu. ib.
Priuilegia Mediolanensis Ecclesiæ, ob Barnabæ nomen, & memoriam. 36
Barnabæ statura, & oris dignitas. ibid.
Status vrbis post Barnabæ discessum. 37
Nazarius, & Celsus Mediolani passi tormenta pro Christi fide. ibid.
Nazarij profectio. 38
Perpetua Nazarij mater. 39
Nazarius Celsum indisciplinam accipit. 40
Dinobarus in Nazarium, & Celsum sæuit. ibid.
Celsi verba in tormentis. 41
Dinobari vxor pro Nazario, & Celso deprecatrix. ibid.
Nazarius, & Celsus in aquã deiecti, & seruati diuinitus. 42
Nazarij, & Celsi corpora in latebras abiecta, & inuenta non sine miraculo. 43
Geruasij, & Protasij res, & ætas in ambiguo. 44

Anatholonis anni. ibid.
Anatholon ad Barnabæ fontem secedit. 45
Anatholon Brixiam excurrit. ibid.
Anatholonis reliquiæ in ancipiti fama. 46
Michael Picolpassus, quid de Anatholone scriptum reliquerit. ibidem.
Caij patria, cognomentum, disciplina. 47
Caius Romam proficiscitur. 48
Coniectura de Caio, & fama duplex. 49
Caius in itinere diuinitus cognoscit de Petri, & Pauli fine. ibidem.
Caius instituit Mediolani vitæ communitatem 50
Philippus Oldanus Mediolani Princeps nobilitatis. ibid.
Philippi Oldani baptismus. 51
Portius, & Faustus Philippi filij. 52
Philippi studium in sepeliendis mortuis. ibid.
Oldanæ domus horti. ibidem.
Vitalis, & Valeriæ baptismus, & martyrium. 53
Diogenes, & Aurelius. 54
Columella cum inscriptione Geruasij, & Protasij martyrum adulterina. 55
Ambrosij testimonium de Geruasij, & Protasij martyrum ætate. 56
Geruasius, & Protasius Monasticæ vitæ formam elegere. 57
Protasius dictus Oribasius à nonnullis. 58
Ambrosio dormienti Geruasius, & Protasius apparuere. ibid.
Geruasij, & Protasij reliquiæ monstratæ diuinitus Ambrosio. pag. 60
Cæcus illuminatus in translatione SS. Geruasij, & Protasij. pag. 61

Caij

Caij Pontificatus, & instituta. 62
Clataeus Brixiæ Episcopus. 63
Viator succedit Clateo in Ecclesiæ Brixiensis administratione. ibid.
Castritianus ex Oldana gente factus Episcopus. 64
Portianæ ædis origo. 65
Faustinianæ ædis origo. ibid.
Sophia cum tergemina prole. 66
Sophia impauide respondet Præfecto. 67
Palladia conatur abducere Sophiam à Christi fide. 68
Fides Sophiæ filia. 69
Spes Sophiæ filia. ibid.
Charitas Sophiæ filia. ibid.
Faustini, & Iouitæ natales, & reliqua. 70
Apollonius Brixiæ Episcopus. 71
Miracula in martyrio Faustini, & Iouitæ. 73
Faustinus, & Iouita Mediolanum rapiuntur. 74
Kalimeri natales, & quo casu Mediolanum venerit. 75
Kalimerus inuitus fit Episcopus. 76
Hadrianus in Christianos efferatus. 77
Kalimeri Pontificatus, & martyrium. 78
Kalimeri res in duplici fama. 80
Kalimeri ædes, & translatio. 81
Mona sedente publica Bibliotheca fuit Mediolani. 83
Monas diuinitus electus. 84
Mona vicus. ibid.
Monas parochias instituit. 85
Philippus cum vxore, & filio Christianis fauet. ibid.
Decius in Christianos sæuus. 87
Mona Pontificatus. 88

Cogne-

Cognomen gentis à Basilica Petri, vnde ductum. 89
Burrorum familia, vnde originem habuerit. 90
Curia picta. ibid.
Maternus Monæ succedit. 91
Successio Archiepiscoporum, ab Mona vsq. ad Ambrosium emendata. ibid.
Petrus Galesinius, & Onuphrius Panuinius notati. 92
Maternus quomodo ad Pontificatum Ecclesiæ Mediolanẽsis euectus. 93
Galli edictum. ibid.
Maximianus Herculeus infensus Ecclesiæ. 94
Herculei crudele factum in Christianos. 95
Materno sedente, qui status Ecclesiæ. 96
Mombricij testimonium. ibid.
Victoris Martyrium. 97
Marini nomen pro materno scribarum errore. 98
Victoris fama etiam apud exteros. ibid.
Fidelis conuersio, baptismus, instituta, finis. 99
Casius in vinculis. ibid.
Carpophorus, & Exanthus aulici. ibid.
Mortuus homo ad vitam reuocatus. 100
Fidelis reliquiæ. 101
Arona, & Angleria. ibid.
Fama multiplex de Carpophoro, & Exantho, cæterisq; sodalibus. 102
Nabor & Felix. 103
Sauinæ pium institutum, & finis. ibid.
Sebastiani patria, & fortuna, & ars in tegenda Christi fide. pag. 104
Marcellianus & Marcus Sebastiani cura. 105

Nico-

Nicostrati præfecti vxor. 107
Sebastiani verba. 108
Tranquillinus & Marsia. 109
Cromatius præfectus vrbis. ibid.
Sebastianus pro mortuo habitus viuit. 110
Irene Castuli martyris vxor. ibid.
Sebastiani corpus inuentum. 111
Ara posita D. Sebastiano. 112
Aedes D. Sebastiano Mediolani quando posita. 113
Maximiani, & Diocletiani sæuum edictum. ibid.
Maximus, Cantius, Cantianus, Cantianilla. 114
Protus educator. 116
Quirini martyrium. ibid.
Pelagiæ finis. 117
Christinæ caput. 161
Sepulcrorum vsus Mediolani. 118
Maliodorus à Materno datus Episcopus populo Derthonensi. 119
Maternus in exilio mortuus. ibid.
Maternus captiuorum tutelaris. 120
Sanctorum inuocatio. ibid.
Iulius Maternus. ibid.
Iulij Firmici Materni liber. 121
Herculis ædes Mediolani. 122
Maximianus, & Diocletianus abdicant imperium. 123
Orosius ignoratus Panuinio. ibid.
Galesinij error in Orosio. 124
Africanæ Ecclesiæ tumultus. ibid.
Donatistæ. 125
Mirocles in Romana Synodo. ibid.

Mi-

Mirocletis instituta. 126
Mirocles diues fuit. ibid.
Pestilentia Mediolani. 127
Nazareus Orosium secutus Arelate. 128
Constantinus conditor Ecclesiasticæ securitatis. ibid.
Eustorgius Episcopus antea militiam secutus. 129
Eustorgius diu Pontificatum recusauit. 130
Trium Magorum historia. ibid.
Basilica Regum. 132
Helena Constantini mater veniſſe Mediolanum dicitur. ibid.
Opinio de tribus Magis confutata. 133
Eustorgius claruit insigni miraculo. 135
Crux inuenta sedente Eustorgio. 136
Claui crucis Mediolanum allati. 137
Clauus sacrosanctus quanta religione Mediolani adseruetur. 138
Iulius Archiepiscopus Mediolani. 139
Iulius instituit Mediolani sacrarum virginum catum. 140
Protasius Algisius Mediolani Archiepiscopus. ibid.
Constantino mortuo, qui status Ecclesiæ Mediolanensis. 141
Arianæ sectæ initia & progressus. 142
Concilium habitum Mediolani. 143
Eusebij in Concilio Mediolanensi res gestæ. 144
Arianorum litteræ ad Eusebium Episcopum Vercellarũ. 145
Eusebij consilium in vitanda Arianorum fraude. 146
Dionysius Marlianus. 147
Vrsacius, & Valens. ibid.
Ariani Palatium ipsum concilio sedem quærunt. ibid.
Arianorum litteræ ad populum Mediolanensem. 148
Constantius vltro accusat Athanasium. 149

Atha-

Athanasius damnatus. ibid.
Dionysius in Cappadociam relegatus. ibid.
Dionysius semimartyr appellatus. 150
Liberius Pontifex maximus Mediolanum venit. ibid.
Auxentius in Dionysij locum suffectus. ibid.
Auxentij mors. 151
Edictum Cæsaris pro Auxentio. ibid.
Vercellarum vrbem nonnulli Metropolim dixere, idq; falso. 152
Martinus venit Mediolanum. 153
Martini casus, & res gestæ Mediolani. ibid.
Auxentius Martinum exturbat. 154
Auxentij dissimulatio Catholicis apta. 155
Hilarius Pictanensis Mediolanum profectus Auxentium aggreditur. 156
Hilarij cum Auxentio disputatio. 156
Hilarius eijcitur ex vrbe Mediolano. 157
Auxentij finis. 158
Dionysij obitus. 160
Dionysij peregrinatio. 161
Aurelij necessitudo cum Dionysio. 162
Dionysij morientis verba & mandatum extremum. ibid.
Armenia luctus ob Dionysij mortem. 163
Aurelius Mediolanum venit. ibid.
Aurelius Mediolani moritur. ibid.
Arianorum & Catholicorum contentio de Pontifice eligendo. 164
Ambrosius infantis voce salutatur Episcopus. 165
Ambrosius varijs artibus conatur populi consensum effugere. ibid.

Ambrosij fuga, & mirificus euentus. 166
Lex de illis, qui ex Magistratu crearentur Episcopi. ibid.
Valentiani litteræ ad populum Mediolanensem. 167
Leontius prodit latitantem Ambrosium. ibid.
Ambrosij natales, & studia & ante Pontificatum honores. pag. 168
Ambrosij Pontificatus præsagia. 169
Ambrosij baptismus. ibid.
Ambrosius patrimonium in pauperes diuidit. 170
Basilij gratulatio ob nouum honorem Ambrosij. ibid.
Damasus Simplicianum ad Ambrosium mittit. ibid.
Ecclesiæ Mediolanensis status sub Ambrosio. 171
Nouatiani solicitum Ambrosium habuere. ibid.
Ambrosius Satyrum fratrem in partem curarum assumit.
Ambrosij instituta suscepto Pontificatu. 172
Iustinæ odium in Catholicos. 173
Iustinæ dolo Martinus circumuentus. ibid.
Martinus diù trepidans ad Valentianum accedit. 174
Sirmiensis casus perculit exacerbauitq; Iustinam. 175
Iustina Gratianum corrumpit. 176
Basilij obitus acerbus Ambrosio, & Ecclesiæ toti. 177
Claudianus, & Secundianus Episcopi partium Arianarum. ibidem.
Conuentus habitus Aquileiæ pro Palladio, & Secundians. 178
Palladius ad iudices profanos prouocat. 179
Ambrosij & Gratiani necessitudo. 180
Pagani dicacitas, & casus. 181
Ambrosius pro Pagano deprecator apud Ambrosium. 182
Ambrosius Romam iuit. ibid.
Ambrosius Romæ concionatus. 183

Cau-

Cauponũ ædes excidio repente datæ diuinitus. 184
Paralitica mirabiliter ab Ambrosio restituta. 185
Aulici homines Ambrosio negotium facessunt. 186
Ambrosius de incarnatione verbi concionatur. 187
Macedonius quidam Gratianum in exitium traxit. 188
Priscillianistæ ab Ambrosio retecti, & pulsi. 189
Macedonius Priscillianistas restituit exitu tristi. 190
Legatio Mediolanum missa de restituendo Idolorum cultu. pag. 191
Damasus ad Ambrosium scribit. 193
Gratiani casus. 194
Maximus domui Cæsarum annexus, ibid.
Gratianum mortuum laudauit Ambrosius. 195
Satyri obitus. ibid.
Satyri instituta. ibid.
Ambrosij solicitudo Satyro absente. 197
Ambrosius Satyrũ fratrem laudauit oratione funebri. 198
Ambrosius legatus ad Maximum. 199
Vrsulæ, & sociarum casus. 200
Vrsulæ martyrium in duplici fama. 201
Q. Aurelius Symmachus lacessit Ambrosium. 202
Conciones duæ aduersæ, quas Ambrosius, & Symmachus habuere in eadem causa. 203
Ara victoriæ. 204
Vestalium virginum alimenta. 205
Symmachi orationis forma. 206
Augustinus quo tempore Mediolanum venerit. 209
Augustini parentes. ibid.
Augustini natales & indoles. 210
Augustini prima puerilis institutio. ibid.

Augustinus hæret incertus, atque anceps. 211
Augustinus sacra Biblia in manum sumit. ibid.
Augustinus ad Manichæos transit. 212
Manicheorum errores, & opinionum portenta. ibid.
Monicæ solicitudo ob perditos Augustini mores. 213
Monicæ visum diuinitus oblatum. ibid.
Monica filium commendat Episcopo. 214
Fausti congressus Augustino salutaris. ibid.
Augustinus dicendi magister.
Augustinus quo consilio Romam venerit. 216
Augustinus acceptus ab Ambrosio familiariter. ibid.
Augustinus audito Ambrosio magnopere commouetur. 217
Monica desiderio filij Mediolanum venit. ibid.
Augustinus laborat ob Ambrosij occupationes, & curas. 128
Hominis creatio torsit Augustinum. 219
Alipius, & Nebridius sodales Augustini. ibid.
Augustinum inter & Alpium simultas, & reconciliata mox gratia. 210
Augustinus cogitat de vxore ducenda. 221
Monica parat vxorem dare filio. 222
Augustini scortum. 223
Augustinus procatur. ibid.
Augustini amica domum fugit. ibid.
Augustinus diuinationi deditus. 224
Firminus Mediolani vir ambitiosus. ibid.
Firmini vanitas, & inane studium in diuinatione. 225
Augustinus spernit Mathematicos. 226
Simplicianus Augustinum mouet. ibid.
Potitianus Mediolani vir prætorius. 227
Aulicorv hominũ cognito casu permouetur Augustinus. ibid.

Augu-

Augustinus varie fluctuat. 228
Briantæ sorum fines. 229
Carolus Quintus & Franciscus Sfortia priuilegia & immunitates indulsere Briantæo nomini. 233
Verecundus grammaticus Casiciaci. 234
Monica & Adeodatus & Alipius Casiciacum iere cum Augustino. ibid.
Augustinus cum suis Mediolanum reuertitur. 235
Augustini baptismus. 236
Augustinus in patriam reuertitur. ibid.
Monica moritur. 237
Canonici Lateranenses. 238
Immortalitas animi euidenti argumento comprobata. 239
Iustinæ artes & noua tentamenta. 242
Auxentius Mercurinus. 243
Iustinæ concio ad Valentianum filium. 244
Ambrosius in Palatium euocatus. 246
Populi Mediolanensis motus ob periculum Ambrosij. 247
Auxentius elicere ad disputationem Ambrosium conatur. 248
Ambrosij litteræ ad Valentianum. 249
Ariani hominis temeritas confutata diuinitus. 250
Iustina necem Ambrosio machinatur. 251
Basilicam Portianam appetunt Ariani. 252
Mediolanensis Ecclesiæ tristæ spectaculum. 253
Castuli periculum. 254
Exactio capitum & ostiorum. 255
Legatio Cæsaris obstupefacta responso Ambrosij, pag. 256
Tumulus & quies alternant in Ecclesia Mediolanensi, pag. 257

Calli-

Calligonus proterue Ambrosium compellat. 258
Valentiani responsum ambiguum. 259
Ariminiense consilium. 260
Beneuolus præfectus iuris. ibid.
Innocentius Magus Mediolani. 261
Veneficia in Ambrosium scelere Iustinæ. 262
Bellum intentatum Ambrosio. ibid.
Rufinus orto bello spem pacis tentat. 263
Rufini verba. 264
Ciuile bellum Mediolani. 265
Ambrosius dat se caput exercitui. 266
Belli Ariani facies. 267
Ariani belli euentus. 268
Percussor in Ambrosium immissus. 269
Iustinæ mores, & obstinatus in Arium fauor. 270
Ariani se se Varisium proripiunt fuga. 271
Ariani voluntarios in sua viscera ictus direxere. 272
Monumenta belli Arianorum. 273
Templa bonis Arianorum aucta & ornata. 275
Maximus causas & initia bello quærit. 276
Maximi litteræ ad Valentianum. 277
Ambrosius legatus ad Maximum. 278
Legatio Ambrosij ad Maximum. 279
Ambrosij cum Maximo colloquium. 280
Ambrosius defendit Valentianum. 281
Ambrosius parum honorificè habitus à Maximo. 282
Domnini legatione nihilo melior Ambrosiana legatione. 283
Adueniente Maximo Mediolanenses fugiunt.
Ambrosius fugientes reuocat. 284
Theodosius optime erga Ambrosium affectus, & quinam

sub

sub eo status Ecclesiæ Mediolanensis fuerit. 285
Ambrosius pro Monachis deprecator apud Valentianũ. 286
Populus Mediolanensis lætus ob concordem animum Theodosij cum Ambrosio. 287
Aram victoriæ conuellit Ambrosius vltimo conatu. 288
Theodosij lex in hæreticos homines. 289
Thessalonicensis casus, et improuidum Theodosij factum. 290
Theodosij litteræ ad Orientalis Imperij Vicarium. 291
Ambrosius audito Thesalonicensi casu, Miseratur Theodosium. 292
Theodosij post casum Thesalonicensem contentio, & res afflictæ. 293
Ambrosij verba ad Theodosium super facto Thesalonicensi. 294
Rufinus pro Theodosio deprecator apud Ambrosium. 295
Theodosius prohibetur ingressu templi. 296
Ambrosij verba cum Theodosium absolueret. 297
Theodosius ab Ambrosio intemplum admissus. 298
Ambrosius moneri Theodosium iubet ne intra cancellos moretur. 299
Clerici quidam adsimulata pietate sub Ambrosio. 300
Concilium Mediolanense sub Ambrosio. 301
Leontij Sylua, & Barnabitarum, siue Apostolicorum origo. 302
Iouiniani mores, & finis. 303
Iouiniani contubernales. 504
Artes & instituta Iouiniani. 305
Iouimiani hæresis. 306
Pammachus Iouinianistas frangit. 307
Legatio ad Ambrosium super Iouiani & asse clarum dãnatione. 308

De-

Decretum in Iouinianistas. 309
Iouinianistæ post res afflictas iterum excitati. 310
Theodosius in orientem redit Ambrosio salutato. 311
Ambrosius inuitatus à Valentiano Viennam Baptismi causa. 312
Ambrosij luctus in Valentiani morte. 313
Ambrosius Valentiani funus ducit. 314
Eugenio aduenìente discedit Ambrosius. 315
Ambrosij gestæ res Bononiæ, & Florentiæ. 316
Eugenio victo redit Mediolanum Ambrosius. 317
Theodosius parta victoria scribit ad Ambrosium. 318
Theodosius Ambrosio commendat Honorium, & Arcadium. 319
Crescenij casus. 321
Stilicho Facinoris in Crescenium particeps. 322
Ambrosij mortis indicia. 323
Ambrosius incidit in morbum ex quo non conualuit. 324
Morbus Ambrosij, & quæ per illud tempus acciderint. 325
Ambrosius moritur. 326
Sermones hominum de Ambrosio mortuo. 327
Douatus Africanus, & Mauranus Episcopus.
Ambrosium carpentes diuinitus puniuntur. 328
Ambrosij nomen & authoritas. 329
Dies & annus Ambrosij mortis notatus. 330
Ambrosij figura & habitus. 331
Ambrosij monumenta, & libri. 332
Ambrosij librorum ætates, & discrimen. 333
Sacræ virgines ab Ambrosio velatæ. 334
Inuidi calumniantur Ambrosij libros. 335
Summæ rerum quæ Ambrosij libris continentur. 336

Hila-

Hilarij duo Pictauiensis & Arelatensis. 338
Familiæ, quas Ambrosius ex Vrbe Roma Mediolanum adduxit. 339
Aulicorum Ambrosij fortuna, & casus varij. 340
Centum clericos instituit Ambrosius. 341
Cardinales ab Ambrosio instituti. 342
Monachi à Petro Oldrado in Basilicam Ambrosianam inducuntur. 343
Canonicorum priuilegia. 344
Monachorum in Basilicam actio. 345
Status controuersiæ Canonicos inter, & Monachos. 346
Concio Monachorum aduersus Canonicos. 347
Canonicorum in Monachos Ambrosianos actio. 350
Monachi Ambrosiani ius infulæ vindicant Abbati Rio. 352
Simpliciani patria & cognomen. 364
Simplicianus Victorinum frangit. 365
Simpliciani modestia. 366
Simpliciani Pontificatus, & res gestæ. 367
Patres Concilij Carthaginensis Simplicianum consulunt. 368
Honorij leges pro libertate Ecclesiastica in Simpliciani gratiam latæ. 369
Sisinius, Martirius, & Alexander. 370
Virgilius Tridenti Episcopus, Sisinium, Martirium, & Alexandrum ab se dimittit. 371
Simpliciani obitus. 372
Virgilij litteræ ad Simplicianum. 373
Lex de templis inanium Deorum. 375
Stilico Dux Mediolani. 376
Gregorij ædes cui cognomen e nuce. 377

Venerij Pontificatus. 378
Origenistarum errores, & commenta sub Venerio. 379
Rufinus Origenistas fouet. 380
Origenistæ Mediolanum penetrauere. 381
Venerius admonetur Pontificijs litteris de Origenistarum damnatione. 382
Chrisostomi ad Venerium epistola. 383
Gothi Mediolanum veniunt. 384
Radagasius Gothorum Imperator. 385
D. Laurentij ædes à Gothis fædata. 386
Venerius Episcopus maioris famæ crucem baiulat fugandis Gothis. 387
Gothi virginem rapiunt, Venerius eam ab ipsorum libidine vindicat. 388
Monasterium Mediolani fundatum. 389
Ambrosius ab vrbe Florentia depellit hostem. 390
Stilico interfectus. 391
Marolus Venerio succedit. 392
Desiderius ex agricola factus Episcopus. 393
Lingones in Gallia. 394
Legati lingonum Romam euntes. 395
Desiderij facies & maiestas oris. 396
Pelagij secta Mediolani. 397
Maroli aduersus Pelagianos labores. 398
Imperatoria lex pro libertate Ecclesiastica. 399
Martinianus & Glicerius ex Conciliorum actis noti. 400
Nestorianæ sectæ principia. 401
Nestorius oasin exulatum abijt. 402
Menda sublata ex Ambrosianis libris. 403
Glicerius Martiniano legatus. 404

Laza-

Lazarus Mediolani fit Episcopus. 405
Lazarus instituit litaniam. 406
Litaniarum descriptio, quæ Mediolani per triduum habentur. 407
Lectores & Maceconici. 409
Aedes D. Carpophori. 410
Litaniarum vsum à Lazaro institutum D. Carolus restituit. 411
Lazarus ordini Augustiniano domicilium attribuit. 412
Eusebij miraculum in Diaconatu. 413
Clericorum instituta sub Eusebio. 414
Status Ecclesiæ Mediolanensis miserandus. 415
Euthychiana hæresis Mediolani. 416
Euthychianæ hæresis initia. 417
Chrisaphius Catholicis infensus. 417
Flauianus damnatus. 419
Pulcheria Theodosij soror. 420
Senator septalius legatus Pontificis Maximi. 421
Legatio Romana Constantinopolim peruenit. 422
Mediolanense concilium. 423
Prouinciales Episcopi quo sederent ordine sub Eusebio. 424
Senator Mediolanensis in Concilio Chalcedonensi. 425
Coniectura de Senatore Septalio. 426
Fautores Euthychetis. 427
Aedes D. Euphemiæ. 428
Miraculum D. Euphemiæ. 429
Mediolanensis Ecclesia post diuturnas clades restituta. 430
Eusebij conatus in Ecclesia Mediolanensi. 431
Noua clades Ecclesiæ Mediolanensis. 432

Ricimer Mediolanum confugit. 433
Geruntius Episcopus. 434
Epiphanij legatio. *ibid.*
Benigno sedente, Barnabæ corpus inuentum. 435
Fullonis in Ambrosium violentia.. 436
Anthemio dormienti Barnabas apparet. 437
Barnabæ ad Anthemium verba. 438
Arca in qua Barnabas erat, efoditur. 439
Barnabæ corpore inuento vincit causam Antemius. 440
Honores in Barnabæ corpus. 441
Senator Septala fit Episcopus. 442
Panuinij error in Mediolanensium Episcoporum ordine. 443
Theodorus Medicæus Septalio succedit. 444
Equester ordo institutus ab Theodoro. 445
Alio Comes Angleriæ quasi caput Ecclesiæ Mediolanensis erat. 446
Theodorici mores, animus, religio. 447
Angleriæ Regum insignia. 448
Theodoricus Vrbem Mediolanum ingreditur. 449
Laurentij litteræ Pontificatus. 450
Laurentius Litta & Epiphanius in durìs rebus Italiæ firmamenta. 451
Epiphanij ad Regem Theodoricum oratio. 452
Theodoricus in gratiam Epiphanij & Laurentij flectit iras. 454
Laurentius Mediolanensis & Petrus Rauennas primum in Romana synodo locum tenuere. 455
Laurentius interrogat Regem. 456
Augustanus Episcopus hospitem suum Eustorgiũ prodit.
Augustanus Episcopus damnatus ob proditionem. 466

Theodoricus restituere Augustanum Episcopum conatur frustra. 467
Magnus Episcopus e Trincheria gente. 468
Dacij res gestæ Gothorum temporibus. 469
Martinus & Vliares urbi Mediolano suppetias ferunt. 470
Dacius & Mundilla. 471
Ioannes & Iustinus Mediolanum veniunt cum exercitu. 472
Narses causam agit Mediolanensium. 473
Fames dira Mediolani. 474
Mundillæ oratio de urbe non dedenda. 475
Urbs Mediolanum direpta. 477
Fœda rerum facies Mediolani. 478
Dacius Episcopus Corinthum venit. 479
Dacius in Synodo Constantinopolitana. 480
Theodorus hæreticorum Princeps. 481
Dacius Virgilio particeps consiliorum. 482
Cassiodorus ad Dacium scribit. 483
Noua Mediolanensium direptio. 484
Vitalis Episcopus Mediolani Pelagium Pontificē Maximum graviter offendit. 485
Vitalis & Paulinus, ille Mediolani, hic Rauena Episcopus Romam euocantur 486
Tria Concilij Calcedonensis capita dissensionum & calamitatum origo. 487
Petri Galesinij error in Vitalis Pontificatu. 488
Longinus post Narsensem exarchus. 489
Longobardorum mores. 490
Alboinus Rex Longobardorum. 491
Auxano Cribello succedit Honoratus Castellæonensis. 492

Fronto-

Frontonis exitus, quem alij iunctum dixere. 493
Laurentius Genuæ Mediolanensium Episcopus. 494
Alboinus rem Mediolanensem sui iuris facit. 495
Seditiones inter Catholichos & Longobardos Episcopos. 496
Litaniæ maiores quomodo institutæ. 497
Theodolinda Angilulphi regis vxor. 498
Autharis Theodelindam deducit. 499
Theodelindæ pietas & religio. 500
Baptismus pollutus Autharis impietate. 501
Patrimonium Ecclesiæ Mediolanensis in Sicilia. 502
Gregorij litteræ ad Mediolanenses de Episcopo eligendo. 503
Constantius Laurentio succedit. 504
Litteræ Gregorij ad Constantium Episcopum. 505
Constantij calamitates post florentem aliquãdiu fortunã. 506
Theodolinda discedit ab Archiepiscopi Mediolanensis authoritate. 507
Constantius de rebus suis ad Pontificem Maximum scribit. 508
Gregorius Constantij malis medetur. 509
Ioannis & Hippolyti consilium. 511
Gregorij decretum honorificum Ecclesiæ Mediolauensis. 512
Constantio post grauem casum alia leuiora certamina incidere. 514
Fortunatus à malis hominibus exturbatus. 515
Gregorius ad Constantium scribit de fortunati casu. 516
Constantius Lunenses clericos emendat. 517
Theodolinda Modoetiæ templum extruxit. 518
Theodolinda cur tutelarem sibi D. Ioannem Baptistam elegerit. 519
Vlmæa inter Abduam & Ticinum. 520

Mo-

Modoetiæ nomen vnde ductum. 521
Reliquiæ, quas Gregorius Theodolindæ concessit. 522
Columbanus Mediolanum venit. 523
Constantius Archiepiscopus fauet Columbano. 524
Reorum turba Constantium exasperauere. 525
Constantius Fortunato infensus. 526
Populus, & Clerus Mediolanensis rursus in Cõstantium cooriuntur. 527
Gregorius Constantium solatur ob res iterum aduersas. 528
Vigilius Præfectus illudit Gregorio simul & Constantio. 530
Constantius Euentium Diaconum in negotia mittit Romam. 531
Philagrio cæco à ministris Ecclesiæ Mediolanensis fit iniuria. 532
Gregorius Constantio Philagrium commendat. 533
Adeodatus siue Deusdedit fit Archiepiscopus. 534
Agilulphus Rex moritur. 535
Adaloaldum Græculus infatuauit. 536
Adaloaldas extorris regno. 537
Arioaldus imperium tenet Adaloaldo deiecto. 538
Ariana mala rursus exorta Mediolani. 539
Dogma Monotheletanum. 540
Athanasius Patriarcha Iacobitarum. 541
Theodolinda moritur. 542
Theodolindæ mores, facta, tumulus. 543
Asterius & Fortius Ecclesiæ Mediolanensis Archiepiscopi. 544
Angilbertus in ipsa defectionis calamitate salutaris Pontifex. 593

Lu-

Ludouici Regis tumulus. 594
Thadonis litteræ suspectæ. 595
Engeldruda Bossonis vxor. 596
Bossonis facilitas in vxorem Engildrudum. 597
Anspertus Confalonerius. 598
Episcopi, qui adfuere, cùm Carolus Caluus coronantur. 599
Archiepiscopi Mediolanensis contumacia. 600
Anselmus Capra, Landulphus Crassus, Andreas Lampugnanus. 601
Atho Oldradus. 602
Lambertus Archiepiscopus. 603
Buccardus apud Nouariam interficitur dolo Mediolanensis Archiepiscopi. 604
Hilduinus Tassonus Archiepiscopus. 605
Arderici Cottæ Pontificatus, & res gestæ. 606
Aldemarus. 607
Valpertus Medices. ibid.
Bonicius Scrosatus. 608
Mediolanenses Landulphum Archiepiscopum recusant. 609
Landulphus resistit populo Mediolanensi. 610
Landulphus Monasterium D. Celsi extruit. 611
Arnulphus Arciagus. 612
Arnulphus ab Henrico petit auxilia. 613
Arnulphus Arduinum Eporediæ Dynastam frangit. 614
Episcopus Hastensis in Mediolanensem Archiepiscopũ contumax. 615
Eribertus Intimiani natus Arnulpho succedit. 616
Eribertus Conradum Mediolani coronauit. 617
Eribertus Eusebium Ticinensem coercet. 618
Eribertus in Cremonenses vertit arma. 619

Eri-

Eribertus Mediolanensis inuisus. 620
Mota vnde dicta. 621
Cæsar in Eribertum vertit arma. 622
Conradus Mediolano relicto Ticinum se proripit. 623
Heliprandi facinus ingens. 624
Ioannes Camillus. 545
Ioannes Bonus. *ibid.*
Decium Oppidum. 546
Mediolanensis Ecclesia recreatur. 547
Antoninus Fontana, Mauricellus Ampelius. 548
Concilium Mediolanense sub Mansueto. 550
Patres in Concilio Mediolanensi. 551
Mansueti litteræ ad Constantinum. 552
Damianus Episcopus Ticini nomine Mansueti Mediolanensis litteras scribit. 553
Ioannes Episcopus Bergomensis à Cuniperto Rege ludibrio læsus. 554
Ticinensis Ecclesiæ iura. 559
Ioannes Monachus & improbum eius factum. 560
Benedictus à Pontif. Romam euocatur. 561
Theodorus alter præfit Ecclesiæ Mediolanensis. 562
Liutprandi Regis pictas. 563
Augustini corpus translatum. 564
Miraculum in translatione corporis Augustini. 565
Dandolinus in agro Ticinensi. 566
Humiliatorum ordinem à Dandolino institum falso quidam credidere. 567
Asifredus & Stabilis. 568
Lætus Archiepiscopus. 569
Petrus Oldradus Hadriano Pontifici max. ab Epistolis. 570

Petri Oldradi legatio. 571
Regni Longobardorum in Ecclesiam Mediolanensem iniuriæ vel beneficia. 572
Barramens in Briantæis. 573
Cæremoniæ & ritus coronando Regi. 574
Thomas Archiepiscopus Carolum Magnum coronauit. 575
Archiepiscopi Crassi aduersus Cæsarem contentio. 576
Ambrosiani ritus miraculo comprobati. 577
Eugenius Episcopus Mediolani mortuus. 578
Ambrosiani precum officij primordia. 579
Arona, Varena, Triuilium, Verdellum. 580
Edictum Caroli pro Ecclesiu Mediolanensi. 581
Comitum & Vicecomitum iura. 582
Monasterij Ambrosiani incrementa. 583
Aspertus Crassus, Anselmus Bilius Bonus Castilionæus Angibertus Pusterla. 585
Angilbertus Pusterla defecit à Romani Pontificis authoritate. 586
Fulcus & Pedo, & Secreta ancilla. 587
Causæ defectionis Ecclesiæ Med. examinatæ 588
Angilberti litteræ ad Regem Ludouicum. 589
Corruptelæ in Ecclesia. 590
Ludouicus Ecclesiæ statum componit. 591
Ambrosius defendit vrbem e cælo 625
Humiliatorum origo. 626
Eribertus Henricum coronæ. 627
Seditio & ciuile bellum Mediolan. 628
Eribertus Modoetiam secedit. 629
Lanzonus & Albericus. 630
Vido Valuasorius. 631

Medio-

Mediolani mos in eligendo Pontifice. 633
Templa Mediolani condita. 634
Vidonis indulgentia pernicioſa. 635
Arialdus & Landulphus. 636
Landulphus Cotta. 637
Arialdus & Landulphus accuſantur. 638
Vicecomitum origo. 641
Anſelmus Badagius Mediolanenſis Pont. max. creatur. 642
Erembaldus Cotta. 643
Cadalous Mediolanum venit. 644
Cadalous Mediolani irritus. 645
Matilde femina virilis animi. 646
Gotifredus Caſtillionæus. 647
Henricus ſeſe rebus Eccleſiaſticis immiſcet. 648
Variſium Oppidum. 649
Incendium Mediolani excitatum. 650
Vido in D. Celſi Monaſterium abſtruſus. 651
Attonis cauſa. 652
Calamitas extrema Eccl. Mediolanenſes. 653
Hildebrandus Cardinalis fauet Attoni. 654
Gothifredus reſtitutus. 655
Atto Romam profectus. 656
Liutprandus Aedis compitaliti æ præfectus. 657
Legatus Pont. max. Mediolani reprimere ſeditionem conatur. 658
Archiepiſcopus Med. abſolutus à legato Romano. 659
Arnulphus Epiſcopi fratris F. 660
Populus Med. à Petro Damiano rebellis appellatus. 661
Cœnobiarcha D. Celſi. 662
Erembaldus Attonem defendit. 663

Erem-

Erembaldi mores & instituta. 664
Thealdus Castillionæus. 665
Archiepiscopi plures simul Mediolani. 666
Gibertus Rauennas cum Thealdo Mediolanensi. 667
Henricus ab Archiep. Med. in Pont. max. instinctus. 669
Gregorius in Henricum. 670
Thealdus præcipuus author exturbandi Gregorij. 673
Scelus Med. Archiepiscopi. 674
Cannussium oppidum. 675
Thebaldi verba in Henricum & Gregorium. 676
Thealdus moritur. 677
Arnulphum Episcopum facit Henricus. 678
Gothofredus & Robertus. 679
Hierosolymitanæ expeditionis initia. 680
Iniuriæ in Christianos. 681
Arnulphum Pont. max. euocat ex Monasterio. 683
Mediolani compositæ res Pontificis authoritate. 684
Arnulphus adiuuat cõsilia Hierosolymitanæ expeditionis. 686
Anselmus e Valuasorum stirpe. 687
Mediolanen. progressus in expeditione Hierosolymitana. 688

FINIS.

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL. LIBER PRIMVS.

CATHOLICA res,& hoc religionis imperium, quod Ecclesiæ nomine complectitur omnia, non parum mihi videtur habere varietatis & casuũ, licet politici homines alterum dominatum, & fœcunda periculorum regna magis admirentur. Non consilia principum, non arcana dominationis, non rerum hominumque vicissitudo, non magna exempla, magnæ virtutes hinc absunt. Peruersa quoque ciuilium ingeniorum oblectamina, bella cædesque, & quicquid incommodi sibi reperit vita, sacrati homines experimur, haud minus profectò quàm in profana Rep. malorum artifice. Sæpe sunt in-

uenti, quos humani animi vitia prosequerentur vsque ad mysteria & aras, sæpe fulsit inter saga toga, & aliqui, cùm sacros honores capesserent, ex communi mortalitatis contagione non excessere. per hosce nimirum est effectum, ne turbas atque seditiones, & reliqua monstra profanis rebus inuideremus. Ita pabulum est in Ecclesiastica historia, siue multiplices honesti vias consectari lubet, siue ab tristis animi vitio delectaris sanguine, tragicosque velut in scena spectare casus amas. Iam illa, propriam hic sedem atque domicilium habent, quę alibi reperire non possis, ingentes animæ & radiata capita Martyrum aut virginum, aliorumve, qui forti certamine domuere corpus & mortalitatem. Campus est hic vniuersus Ecclesiastici iuris, nec vlla regia regnumve tantam historiæ materiem suppeditauerit. Sed nescio quomodo tamen accidit, vt decora semper ingenia magis alteram in partem inclinarent, sacra & Ecclesiastica perinde non sectarentur. Et, cùm singulis vrbibus, quæ modò noscuntur aliquo nomine & fama, singuli pænè scriptores obtigerint; Ecclesiastica res ferme siletur vt minor. pudenda certè culpa, hominum ne dicam? qui vnde spei plus ostenditur, eò malunt adlaborare; an tẽporum ipsorũ? queis diuersa studia, & diuersi homines impensius hic fouentur. Haud sanè ego sum ille, quem vlla pars Reip. scriptorem optauerit, quive sæculi corruptelis ire obuiam velim. Ne otium quidẽ mihi erat molestum, vt quærere necesse haberem leuamina. Sed quia videbam, res Ecclesiæ Mediolanensis carere luce, quam meruere, ideò ad scribendum animum appuli. Accedebat huius Ambrosiani Collegij authoritas & consue-

tudo, in quo, cùm pro se quisque scribat, vnus ego cessare non poteram, assumptus videlicet in spem eandem, & ab ipsomet Authore Collegij (quod gloriari liceat) grauissimis monitis ad huius historici negocij dignitatem & innocentiam informatus. Cæterùm, non præfabor vsitata, de magnitudine operis & fide mea, cùm neque mendacij suspicio attingat persequentem vetera, vbi nullum pretium adulationi, & hic ipse Mediolanensis Ecclesiæ titulus præfationis implere vicem possit.

VRBEM MEDIOLANVM condidere Galli, qui Bellouesо duce superatis Alpibus Insubriam occuparant, nec ferme vllius vetustæ rei clariorem memoriam Italici annales tradunt. Vrbs ea facilè creuit in magnas opes, & breui tempore, multarum gentium æmula arma conciuit. Non Galli conditores, non vindex Romanus, non Gothicæ vel Germanicæ gentes ibi diuturnum imperium habuere. Et postquam externo soluta dominatu domi principes & gubernatores inuenit, per varias Reip. formas, perque regnatrices domos est peruagata, magna rerum vicissitudine, donec Austriacæ potentiæ pars fieret. Sed populi Mediolanensis initia & ætates, casusq; prosperos, aut aduersos, clari scriptores memorauere. Nos Ecclesiæ tempora pontificesque seperatim exsequimur. Pontificatum & religionem Mediolani Barnabas Apostolus instituit, neque ambigua in eo est litterarum, monumentorumve fama. Barnabam in Cypro Pamphylij maris insula patre nobili & opulento natum ac-

cepimus. Sed genus atque stirpem vltimam omnis memoria refert ad Leuiticam Tribum, quæ clarissima nominis Hebraici, & magnorum virorum fœcunda olim fuit. Ex ea gente Barnabæ parentes oriundi, cùm Hierosolymis auita ciuitate per bellicos tumultus excidissent, quo tempore Pompeij magni arma grassabantur, Cyprum exulatum iere. Ibi tam secundo post calamitatem euentu sunt vsi, vt facilè principum dignationem adsequerentur. Pars fortunæ fuit salua matre natus infans, quem felici nomine Iosephum appellauere, tanquam incrementa magnæ futuræ gloriæ diuinitus præsagirent. Eius quippe vocis interpretatione, cumulus omnium rerum, quas vita expetit, continetur. Mansit hoc postea puero nomen, donec relatus in septuaginta duos, Barnabas appellaretur. Ita natus, ita nuncupatus infans, prima statim indole, primisque significationibus & argumentis, vnde pueriles animi, spes domus, & latentia ingenia coniectantur, nominis augurio par erat. Vulgò sic opinabantur, aiebantque omneis, illo in puero, Mosen diuinum, & alia Leuiticæ Tribus decora reddita esse mortalitati; hunc fore, qui damna exsilij, qui patriæ clades sua olim virtute sarciret. Tanta erat amabilitas & gratia, tanta erectæ semper in Deum mentis altitudo, siue faceret aliquid puerulus, siue loqueretur, Cum ea spe, & approbatione populari, post primam institutionem ac teneræ ætatis rudimenta, mittitur Hierosolymam à suis, ibique honestè ac liberaliter habitus, Gamalieli operam dedit, qui tunc iuuenum æmulantium studia, cœtus habebat. Prædia, quæ peregrinanti illic filio, parentes attribuissent, fama me-

mor

mor in multum tempus ostendit; condiscipuli Stephanus, & Paulus memorantur. Vsus est Marci Ioannis domo, qui Mariæ filius, & ipsi Barnabæ consobrinus, neque studijs ab eo, neque pietate discrepabat. Cùm iuuenis in hunc modum, authore, sicuti dictum est Gamaliele, animum excoleret ijs litteris, quibus ingenia tunc ad magnæ fortunæ cultum excitabantur; Christus ipse concionabundus melioris disciplinæ magister appulit Hierosolymam, & ciuitas vniuersa statim in eum est obuersa, miraculo, ac nouitate rerum, quæ supra naturæ ordinem fiebant, quæve de futura sempiterna vita dicebantur. Multi se se quotidie ad illum aggregabant, & mox in Barnabæ quoque pectus descendit admiratio latentis Dei, qua ciente sensus intimos, nouus discipulus omnium illicò rerum humanarum curam & cogitationem abiecit. Itaque sectari Christum assidue, excipere verba, gressum obseruare, deijcere nusquam oculos ab illo pleno maiestatis ore, donec victo pudore, qui tenuerat aliquandiu cunctantem, petijt, & obtinuit, vt inter cæteros gregales admitteretur. Vbi verò est admissus, exiliẽs gaudio cõfestim hospites suos Mariã & Ioãnẽ nuntius repertæ salutis adit; vtrũq; vocat in spẽ candẽ, & vti paria capessant, hortatur. Sic ij quoq; ad Christum adiuncti meruere summum decus, vt ipsorum in ædes ipse Christus immigraret, atque cõsecraretur id domicilium salutis humanæ mysterijs & augustissimo liberatoris ipsius hospitio. Hæc scilicet fuit illa domus, in qua Christus vnà cum suis vltimùm cœnauit, quæ Deiparam Virginem, trepidosque metu Iudæorum Apostolos occuluit, donec cælesti spiritu

confirmati, nihil iam humanitus timerent. In hunc modum adscriptus Collegio Discipulorum Barnabas eminebat statim è corpore, & ab omni mortalium rerum contagione penitus auocato animo, totus erat diuinarũ. Fortè congruerat, vt ei parens vterque decederent hoc tempore, magnosque pecuniæ fructus, & ampla vectigalia, & feraces agros obtineret. Id omne patrimonium, excepto suburbano, diuendidit, indeque redactum pretium pauperibus est elargitus obtemperans alacritate mira, tremendæ voci, qua non aliter constare posse salutem inaudisset. Mox & suburbanum ipsum alienauit, indigna Christi nece perculsus animum, & magistro erepto respuens alimenta vitæ. Aggreditur deinde longe maximum & pulcherrimum opus magni Pauli conuersionem, quæ tractura secum esset vniuersam pænè gentium colluuiem, & conciliatura Christo populorum agmina. Rem eam paullò altius exsequemur dantes hoc parenti & auctori Mediolanensis Ecclesiæ, ne quicquam omittamus eorum, quæ vitam & memoriam ipsius attingant. Sic & magnitudo nominis illius postulabat, & ordo rerũ, & series ipsa peregrinationis, qua post Apostolicum in ea terra munus, ad nos venit. Paulus veluti dux erat Hebræorum furoris, & amentiæ, tanto violentior atque capitalior ille quidem, quantò magis fama sapientiæ pollebat inter suos, & quò plus auctoritatis ac nominis inter eius æui philosophos obtinebat, Vulgò Saulum vocabant, præcipuum terrorem christiani cœtus, qui cum disputandi causa non temerè congredi quispiam auderet. Adeò potens erat, vera in contrarium vertere, suisq; rationibus & argumẽ-

tis

tis contra differentes illigare. Nouerat prompta, occulta, & ea, quæ forent confutandæ legi, his ille iam exoletam legem tuebatur. Neq; verò cauillis tantùm, & captiosæ disciplinæ telis armatus agebat, sed in manu erat gladius, & sanguinaria potestas, & vbi ratione vincerētur, necis arbitrio superabat. Hunc Barnabas aggressus, castigare monitis, argumentis conuincere cùm tentasset, retulit primò contumeliosa responsa, tāquam nudus ipse, inops, & omnium honestarum rerum egens, aberraret à vero, &, qui tunc vulgaris erat in Christi nomen & dogmata cauillus, ignobilem fabrum immiscere diuinitati, eiq́ue cælestem originem adsignare conaretur. Sic vnus, alter, plurimiq́; cum Paulo, super ea re, Barnabæ congressus irriti atq; inanes fuerunt. Et dicacitate premebatur, & violentia, effodiebantq́; Apostolico pectus homini, simul condiscipuli pereuntis tenerrima miseratio, simul imminens ab eius furore periculū vniuerso bonorū cœtui. Haud multò post, pro Barnaba Numen disputauit, fractumq́; penitus aduersarium abiecit ad ipsius pedes. gesta res est in hunc modum. Tendebat fortè Damascū Paullus, eoq́; trucem in Christianos omneis animum afferebat, cùm ei terrificus repente de cœlo splendor affulsit. Haud dubiè diuina uis erat. Itaque consternatur exanimis equo; simul maior humana vox auribus intonuit. Hæc dicta, Saule, Saule, quid me persequeris? Iacebat humi Paulus, non sui compos, non iam vitæ certus. Audet tamen interrogare quid sibi vellet Numen, & quid imperaret. Ita clemens responsum, & cælestia mandata pignora salutis accepit. Post aliquot inde dies ab Damasco Hieroso-

solymam profectus, ipsi Barnabæ seriem visionis exponit, deflet vetera, futura promittit,& illius opem in vota suæ conuersionis implorat. Contremuerant statim adspectu Sauli quicquid hominum Christianorum erat Hierosolymæ, & quacunque notus hostis incederet,inde fideles, velut à præsenti exitio diladebantur. Carnificum & laqueũ, &, quæ tunc erant in vsu, tormentorũ ingenia omnia & commenta,veluti si circumferret Paulus, ita procedente illo, fuga & consternatio passim fiebat. Barnabas enimverò, circumire, monere vanum esse terrorem, ostendere ac docere, quemadmodum,ad Christianæ fidei tutelam, esset illa traducta vis ingenij, quæ antea perniciem & excidium intentaret. Is timendi finis fuit. Rarò inde semotus ab ipso Barnaba nouus præco, statim erat inter subsidia & firmamenta Christianæ rei, vnanimesq; viros attonita gentilitas agnoscebat, neq; per alios magis ipsi principes Ecclesiæ, si quid publicę rei agendum,esset,agebant Antiochiæ cùm morarentur, tanta repentè vaticino spiritu denunciata est inopia rerũ earũ, quæ sunt alendo corpori,vt non secus atq; si malorum extremũ instaret; ita prouidentissimus quisq; inhorresceret metu, & orbis vniuersi vastitatem ac solitudinem animo perculso miserarentur. Sed Christianorũ præcipuam fore cladem apparebat. Quò magis in publicũ inuisi, & ab ciuili velut ope dirempti,eò magis carituri vitæ subsidijs, & commune malũ præcipuo damno sensuri esse videbantur. Multi iam ex Antiochena, tũ nobilitate, tum plebe in Christi verba erant adacti; nec facilè alibi pietas flagrantior, magisve incitati animi demerendam ad salutem inuenirentur. Cum hoc

ipso

ipso sanctorum cœtu agunt Ecclesiæ capita, vti miseriæ fratrum velim obuiam ire, conferant in publicum ex priuato quantum quisque possint, liberatores haud dubiæ desertæ plebis futuri. Valuere apud Antiochenos, siue magistrorũ monita & preces, siue pietas ipsorum, & diræ famis horror, & rarus ille sensus alieni periculi, siue simul omnia; tantumque pecuniæ redactum est, vti dispersis tota Iudæa Christianis, eo subsidio, annonæ affatim pararetur. Collecta ea dicta, manetque id hodie nomen & ea consuetudo, quotiescunque magnæ necessitati simile subsidium paratur. Auri & argenti pondus, Barnabas & Paulus deuehendum curauere Hierosolymam, ipsique sunt missi, vt eam pecuniæ summam æquabiliter & cum ratione dispensarent. Hoc defuncti munere gratissimo in Christũ, glorioso apud homines, Antiochiam ab Hierosolyma reuertũtur, ibique rursus alliciendis & vocandis ad salutem hominibus insistebant, cùm Ecclesiæ principes de ipsis Barnaba & Paulo decretum Sancti spiritus accepere. Id autem fuit huiusmodi. Barnabas & Paulus, in opus, cui sunt destinati, segregantor: segregati, mandata, quæ ipsis edita fuerint, obeunto. Commotis eo decreto, atque sicuti consentaneum erat, erectis omnium animis, indicitur Christiano nomini commune ieiunium, cum ea precatione, vti moueret Numen suum Deus ipse ad indicandam clarius adhuc aperiendamque voluntatem suam, ne quid scilicet in tali tantaq; re facerent secus, atq; ipsi placitum fuisset. Postquam satis, & precibus, & perseuerantis inediæ rigore, diuina lux est quæsita, mandatum exsequuntur; Barnabam & Paulum tenentes capita ma-

nibus Apostolos creant. Ea legitima & iusta, suprema-
que potestas erat Euangelij prædicandi, quam antea ve-
luti delegatam extraordinariamq; potestatem obtinuis
sent. Ita cæteris Apostolis adscripti diuino iussu Barna-
bas & Paulus, nouis prouincijs intulere facem Euange-
lij, quæ prouinciæ, contumaces ad præcepta salutis ac-
cipienda, veteres præcones, nouos Apostolos exercuere
miseris modis, ipseq; Paulus aliquando, fœda visu, acer-
ba relatu, Listris, Iconij, Paphi sese passum refert. Iconij
cùm vterque cõcionarentur euentu vario, lætosq; plau-
sus, & contumelias infestas, diuersis animorum moti-
bus agitata ciuitas alternaret; ingens operæ pretium fe-
cere, traducta in partes Tecla virgine nobili, quod po-
stea nomen & exemplũ Mediolani Barnabas habuit in-
ter instrumẽta religionis, meritoq; primæuũ hoc Eccle-
siæ Catholicę decus asserit vrbs nostra sibi, vel quia pro-
dijt ex præceptis ac disciplina Barnabæ simul & Pauli,
vel quia pręcipuã diuini corporis partẽ in hunc diẽ ad-
seruamus. Tecla princeps omniũ suo perhibuit robore
testimonium Euangelio, quæq; Stephano palma inter
viros fuit, hanc in ea virgine sexus alter præfert. Haud
fuerit alienum illius exponere conuersionem & marty
rium, quæ nostra dici potest veluti gentilis & condisci-
pula, ex cuius ferme cultu colere ac venerari superos in-
stituere maiores nostri. Iconij nata parentibus hone-
stis, ob excellentem formam, & clarum genus atq; pa-
rem animum, clarissimo ac ditissimo cuiq; statim expe-
tebatur. Parentes, quem maxime probabant, elegere,
haud sine cæterorum fremitu ac tumultu. Iuuenis no-
men variè traditur; vni certè desponsa, iam in eo erat,

vt

vt principum virorum gratulatione deduceretur, cùm auditis Barnaba & Paulo, conceptaq; meliore flamma, diuersas agitare nuptias occœpit. Ita muliebri mundo nuptialibusq; donis abdicatis, sese Paulo lustralibus aquis expiandam offert. Fit ob eam rem vrbe tota motus ingens animorum. Vulgò veneficos atq; corruptores iuuentutis Barnabam & Paulum insectantur; hos esse, qui clarissimam virginem in splendido matrimonio collocatam infatuarint, quiq; si sic agere liceat, perturbaturi omnia, statumq; ciuitatis euersuri suis esse concionibus videantur. profectò si sint in vrbe leges ac magistratus, obuiam eundum esse temeritati & furori, seditiososq; concionatores, vinculis saltem esse coercendos. Hæc aliaq; passim ab turbulentissimo quoq; Iconiorum in Apostolum vtrunq; iactabantur. Sed præcipua erat in Paulum ira, quia is fortè adolescentulam abluisset. Hunc enimuero in tetrum obscurissimumque carcerem abstrudunt. Non tamen deterrita est Tecla, quominus, & inuisere magistrum cuperet, & profanas eodem constantiæ tenore nuptias auersaretur. Furtiuos à custodibus eblandiebatur aditus, atq; clam introducta differentem quotidie Paulum audiebat. Ea res iuuenem ipsum, cui desponsa fuerat, impensius adhuc efferauit. Plenus doloris & irarum, simul desiderio stimulante animum, agit cum magistratibus, vt infidam atq; contumacem plectere puellam velint. Id ad exemplum quoque pertinere, & maiestatem ipsorum deinceps omnibus fore ludibrio, si furiosa & amens adolescentula, quæ datam fidem, quæ vota parentum, quæ publicas tabulas eluserit insuper effringere custodias velit, vt insa-

næ doctrinę nimium auidas aures afferat ad eum ipsum, à quo fuerit deprauata. Nam ne ignorarent, emercari quotidie ipsam venales satellitum animos, & quem hominem, sacrosancta magistratuũ authoritas, vinculis & carcere dignum existimarit, hunc adhuc ipsi Teclæ magistrum, & religionis authorem haberi. His alijsque porrò dictis instincti magistratus, Teclam obijciendam esse feris bestijs censent, vt quoniam illius insanabile sit ingenium, at ipsa doceat exemplo suo, sanctam esse fidem, & sancta Deorum numina, quæ violare sit ausa. Valentissimæ bestiæ indomitæ feritatis, oblectamenta & spectacula ciuium, septis claudebantur. His obijcitur virgo, vniuersa pæne ad spectaculum effusa ciuitate, quæ feralem, sicuti vulgò aiebant, constantiam, obstinatamque fidem, cum dolore mirabatur, & iam spectaculum atrox ex adolescentulæ laceratione præceperant oculis animisq; . Sed contra cecidit, atque omneis opinabantur. Dilapsæ bestiæ, quà cuique proximum erat, quærebant latibula, circumspectabant fugam, hærebant attonitæ . Leo etiam aduolutus adolescentulæ genibus, lambendo tunicam, & blandiendo quam leniſſime, agnoscere se ac venerari cæleste illud virginale decus testabatur. Tecla inde subducitur, & accensa carnificum rabie, tentatur flammis, quæ nihilo magis læsere corpus inuiolabile, quam violatum à bestijs foret. Varia mox cruciatuum ingenia & artes intentantur, quas omneis protecta diuinitus virgo dicitur euasisse; adeò quidem, vt instante aliquando minaciter tortore, vasta in vicino dishlierit petra, factoq; clementer hiatu, sacro corpori receptaculum obtulerit. Tenet fa-

ma

ma litterisq́; traditum est, inter ea tormenta, tectum hominis figura Christū adstitisse virgini, eoq́; viso confirmatam ipsam, petitionibus improbis potuisse resistere. Certè superior fuit, & Seleuciæ postmodum obijt miti fine sicuti fama constans tradit. Diu ea fuit in ore famæ, multorumq́; celebrata sermonibus & litteris, veluti nobilitasse, & auxisse sua gloria sexum est visa. Struxere quin etiam ipsius nomini templa Cæsares, reges, eamq́; tutelarem ac patronam suam accepta postmodū religione ac Euangelio, augustissima in sede sacrauere maiores nostri. Sed ea initia, & eos celeberrimæ virginis honores, in loco reddemus. Nunc ipsi Barnabas & Paulus repetendi sunt, vt eorum absoluta peregrinatione, mox ad ipsa Mediolanensis Ecclesiæ primordia gradus fiat. Postquam, nuptiale pactum, vti demonstratum est, in Christi gratiam adspernata Tecla, constantiæ suæ miraculo, ciuitatem obstupefecerat vniuersam, inuidiaq́; totius facti penes ipsos authores erat; haud vltra Barnabæ & Paulo subsistere Iconij licitum fuit. Pulsi inde venere in Listrios, qua in gente multos cælesti iam sacramento deuinctos habebant. Ibi, cùm hominem natali vitio mancum pedibus, firmo ac expedito constituissent gradu eaq́; res in ora statim & famā abisset, tanta summos infimosq́; cepit admiratio, vt à quibus id patratum esset, ijs numinum honorem esse tribuendum censerent. Et sine mora victimas expediuere, quas immolarent numinibus eiusmodi. Quippe Græca plaudentes vanitate Iouem & Mercuriū appellabant. Tunc enimverò Barnabas & Paulus rati contumeliam indignissimam, si cultum debitum vni Deo, ipsi

quo-

quodammodo deflorarent, non secus atq; si forent violati ac temerati; ita lamentis, & flebili quiritatione reprimere plausus & acclamationes illas importunas insistunt. Diripuere sibi vestes ab corpore, documentum acerbissimi doloris, cumq; tandem ea consternatione silentium fecissent, homines esse, & hominum officia fungi, satisq; habere, si numinis ipsius vitarent iras, & offensionem, persuasere. Ita tumultus ille est sedatus. Mox, vti popularia studia facili momento concitantur, quiescunt, immutantur, & immodicum plerunq; fauorem infensissima odia subsequuntur, ignoratq; vulgus modum, siue hac, siue illa perturbatione cœptum fuerit agitari, quos in numinum colere voluerant loco, hos lapidibus impetentes expulere, recepitq; pulsos Antiochia, cùm in eam vrbem exacto per conciones itinere peruenissent. Illuc eodem fere tempore venerant ex Hebræorum gente nonnulli, qui nomine quidem & instituto vitæ sese Christianos profitebantur, cæterùm, dogma væsanum imbiberant animis, quo dogmate cęterorum quoq; inficere ac deprauare mentes conabãtur, nulla sceleris dulcedine; sed tantùm vti socios erroris haberent, & quia salutare esse commentum credebant. Id autem erat huiusmodi; qui relicta gentium prauitate ac Idolorum cultu, Baptismum expeterent, hisce, more maiorum velanda corporis oportere circumcidi, partemq; cruoris Numini fundendam esse. Hæc esse salutis exordia; qui non sic initiarentur, spe vana, & irritis conatibus attineri. Hęc ad populum è superiore loco, hæc nacti credulas priuatim aures elato supercilio, magnaq; verborum pompa differebant. Varios, vt ferme

noua

noua omnia, motus animorum noua fecit doctrina. fremere alij, quòd iam exoletos damnatosque legis Hebraicæ ritus importuni concionatores reuocarent; quidam applaudere non secus atque diuinorum oraculorũ authoribus, atque reuiuiscenti per ipsos legi. Sic diuisa, in hanc, illamve partem ciuitas, magna in perturbatione versabatur, & paulatim ituræ in perniciem factiones inualescebant. Cùm is Antiochiæ status rerum esset, neque dissidio finis inueniretur, eò decursum est, vt Paulus & Barnabas legati super ea re Hierosolymam ad Apostolos proficiscerentur. Quod inde responsum retulissent, is controuersiæ finis haberetur, neque cuiquam vltra in eo negotio turbare fas esset. Profecti illi legationem exposuere, ac forte quadã diuinitus opportunè congruit, vt Hierosolymam eo ipso temporis articulo frequenteis Apostoli varijs è terris conuenirent. Ac ipsi quidem re comperta, nihil dubitauere, quin legis Hebraicæ reliquias abominarentur, standumque recentibus Euangelij decretis censerent; non item ex ea secta recens conuersi quidam aiebant. Iactabant Mosen, & legem, & auctorem Deum, quæve alia forent inducendo in consuetudinem, atque in mores ritui. Hos facile confutauere Barnabas & Paulus, nec mora Petro sacrorum principi, quominus in eorum verba sententiam ferret. Quippe onus esse graue, atrox, & mortalitati formidandum. Ita sublata circuncisio, inutilisque iam carnificinæ ritus à Christianorum institutis Ecclesiæque consuetudine reiectus in Hebræorum lustra & cellas. Cum eo responso reuersi Barnabas, & Paulus Antiochiam, su-

spensos

ſpenſos ancipiti religione Chriſtianorum animos in tranquillam ſtabilemq; pacem exemere. Mox inter ſe communicato conſilio, diſperſos fidelium cœtus,& inſtituta paſſim Eccleſiæ primordia coniunctim parabant obire, cùm parua dictu res diremit eam ſocietatem, ita tamen, vt in ipſa diſſenſione concordes vnanimesq; digrederentur. Ioannes cognomento Marcus, de quo antea eſt memoratum, fortè vnà cum ipſis erat Antiochiæ, Barnabæ conſanguineus, nec Euangelico inutilis muneri. Hunc ſecum in expeditionem educere Barnabas concupiuit, quò melius atque facilius eo comite & adiutore Chriſtiana res adminiſtraretur. Paulus contra, negare dignũ Apoſtolico conſortio, qui nuper in Pamphilia deſeruiſſet locum & munus, & ab ipſorum comitatu pænè ſimilis fugienti digreſſus eſſet. Perſtitit tamen Barnabas, vti deſtinarat, aſſũmere Ioannem,atque ita, diuerſi, Cyprum ille, Paullus in alia loca tetendere. Duplex inde fama eſt. Alij rectà Mediolanum veniſſe Barnabam, plures in Liguria diu commoratum tradũt. Ego neutrum eorum pro certo affirmauerim. Sed quia video fuiſſe quoſdam, qui crederent,Barnabam ſeptennio fere ante Romam excurriſſe priuato conſilio,dominamq; terrarum vrbem ad Chriſtum inuitaſſe, cùm nõdum in eam rem Apoſtolico ritu deſtinatus eſſet; ideò operæ pretium eſt, hanc ex hiſtoria varietatem tollere. Non enim fuit Apoſtolici moris, ante iuſtas legitimaſq; miſſiones vſurpare cæleſte munus, vulgata præſertim querela diuinæ maieſtatis aduerſus eos, qui non mittebantur, & currebant. Et fuerant per ea tempora omneis in vrbem Romam clauſi aditus Euãgelio, edictiſq;

fune-

funeſtiſſimis nouæ inde religiones arcebantur; vt Barnabas, etiam ſi maxime cuperet, minime tamen poſſet ad Romanam illam expeditionem adſpirare. Cæterùm, Barnabas venit Mediolanum, cùm Antiochiæ, res diuinas Petrus; Romæ, Claudius Cæſar humanas diſparibus animis adminiſtrarent. Id accidit anno quinquageſimo primo poſt Chriſtum natum, quem tamen alij numerum variant, pro ſua quiſq; ſupputatione & ſenſu detrahentes aut addentes, cùm vtique tutius fuerit in re tam vetuſta ſequi publicam fidem, quàm priuatam interponere ac miſcere. Comites peregrinationis, & ijdem alumni diſciplinæ, Anatholon Græcus, & Caius Romani generis fuerunt. Authorem habeo, cùm ad Portam vrbis appropinquaſſent homines Apoſtolici, ſubitò gradum eos retuliſſe, quia ſcilicet admonerentur, intrantibus adorandũ eſſe turpe ſimulacrũ, quod gẽtico more valuis imminebat. Certè monſtratur in hũc diem viſiturq; Ticinẽſi porta ſiue regione locus, quem, ſacrilegam indignitatem aſpernati diuini Paſtores inſederint, donec arcana Numinis prouidentia honeſtos in vrbem aditus aperiret. Eum locum donaſſe Barnabæ Paulinum memorant, quem ille Chriſtianis iam antea ſacris initiaſſet. Ibi largas aquarum venas emicuiſſe diuinitus, queis multi mortales abluti. Vaſtæ tunc extra vrbem ſolitudines erant, nec dum venerat ea frequentia, quæ nullam hoc tempore ſqualere glebam patitur. Poſtea continuante domos multitudine, ſeſe vrbs in deſerta & inculta porrexit, ſedemq; ſalutis noſtræ primordijs incliram recepit mœnibus, & Euſtorgiani templi ſocia maieſtate nobilitauit. Hanc ego primæuam Bar-

nabæ sedem retuli, secutus in eo vetustissimos annales, & eam, quæ de mirifico illic fonte percrebuit, famam, inscriptiones quoque & monumenta, quæ post referemus, & super omnia, coniecturam veteris instituti, quo noui semper Pontifices inde procedunt ad capessenda sacri honoris primordia; nimirum hac cæremonia petentes ab Apostolo, vti se vestigia eadem ingressos memoria consiliorum iuuet. Cæterùm non dissimulauerim, in diuersa vrbis parte, quà D. Dionysio magnifica & ampla hodie stat ædes, media regione templi, consertum pauimento lapidem adseruari cum inscriptione, quæ Barnabam ibi primùm defixisse ac statuisse victricia mortis & Sathanæ signa crucem ipsam testatur. Porrò quandiu subsistens extra vrbem hæc deuota Christo virorum manus, maturum expeditioni tempus exspectarit, difficile omnino est affirmare. Nam raræ admodum per ea tempora fuerunt litteræ, & qui postea scriptores extiterunt, pars, ciuilibus negotijs animum & studium intendere, sacra & diuina minus accuratè sunt persecuti; pars, intenti summæ rerum, notare ac distinguere singula, pensi parum habuerunt. Ac nisi pleraque veluti tradita per manus, & propagata sermone veniissent in sæcula, maior etiam obscuritas Ecclesiasticos annales obtineret, grauissimarumq; rerum penitus esset amissa memoria. Sed quantum coniectura & existimatione licet assequi, haud sanè ego diuturnam eam fuisse moram crediderim. Siquidem expiata cælesti lauacro, nobilitatis parte primis diebus, reliquum haud dubiè commoueri vulgus oportuit, & oriente luce Christianæ veritatis, Dæmonum tenebras euanescere, atque

ita

ita diuinos homines breui tempore in vrbem inuitatu bonorum accersiri. Sequor etiam aliam coniecturam, vt existimem, non diu Barnabam, apud illum fontem sedisse latitantem & inglorium. Nam cùm ibi rem diuinam magno ciuium concursu iam aliquoties feciſſet, minime abhorret à vero, populum illum, qui noua sacra frequentaret, ipsius quoque sacri Antistitem, studijs alacribus admisisse. Res diuina alias alio ritu facta fuit. Tunc ita fieri solitam accepimus, prout in ritualibus ipsius Barnabæ libris descriptus ordo in hunc diem extat. Quod verò scripsere quidam, eam tunc perlitandi consuetudinem fuisse, vt sacerdos, postquam ad aram accessisset, precationem illam quotidianam, quam Christus ipse suis olim edidit, pronunciaret elata ter voce; dein arcana consecrationis verba super panem Angelorum effatus, salutarem hostiam populo venerabundus attolleret; rituum & cæremoniarum aliarum fuisse nihil in eam diem; id verò nimium quantam ad vanitatem & socordiam accedat. Ingressum Barnabam certamina conatusque sacrificulorum excepere, & Iulianus quidam nefariæ superstitionis antistes ante alios pugnam ciebat. Vtrumque sequebantur sui, & diuisa, fauore, vel odio ciuitas, in hunc aut illum, varijs modis agitabatur. Sed melior pars haud dubie superior erat; oppugnabatur tamen, nec dum poterant Crucis trophæa tota passim vrbe collocari. Nam Christiana religio, sicuti primo credentium impetu lætis animis accipiebatur, ita, postquam accepta veterem vitæ formam euertebat, tunc diuisi à parentibus liberi, vxores à viris vincula humanæ socie-

tatis abrumpebant, eaq; res veluti defixam stupore ciuitatem tenebat. Ac eo quidem tempore titubauere multi, quos Barnabas ad pristina deliramenta relabentes, precibus atque miraculis reuocare necesse habuit. Neque sanè id in tanta circumstantium difficultatũ turba & mole videri mirum poterat. Regebamur ab Imperatore Romano per præfectum. Is, & domini vitijs oneratus, & suis, Dæmonis telum erat acerrimum, vt exemplo principis attoniti populares ægre stare loco, firmumq; gradum obtinere possent. Iuppiter & Hercules, cæteraq; nominum colluuio pro dijs habebantur; neque cessabat ficta diuinitas peccandi licentia & dulcedine. Ad hæc externa irruptio mores efferauerat, eosdem, Romani, dum mollire volunt, per theatra & balneas effeminarant. Ita delicatam barbariem, vel certe barbaras delicias variè mouebat ex dissoluta libertate recens disciplina. Princeps, leges, aræ, mos patrius, oracula & sortes, commoda & ornamenta vitæ, vita quoque ipsa, & alia, quorum caritati, natura, vel vsu mortales assuescunt, abijcienda Christianis erant. Ita, difficultates & angustiæ, quæ magnarum rerum authores interpellare solent, etiam Barnabam exercuere primò, dein, postquam ille superior erat, & ipsum, & victoriam auxere. Atque, cùm auitæ superstitionis amor principio varijs modis ad noua sacra tumultuatus esset; demum agnita Numinis vi, conquieuere. Per hunc modum, anno quinquagesimo altero salutis humanæ, Petri octauo, mutatur Mediolani status & forma religionis, obnoxiasque superstitionum principatu terras facilè Metropolis exemplo & auctoritate secũ

tra-

trahit. Locus monet explicare, qui populi, quæ gentes, profanas cæremonias & sacrilegos ritus ex hac vrbe peterent, antequam lux Euangelica communes tenebras illustraret. Vrbis quoque formam, & cultum, & alia, quæ cognoscere, in rem hanc nostram Ecclesiasticam fuerit, exsequemur. Romani, sicuti dictum est, omnium humanarum diuinarumque rerum imperium agitabant. Post eos, prima authoritas vrbi nostræ, in qua, delubra, & focos, cæteraque Gentilitatis insanæ, flamen maximus obtinebat. Is flaminum cæterorum arbiter & moderator erat: Insubriæ & Liguriæ, Veneto & Etrusco responsa diuini iuris dabat. Rhætiam vtranque superiorem & inferiorem alij scriptores addunt, & sunt, qui latius etiam imperitasse contendant. Vrbem verò ipsam ita excoluerant Romani, satis vt appareret, veluti alteram hanc imperij sedem domiciliumque religionis, vel occulta Numinis prouidentia, vel ipsorum consensu destinatum esse. Namque omnia ferè loca, quæ Romana vetus opulentia virtutis incitamento, vel in ciuium oblectamenta condiderat, eorum hic imago, & simulacrum fuit. Gladiatoribus Arena, Compitale spatium, Thermæ, Circus, Theatrum, Arberetum, siue viridarium, Amphitheatrum quoque & Septum, & Communia prata, & Capitolium, aliaque Romanæ maiestatis imitamenta stetere, queis postea ferme religio templorum incessit; nosque procedente deinceps in ævum historia, vt quodque tempus inciderit, mutatas eorum locorum facies ostendemus. Fuit verò longè maximum opus ille fornicatæ substructionis pons, qui ab

nudi

Nudi pontis initio (corrupta hodie, vt assolet voce Bottonutum appellat) extra portam Romanam in duo millia passuum excurrebat. Inde turris erigebatur, multiplici tabulato supergressa communem modum, quippe quæ Ticinum & Abduam, & interiecta omnia late prospectaret. Tanta rerum dominis cura decorandæ vrbi, quam esse Romanæ maiestatis æmulam paterentur. Ipsi quin etiam aliquando gratissimam hanc sibi sedem atq; domicilium Cæsares elegere, manentque dicenda suis locis, olim palatia & arces, nunc templa & sedes Diuum. Non tamen vrbis ipsius erat ea laxitas & amplitudo, quę iam ferè in miraculum euecta singulis regionibus æquare singulas aliorum vrbes videtur, & ex tanto ciuitatum ambitu vix æquari sibi vnam, aut alteram sinit. Regio siue Porta Vercellensis aperiebat vrbem, quà stant hodie clausta sacratarum virginum Monasterij Maioris appellatione ac titulo. Ibi in vicino sacra Ioui turris erat, in cuius vestigijs Galeatius Vicecomes cognominem arcem extruxit. Cumana siue Nouocomensis iuxta Iani fanum inibatur, quem postea limitē occupauit ipsa Sancti Ioānis ædes. Ea quatuor facierum hodieque cognomentum præfert, quod monumento sit, totidem vulticulis in totidem cæli plagas obuersum Iani simulacrum ibi olim insana gentium religione positum fuisse. Orientalis porta dicata erat Soli, quà nunc D. Babilæ templum visitur; & vt breuiter singulas ad eundem modum hisce sacris indicijs monstremus; ad D. Donnini Noua, ad D. Stephani Tonsa, ad D. Clementis Roma-

na

na, terminabant vrbem, quæ postea transcendit antiquos fines opulentiæ recentis auctu. Ticinensis Porta, tantò magis introrsum recedebat, quanto longius exporrigendo sese, cæterarum vrbis Regionum incrementa superuasit. Antiquus ei limes ad Diuæ Marthæ, nomen ex vicino Corriuio; postea, cùm veteribus dirutis, noui muri reficerentur, Ambrosianam appellauere. Hisce finibus ante Barnabæ aduentum vrbs Mediolanum incolebatur, hæc facies erat vrbis, vniuersæ quam iam nunc oculis subijcere fuit operæ pretium, ne scilicet ex rerum ipsarum postea deflectere cursu ac tenore necesse haberemus. Igitur Mediolani, fundata religione, sicuti dicere orsus eram, in subiectas quoque prouincias recta Christi manare disciplina & fides cœpit. Sic Deo visum, vt eadem vrbs parens & magistra veritatis esset, quæ dux & princeps ad errorem fuerat. Barnabas, Christiana re domi forisque benè gesta, & Sathana ferme per vniuersam prouinciæ longitudinem debellato, iam hinc ad alia veluti pacati & quieti Pontificatus opera conuertit animum: & latè pollebat auctoritate ac imperio; tum quia in Apostolorum Collegio creatus fuerat Episcopus, tum quia Legatum eum suum ipse Petrus appellasset. Primum omnium secutus vrbis opportunitatem & magnitudinem, sanxisse dicitur edictis & litteris, vt Mediolanensis Ecclesia Metropolis esset earum ciuitatum quibus præest in hunc diem, nisi si quas posterior cura Pontificum addidit, aut ademit. Ea edicta & litteræ, si qua præcipua conditione, & forte communem æui tabem & iniuriam effugissent; non ego coniecturis

ris & argumentis attinerer potius, quàm ipsa certissimæ fidei monumenta proferrem. Ponimus autem inter argumenta & coniecturas, eorum vtique testimonia, & fidem, qui cùm haud parum autoritatis sua ipsi vetustate sint assecuti, vetustissimas insuper se retro vidisse litteras affirmant, quarum auditio & fama tantùm manet, lucem & authoritatem ipsam frustra nostra actas requirit. Ex eo numero Galuaneus Flamma, cui tanto minor causa fingendi debuit esse, quanto minus decerent mendacia & commenta religiosum vitæ genus, cui sese mortalibus rebus valere iussis, addixisset; is igitur tanquam ex ipsius Barnabæ commentarijs & monumentis hæc profert. Quandoquidem vrbs Mediolanum post Romani magnitudinem Imperij facilè cæteras omneis vrbes antestaret opulentia, & maiestate & situ; ideò, consignata patentibus litteris authoritate concessum ab Apostolo Barnaba tantæ dignationis vrbi, vt qui voluentibus sęculis eam Antistites obtinerent, his in Liguriam in Æmiliam, in vtranque Rhetiam, in Venetos, in Alpes Cotias pontificale imperium esset. Exsequendo inde cætera quasi repetit ex ijsdem commentarijs in Mediolanensis Archiepiscopi ditionem & potestatem, quicquid Episcoporum tota ferme Italia, & late per Germaniæ fines, rem Ecclesiasticam regit; vindicat autem præcipue Rauennatensem, Aquileiensem, & Coloniensem, magna Pontificum nomina, & in tantũ euecta dignitatis ac imperij, vt crediderim eos huic nunc irasci posse famæ. Sed nobis ex vano nihil hauritur; nec eo sumus ingenio, vt dum miscendo falsa veris, primordia nostrarum

rerum

rerum auguſtiora faciamus, velimus mereri probra & cauillos, & in omne deinceps æuum ire cum illa morum exiſtimatione ac fama, tanquam patrio nomini ſpecioſa dictu gratificari & venditare fuerit cura. Apoſtolus conſtituta Metropoli, diſciplinæ ſuæ alumnos, Anatholonem & Caium viros impigros initiauit ſacris, & arte regendarum animarum imbutos, varias in regiones ad prædicanda Euangelij præcepta dimiſit. Acceſſit ad eos poſtea Narnus, Magiſtro nihil abſimilis, & Apoſtolico ſpiritu magnam ipſe quoque gloriam aſſecutus. Neque ambigitur, quin alios præterea complures pro vrbis & prouinciæ magnitudine, gerendarũ rerum adiutores, & paſtores animarum inſtituerit, quorum vetuſtate perijt memoria. Ac de ipſis quidem Anatholone & Caio, quia poſt alterum alter hæc Mediolanenſis Eccleſiæ primordia, Barnabæ ſucceſſores obtinuere, mox proprius erit dicendi locus: Narnus haud fortaſſe alias occurret, neque par erat omitti Barnabæ continuum, & permixtum ſalutis noſtræ conſilijs, & adiutorem haud dubiè magnarum actionum, queis ex hac vrbe in alias vrbes late dilata ſalus & vita. Patria illi Bergomum, opes modicæ, par generis claritudo, natale ſolum in obſcuri nominis pago, quem in ripa Serij fluminis olim ſitum vetuſtas abſumpſit. Is, concionantem Bergomi fortè Barnabam vt audiuit, exarſit ſtatim Chriſtianæ religionis cupidine, relictoque patriæ fortunæ cultu ſectatus Apoſtolum vnà cum eo Mediolanum eſt profectus. Vocationis eiuſmodi annus apud ſcriptores eſt in ambiguo; cæterùm haud dubitant, quin acciderit ferme ſub ipſius Barnabæ di-

ſceſſum & finem. Quippe Barnabam, cùm ſatis iam interlucatis huius prouinciæ ſiluis, magnaque facta per hos agros, Euangelij ſemente, patrij quoque ſoli iam ageret curam, voluiſſe priuſquam diſcederet, Apoſtolico more peragrare psouinciam & obire quæcunque poſſet loca; ita contigiſſe, vt Bergomum, deinde Brixiam ex ea peregrinatione deueniret, aſſumeretque Narnum. Etiam illud pro certo Chronographi Bergomenſes affirmant; cùm ab Apoſtolo Barnaba, poſtmodum patriæ daretur Epiſcopus, ipſum recuſaſſe diu, more ſcilicet inclito cæleſtium animorum, qui multùm quæſita cæteris mortalibus, & concupita reformidant. id verò ſe aiunt referre, non quia cadere in quemlibet modeſtum hominem videatur; ſed quia conſtanti veterum traditione hanc de ipſo Narno famam acceperint nominatim. Vtcunque ea res habeat, certè præfuit Narnus Eccleſiæ Bergomenſi, ſeruatque ciuitas illa non obſcura monumenta pontificatus eiuſmodi. Nos ad ea quæ res magis attingunt noſtras, reuertemur. Inter alia Romanæ imaginis opera, quæ Mediolani fuiſſe demonſtrauimus, Capitolium erat, media ferè vrbis regione, vaſtum opus, & dignum Metropoli. Hanc Iouis ſedem, nemine repugnante ſolennibus cæremonijs expiaſſe Barnabas dicitur, expiatamque dicaſſe magno primùm Saluatoris nomini, deinde Teclam eodem introduxiſſe, cuius ipſe Virginis admiratione ac pietate Mediolanenſium animos impleuiſſet. Galuaneus idem ille, de quo paullo ante memoraui, nominat Chronographos, quibus credat, principio fuiſſe turrim eam, & trepidæ plebi muni-

nimentum, quotiescunque barbarus ingrueret; hanc primam omnium ædem Mediolani sacratam fuisse. Sed siue turris illa, siue Capitolium fuerit, siue etiam priuati soli quæpiam area; certè in eo congruunt omneis, vt ex illis ferme vestigijs illaque sede tradant surrexisse molem augustissimam Templi, quod consensus hodie gentium Italiæ miraculum appellat. Scilicet variante suas vices æuo, & alta quamuis tecta vastasque moles in æquum redigente, ac rursus excitante magnarum rerum parua simulacra & imitamenta, stetisse nouissime humilem, & angustam Protomartiris ędem, quā nostra vidit ætas. Id fuisse principio laxū & nobile templum, quale scilicet incalescentibus ad religionem animis in opulenta ciuitate potuerit excitari; postea cessisse illud tempori ac vetustati, sicuti cuncta rerum humanarum habentur. Inde rursus, qua proxima fortè vacaret area, repositam ædem eam cuius reliquiæ ad nostrum æuum durauere. Sed non vt è primæua multum amplitudine ac dignitate deciderat hæc Teclæ Virginis ædes; ita parum honoris eidem, parumque soliti cultus fuit. Semper in Basilicæ modum celebrata populo Mediolanensi, alternaque sicuti suo loco demonstrabimus Episcopi sedes, cùm cætero nitebat ornatu ac splendore, tum verò Canonicorum ordinem habebat, qui statis horis in Odæo choros alternarent. Hos postea Canonicos cum vniuersa fortunæ suæ mole, simul ipsius Diuæ nomen & religionem, & sacra cultumque Diuus Carolus Borromæus transtulit in Tēpli maximi corpus & sinum, cùm ipsa quoque complanatæ ac dirutæ cellæ cæmenta & parietinas, mira-

culis pretiosæ molis immiscceret. Ibi fuerat hæc cella, vnde nunc ab extremo foro, lintearioru fulcra & tabernæ, ad primos vsque templi maximi gradus discriminantur; extantque publicis consignata litteris pacta conuenta & leges, in quas, id Collegium, eamque Basilicam Basilica Metropolitana recepit atque miscuit sibi. Nos actionis vniuersæ consilia, & ordinem, & cæremoniam exsequemur, si contigerit, vt in D. Caroli tempora producere vitam & curam hanc possimus. Hæc sunt fere, quæ de Barnabæ pontificatu, multa litterarum monumenta peruolutando, inquirendoque multùm in communem famam, & reliquias omneis antiquitatis inuestigando, extricare mihi licitum fuit. Sed piget pudetque varietatis, qua tristibus & refractoriolis ingenijs homines, velut infensi memoriæ magnarum rerum, & omnia vocare in controuersiam assueti, nusquam in terra Italia pedem fixisse Barnabam, quasi mussitantes ferunt. Ea res monet, vti repetam testimonia & argumenta, quibus attinemur. Ita controuersiæ simulacrum inferam operi quieto contra quàm initio mihi destinatum fuit. hoc tamen modicè, vel etiam intra modum fiet. Iam primùm igitur vrbs Brixia celebrat antiquissimæ religionis ædem, qua in æde Barnabas rem diuinam fecit, cùm in eam vrbem, vti dictum est, excurrisset; Estque in summis alpibus inclitus Diui Barnabæ collis, quem ante Barnabæ in Italiam aduentum, Lucumonem dixere. Mediolani perpetua scaturigine fons micat, ex quo salutiferi quotidie latices petuntur, Auctore fontis Barnaba rite ac fidenter inuocato. Huius fon-

fontis originem & miracula Protasius Antistes adscripto nobilitauit carmine, in quo, tantò plus authoritatis & momenti esse debet ad fidem, quantò sanctior antiquiorque Vates posuit. Mirocles item Episcopus, haud dubie proximus horum temporum memoriæ, carmine, quo laudauit Anatholonem, de Barnabæ Pontificatu deque pastorali in Mediolanenses cura, loquitur, non secus atque nos hodie de illis ipsis loqueremur, qui paullò ante hanc ætatem, subducti meritis atque virtutibus in cælum, absentes adsunt, viuuntque in animis hominum, in memoria rerum, in temporum æternitate, monstrati semper & noti. Carmen ipsum extat inter Iani Gruteri monumenta, si quis fortè auebit cognoscere. Extra vrbem in Monasterio, cui ab circumiecto quondam nemore, nomen manet, sunt Ambrosiani sodales appellatione vulgata; cæterùm inter ipsos Apostolici dicti, quòd nimirum eum ordinem, idque Collegium Apostolus instituerit, tempore, quo reuertens in patriam, nominis & officij sui relinquere hæredes vellet. adstipulantur huic famæ magna Patrum nomina, Dorotheus, Iustinus, & quotquot ferme res Insubrum attigere. Galuanus demum ille, de cuius nomine & authoritate paullò antea sum præfatus, ex litteris ac monumentis, quas litteras & monumenta se ait vidisse, Barnabam ipsum de sua peregrinatione ita ferè loquentem facit. Per varia incommoda variosque labores appulimus Mediolanum. Ea in vrbe multi sese præbuere faciles Euangelio; quidam, & Euangelium, & nos ipsos durius accepere. Nimirum igitur, aut, elinguem ac mutam antiqui-

tiquitatis & Historiæ fidem eludamus oportebit vniuersam, aut huic etiam inueteratæ Mediolanensis Ecclesiæ religioni erit assentiendum. Si talibus occupari curis deceret scriptorem rerum, in promptu erant item authoritates & testimonia, quæ scilicet opponeremus illis alijs, qui non tam veniſſe in Italiam Apostolum negant, quam Pontificiam ei abrogare dignitatem conantur. Sed præstat repeti ordinem rerum. Barnabas anno septimo quàm venerat, redijt Cyprum, cùm prius Anatholonem, qui Brixiæ curabat, ad custodiam instituti Gregis euocasset. Abeuntem mœsta ciuitas, lacrimis, & flebili comploratione dicitur prosecuta, vi etiam tentata vt inuitum retinerent. An id, quia verisimile erat, pro vero scriptores tradidere? Et mactauerunt postea Iudæi tædio veritatis popularem suum, cùm externæ gentes ei admiratione virtutis peperciſſent. Eius martirij seriem & ordinem, sicut ex veterum accepi litteris explicabo. Salamina est vrbs insula in Cypro, caput gentis, & paterna sedes Barnabæ, receptaculumq; profugæ quondam domus, neque culta minus Apostolo, quàm si auita tellus fuisset. Huc ille, post iacta fundamenta Mediolanensis Ecclesiæ cùm remeasset, instituto suo gentem eam erroribus eximere patrijs conabatur, & omni tendebat ope, vt Christianam religionem induceret in eorum instituta & mentes. Tunc importuni quidam homines ex Hebræorum quisquilijs commoti progressibus & incremento Christianæ rei, è Syria Salaminam ardentibus in Apostoli necem animis venere. Quasi probabilem nacti materiem sermonis, auctorem nouarum

rum rerum, & vulgato in sacros concionatores crimine, turbulentum atque seditiosum Barnabam insectantur. Sed ea criminatio non procedebat, ob accensa Cypriorum studia in parentem suum; simul quia spectati mores illius extra omnem talis culpæ suspicionem erant. Itaque ergo grassari more latronum insidijs, animus fuit. Patrandæ neci tempus atque locum eligunt, statam in synagoga scholam, quam Hebraicæ vanitati confutandæ quotidie Barnabas obibat. Ibi clamores irritos, & si quis obuiam ire conaretur, eandem in resistentes licentiam, & necandi potestatem fore. Nota hæc Barnabæ, siue diuinitus præsensisset, siue indicium, ita vt fit, emanasset. Non tamen, aut præsidia circumdedit sibi, aut ex fuga latebrisve salutem quæsiuit. Ipsomet die, quem scelerati homines facinori destinarant, coactis in vnum, quos ea in terra, cælesti deuinxerat sacramento, confirmandis animis orationem habuit. Verba in hanc sententiam fuere. Non ego arbitror ex animis vestris excidisse memoriam consiliorum, quibus, communiter vniuersos, singulos priuatim in omni meo sermone sum cohortatus, vt sanctissimam Christi fidem vnice atq; constanter amplecteremini, vtque caste ac sancte, & conuenienter Euangelicæ disciplinæ viueretis. Oportet enim sistere omneis ad tribunal Christi, & prout quisque vixerit, vel discedere inde ad æternas & sine fine pœnas, vel in cœlestem patriam, & nunquam defectura bona felicitatemque cooptari. Labitur & vanescit imago vitæ huius; mox aderit arbiter perennis æui, iudex vniuersæ mortalitatis. Inaduentum huius

Iudicis

„ Iudicis, vobis est excubandum, quia tremenda hora la-
„ tet in obscuro, & quando nihil tale cogitabitis, oppri-
„ memini. Hæc vobis dicta sint, vt salutari metu vite-
„ tis omne flagitium, & quicquid Christianæ fidei præ-
„ ceptis aduersatur. Cæterùm, ex diuerso, spem cer-
„ tam haurite sempiternæ felicitatis, & cum ea spe quic-
„ quid laborum & miseriarum occurret, exantlate for-
„ tibus animis. Tàm aduersa, quàm prospera mundi
„ huius rapidissimo cursu transibunt, quæ sequentur,
„ nullis circumscripta terminis erunt. Non illa lætitia,
„ non illi cruciatus exitum habebunt vnquam. Vtrum
„ malitis, in vestra est manu ac potestate, & prout, in
„ hanc, illamve partem inclinauerit vita, vestræ uos a-
„ ctiones, aut subducent in cælum, aut detrudent illuc,
„ vbi misti mortalibus Dæmones ardent camino, & acer-
„ bissima tormentorum omnium fœditate conuoluun-
„ tur depasti semper, & identidem in noua mala rena-
„ scentes. Mihi finis instat, neque iam vltra vobiscum
„ ero petitus nimirum ad necem eorum conspiratione,
„ quibus instituta, & conatus nostri placere non possunt.
„ Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem
„ seruaui, nunc mihi reposita est corona iustitiæ; non
„ solum autem mihi, sed et omnibus, qui propter Chri-
„ sti confessionem, certamen sustinuerint. Postquam
ita Barnabas perorauit, ingens mœror, & complora-
tio eorum, qui aderant, est consecuta. Eripi sibi pa-
rentem innocentissimum dolebant, & fuere, qui sacri
capitis caritate ac desiderio vim pararent. Oppositu
corporum suorum, & reliqua concitata multitudine
propulsaturi esse iniuriam videbantur, si Barnabas,

quas

quas obſcure iecerat necis ambages aperuiſſet. Celati locum atque tempus, & inſidiatores ipſos, cùm nullam in partem vltrices intendere manus poſſent, quieuere. Ab eo colloquio, & vltima denuntiatione Barnabas, inſtaurat preces, curat myſterijs animum, & cæleſti pane reficitur vna cum ſuis, accingiturque modis omnibus in extremum illud certamen, ne reluctari pars deterior poſſet; ac ne quo pacto labaſceret animus in ipſo diſcriminis articulo, quo franguntur etiam magna virorum robora, & ingenteis animæ. Marcum inde conſobrinum ſuum in ſecretum abducit, eique locum edit, quo in loco ſint Iudæi relicturi cadauer; hortatur vt ſepeliendi curam habeat, iniecto, quà tutum fuerit, ceſpite. Addi officij priuati ſuprema mandata, plena ſalutis & amoris, atque nominatim illud; proficiſceretur inde ad Paullum, neque diſcederet ab eius latere, donec ſignificationes, & indicia, diuinæ voluntatis conſtarent; ea indicia & eam voluntatem ſequeretur, ac ſciret, curæ fore Deo res ſuas, ſiquidem ſeſe totum ad nutum illius aggregaſſet. Hæc Barnabas Marco, & alia, quæ in hiſtoriam & litteras non peruenere. Mox veſperaſcente die, cum Iudaicæ ſuperſtitionis antiſtites vna cum ſui generis turba in profanum conclaue conueniſſent, infert ſimul eò Barnabas gradum, ac inſtituto de Meſſia ſermone, inſtitit arguere, ac deteſtari ſpes irritas exſpectationemque præpoſteram, & contumacia vota, queis Iudaica prauitas inſanit. Aderant coniurati ſcelus anhelantes, qui ſimul atque diuinam ab ore vocem fundere Apoſtolus cœperat, vix manibus temperauere.

Cohibiti sunt hortatu mutuo, & sustinuerunt impetum, vt rei, quæ agenda erat, opportunitatem darent. Postquam Barnabas differendi finem fecit, & concione dimissa, vulgò inde commoti omneis discedebant; Coniurata cohors Apostolum circumueniunt, eumq; per tenebras animaduertente nemine rapiunt in cauernam, neque ille quicquam est effatus. Ea in cauerna detentum ad multam noctem, & omni genere contumeliæ vexatum, cùm iam esset vndique silentium & quies, extra vrbem ad occidentem solem educunt, ligant ad palum, inceſſunt lapidibus, atque semianimem accenso ad id rogo demum inijciunt. Ita Barnabas extinguitur, nihil violante flamma sacros artus, quo miraculo capillus inhorruit sacrilegis, & abiere. Marcus eodem haud multo post subijt, obseruansque notas & signa, quæ sibi ediderat Barnabas, sacrum inuenit corpus, & quinto ab vrbe lapide condidit in deuia cauerna. Eius inde corporis reliquiæ quemadmodum tenente imperium Zenone fuerint inuentæ, nec sine miraculo translatæ Mediolanum, in tempore memorabo. Hæc sunt igitur exordia Mediolanensis Ecclesiæ, & principium hoc Ambrosiani Pontificatus, in quo reputando, mihi in primis illud admirari subit, quòd scilicet statim ampla, statim inclita Metropolis fuerit, & post Romanam maiestatem facilè princeps aliarum, habuerit initio speciem eius dignitatis, quam per tot postea casus est assecuta. Id accidisse debuit, præter alias causas, etiam Apostolico nomine Parentis & Authoris. Nam in tanta subigendi orbis laxitate, totque prouincijs, oportuit fuis-

se

se magnum decus earum Ciuitatum, queis ex Apostolorum numero Pastores obtigissent. Neque verò aut Achaia per Andream, aut per Thomam India, aut aliæ per alios Apostolos ad Christum adiunctæ prouinciæ, Mediolanensi comparandæ fuerunt æstimatione rerum earum, quæ raræ sortis honorem conseruare, vel augere possent. Iuuat etiam magni Pontificis consilia successusque reputare, vt non solùm ea quę fortuita sunt, sed etiam causarum & rationum momenta cognoscantur. Principiò, cùm hanc ille prouinciam & expeditionem adamasset, minime statim arcem atque caput ipsum inuadendum putauit. Sed quia hostilia erant, & infensa circùm omnia, substitit in vicinis locis, & quasi præparare sibi animos voluit, ostendenda scilicet vita, & salute quam adferebat. Habitum quoque & mores cognoscere Ciuitatis voluit prius, quàm mutare ac nouare præsens vniuersam aggrederetur. Et vbi propius accessit, fecit arte velut Imperatoria, vt alliciendis paulatim ad Christum hominibus, carperet leuibus prælijs hostem, ad summam belli totius mox inualidum eum habiturus. Abscessus enim ad fontem, & commoratio illa suburbana, post simulacri contemptum, de quo demonstrauimus, haud aliò magis visa est pertinere. Inde vrbem ingressus intrepide miscuit certamina, eique latè victori pertinacia & superstitio manum dedere. Sed fuisse videtur etiam quodammodo fortunatus & felix, non suprema tantùm & diuina illa ratione, sed humano quoque iudicio successus ipsius æstimanti mihi. Nam, & habuit in multos annos è sua disciplina

na prouisos atque paratos heredes, qui Mediolanense patrimonium obtinerent, & Ecclesiæ suæ fecit authoritatem, etiam ex quo rebus humanis est exemptus, siquidem ipsius nomini ac memoriæ datum fuit, vt Archiepiscopus Mediolanensis honore & gradu cæteros omneis Episcopos antestaret, Cæsari coronando socius & Collega Romani Pontificis haberetur. Quia porrò magnam Barnabæ cum ipso Marco fuisse necessitudinem acceperat memoria, talem hunc diuinorum hominum nexum, vtriusque posteritas venerata est hoc instituto, vt Mediolanensis Episcopus Aquileiensem Patriarcham, atque hunc ille viciſſim consecraret. Postea, hæc & alia venerandæ antiquitatis aboleuere, dum variare prisca nouis amat mortalitas non conquietura donec ad finem ipsa quoque perueniat. Barnabæ staturam, & oris lineamenta faciemque tradidere nonnulli, ita, vt visu venerabilem, corpore procerum, fronte supercilioq; mitem pingerent penna tanquam pennicillo. Ego ne ipsis quidem satis crediderim imaginibus, quas è præsentium vultu pictores effingunt, quippe gnarus aberrare plerunque artem in melius, aut deterius; tantò magis imago potest esse suspecta, quam ex tam dissita memoria, pietas in hunc diem propagauit. Inclinat tamen animus, vt multum fuisse dignitatis assentiar in illius ore ac vultu, de cuius cælesti ac mortale fastigium supergressa mente, nullus ambigendi locus est relictus. Nũc absoluto Barnaba, cætera deinceps & cæteros exsequamur. Barnabã Anatholon excepit in magistri mores & instituta formatus, ardore animi, & studio propa-

gandæ

gandæ religionis, illi pæne par, Pontificatus maiestate non minor. Inter Barnabæ discessum, & Anatholonis initia, status hic rerum erat Mediolani. Vrbem pro Nerone Præfectus obtinebat, cuius nomen ignoratur, de crudelitate autem & funesto ac diro in Christianos omneis odio satis constat. Is vulgata aulicorum hominum arte, ex aliena inuidia materiam suæ laudis arripiens fremere palam cœpit, quòd priore præfecto permittente aut dissimulante, certè non prohibente, peregrina sacra in vrbem irrepsissent; mox vlcisci patrias religiones & proditum Cæsarem, exilia & cædes, quæve alia sunt armati furoris intentare. Ita scilicet, arcano diuinæ prouidentiæ permissu factũ est, vti Christiana religio, postquam primas eluctata difficultates libero cursu procedebat, repentina velut obiecta mole sisteretur, ex qua tamen validior postmodum impetus & vires nouæ. Christiani nominis infectatio & clades prima hæc memoratur, quam ex vrbe Roma Nero Mediolanum extendit. Multi igitur & multæ tunc perhibuere suo sanguine testimonium Euangelio, quorum veluti principes & antesignani Romæ Petrus & Paullus, Mediolani Nazarius & Celsus fuere. De illis alij scriptores retulerunt; hos exsequi pertinet ad nostrum institutum, quippe quia martirio suo nobilitauere vrbem haud minus profectò quàm si Ciues fuissent. Nazarius Romæ natus est honesto loco, Petrus eum abluit lauacro cælesti, parentes, Africanus & Perpetua, ille cultui Deorum inanium addictus, hæc secuta Christi fidem, memorantur. Voluerat pater ado-

le-

lescentem trahere in sua instituta & mores, omnibusque blandimentis, minis etiam tenerum tentarat animum, si quo pacto posset eum ab suscepta religione detorquere. Sed postquam ille toruus & incorruptus abnuebat, vltroq; patris castigare væcordiam aggressus iniecerat curam, ne de ipso ad magistratus fama perueniret moxque funestaret domum; tunc induxit animum Africanus, qualicunque imbutum religione filium habere, quàm nullum. Ea sententia cùm sedisset animo paterno, nouis à Nazario contendere precibus institit, vt accepto pondere auri & argenti, quantumcunque posset optare, fugeret procul ab infesta Christianis vrbe, ne mox & domui dehonestamentum, & vrbi spectaculum foret. Simul pater in hunc modum, orbam suam præcipitemque deplorando senectam, obsecrabat; simul preces & monita matris accedebant. Itaque flecti se passus Nazarius, quamuis ea quæ ad metum proponebantur, ipse appeteret omnibus votis, dedit vtique lacrimis & obtestationi senum, vt abiret. Profectus ex vrbe Roma quàm occultissimo potuit egressu, quà duxit vagum ac extorrem Deus, vocando & alliciendo mortalium omne genus ad salutem, peragrauit multa loca & vrbes. Neque verba tantùm & hortationes erant; sed quæ plus interdum valent, larga in egentes pecuniæ subsidia, & prompta benignitas, vt hamo quemque suo, quod hodie dici solet, expiscaretur, donec effuse largiendo redactus ad paupertatem Apostolicam, natiua tantùm retineret instrumenta concionandi, facundiam oris, & animi calorem. In hunc modum, & verbo,

bo, & exemplo, & præsenti liberalitate, cùm ingentia feciſſet operæ pretia, Placentiam ex diuturna peregrinatione peruenit. Ibi quoque Chriſtiana re miris modis amplificata, cùm anxius ipſe ſecum agitaret, quos porrò homines, quamve nouam vrbem aggrederetur, vrbis Mediolani ſubijt cura. Quippe caput eam Inſubriæ totius eſſe; multiplices quoque palmę, & ex propinquo audita Martirum gloria ſtimulos addebant iuueni; nec diſtulit iter, lætisque animis accepere venientem quotquot ea in vrbe Chriſti fideles agebant. Sed ea lætitia breuis fuit ob ſæuitiam Præfecti, qui cognito noui concionatoris aduentu, peſſime mulctatum ex vrbe præcipitem eiecit. Deceſſerat per eos forte dies ipſius Nazarij mater Perpetua, clarumque fama ſanctitatis, Matronæ nomen erat inter Chriſtianos. Hæc filio per quietem adſtitit, monuitque, ne cunctaretur in Galliam ire; quandoquidem tantopere ſitiat animarum ſalutem, lætas ibi ſcaturigines fore, queis hanc releuet ſitim. Itaque ſine mora ſeſe coniecit in pedes, & continuato per dies aliquot itinere finibus Gallorum appropinquauit. Ingredienti regionem eam, ac de rebus diuinis, vt ad quoſque peruenerat, grauiter & iucunde differenti, plurimi ſeſe baptizandos offerebant maximique fiebant ad eum concurſus. Cimella eſt vrbs Galliæ, clara quondam & opulenta, nunc vna de multis, quas viciſſitudo rerum humanarum afflixit, ac imminuit. Ex hac vrbe nobilis matrona, cùm verecundia ſexus impediretur, quominus Apoſtolico homini ſeſe ſociam adderet, quem fortè vnicum habebat filium ei

tra-

tradidit in manus, obsecrauitque precibus infimis, ne tenerum discipulum adspernaretur. Eximia puero indoles erat, spesq; Nazario statim incessit futuræ olim virtutis & sanctimoniæ. Ita facilè est inductus, vt eum in disciplinam acciperet. Imbutum Christianæ fidei rudimentis, & monitum quanta Baptismo sanctitas inesset, per sacramentum illud in Christi filios refert, Celsum appellat, atque pro suo deinceps educit. Dinobarus quidam obtinebat ea loca cum imperio, impositus à Nerone, nec absimilis ei libidine & crudelitate, cæterisque vitijs & monstris, per quæ tunc vrbium præfecti fœdissimi principis ingenium æmulabantur. Is Dinobarus, vbi de religione disputantem fortè Nazarium audiuit, exarsit nimirum iracundia, facinusq; clamauit indignum, quòd peregrinus homo peregrinas inferre de superis opiniones, & inueteratam illam de fabulosa diuinitate labefactare famam conaretur. Ac primò quidem insectari probris & minis, & denuntiatione pœnarum hominem; mox vbi, neque verborum contumelia, neque periculi præsentis horrore Nazarius de constantiæ suæ gradu mouebatur, ab ipso quidem abstinuit tormenta, quasi martirij palmam denegaret; cæterùm in Celsi terga iubet expediri virgas & cædi puerulum in magistri contumeliam acerrime. Id fore Nazario tristius & acerbius arbitrabatur, quàm si in ipsum desæuiret. Itaque direptæ confestim vestes ab Celsi humeris, & alternantes verbera, quibus mandatum erat, institere, donec toto corpore manaret cruor, ipsaque supplicij fœditas etiam dura pectora barbaro-

rum

rum emolliret. Is verberandi finis, ac vterque inde conijciuntur in vincula; Celsus quidem alacri vultu, & ea constantia, Præfectum vt ipsum in hæc alloqueretur verba; Dabis pœnas improbe Iudex illi Deo, cui nos vni deseruimus: Nazarius autem mœrens animo, quòd intentas in suum caput iras innoxio corpore discipulus excepisset. Fuerat animus Iudici, vel percutere securi vtrumq; vel perimere longa carceris tabe, ac squalore, vel alio quopiam genere supplicij sic accipere, vti documento cæteris essent, ne quis violare in posterum auderet commentitia Deorum numina, & religiones insanas. Sed efflagitanti precibus iratis vxori negare non potuit, quominus postero die solueret eos atque dimitteret, nulla alia violatos iniuria, præter eam quam Celso primi violentia furoris intulisset. Abiere inde in Treuiros, nec ibi mitiora hominum ingenia pronioresve ad Euangelij veritatem incolarum animos inuenere. Antecesserat fama, venire confirmata ætate iuuenem & rudem annis, væcordia contumacem adolescentulũ, qui Christo diuinitatem assererent, eoq; furore lymphati ipsi, deprauare alios conarentur. Non tormenta in hosce valere, non carcerem, non quicquid cohibendæ mortalium temeritati, sacrosancta, & alijs omnibus tremenda legum autoritas excogitarit. Itaq; statim vbi gradum intulere, notati omnium oculis, digitisque monstrati, obseruati etiam aliquandiu malignis animis, num famæ responderent, & an essent omnino tales ipsi, qualis rumor increbuisset: postquam verba & vultus, vita denique tota congruebat,

missō repente viatore iubentur ad tribunalia magistratuum sistere. Comprehensos alij, circumfusoq; satellitio vinctos tradunt. Vtcunque ea res habeat; interrogantur ab Vrbis Præfecto; quem Christum, quamve illius fidem, ac religionem spargere in vulgus, & cur nam ea doctrina inficere ciuium animos conentur. Enimuero intrepide Nazarius respondet; hanc nimirum esse salutem, & hoc Euangelium, quod ipsi cælesti acceptum beneficio perferre ad alios velint; neque quicquam magis ad Imperij Romani quietem & incolumitatem attinere. Perculerat hoc responso iudicum animos, neque statuere quicquam ausi, constrictos vtrumque vinculis Romam ad Cæsarem esse transmittendos pronunciauere. Statueret de illorum capite Princeps ipse, quorum væcordia ad euertendum Imperium pertineret. Ita Romam adsportantur. Neque cunctatus est Nero quominus in eos euomeret acerbitatis suæ virus, atque mergi repente aquis iuberet. Ad ostia Tyberina dati præcipites in subiectum æquor, alitibus, & maritimo gregi esca relinquuntur, & velut imperio defuncti carnifices abscedunt. Sed vis diuina potentior fuit. Diuinus è cælo delapsus Ales, inspectante hominum turba, sublatum vtrumque statuit in sicco, atque ita sæuitia Neronis elusa, Genuam, inde Mediolanum tetendere. Haud vltra differri ipsis martyrij palmam oportebat. Mediolani iam erat Anolinus æmulatione feritatis gratus Neroni, & quem haud facile quisquam illius ætatis, improbo certamine superaret. Is Nazarium & Celsum simul atque habuit in potesta-

te,

te, veluti laurentas ad principem ſuper ea re litteras mittit. Præſtigiatores impuros, qui tot ad eam diem impunè turbas excitarint, quique pœnas & iudicia ſint eluctati modis inenarrabilibus, iam teneri ſic, vt effugium inuenire omnino nullum poſſint. Quandoquidem prouidentia Deorum id acciderit, ſcriberet ecquid ipſi faciendum videretur hominibus eiuſmodi; nam ſe quidem ab eius præſcripto non diſceſſurum, cuius nutus & verba pro oraculis ducat. Nero nihil atrocius mandauit, quàm vti tollerentur. Ita ſecuri percuſſi ad præmium in cælum euolauere. Corpora in latebras abiecta, ne quis ad ea populi concurſus fieret, aliquandiu fuere in occulto. Mox homini plebeio ſomnium fuit; iret atque inſepulta ſanctorum cadauera mandaret humi; ſimul editæ notæ, quas ſequeretur. Vrbis regio, quæ Romana dicitur, in meridiem obuerſa eſt, & egreſſis porta, vacuus ab humano cultu tunc fortè campus ad dexteram erat. Ibi repertas Nazarij & Celſi reliquias, effoſſa raptim humo, Chriſtiani homines condidere; acciditque dum id fieret, digna res memoratu, quæ poſtea diu in ore ciuium fuit. Plebeio illi, qui nocturno monitu locum inuenerat, vbi cæleſtia pignora deliteſcerent, filia nubilis erat indole ſingulari, nec inelegantis formæ. Cæterùm apopletico ſtupore defixa mœror erat vniuerſæ domus, & vicinitas tota notæ familiæ cladem miſerabatur. Multa nequicquam experti fuerant remedia ſoliciti parentes, multis etiam, vt in Chriſtiana domo, fuſis precibus, implorata ſuper ea virginis calamitate, diuini auxilij

vis fuerat, vt, si ita expediret, si rerum omnium arbitro sic videretur, reciperet corpus adolescentula, neue relinqueretur consumenda perenni cruciatuum tabe miserabilior vtique quàm quibus ferro eripitur vita, quosve alij violenti casus humanæ varietatis absumunt. Hæc igitur in hunc modum infelix, & deplorata puella repente conualuit eo ipso temporis momento, quo pater humandis reliquijs cespitem egerebat, atque vulgato inter Christianos tantæ rei miraculo, lætitia & robur animis, certissimæque spes ad omnia perferenda, queis tentarentur, incessere. Cæterùm ipsæ sanctorum reliquiæ eo in loco latuerunt vsque in tempora Pontificis Ambrosij, qui repertas indicante Deo, transtulit honestiorem in sedem, & splendidè ac magnificè collocauit, nosq; rei seriem exponemus, procedente in id tempus historia. Nazario & Celso, Geruasium & Protasium diuersi annales nectunt, explicantque mutuæ caritatis officia, queis alteri alteros adiuuerint, cùm ijsdem vinculis attinerentur. Ea fama nimium quantum aberret à vero, confundatque tempora & ordinem rerum. Constat enim certissima litterarum atq; monumentorum fide, Geruasium & Protasium post aliquot ab hoc ipso tempore annos extitisse; quo in loco memorabuntur vrbis nostræ populares, & alumni, neque fraudabuntur honore suo, quos inter præcipua decora nominis Ambrosiani numerare licet. Præfuit Anatholon Ecclesiæ Mediolanensi, tredecim annos, felicior principio, quàm fine. Nam cùm aliquandiu, licet asperis in rebus, facilem tamen, ac

expe-

expeditam Euangelio viam tentaſſet, tantæ mox difficultates, tantiſque terrores obſtitere, prope vt actum eſſe de tota re Chriſtiana videretur. Dicitur ex ea conſternatione mœſtus animo Pontifex, ad Barnabę fontem, domiciliumque priſtinum illud iuiſſe, quòd Eccleſiæ vaſtitatem, atque tota paſſim vrbe repoſita inanium Deorum ſimulacra ſuſtinere oculis non poſſet. Brixiam inde tetendiſſe, quòd ibi quoque labare fidem, & Paſtoris deſiderio languere multos inaudiſſet. Nam ſua ſacra, & proprium Epiſcopum habere primis illis Eccleſiæ temporibus, haud cuilibet ciuitati datum fuit. Vt quæque vrbs multitudine hominum, & docilitate præſtaret, aut cæteris opportuno ad Apoſtolicas expeditiones immineret loco, ibi Pontifex domicilium & ſedem habebat; minores & obſcuriores alias, vel idonei plerunque homines regebant Epiſcoporum loco, vel Epiſcopus ipſe per occaſionem obibat. Ea ſcilicet Anatholoni fuit cauſa Brixiam excurrendi, qua in vrbe poſtea reliquam egiſſe dicitur ætatem, neque ad nos reuertiſſe. Certe Cenomani hunc primum vrbi ſuæ Pontificem aſſerunt, monſtrantque ſedes & loca, quæ tenuerit extra vrbem, ſiue pulſus iniurijs eorum, qui Chriſti nomen & diſciplinam auerſarentur, ſiue pertæſus vltrò Chriſtianæ rei caſus indignos, & quotidiana probra, quæ minus acerba forent audienti, quàm videnti. Variant alij, Pontificis huius, & nomen, & annos, pro Anatholone ſcribentes Anatolium, eiusque Pontificatum retrò vocantes in prima Claudij principis tempora; nec deſunt, qui Barnabæ penitus obliti,

liti, seriem Episcoporum vrbis inchoari hinc velint. Galuaneus more suo quosdam citat annales, in quibus extet, D. Georgij Basilicam, quam postea Natalis Episcopus Canonicorum ordini tuendam dedit, iactis ab ipso fundamentis excitatam fuisse. Id ego tralatitium putaui, de primordijs eius Basilicæ notata temporibus, comprobata testimonijs, aliquanto post allaturus. Sacri corporis reliquiæ in magno sunt ambitu vetustaq; contentione Cenomanos inter & Mediolanenses. Hinc D. Babilæ, inde Floriana ædes, hominis diuini seruare mortalitatem dicuntur. Ego secundum Cenomannos iudicare non dubitauerim, inductus vetustissimi Carminis auctoritate, quod ab Episcopo Miroclete additum Anatholonis ipsius imagini, Andreas Alciatus, magnus Patriæ rerum indagator enotauit, atq; retulit in litterarum monumenta diffisus marmori contra temporis iniuriam. Id carmen, iuisse Brixiam Anatholonem, & vltimam ibi requiem obtigisse Pontifici, satis declarat. Simul Petri hospes, Barnabæ socius, neque degener ad pericula litteris ijsdem appellatur. Cæterùm est in Ambrosiana Bibliotheca scriptus manu codex auctore Michaele Piccolpasso Bononiensi; quo in codice, de Anatholonis vita, & institutis ad eandem pæne formam omnia, de reliquijs autem contraria & diuersa penitus traduntur. Quippe, super cætera pastoralis animi ornamenta & virtutes, tenuissimi cibi hominem fuisse; tempora vigiliarum ac somni, nullis discriminata horis habentem, tantum capere solitum quietis, quantum nimia lassitudine cadentes oculi,

non

non animaduertente ipso, possent vsurpare. semper, aut placando precibus Numini, aut informandis ad Euangelicam disciplinam quoscunque nactus foret, instituisse. Discedentem postea Mediolano, sua item edicta, suasque litteras promulgasse, constituendæ ac firmandæ Metropoli quam Barnabas ipse fundasset ac instituisset. Postquam apud vrbem Brixiam expirasset, nulla cæremonia, nulloque cultu, discipulos abdidisse corpus, quà latebræ vacarent accusatorum, & carnificum incessu. Inde esse factum, vt eæ reliquiæ premantur obscura nocte, neque monstrari iam possint. Id consensu Galuanus, & Piccolpassus affirmant. Sed ego Mirocletem sequor. Anatholone defuncto mortali hac vita, subibat annus à Christo nato septuagesimus alter: Romana sacra Linus obtinebat: finierat Nero: successerat post breue Othonis imperium Vespasianus; Mediolanenses absq; pastore. Mox Caius fuit. Is, Romanus Ciuitate, cognomento Sergius, & Barnabæ, sicuti demonstratum est, alumnus, fidus Apostolo, per æqua, per iniqua comes fuerat. Nouerat fama, clarum origine, grauem animo, lingua promptum: interioribus quoque litteris & artibus, queis tunc Romana iuuentus inclaresceret, excellebat. Nec degener ore vultuque, siquidem vera lineamenta excepit, atq; custodiuit pictura potius, quàm excogitauit ac finxit. Ad hæc tot in vnum cumulata bona, cùm verum vnicumq; bonum accederet, pietas in Deum, & Christianæ virtutis amor; effecerat, vt populo Pontificique iuxtà carus esset. Neque Barnabas alium sibi legare libentius,

tius, vbi quid sedulo ac prudenter agendum foret, neque populares alium vereri magis, magisve vllius authoritate commoueri ac regi. Cum in hunc modum, viginti fere annorum spatio, sub Barnaba primum, deinde sub Anatholone, Mediolani moratus esset, vulgoque sic omneis augurarentur; altero iam erepto, altero vergente ad finem Pontifice, summam Ecclesiasticæ rei fore penes ipsum; ille cupidine visendi principes Apostolorum, simul tactus desiderio patriæ, Romam est profectus. Ibi, cùm Apostolus vterque ferme sub ipsius aduentum è viuis exempti, terrarum orbem, & humanum genus, augustissima spoliatum luce reliquissent; magnis nobilitata vestigijs obeundo loca, sacroque recenti madentem cruore terram pijs osculis appetendo, desiderium expleuit. Simul, quadam, vti credere licet, futuri muneris præsagitione, residuos, Ecclesiæ proceres, qui Romæ per id tempus erant, consulere de rebus diuinis, firmare fortibus alloquijs animum, prorsus in eam curam excubare, vt ipsorum instituta, & Euangelij prædicandi rationem ac vitæ viam cognosceret. Præcipue autem coluit, obseruauitq; Clementem, qui postea primus hoc nomine rem Catholicam administrauit. Facilè ad ipsum quoque Linum, de singulari hominis pietate, ac prono in munus Euangelicum animo peruenit fama, eamque mox ipse notitiam adduxit in iura familiaris amicitiæ. Sacris muneribus exercuerat virum; inde petenti Anatholoni consiliorum adiutorem, & regendæ Ecclesiæ socium concedit. Ita Mediolanum reuersus, & per omnia pastoralia experi-

rimenta probatus, postquam Anatholonis obitu, vacua nobis Ecclesiæ fuerat relicta, fidelium precibus & obtestatione, vigiliam eam capessiuit. Non traditur certum; haud tamen abhorret à vero, quod viri prudentes, & Ecclesiasticarum rerum ætate nostra maxime gnari, de Caij huius initijs, & Pontificatu coniectauere. Quippe Romæ creatum Episcopum, pari cum Anatholone iure ac potestate Mediolanensem Ecclesiam administrasse, donec extincto Collega solus eam obtineret. Circa Romanam hanc peregrinationem discordant vetustissimi scriptorum, atq; scinduntur in contrarias opiniones. Alij, & quibus malim credere, priuatis adhuc rebus iuisse Romam Caium; quidam Episcopum fuisse, cùm proficisceretur, tradunt. Nullus tamen ambigit de adspiratione mirifica diuinoq; afflatu, quo senserit Apostolorum occasum antequam ad vrbem appropinquaret. Piccolpassus de tota re sic refert. Cùm iam eò peruenisset Caius, vnde media ferme Romam esset via, concidisse similem attonito. Mox animum redijsse, percunctantibusq; socijs, satisne saluæ res essent, hæc locutum; Quid mihi, aut vobis, orbive terrarum vniuerso potest esse salui, peremptis indigna nece, quorum in capite & vita humanæ res nitebantur: Neronis cecidere sæuitia Petrus & Paulus: id modò cùm dixisset, perrexisse tamen ire, sicuti destinarat. Tantam postea cladem, & tanto funere perditas res, Ecclesiamque prostratam, & id genus alia, quæ pius dolor inueniret, toto deinceps itinere sermoni materiem fuisse, donec vrbem ingrederentur. Ibi quan-

diu substiterit, incuriose scriptores quærunt, & tamen tradi magnopere ad rem pertinebat, vt vacuæ per id tempus Ecclesiæ notari spatium posset. Ego non diu crediderim abfuisse, siue Mediolanenses exciuere, siue redijt vltro, siue Linus misit. Huius Episcopi sanctitatem, dignosque spiritus Ecclesiæ primæuæ candore, vno exemplo notasse satis fuerit; quòd scilicet instituit Mediolani vitæ communitatem inter Christianos; ipseque adeò, cùm ab opulento iam cætu parte fortunarum oneraretur, omnia contulit in publicum primus fere apud nos author tollendi ex Ecclesiæ moribus & consuetudine funestas voces capitaliaque nunc verba Meum & Tuum. Ad eandem formam cætera cùm essent, ipseque mirus & animi, domitor, & corporis, ciuitatem in se conuerteret vniuersam, atque adeò politica principum ingenia, superbum genus ac delicatum, magnæ virtutis admiratione percellerentur; inde factum est, vti tantum incrementi caperet Ecclesiastica res hoc Pontifice, quantum exsequemur. Et certiora iam hinc de primordijs Ecclesiæ, ac de progressibus Euangelij tradentur. Vetustissimæ Basilicæ suos honores agnoscent, cæremonias & ritus, & magnas piorum hominum liberalitates, atq; vitæ prodigos animos peragemus ingenti rerum spectaculo. Coaceruati parentibus filij, secutæ maritos ad necem coniuges, infectæ cædibus Ecclesiæ, neq; magis vnquam declaratum, pietatem obfirmatam potentiorem esse, quàm violenta regum imperia. Philippus Oldanus erat Mediolani vir splendidus ac opulentus, & claritu-

di-

dinis primæ niſi Romanũ faſtigiũ obumbraret. Illo in capite & illa in domo, ſpes omnis & gloria Mediolanenſium videbatur poſita eſſe; Tum conſilij, tum opis cauſa vulgò illuc ibant. In publica quoque munera, partemq́; regiminis adſumebatur, quatenus appetens omnia Romanus, erga eminentes inuidia, & illa venenum omnis æui, maligna cura peregrinam in virtutem, ſolicitæq́ue regnantium artes paterentur. Is poſtquam in Cai vitam intendit oculos, obſeruauitq́ue contemptorem humanarum rerum, impauidum ad pericula, ſecurum animi, populariſq́ue ſuos, & nouam illam rempublicam auguſtiore moderantem atque regentem imperio, quàm quod vi ſua Romanus exerceret; hæc igitur vbi vir prudens animaduertit, ſimul vbi multoties immiſcuit ſeſe concioni, audiuitq́ue, Deum, trinum, & vnum, ac æternã hominum generi vitam, ſiue quis cælum & præmia, ſiue quis inferos & ſupplicia meruerit; tunc enimuero, hærere attonitus, deteſtari ſuperioris vitæ deliramenta & fraudes, non ambigere, quin vita hæc eſſet vnica & vera, ſtatimq́ue Baptiſmum expetiuit. Ad D. Barnabæ fontem vitali tinctus latice reliquit incertum in Chriſtianorum animis, pluſne claritudinis & nominis ipſe adieciſſet fonti, an inde plus gratiæ ac virtutis hauſiſſet. Tanta celebrato myſterio, vel ſanctitas homini, vel honos Lymphis. Secuta Philippum eſt familia primùm ipſius vniuerſa, capitum ad quinquaginta; deinde ciuium multitudo, vt quiſque cliens, aut amicus, alioue quo vinculo annexus domui exemplum admiraretur. Portius

& Faustus, digna parente proles ante alios enituere, quorum nomina magnis Basilicarum appellationibus immista æternùm manent, moxque fusius dicentur. Nulla interim quies dabatur ab carnifice Anolino & quoscunq; sacros attigisse latices compererat, horum ipse sanguinem libabat extincto iam Neroni, cuius crudelitati ac monstro cadebant quotidie Sanctorum agmina, Baptismusque Martyrij præludium erat. Oldanis tamen ira pepercit, credo quia turbarum aliquid timeret Romanus, si magna illa nece Mediolanensium animos irritasset. Non dispar fortasse causa seruauit Caium, vt in quotidiana popularium strage, perdiu nulla caput ipsum attingeret iniuria ferri. Martirum corpora Philippus ipse, quà nocturno & clandestino per vrbem egressu, quà spreto palam periculo matutinus aut meridianus adsportabat in suos hortos, & gratissimo erga sacros artus munere mandabat humi. hortos eos postea donauit Caio, & acceptos ille consecrauit, vt puri ab humano cultu in eum sepulturæ vsum vacarent. Fuerant in illa vrbis parte, vbi nunc D. Ambrosio, & D. Francisco, & D. Valeriæ nota Templa celebrantur, videturque datum Oldano fuisse diuinitus, vt albentem illam olim ossibus, multipliciqúe scrobe perfossam aream monumentum illius pietatis, duæ religionum augustissimarum ædes occuparent. De Ambrosiana æde, propriam quandam & congruentem ipsius magnitudini suo loco narrationem texemus: quæ nunc Franciscana dicitur, fuerat primo Saluatoris ædes, inde Naboris & Felicis, postea D. Francisco cessit, enormi per

cas

eas variationes incremento. Sed non tanta nunc est frequentia propter magnifica tecta sumptuosasq; moles, collegia quoque, & ordines amictus varij, quantam Oldani nomen, illisque mutata glebis, corpora sanctorum mereret. Auctorem habeo, solitos fuisse vicinarum vrbium populos religionis causa illuc ire cateruatim, vrbemque Mediolanum non minori fama & prædicatione fuisse propter hunc Oldani campum, quàm ob alia raræ nobilitatis ornamenta iactata Metropoli semper & iactanda. Ipse quin etiam Ambrosius insecuta postmodum ætate summum vrbis ornamentum, haud vsquam alibi iucundius quàm ea in sede fertur habitasse, solitus insomnes ibi noctes traducere, id habere gratissimum animo fesso leuamẽ curarum, quippe cùm multa illic cælestium imago, multoque sanctorum cruore refertus cespes obuersaretur. Hæc postea toto quantum spatio patescit area, simulq; palatinæ quæ ibi in vicino fuerant ædes, Canonicorum ordini sunt attributæ. Palatij, molem primò, deinde reliquias & vestigia voracissima temporis ingluuies absumpsit. Vnica superstes columna visitur in hunc diem, indicanda nobis quo loco Ambrosianæ faciem vniuersam Ædis litteris hisce consignare destinamus. Ac Philippi quidem Oldani Baptismus, hæc decora & incrementa tulit Ecclesiæ Mediolanensi: Vitalis & Valeria coniuges ab eodem Pontifice lustrale beneficium adsecuti, minus opum ac diuitiarum habebant. Ideo non perinde in publicum claruere. Sed Martirij palma, quæ fastigium æquare quodlibet posset, haud dubie maiores facit.

Vi-

Vitalem Rauennæ Paulinus mactauit in fami supplicio, vt Neroni suo nihil absimilis videretur, atque vt in superstitis ministri sæuitia & furore perempti iam principis ingenium emineret. Quippe tortum equuleo demisit in vastam cauernam, ingestisque saxis, venenato illic, & fœdo animalium gregi, ad ossa consumendum reliquit. irritauerat carnificem animum innoxia voce, cùm fortè Vrsicinum medicum haud satis intrepide vadentem ad supplicium, admonuisset, vt in animi sui salute procuranda, recordaretur artis, quam factitaret. Ex eo, & nouus Vrsicino vigor, & ipsi palmæ principium fuit. Neque multo post subsecuta maritum vxor, pari constantia, & exitu. Rauennam tendebat illa, vt iugale cadauer inde Mediolanum adsportaret. Sed vbi diuinitus admonita retro in patriam iter conuertit, eam agrestes homines, qui Siluano sacrificabant, excepere, cumque sociam impietatis adsciscerent; postquam, nec preces, nec minæ alternis valebant, dimittunt ita verberatam atque contusam, vti triduo post expiraret. Plane abhorret animus mihi ab ea seueritate & rigore, qui communem & inueteratam gentium vrbiumque retractare famam & opinionem amat. Sed tamen vix capio fidem illius gemini partus, quem maturo nondum vtero Valeria dicitur inter ea tormenta & pœnas edidisse. Infantum nomina Diogenes & Aurelius feruntur, atque adeò maternæ veluti consortes palmæ, suũ in Ecclesia Mediolanensi cultum obtinuere, cùm tamen alioqui de hisce Aurelio ac Diogene nulla in veterum annalibus extet memoria. At Gerua-

sium

sium & Protasium alteros eo eodem matrimonio geminos, qui vel seueritate vitæ, vel mortis genere, fraternum illud vinculum nobilitauere, non ambigua tãtùm, sed contraria etiam involuit atque habet fama. Et parentibus natos illis, & exitu non dissimili mortalem hanc liquisse vitam constat; cæterùm annus ipse Martirij nulli non scriptori talium rerum attentè ac solicitè vestigatus in obscuro adhuc latet, miraq; contentionum ambage ac varietate tota res in hanc illamve partem trahitur, prout quisque, tempus & annos, repræsentat, aut differt. Neque erat controuersiæ locus ac variationi, si non annalibus immista mentio Marcomanici belli, occasionem prębuisset. Id bellum isue motus, quia non reperitur inter hæc tempora, & quia non meruerat in hanc diem ea gens, cur arma Romana in ipsam mouerentur; ideò laborant qui martirium eiusmodi conferunt in hanc ætatem. Astasius quoque Comes haud ambiguum Præfecti nomen, quo Præfecto certamen subiere, veluti contentionis totius non parua est accessio. Nam quia is honoris titulus hac ætate nondum increbuerat: inde scilicet efficiunt, in huius memoriæ monumenta mendum irrepsisse, reijciendosque Martires vsque in illud æuum, quo nomen id dignitatis foret in vsu. Neque mouentur columellæ veteris authoritate, quæ iuxtà Iouis arcem effossa, & erecta publicam in lucem, præfert nomina, & annos, & Martirij summã. Id adulterinum esse monumentum dicunt, litterarum argumento, quæ recentioris formæ notas & ductus malè nimirum tegant. Prorsus his alijsq; coniecturis

vsque

vsque in Aureliani tempora Geruasius & Protasius ex vna parte conijciuntur. In altera, quæ scilicet asserit eos æuo priori, sunt ipsius Philippi litteræ, fama constans Ecclesiæ Mediolanensis, & graue testimonium Ambrosij, qui, cùm Aureliano centum haud amplius posterior annis diuino munere inueniſſet ea Martirum corpora, scripsit ad sororem vsus ijs ferme verbis, quæ ab omni temporum & hominum illorũ memoria longissime semotos fuisse Geruasium & Protasium declarant. Hæc inter se contraria, & diuersa, nostra non possunt authoritate componi. Certè constat posteriores fuisse Nazario & Celso contra quàm nonnulli scriptores tradidere. Itaque omissa obscura iam diligentia, quæ tenebras potius offundit huic loco, quàm partem lucis adfert; martirum ipsorum initia & finem expediemus; quomodo cæleſtes animi Tirannum aduerterint, quomodo priuata ipsorũ pietas, gloria & prædicatione apud posteros pontificale fastigium æquarit. Pertinet enim ad nostrum institutum, Ecclesiæ Mediolanensi repræsentare suos proceres, & polliciti sumus, & libenter attinemur talibus, donec Apostolicis temporibus explicatis, veniatur ad vlteriora illa plena varietatis & potentiæ, plena fraudum humanarum, haud sanè grata mihi, sed iucunda in vulgus materia. Protasium & Geruasiũ genuere Vitalis & Valeria, de quibus paullò antea dictum est, eosque diligenter ad religionem & pietatem informauerunt imitatione sui. Itaque, postquam, Vitalem Paulinus, Valeriam rusticanus furor abstulerat, superstites filij statim excelsos animos aperuere.

peruere. Siquidem, conceſſa ſeruis libertate, patrimonioq; diuendito, quicquid inde pretij eſt redactum, id in pauperes large ac benigne ſunt partiti. Et adeò ſine reſpectu effuſa liberalitas fuit, vt ipſas in Chriſti gratiam ædes alienarent, reſeruato paupere tecto, ſub quo dicuntur Monaſticæ vitæ formam ac diſciplinam inſtituiſſe priuatim. Inde multa fratrum inedia, multæ vigiliæ, ſaccus, verbera, preces, & alia, quæ ſibimet inuenire pietas ſolet; neque inſignis vita domeſticos intra parietes contineri ac latere diutius potuit. Chriſtianæ religionis accuſantur, & ſtatim impuri, ſacrificuli iucundum ſpectaculum ab diro in rem Chriſtianam odio gratulabantur ſibi ac deſtinabant. Sed gratia & commendatio nobilitatis arcebat iniuriam, donec inuidia & furor tale commentum excogitauit. Aſtaſius ſiue Anaſtaſius eo tempore quidam erat Mediolani, penes quem ſumma rerum. Huic ad nouum, & magni nominis bellum proficiſcenti, perſuadent impoſtores, non fas eſſe ipſum ex acie victorem redire, niſi Geruaſius & Protaſius Chriſtianam eiurare religionem cogantur; ita oraculo ſortem editam. Nec mora; citantur vterque; & poſtquam ſolicitati modis omnibus, abnuebant; Protaſius tergo & capite mulctatur; Geruaſij flagellandi non factus ante finis, quàm conciſus & laceratus occumberet. Ita parentibus filij, non vita modò, ſed etiam morte pares fuerunt, fama & celebritate prope maiores. Cætera de reliquijs ac translatione ſanctorum, vtique deſtinatum erat in illud reſeruare tempus, quo tempore prodiere diuinitus in lu-

cem triumphante religione, & fœdos inter eiulatus ac fremitus assurgente velut Orco. Sed quia prouideo iam nunc, Historiam satis habituram esse negotij, si cætera temporis illius negotia, magnosque rerum humanarum euentus, & casus exsequi possit; ideò, cælestia hæc & diuina tantò ante repræsentare, subitum, atque reliquam ad molem vtile consilium fuit. Cùm ad hunc modum in Geruasij, & Protasij, corpora carnifices desæuissent, non minor in eorum reliquias desæuiebat iniuria vetustatis. Tenui tantùm ac exolescente iam auditione ferebatur, fratres olim Mediolani geminos fuisse, qui, cùm cælestem in terris agerent vitam, carnificis manu modis indignis occubuissent. Nomina quoque variantes corrumpebant, & Protasij vice Oribasius ibat in ora. Mox compressa tamdiu gloria, cumulatior venit. Ambrosio Pontifici, cùm solenne quadraginta dierum ieiunium exegisset ea seueritate & abstinentia quæ propria ipsius fuit, nocte quadam, inter quietem, quæ finitima esset vigiliæ, duò pulcherrima specie iuuenes apparuere, quos cùm magnopere gestiret alloqui, hæreret lingua, neque posset omnino quicquam effari. Paullò post, inter eum conatum expergiscitur, statimq; iuuenes ex oculis abiere. Tunc Ambrosij solicita mens haud dubie suspicata dolum, & latentes insidias, ac solita machinamenta Dæmonis improbi, distrahebatur ancipiti cura, subeunte rursus metu, ne diuina visa, & oblatam è cælo speciem mala suspicione violaret. Renouat preces, addit ieiunia petitq; supplex à Deo opt. max.

max. vt si cælitus immissa species foret, repetitis vicibus immitteretur; alioqui facesserent oculorum ludibria, & spectra, & ementiti vultus. Apparuere iterum atque tertio; nec iam erat somnus & quies, sed ad exigendam rei fidem attenta mens, & ieiunio ac fame vigiles oculi. Intempesta nocte, cùm obuersarentur nota iam iuuenum ora, simul adfuit veneranda canitie senex, qui Paullum Apostolum imitaretur ore ac vultu. Is Ambrosium ita est allocutus. Hi sunt, qui salutaria sequentes monita, spretaque sæculi vanitate, constanti erga Deum obsequio & angustijs humillimi tecti, Martirij decus meruere. Horum inuenies corpora, quà tibi quotidianæ precationis est locus. Ibi ad sextum dodrantem effossa humo, arca marmorea complexa cæleste pignus apparebit. Tu arcam aperito, eaque in area, Martirum nomini templum ædificato. Hæc ferme Paulus Ambrosio. Ambrosius inde precatus, vt contra adspicere & alloqui fas esset, quo nomine forent hi Martires, rogat. Responsum est, ipsa in arca tabulas fore, quæ nomen, & vitam, & exitum eorum amplecterentur, isque colloquio finis & visioni. Læta ea res Ambrosio, quippe qui præcipua religione veneraretur, notam quidem fama & auditione, nominibus verò confusam & incertam eorum cohortem, qui Mediolani pro Christo sanguinem effudissent; ac mirifico teneretur studio, vt magna martyrum nomina, magnasque reliquias in publica vrbis & Ecclesiæ luce collocare posset. Ita pastorali gestiens alacritate, prouinciales Episcopos velut in triumphi

partem, ex omnibus vndique locis conuocauit. Postquam frequentes adfuere, totam sacro cætui seriem visionis exponit, verba, locum, ora, suas quoque suspiciones, & exitu disiectos metus, quid initio pauisset, quomodo diuinam opem imploraſſet, memorat. Magna res omnibus visa, coniunctaque gratulatione ac pietate, cælestis beneficij magnitudinẽ, & monstrata munera, moxque futuros in conspectu Sanctorum artus, & augustissima ora venerantur. Inde auersi ad iussa exsequenda, suis ipsi manibus moliuntur humum, & egesto cespite prout edictum fuerat, arcam reperere. Hac reuerenter atque trepidè soluta, flagrantissimæ suauitatis odor, primò circumquaque manauit; mox proceri iuuenes recenti cruore perfusi quasi viuacibus adhuc oculis emicuere. Simul agnitæ litteræ, quæ totam illorum martirij seriem & ordinem, fortunam quoque & parentes, & nomina & vitam explicarent. Sic monstrati, sic reperti Martires, quanto par fuerat, ciuium concursu, & publica gratulatione celebrantur, instructaque, prout opes & ritus illorum temporum erant, pompa & agmine, quam splendidissime fauſtinianam in ædem, atque inde postero die in basilicam Ambrosianam transferuntur, neque finis miraculorum queis diuina benignitas celebritatem eam honestaret. Cæcus erat quidam Seuerus nomine, publicè notus ex laniena, quam factitarat. Is cùm ad sacra fercula, ductore per mediam turbam iter aperiente, peruenisset, plenus bonæ spei stragulam vestẽ exosculatur, quæ reliquias iniecta superne contege-

bat,

bat, ſtatimque ipſi reluxit dies. Pompa dein procedente, fremitus Dæmonum exaudiri, quos Ambroſius in crucis figuram explicata manu diuinitus fugabat, obſeſſiſque mortales ab Dæmonum ſeruitute in Chriſti libertatem aſſerebantur. Ob eas res, cùm fautrix Arianorum Iuſtina, quæ Pontificem exercuit tantopere, ferocem animum exueret, atque inciperet adhæreſcere Catholicæ veritati, non temperauere quidam ex illa ſecta, quominus criminarentur, conduci homines ab Ambroſio, qui ſe fingerent lymphatos, & per ludibrium adſimulato miraculo, populum concitarent. Sed calumniæ probrum illius mox recidit in authores ipſos, gloriaque ſanctorum aucta potius eo mendacio, quàm imminuta. Namq; phanatico ſpiritu correptus ex ea colluuione quidam, horrendos eiulatus cœpit edere, & cruciatus acerbiſſimos, queis ipſe torqueretur, imprecari diris omnibus in eos ipſos, qui Chriſti Martires impudenti mendacio dedecorare fuiſſent conati, quique ſalutarem Ambroſij doctrinam auerſarentur. Inde Geruaſius & Protaſius eſſe in magno honore, creſcere Catholicis authoritas, alteri illi, vanitate detecta confuſi & incerti rerum ſuarum hærere. Ex Fauſtiniana in Ambroſianam Baſilicam poſtmodum oſſa comportantur, affluente certatim ad ſpectaculum populo, & veluti oblatos è cælo patronos, atque tutelares amplectente miris modis. Ambroſius collocato ferculo deſtinata in ſede, concionem habuit luculentā, qua, ſimul cæleſte munus extolleret, ſimul increparet Arianos, quorum animi etiam aduerſus diuina

mira-

„ miracula contumaces essent. Vidistis aperta diuini-
„ tus lumina, quæ clauserat offusa nox, redditamque
„ cæco lucem? Vidistis attonitos Dæmonas, & hor-
„ rore ac trepidatione fluctuantes inferos? Et sunt ad-
„ huc qui lucem oblatam adspernentur, neque tanta-
„ rum rerum admiratio flectere animos potest? Hæc
& alia in eandem sententiam ab Ambrosio perorata, spiritu ingenti; neq; deinde Mediolanenses eius diei memoriam segniter coluere. Apud exteras quoque gentes, ea diuulgata fama studia pietatemque conciuit. Vsq; in Africam expetita fragmina, positæ multis locis aræ, magnorumq; virorum ingenijs & eloquentia quæ tunc erat, laudati Martires, & vrbs Mediolanum antelata magnis aliarum vrbium fortunis, cui præsidia hæc & ornamenta cæleste Numen obtulisset. Nos quanquam celebritatis ipsius ordinem hoc loco velut antecapere commodissimum existimauimus, ea tamen testimonia deinceps & monumenta proferemus, vt quiq; locus inuitabit. Caio tredecim vigiliæ Mediolanensis annos, fama frequentior perhibet; in vigesimum vsque secundum durasse quidam tradunt. Fuit is primus ferè conditor cæremoniarum & rituum, vnde sacris rebus honoris ac dignitatis aliquid interlucet. Nam & in odæo choros alternare, & funebri cantu modulatis precibus exsequias honestare, sunt ipsius instituta. Magnam in omnibus rebus ei fuisse gratiam & decorem perhibent. Non tamen ad extremum Præfecti vitauit immanitatem publicè virgis cæsus, atque missus in exsulium ob eam causam, quòd malefica verborum ui corrumpe-

re ac

re ac infatuare ciues diceretur. Tanta facultas orationis fuit, & tanto ardore ac spiritu rationum momẽta demittebat in eorum animos, quibus persuadere aliquid vellet. Eius ossa, & reliquias Franciscana ædes habet, certa sanctitatis, ambigua Martirij; ego Martirem Caium affirmare non dubitauerim, vel quia tempora fuerant eiusmodi, vt euadere non potuerit, vel quòd vnà cum Clatæo Brixiæ Pontifice multa sæua pertulisse ipsum grauissimæ litteræ testantur. Clatæum imposuerat Ecclesiæ Brixiensi pontifex Anatholon, quò tempore ipse Barnabæ successor eam vrbem relinqueret. Vbi successerat Anatholoni Caius, venit Mediolanum, vt cum eo de regendarum animarum ratione colloqueretur; & quasi tenderet in certa pericula præsentemque perniciem, Viatorẽ nomine rogauit, vti gregis interea curam ageret, ac si quid sibi tristius accidisset, ad finem vsque perseueraret in illo vicario munere. Ita confestim hospes ducitur in vincula, & in pœnam constantiæ qua Christum amplexus vana Idolorum aspernabatur Numina, percutitur securi, quæ tunc post cruciatuum tentamenta, expeditissima via mortis erat. Hactenus Barnabæ comitatus & disciplina populo Mediolanensi pastores dedit. Qui deinceps obtigere proximi primis longum in tempus augusta nomina, & radiati capitis honores hereditario quasi iure vicissim accipiunt, & transmittunt. Dein alij sequuntur, partim vita magis quàm appellatione sancti, partim similes hominibus cæteris consuetudine morum ac studiorum, & genus vtrumque subinde distinguit varie-

tas,

tas, vt si ex turbido serenus, aut è sereno turbidus dies existat. Quo tempore Caius excessit vrbem Romam Cletus, Pontifex maximus, Domitianus Cæsar habebant; annus à Christo nato octuagesimus octauus agebatur supputatione vulgata, quæ si vera est, nihil ambigam, quin per illud spatium aliquandiu sine pastore Mediolanenses fuerint. Namque cùm Barnabæ septem tredecim Anatholoni, Caio totidem adscribant; in promptu est ratio, qua ratione conuinci potest, à quinquagesimo, qui Barnabæ primus fuit, ad Cai vltimum quinque vtique annos excidisse. Sed tamen prompto post Barnabam Anatholone, & post Anatholonem Caio, rursus in ancipiti mihi animus hæret, neque interpontificij rationem explicat satis; nisi fortasse longiora vitæ spatia singulis fuere, rariorque fama propior est vero. Postquam cælo receptus Caius sine Pontifice, & capite reliquit Ecclesiam, ipsi ciues è suo corpore, sacrum ducem, à quo regerentur, inuenere. Castritianus is fuit Oldanæ stirpis idoneus muneri; Sed recusabat, donec efflagitatione populariũ victus flexit vt desineret rogari tandem & negare. Antea qui fuisset alienior ab omni honoris titulo & cura suscepta mox Ecclesiæ Mediolanensis, administratione tantam instinctu diuino gregis induit caritatem, vt, & superioribus illis pænè par haberetur, & posteritati difficile certamen vigilantiæ pastoralis relinqueret. Primùm omnium cùm paulò antea Domitianus in sacras ædes, & in omnia religiosa loca fœdam vastitatem intulisset, neque iam haberent Christiani, quò congrega-

rent

rentur ad cæleſtem opem precibus & ſacrificijs expoſcendam; ille tum vetera templa reſtituere, tum conſecrare noua eſt aggreſſus. Et prompta Caſtritiano gentilium ſuorum liberalitas erat, nec vlla ſumptus aut areæ difficultate laborare illum patiebantur. Quippe Philippus Oldanus, & eo defuncto, Portius & Fauſtus imitata parentem proles, vltro in ſua tecta Pontificem induxere; & cò ſtatim ille diuinas religiones induxit, ædesque, Portianam vnam, alteram Fauſtinianam appellauit. Id gratiæ datum ac pietati, vt ſic largitores duorum fratrum animos futuri homines noſcitarent, & manſere perdiu templorum appellationes, donec potiora ſanctorum nomina, Victor illi, Vitalis huic inceſſere. Vtramque videre patres noſtri, collapſas nunc, & refectas ea temporis varietate, quæ nihil æternum ſinit. Fauſtiniana ædes fuit illa, quæ Diuo Ambroſio Iuſtinæ furorem vitanti receptaculum præbuit, ibique ſacros himnos & pſalmodiam vniuerſam ad Græci ritus conſuetudinem diuinus paſtor eſt modulatus. Sed eius rei principiũ & finem, quæ mulieri cauſa Præſulem inſectandi, quod ipſius in tali tempore robur & conſtantia, cùm ad illa tempora ventum fuerit, explicabo. Caſtritianus, apertis in hunc modum Baſilicis, vt eſſent, qui eas obtinerent, initiauit ſacris, & deſcripſit in ſacra munera vicesque quos ad quodque miniſterium eſſe idoneos putaret. Per eos Chriſtiana multitudo, ſine ſtrepitu ac tumultu cogebatur in templa, partemque publicæ iam lucis vſurpabant, quos perdiu latitare ſæuitia temporum coegiſſet. Ipſe quadrageſimopri-

mo anno quàm Pontificatum inierat decessit, quo tempore Sophia cum tergemina prole profecta Romam, miraculi fuit instar in vrbe, quæ sua tantùm admiraretur; & alumnas eas nostræ ciuitatis curatius memorari ius fasque est. Sophia patria Mediolanensis fuit; opes ei supra ciuilem fortunam; mariti nomen intercidit, filiæ treis magnarum virtutum nominibus appellatæ, Spes, Charitas, Fides. Indiderat ea nomina Caius cùm domum vniuersam à patrijs erroribus ad Christiana sacra transferret. Simul ille molles atque teneros animos alienarat ab omni rerum humanarum cura, docueratque cælum potius & nunquam interitura bona meditari ac sperare. Fortè sub id tempus quo Castritianum Ecclesia defleuit, harum pater, vir Sophiæ, domum & ciuitatem perculit magno funere, viduaque mulier, & orbæ virgines relictæ solitudini ac squalori, non muliebre consilium iniere, vt relicta fortunæ suæ mole, Romam proficiscerentur, atque ibi in plena religionum, & carnificum vrbe, Martirij spem tentarent. Postquam vrbem intrauere fœminæ illustres, paratoque domicilio fixere ibi sedem, nulla fuit mora quominus, & claritudine generis, & vitæ forma incurrerent in solertes oculos, & glorioſi criminis accerserentur. Præfectus vrbis erat Antiochus, cui vrbana inter peregrinos iurisdictio, funestaque in Christianæ religionis homines cura. Delata peregrinarum nomina statim ille defert ad Hadrianum, isque collato cum suis capite, mitti viatorem, & sisti reas iubet. Mox in conspectu iudicum fuere, grandis æuo mater, & simpli-

ces

ces puellæ; illa non deijciens ab filiarum oculis suos, hæ pari solicitudine matrem intuentes; neque carnificinæ imminentis horror erat, sed mutum alloquium, quo tenerior ætas vltimi roboris exemplum ab illo petebat ore, vnde prima præcepta salutis hauserant, & in hoc ipsum intenta matrona firmabat certamini sua viscera & partus. Dicuntur perculisse confessum illum, dignitate vultus & animi constantia, simul atque illato in Curiam gradu, muniere pectora & frontem nota crucis, ac deinceps impauidæ negotij finem exspectabant. Exuta repente toruitate, Præfectus, cùm in eam haud dubie partem inclinaret, vt parceretur harum nobilitati & sexui, vtque nubiles adolescentulæ seruarentur in splendida matrimonia, daturæ vrbi non degenerem prolem; flexo in blanditias vultu Sophiam affatur his verbis. Magni te criminis ream vrbis rumor facit, & nos auemus cognoscere, qua mente, quove instinctu, Iouem patrem, & Iunonem Reginam, imperijque seruatores Deos adspernere, simul improuidam istam ætatem, quam materna cura ad patriam informari religionem oportebat, abducas ab recto de tota diuinitate sensu, doceasque colere pro Deo, quem superior ætas hominem vidit. Breue responsum ad ea fuit Sophiæ; deuotum caput habere Christo; ibi gaudia simul & vota sibi puellisque; experiretur vbi vellet Christianæ fidei vim admiraturus. Ea constantia maius adhuc incitamentum fuit iudici, quamobrem vitæ ac sanguini peregrinarum faueret. Dat pœnitentiæ tempus, & præstituto trium dierum spatio,

intra quod spatium de religione deliberarent, puellas ipsas interrogare supersedit. Deponuntur interim vnà cum matre nobilem apud matronam, quæ litteris & ingenio, simul grauitate morum, & innocentia vitæ, facile princeps Romanarum habebatur. Huic negotium est datum, vt pollicendo Mediolanensibus fœminis quemcunque vellent fortunæ locũ, ac ex diuerso, denuntiando pericula, & inclitæ domus excidium, miserandoque tot simul funera, & Deorum maiestatem amplificando verbis, conaretur hospites ab suscepta religione detorquere, id meritum, idque decus fore penes ipsam. Palladia nomen erat matronæ. Huius in ædes cum sua prole Sophia est deducta. Contrahit celeriter similitudo morum animos, ac nisi religione discreparent, statim erat inter ipsas familiaritas, & necessitudo, quanta si vna vixissent foret. Itaque Romana, præter publici decoris auiditatem, insuper anxia peregrinarum exitio, quatere ac diuerberare veluti tormentis & machinis excelsos animos cœpit, si quo pacto posset eã iudicibus, & Cæsari victoriam cumque triumphum ostentare. Cecidere in irritum conatus, vltroq; concionalem matronam, Sophiæ rationibus, & argumentis, & exempli magnitudine permotam, vti Christiana sacra sequeretur, ferunt. Quarto die producuntur in iudicium, ibique coortus Antiochus in noua tentamenta versare in omneis partes ætatem illam puerilem misitit. Modò Veneris pullas, & sæculi flores, & pulcherrimas omnium appellare flagitiosis verbis; modo plumbata & equuleum, & vncũ,

&

& flammas proponere ad terrorem ; interdum obsecrare ne anum illam infelicem sua traherent strage, neue cum ipsa vnam in necem implicarentur. Cùm aduersus ea puellæ fortes animos obtinerent, non vltra differendos esse conatus vltimos iniqui iudices pronunciauere. Duodecimum annum agebat Fides, reliquæ duæ minores vno circiter aut duobus annis, ne fortitudine ac virtute superarentur anxiæque, & intentæ ad certamen erant. Seruauit ordinem Curia Fidesque maxima natu, ad hoc solum est sororibus antelata, vt prior necaretur. Necandi fuit ingenium atque commentum eiusmodi, vt postquam venerari Dianam abnuisset, primò desæuiretur virgis in tergum, dein vbera contorquerentur à pectore, mox ambureretur igni, postremò caput abscinderetur. Spes deinde succedit. Tentatur ipsa quoque flammis, cæditur loris, trahitur in contrarias partes, & datis ad extremum ceruicibus, fertur in cælum. Par in Caritatem sæuitia, finis idem. Ita treis sorores præbuere nouum, & horribile spectaculum vrbi, cùm interea maximum ipsa Mater spectaculum fuisset. Viderat laniari singularum artus partemque cruoris biberat veste manu, nec euicta in lacrimas, nec voce supplex, nec vllam in partem animo commoto, nisi vel proli suæ cruciatus eos inuideret, vel eiusmodi sibi prolem gratularetur. Miracula quoque & magnæ de cælo significationes ad celebritatem eam honestandam adfuere. Nam & suppresso virginum sanguine lactis modo per corpora liquor manauit, & mutata repente natura refrixit aut intepuit

ignis,

ignis, corripuitve iudices ipsos, & lætæ interim Martires nihil aliud, quàm ne anima celeriter laberetur, optauere. Cæterùm, Sophiam quomodo potuerit fugere palma Martirij non sanè ego videre satis possum. Nam & mater erat, & inter ipsa tormenta destiterat nunquam animare filias, quæ puellariter simplices ac teneræ fortasse spem fecerant posse ipsas inflecti ac deterreri. Sed utique dicitur extincta placido admodum exitu ac leni, cùm sepultis triduo post materna cura filiarum reliquijs ciens modò singularum nomina, modò communiter vniuersas, incubaret; ibi conniuentibus oculis expirasse. Ac Sophiæ quidem, & trium sororum hic Romæ sub Hadriano exitus fuit, seruauitque illud Mediolanense decus opulenta cælitum Roma. Mediolani Faustinus & Iouita Brixienses, ferme sub idem tempus eodem Hadriano regnante, par miraculum fuere; videnturque quodammodo redditæ vices, vt nostra martirum robora foris, aliena hic spectarentur. Oportet autem eos peragi ceu nostrates, & indigenas, qui, vel prouinciali iure ad nos attinuere, vel si nihil momenti prouinciæ nomen faceret, in partem ciuitatis vtique venere prærogatiua Martirij, cuius tremendum, & admirabile præludium hic fuit. Faustinus & Iouita Brixiæ in Cænomanis nati, parentes, maiores, fortunam, corporis item & animi bona inter paucos habuere, cumulusq; bonorum prima statim ætate Baptismus accessit. His vbi firmior adoleuit ætas, non fuere curæ solita iuuenum studia, iacula, venatus, equi, quæue alia pro virtutibus oblectamenta pleri-

que

que nobilium æmulantur. Sed longe diuersam vnanimes vitæ formam secuti, concionari, docere, allicere modis omnibus in rectam Euangelij viam eos, qui natiuo gentium errore, quiue sacrificulorum instinctu ruerent in præceps, vel praua, vel nulla de Deo, deque futura vita cogitatione & cura. Cùm celeres ad excogitandum motus haberent, flueretq; diuinitas quædam orationis ex ipsorum ore, congruebant insuper ad illud concionale negotiũ etiam fortuita & rara, frons, oculi, vultus, & aliæ, dotes ex quibus magnos æstimare viros insueuit multitudo. Itaque breui tempore, toto Cænomanorum tractu, vim hominum ingentem ex Orci faucibus ereptam in Ecclesiæ gremium transtulere. Apollonius Brixiæ cum sacro imperio tunc erat, seque & sacra, & pontificatum ipsum occultans in cauernis, quas contra carnificum rabiem Christiana religio sibi passim fodiebat vnicum tutamen. Is cognito iuuenum studio, & humanæ salutis cupidine, simul quanta forent eloquentia & doctrina, euocat illos in specum, & prout iusta & matura fratribus erat ætas, Faustinum sacerdotem creat; illum alterum initiat Diaconatu. Haud vltra impune illis fuit. Accusati religionis infando velut crimine sistuntur Italico Præfecto, & sistit ille mox Hadriano, qui cæli secutus amœnitatem mutabat subinde loca & sedem, quà fluuius Abdua, vestitu riparum, & vndarum liquore nobilis decurrit; ac per id fortè tempus Brixiam inde peruenerat. Multa sicuti dictum est fratrum erat claritudo, multa gratia in vulgus, apud nobiles quoque, & apud

Se-

Senatum, domi, foris, & super omnia, nomen fecerat, inclita patris authoritas, quo non alius per ea tempora splendidior inter Cænomanos fuit. Ob ea, Cæsar experiri voluit omnia prius quàm ad extremã illam supplicij necessitatem deueniret. Adductos in conspectum suum, increpat modò seuerus & minax, modò tener ac mollis,& velut ignoscendi locum quęrens. Postquam frustra erant & blandimenta, & minæ, flectere genua ipsos,& Solis adorare simulacrum iubet. Phœbæum erat signum, ex auro,pretiosa gemmarum vnionumque coagmentatione simillimum ei sideri splendorem vibrans. Contra id signum admi-
„ rabile carmen exorsi Faustinus & Iouita, vno conci-
„ nunt ore totidem verba. Sol cognouit occasum suum posuisti tenebras, & facta est nox. Dein Iouita, clara voce vt omneis audirent, statuam ipsam iubet vertere sese in picem atram & obscuram, & similem eorum tenebris atque cœcitati, qui debitum conditori rerum Deo cultum vltrò creatis rebus exhiberent. Vix ea dixerat, cùm statuæ fulgor omnis euanuit, successitq; piceus colos, & radij micantes noctis imaginem contraxere. Tunc horrore perfusus Hadrianus tergi statuam iubet spungijs, & arte multiplici, si forte detracta fuligine pristina species rediret. Id cùm certatim ab impura sacrificulorum cohorte tentaretur, statua repente in cineres, & fauillam est delapsa. Intremuerant eo spectaculo statim omneis, & profectò magnum illud esse Numen suspicabantur, cuius ad nutum & voluntatem ipsa natura rerum immutaretur, aurumque splendidissima res, & in-

uicta

uicta sæculis, vno temporis momento decideret maiestate sua, ac ne Sol quidem ipse, penes quem naturæ totius regimen, ab ea vindicaret iniuria sua simulacra, & honores. Hæc pro se quisque cum admiratione vel metu. Sed non Cæsar, non deterrimi satellitum satisfacebant. Immittuntur in iuuenes bestiæ demptis vinculis, leones, vrsi, quasve alias, natiua rabies, & ingluuies, & diuturni carceris tædium efferarat. Grex ille famelicus ac toruus vbi Theatrum intrauit, tollunt carnifices clamorem stimulandæ ac inuitandæ ad prædam feritati, simul subditæ faces, quò violentius ruerent ac ferrentur. Id quoque meditamentum, & ingenium in ipsos recidit authores euentu mirabili. Namque cum incitata ferarum cohors natiua tela exeruisset, ipsos arte quadam vitauere Faustinum & Iouitam; in cæteram verò turbam, vt quisque, vel maxime infestum sustulerat clamorem, vel tacitus gestiebat certa iam laceratione iuuenum, stragem dedere. Tunc enimuero maior etiam quàm antea motus animorum est factus, multique tam præsens venerati Numen, expetiuere Christiana sacra, quos Apollonius postea vitalibus aquis expiauit. Mox Hadrianus extremo velut conatu inferri Saturni statuam iubet; quippe parentem eum Deorum & hominum esse, cuius adspectu, eludi ac vinci præstigatores possent. Infertur statua circumlucentibus candelis, multiplici sacrificulorum ministerio, succollantibus ex aula qui dolori principis in tali tempore iactanter adulabantur. Hæc pompa simul atque inuchi cæpta theatrum est, ferociſſimi leones, ruptis

quibus attinebantur vinculis, infelicem illam turbam inuasere, perfusaque ministrorum cruore statua sternitur humi; neque finis sanguinis & cædis, donec ipsi Faustinus & Iouita iussere feras vadere inde per arua & colles. Id imperium vbi statim intellexere leones, innoxioque per mediam turbam egressu sunt dilapsi, simul vt iacens humi Saturnus ante oculos fuit, deseruere Cæsarem, & nomina Christo dederunt ex intima illius familiaritate nonnulli, quorum veluti duces Afra, & Calocerus fuere. Strauit ea res Cæsaris animum; vecordiam non imminuit; absistit in præsentia satietate fessus, ac ne miraculorum vltra materiem daret. Cæterùm eo tempore Mediolanum profecturus, raptat secum agminis ludibria, Faustinum & Iouitam assectasque, ac Mediolani rursus tentat cælestes animos, inuiolabiles artus. Ac primò quidem in guttura plumbum eliquatur, quod cùm fieret, resiliebat in artificum ipsorum ora feruidus liquor diraque peste profanos vultus inuoluebat. Inde sublatos in equuleum incessunt lapidibus, ardentibus vrunt laminis, sæuissimis denique feris iterum obiectant, & cùm per hæc omnia imperuios ipsos esse morti non iam Cæsar ambigeret, discedens Mediolano Romam trahit vnà, dein Brixiam remittit. Ibi securis impacta collo, nec vltra in terris fuere Faustinus & Iouita. Sub Castritiani finem, & initia Kalimeri exhibuit accepitque talia Martirum spectacula vrbs Mediolanum, conuoluente sibimet rabie vnum in cumulum, & matrem & filias, & fratres, vt non ætas vlla, non sexus, non humanæ caritatis

vin-

vincula deessent ad satiandos oculos explendamque voluptatem. Neque mox Kalimero minus cruenta Pontificatus via, viditque plenam funeribus vrbem, eodem sæuiente furore, dein & ipse funus fuit. Kalimerus natione Græcus, loco nobilis, prima statim ætate litteras & pietatem adamarat. Sed cùm incidisset in ea tempora, per quæ Græciam vniuersam intestini tumultus agitarent, & rectæ disciplinæ pellerentur ex ea Terra, quæ parens olim ipsarum fuisset; ideò magna spe summæ virtutis adolescentem soliciti parentes Romæ educandum curarunt. Telesphoro Pontifici Maximo traditus in disciplinam breui tempore talis euasit, vti cælestium curarum socium eum, & collegam Magister ipse destinaret sibi. Sed postquam extincto Telesphoro superstites discipuli conquirebantur ad necem, exemplisque miserrimis in nomen omne Christianum Imperatoria grassabatur impietas; ille, quia verebatur, ne minus adhuc roboris haberet, quàm vt par esse tormentis posset, palmam distulit arrepta fuga, de qua sic memorant. Primò vagatum aliquandiu nocturnis itineribus nullo satis certo consilio quonam iret; dein cælesti monitu Mediolanum tetendisse, ibique comiter exceptum ab Castritiano diuinitus præsagiente, quantum olim ex fugitiuo illo adolescẽte pastorem animarum habitura esset Ecclesia. Altero anno, quàm Castritianus ad Ecclesiæ curam accessisset, Hygini Summi Pont. primo, Hadriani Cæsaris vndecimo, venisse Kalimerum tradunt, quibus ista diligentius explorare fuit curæ. Hæc mihi demum recte inita sum-

ma videretur, nisi contrariæ multorum rationes suspectam eam facerent, quas vtique referem, nisi obstaret ingens verecundia ignorati cunctis, & per ignorationem distracti æui. Nos tamen ad certa, & nemini dubitata reuertamur. Defuncto Castritiano, sicuti paullò ante memoratum est, squalebat ingenti mœrore Christiana multitudo, propterea quòd tanta virtus, quanta in illo fuisset cognita, sapientissimũ, & optimum quenque ab Ecclesia capessenda deterrebat, neq; flecti quisquam poterat, vti vacuam in sedem veniret. Porrò parente ac præside carere Christianos, in tanta circumfrementis impietatis vexatione pernicioſum videbatur. Igitur, postquam aliquandiu consultatum est, eunt ad Kalimerum certi cogere, nisi vltrò manum daret. Erat is in Faustiniani templi Collegium ab hospite suo Castritiano iam antea cooptatus; ibique psalmodiæ, & Catechismo, cæterisque muneribus intentus martyrio firmabat vires, & auide coronam expetebat, quam olim petere non esset ausus. Fertur, cùm obfirmatos animos, & recusanti vim paratam animaduertisset, inuocasse flebili voce Castritiani cælestem opem, ne se illi muneri adactum vellet, cui non ætate, non doctrina, non animi præsentia, & vigore par esset. Dein conuersus ad eos,
„ qui circumfusi responsum expectabant; vos quidem,
„ inquit, corpori fortasse catenas inijcietis; animus mi-
„ hi tamen, nisi diuinitus mutetur, ab ista dignitate sem-
„ per abhorrebit. Eligite potius aliquem è vestro corpo-
„ re parem muneri, qui tractare popularium animos
„ sciat, & à quo tractari populares velint. Inquilino mihi

ciui-

ciuitatis alienæ mores ignorantur, & externa Imperia multos offendunt. Barnabam, Anatholonem, Caium, antistites peregrinos facile prima tempora potuerunt sustinere: Nunc domestica virtute regi vos oportet, cuius ne aliquando posset pœnitere, vel proxime Castritiani Pontificatus effecit. Hæc, & alia differebat Kalimerus, abnuebatque pastoralem curam adeò præcise, vt fugiturus videretur; cùm ipsi subitò nectuntur vincula, atq; ita ligatus pontifex raro exemplo ducitur ad honorem inchoandum. Id simul atque factum est, & vbi viri modestiam atq; submissionem, populi consensus & altitudo diuinæ destinationis euicit; statim ille in omnes Reip. bene gerendæ partes intendit animum, cognitumq; est experimẽto rerum ipsius, gubernatores animos non semper deesse illis, qui priuatæ vitæ quietẽ amplexi, honores & magistratus auersantur. Fecit enim Kalimerus & instituit conseruando & amplificando gregi, ea omnia, quæ diuinus quilibet alius pastor institueret, ac faceret. Neque verò illi campus & ampla de Deo bene merendi materies defuit. Regnabat adhuc Hadrianus, qui iam efferatus fuerat in tantum, vt hauriendo Christiano sanguine nullo modo satiari sitis eius posset. Is per duos potestatis suæ Vicarios nostram prouinciam regebat dira bonorum clade. Namq; rapi sexum & ætatem omnem ad inanes Deos, & vbi detestabilem cultũ abnuissent, torqueri & mactari quotidianum erat. Itaq; Kalimerus multorũ tunc frequentare domos, itinera & egressus obseruare, ad Tribunal, ad carceres, & in ipsa carnificina cunctis hortator adesse palam. Neque libertatem eam inultam sacrilegi magistratus sinebant.

Siqui-

Siquidem & in vincula sæpe coniectus, & verberatus acerrime, & aliquando etiam ob ea pulsus in exilium fuit. Necem tamen atq; vim extremam in Antonini tempora dilatam constat haud dubie nutu diuino, ne scilicet Christianam plebem absque pastore destitutam in tantis miserijs desperatio, & metus inuaderet. Neque verò diuina viri virtus Mediolanensibus tantum fuit saluti, sed alias quoque terras cum magno animorum fructu est peruagata. Liguri per seipsum, Derthonensi per Marcianum, per alios alijs mortalibus cælestem opem auxiliumque tulit. Liguriam principiò Barnabas, & post eum Nazarius & Celsus obierant; sed Kalimerus vniuersam fere ad Christum adiunxit, neque Derthona Episcopum ante id tempus habuerat. Ille, dum in hunc modum domi forisque rem Christianam auget, & dum sese pro Christo quotidie periculis obiectat, anno demum centesimotertio salutis humanæ, calumnijs improborum, & scelerata conspiratione circumuentus extinguitur. Quod vti factum fuerit, paucis ediſſeram. In ea vrbis regione, quà nunc Diui Kalimeri cernitur Basilica, tunc Romulæum Sepulcretum, & Apollinis Fanum erat, quæ loca cæci mortales inani religione frequentabant. Eò sæpe Kalimerus ibat, vt subinde aliquos ab impuro cultu deterreret. Notum id Imperatori; sed premebatur ira, donec aliud crimen affinxere, quo iam exulceratus animus ad sacrilegam necem irritaretur. Quippe miscere ac perturbare Kalimerum suis concionibus omnia, neque sisti posse malum illud, nisi quamprimum occurratur. Ea

res

res diuino præsuli martyrium accelerauit. Comprehensus eo in loco, quem dixi, contususque calcibus, & pugnis, deditur ad supplicium insanæ cohorti, quæ memoratam Apollinis ædem tuebatur. Illi tanquam violato Numini piaculum facerent, omnia sacrum in caput documenta crudelitatis edidere. Dicuntur immani plaga secuisse pectus, ardentes dein admouisse tædas, plumbum etiam igne liquatum instillasse gutturi, & postquam nihil omissum esset earum rerum, quas suauitas effundendæ iracundiæ, & doloris puniendi suggerebat, in puteum præcipitauere cadauer, cauillantes insuper, quòd eum abluerent alio modo, quàm quo ipse cæteros abluisset. Hunc exitum inter paucos kalimerus habuit, repudiato Pontificatu magnus, nisi postquam acceperat, maior extitisset. Sed incredibile dictu est, obscura longinquitas æui quantas tenebras in istarum rerum memoriã inuexerit. Adeò diuersa locis, temporibus contraria, pugnantia personis, traduntur ab illis, ex quorum vnanime testimonio, & constanti fide nostram pendere fidem oportebat. Andreas Alciatus magni nominis vir, patria Romanum Kalimerum scribit, & reliqua deinde tàm diuersus à cæteris, vt neque Mediolanensis Ecclesiæ monumenta, neque communem famam respexisse videatur. Nec exitu vitæ Martyrem agnoscit, & Romæ, non Mediolani factum Episcopum scribit. Addunt alij annales miracula, totamq; rem in hunc ferè modum exsequuntur. Hadrianum Imperatorem veniſſe Brixiam aliquando, sicuti memoratum est, ac ex ea vrbe Faustinum, & Iouitam

Chri-

Christianæ religionis accusatos homines Mediolanum secum adduxisse; ibi sedentem in Herculeis thermis diuinos fratres tentasse tormentis; leones, vrsos, pardos in eos immisisse. Sed cùm exuta diuinitus feritate bestiæ, blando & molli rictu sacros pedes lamberent, inde Romam tractos ab attonito simul & irato. Eò postquam peruentum fuerit, nactos occultam facultatem lustralibus aquis expiandi Kalimerũ, qui adhuc in patria superstitione perstaret. Id cùm fieret, auditam è cælo vocem, quæ creari Episcopũ eum iuberet, nec deinde Romano Pontifici, qui latitabat in cauernis, moram vllam fuisse, quin sacris initiaret Neophitum, & populo Mediolanensi pastorem daret. Hoc esse kalimeri principium, & hanc vocationem, quam non solum homines assensu publico comprobauerint, sed Deus ipse nobilitauerit. Etiam de spatio temporis, quo sedem hanc tenuerit kalimerus mira inter scriptores dissensio est. Alius quinquaginta annos numerat, alius ex eo numero decem aufert, nonnulli etiam quatuor addunt; & aliquis varietate portentosa in nonagesimum vsque tertium ipsius Pontificatum extendit. At mihi in tantis ambagibus nullum certum iter explicanti vtique debetur venia. Nam commentaria, & libros, & quicquid vspiam fuit litterarum euoluere, & res inde maxime consentaneas eligere quidem potuimus: decidere autem inter antiquos, & decidendo notare quemquam non est scilicet eius modestiæ, quam profitemur. Populo Mediolanensi propria quadam & natiua caritate memori Pontificum suorum, pietas er

ga Kalimeri nomen, & recordatio tanti pastoris velut hæreditaria successione transmissa per omnes ætates durauit in hoc tempus, eaque flagrantibus studijs declarata est, cùm sacrosancta ipsius ossa, quæ Francisco Sfortia regnante inuenta quondam fuerãt, proxime in publicam lucem efferrentur. Tunc deduci suspensis omnium oculis inclytum gestamen, & quia Kalimeri corpus illud esse vulgabat fama, cooriri præ gaudio lacrymas, & plangi pectora ictibus repetitis vidisses. Voces etiam exauditæ multorum, qui parentem & aduocatum suum appellarent, cùm scilicet verecundia celebritatis & pompæ, lætitiam animorum continere non posset. Eius nomini sacra ædes visitur propter puteum, cuius aqua, sacri corporis contactu vim salutiferam accepisse credita est, & huic famæ multi mortales assensi medicos inde latices petunt. Nec minor olim frequentia, propter aram, quam aureis laminis opere sumptuoso bracteatam Thomas Crassus Archiepiscopus item Mediolanensis extruxerat; sacrilegæ postea manus nudauere. Antea fuerat is locus prophani soli, sicuti dictum est. Sed vbi Christiana sacra præpotuere, cessit Romulus Kalimero, & Apollinis inane nomen sacer Apollinaris honor aboleuit.

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL. LIBER SECVNDVS.

POst Calimerum aliquandiu vacua Mediolanensis Ecclesiæ sedes fuit, eaque traditur causa, quòd nimirum atrociter ac fœde laceratus Calimerus, atq; circumfusa Pontifici Martyrum turba, recens ac triste exemplum animis insideret, obstupe factique ciues hærerent. Postea cessante metu, Monam pietate clarum, & philosophiæ studijs insignem elegere. Seuerus Cæsar hoc tempore tenebat imperiũ. Is paterno magis quàm suo ingenio principio sæuus in Christianos, iam factus erat lenior, & quotidie aliquid ex hæreditaria illa crudelitate remittebat. Ita non Mediolani tantùm,

tùm, sed vbique terrarum modica religioni securitas & quies. Etiam in ciuium mores inducta iam paulatim humanitas & mansuetudo, magis quàm vnquā antea promptos & faciles ad Euangelicam disciplinā animos dabat. Iam litteris & sapientiæ, cæterisque bonis artibus honos habebatur, iam Clericorum ferme iustus erat numerus, ijque non sanctimonia solùm & instituto vitæ, sed etiam descriptione ordinum atq; officiorum Ecclesiasticæ rei dignitatem augebant. Quarum rerum ego maxima argumenta habeo. Namq; præter decretum annuum in ingenuorum alimenta vectigal, etiam regia librorum copia publicè prostabat Mediolani, quemadmodum quidem clarissimi scriptores perhibent, atque vetustissimus in Ambrosiana Basilica lapis fuit monumento. Præterea, delecti pietate ac doctrina præcipui basilicas tuebantur, quas partim à fundamentis excitatas, partim abrogatas inanibus Dijs, inclytæ religionis populus frequentabat. Et super omnia mouemur ac ducimur illa coniectura, quòd eligendo Pontifici, recta iam & certa ratio suffragiorum erat instituta, neque iam tumultuario consensu, & acclamatione populari, sed destinata in sede comitijs habitis Episcopum creabant. Igitur, postquam ex eo metu, quem Calimeri casus iniecerat, animos collegere, in curiam à primoribus est ventum. Ibi precati Deum, vti propitius adesset ad regenda cæca mortalium iudicia, inire suffragium parant. Sed breuiore compendio, suorum vota Deus impleuit, statimq; pio gregi pastor è cælo est datus. Namque cùm iam calculis res

ageretur, & optimum quemque pro se omnes destinarent, augustissimo lumine circumfusus Monas effulsit, neque mora deinde fuit vlla, quin cælestia signa secuti mortales, ire lætum, ire felicem, & auspicari Pontificatum iuberent. Erat Monas Domo Mediolanensis, consularis ordine, publicè spectatus admiratione virtutis & doctrinæ. Quippe cùm in ipsius Calimeri disciplina fuisset à puero, multa posteà in ciuilibus, & in Ecclesiasticis officijs dederat experimenta sui, vulgoque columen & præsidium olim in ipso fore Christianis rebus augurabantur. Sunt qui stirpis eius originem referant vsque in Afranium Burrum, opesque præcipuas, & decus eximiæ nobilitatis memorent. Neque argumenta desunt ex communi petita prædicatione & fama. Siquidem Ecclesiæ locupletandæ is fecisse initium dicitur, neque ambigunt Verbani lacus accolæ; quin Mona vicus ab ipso nomen habuerit. Postquam illum Deus præclara testificatione sepositum à cæteris admouit ad Ecclesiæ gubernacula, ita res omneis constituere ac moderari est aggressus, vt appareret, hunc illum esse Pontificem, quem Deus ipse, non homines fecissent. Primùm omnium, magnum illud opus animo complexus est, vti Christianam multitudinẽ, quæ adhuc in vnum confusa corpus agebat, describeret in certa membra partesque. Ad gubernandi facilitatem, & ad profectus explorandos, multasque cæterarum rerum opportunitates id pertinere est visum. Igitur tanquam grauem numero ciuitatem exoneraret, deduxit eam in parochias, & apte quotidia-

num

num ad regimen est partitus. Ac principiò quidem, non suum in qualibet parochia & regione templum esse potuit, quippe manente adhuc impietatis Regno, tardoq; & pertinaci ad emigrandum ex aliquot fanis Dæmone. Postea tamen destinationi Pontificis est satisfactum, & haud dubiè parochias ferè omneis numero templorum æquatas vidit. Quippe longum æuum illi, & in id vsque tempus producta senecta, quo tempore Philippus Imperator cum Marcia Otacilia Seuera coniuge, & Philippo filio, Christi fidem amplexus portam ingentem Euangelio liberumque cursum aperiret. Itaque Monas, turpeis aras & irreligiosa templa, quæ restabant, expiata sollennibus cæremonijs ad vnius ac veri Dei cultum transtulit. Etiam destinata ludicris certaminibus loca sacris ædibus occupauit, vti memoriam omnem insanæ gentilitatis aboleret. Circus Deiparæ Virgini, Compitale spatium D. Paullo, alijs nominibus aliæ profanæ sedes consecratæ. Sed quia non defuere, qui consecrationum eiusmodi plerasque referrent ad alios Episcopos, ideò singulorũ sententias reddemus, vt quiq; locus inciderit, neq; committemus, vt industria nostra in superbiam excedat, id quod necesse erat accidere, si vni, aut alteri scriptorum assentientes, fidem cæteris vniuersam abrogaremus. Porrò Monas institutis parochijs vti dictũ est; numeroq; sactarũ ædiũ aucto, Cleri disciplinam ordinare magis ac magis, & arctioribus eam coercere vinculis est aggressus. Neque verò illi difficile quicquã, aut arduũ occurrebat, inexcogitatos antea ritus, & nouas quotidie leges ad salutem animarum, propaga-

tio-

tionemque diuini cultus imponenti. Scilicet prima ætas Ecclesiæ nascentis hæc fuit, qua candidissimi mores, celebrati postea magis, quàm cogniti, diuinum obsequium & virtutis amorem, rebus omnibus humanis anteferebant. Per hunc modum felix Monæ Pontificatus expedito cursu procedebat, donec Cerdonis & Valentini, & aliorum eius monstri hominum infandæ hæreses obstitere. Ij cum abominandos de Deo sermones varijs locis ore polluto dissipassent, dira contagione peruenit ea pestis etiam in vrbem Mediolanum, & nescio quomodo factum est, vt Catholicæ contextus vnitatis in varia membra dissiliret. Christi natales augustissimi, diuinitas eiusdem, natura & vita, & pro salute humani generis obita mors, & res aliæ, quarum rerum sacrosancta sunt ac tremenda nomina, turpissime in dubium à multis vocabantur. Neque simplex vnicumve illud erat malum, sed velut continenti ruina omnia secum trahebat, & vbi opinionis portento labefactari cœpti erant animi, statim luxuria & auaritia cæteræque corruptelæ præcipites homines agebant. Hinc Pontifici Monæ difficultates & angustiæ, magnusque labor auertendæ pesti, quod tamen est assecutus, neque deinde tabes vlla Mediolanensem Ecclesiam afflictabat. Mox obitus ipsius Monæ, & post Monam, afflictauere noua martiria, & cædes, reuoluiturq; sæuitiæ Cæsarum orbis, cuius adhuc modica quies ad Ecclesiæ quietem redundarat. Sed de tempore, quo mutatio hæc & rerum conuersio facta sit, præcise affir-

affirmare nihil ausim. Nam quandiu Philippus regnauit, tamdiu stetisse Christianos, postquam idem occubuerat, afflictari & premi cœptos esse, satis quidem constat. Quandiu autem illi duraverit vita post Monam, incertum & ambiguum est, variæq; sententiæ rem eam inuoluunt. Mira vtique authorum licentia, nisi maior esset illius, qui ne Christianum quidem in hæc tempora fuisse Philippum affirmans, magnam historiæ partem euertit, amplissimi nominis vir, & à quo discrepare pudeat, si non ipse à cæteris discreparet. Sed siue vnum, siue duos, siue treis annos (nam hic ferè numerus traditur) superstes Monæ Philippus fuerit, minime dubium est, quin post illius obitum premi hic & laborare difficultatibus cœperit, quæ scilicet ex Aula in Ecclesiam peruenirent. Vt verò Philippo Decius, pessimus optimo successit, nihil fuit calamitatum & malorum, quin Christiani subirent, perque tempus illud vniuersum, nulla Christifidelibus hora, quæ non antecedente tristior esset, illuxit. Namque Decius, super insitam crudelitatem, etiam efferatus odio Philippi, per Ecclesiæ clades, & iniurias exercuit imperium, quantum eam infestaret, tanto clariorem ex inimici iam extincti contumelia, & dolore triumphum petens. Septimus hic post Neronis tempora Christianæ religioni labor fuit, & propè moueba-mur loco, nisi vindex numen impotenti dominatui mature finem feciſſet. Quippe sanguinarius Cæsar ipsa capita rerum aggressus, iam Romæ Fabianum, Babylam Antiochiæ, alios alibi sustulerat, qui sua

veluti

veluti trahebant nece stragem secum Ecclesiasticæ rei, & Pontifice amisso, clarissimæ quæque Ciuitates, non secus atque certa iam orbitate mœrebant. Per cæteram verò multitudinem adeò grassatus fuerat, vt humani ingenij fœdum spectaculum exhiberet. Biennium ferè clades hæc tenuit, perq; tempus illud cum ingenti solitudine ac vastitate vacauit Apostolica sedes, nec Ecclesiæ Mediolanensi res interea meliores fuere. Sine Episcopo, sine rectore, ac prope sine diuino cultu, particeps & socia Romanarum rerum, ciuitas breue spatium impij dominatus egit. Monas anno quinquagesimonono postquam eam occeperat, decessit, vir, cùm ob cætera magnus, tùm memorandus ea quoque re, quòd nemini omnium par vitæ spatium in Ambrosiano Pontificatu contigerit, siue, qui antea fuerant, siue qui post fuere, comparentur. At in Romana sede tantæ interim varietates atque mutationes extitere, vt septem inde Pontifices vnius hinc æuum æquare non potuerint. Fertur, cùm extremum sibi diem imminere sensisset, prædixisse Clero calamitates eas, quibus postea consecutis, vniuersa Ecclesia horribili concussa, & quatefacta motu est. Etiam verba, quæ moribundus habuerit, & modum ipsum, in quem composito corpore senex diuinus expirarit, nonnulli scriptores retulere. Sed mihi verisimilia pro veris tradere, aut conciones fingere non lubet, iam inde à principio scilicet illud molienti vt hæc nostra narratio monumenti potius auctoritatem, quàm spectaculi delectationem habeat. Sacrum Monæ corpus diu in tenebris honore nullo

velut

velut insepultum iacuit, donec ab Eriberto in Portianam Basilicam, atque inde ab Sancto Carolo Borromæo in templum maximum sollenni pompa transferretur. De Caroli nomine nihil ambigitur; pro Eriberto, scripsere quidam Angisbertum, cui sese Monas ipse per quietem ostenderit, sedem honestiorem exposcens, & locum, in quo iaceret ostendens. Obitus porrò diē viij. Kal. Aprilis, alij Kal. ipsas Aprileis tradunt. Sed Ecclesia secuta potius eius diei celebritatem, qui dies cæleste pignus post longam nocteni luci redditum, ad iv. Id. Oct. memoriam ipsius anniuersaria gratulatione instituit venerari. Et comitatur publicos honores priuata familiæ vnius alacritas, quæ suum nomen ad Monam non dubitat referre, sic perhibendo. Cùm ciuitatem in Parochias, vti dictum est, Pontifex diuinus ille describeret, magnam ipsi fuisse curam atque solicitudinem, vti proprium & separatum vnaquæque Parochia templum haberet, quam solicitudinem; quia vir pius, vnde ipsi originem ducant, adiuuerit, vltro datis ædibus, quæ vel opportunitate loci, vel amplitudine ac laxitate commodum extruendo templo spatium præberent, ideò concessum eius hominis generi ac stirpi, vt cognomentum obtinerent ex eius nomine Sancti, cui ædes illa consecraretur. Ea principi Apostolorum consecrata & dicata, largitoris nepotes à Basilica Petri appellari cœptos esse; inde manere sibi vetustam appellationem, parente & authore Mona, qui familiæ pietatem hoc munere sit remuneratus. Nec minor circa Monæ ipsius originem am-

bitus & gloria Burrę genti. Est ea gens Mediolani, litteris & armis antiquitus inter primas: nomen ex Burro amne qui Astensem agrum interfluit, creditur accepisse: Lapides & monumenta, Christi natalibus antiquiorem esse testantur. Opes ei, fuerant magnæ & immensum auctæ donec solita calamitate dissidioque carperetur vna moles in plura membra. Hæc igitur in multas hodie discreta familias, & propagata, gens asserit atque vindicat sibi totum Monam haud magis certo cognationis iure, quàm quo prisca, & extra memoriam omnem posita maiorum nomina, clarissimæ quæque domus vindicant item ac tuentur. Non tamen desunt argumenta Burris, è quibus illud ego minimè fuerim adspernatus. Curia picta non obscuri nominis pagus est in agro Mediolanensi: corrupta & contracta, vt assolet voce, Corbetam hodie vulgus appellat. Is pagus antiqua sedes & possessio gentis, nobilem habet ædem Diuo Victori sacrá addito Canonicorum ordine, adsignatis ad cultum agris, constante fama, Monam eos agros & ea monimenta constituisse de suo patrimonio ac censu. Cùm igitur in eos agros, & in ea sacerdotia gentile ius obtineat Burrum nomen, cur non & è Burrorum gente Monam fuisse conditorem assentiamur? Sed hæc, & alia, vtcunque tandem accepta fuerint, in exiguo ponam discrimine. Certè monstrari domum oportuit, quam fuisse tantæ sanctitatis altricem crederemus, idque porrò cum cura & fide facturi deinceps sumus, vt pontificum incunabula paternasq; domos, & nostrates quasi vultus ostendamus vrbi.

Non

Non enim profectò grata veterum annalium memoria fuit erga familias ipsas, quæ tulere nobis hæc decora, & quarum est sobole perfectum, ne indigeret externæ opis Ecclesia, neue felicius alibi, quàm in suo ipsius gremio pastores inueniret. Illustrium animarum procreatrices domos, & stirpes ipsas quæ sanctorum numerum auxere, atque peperere salutem vrbi, transmisere silentio, idque probrum & ea culpa plerosque rerum scriptores habet. Defuncto Mona, Maternus Ecclesiæ Mediolanensi non sine miraculo Pontifex est datus. Annales alij Monæ Miroclem subiecere, isque per Ecclesiæ tabulas, & monumenta inueterauit ordo. Sed nos ad liquidum exacta, & certissima temporum supputatione, quæ non potest fallere, ducimur, ac regimur. Et quoniam audaciæ videtur esse præcipitis, publico iam consensu receptas tabulas infirmare velle, rationem ipsam, quæ nimirum est omni potior authoritate proponemus, atque rem totam statuemus velut in clarissima luce. Iamprimum igitur satis constat, Romanam synodum habitam fuisse anno salutis nostræ tertiodecimo supra trecentesimum, eaque res omnium, & litterarum, & hominum fama comprobata est & recepta. Interfuit huic Sinodo Miroclis, extatque nomen illius inter cætera Patrum nomina, qui scribendo affuere. Non potuit autem interesse, siquidem anno ducentesimo sexagesimo septimo factus Episcopus duos tantùm & viginti vixit annos in eius vigiliæ munere. Quod si quis ita producere velit Merocli Pontificatus annos, vt in Romani Concilij tempus

extendat, tot vtique corradendi cæteris, atque conferendi in ipsum erunt anni, quot sanè non recipiat pontificalis & iusta iam ætas. Ne illud quidem simile fit vero, vti tandiu vacua fuerit Ecclesia, quantum spatij desit ad hæc interualla temporum explenda, & extrahenda in tabularum eiusmodi testimonium, & authoritatem. Atque vt vanæ sint hæ rationes, quibus vtique confutandis haud facile inueniri exitus possit; illa erit instar omnium, quòd regnante ac sęuiente Maximiano, cæsi pro Christi fide fidelis, Carpophorus, & Nabor, & Felix, & Victor, communicauere consilia cum Materno, isque manum eam amplexus est caritate, ac officio, & fauore. Maternus igitur non Mirocles incidit in hæc tempora, & huic assentiri successioni ac ordini par fuerit faciles animos, & aduersus Historiæ fidem, atque tot veritatis argumenta minime contumaces. Neque verò in hisce tantùm Mirocle, ac Materno lapsi sunt, & errauere Petrus Galesinius, & Onuphrius Panuinius docti homines alioqui, & honoris causa nominandi; sed amisso hinc, & veluti de manibus excidente filo, ad Ambrosium vsque cæcis ambagibus inuoluuntur, totamque temporum & rerum seriem interuertunt.
Et nos, quandoquidem iam semel ausi sumus opponere nostras rationes hominibus eiusmodi; petemus ab illis, in quorum manus hæc nostra cura peruenerit, vti faueant æquis animis, etiam cùm pari fiducia, & cupidine veri, cætera deinceps menda tollemus. Cùm igitur extincto Mona, neque daretur Episcopus à Pontifice maximo, neque in Clero Mediolanensi

lanensi quisquam muneri promptus emineret, anxij demum ea solitudine ac orbitate Patres in Cursam die dicta conuenere, ibique de Pontifice creando cõmuniter instituerunt agitare consilia. Sed ita res tulit, vt sine exitu conuentus ille dimitteretur, dum eorum, quos nominatio destinabat, alij modestia, plures metu ac trepidatione cunctantur. Cùm eo die mœstis animis re infecta discessissent, aliquanto post iterum conueniunt. Eo conuentu fama est, grandeuum hominem notum fama sanctitatis & prudentię, dixisse monitum se cælesti voce per quietem, vt quærente pastorem populo Maternum indicaret. Fortè non longe inde Maternus ipse aberat. Quare fit ad eum concursus, & statim in Pontificia sede collocatur. Erat is ciuitate Mediolanensis, & nobilem in Ecclesia locum obtinuerat, dignitatis vocabulo Primicerius appellatus. Nec minus amabilitate morum & suauitate nosci tabatur, vt quacunque incederet, nomini similem, ac verè Maternum appellarent. Quo tempore ad Ecclesiæ gubernacula est vocatus, Gallus imperitabat. Is, quia neque mutari superstitionem volebat, in qua natus ac educatus foret, & Materni virtutis admiratione mouebatur tamen, vt aliqua ex parte Christi disciplinam admitteret; medio edicto numerum finiuit, quo ne plures Materno habere discipulos liceret. Ita redactus in angustias animus ille, qui diuulgandi Euangelij cupiditatem orbis vniuersi finibus terminatam atq; circumscriptam haberet, ijs terminis & ea finitione grauiter admodum angebatur. Sed spernenti legem iniquam,

quam, & veluti cancellos egredienti, graue periculum ex altera parte propositum erat, ne, si per eam causam impietas irritata, Christianæ rei violentas manus admouisset, nutantem adhuc eam & vacillantem ageret in præceps. Per hunc modum vincebat dolorem Episcopus, liberumq; campum & meliora tempora solicitus exspectabat. Vsq; in Valentiniani principatum angustiæ durauere; Valentiniano regnante dilatatæ, permissumq; vt Christiana sacra susciperet, ac profiteri cuilibet impune ac liberum esset. Namque Valentinianus, præterquam quod ingenio mansuetus erat ac probus, metu quoq; subigebatur vti ne christianam sineret ire suis itineribus, dum reputat casus atroces eorum, qui per tormenta & neces obstitissent. Postea is quoque ad superiorum amentiam est redactus, cùm Magus cum quidam, vti fama est, infatuasset, nec deinde melior est habitus, quàm illi antecedentes fuissent. Sequitur inde aliquot interiectis Maximianus Herculeus, qui non Galli temperamentum, non Valeriani mutationem ac varietatem, sed ipsius Decij rabiem imitatus, vt orbe toto, sic etiam Mediolani Christianos omneis perpetuo tenore crudelitatis adflixit. Primum facinus, quo Mediolanensem Ecclesiam concuteret, illud fuit, cùm vrbem eam ingressus apparata superbissimo, edixit omnibus locis capitali pœna proposita, vt quicunq; Christianum aliquem nosset, sisteret ad tribunal, noxiumq; caput accusaret. Addita probra & contumeliæ, quibus infirmiores animi commoueri scilicet possent. Iret profana colluuies, iret sceleratum genus,

inui-

inuisum dijs hominibusq; & bonorum omnium oculos liberarent. Ab eo edicto multi mortalcis vtriusque sexus occidione sunt occisi. Nam quicunque sacram ædem iniret, vel alio quomodo se Christi cultorem proderet, statim accusator, statim carnifex aderat, & quamlibet exiguum ac leue pietatis argumentum atrocissima pœna sequebatur. Vt verò Cæsar ipse in Equestri circo magnifica sella consedit, & cinctus latera cohortibus armatis, ad principes ciuitatis est concionatus de Numine Deorum violato per Christianos, de calamitatibus ob eam rem publicè ac priuatim acceptis, de clade & ruina, quæ rebus immineret, nisi ei malo quamprimum obuiam iretur, tunc scilicet furialis, & ratò antea spectata crudelitas vrbem est peruagata. Nam postquam lætis de more vocibus acclamauere forti, & felici, & victori, & Augusto, discurrunt in suas quisq; domos veluti amentcis et lymphati, nec fermè tenet quemquam sensus humanitatis, quominus Imperatori sæuissimo gratificari suum ipse sanguinem cupiat. Cadit ictu parentis filius, nec filio violare patrem est horror; fraterna vincula, iugale nomen, affines & cognati, non iam sunt animorum vincula, sed materia cædis, & crudelitatis inuitamenta. Vbi diro & abominando pretio gratiam principis insani populares quæsiere, ac postquam sua viscera sanguinemque triumphauit veluti victrix amentia suggessit aliam rem furor extremus, quæ velut accessio patrati facinoris esset. Proximi dies erant, quibus Christi vitalem obitum Ecclesia recolit anniuersario luctu, cùm

Cæsar

Cæsar idem ille promulgari edictum iubet, quo edicto religiosissima templa conflagrarunt, & sacri libri quotquot erant, in vnum congesti cumulum publicè sunt cremati. Ea nimirum iniuria Christianos ad extremam penè desperationem adduxit. Hic igitur sub Materno status Ecclesiæ Mediolanensis fuit, cruentus ac funestus vniuersæ multitudini, & ipsi ante alios Episcopo, non solùm ob dolorem, quem capiebat ex interitu suorum ac strage, verùm etiam propria calamitate grauis ac turbulentus, dum inter munera pastoralis officij tunderetur ac pulsaretur. Ne tamen illi vita & spiritus eriperetur extremus, Ecclesiæ suæ curam haud dubie gerens Deus prouidit. Nam quamuis in quotidiana popularium occisione dirus Imperator ipsum præcipue caput appeteret; non tamen interea defuere mites homines in aula, qui multitudinis innoxiæ calamitatem ægrè ferrent, Maternique rebus fauerent ex occulto. Mombricius, quem Baronius sequi authorem non dubitat, etiam scribit ex impura illa domo, Christianos fuisse nonnullos, nec eos infimi ordinis & loci, sed qui partim conscij principis arcanorum essent, partim per alia ministeria familiares & cari; quorum videlicet opera sit effectum, ne difficillimo illo tempore pusillo gregi pastor eriperetur. Addit idem, aulicorum hominum plerosq; scribendis Martyrum casibus institisse, vt in quoq; plurimum diuinæ virtutis emineret, quos deinde libros occultis locis abderent, ne furor ille, qui pietatem opprimere esset conatus, etiam monumenta pietatis aboleret. Sed vetustas nimirum, an alia

quæ-

quæpiam iniuria nobis eam memoriam inuidit, quã si haberemus, non ego veluti congeriem & aceruum cælestium virorum exhiberem, sed quod in historia esse iucundissimum solet, personis eos, locis, temporibusque distinguerem, vt quemadmodum sua vnusquisque palma donatus apud superos æuo sempiterno perfruitur: ita separatum decus etiam in animis hominum, in memoria rerum, aliquo beneficio nostrarum litterarum obtinerent. Pauci tamen, qui hanc ignorationis humanæ eladem effugerunt, memorantur, quorum exitus explicabo. Victor natione Maurus Mediolani stipendia faciebat in ipsius Maximiani castris, ita vt Christi cultum nulla in re occultum haberet. Is accusatus atque in custodiam traditus, cùm in suscepta religione perstaret, inanesq; Deos auersaretur animo constanti, primò tentatur fame, quam in sextum vsque diem, quibus negotiũ datum erat, extendere. Septimò die productus ad Imperatorem, & iussus Idola venerari, constantiæ suæ gradum obtinebat, neque inde precibus, aut minis, aut vlla præmiorum pollicitatione mouebatur. Quare descensum ad verbera, quibus iterum atq; tertiò per dierum interualla contusus, neque victus, insanam cohortem, miraculo roboris obstupefecit; nec tamen ideò temperauere, quominus diuino capiti vim vltimam inferent. Extra vrbem, in siluam, quę Vlmeą dicebatur, eductum, & securi percussum feris laniandum obiecere. Sed eæ nimirum refugiebãt, & adeò non impressere dentem sacro corpori, vt etiam ad custodiam ipsius per septem dies excuba-

rent. Cognitum id spectatumque Materno Pontifici, qui cùm eò veniſſet, feras duas, alteram iuxtà caput, ad pedes alteram inuenit, quarum habitus & obtutus eſſet eiuſmodi, vt ibi tanquam in vigilia & ſtatione collocatæ eſſe diuinitus viderentur. Illæ deinde reliquiæ in Portianam translatæ Baſilicam, Victoris nomen ſuperindidere, diciturque hodie Baſilica D. Victoris ad corpus, diſcriminis cauſa, propter cognomines alias, quæ Mediolani diuerſis poſtea temporibus ædificatæ fuerunt. Martyris huius initia & exitum prout explicauimus, ſcriba publicus Maximianus nomine, litteris configuauit, quas quidem in litteras, ſiue hominis incuria, ſiue deſcribentium inde mendo ac errore pro Materno Epiſcopo Marinus irrepſit. Poſtea Baronius, & alij docti homines emendauere. In loco Martirij, quem hodie locum exigua cella monſtrat, Philippi fuiſſe tunc hortos tradunt alij, neque tamen ea res pugnat, quominus ob arboris eius frequentiam Vlmea ſilua potuerit appellari. Claruere perdiu miraculis reliquiæ Martiris huius, & tantum valuit in exteras quoque terras dicta fama, vt ſibi patronum eum atque tutelarem pleræque gentes adoptarent. Volaterani caput ipſum à Caliſto Pontifice Maximo ſibi traditum iactant. Et Senenſes eum præcipua religione colunt inter ſuæ vrbis præſidia & firmamenta. Meminere Martiris inclyti plerique ſcriptores. Ennodius etiam ſaluti ſibi fuiſſe teſtatur, cùm in magna ſua calamitate bonæ ſpei plenus ad ipſius tumulum acceſſiſſet. Victor ſic finiuit. At fidelis ex ijſdem caſtris, non

ſua

sua tantùm, sed sociorum quoque gloria clarus, parem alia in sede gloriam est assecutus. Magna nobilitas huic, & maiorum bona facta, præcipuaque inter Mediolanenses claritudo, siue decora domus, siue quis proprias ipsius virtutes intueretur. Sednatiuus error, & hausta cum nutricis lacte gentilitas inerat iuueni, & secutus aulam contraxerat inde solita vitia & labes. Mox intrauit animum Christianæ religionis amor & cupido. Expiatus à Materno sacro fonte, & cælestia ab eodem mysteria edoctus, Cæsaris gratiam, & humanæ gloriæ tentamenta, & quicquid cæci mortales concupiscunt, adspernatur penitusque sese in Christum auertit. Præcipuum studium erat Neophito visere frequenter ac iuuare Christianæ charitatis officijs eos, qui religionis accusati, carcere & vinculis attinerentur. Ex eorum numero Cassius quidam dira custodia cohibebatur, vulgoque sic omnes autumabant, tantò atrociores daturum esse pœnas quantò virtute ac natalibus, & apud ipsum principem gratia potior ac prior ante accusationem fuisset. Hunc ipsum & socios pedore ac fame, & omnibus alijs exemplis custodes vrgebant, si quo pacto possent cælestem eam virorum cohortem à suscepta religione deterrere. Gnarum id Fideli, neque distulit quominus eximere captiuos imminenti periculo, cosque inde educere in tutum conaretur. Assumptis Carpophoro & Exanto qui consuetudine ac ministerio, Cæsaris familiares, cæterùm intima religione ac sensu Christi fideles erant; his igitur in partem glorioſi conatus assumptis, carceris custodes appellat, vti

sese ad vinctos Christianos introducant. Primò clausæ erant aures, & negabatur. Instando demum, & vrgendo, & pollicendo, ac donando, & fortasse etiã, vt militares adhuc retinebant spiritus, minando, & increpando, peruicere, Fidelis, Carpophorus & Exantus, vt admitterentur. Admissi demunt vincula, & vnà cum ipsis egressu clandestino discedunt ex vrbe, quacunque sors tulisset, petituri salutem & vitam. Ita fors tulit, vt Nouocomensi tendenteis regione, ad Siluulam (id loco nomen) peruenirent. Haud longè inde mortui hominis corpus, quod funebri pompa sepulcro inferebatur, obuium habuere. Nec mora. In feretrum obuersi iubent mortuum exsurgere confestim, atque Deum vnum, cui deseruirent ipsi, quique hoc iuberet, agnoscere ac venerari. Vix ea locuti diuini homines erant, cùm exangui corpori spiritus vitales rediere, atque defixa miraculo tantæ rei multitudine, quæ funus ducebat, institit repente concionari de futura vita, ac docere quemadmodum nemo colendus adorandusque esset, præter eum, cuius beneficio ipse reuocatus foret. Hoc patrato miraculo, diuertentes è regio itinere, quod Nouocomum ducebat, fusis ad Deum precibus orabant, vti quæ foret expeditissima salutis via, hanc monstrare dignaretur, cùm repente satellites affuere. Fidelis elabitur, cæteris iniecta raptim vincula, & quia mandata Cæsaris, omnemque Deorum mentionem adspernabantur, percussæ in mortem cerui ces. Ea in sede postea Liutprandus Rex regio opere templum extruxit, vt inclitum Martirum cruore solum,

lum, atque consecratas illas glebas ostenderet pietati. Sic Exanthus & Carpophorus, & Cassius, & reliqui sodales ad Deum excessere. Mox & Fidelis ad caput lacus obtruncatur. Eius corpus à pijs hominibus eodem in loco tumulatum, quem sacro cruore conspersérat, postea Nouocomum, inde Aronam, ab Arona Mediolanum nostra memoria translatum fuit, atque in sui nominis æde collocatum, quam ædem Iesuitæ sodales tuentur. Arona est in Verbani lacus littore contra veteris Angleriæ reliquias, & vestigia nobile municipium. Arcem habet inclitam operibus & situ; Borromæi Comites antiquitus tenent. Ibi sacra Martiris ossa post varios casus, mutatamque solita varietate sedem, vetusta in cella quiescebant, cui vectigalia & magni pecuniæ fructus attributi. Borromeæ domus gentile sacerdotium. Cellam eam D. Carolus Borromæus ille contemptor humanarum rerum, inducta in vrbem societate Iesu, cùm attribueret ei societati, Sacerdotium simul ipsum adsignauit. Et illi cælestia pignora Mediolanum transtulere, vt honos fieret nouæ Diui Fidelis ædi, quæ perducta nunc ad fastigium, magnificentiam & opes honestissimi Ordinis testatur. Seruant tamen adhuc Aronenses antiqui decoris partem, ipsius Caroli munus. Senserat ille municipes angi, quòd inclitæ martirum exsuuiæ procul ab se tanquam ex inuisa superis terra tollerentur, ac fierent alienæ pietatis gloria. Ob id redonari ac restitui segmina pristinam in sedem iubet. De hisce Carpophoro & Fideli socijsque aliter est apud alios, & sunt, qui rem-

totam

totam in hunc modum exsequantur. Cùm victo Gallorum exercitu, Maximianus dimitteret auxilia, & copias, vulgoque militares viri domos irent, substitisse Mediolani Carpophorum & Fidelem, conterraneos videlicet, ac præter vulgaris amicitiæ vinculũ, etiam christianæ religionis arctissima societate coniunctos. Horum pia studia Materno cùm innotuissent, destinatos vtrumque Nouocomum Euangelij causa. statim id emanasse ad Cæsaris ipsius aures, qui videlicet excubaret in eam curam, vt omnia consilia, conatusq; sancti Pontificis exciperet. Igitur submissa gladiatorum cohorte, priusquam vrbem ingrederentur, oppressos, atque ita pro Laurea pastorali Martyrij palmam inuenisse. Mombricius cætera concors narrationi superiori, discrepat in eo, quòd Exanthum, relictis in silua socijs præcessisse explorabundum refert; interea Fidelem & Carpophorum obtruncatos. Addit quoque laniſtarum in exsequenda nece trepidationem, adhibitasque preces obfirmatæ Martirum constantiæ, vti Numina Deorum agnoscerent potius, quàm sæuiendi sibi materiem darent. Inde nihil profectum, cùmque percussi diuini homines expirassent, secutum cæli fragorem cum tetro ac minaci fulgurum splendore; nunciata ea Maximiano, terroris in præsentia multum, nihil tamen sanæ mentis in posterum attulisse. Porrò alia monumenta & libri sic habent. Cùm Seuerinus, Alexander, Licinius, & Cassius, & Secundus, Christianæ religionis accusati eodem omneis Ergastulo tenerentur, constantiam & pietatem eorum fortè admi-

mi-

mirationi fuisse custodi carceris Sillano, sic, vt eam in omni sermone libenter prædicaret. Peruenisse inde famam ad Carpophorum & Fidelem, qui visendi studio ad eos profecti, vt excelsos & impauidos animos cognouerint, vltrò fidem amplecti voluerint eam, quæ altrix & magistra tantæ virtutis esset. Ita statim, & hosce traductos ad Christum ab turpi Dæmonum seruitio, & illos exemptos vinculis & carceri fuisse diuinitus. Inde cùm Nouocomum tenderent, retentos ab imperatorio satellitio, cruciatibus acerbissimis occubuisse. Sequuntur hosce Nabor & Felix, Mauri genus, instituto vitæ milites, nec exitu dispari. Quippe Mediolani cùm ijsdem in castris haberentur, accusantur eodem crimine, & postquam torti grauiter equuleo, cæterisque cruciamentis inuicta perseuerabant fide, Laudem inde Pompeiam adsportantur. Ibi securis impacta collo, martiriumque est expletum. Sacra corpora Mediolanum retulit Sauina Matrona nobilis haud minus pietate in Deum, quàm generis claritudine. Sita sunt in vetere Martirum cœmeterio, quà postea dicatam ipsis ædem Diui Franciſci nomen & honos occupauit. Eadem in æde condita seruantur Sauinæ ipsius ossa, quæ mulier obijt per id tempus insigni fine. Namque tota in Martires diuinos obuersa, siue periclitantes inuisendo, & iuuando, siue iam extinctos tumulando, cum id officium Nabori & Felici persoluisset, incubans fortè die quodam ei sepulcro, sublatis in cælum manibus expirauit, ita vt matronali quiete Martirum ipsorum haud dubie merita & nomen apud posteros æquaret.

Patria

Patria illi Laus Pompeia, Trissina gens, & multa decora fuere, quæ peperit ipsa, quæve à maioribus accepit. Sed nos omissa iam Sauina peregrina & hospite, tutelarem ciuemq; nostrum exsequemur, quem hoc tempore diri cruciatus gloria cælestibus aggregatum recoluit omnis ætas inter præcipua decora vrbis Mediolani. Sebastianus is fuit patre genitus homine Gallo quem ciuitate Narbonensem perhibent. Sed propera mariti morte vidua relicta mater Mediolani sua in patria filium vnicum educauit, ibiq; est habitus ad puberem ætatem. Postquam adoleuit, ardens rei militaris cupidine, eam vitæ formam est secutus euentu felici. Siquidem cùm multa egregia facinora feciſſet, queis accresceret quotidie fama fortitudinis & prudentiæ præfectus primæ cohortis appellatur à Cæsare, quæ splendida dignitas erat, & ob magna merita magnasq; virtutes clarissimo cuiq; demandabatur. Eum honoris titulum Sebastianus adeptus benigne cum omnibus ac liberaliter agendo, simul obsequio erga principem ac dexteritate breui perfecit, vt neq; Maximiano gratior ex aula quisquam, neq; apud milites esset. Vulgo patrem appellabant, & quacunq; incederet, id nomen audiebat. Christi fidem & disciplinam adamauerat ille quidem principiò statim, neq; diuersa erat consuetudo & vita. Sed quia periculum erat, ne si res ad Maximianum emanaret, per eam offensionem arceretur quotidiano Martirum congressu, eaq; res Christianæ rei detrimentum afferret, minusq; multi deinceps ipsius officijs adiuuari possent; ideò quanta maxima poterat

rat cautione & arte inter militares & aulicos homines agebat. Ea porrò dissimulatio, mirum quantas ipsi daret opportunitates, vt Christi causam in summa rerum iniquitate protegeret ac tueretur. Ante omnia salutaris erat, firmandis & animandis hominibus, qui Catholicam religionem amplexi, constanter illi quidem & alacritate mira sese torquendos offerebant; cæterùm inter ipsa tormenta, frangebantur animis, atque deteriorem ad partem inclinabant. In hosce nimirum Sebastianus excubabat, cumque traherentur in carnificinam, ibat vnà, dissimulanter obuersabatur, & vbi cerneret signa labantis animi, nutu, & hortatu, & ipsa venerandi ac sacri oris præsentia, fratres ad finem vsque sustinebat. Ac eo quidem in genere quid aliquando acciderit, memorabo. Marcellianus & Marcus ex præcipua Romana nobilitate, præstituto triginta dierum spatio, intra quam diem, dogma Catholicum, cuius accusati fuerant, abdicarent, aut nota iam & solenni pœnarum varietate necarentur, obfirmarant animos, & haud dubie breuissimæ lucis vsuram, & caduca bona, sempiternæ vitæ post habebant. Itaque iam exeunte die vulgatur vrbe tota rumor, Marcelliano & Marco destinatum esse mori; non preces aut minas, non datum pœnitentiæ spatium apud illos animos valuisse. Et coniunx, & liberi, & parentes erant vtriq; magnisq; præterea domibus annexi totam pænè ciuitatem amplectebantur. Facto velut agmine simul omneis & assumpto proximo quoq; ac familiarissimo, vadunt ad custodias, & vti liceret colloqui cum suis

petunt. Facilè impetrauere. Ingressi lacrimis obortis, vbi constrictos videre clarissimos viros, & vbi sonitus catenarum increpuit, mœstum aliquandiu silentium obtinuere; neque vinctis, aut sermoni constabat lingua, aut sicci erant oculi, vbi parentes & vxores, & cara pignora, & propè sedibus excitam suam vterque domum adspexere. Mox fandi facultas fuit; & ipsi primùm senes interrogant, ecquæ sit illa sententia, qua sese, & domum, & genus, & ipsam dedecorare patriam velint? breuiter ad ea Marcellianus & Marcus; pro Christo pereundum esse, neque id infamiam, aut dedecus arbitrari. Orto deinde sermone, multisq; verbis in hanc illamve partem habitis, reliqua cohors paulatim, vt cuique desiderium, & animus, & dolor, accedunt, proles, vxores, amici, consanguinei, tantumq; valuere, tot simul in vnum coaceruata vincula societatis humanæ, vti respicerent seipsos, atque cuperent viuere. Itaq; non dubia iam animorum inclinatione cogitabant, de placando Cæsare, luceq; repetenda. Sensit hoc instinctu diuino Sebastianus; an verò aliquis monuit? Certè spreto periculo, & immemor artis, aduolat eò, gemens ipse secum, si clarissimi viri certam, & oblatam è cælo Martirij gloriam è manibus omitterent. Vbi conspectus est, ipso statim vultu & oculorum ardore, & quadam occulta vi commouit nutanteis animos, & trepidi cælestis linguæ statim exspectabant verbera. Vt verò ille orationem huiusmodi est ingressus; vbi Christianum robur, vbi cælestis vigor, vbi nam essent illa tot mutuis communicata

nicata

nicata sermonibus meditamenta mortis, & Martirij? tunc enimuerò Marcellianus, & Marcus ingentibus animis valere mollia hortamina, valere molles animos iubent; neque vllam postea vocem admisere, quam, aut miserando spes suas irritas, præcipitemq; senectam, vterq; parens, aut vxor obijcienda solitudine, ac viduitate, aut tenera proles natiuo illo, ac simplici, sed efficace nimium ac violento conatu potuerunt admouere. Ita illos quidem parata diuinitus iam manebat palma; Sebastianus autem haud ambiguam eiusdem gloriæ prærogatiuam ab eo colloquio mirabiliter tulit. Namque cùm dicendi finem feciſſet, emicuit cælesti luce circumfusus, interq; lucis eius radios volitantes Angeli, candoris eximij tunicam iniecere. Simul alia species apparuit, quæ miraculum illud augeret. Iuuenis fuit, rara, & nunquá antea spectata mortalibus oculis forma, & dignitate. Is visus amplecti Sebastianum, hæc verba pronunciauit. Tu sæculis innumerabilibus eris mecum. Series inde miraculorum est secuta. Nicostratus erat quidam apud Romanos veluti præfectus iuris, præcipua erga Cæsarem ipsum fide, & ea commendatione splendidæ dignationis locum assecutus. Huius vxor longa sex annorum valetudine ac tabe, linguæ vsum amiserat; integræ tamen aures erant, & cùm eloqui nihil posset, audiebat omnia. Ea mulier visa luce, quæ circumfulserat Sebastianum, & audito sermone, quo Marcellianum & Marcum (in illa fortè domo custodiebantur) increparat; exarsit repente animo, tacitoq; sensu, Christum vt sequeretur. Itaque

manibus, & oculis, & incerta nutuum significatione declarare cupidinem eam cœpit; simul hortari ac monere quotquot aderant, ne tàm salutarem piamque doctrinam amplecti cunctarentur. Ipsa certè non est cunctata quominus ad Sebastiani sese pedes abijceret, eademque pia gesticulatione fateretur animi motum, & conceptam repente flammam, ac æternæ salutis amorem. Obmutuerat, sicuti demonstratum est, longa tabe mulier, ac in linguæ subsidium quantocunque poterat motu corporis, & ad sensus exprimendos accommodata inflexione capitis & oris vtebatur. Eam nobilis Matronæ calamitatem Sebastianus, cuincendis in Christi fidem etiam aliorum animis esse opportunam putauit. Conuersus ad eos, qui frequenteis aderant, manu poscit silentium ac deinde sic infit. Si ego verum vnicumq; Numen adoro, si vera & sancta de hoc ipso Numine sum locutus; precor ab hoc Numine Deoque Opt. Maximo, & Christo liberatore generis humani, vt mulieris huiusce linguam soluat, & in ipsa vetus Zachariæ miraculum renouetur. Hæc dixit erecta penitus in Deũ mente Sebastianus, & simul in crucis figuram ad mutum illud ac elingue os admoto digito, diuini beneficij vim exspectabat. Neque irrita spes fuit. Soluto confestim ore mulier prosequitur ipsum Sebastianum acclamatione læta; Beatum appellat, & ipsum, & quicunq; ipsius dictis, ac prædicationi fidem adhiberet. Spectante & audiente Nicostrato totum hoc acciderat. Itaque professus is quoque repente sese Christianum, ipsos quos habebat in custodia Marcellianum

cellianum & Marcum soluit vltrò, & si abire incolumes velint, potestatem facit. Non iam erat fratribus hisce mollis animus, qualem inuenerat prima illa parentum atque propinquorum tentatio. Constanter amplexi martirium, & abruptis vitæ inuitamentis eminebant in cælum, ac inter atrociſſima tormenta fundere sanguinem gestiebant. Itaq; fortibus oculis abnuere fugam, & in ijsdem ad finem vsque vinculis perseuerare sibi certum esse responderunt. Ea constantia & celsitudine animi numerosum commouere secum agmen; cuius principes fuere Tranquillinus & Marsia parentes, & tota deinde domus, capita, in vniuersum ad sexaginta, quos omneis Policarpo Sacerdoti cælesti lauacro Sebastianus expiandos dedit, & cùm expiarentur, noua de cælo miracula cæcis mortalium mentibus affulsere. Namque inueteratos abscessus & apostemata, & labes atque calamitates alias humani corporis, vna cum animi sordibus aqua illa lustralis abstersit. Inde ad Cromatiũ quoq; Præfectum Vrbis manauit fama, & ille mille & quadringentos traxit ingenti deorum inanium strage. Tunc enimuerò strata Martirum corporibus Roma, cruore manauit innoxio, veluti cùm circumuenti hostes ab irato victore cæduntur. Aliorum tormenta, & casus alij scriptores memorauere; nec esse videntur huius instituti. Sebastianus vrbis nostræ ciuis in hunc ferè modum occubuit. Satiatus iam cæde Princeps, vbi lictores, notum fama virtutis, & extremo facinore iuuenem in conspectum eduxere; dicitur prima statim quãuis immitis animi propen-

sione,

sione, consilium agitasse illud vt ipsum conseruaret. Multa munera, quæ fuerant in eum congesta diuinitus, multa dignitas oris, & decor, & gratia, & super omnia spectatum animi robur in ea ipsa re, qua meruerat iras, veluti fræna inijciebant furori, auebatq; monstrum illud ignoscere. Itaq; molliuscule appellatum interrogat, posset ne venerari Deos, & in suæ salutis meditamenta consentire? Cùm Sebastianus ad ea, Deum vnum, & vnam ex Deo salutem opponeret; rursus contraria magnifica verbis, re inania Cæsar orditur. Postquam his quoq; confutatis manebat in sua sententia vir Mediolanensis, & aduersus principis Maiestatem, iamq; mutatos ira vultus, inconcussa perseuerabat mente; dimittitur cum atroci mandato. Statueretur contumaciissimus mortalium in maxime conspicua & aperta castrorum regione, pegma in id ipsum erigeretur, deinde circũfusi milites tela & sagittas in corpus illud pro se quisque collinearent, donec rebelli ac desertori vitæ finis fieret. Contorsere sagittarum examina qui militum in id fortè ministerium electi vitare imperiũ haud potuerant. Cæteros, viri caritas ad misericordiam inflectebat; & erant qui obuiam irent, nisi telorum statim immissus imber serum auxilium feciset. Ita Sebastianus pro mortuo relictus ipso in pegmate. Irene Castuli Martiris vxor erat eximia religione ac pietate. Hæc insecutæ noctis silentio, cùm vndiq; solitudo & quies esset, egressa in campum eo consilio, vt Sebastiani corpus inde quacunque posset ope detractum adsportaret, ac sepeliret, vbi soluere

vin-

vincula & moliri cadauer instituit, latentem in eo vitam sensit ex tenui palpitatione, siue aliqua Sebastiani vox fuit. Confusa inde mulier gaudio simul & metu, & solicitudine, vti cælestis animæ reliquias foueret, ac ne corporis iactatione fugeret vita, quam leniſſime in tabula collocatum vocata in partem oneris ancilla deportauit in suas ædes. Ibi non tàm humanis remedijs, quàm ope diuina repente integer Sebastianus extitit, atque post aliquot dies obtulit sese Principi, seuere increpans Christianæ religionis hostem, innoxij sanguinis auidum, & alia, queis eum à funestissima Christiani nominis insectatione deterreret. Ille stupore defixus, quòd & vocem, & vultum, & habitum nosset eius, quem absque dubio mortuum crediderat, & ita Centuriones renunciarat; cum admiratione metum alternabat. Mox insita crudelitas, & ille inhumanus animus insurrexit. Cædi quam violentissime Sebastianum, ita vt inter verbera & ictus expiret, mandat. Postquam expirauit, abstruditur cadauer in cloacam, ne scilicet, auferant sepeliantve Christiani. Ea erat etiam in mortuos diritas & sæuitia. Sed fraudari supremo honore tanti nominis Martirem Deus ipse non est passus. Nocturnæ quietis admonitu reperit nobilis Matrona corpus, & humauit, quà Martiris ipsius ædes inter præcipua septem vrbis templa hodie visitur ac frequentatur. Sebastiani facies opere musiuo ac vetustissimo Romæ item est in Æde, quæ Diui Petri vincula præfert ac repræsentat. Ea facies, barba & mento, confirmata iam ætate virum, non impuberem Sebastianum

num ostendit, qualem vulgò nunc pingunt. Stat eadē in Æde propria ara Sebastiano iam inde ab sæuissimæ pestis tēpore, quæ corripuerat vrbem Romam impetu tāto, vt finem adesse rebus appareret. Passim cadebant omnis ætas, omnis ordo, sexus vterque, neque leuamenta, vel remedia vlla reperiebantur ingraueſcenti malo; et auxit publicum terrorem dira ſpecies. Angeli duo per vrbem incedere visi, cælestis alter & ore puro ac fulgido; alter ab inferis obscurus & horridus, & palmipes, & corniger. Vadebant autem hoc ordine, & actu. Præibat bonus, deterior sequebatur; ille iubentis habitu, hic ad exsequendum imperium paratus, & manu clauam tenebat. Ea nimirum claua identidem ad nutum imperantis pulsabat ædiū fores, & quoties feralis dextera geminasset ictus, totidem inde capita deuouebantur Orco, & contacta funestos in cumulos ruebant. Tunc enimuerò fessi ciues præsentibus instantibusque malis, attonitique, simul euentu quotidiano, simul imagine talis portenti, desperata humana ope diuinam implorauere; nec frustra. Monitus cælesti voce quidam, iret, atque nuntiaret vrbis principi, non ante finem fore malo, quàm Sebastiano ara foret excitata, iussu fecit, & nuntiauit. Posita confestim ara, Martir inuocatus, & abijt pestilentia. Neque ambigam, ego, quin eadem origo fuerit Templi, quod Mediolani Ticinensi regione positum huic Martiri, rudi & antiquo opere superior ætas vidit. Eius Templi mutata facies est Sancti Caroli Borromæi Cardinalis voto, cùm populan-

te

te vrbem Mediolanum peſte ac lue, Romani caſus memor Antiſtes, in pari clade ſubſidium idem peteret. Votum vnà ciues nuncupauere, publicoq; ſumptu quæ nunc viſitur ædes in area templi veteris eſt ædificata. Sed hæc & alia temporis eius memorandi locus erit, ne ſcilicet abierim inſtituto, quo referre ſuum quæque in annum deſtinamus. Sebaſtianus hunc Romæ primò finem poſtea cultum, hos etiam Mediolani ſua in patria nactus honores fuit. Modica interim quies obtigerat Chriſtianæ rei, credo quia Cæſares impliciti bellis, & curis, quæ propius vrerent, haud magnopere per id tempus excubare poſſent in Eccleſiæ damna perniciemque. Mox rediere ad vetera nouoque turbine ſacræ res inuoluuntur. Religionis clades iterum praua fuit religio, & ex Deorum cultu deteſtabiles iniuriæ verum in Deum extitere. Nam cùm bene geſta re domi foriſque, debellatis hoſtibus, & aucto Imperio, Maximianus & Diocletianus, honorem habendum eſſe ſuperis decreuiſſent, hunc videlicet fore cumulum honorum atque pietatis exiſtimauere, ſi penitus ad Chriſtianos inſectandos verterentur. Eo furore & amentia tentatam antea quoque viam ingreſſi huiuſmodi edictum promulgauere. Qui Chriſtiana ſacra faxint, maieſtatis tenentor, & capite pœnas danto. Qui ſuſceperint ea ſacra, ſiue ſerui, ſiue liberi, infames ſunto, ius omne libertatis amittunto; ſi comprehenſi fuerint, necantor. Vrbium Magiſtratus, & Præfecti omneis libros, omnia monumenta profanæ religionis publicè concremanto. Ab hoc rurſus edi-

cto tanta Christianorum est facta strages, vt non toto mense cæsa sint ad septemdecim millia, cui numero quotam vrbs nostra partem contulerit, haud traditur certum; præcipuam tamen fuisse coniectare licet. Sed ita Deo placitum fuit, vt quanto funestioribus edictis opprimeretur Ecclesia, & quanto plus Christiani sanguinis haurirent Cæsares, tanto magis glisceret pietas, atque tanto plures cupidine ac studio beatissimi cætus exardescerent. Periere hac vltima duorum Cæsarum violentia, & sua corpora nobis reliquere præter alios, Maximus, Cantius, Cantianus, & Cantianilla, Quirinus, Pelagia, Christina, glorioſum agmen, & suo quisque fine, præter cælestia bona, memoriam apud posteros adepti. Separatim omneis memorabuntur, non secus atque si ciues fuissent eius vrbis, quam suis postea reliquijs domicilium ac sedem esse voluerunt. Scilicet est hoc veluti cæleste commercium, quo vicissim retrò commeant, ius ciuitatis, quo iure nos illos acquisiuimus, & ciuium tutela, qua illi nos adoptauere. Maximus ducat agmen, quippe cuius non modò seruantur hic ossa; sed Martyrij quoque spectaculum hic fuit. Legionis Thebanæ miles, & Alexandri contubernalis illius, qui Bergomi cecidit, cùm Mediolanum fortè venisset, ibique Christum, & sermone profiteretur, & vita, quadruplatores in se conuertit, qui solertibus animis in singulorum instituta & mores excubabant. Accusatus infando velut crimine vocatur in iudicium, & cùm delationem ipse comprobasset affirmatione constanti, neque denuntiata morte ac in-

ten-

tentato ferro quicquam mutaret, post varia tormentorum ingenia, vltimo securis ictu conficitur. Mortaleis huius exsuuias D. Carolus Borromæus nostra memoria cùm inuenisset, transtulit in templum maximum, ibique magnifice collocatæ inter cætera vrbis præsidia in hunc diem adseruantur. Maximi memoriam & martirium hactenus tradunt illæ litteræ, quas sequimur. Cantius, Cantianus, & Cantianilla Romanæ familiæ soboles paullò fusius memorantur in hunc modũ. Præcipua nobilitas adolescentulis, & pares diuitiæ, forma quoq; & quæ bona corporis appellat vita, cæteræ congruebant claritudini ac fortunæ. Parentes maturè decessere. Ea res causa simul & materia magnæ pietatis fuit. Nam simul atque circumspexere suam orbitatem, humanæ vitæ lubricum, ætatis pericula, & ex diuerso, fortunas & opulentiam inuitamenta peccandi; consensere omneis, vt abdicato patrimonio, & in pauperes diuiso, Christum authorem vitæ perennis, fontem omnium bonorum sequerentur. Hoc inter se communicato consilio, nulla interposita mora rem exsequuntur ipsam, & postquam ex vniuersa sua opulentia benignè pauperibus fecere, Aquileiam concedunt. Ibi Christianis institutis, & genere vitæ, fama simul, & statim vulgata magnæ domus celebritate Præfectum eius vrbis aduertere. Ille haud cunctanter excitos obiurgat, quasi generis decora, parentum manes, atque tot in ipsos à natura simul, & fortuna cumulata munera deformarent, ac irent perditum. Conuersa inde ad blanditias oratione, si repetere pristinæ fortunæ cul-

tum velint, præcipuum apud Cæsarem gratiæ locũ, & quæ alia fermè amaret ætas, proponit. Non expetebant aliena, & incerta, qui sua & præsentia contempserant. Itaque respondent animis ijsdem, quibus, & patriam, & patrimonium, & vniuersam sęculi vanitatem reliquissent. In Christo sibi diuitias & vitam, & vota simul & gaudia; datam ei fidem, morituros antequam violare animum inducant. Lex erat carminis mitissimi. Magistratus & vrbium præfecti, ciues Romanos quocunque accusatos crimine, inconsulto Cæsare ne violanto. Ea lex obstabat permoto statim in iram Præfecto, ne statim in adolescentulorum capita desæuiret. Nuntiat quanta maxima potest celeritate rem Mediolanum, & quid se facere velit Cæsar, exquirit. Responsum est; plecteret capite, siquidem alia ratione traduci non possent ad numina Deorum adoranda. Tentauerant interea fugam adolescentes, ac ex ea retracti vnà cum Educatore Proto, ceruices dedere. dicuntur manasse pro cruore riuuli lactis vbertim, eaque fama sequitur hos martires. Corpora translata Mediolanum & in Basilica Dionisiana collocata posterior ætas transtulit inde in Templum maximum, vbi anniuersario precum officio recoluntur pridie Kal. Iulij, totaq; pietas Ambrosiana sacris reliquijs hunc honorem persoluit. Par in Quirinum religio. Is in Illirico pastor animarum, cùm non modò ipse totam Romanæ superstitionis vanitatem adspernaretur; sed alios quoque inde conaretur abducere, comprehensus, & ad collum applicato prægrandi molari lapide præceps in flumen-

Sa-

Sabarim deiectus, tanquam nullo degrauante pondere fluitabat, salutaribusque verbis toto prætentam littore turbam alloquebatur. Mox pertæsus moras, & illo Martirij genere delectatus precatur à Deo, vti sineret mergi, laxaretque saxo vincula & habenas. Ita labitur ad ima, & post paullò supernatauit exanimis. Ossa, & quantum æui tabes reliquum fecerat è sacro corpore, vastante postea Pannoniam uniuersam barbaro, delata Romam, Angisbertus Episcopus inde Mediolanum auexit. Quiescunt in Æde Sancti Martiris Vincentij, cui ab circumiecto prato cognomen manet. Pelagiæ caput est in Templo Maximo, virginis inclytæ, quæ veluti facta Mediolanensis ex Antiochena, celebratur Ambrosij litteris, ibique dignum eximiæ virtuti præconium extat. Adamauerat huius formam & modestiam, cuiuspiam libido, quam in arcto deprehensa puella fortè non poterat eluctari, iamq; erant flagitiosa verba, & prænuntiæ sceleris blanditiæ, nondum tamen scelus ipsum. Id vti vitaret, dedit sese præcipitem ex alto loco, & impudicum illum animum pudore simul, & admiratione confudit. Non minus pretiosum ac nobile caput virginis alterius ex horum temporum strage gazam hanc auxit Mediolanensem, quam cum aliqua iam fortasse legentium satietate; cæterùm ingenti nostra lætitia & magno piæ voluptatis fructu velut exponimus & dilatamus. Id Christinæ caput erat, quæ rudibus annis, cùm domestica deorum simulacra comminuisset, pretiosamq; materiem insumpsisset in pios vsus, irritauit eo non puerili facinore patrem

trem Vrbanum, & ille minime paterno animo væcordes in ipsam iras effudit. Quippe teneram & insontem adolescentulam cædit virgis, lacerat vncorum acumine, sui sanguinis carnifex, mergit flumine, & cùm enatasset incolumis, grauissimo ac teterrimo suffitu conatur opprimere. Frustra omnia videlicet fuere, cohibente vim cruciatuum Angelo. Demum ex priuata carnificina deditur in publicam potestatẽ, & cùm nihilo mitiores ibi animos inueniisset, post ignis & ferri varia & diuinitus irrita tormenta, conuulsis demum ab sacro pectore mammis, finiuit.
Hic erat igitur Ecclesiæ Catholicæ status, & sanctorum agmina diuersis è terris aspero & cruento sic itinere in Cælum ibant, adolescentuli, viri, matronę puellæ, cùm Mediolani Pontifex Maternus ex tanta popularium strage seruatus munere diuino, quibus poterat modis afflictas Ecclesiæ suæ res tuebatur interea labantemq; fidem sustentabat, promta in Martires ope, & postquam ceciderant, ne corpora & reliquiæ conflictarentur iniurijs, anxius vnice ac solicitus. Ac eo quidem tempore sepulcra & tumuli, quales vulgò nunc vsurpamus in Mediolanensis Ecclesiæ consuetudinem, primùm venere. Nam cùm Oldanios hortos campumq; totum illum huic olim officio dicatum, iam Martires innumeri, iam reliqua Christianorum multitudo faceret angustum, neque sufficeret illa sedes vltimæ sanctorum quieti; excogitauit Maternus ac instituit hunc ritum, vt fierent per omnia templa grandes cauernæ quadrati lapidis tegumento; illuc inferrentur, vt quisque quotidie, vi,

vel

vel fato mortalitatem expleſſet. In varias quoque prouinciæ partes excurrendo, ſanaſſe fertur ac reſtituiſſe multa, quæ partim publica vaſtitas Eccleſiæ, partim priuata minorum ciuitatum ſolitudo in prauum ac barbarum ex recta Chriſti diſciplina corruppiſſet ac diſſoluiſſet. Derthonenſes ante alios amiſſo Martiano, cùm omnia ſimul inſtituta & veſtigia Chriſtianæ religionis amiſiſſent, isque paulatim populus ad priſtinas tenebras, & antiqua gentium deliramenta relaberetur, opportuno Materni acceſſu ſunt compoſiti ac retenti, memorantque grato erga ipſum animo, quemadmodum emendato ac formato rerum ſtatu diſcedens inde, Maliodorum præfecerit vrbi, ſapientiæ ſummum, & pari morum innocentia & candore. His alijsque paſtoralibus curis irritata ſæuitia dominatus impotentiſſimi, trahitur Maternus in aulam, & impias adolere ſupplex aras iubetur. Ni faciat, exitium intentant. Ac ille quidem abnuere ſtatim excelſus animo, venerabilis ore, vltroque cultum inanem, & ficta numina cœcasque mentes increpabat. Sed non ideò tenuit, vt in mortem cederetur. obtorpuerant quodammodo carnifices animi manuſque ad feriendum, admiratione maieſtatis. Itaq; dimittunt incolumem, nec ex eo tempore diu ſuperſtes fuit. Non deſunt, qui in exilio mortuum ſcribant, cùm Cæſar eum ablegaſſet, atque adeò, ſtulto faſtu & barbarica licentia rem non ſui iuris auſus, paſtoralem ei dignitatem abrogaſſet. Id magis quia non abhorret à vero, quàm quòd apud certiſſimos authores repererim, eſſe addendum putaui. Quam-

diu

diu autē ille vixerit in suo munere, haud equidē ausim exacto affirmare numero propter variam in hoc genere memoriam, & quia veteres magno ad id conatu nihil tamen extricauere. Numerant illi quidem annos & definiunt authoritate sua; sed facilè poterunt confutari ratione temporum, & rerum argmentis, si cuipiam vacet. Mansit verò diu, neque hodie penitus deleta est ex hominum mentibus illa de Materno fides, quasi vinctis & captiuis pie ac religiosè vocatus adsit, & dicuntur multi mortales præsenti eius ope liberati, cùm eam è vinculis imploraſſent. Equidem quæ de sanctorum inuocatione & auxilio memorantur, credere velim etiam sine argumentis ac testimonijs; vbi verò ad pium animi sensum, accedat authoritas exemplorum ac inueteratæ famæ, cūctari adhuc, & vltrà quicquam exquirere omnino irreligiosum putem. Hoc adeò dictum volui, quia in magna hominum & ingeniorū varietate semper exoriri possunt impiè curiosi, & miserè prudentes, qui politico supercilio res diuinas perpendant. Sed magna vtique inter scriptores dissensio est, hiccine Maternus Iulius appellatus fuerit, an verò simplici nomine Maternus tantùm. Cæsar Baronius Cardinalis ad priorem sententiam inclinat, coniecturæ illius argumento, quòd cùm in Romana Synodo, quæ sub Iulio I. celebrata est, Iulius Episcopus Mediolanensis interfuisse dicatur, nec eius Iulij aliæ vllæ meminerint litteræ, valde consentaneum sit, appellationē hominis fuisse distractam, vt ex Iulio Materno libri Mediolanenses Maternum, Acta Romanæ Sinodi Iulium

lium retinerent. Nam si non id ita esset, haud dubiè sequi, vt eius concilij fides vocari in dubium possit, quod fieri non oporteat propter sacrosanctam conciliorum authoritatem, quæ tanta semper fuerit, vt Ecclesiasticæ historiæ patres nullam potiorem rationem obseruarent extricandi quos quæq; Ciuitas Episcopos habuisset, quàm si nomina & memoriam inde repeterent. Addit idem, extare commentarium in Vaticano cum hac inscriptione IVLII FIRMICI MATERNI DE MISERIIS ET ERRORIBVS PROFANARVM RELIGIONVM AD CONSTANTIVM ET CONSTANTEM FRATRES. Ad eam videlicet inscriptionem quando congruant tempora, minime ambigendum videri, quin Iulius Firmicus Maternus idem sit omnino, quem nos vnico nomine Maternum appellamus. Sed valde ego suspicor, errorē obiectum fuisse clarissimo viro, dū vasto nimirū operi summæq; rerū intentus obire suis oculis omnia, & varijs dispersa locis Ecclesiarum monumenta lustrare non potest. Quippe Iulium Episcopum tabulæ nostræ veteres habent separatim, nec Iulium illum Firmicum Maternum, cuius liber extat, aut inscriptio ipsa, aut alia vlla memoria Episcopum numerat agnoscitve. Sub Materni Pontificis exitum, imperio quoque tam sæuo finis fuit, cùm vltricibus agitati furijs, publicamq; pertæsi lucem Maximianus & Diocletianus, vltro gubernacula rerum omisissent. Id accidit, cùm partitis opibus, & diuiso terrarum orbe, hic ad Orientem Solem, ad Occidentem ille regnaret, sedensque Mediolani, magnificis operibus exornaret

vrbem, quam crudelitate funestarat. Mœnia, & turres, & fana, & lauacra, & multiplici salienteis arte lymphas, quæue alia superbæ regum opes amant, præsidia & decora deliciasque adiecit vrbi, simul & è suo cognomento Herculeam appellauit. Ipsius quoque fertur institutum, ferrea corona, qua capita Cæsarum incinguntur cùm primùm id nomen eamque fortunam capessunt. Nec dubitant authores idonei, quin veteribus Angleriæ dominis dederit idem insignia, quæ adhuc visuntur inter Ambrosianæ ædis monumenta; Herculem scilicet cum claua & Leone. Alijs porrò dijs alia templa, Herculi rotundam, & vno continuam orbe struxit ædem, quali forma & descriptione Romæ Pantheon durat. Circum eam quatuor multiplici contignatione turres discretæ paribus interuallis attollebantur: ingenteis colũnæ propylæum cingebant, tantæ molis incolumes adhuc reliquiæ. Ipsa moles validis postea Christianorum rebus, & profligata gentium prauitate, in sacrum Laurentij nomen cooptata durauit sæculis, donec paullò ante hanc memoriam repente collaberetur. Hanc esse Laurentianæ ædis originem authores plurimi consentiunt, & ciues credidere; discrepat aliquis argumento non leui, quòd scilicet cùm ex templi ruina vetustissimi lapides inspicerentur, crebra crucis imago sit inuenta. Ea res aduersatur communi famæ, quæ si falsa est, illud vtique non dubitem adfirmare, quod & pronius ad fidem videtur. Quippe diruta Herculis æde, quam Maximianus posuerat, in eadem vestigia successisse Laurentij martiris ædem, & quia profana

fana vetus ædes in hemisphærij fastigiata modum fuerit, ideò retentam eam formam, vt suus honos constaret antiquitati, sicut & nostra dein ætas, cùm deciduum iterum monumentum excitaret, pristinam imaginem est imitata. Sed huius Laurentianæ Basilicæ descriptionem & faciem, quomodo stet sublimis conuexitate sua, quantæ religionis aras includat, priuilegia quoque & cultum, & alia grata legentibus, inseram, vbi locus, monebit. Postquam Maximianus & Diocletianus vti dictum est, imperio deposito, terrarum orbem exonerauere, non ideò pax fuit Ecclesiasticæ rei, quam secuti principes Galerius, & Maximinus, & Maxentius per interualla temporum & spiramenta, pessumdedere, præcipua in Miroclem ira, qui Materno defuncto, non minori constantia & virtute Mediolanensem Ecclesiam administrabat. Materno, Galesinus Orosium, Panuinius Eustorgium subiecere. Nos miroclem in hac sede collocamus, non temeritate aut impetu, sed magna illa, & nemini spernenda ratione, quòd sub Milciade Pontifice maximo Romanæ Synodi pars hic ipse Merocles fuit. Orosius autem obijt Arelatense concilium haud dubie posterius Romano. Ac Petri Galesinij quidem ita sublatus error esto. Panuinio autem ignoranti totum Orosium, & in ea præteritione sequenti Vaticani codicis, ordinem, id ipsum licebit opponere, quòd inter huius Arelatensis concilij Acta & Patres Orosij nomen extat, eaque res huic Pontifici suum honorem affirmat testimonio satis euidenti. Rursus aliud in hoc Pontifice, Galesinio mendum irrepsit. Miscet enim

hominem inter patres & acta Synodi alterius Arelatensis, quæ quadragesimo fere anno post illius ætatem est habita, ibique non Orosium, sed Protasium affuisse scribendo prompta cuilibet atque obuia monumenta testantur. Merocles igitur Mediolani natus, fuit inter principes vrbis commendatione nobilitatis, eaque illi communi consensu perhibetur sanguinis gloria. Huius generi ac familiæ Ticinensem Epiphanium longa per Focariam matrem cognatione fuisse adnexum accepimus. Sed non est vero consentaneum id quod nonnulli prodere sunt ausi. Quippe Romam ad Felicem Epiphanij missu Meroclem iuisse, cùmq; dextere legationem atque liberaliter obijsset, captum Pontificem admiratione virtutis, præfeciisse ipsum Ecclesiæ Mediolanensi, quæ grauiter agitata procellis tali rectore opus haberet. Id immane quantum à recta temporum supputatione dissentiat. Nam, & Epiphanius huic posterior æuo centum fere annis fuit, & vixerat Felix aliquanto antea, quàm Merocles nasceretur. Cæterùm Romanæ Synodi, quæ Meroclem exciuit, & tempus & occasio sese in hunc modum habuere. Agebatur annus nostræ salutis & vitæ, tertiusdecimus à trecentesimo, gubernacula rerum Milciades, & deleta prope iam tyrannide, Constantinus obtinebant, cùm Africana Ecclesia pridem lacerata factionibus ac studijs, maiore quàm vnquam antea rerum perturbatione cœpta conflictari, summis appropinquabat, aderatque finis Metropoli clarissimæ. Initium & causa tanti tumultus ex electione Carthaginiensis Episcopi, cùm Catholici, & Donatistæ

ſtæ (in eas partes diuiſum erat Africanum nomen) vtrique ſui corporis creari Pontificem vellent. Illi Cæcilianum, hi Maiorinum producebant, vtrumque clarum inter ſuos, ita vt alterius præcipitia, & abrupta, & praua, non cederent alterius honeſtis & ſanis. Ac Donatiſtæ velut indignati catholicum hominem cum ſuæ factionis homine pari ſorte componi, finxere vltro crimina, queis aduerſarium vrgerent. Ita cùm nullus diſſidio finis inueniretur, deteriorq; pars haud dubie potentior eſſet, circumuenti Catholici conſilium illud iniere, vt peterent arbitros atq; diſceptatores à Conſtantino, qui ſua componerent authoritate litem, paxque rebus fieret. Non placebat principi tota res, ſubeunte videlicet animum cura, ne ſacris rebus immiſcendo ſeſe, partem alieni iuris vſurparet, atque piaculum mereretur. Rurſus opprimendam innocentiam relinquere temeritati ac furori, non boni principis arbitrabatur officium. Quod inter cauta & benefica conſilia medium erat, id ipſum exſequitur. petit à Miltiade Pontifice maximo, vti deligat Epiſcopos qui diligenter auditis accuſatoribus & reo, cognitaque cauſa, rem ad otium deducant. Epiſcopi treis Gallici generis, Itali quindecim, vt quiſque moribus & ſapientia grauiſſimus haberetur, ſunt in id iudiciũ à Pontifice Romam euocati, quorum nomina percenſens Optatus Milleuitanus primo loco Miroclem refert. Mirocles abſoluto Cæciliano compoſitisque Carthaginienſium rebus, Mediolanum redijt excelſo coquens animo noua inſtituta & leges, queis Eccleſiam illam ad perfectum expoli-

ret.

ret. Inter cætera sanxit & instituit, vt Clerici certas preces in certa templa recitatum irent, rem à Kalimero dudum inchoatam, sed adstrinxit ipse regulis, & quotidianum officium in horarum interualla descripsit. Idem cęremonias & ritus ad psallendi ordinem accommodauit, atque vt pie ac sancte fierent omnia, sacras ædes lustrare est aggressus, quæ per licentiam eorum temporum contaminatæ ac violatæ fuerant indignis modis. Scilicet infensissima Christianæ religioni Cæsarum impietas permiserat sacrilego furori tàm effrænem potestatem, vt, quæ profanis in locis facere pudor aliquis fuerit, ea liberè ac palam ad ipsas aras multi mortales auderent. Basilica Naboris & Felicis præcipuè senserat iniuriam, & viderant sacri parietes ea, quæ procul à nostris abesse litteris oportet. Sed Mirocles tantùm huic Ædi splendoris, & ornamentorum adiecit, vt eam infamam oblitteraret. Neque deerant Merocli pecuniæ subsidia, queis Templa & rem vniuersam ecclesiasticam augeret ac decoraret. Habuit enim præter generis & doctrinæ claritudinem, eas facultates, vt quéadmodum vulgò nunc loquimur, diues & fortunatus haud dubiè posset appellari. Qui de illo scripsere, nominatim hoc addunt, & proximus horum temporum memoriæ Diuus Ambrosius id ipsum affirmasse est visus. Nam in ea concione, quam ad Populum Mediolanensem contra Auxentium habuit, ideò se Mediolanensis Ecclesiæ patrimonium enixe conseruaturum esse profitetur, vt Meroclis, & cæterorum, qui eam locupletauere, munus tueatur, nec

vlla

vlla eorum liberalitati fiat iniuria. Ad Cleri disciplinam, & ab ipso Miroclete iacta rerum fundamenta potius id pertinere coniectauere nonnulli. Cæterùm de opibus quoque ac de vitæ subsidijs, quando testimonia congruunt, videri dictum potuit. Talis hic Episcopus erat Mediolani, cùm pestilentia totam fermè Italiam inuasit, quæ non modò pernicioſa tabe inficeret corpora, vrbemque præcipue nostram quotidianis funeribus exhauriret, sed à religione quoque auerteret animos, & Ecclesiæ toti pro frequentia & celebritate, miserandam solitudinem inferret. inde scilicet Merocli materia caritatis & patientiæ, quæ tanta fuisse dicitur, vt modum excederet earum rerum, quas diuini homines vitæ prodigis animis in tali re ac tempore, antea, postve factitauerunt. Non tamen ea diuturna calamitas fuit, quippe quæ per flagrantissimos æstus inuecta, hyeme statim aduentante cessauit. Ita, postquam grauiori tempore anni circumacto, salubria corpora cœperunt esse, etiam religioni, sui paulatim honores rediere. Et Ecclesia quasi lætior ac viuidior ab stirpe renasceretur, miris incrementis nouam maiestatem ac decorem est consecuta. Mox ingemuit amisso Mirocle velut relicta solitudini & orbitati. Cladis eius annum hæsitanter admodum & ambiguè scriptores tradidere. Sed ego facilè posse arbitror extricari. Nã cùm anno CCCXIII. Romanam Synodum obierit Meroeles, cùmque primam Arelatensem vno anno post habitam Orosius ipse frequentarit; in promptu est, quo anno excessisse Meroclem dicas. Oportuit autem id accidere

sub

sub anni ipsius exitum, quo redierat ab vrbe Roma, siquidem agere potuit & constituere quæ memorauit. An verò durauit etiam in partem illius anni, quo Pontificatum Orosius inchoauit. Hic Orosius neque cuias patria, neque fortuna & stirpe quantus fuerit, comperti quicquam habemus; ne res quidem ab ipso gestas in Pontificatu seruat vlla litterarum memoria. In Arelatensi Concilio Comitem atque Collegam habuit ex Mediolanensi Clero, Nazareum nomine. Magna ea Synodus cognoscendæ iterum Cæcilij Carthaginiensis accusationi habita est, cuius tamen acta plerisque suspecta esse video. Interfuere Patres ad ducentum, & Constantinus ipse Cæsar interfuit, primus ferè conditor Ecclesiasticæ securitatis, & haud dubiè Christiani nominis liberator. Is instinctu suopte iam antea penitus obuersus in sacra & Deum, exarserat hoc tempore maiore Christianæ religionis studio, postquam sublimem cœlo crucem, & ad victoriam inuitantia verba mirabiliter vidisset. Nullam iam priorem agitabat curam, quàm vt ex diuturna veluti iactatione conquiescceret pietas, atq; vt Ecclesia post sæuas tempestates, optatum pacis & otij portum inueniret. Quacunque paterent imperij fines, extrui templa, salutatem Euangelij doctrinam euulgari, & quò plus accederet authoritatis, immune esse quicquid Ecclesiæ nomine possideretur, iusserat. Per eam optimi Principis indulgentiam & pietatem, hoc tempore Christiani glorioſum de tota superstitione triumphum agebant, festos agitabant dies, ritus & cæremoniæ, tùm veteres reuocabantur, tùm

insti-

instituebantur nouæ. Rebus hisce consultandis atq; constituendis, vt grauissima quæque incidisset deliberatio, conueniebant Patres, eaque origo tot per illa tempora conciliorum fuit. Et intererat aliquando Cæsar ipse, non vt sese rebus Ecclesiasticis immisceret, vtue quasi moderator & arbiter fieret Ecclesiasticæ rei, sed vt sua comprimeret authoritate, si qui tunc fortè turbulenti homines ac seditiosi, florentis Ecclesiæ solicitare statum, & quietem auderent. In hac Arelatensi Synodo, sicuti dictum est, turbabant Donatistæ, suntq; fracti præsentia Cæsaris ipsius, & consensu patrum, inter quos Orosius. Post Orosium Eustorgius præest Ecclesiæ Mediolanensi, discriminis causa dictus primus propter alterum eiusdem nominis, Theoderici Regis æqualem, qui suo loco nobis in partem operis est venturus. Eustorgius primus natione Græcus, instituto vitæ homo militaris fuit. Is ab armis ad sacra in hunc fere modum est traductus. Cum Imperator Constantinus, per Italiam, perque cæteras prouincias, potestatis suæ vicarios mitteret, fortè euenit, vt Insubria mandaretur Eustorgio, qui manu & consilio multa præclara facinora iam fecisset. Eam ille prouinciam, dum innocenter ac sanctè, nec minus prouide ac sapienter administrat; increbuit fama de viro, quæ summos & infimos, quasi delapsi de Cælo publici parentis exciret. Ita factum est, vt cùm Orosio successor quæreretur, omnium vota in eum consentirent, neque potior quisquam vnus inueniretur. Ea vulgatior fama est, quàm quæ tradit, Eustorgium, cùm Impe-

ratoris missu Romam iuisset, ita probatum fuisse Pontifici maximo, vt ipsum aliquandiu haberet inter familiares, deinde populo Mediolanensi pastorem daret. Sed vtro tandem initio destinatus electusq; fuerit, certè conuenit inter grauissimos authores, eam dignitatem ipsum recusasse diu, more scilicet inclyto cælestium animorum, qui multùm quæsita, & petita cæteris mortalibus adspernantur. At postquam oneri succedere propè est coactus, ita se fore paratum ostendit, si Constantinus ipse noui honoris auctor fieret. Non enim posse demandatam ab eo præfecturam deserere ipso inconsulto; simul esse ciuilis animi de nouo instituto vitæ ad monere principem suum. Ideò Byzantium profectus, & exposita, siue Pontificis maximi destinatione, siue populorum consensu, quid Principi super ea re placeret, rogauit. Annuit Princeps, & cùm nouum Episcopum Mediolanum dimitteret ad suum pastorale munus, non modò muneribus eum, sed etiam Mediolanenses ipsos, in eius gratiam, priuilegijs & immunitatibus honestauit. Periere immunitates & priuilegia. Dona fuere, multæ sanctorum reliquiæ, ac nominatim, corpora trium Magorũ, qui ad veneranda Christi liberatoris incunabula, secuti stellam indicem, ex Persica quondam regione venerunt. Treis Magos Helena sanctarum rerum indagatrix, magno studio cõquisitos aduectosq; Byzantium in Ædc Sophiæ collocauerat, nullo miraculorum fine, quibus ei Thesauro fides & authoritas adstrueretur. Acceptos Eustorgius quanto maximo potuit apparatu Mediolanũ

auc-

auexit, ingemiscente, sicuti fama est, atque multùm fremente Populo Constantinopolitano, quòd tamquã ex irreligiosa terra sacræ reliquiæ procul in alias terras adsportarentur. Sed ita placitum Cæsari, vt carissimum sibi caput ornaret eo munere, quod plurimi esse omneis intelligerent, quodque maxime testatum amorem faceret. In quibusdam annalibus inuenio, cùm ea trium Magorum corpora Mediolanũ adueherentur, haud procul ab vrbe, quendam admirabilem casum incidisse de quo referam prout accepi. Cùm vnus è bobus, qui trahebant arcam, labori fortè succubuisset, nec reliquæ deinde belluæ sufficerent oneri, subitò pererrans arua lupus obtulit sese, eumque ministri cicurem, & quasi volentem adiunxere iugo, atque ita peregrinum illud animal effusæ ad videndum ciuitati, noui obsequij spectaculum præbuit. Incredibilis dictu res, vel fortasse etiam eiusmodi, quam seueri homines haud satis historia dignam putent. Sed ego non referrem, nisi accessissem ad columnam, quæ in ipsius Eustorgij basilica, totius euenti sculptam effigiem ostendit, & nisi vicus, quem inde Vaccam appellauere miraculi monumentum esset. Porrò, cùm ad Diui Barnabæ fontem pompa peruenisset, dicuntur illicò substitisse iumenta, sic, vt de repentina illa tarditate dimoueri non possent. Tunc Eustorgius haud dubio argumento loci religionem interpretatus, eo in loco cellam ædificauit, ibique corpora trium Magorum condidit. Hæc est illa Cella, quam postea ipsimet Eustorgio dicatam religio & opulentia consecuti temporis miri-

ficam in amplitudinem & laxitatem extulere. Vsque in Diui Ambrosij tempora, basilica Regum dicta est; ipse nouo nomine superindito veterem appellationem antiquauit, & instituit ibi Canonicorum ordinem, quos multò post Henricus Septalius in Laurentiani Templi ministeria cultumque descripsit, cùm Basilicam ipsam Dominicanis fratribus attribuisset.
Ac ne Magi quidem ibi fuere diu propter iniuriam, scilicet Ænobarbi, qui decus illud inuidit Italiæ, & Rinaldo Colonienſium Archiepiscopo, sacrilegus largitor dedit. Sunt qui Diuam Helenam Constantini matrem ibi fuisse tumulatam tradant, & quandam huiusmodi narrationem inserunt, fingendi licentia magis, vt ego quidem arbitror, quàm rerum fide. Quippe soluta per temporum hominumque varietatem Ecclesiæ disciplina, cùm sacræ res, vt assolet, quotidie traherent aliquid ex profano paulatimque cuncta vergerent in præceps, & essent omnino tempora similiora tyrannorum prauitati, quàm sanctissimis Constantini moribus, inclita religione matronam ad formandum Ecclesiæ statum componendasque res animum adiecisse. Ea cura & studio, cùm varias vnà cum Siluestro sacrorum principe diuina societate terras obijsset, venisse Mediolanum. Ibi laboribus, & senio confectam expirasse; neque locum sepulturæ visum vllum aptiorem eo, qui nimirum ipsius donis ac liberalitate sanctus & augustus esset.
Quin & ficta monumenta peregrinationis eiusmodi sunt in promptu seruantque Laudenses, & monstrant velut ipsius Siluestri munus conflatam clauem ex ca-

tena,

tena, quæ D. Petri pedes adstrinxit. Hæc super id, quòd ab dubiæ fidei traduntur auctoribus, promte refutaueris. Nam, & parum decora species fuisset muliebris agminis, & pontificij comitatus, & quotus quisque nescit, sacrum Helenæ corpus Romæ situm fuisse? Ac de Reginæ quidem reliquijs & peregrinatione ac sepultura, liberaliter & ingenue dicta nobis hæc sunto: Magos verò, quòd quidam velut infensiores Ænobarbo, penitus inuidere nobis, vrbemque Mediolanum tale nactam vnquam fuisse decus negant; id nimirum operæ pretium arbitror vendicare. Id fiet more nostro quam simpliciſſime, ne miscere iurgia & rixas, ne cuiusquam notare ac perstringere toruitatem videamur. Iamprimùm igitur præter ipsam antiquissimam originem & appellationem Eustorgiani Templi, quæ titulum & corpora Magorum præfert, satis constat, nunquam dubitasse consensum vrbis, quin anniuersaria Regum celebritate venerarentur eam cellam idque monumẽtum haud sine pia quadam indignatione ac fremitu in malam illam manum, quæ tanto præsidio ac firmamento res Italas nudauit. Tradita per manus, & accepta iam inde ab ipsis Eustorgij temporibus consuetudine, vadunt illuc imprimunt oscula loco, fundunt preces, vota suspendunt, haud facturi per tantum æui, si frustra semper fieret. Ipse porrò locus in quo iacuere treis Magi visitur ea facie ac forma, quæ penitus congruat, & traditioni ciuium & litterarum testimonio. Stat grande cœnotaphium ea capacitate, quæ non supino vt assolet situ, sed composita in rectum

ctum corpora possit amplecti, sicuti quidē sitos fuisse treis ibi Magos accepimus ; & opportune patescit ostiolum, ex quo bracteati Reges festa quotannis luce producebantur in publicum, & ostendebantur vrbi donec metu temporum occultarentur. Stella quoque illa benigna dux & monstratrix itineris cernitur antiqui operis luce monstrans idipsum, quod tēpora, quod homines obscurauere. Ac sunt ista quidem argumenta rei totius & coniecturæ non sanè momenti minoris apud æstimatores æquos, quàm si quis ipsa proferat monumenta litterarum & auctoritates. Nunc erunt auctores & litteræ, quas nemo sanus adspernetur. Gulielmus Neubrigensis, qui res Anglorum memorauit, vixit anno, quem Ecclesia millesimum ducentesimum agebat. Is proximus Ænobarbi armis ac ætati, quo loco nostræ vrbis excidium refert, Mediolanenses ait ingruente barbaro, templa omnia, quæ extra vrbem erant, diruisse vltro & cōplanasse, ne scilicet hosti castella & arces forent. Id cùm Eustorgianæ fieret Ædi, totaq; illa moles æquaretur solo, treis in subterraneo specu Magos apparuisse, cum ea litterarum inscriptione, quæ nullius in re tanta laborare fidem sineret. Antea fuisse per multum tempus in obscuro; postquam innotuerint, summa ciuium veneratione custoditos esse, donec potitus rerum Ænobarbus, vti dictum est, auferret. Exsequendo inde subtiliter omnia Gulielmus idem, corpora ipsa narrat, absque vlla mortis imagine ac tabe, reperta similia spirantibus, integra cute, coagmentationeque tota velut inter viuos ; auream quo-

que

que laminam fuisse pro vinculo, ita vt inuicem cohærerent. Hæc ferme Neubrigensis. At Petrus Equilinus, & Ioannes Frasquetius & Vincentius quidam & Iacobus, nota Chronographorum nomina, pari consensu tuis Magos, & Helenam, & vrbem Mediolanum, & Eustorgium Episcopum, & iniuriam Ænobarbi referunt ac tradunt; neq; nos vltra, rerum seriem omittemus. Eustorgius familiaritate Constantini, & hoc Magorum dono clarus inter Mediolanenses, clarior suis moribus ac virtute, moderabatur Ecclesiæ, cùm noua res accidit, quæ supra mortale fastigium illum adhuc efferret. Crispum filium Faustæ nouercæ querelis exstimulatus Imperator affecerat extremo supplicio, passimq; propter eam necem, & necis causam, attoniti mortales, pestem iuueniliũ cupiditatum fuerant execrati. Sed postquam innocentia Crispi, & infanda mulieris patuit libido; tunc circumuentus adolescens, & incesta mulier, misericordiam & indignationem omnium conciuere, neq; mora fuit Imperatori, quominus, coniugis sanguine parentaret filio. Helenam auiam, præcipuè peculerat atrox casus. Ea quò nepotis amissi desiderium leniret, honorum vsitata vel noua congessit in ipsum, è quibus maxime insigne opus fuit tumuli, quem regali sumptu faciendum locauit. In eum tumulum vrna ingens dum Mediolano Polam aduheretur, qua in vrbe, paterno mandato Crispus occubuerat, accidit, vt repentina grauitate defixa moles nulla ratione moueri posset loco, & conquisiti vndiq; artifices, ergatas & molimina nequicquam admouerent. Id simul

mul atque Helenæ est renuntiatum, confestim ea donat vrnam Eustorgio, & ille contactam excitauit, vt facili deinde ductu quacunq; opus esset, sequeretur, effusiq; ad spectaculum ciues, mirificam & cælestem Episcopi manum sine fine laudibus efferrent. Ea in vrna conditus ipsemet fertur, populo Mediolanensi spectata diu, donec more omnium humanarum rerum, admiratio & studia ciuium consenuere. Obijt anno decimo nono postquam à militari vita ad pastorale negotium euocatus fuerat; & reliquit de se moribusq; suis eam existimationem, vt communis fama temporum illorum decerneret ei cælestis honores, haberetq; pro sacro & sancto. Magnis alijs inclyta rebus huiusce Pontificis ætas, vna re, temporum omnium bona felicitatemq; vicit, inuenta nimirum cruce, quæ salutis nostræ fuit instrumentum, simul inuentis clauis, qui confixere salutem ipsam ingemiscente natura. Partem crucis, & duos augustissimi mysterij clauos, inuidendo terris omnibus munere, quoniam seruat Ecclesia Mediolanensis: ideo paucis expediam, quomodo lux ea prodierit in lucem, simul de clauis, quoad res nostra postulabit, explicabo. Helena cùm ingrauescente iam ætate, properum sibi finem auguraretur, figere pedem in terra Hierosolyma, priusquam excederet, concupiuit. Fœmina spiritus diuini, præter desiderium obeundi nobilitata Christi vestigijs loca, satiandiq; oculos adspectu telluris inclitæ, stimulabatur insuper acerbissimo doloris sensu, quod trophæa crucis, & illud salutare lignū ex quo Deus ipse pependisset, iaceret

in tenebris honore nullo; præclarum fore si cæleste munus inueniſſet. Cum ea deſtinatione ac voto Hieroſolymam proficiſcitur, ac primo ſtatim ingreſſu, fauente magnis conatibus Deo, reperit indicia & notas effoſſaq; humo, treis indiſcretæ ſimilitudinis cruces apparuere. Inde gaudium ſimul & cura, mox & miraculum fuit. Nam cùm ambigeret Auguſta, quænam è tribus eſſet illa quam Sanctiſſimo corpore Chriſtus nobilitaſſet, admoto cadauere (non cadauer alij, ſed ſimillimam cadaueri mulierem tradũt) vitale lignum inquirit ac tentat. Ac prima quidem & ſecunda, contactu ſuo nihil mutabant; ad tertiam vbi crucem eſt peruentum, emortuæ ac exangui ſpiritus & ſanguis rediere. Ita ſacroſancta Crux inuenta, cuius inter miracula, illud maxime mirum fuit, quod latè dilata per omneis terras, occultis incremẽtis ſuffecerit expetentium auiditati, & arida illa materies hauſto cælitus humore, tantũ increuerit, quantum quotidie pietas auferret. Nos quoque plus accepimus inde, quàm vni deberetur vrbi. Sed clauorum præſertim exceſſimus munere, de tantulo numero duos nacti, non ſecus atque ſi dimidiati vicem amplius orbis obtineremus. Clauos, nonnulli fuiſſe quatuor perhibent, vulgatior fama treis tantùm agnoſcit. Sed ſiue hic, ſiue ille verus eſt numerus, conſtat magno teſtimonio Pontificis Ambroſij, ſolicitam & anxiam de filij ſalute matrem Helenam, ex vno clauo frænum, ex altero coronam iuſſiſſe conflari. Scilicet, cuinctum tali diademate caput haud vnquam in praua conſilia poſſe deerrare, & inſidentem fræ-

nato sic equo, pericula omnia variosq; præliorum casus esse feliciter euasurum interpretabatur. Hoc ab illo Pontifice dictum est affirmatione non dubia. Porrò sapientum virorum, & secutæ coniectura fuit ætatis; heredem Imperij Theodosium, cùm rebellibus obuiam iret, duo illa firmamenta vitæ ac salutis vsurpasse; Mediolanum inde cùm veniisset, Ambrosio Pontifici, quem in loco parentis amplectebatur, frænum ipsum dedisse dono. Ea fama placet magis, quàm quæ tradit, Ambrosium ipsum cùm fortè Romæ oculos in fabri cuiusdam ferramenta coniecisset, splendentem hunc inusitato lumine frænum animaduertisse; ratum inde id quod esset, pretio persoluto quasi vile ferrum abstulisse. Id vtique si ita factum fuisset, neque Paulinus omitteret æqualis Pontifici, & scriptor ipsius rerum, neque Pontifex ipse reticeret. Sed quocunque tandem casu, clauus hic ad Mediolanensem Ecclesiam peruenerit, in cælestis ac magnæ rei loco semper est habitus, neque vlla vnquam adeò contumax humanæ prudentiæ temeritas fuit, vt in publicæ religionis fidem atque consensum inquireret. Summa & editissima testudine Templi, quæ subiectam aram, despectu profundo tegit, adseruatur. Loculus nitet auro, munitur ferro, quinæ circà perpetuo lumine lampades ardent; non nisi per funes illuc est ascensus. Stato die, quo salutaris ligni inuentionem anniuersaria gratulatione concelebrat Ecclesia, delecti Sacerdotes, fabricata ad id sede, sublimes inani spatio ac sinu, multiplici funium atq; machinarum, & hominum ministerio librantur, donec

ad

ad ipsa claustra sint erecti. Tollunt inde reuerenter ac trepide vetustissimæ religionis ferculum, fit toto templo dæmonum fremitus, obsessa corpora vim sentiunt, siue interea dum ad ima descendit inclusa cristallo pars humanæ salutis, siue dum itinere descripto gestatur sub vmbella per vrbem, siue dum quadraginta hpratum spacio prostat in ara. Instituit eam cæremoniam atque pompam D. Carolus Borromæus, ex quo per huius Claui religionē & sanctitatem obsecrato numine, vt sæuissimæ pesti, finis fieret, impetrarat. Sed crucis primò, deinde clauorum memoria longius nos ab instituto temporum ordine iam abducebat. Quare, vnde digressi sumus, illuc reuertemur dicturi suo tempore de altero clauo, quod in diadema diductum Moguntini municipes tuentur. Tempore quo decessit Eustorgius, Ecclesiæ vniuersæ status erat huiusmodi. Christiana sacra Iulius primus administrabat pace rerum ac tranquillitate, quanta nunquam fuisset. Namq; Constantinus præter pietatem ingenitam & cælestia signa, quæ memoraui, felicibus insuper quotidie magis euentis accendebatur, vti rem Ecclesiasticam omni foueret ope, flagransq; vicissim demerendi Numinis cupidine, crescere quàm maximis auctibus eam volebat. Hæc publica pax & quies ad nostram quoq; pacem & quietem redundabat, florebantq; Mediolani studia pietatis & religionis Antistite Iulio, quem Panuinius, & Vaticani Codicis author ignorauere. Nos Romanæ Synodi, quæ sub Iulio Primo habita est, authoritatem sequimur, quam in vrbium Episcopis inuenien-

dis certissimam esse rationem præfati iam sumus. Iulius ibi Mediolanensis Episcopus extat inter cætera Patrum nomina, neque de huius Pontificatu ambigendi locus relinquitur. Sed non Episcopi vita, non Ecclesiæ diuturna quies fuit. Ille quarto sui Pontificatus anno decessit, nulla re insignis præterquam Romanæ Synodi actis, & instituto tunc primùm sacrarum virginum cætu, quam muliebris disciplinæ consuetudinem per ea tempora magnus Abbas Antonius in Italiam transmisit; & vrbs Roma primùm, deinde prompti ad omnia noua Mediolanenses accepere. Successit Iulio Protasius Algisiæ gentis, circa cuius ætatem atque Pontificatum viri graues hallucinantur. Nam, & à Siluestro Pont. Max. Mediolanensis Ecclesiæ rebus admotum fuisse contendunt, cùm excesserit Siluester anno fere duodecimo priusquam ipse Protasius hanc inire vigiliam posset; & alij retro vocant eum in octuagesimum nonum annum à salutis nostræ ducentesimo, contra quàm grauissima illa, & semper in omni re proposita nobis conciliorum authoritas pugnat; & rursus ab ipso Ticinensem Epiphanium consecratum tradidere, cùm vixerit Epiphanius anno CCCCLXVI. neque maturius omnino tenuerit illius Ecclesiæ gubernacula. Meminit huiusce Pontificis Athanasius in Apologetico sermone, quem ad Constantem ipse perscripsit, indeque adeo sub quinquagesimum sextum sæculi eius annum decessisse vita Protasium constat. Nam cùm id Athanasij scriptum in eum ipsum annum inciderit, ibiq; paullò antea mortuus esse Mediolanensis hic Antistes

dicatur;

dicatur; tota res est in promtu. Sepultus est in Basilica Portiana, neque dubitauit Ecclesia quin ipsum insereret cælo atque sanctis Episcopis adnumeraret. Mox Lætis Ecclesiæ rebus acerba Constantini mors interuenit, quæ turbaret ac misceret omnia, planeq; cum Imperatore sanctissimo, quies, & vniuersa Catholici nominis videri sepulta pax potuit. Ex eo, sublabi retro status Ecclesiæ, bella & factiones, & sæui tumultus insurgere, tuncque primùm Christiani principes in mutuam armati perniciem, exemplum dedere, quod postea nimium auide posteritas amplexa, more furentum in sese vertunt tela, & quibus armis in communem ire hostem oportebat, hisce priuatim sæuiunt, & grassantur. Extincto Constantino Magno, treis hæredes imperij, Constantinus minor, Constantius & Constans disparibus erga religionem animis Rempublicam obtinebant. Et constantini quidem, in patris instituta & mores abeuntis, propera mors nouo luctu afflixit Ecclesiam; Constantius & Constans, diuiso, sicuti Maximianus & Diocletianus, terrarum orbe, regnabant, ad Orientem ille Solem, hic ad Occidentem. Constanti mite fuit ingenium, & cura omnis in eo, rem Catholicam vt augeret, sanxitq; præter cætera, ne quis violare manes mortuorum, effodiendo vel demoliendo sepulcra, ne quis rapere virginem, ne quis Ecclesiasticam imminuere libertatem auderet; Contra ea siquis faceret, pœnæ capitales intentatæ. Alter ille temerarius, turbidus, auidus nouarum rerum erat. Ac postquam debellato Magnentio tulerat infelicis belli miserandam victoriam,

in

in tantum excesserat vanitatis, vti sese sine principio, sine fine, rerum dominum, neque natum, neq; interiturum vnquam appellaret, eaque videlicet æternitatis appellatio solennis esset formula iuranti quippiam aut scribenti. Crescente dein insania, penitus delere Catholicum nomen agitauit, vt ex diuerso efferret Arianos, eamque factionem in summa constitueret authoritate & gloria. Auctor eius nominis Arius Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter, turbulentus homo ac nequam, & gloriæ supra modum appetens, quam quia bonis artibus consequi non poterat, ad praua consilia animum vertit. Is noua in vulgus dogmata spargere, sacras litteras à recta sententia detorquere, varijsq; calumnijs ad suos errores accommodare, concionibus & libellis adrepere mentibus hominum, eò demum tendere, vt inducta in Ecclesiam factione assectisque comparatis, pro ignoto & obscuro, partium caput atque princeps fieret. Nec defuere vana passim ingenia, quæ facilè Arij temeritatis implerentur, eoq; rem adducerent, vt ille facinore suo clarus & magnificus incederet, oppositique Catholicis Ariani diuerso nomine separatam religionem sequerentur, & veluti propriam Ecclesiam haberent. Quòd nisi Athanasium Alexandriæ Pontificem contra furias illas ex altera parte Deus obarmasset, profectò aliquod insanabile vulnus acceptum foret, improbaq; secta rerum potiretur. Namque diuisi & seiuncti religione fratres, dum ad suos quisq; potentiam trahunt, Catholici & Ariani fortunam alternabant æquatis prope vicibus, & modò hi, mo-

dò illi, veluti triumphabant alteros, parsque melior, quia dubio certabat euentu, pro victa iam habebatur, & Ariani, quia pugnabant in publicam fidem, victoriæ spem quotidie auidius rapiebant. Ac primò quidem, pulso in exilium Athanasio, victores, dein, eodem restituto, victi, hoc rursus tempore viribus reparatis fœdissimam seditionem per conciliabula, & conuentus exercuere, tanta frequentia, & consensu, vt recte atque ordine congregatos diceres. Fuit autem illud præcipue atrox & capitale concilium, quod opprimendo Athanasio, & corroborandæ sectæ, celebrauere Mediolani. Eius concilij initia & progressus exitumq; paullò fusius explicabo. Namque rem eam ego maxime insignem fuisse arbitror, atque memorandam periculo, quod aditum vitatumque est. principes, & antesignani factionis Arianæ, Theognis, Eusebius, & Theodorus Perinthius, erant. Hi homines, inter se communicato consilio, huiusmodi legationem ad Imperatore mittunt. Quoniam ipsorum causa decidi nunquam potuerit, perq; controuersiam illam plurima detrimenta quotidie rebus publicis importentur; ideò petere, & orare, vti finiantur lites arbitrio sapientum virorum, ne publica pax priuatis dissensionibus interpellata diutius ruinam secum diuini cultus trahat. Hæc legatio magnam honesti speciem habebat, & videbatur eorum hominum, quos recta ratio, & cura communium vtilitatum moueret. Ex altera parte tamen, ille procul dubio suberat dolus, vt interposita principum authoritate, Catholicam Ecclesiam abolerent, quam spem illis

illis Constantij fauor, & contrariæ partis acciſæ vires adferebant. Vſque in Conſtantini minoris obitum extracta, & dilata eſt cognitio. Ipſo demum extincto, concilium dicitur, eiq; celebrando ſtatuitur vrbs Mediolanum, verbo, propter plurimas rerum omniũ opportunitates; ſed qui rem totam altius coniectabant, intelligere potuerunt, ipſomet architectante dolos ac machinante Conſtantio, vrbem eam delectam fuiſſe propter occultam hanc rationem, vt præſens ipſe ſuorum cauſam facere poſſet meliorem. Id autem erat facile habenti regale ſolium ibi, tacitasq; vulgata ſui animi propenſione minas cuilibet intentanti. Atque prima hæc iniuria facta Catholicis eſt in ipſo iure, quòd de ſumma rerum ita dimicare ſunt coacti, vt arbitrum eundem & infenſiſſimum hoſtem haberent. Conuentus eiuſmodi ſimul atque eſt indictus, optimus & ſapientiſſimus quiſque patrum, prouiſu periculi, varias nectendo moras, tergiuerſabantur ac refugiebant. Euſebius ante omneis Epiſcopus Vercellarum non modò recuſabat ipſe, verùm etiam qua pollebat authoritate continebat cæteros, ne ſeſe committerent ei concilio, quod in Catholicæ rei cladem eſſe comparatum viderent. Itaque, cùm Arianos omneis improba ſpes, & iam animis præcepta victoria facillime congregaſſet, ſacra cohors aberat, & gaudebant patres, tamquam ea ratione periculis Eccleſiam eripuiſſent. At poſtquam vident Ariani cadere in irritum cœpta, neque fore ſibi locum ad ea quæ deſtinaſſent, niſi Catholicæ partis antiſtites Mediolanum adigerentur, denuntiatione atroci Vercellen-

lenſem Euſebium aggrediuntur, ex cuius authoritate ac nutu tota res pendebat. Ea porrò denunciatio fuit eiuſmodi, vt ſe ex æquo & bono, finem impoſituros eſſe controuerſijs minitarentur, ſi recuſaret vltra concilium obire, quod rei ad liquidum cognoſcendæ, ac diiudicandæ indictum foret. In eam rem acres homines; Eudoxium & Germinium legatos miſere cum litteris, quarum ſententia hæc erat. Adduci ſe ſtudio pacis, & concordiæ diuinisque præceptis, prius vt omnia tentata velint, quàm pro imperio & authoritate quicquam decernant, quod offendere aut ſolicitare illius animum poſſit. Rem eſſe totam eiuſmodi, nihil vt vltra pati moræ ac dilationis queat. Marcellinum, Photinum, & Athanaſium ſeditioſos homines atque turbulentos, qui publicam quietem interpellent, & ſacroſancta dogmata conuellant, eſſe notandos authoritate Concilij, ſic, vti conatibus importunis in poſterum abſiſtant, neque locus vltra relinquatur illis ad rectæ fidei ſinceritatē inficiendam ac deprauandam. Eos iam eſſe damnatos orbis Chriſtiani conſenſu; nunc ſententia & decreto Patrum oportere damnari. Proinde caueat, ne cunctando & ſubterfugiendo Concilium, publicam alat peſtem, & moretur Eccleſiæ commoda progreſſusque. Si cunctetur atque ſubterfugiat, contentionis atque certaminis viſum iri cupidiorem, quàm veritatis & otij; & ſe nihilominus conſilium eſſe capturos ſibi, & quæ maxime fore in rem arbitrentur, ea ipſa decreturos. Plura ſcribi non attinere, cùm legati coram omnia ſint fuſius atq; commodius expli-

caturi. Hæc Arianorum ad Eusebium summa litterarum fuit, queis inerant alia quoque honorifica in ipsum, & apta dissimulandæ fraudi, quam parabant. Nam,& prudens, & sanctus appellabatur, & mentio plurima vtilitatum Ecclesiæ, concordiæque communis,sanos homines paternamque solicitudinem declarabat. Commodius igitur, vt in malis arbitratus Eusebius venire Mediolanum, & quoquomodo resistere sceleri, quàm rem totam prodere per indignationem aut metum, inclinauit eò, vt adesset ad diē constitutam. Postquam Eusebius adfuit, insistunt cęptis Ariani. Et omni ope susceptam actionē vrgent, magnopere videlicet soliciti, ne fugacia occasionis momenta dilaberentur, atque gerendæ rei præteruolaret opportunitas, dum Imperatorem haberent,dum Eusebius ipse teneretur. Petunt vt sua sententia damnet Athanasium, vtque damnationis eius tabulas, adscripto vna cum cæteris nomine sanciat atq; confirmet. Summa rerum, vti dictum est, in ipso vertebatur Eusebio, neq; dubitabatur, quin Pontificis illius authoritate commoti cæteri qui fluctuarent adhuc, exemplum amplecterentur. Eusebius apto consilio rem expediuit, hoc modò cùm respondisset;nihil in se fore cunctationis ad decernendum, quandocunque primùm omnium in acta Nicænæ Sinodi ab omnibus Episcopis ritè iuratum foret, Catholicaque fides ex eo præscripto, verbis totidem instaurata & susceptа. Nam satis scire, quemadmodum praua religione laborarent quidam, nec velle sententiam & consilia communicare cum hæreticis, aut alio quo

pa-

pacto consuetudini eorum immiscceri. Dionysius Marlianus iam præsidebat Ecclesiæ Mediolanensi, quod illa tempora subsidium habuere. Is arcanam Eusebij ratione statim intellexit, & Nicænæ Sinodo subscribens absq; mora, ex ea sese formula Catholicis institutis obligabat, cùm Vrsacius & Valens, facto in ipsum impetu, stilum & libellum ipsum ei de manibus extorsere. Fit clamor increpantium aut defendentium id facinus; tota res in iurgia & tumultum excedit. Catholici Nicænam fidem vti profiterentur omneis efflagitare; pars altera vociferari, reluctari, dicere nihil opus esse Nicænis decretis, & sacramento. Ita re infecta, alius aliò sunt dilapsi. Ex eo die, vulgato per Vrbem, quid Ariani molirentur, & quidnam specioso titulo tegere voluissent, mœror ingens Populum occupauit. Indignari pro se quisq; ac miserari vicem Ecclesiæ, non probris in seditiosos Episcopos, non querelis in Cæsarem abstinere, iamque pro Dionisio cæteroq; Catholicorum cœtu haud dubie vim parabant. Ob ea principes Arianorum elegere Concilio sedem Palatium ipsum, eoq; præcipites immigrauere. Sed quæ res parandæ securitati, ac vitando periculo fuerat prouisa, ea concitandi magis adhuc Populi principium fuit. Simul etiam ipse Cæsar metu seditionis, & reclamatione popularium absterritus, minus iam & minus, insana conuenticula frequentabat, eoq; destituti præsidio mœrebant Ariani, simul, & pauebant. Eo pauore præcipitem in audaciam delapsi cõponunt Cæsaris nomine litteras eius-

modi, tamquam Ariana placita inualescere princeps cuperet, totaq; secta cordi esset ipsi rerum domino. Hasce litteras eo consilio in publicum euulgauere, vt si creditæ Cæsaris voluntati ac studio populus assentiretur, pergerent porrò, & fortibus animis vlteriora tentarent. Sin autem, id quod euenit, noua sequeretur irritatio, incumberet in Cæsarem ipsum omnis inuidia, & ipsi, concitatæ plebis impetum eluctarentur. Suberat etiam illa ratio, ne destituti viderentur à Cæsare, quem abstinere Concilio nemo iam non sciebat. Repudiauere Mediolanenses Epistolam ijsdem animis, quibus actionem ipsam adspernabantur, & egregium titulum meruere, tamquam Ecclesiam in asperis rebus constanti sua religione ac pietate sustentassent. Mox Ariani circumsistunt Imperatorem, & fidem ipsius labantiq́ue causæ patrociniũ implorant. Nec ille obfirmare animum potuit vti supplices repudiaret. Demisit sese totum in perditos ipsorum conatus, augustumq́ue nomen, & summam fortunam cum profligatis hominibus miscere non dubitauit, isq́ue cumulus omnium scelerum fuit. Namque cùm arbitrum & disceptatorem sese concilio apposuisset, Athanasij accusationem vltrò depopoſcit sibi, quo Cæsaris furore contremuere patres, & denuntiari sibi exitium illicò sunt interpretati. Vrsacius & Valens, de quibus antea demonstrauimus, pertæsi suam væcordiam, qua vexassent Athanasiũ, affingendo crimina, carpendoq́ue suspicionibus varijs, eiurauerant sua testimonia & dicta, palamq́ue pronunciauerant quemadmodum insontem accusassent. Horum

oc-

occasione leuitatis arrepta Eusebius, & Dionysius vrgebant Arianos, & efficiebant inde, nihil accusationem vniuersam habere solidi ac sinceri. Ita lababat iterum Arianus, totque conamenta factionis insanæ in irritum cadebant. Tunc enimuerò Constantius exsurgens, accusatorem simul & iudicem sese est professus; Si Valenti & Vrsacio leuissimis mortalium fidem abrogarent; at crederent sibi. Plus in principis authoritate, quàm in omnium testimonijs inesse ponderis ac momenti. Cùm ea princeps intonuisset, haud vltra cuiquam verbis contendere necesse fuit. Ius & æquum, & recta ratio erat in imperio ac potestate suprema, neque veritati, & innocentiæ aduersus obstinatos animos, & cæca odia præsidium vllum relinquebatur. Damnatur Athanasius; cæteri, quanto quisque acrius ac liberius, pro Catholica re sententiam dixisset, tantò, infensiore Cæsaris animo relegantur in longinqua terrarum, simul in fortitudinis & Constantiæ pœnam, simul vt amoti procul, spem omnem amitterent Ecclesiæ subleuandæ, quæ afflicta in perpetuum & oppressa penitus videretur. Dionisius in Cappadociam est proiectus propria Cæsaris in ipsum ira, propterea quod obiecta fraude ac dolo, cùm in Athanasij damnationem consensisset temere, ac per imprudentiam, Eusebij mox admonitu resciderat eam sententiam, & lætalibus ex laqueis sese præter Arianorum vota & expectationem exsuerat. Addunt alij verberibus quoque sæuitum, ingestasq; contumelias, quas inuidia solers, atq; cinctus armis & potentia furor potuerit inuenire. Certè quidem ea

fuit

fuit sæuitia, semimartir vt appellaretur, indicante titulo relictum homini spiritum & vitam, de cætera immanitate nihil omissum. Neque mitius actum est cum Eusebio ipso Vercellensi. Simul Pancratius, Hilarius, Lucifer, augusta nomina, & haud dubie firmamenta Catholicæ rei, in exsilium missi. Ad Liberium quoq; principem sacrorum, furor & rabies illa peruenit, quem ablegatum in Thraciam constat ex eo itinere peruenisse Mediolanum, & appellatum extrema petitione ac tentamento, vti subsignaret eas tabulas, quæ damnabant Athanasium, postquam intrepidus abnuebat, dimissum, miserante cum lacrimis Ecclesia Pontificatum extorrem, & sua pulsam sede vicariam Numinis Maiestatem. Exsuli Liberio Felix est suffectus; Episcoporum aliorum munera & loca tenuere deinceps alij, prout quisque apud Constantium gratia & fauore prior foret. Nobis ex ea colluuione Auxentius imperauit, exturbandi Dionysij præcipuus apud Cæsarem exstimulator. Postquam Auxentij scelere, furore Constantij, & illa Sectæ victricis temeritate ac violentia Dionysius excessit, fœda certamina populum Ecclesiamq; Mediolanensem exercuere, nec ibi deinde vlla forma sanæ ciuitatis erat. Caput & origo malorum idem Auxentius, qui cùm Dionysij sedem occupasset, acceptus Arianis, inuisus Catholico nomini, secum ipse discors, turbabat omnia contrarijs mortibus ac studijs. Sed in ea dissensione contentio dispar erat, adulterinumq; pontificem & profana sacra, pars altera defendebat acrius, quàm altera poterat oppugnare. Nam Arianos, prin-

cipis

cipis fauor feroces in certamen dabat; Catholicis acciſæ vires, & ſumma iniquitas earum rerum, quæ plurimum valere ſolent, ſimul atque diſcedi in partes cœptum fuerit. Porrò Auxentius ipſe ingenio ſeditioſus erat ac turbulentus, vt, etiam ſi legitimum magiſtratum obtineret, ſolicitare tamen poſſet ſtatum quietæ ciuitatis, neq; recti aut ſinceri quicquam ſineret. Is, tùm concionando palam, tùm occulte pollicendo, machinandoq; ſemper aliquid, quamplurimos traducere conabatur ad ſuam factionem, quæ vbi ſatis ampla, ſatisq; firma viſa eſt, non temperauit, quominus pericula atque terrores Imperatorios publicè omnibus intentaret. Itaque promulgatur edictum, quo monebantur Ciues, vt pro iuſto ac legitimo Pontifice Auxentium haberent. Si quis ad illius iuſſa tardus contumaxve foret; proponebantur ad terrorem ea, quæ principes interminari ſolent, quando ſuas terrore leges armare volunt. Ab eo edicto, pluribus timor & fœdi obſequij neceſſitas creuit; pauci fidem & religionem ante habuere. Alteros multa quotidie ſequebantur præmia ſceleris ac leuitatis, alteri mulctati & ſpoliati graue cæteris exemplum præbebant. Auctorem quoq; habeo, Sacerdotes Catholicæ partis immiſſo Satellitio ſæpe pulſatos ad aras, & populares, ibi res indignas pertuliſſe, quò venerant ad celebranda Myſteria venerandumq; Numen. Dicuntur inter ipſa pietatis officia necati ferro, perempti lapidatione vel incendio, quæue alia ſunt exempla præcipitis iræ, hæc omnia ſuſtinuiſſe quotquot Edicti authoritatem adſpernarentur. Sed

ego,

ego, vti magnam eam calamitatem fuisse concesserim, & valde inimica tempora Catholicæ religioni; Sic patratas per templa cædes, & quasi Numini vim illatam cunctanter admodum & dubitanti similis retulerim. Constantius enim & Auxentius, licet opinionis errore præcipites ad exitium ruerent, spem tamen & viam aliquam salutis vtique sequebantur. Neque vero fit simile, aut alterum permisisse tantum crudelitatis in subiectos, quos ad nouam religionem traduci per ocium volebat; aut alterum, id quod non permitteretur, vsurpasse. Cæterùm hæc infectatio Catholici nominis, & veluti capta Mediolani pietas & religio, indignationem & dolorem externorum ciebat, auxilia nulla mittebantur, aut missa non valebant. In quibusdam annalibus inuenio, Vercellensem Eusebium per hæc tempora Mediolanum iuisse missum à Pontifice maximo. Ibi postquam docuerit Cæsarem; quanto Reipublicæ Christianæ damno, pro Dionysio Auxentium imposuisset Ecclesiæ Mediolanensi, amouisse ipsum Auxentium, eiusque confutasse dogmata, queis animi multorum essent infecti. Quia porrò Mediolanensis Archiepiscopi munera vicesq; per id tempus obierit, hinc locum esse datum eorum errori, qui Vercellas ipsas aliquando fuisse Metropolin credidere. Sed ex eo potius, quod Eusebius idem adfuerit antea pugnanti in Arianos Dionysio; quàm quòd hoc tempore Mediolanum venerit, hanc apud illos valuisse famam reor. Cùm enim per calamitatem eam quæ Catholicos Episcopos post Concilium Mediolanense distraxit, ipse simul cum cæteris

Euse-

Eusebius in exsilium abierit, nec fortasse iam viuebat, neque si viueret, haberetur idoneus perferendis mandatis ad Constantium, cuius animū in ipso Concilio varijs actionibus offendisset. Sed vti Eusebium inter hosce tumultus fuisse Mediolani nō assentimur, ita complectimur eam famam, quæ nominis inclitī Martinum ea tempestate ibi aliquandiu tradit substitisse. Nam & ad ipsam congruunt tempora, & grauissimæ litteræ fidem adstruunt. Eius viri primordia & conatus pro Mediolanensium salute susceptos, itēque exitum explicabo. Nam præterquam quod res illius ad memoriam insignes fuere, simul etiam intelligetur, quàm impotenter ac superbe Auxentius ageret ferret cuncta, & quàm pertinaciter ad sanctitatem omnem opprimendam excubaret. Martinus natione Pannoniensis fuit, eximia fama sanctitatis & modestiæ, atque tanta in pauperes caritate, vt cùm militarem vitam initio secutus esset, stipendia in ipsos diuideret, sibi tantum reseruaret, quantum quotidiana tolerandæ vitæ necessitas postularet. Mox animo mansueto militiam pertæsus, & Ecclesiastica disciplina delectatus, ab Hilario Pictauiensium Episcopo in Acolitorum numerum adscribitur. Inde fidem Catholicam egregius Christi miles defendebat, cumq; paullò post in patriam reuertisset, magni concursus ad illum fiebant, iamq; Doctor ibi gentium habebatur. Sed Ariani coorti statim ex insidijs, neque consistere hominem passi. Per eorum calumnias, missus in exsilium, fortè, an consilio Mediolanum venit. Ibi tamquam in altera patria, tenui parato te-

cto, & conciliatis amicis, discipulorum conuentus habebat, & quoquo modo poterat, in summa rerum iniquitate fungebatur Apostolico munere. Neque ambigitur, quin fibras Arianæ prauitatis ex multorum animis euulserit, qui cupidi lucis, & salutis, vltrò sese illi ad disciplinam dabant. Ac eorum postea crescente numero, Monasterium inchoauit, sicuti constans fama est, eaque Gregorij Turonensis testimonio confirmata. Hæc Martini cœpta & conatus, vbi procedere feliciter Auxentius videt, suis artibus hominem aggreditur. Et quia nullum innoxia vita crimini locum dabat, accusatores & testes è suo grege submisit, quorum infami conspiratione circumuentus Dei seruus ejcitur ex ea vrbe, cui lucem & salutem adferebat. Locus, vbi primùm habitauerit, Ticinensi regione iuxta Diui Victoris ædem monstratur; Collegæ ac socij, Maurilius Andegauiensis, & Gaudentius Nouariensis memorantur. Hunc exitum Mediolani Martinus habuit aliorum postea gentium felicitati, & saluti destinatus postquam ibi locum obtinere non potuerat. Per septem fere annos ab illo turbulento Concilio, Constantius, & Auxentius, & vniuersa res Arianorum grassata est inoffenso cursu, miserisq; conflictata modis ingemuit ac nutauit Ecclesia. Demum Constantius extinguitur sera morte. Non tamen ille finis calamitatum. Quippe successerat Iulianus cognomento Apostata. Is delere ac excindere penitus rem Christianam agitauit, eaque desertoris libidine confestim reditum est ad vetera. Carnifices rursus, & Martires, & plena cædibus Ec-

clesia

cleſia prioris æui ſæuitiæ conſimile ſpectaculum exhibuere. Mox Iulianus ipſe ſpectaculum fuit. Namque poſt nuncupata dijs inanibus vota, cùm tenderet ſignis infeſtis in Perſam hoſtem incerto percuſſore vulneratur humerum lethali plaga, & nequicquam oſtentantes tela corporis cuſtodes, cùm aliquandiu fluctuaſſent, exanimem principem inter miracula Chriſtianæ religionis adſpexere. Scilicet reſpirare Catholicos aliquando, & Eccleſiæ toti ex turbido tranquillum exoriri diem oportebat. Ea ſpes orta, poſtquam ſublato Iuliano, rerum ſumma penes Iouianum fuit. Verùm is quoque breui moritur, & eo mortuo, Valentinianus regnat optime erga Eccleſiam animatus ille quidem; ſed ita, vt factionem Arianam ſua perire tabe cuperet, tumultus & pericula non placerent. Auxentius autem vbi principis inclinationem animaduertit, tunc maxime cœpit intendere aſtus & dolos, optima ſpecie peſſimum animum occultare, vultum ac ſermonem fingere, prorſus id agere, vt procellam imminentem paſtoralis animi ſimulatione ſuſtineret. Ac principiò quidem, ex animi ſententia res cadebat, & erat ea ſimulatio, vt tempori Arianorum accommodata & apta, ſic diuturnæ perturbationi Catholicæ partis opportuna. Nam, & alteri, intentum in ſua damna principem ſic auertebant, & alteris, illorum metus quietem & ſecuritatem dabat. Cùm velut induciæ tacitæ per hunc modum eſſent, & quædam imago quietis ac pacis vrbem obtineret, Hilarius Pictauienſis inclytus ea tempeſtate vir Mediolanum venit, vt cadentem, & ruinæ proximum

Auxentium vrgeret, futurus haud dubiè vindex & liberator eius Ecclesiæ, nisi casus quidam infestus obstitisset. Cæterùm, parum constat, veneritne suopte nutu miseratus ciuitatis amplissimæ statum, an iussu Pontificis Maximi, qui, Cæsaris animum, Auxentij trepidationem, quietem & silentia factionis vniuersæ nactus, tantas rerum opportunitates amittendas esse non putarit. Is igitur Hilarius, simul atq; vidit, quo in statu res esset, ita conuincere Auxentium statuit, vt ei locus in posterum ad inficiendos animos esse non posset. Quare petit à Cæsare, vt interposita ipsius authoritate, cum Auxentio publice disputare liceat, ea conditione, vt si ille victus abierit, in perpetuum obmutescat, nec Euangelicæ doctrinæ, sanctissimisq; institutis oblatrare pergat. Annuit amicus Catholico nomini princeps, atque vt recte & ordine fierent omnia, viros doctrina & authoritate claros iubet interesse disputationi. Iam animi omnium in exspectationem extremi certaminis erecti erant, iamque melior pars victoriam spe & cogitatione præceperat, iam alteri illi, sibi, & causæ, & magistro diffidebant, cùm reluctari Auxentius, & fugere congressum cœpit. Causabatur, hominem esse irreligiosum Hilarium, à Saturnino iam antea damnatum, neque dignum ideò, qui cum sermo publicè de rebus diuinis institueretur. Ille tamen instabat, & facilè diluta calumnia, rem eò deduxit, vt Auxentio congrediendi necessitas fieret. Vbi constituta dies venit, profert Auxentius ambigua quædam, obscura, perplexa, quibus, cùm nullam de religione senten-

tiam

tiam explicaret, tamen dicere aliquid videri prorsus volebat. Gnara fraus Hilario iudicibusq; multitudinem, ambigui sensus, & in incertum implicatæ voces, rerum obscuritate suspensam tenebant. Ita dies ille nodis & ambagibus extricandis insumptus, neq; postea repetitam fuisse disputationem inuenio, siue iudicium eluserit Auxentius, siue Hilarius & Catholici fugitantem aduersarium habuerint pro victo. Certè res Arianorum ex eo die, magis, magisque labi cœperunt, nec deinde Auxentio ipsi honos, aut fides habebatur. Clara per gentes, & bonis omnibus admodum læta res fuit, ac Hilario ipsi publica gratulatio factionis profligatæ titulum dabat. Sepultum ab eo Auxentium aiebant, eamq; postea vocem Diuus Hieronymus vsurpauit, cùm Doctoris illius pietatem, & animi robur extolleret. Sed nescitur quonam postea modo factum fuerit, vt Hilarius ipse, dum reliquias contagionis tollere conatur, & vrbis saluti perseueranter insistit, inde præceps in exsilium mitteretur, neq; pulcherrimi sui facinoris assequi finem posset? Proximum vero est ex ijs, quæ traduntur, Auxentium, fractam suam debilitatamq; vim ad antiquos dolos, & machinamenta retulisse; Inde suspicione aliqua mala solicitatum Imperatorem, consilium cepisse de pellendo Hilario, Lætum Arianis, sibi & Ecclesiæ pernicioſum. Hilario pulso recepere animos Ariani, & deinde pestis hæc vsque in Ambrosij tempora varijs incrementis propagata multos mortaleis pessumdedit. Erat tamen interea locus aliquis Catholicæ veritati, & postquam valido secta-

con-

concussa motu labare semel cœperat, plurimis deinde ad eam labefactandam animus & vires fuere. Sed vt abolita tandem fuerit, vtque Mediolani, post illius excidium velut ab stirpe lætior Catholica religio caput extulerit, in loco reddemus. De Auxentij exitu difficile omnino est affirmare. Adeò implicant sententiæ, cùm alij repentina morte sublatum, plures, morbo, & senectute confectum, quidam etiam in Thraciæ deserta relegatum tradant. Vtcunque ea res habeat, non maturius exonerauit Ecclesiam, quàm anno decimonono postquam eam occupasset. Natione Cappadox fuerat, & specimen prima ætate dederat indolis haud malæ; sed vbi superbia, & libido, cæteræque humani animi pestes locum habuere, malus prauusq; repertus est. Primum animi rebellis ac temerarij rudimentum sub Georgio illo posuit, qui pellendi Athanasij fuerat author, neq; sanè creditum est, tàm multa sacrilega & nefaria ausurum fuisse Georgium nisi socium & instigatorem hunc habuisset.

In Constantij gratiam sese per Eusebium quendam insinuarat ex ea seruorum nota, quos barbarica consuetudo, custodiæ thalamorum adhibet exsecta virilitate. Postea sua dexteritate suisq; paulatim artibus absq; vllo interprete vel adiutore peregit cætera, neq; parem gratiæ locum facilè quisquam apud Cæsarem obtineret. Vt ille decessit, cùm rerum dominos humanæ vices identidem mutarent, eam ipse variationem mirificè ad suas vtilitates accommodauit. Si Catholicam ad partem principis fauor inclinaret, eò ipse dabat vitam & mores; aliàs intentus erat, vt vel

acce-

accepta damna sarciret, vel in posterũ firmaret opes. Hic homo, postquam pessimum vitæ genus incerta morte concluſit, nescio quomodo factum est, vt pro sacro & sancto in quosdam annales abiret. Tantane simulatio fuerit probitatis, an tanta eorum incuria, qui æuum illud prodidere? Cùm Auxentium Arianum scribere debuissent, hominis nomen omissum est, impietatis appellatio sacrum titulum vsurpauit; statq; hodie Sanctus Arianus inter eorum nomina, qui Mediolanensem Ecclesiam administrauere. Id notasse volui non sine stomacho & ira, si homini perdito tam felix etiam in mortis tempora sua fraus foret.

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.

LIBER TERTIVS.

AVXENTIO mortuo, Mediolanensem Ecclesiam nemo vnus habebat, cùm eam, & qui poterat obtinere iure, & qui per iniuriam occupabat, continuatis prope funeribus vacuam reliquissent. Auxentij mors adeò læta fuerat Ciuitati, vt non secus atque cæleste beneficium acciperetur, vulgoque fessas Ecclesiæ res tandem respexisse Deum inter se gratulantes ferebant. Mox de Dionysij morte nuntius acceptus pari mœrore lætitiam eam occupauit, desideriumque pastoris optimi, quod spatio locorum, ac temporis longinquitate prope consenuerat, luctuosa recordatione reno-

renouatum est. Immeritus viri casus, pro tantis virtutibus exsulium occurrebat animis, & super omnia publicum dolorem augebat, quòd cùm à Cæsare pristinam in sedem inuitaretur, abnuerat vltro, præoptaueratq. miserrimam vitæ conditionem, ne perditis, ac desperatis populi sui rebus interesset. De ipso autem fine Dionysij deq. tota ipsius peregrinatione non eadem ab omnibus traduntur. Nos Tritemij sequimur testimonium, & fidem. Vrbs Rediciana est in finibus Armeniæ, multùm nunc imminuta frequentia, & celebritate, quam olim fecerant commercia, & varij per eas terras commeatus. Inclitæ Religionis habebat populum: Aurelius præerat, summa inter Catholicos fama, mox, & decreto cœlo, Sanctus appellatus. Ea vrbs, isue Pontifex, siue antiqua Dionysij virtutis admiratione fecerint, vt extorrem & vagum in suos fines inuitarent, siue nulla mutua notitia subitum fuerint inuitamentum stabilem aliquam, & certam in catholico solo sedem exquirenti, certè constat, delatum illuc exsulem Dionysium tanquam in altera patria constitisse. Refert Tritemius ille, quem modò nominaui, postquam sancti Pontifices fuerint in conspectu, subitó Aurelium Ecclesiæ Catholicæ casibus illacrimasse, quòd tanti nominis Episcopus, pulsus opibus Arianorum, aliena in terra peregrinaretur inops, egens omnium rerum Ecclesiæq. suæ quodammmodo superstes esset: Dionysium vltro solantem, infortunia, protulisse diuini Dauidis eam vocem, qua terram vniuersam ancillari Deo Rex ille Regum infit. Ab ea mutua salutatione,

& colloquio coluit Dionysium Aurelius omnibus officijs, quę in tali tempore ac fortuna, præstare deberet hospes hospiti, quæue sanctorum inter ipsos caritas, & Apostolica statim necessitudo postularet. Muneris quoque Pontificij societatem iniere, qua in societate breui meritus est Dionysius, vt ipsum Armenia tota veneraretur in parentis loco, vulgoq. furorem increpabant eorum hominum, qui talem procul ab se virum ablegassent. Quasi publicam ad salutem è cœlo delapsus mortali fastigio maior, Dæmones, & morbos, & varias humani corporis calamitates verbo ac nutu dissijciebat, nec ferme quisquam vnquam illius opem inuocauit irrita spe ac fide. Sed iam laboribus, iam ætate confecto ipsi finis aderat, quem cùm diuinitus præ-
„ sagiret, euocato in secretum Aurelio; Nos inquit
„ mortalem hanc vitam relicturi propè diem sumus.
„ Tu, cùm excessero, meas exsuuias, & hoc, quod sem-
„ per ab immortalitate subducitur, Mediolanum de-
„ portabis; Ibi patria terra tegi, ossibusq. maiorum im-
„ misceri, naturale mihi votum erat. Sed itineris peri-
„ cula, & labores, & quicquid interluit pelagi, ne ti-
„ mueris: ire te sospitem oportet, regente cursum Deo. Hæc Dionysius Aurelio. Mox lenta corripitur febri, quæ facile corpus aridum exaninauit, extinguiturq. ad viij Cal. Iunij anno salutis humanæ trecentesimo septuagesimonono, ingenti prouinciæ totius luctu. Tanta illi morum amabilitas fuit, tanta salutis omnium cura, & cùm tantum Ecclesiæ Mediolanensi sui desiderium reliquisset quo tempore mitteretur in exilium, carior euaserat horum hominum animis,

mis, & propter eum, nomen omne Mediolanense venerabantur. Corpus honore supremo cohonestauere ducente funus Aurelio; dein Aurelius ipse viuæ calcis acrimonia resolutum, & impositum in nauim haud sine popularium fremitu Mediolanum aduexit. Ambrosius patria Romanus, ille magnus, ille daturus in omne æuum Ecclesiæ Mediolanensi nomen è suo, iam nobis præsidebat, ascitus, & vocatus à Deo miris modis, successu, quem post exsequemur; Neq. enim abrumpi nunc ordinem atq. seriem huiusmodi rerum oportebat. Is Ambrosius, vbi Dionysij reliquias, & incliti nominis Aurelium, propinquare mœnibus intellexit, velatus insignibus suis vna cum Sacerdotum agmine processit obuiam; excitaq. suis prope sedibus Ecclesia, cum dolore simul, & gaudio recepit sanctissimi parentis ossa, cùm parentem potius ipsum accipere vellet. Volebat inde redire in patriam Aurelius, tactus, vti fas est credere, gregis cura, cuius lamenta, & querelas audiret ex longinquo. Sed tenuit eum Ambrosius, & erat inter ipsos ea societas, isq. cõsensus in Ecclesiæ Mediolanensis administratione, qualem inter Dionysium, & Aurelium admirati Rediciani homines fuissent. Obijt Aurelius Mediolani tanquam in altera patria, nec oculi eius in externa luce quicquam desiderauere; quippe adsidente fraternum in morem Ambrosio, & populo ingemiscente, non secus atq. si mortuum in conspectu parentem haberent. Sepultus est iuxta Diui Dionysij tumulum separata in sede. Id ita fore cognouerat ipse cælesti viso. Nam paulò antequam moreretur, adstiterat ei

per quietem Dionysius, prædixeratq. properum finem, & quemadmodum vicinitate sepulturæ coniungerentur. Laudauit mortuum Ambrosius concione, quæ non extat, sed vestigia tamen illius apparent in paucis verbis, quæ superfure temporis iniuriæ. Nunc peragam initia, & Pontificatum ipsius Ambrosij maiore velut sono. Post Dionysij discessum, & Auxentij finem, cùm vacua, sicuti narrare cœperam Ecclesia relicta esset, Catholicos inter, & Arianos, de Pontefice eligendo graue certamen incessit. Vtriq. sui corporis creari Pontificem volebant, nec altera pars alteri concedere facilè animos inducebat. Valentinianus autem Cæsar, licet partes Arianas auersaretur faueretq. Catholicis, negotium tamen hoc penitus illorum arbitrij esse putabat oportere, qui rem Ecclesiasticam obtinerēt; partem ipse Pontificij muneris attingere nullam volebat, quod animi sui iudicium ac institutum alijs quoq. temporibus manifestè testatum fecisset. Et hac nunc orta contentione, cùm animi omnium in ipsum intenti essent, prouinciales Episcopos ita fertur allocutus, vt negotio se penitus eximeret; eligerent ipsi quem tanto munere dignum putarent. Ita res permissa Catholicis, quos Ariani per temeritatem interpellabant. Ambrosius patria Romanus Mediolani cum imperio fortè erat hoc tempore venerabilis vir miraculo litterarum, & integritate vitę. Is, cùm in templo maximo comitia haberentur Episcopo creando, parteśq. solito vehementius exarsissent, nuntiato tumultu vadit, & Ecclesiæ gradum infert. Silentium, & repentina

tina fit quies. Ille orationem hanc ingressus, vbi pietas? vbi modestia? vbi verecundia præsentis Numinis esset? exsequebatur inde cætera, & popularium animos, quamquam vultu modestiam imitarentur, contumaciæ propiores, ad pacis, & concordiæ studium adducebat. Cùm iam iræ desedissent, acciperenturq. consilia & monita, repente audita est vox infantis, quæ Ambrosium Episcopum appellaret. Vocem eam sequitur populi consensus, & veluti designatum è cœlo pastorem summi infimi, lætis animis amplectuntur. Ipse tamen Ambrosius animo secus agitare, recusare verbis, & vultu, motu quoq. corporis, & declinatione reluctari. Rursus instare patres, factam diuini iudicij significationem, & recusanti vim paratam ostendere. Sed ipsi certum erat omnia prius experiri, quàm sibi munus illud imponi pateretur. Itaque dimissa concione, meditari cœpit ea, per quæ alienare hominum animos ingeniumq. suum facere suspectum atq. inuisum posset. Ac primò quidem truci similis & sanguinario, capitalium rerum iudicia cœpit exercere. Ea scilicet acerbitas, quòd impotentem animum ostenderet, & à pastorali multum abhorreret indole, consentientem populi voluntatem atq. studium immutatura esse videbatur. Sed non fallebat ficta persona ciues, mouebanturq. quotidie magis modestia, & submissione viri, vt sacrum honorem ei demandare vellent. Ambrosius, vt in specie crudelitatis ementienda parum felix fuit, ad alia conuertit animum; & erat prodigus existimationis, & famæ, dum insulæ splen-

dorem

dorem vitaret. Itaq. velle videri voluptarius homo, atq. deditus libidini vulgatæ fœminas inter, & viros; scorta in aulam ibant, scorta per luxum, & lasciuiam obuersabantur cubiculo. & facilè aliquis diceret, illuc introductas esse libidines, vbi modestia pudorq. virginalis habitaret. Id quoq. ludibrium mox omneis intellexere, nec magis impudicum credere potuerunt, quam paulò antea immitem credidissent. Quare statuit artes desinere, quæ non procedebant, & omnem in fuga deniq. spem posuit. Noctu quàm occultissimo per posticam aulæ partem egressu, Ticinum intendit iter euentu mirabili. Namq. cùm auidè voraret viam, cùmq. multas horas ambulando consumpsisset, summo mane conuerso retrorsum gradu, stetit ad portam vrbis, quæ Romana dicitur, ibiq. perplexus atq. confusus animo, diuinæ destinationis altitudinem intellexit, quæ superari non posset humanis consilijs. Ita dissimulato negotio reuertit in Prætorium, intentusq. ciuilibus officijs, Cæsaris ipsius expectabat litteras, si fortè moram, & impedimentum aliquod eæ possent afferre. Cautum namq. legibus erat, vt qui Magistratum aliquem à Cæsare demandatum obtineret, huic ad Ecclesiastica munera ne licéret adspirare. Si quem, populi consensus, vel suffragia cleri vocassent ad sacra gubernacula, interponi Principis authoritatem oportebat. Ob eam rem, simul atq. consenserant Mediolanenses in electionem Ambrosij, dederant publicè litteras ad Valentinianum, quibus litteris obsecrabant, vt eum virum commodaret afflictis Ecclesiæ rebus,

rebus fineretq. diuturna perturbatione iactatam Ciuitatem in ipsius prudentia, & grauitate conquiescere. Ferunt, Valentinianum, simul atq. de tota re nuntium accepisset, vt erat studiosus Catholicæ rei, cælesti quadam iucunditate perfusum, gratias egisse Numini, quòd fessis Ecclesiæ rebus præsidium illud admouisset. Inde Mediolanum transmisisse diploma, quo sibi electionem eam gratam, & acceptam esse declararet, itemq. litteras priuatim ad homines idoneos, per quas, ope summa properari iuberet ea, quę ad rem exsequendam pertinerent. Sed hæ litteræ dum afferuntur, interim Ambrosio noua fugiendi cupiditas incessit, & licet cognitæ voluntati Numinis acquieuisset, solicitabatur tamen adhuc animus recordatione muneris tremendi. Leontius quidam erat è præcipua nobilitate vir splendidus & honoratus, atq. studiorum similitudine per carus Ambrosio. Apud eum in suburbano cùm aliquandiu latitasset fugitiuus, Principis litteræ sunt allatæ, statimq. Leontius datã dexteram, & hospitij fidem post publicam vtilitatem habuit, ac produxit è latebris Ambrosium. Tunc intente custoditus, Christianisq. mysterijs initiatus, tota mox ad spectaculum effusa ciuitate in Pontificali Sede collocatur. Id accidit anno Valentiniani Cæsaris vndecimo, quem tamen alij numerum variant; Sed nos Hieronymi sequimur authoritatem, & fidem. Quia nostri laboris, & huius curæ, quam susceptimus, magnam sibi partem Ambrosij Pontificatus, & res ab eo gestæ vindicabunt; ideó natales hominis, & studia, quæq. de superiore ipsius vita memorantur, exsequemur.

mur. Nam &si propositum est, vt Ecclesiæ Mediolanensis ætates, & tempora, non huius, aut illius Episcopi vitam litteris hisce consignemus: tamen alterum inest in altero, pertinetq. ad splendorem ipsarum rerum, vt earum auctores ab sui primordijs cognoscantur. Et quamquam Ambrosij vita grauibus viris memorata est; nobis tamen aliquis esse locus videtur, quem ita videlicet implebimus, nullam vt laboris alieni partem vsurpemus. Ambrosius in Gallia natus est, cùm ibi pater ipsius, Cæsaris nomine Remp. administraret. Circa os infantis ludibundæ apes eloquentiæ gloriam portendere, quæ postea secuta est virum. Romæ studijs operam dedit, queis ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur; & facilè æquales anteibat. Vt verò forum attigit, causæ ad illum plurimæ deferebantur, atq. similis erat iudiciale regnum obtinenti. Et cùm Probus, qui secundum à Cæsare locum obtinebat, consiliorum socium quæreret, nemo potior habitus fuit. Corpori dignitas, & mira species, animo prudentia, & quædam ad exsequenda negotia lenitas inerat. Id causæ Probo, quamobrem, cùm magni tota Aemilia, & Liguria tumultus essent, ipsum ad inspiciendas componendasq. res destinaret. Addita summa per Insubriam potestas, mandatumq. nominatim, vt Arianorũ causa cognita, negotium illud, si qua posset hominum æquitate deducere ad pacem conaretur. Ad eam diem nondum baptismo lustratus fuerat; voluntate tamen, ac studio Christianus censebatur, neq. tunc vetitum, in multam ætatem diferre, quòd iàm in ipso

limine

limine vitæ statim vsurpamus. Ambrosij Pontificatum, & hoc pastorale vitæ genus anteceſſere quædam ambages, quas facilè post euentum sapientes viri sunt interpretati. Nam cùm Romæ puer celebritati cuidam interesset, in qua solenne erat, Sacerdotum dexteras appetere pijs osculis, dicitur ipse quoq. præbuisse manum exosculandam quasi diuinæ destinationis præsagio. Et Probus, cùm in Prouinciam eunti mandata daret, ad cætera illud addidit, vt in tractandis popularium animis, Episcopum potius ageret, quàm iudicem, & mansuetudinem illam, non rigorem atq. seueritatem hanc exprimere conaretur. Vtramq. postea rem, occultam & latentem è cœlo vim habuisse creditum fuit, & diu habuere homines in sermonibus hæc Ambrosij dignitatis vaticinia. Postquam in hunc modum Ecclesiæ Mediolanensi pastor est datus, primum Catholici spiritus animiq. redimentum posuit magnopere fugitans Arianos, & omni prouidens ope, ne quis Episcopus infectus ea tabe, Baptismi sui cæremonijs interesset. Catholici Antistites id mysterium celebrauere, moxq. octauo die postquam abluerant, Ambrosium initiauere Pontificatu. Simul affuit ipse Cæsar insigni propter eam rem gratulatione ac lætitia. Nam conuersus ad multitudinem, quæ nimirum ad spectaculum illud vndiq. confluxerat, dixit clara voce, vt omneis audirent, agere se gratias immortali Deo, quòd Pastorem animarum eum elegisset, quem ipse administrationi rerum præposuerat. Ab eo mysterio & celebritate, statim Am-

brosius, quò solutior ac expeditior ad Apostolicæ vitæ imitationem foret, patrimonium omne in Christi gratiam alienauit, itaut, bona, quę rerum mouentium essent, quæue continerentur auro, vel argento, diuideret in pauperes, fundos & vectigalia reseruaret Ecclesiæ, fructus ipsi fundorum penes Marcellinam sororem essent. His rebus, quacunq. paterent Imperij Christiani fines, solita celeritate famæ diuulgatis, & cognito, quemadmodum, summæ ciuitati summus virorum Episcopus foret, magna propter eam rem inter Ecclesię principes facta est gratulatio, magnasq. noui Pontificis virtutes in publica luce constitutas ingens piorum exspectatio est venerata. Basilius ante omneis exsilijt gaudio, summāq. iucunditatē animi sui missis ex Cappadocia litteris declarauit, & principium hoc fuit inter ipsos amicitiæ familiaris, qua cęlestium rerum consilia communicauere vicissim; Græci quoq. ritus instituta, quæ ritibus Ambrosianis internitent, hinc manauere. At Damasus (is tunc Ecclesiæ Catholicæ princeps erat) ita delectatus est Ambrosij nomine ac fama, & ipsius ad rem Ecclesiasticam ingressu, vt quem vnicæ virtutis ac sanctimoniæ virum habebat, eum ipsi concederet vltro, atq. mitteret in partem quotidiani laboris, & curarum. Simplicianus is fuit, ipsi postea successor Ambrosio, & suo loco memorandus inter Ecclesiæ Mediolanensis prędidia & ornamenta. Ad exemplū quoq. pertinuit hic Ambrosij vulgatus honos. Nam cùm antea Pontificio decreto cautum fuisset, ne quis ab ipsis rudimentis primæ Christianæ institutionis, Cathecumenus ac neophitus, ad Pontificale munus transiliendo, con-

tinuaret summa infimis, cumq. decretum eiusmodi, multis locis, ob temporum illorum angustias, inutile reperiretur; soluit eum morem exemplũ Ambrosij, isq. primus omnium ex neophito Pontifex auditus, alios absimili loco põtifices dedit. Et publica quidem gratulatio publicusq. cõsensus, ob Ambrosij dignitatẽ hisce declarabatur argumentis; cæterùm ipsi Ambrosio, corrupti ciuium mores, & amissa disciplina magnum dolorem afferebant. In sacris ordinibus cleroq. vniuerso parum pietatis ac doctrinæ, multum licentiæ atq. libidinis erat. Reliquorum animi truces adhuc superiore tumultu, & contagionis Arianæ reliquijs infecti. Non templa, non mysteria, non Apostolici ritus celebrabãtur, & erat omnino ea rerum forma, quam pessimus ille Auxentius continuata per nouem & decem annos potestate fecisset. Præterea, Nouatiani duri homines & obstinati, desperatione plebẽ efferabant, cùm dicerent, ijs, qui semel essent lapsi, nullum amplius patere aditũ ad gratiam & salutem. Nimirum, vt etiam siquis ex diuturna scelerũ consuetudine, saniora cõsilia mentemq. bonã indueret, hunc ipsum ab salutari consilio importuni homines auocarent. Itaq. nouo Pontifici perditorũ vita simul, & bonorũ desperatio, graue negotium exhibebat. Ea res monuit Ambrosium, vt omneis humanarum rerum curas, etiam si quas Ecclesiastica necessitas iniungeret, in Satirum fratrem exoneraret, peritum vsu, prouidentem ingenio, & ita mistum, ex pietate simul, & prudentia, vt negotiorum administratione, non auocaretur ab animi cultu diuinisq. rebus. Hoc assumpto socio, & adiutore, quotidianæ vitæ consuetudinem hanc Ambrosius instituit. Rem diui-

nam post certas preces primùm omnium facere summo mane. Arido pane vesci, nisi si quando festis diebus paullò lautius epularetur, aut, vbi conuiuio, pauperes accepisset. Amicos quoq. inuitare nonnunquam, & descendere ad hilaritatem, qua tùm dirimere lites, tùm virtutis amorem in superbos ac delicatos multorum animos inducere conaretur. Vesci foris omnino nunquam, liberos ad se cuilibet aditus permittere; quod alloquijs popularium, & cælestium bonorum contemplationi superesset, id & legendo consumebatur, & scribendo. Alia quoq. traduntur plurima de Ambrosij vita, & institutis, quæ quoniam sunt eiusmodi, vt in sanctissimum quemq. cadere videantur, lubens omitto. Fortasse etiam ad formam absoluti Pontificatus, magis, quàm ad historiæ fidem, hunc nobis alioqui susceptum esse laborem arbitrari quispiam posset. Illa certè fuere propria ipsius, non omnium communia, quæ sibi tria, ex quo Episcopus est factus, indixit. Nullas nemini nuptias conciliare; nemini suadere bellum; nemini conciliare, quamuis benigne ac liberaliter inuitanti. Cùm in hunc modum instituto vitæ Pontificalis ordine, ciuium quoq. moribus instituendis ac formandis excubaret Ambrosius, maximum Ecclesiasticæ rei subsidium Valentinianus excessit, hæredes imperij, Gratianus, & Valentinianus alter, & valens fuere. Sed rerum summa penes Gratianum mansit, donec Valentinianus puer progressus ad iustam ætatem, vna cum fratre, paternæ fortunæ molem capesseret. Mite regimen & aptum Ecclesiæ rebus,

bus, nisi obsisteret Iustina furiali spiritu, quæ postea tantam Ambrosio virtutis exercendæ materiem dedit. Hæc nimirum irrequieta mulier & violenta, nec minus instructa dolis & artibus ad fallendum, sicut olim omnia tentarat, quæ forent aduersa nobis, ita nouo nunc dominatu ad Catholicæ religionis excidium abutebatur. Eius importuna studia & conatus, ac exitiale in Catholicos odium iam inde ab ipsius Valentiniani temporibus insigni notabimus exemplo, nimirum, vt intelligatur non insurrexisse nunc eam in Ambrosium impetu subito ac repentino, sed occasione data prompsisse quæ funestis diu consilijs agitasset, atq. gratissimam hanc voluptatem fuisse mulieri, dedecorare Catholicos omnibus modis vtq. deperiret illis omnis authoritas adlaborare. Simul cura Numinis in suos, & iustitia vindex apparebit. Martinus iam antea memoratus nobis, relicta, sicuti demonstrauimus per Auxentij diram infectationem vrbe Mediolano, Turonensem in Gallia Pontificatum obtinuerat, quam postea sancte atq. admirabiliter Ecclesiam regendo, perfecti Episcopi formam & speciem repræsentauit. Is de maximis Ecclesiæ suæ rebus, cùm aliquando Mediolanum ad Cæsarem venisset, struxit Iustina calumnias eiusmodi, queis Princeps exulceratus pessime de ipso sentiret, atq. refugeret ab illius consuetudine, & congressu. Quippe hominem esse turbulentum ac seditiosum, infidum quoq. Cæsarum domui, & per negotij speciem explorabundum aduenisse, aliaq. porrò quæ muliebre fallax ingenium excogi-

tare

tare posset. Fœmina machinatrix Ecclesiæ toti fore cõtumeliosũ arbitrabatur, si tanti nominis Pontifex Catholicorum honos dimitteretur inauditus, & contemptus. Itaq. peregrinus Episcopus, tam ignarus doli, quám culpæ omnis exspers, captato tempore, cum Palatium ingrederetur, extruditur præceps, ab ijs, quibus mandatum fuerat. Indigna res, vt erat, visa Martino, ratusq. pertinere ad Ecclesiastici nominis existimationem, ne præditus augustissimo sacerdotio præberet ad contumeliam, & ludibrium os, neue abiret infecta re, cuius rei causa venerat; confugit supplex ad diuinam opem, instaurat preces, addit ieiunia, cum ea nimirum efflagitatione, vt sibi honestus ad principem aditus daretur, vtq. secundis auribus acciperẽtur ea, quę de Turonensis Ecclesiæ rebus afferret. Dies vnus, alter, plures, ab instituta precatione ieiunioq. nec tamen, vlla constare diuini fauoris aut voluntatis indicia. Septimo die cęlestis Ales supra caput adfuit, cum hac voce, iret, ac destinata perageret. Ita rursus accedit ad ea limina, vnde fuerat eiectus, & per aulicorum ora stationesq. pergit aditu libero, donec eò perueniret, quà solio sublimis Valentinianus de more supplicum alloquijs vacabat. Muliebri iactas arte Cæsar calumnias memori seruabat pectore, sicut ingenia sunt hominum, & sicuti Principum in ea re capitalis est constantia. Statim vbi Martinus accessit, inuisumq. caput oculi Cęsaris adspexere, exarsit animus mala recordatione, & erumpebat ira Vicit tamen ratio, & sacræ dignitatis reuerentia, ne quid tristius fieret. Auersus in aliorum colloquia, dissimulabat imminentem occasioni Pontificem iamq. circumfusi

cumfusi proceres admiratione nouitatis obuertebant ora, mussitantes inter se, quid nã illud esset quod sacra, & sacros tantopere antea solitus venerari, iam repente immutatus adspernaretur. Tunc cælestis indignatio, & vindex Numen apparuit. Cinxit illicò tribunal flamma totumq. suggestum inuoluens, vltimi exitij horrore perfudit Principẽ; simul excitauit animum, vt qui vir esset Martinus, & quã scelerate adductus in inuidiã protinus intelligeret. Quare consternatus ab sede Valẽtinianus, vltrò ruit in Pontificis amplexũ, & increpita leuitate, qua credulis nimium auribus, muliebria dicta, & querelas in animum demisisset, rogat, effari quid petens venerit, isq. finis incendio; sed non erga Martinũ admirationi, ac pietati. Quippe non solùm concessit ei liberaliter ac benigne, quod in Ecclesiæ Turonensis ornamenta & dignitatẽ efflagitarat; sed etiam, quamdiu postea Mediolani substitit peregrinus, non secus atq. delapsum è cœlo, & humano fastigio maiorẽ omni veneratione est complexus, communicauit cum eo consilia de summis Imperij rebus, & sibi duxit in summi honoris loco, si Augustalem inire mẽsam dignaretur. Hæc igitur fuerant Iustinę meditamẽta, & artes, quo fauore, & dimoto iam Valẽtiniani metu Ariani animos sustulerẽ. Neq. segniter Ambrosius obuiam ibat, quantum illi pro falso, & prauo niterentur, tantũ ipse in contrarium obnitendo. Turbarũ initium prębuit Sirmiensis casus, quẽ memorabo. Sirmiũ est vrbs Illiricarũ haud vltima. Eius vrbis Episcopus, cum fortè diẽ obijsset, magna inter Catholicos, & Arianos orta cõtentio est, vtri vacuã sedẽ implerẽt, scilicet quia totũ pęne Illiricũ, in hãc, illa mué partẽ videba-

videbatur inclinatura victoria, prout Catholicus, vel Arianus eam Cathedram obtiniisset. Iustina haud vnquam segnis ad ea, queis potentiam struere authoritatemq. Sectæ, cognito discrimine illuc aduolarat, & sua confestim violentia suoq. impulsurem adduxerat eò, vt Arianus inualescere t, Ambrosius accurrit pari pro suis anxietate & cura; fit clamor & tumultus ingens; & velut Antesignani stabant, hinc torua muliercula, cum sui similibus, inde venerando Pontifex ore, cum mœsta Patrum manu. Vtrisq. suæ partis in perpetuum fortuna ex eo petebatur euentu, futuraq. deinceps authoritas & dignatio, quam illo certamine peperissent. Velut æquus iudex ipsemet exitus, vbi meliora consilia, & animi saniores erant, eò victoriam dedit, & frementè nequicquam Ariano, Catholici sui corporis Episcopum creauere. Id fuit initium & origo malorum, quæ postea rem Mediolanensem, & Ambrosium ipsum afflixere per multos annos; neq. deterruit Iustinam casus atrox muliebris vnius è suo comitatu, quæ nimirum concidit examinis, cum in eo certamine violentas fortè manus Ambrosio ausa esset inijcere. Post Sirmiensem hanc ignominiam atq. cladem reuersa Mediolanum Augusta iuuenem Gratianum aggreditur artibus, queis abunde pollebat, eiq. persuadere conatur, vt vetustæ religionis templum, de quo inter Catholicos & Arianos ambigebatur, ademptum illis, hisce per summam iniuriam adiudicaret. Ac ea quidem dissoluendæ religionis tentatio mox fuit irrita, castigatusq. Princeps ab

Ambrosio

Ambrosio Catholicos induxit in eam possessionem, ex qua prope fuerant deiecti. Pontificem tamen ipsum tota res non ideo lætum habebat, quia prospiciebat inde, quæ sibi, & Ecclesiæ suæ longum in tempus certamina talibus initijs pararentur. tertius hic annus Ambrosio curæ pontificalis agebatur. Insequens annus, graui clade, & ipsum, & Ecclesiam vniuersam perculit inclyti nominis Basilium auferendo. Is fuit haud dubiè præcipuum Ecclesiæ lumen, norma pastoralis vitæ, princeps omnium litterarum, & altitudine doctrinæ supergressus terminos atq. captum humanæ mentis. Nudæ cubauit humo Basilius, arido pane famem, aqua profluente sitim leuabat, horridi contextus lacerna tegebat corpus, totoq. vitæ cursu dedit exemplum; siue quis in solitudine contemplando, siue quis in hominum frequentia versando, & agendo, felicem huius ærumnosæ vitæ mereri exitum velit. Ambrosius ex huius viri disciplina, & imitatione mistam, & compositam ex vtroque genere vitam instituit; & otij monumenta suo loco seperatim, exsecuturus, nunc pergam explicare actiones & negotia; quæ narratio pari cum legentium iucunditate summam ipsius Pontificis admirationem habebit. Claudianus & Secundianus Episcopi, corrupta in Arium mente, veluti familiam ducebant, audaciſſimi mortalium, & importuniſſimi; quorum artes, & commenta dolosque non facilé quisquam intelligeret. Hi homines, postquam Ambrosij constantia, & robore decedere sibi

sibi quotidie magis opes, & partam adhuc authoritatem vident; eiusmodi consilium iniere, vti se se catholicis inserendo, laterent sub tutela nominis eius; intimo sensu tamen dogma fouerent Arianum, & quando vis aperta non procederet, ex occulto rem gererent. In id ipsum aptatis rebus dispositisq. consilijs, petunt supplices à Gratiano, vti conuocari iubeat ex omnibus vndiq. terris Episcopos; velle se nimirum in eo conuentu maximam nominis suo labem demere, qua labe sint notati, tanquam Catholicæ communionis expertes, diuersam fidem, & contraria instituta sectentur. Id postulatum speciem aliquam habebat pietatis, & prope faciebant religiosi animi fidem iteratæ preces, atq. conatus irrequieti. Cæterùm erat iniqua res, & temeraria nimium quantum, postulare, vti duorum hominum causa to tgrauissimi patres, tantis discreti spatijs terrarum atq. maris, ab sedibus suis excitentur, & interea dum consulitur infelicium atq. desperatorum hominum existimationi ac dignitati, destituantur Ecclesiæ pastoribus suis, idq. graue detrimentum Catholica res patiatur. Sensit artem, præuiditq. periculum Ambrosius, nec distulit, quominus obuiam iret. Simul Iustina pro suis impigre capessit pugnam. Ea commendante Arianos, Ambrosio arguente, & increpante, multis contentionibus agitata, eò deniq. deducta res est, vt Aquileiæ conuentus haberetur, libera tamen potestate, si cui conuentum eum obire non placeret. conuenerunt Episcopi propinquis ex locis; Africa, & Gallia legationes

tiones misere. Primo supra cæteros loco sedit Aquileiensis; id Ecclesiæ vetustati datum. Proxima dignitas Ambrosio, quem satis constat, & secundo loco sententiam dixisse, & authoritate præcipua concitores ipsos oppugnasse concilij, multiq. grandiores natu pontifices, & actionis, & subsellij gloriam ei viro concessere. Claudianus, & Secundianus retecta quidem fraude, sunt damnati, neq. processit improbus conatus, quo se se voluerant immiscere Catholico cœtui, vti nominis eius obtentu sectam Arianam amplificarent. Obtinuere tamen id quod proximum erat, vt apud nonnullos ex imperita multitudine censerentur clari & magni; quippe quorum causa concilium habitum fuisset, tanti moliminis res, nec vnquam sine ingenti totius Ecclesiæ motu susceptа & agitata. Sed non ideo quiescebant importuni homines, & lymphati. Iactabant spem suam irritam, asperum atq. præfractum Ambrosium, repudiatas preces, & negatam atq. clausam pio dolori salutis viam. Palladius erat in eo conuentu, præcipuus instigator Arianorum, & sectæ maximum momentum. Is concoquere non poterat repulsam, ac postquam se se versasset in omneis partes, eò demum est reuolutus, vt à patrum authoritate ac sententia prouocaret ad alios iudices, & ad eos maxime, qui nullis initiati sacris forent, nulla sacrorum administratione, & cura. Offendit animos tam flagitiosa prouocatio, & ipse in primis Ambrosius hominis notandum esse temeritatem arbitratus, pronuntiauit, indignum esse Pontificatu, qui pontificum

stare decretis abnueret, ac velut in Ecclesiæ contumeliam iret in iudicium ad profanos magistratus. Hac sententia perculit Palladiuum Ambrosius cæteriq. subscripsere, & concilio finis fuit, fremente nequicquam adhuc Iustina, & frustra miscente precibus lacrimas, querelas, quæue alia quatere, ac mouere iuuenilem principis animum possent. Tanta Gratiano pietas in Pontificem erat, nec apud ipsius animum tam valida nouerca, vt obsequij reuerentiam excuteret. Sic, & ille meruerat officijs erga iuuenem, & paternæ voluntatis significatione; otij quoq. fructibus & ingenij monumentis, quam vitæ suæ partem Ambrosius pœne totam ad ipsius arbitrium detulisset. Nam vt cuiusq. rei cognoscendæ studium incessisset Principi, statim sapientiæ summus è suo lumine lumen accendebat, commentando in eam ipsam rem, & scribendo. Hinc prodiere libri de fide, ac de Spiritu sancto, itemq. de rebus alijs alij, quorum postea subtilitatem, & acumen sine fine posteritas est admirata. Ac eò tandem familiaritatis processere, alter quidem communione litterarum, & ingenij, alter verò morum, & imperij facilitate, vt quædam inter ipsos vitæ societas esset; ac Iustinæ crebro voces audirentur huiusmodi. Se videlicet iam esse peregrinam & hospitem, vel seruam potius, & ancillam; has Valentiniani manibus inferias dari, vt ipsius vxorem in animo successoris professoria lingua sacrificus anteiret. Hæc erant verba, & muliebres querelæ.

relæ. Cæterùm tanquam oblita solitudinis suæ, oblita imperitantis priuigni, sæpe ex occulto, nonnunquam aperta vi lacessebat Ambrosium, & aduersariam illam sibi sectæq. suæ dirimere necessitudinem conabatur. De Pontifice ad Cæsarem, de Cæsare ad Pontificem transmittendo compositos ad suspicionem inuidiamq. sermones, tentabat animos, si forte accipere offensionem possent. Illi stabiles & inconcussi, perseuerabant egregia concordia & fide; quam vno exemplo notasse satisfuerit. Vir clarus, & opulentus erat Mediolani; Pagano fuisse nomen perhibent. Is cætera vita minime malus, vna re noxius & capitalis habebatur, quòd iaceret in omnium ferè mores & instituta, probra & cauillos, & intemperantia linguæ dehonestaret famam, vt fortè aliquid in cuiusq. rebus & vita non placeret. Vulgò illius amaræ voces timebantur, & quò plus authoritatis inerat virò, hoc magis atri sales, & aculeata dicta penetrabant. Forté hic aliquando in amicorum cœtu, Gratianum, pecudem auream, & patre indignum appellarat, subieceratq. causas, quæ propediem id euersuræ imperium forent. Nullum vnquam æuum fuit absque proditorum veneno; nihil magis Principes odere, quàm vocis libertatem, ipseque adeo Paganus, siue natura commotior, vti dictum est, siue offensione quapiam interposita, processerat longius, quàm vt æquæ aures paterentur. Itaque statim accusatum, & damnatum sequi pœnam oportebat, vt afficeretur triumuirali supplicio.

Non

Non deprecatores multi, & gratiosi, non ipsius claritudo, non magna merita exitium auertebant. Exciuit ea res Ambrosium, commotusq. talis viri casu, & licentiam linguæ proprium hominis esse malum ipse secum reputans, extemplò contendit in regiam leniturus Principis iras, & natiuo vitio prolapsum hominem erepturus pœnæ tam atroci. Fortè Princeps intra domestica septa venationi ferarum intentus, eo ludicro meridianas horas fallebat, quo tempore Ambrosius ad ipsam Palatij portam accessit. Cùm ea parte non pateret aditus, per posticum ingreditur, & obuersis in spectaculum omnium oculis, nemini conspectus ipsi mox obrepit Gratiano. Consurgitur & accurritur vndiq. & ille breuem fore moram præfatus, concedisibi Paganum petit; nec vltra verbis opus fuit. Absolutus illico est & dimissus, quo negotio, Nouerca, & vniuersus Arianorum cœtus intremuere. Haud multò postea lata lex est, quæ conuenticula Hæreticorum damnabat, neq. dubium habebatur, Arianos designari cum auspice ac principe nominis eius Iustina. Non tradunt annum authores, quo anno, religionis atq. negotiorum causa redierit Romam Ambrosius, ibiq. sua in patria plurimo concursu, & gratulatione sit celebratus. Consentiunt tamen iuisse, tempusq; profectionis notant, quo tempore, compositis Mediolani rebus, & redacta in tutum Ecclesia, ei liceret peregrinari, & abesse. Ego nihil dubitem affirmare, quin hoc ipsum illud possit esse tempus, quippe quo vana sine viribus Iustina, & Gratianus ipse parens Ecclesiæ velut alter, securitatem

otiumq.

otiumq. præstarent. Nam ea quæ insequentur, continuas insidias, manifesta pericula, sæuos tumultus habebunt, eritq. Mediolanensis Ecclesiæ status eiusmodi, qui vel mediocriter solicitum de suo grege Pastorem euocare domum posset; nedum vt Ambrosius ipse tunc aliquò proficisceretur. Porrò de tota Peregrinatione sic accepimus. Statim vbi Romam peruenerit, dedita per vrbem fama conuenisse proceres ad illum, & rogasse, vti de fidei mysterijs ad multitudinem concionaretur; auere populum Romanum vnicum veteris gloriæ specim intueri, & sonum illius diuinæ orationis audire; neq. recusatum ab Ambrosio. Ita ingenti omnium lætitia magnoq. animorum motu concionem auditam; ei Damasum quoq. Pontificem Max. interfuisse. Dein ipsum expleta pietate, cuius causa venerat, confectisq. negotijs redijsse Mediolanum ad suum Pastorale munus; Hoc esse Romanum iter Ambrosij. Addunt quoq. miracula, quæ referã prout in vetustissimis annalibus extant. Ac primum illud memoratur tum temporis ipsius ordine, tum rei, quæ accidit, euentu. Diuerterat ad cauponem ex itinere fortè ita vti fit Ambrosius hominem scelestum, & impium, & inflatum opinione sui, tanquam quotidiani quæstus incrementa partæq. per id mercimonium opes, emolumenta fraudum ipsius, & præmia flagitiorum forent. Id in omni fere congressu iactabat intemperanter, addebatq. quoties in eum sermonem ingrederetur, prospera sibi multa & iucunda, triste nihil vnquam accidisse. Sic inter suos, sic apud hospites gloriabatur. Cum hoc

homine

homine voluerat Ambrosius in digressu colloqui more suo de rebus diuinis, & maiorem aliquam hospitij mercedem persoluere, quám quæ auro, vel argento iam esset persoluta. Sed ille memorando statim repentinas opes, & felicissimos rerum suarum euentus, & quæ alia sordidus negotiator haberet in promptu, cæleste beneficium vitauit, vltroq. monitorem intempestiuum cauillis incessebat. Iam appetebat iusta Numinis indignatio, cuius ineuitabile est telum, idq. diuinitus Ambrosius præsagiuit. Inclamat repente suos, qui per infaustæ domus diuerticula, sarcinas colligebant, & postquam momento temporis adfuere; ite mecum hinc inquit; nam vltra stare tecta hæc est nefas, & mox infandis capitibus incident ruinæ. Horribile dictu. Conscensis equis vbi Mediolanensis excessere, corruit domus, & cum vniuersa familia dominum obtriuit ac elisit. Hoc in ipso contigerat itinere. Mox Romæ, cúm inuitatus á principe fœmina, vt in ipsius priuato sacello rem faceret diuinam, descendisset obuia comitate, & perlitasset, alia res accidit, cuius admiratione repente tota ciuitas in antiquum ciuem, nouum hospitem est obuersa. Matrona trans Tyberim habitabat. Ibi in vicino, plebeia quædam (conditione ac sorte fuisse balneatricem ferunt) inueterata paralysi totis artubus intremiscens dirum exemplum erat eius morbi, & sicuti medici pronuntiabant, non videbatur illa paralysis, sed pestis quædam noua longe tristior ac fœdior, cui ne nomen quidem in tanta calamitatum humanarum varietate posset inueniri.

ueniri. Adeò quatiebantur membra, & collidebantur inusitatis motibus; corpusq. suo tanquam intortum vortice fluctuabat. Hæc mulier, siue monstrum potius, in Ambrosij conspectum defertur à suis; rogant, obsecrant, vti ferat opem. Simul ipsa in tanta corporis calamitate compos tamen animi, spem concipit & preces, & vota, vestisq. laciniam tremulo contingit capite tamquam oscularetur. Eo scilicet contactu collegit resolutos artus, & inquieta membra, stetitq. ceu passa nihil vnquam. Id præter Paulinum æqualem Pontifici referunt alij quoq. scriptores, quorum, aut incorruptam existimare fidem oportet, aut omnia rerum antiquarum monumenta in dubium vocare. Et vrbem Romam quidem Ambrosius in hunc modum obstupefecit admiratione rerum suarum, voluerantque retinere plusculos adhuc dies, vulgata in terram Insubriam querela, quòd præcipuum illud Romanæ rei decus haberet sibi ac detineret. Sed ille iam inueterauerat hanc patriam, & redijt. Reuersum antiqui conatus, & artes Arianorum excepêre, quasi proferent meditata per ipsius absentiam scelera; & fortasse factum ipsa peregrinatione remissiorem ac desidem arbitrabantur. Fauebat, vti demonstratum fuit Gratianus Ambrosio, totaq. Cæsaris domus in principis composita voluntatem & inclinationem, aut Catholicos gerebat spiritus, aut simulabat, solita seruientium arte. Iustina verò, tanquam interiecta sinceris, & falsis, illos qui-

dem omni tentabat ope, si quo pacto posset inficere, & auferre, hos autem intentè custodiebat, ne forté respicerent flagitia & errorem suum, ac veluti dilaberentur ab signis. Ex eorum numero, qui religionem aliam intimo fouebant spiritu, aliam fronte ac sermone sustinebant, duo pessimi homines agitarant. Ambrosij virtutis ac ingenij famam apud populum eleuare, quod si caderet ex animi sententia, non ambigerent, quin minus in posterum ipsi foret authoritatis, minusq. concionibus eius assentiretur multitudo solita comparare magnos viros promptis animi motibus & ipsa celeritate linguæ. Erant autem ipsi petulanter audaces, & sermone cito, tincti litteris, & certaminibus assueti. nec vltimum in aula locum obtinebat; fuisse cubicularios ferunt. Ibi nacti locum & tempus, & frequentiam eam, quam esse diuulgandæ rei opportunam existimarent, perdifficilem Ambrosio nodum obijciunt, de Incarnatione Verbi, statimq. iubent in illo cœtu, quædam arcana mysteria, & diuinæ mortalitatis inenarrabiles modos explicare. Quicquid autem effaretur ac responderet, parati venerant in vtramq. partem vt saltem concertatione verborum, & pompa, illius ingenio ac doctrinæ pares uiderentur. Sensit artem & insidias Ambrosius, ratusq. coercendam esse temeritatem hominum eiusmodi, respondit, se, postero die frequenti concione quantum assequi diuina mortalis posset, totam eius mysterij rationem explicaturum; adessent modò, & in illo

illo celeberrimo conuentu sententiam ipsi quoq. vicissim suam aperirent. Si veritatis, quàm contentionis essent cupidiores, haud ambigere, quin congressus ille dubitandi finis foret. Postero die, sicuti condictum erat, ingreditur templum Ambrosius meditata orationis maiestate ac temperamento, quo scilicet aulicos illos homines, simul faceret compotes veri, simul percelleret ita, vt eiusmodi tentamentis atq. conatibus in posterum esse sibi abstinendum putarent. Exciuit ad concionem vulgata statim fama multos mortales, partim quos audiendi studium & cura, partim quos ipsa diei celebritas mouebat. Postquam cæteri frequentes aderant, quæri iubet Ambrosius, num ipsi concertatores adessent. Post longam moram nusquam apparuere. Indigna res visa, quorum hominum causa, conuentus ille esset indictus, hos homines repente esse dilapsos. Pontifex ipse tamen, conscenso de more suggestu; Debitum ego quidem, inquit, soluturus veni, sed non video creditores meos, qui forsitan crediderant hesterna luce me posse deterreri. Capto dein ambitu, paulatim ad rem ipsam accessit, & altitudine sapientiæ, qua pollebat, simul Romana facundia, & oris dignitate, mysterium illud vniuersum velut in clarissima luce collocauit, vt neq. de tantis rebus ambigeret quisquam, & irascentur eorum leuitati, ac væcordiæ, qui talem virum sibi ad contumeliam opportunum duxissent. Edidit illam postea concionem Ambrosius, acceptum in primis ipsi Gratiano volumen,

qui per eos fortè dies, in familiari sermone, sicut consueuerat, quasdam obiectas animo suo difficultates exposuisset. At homines aulici, qui vadimonio deserto, Pontificem eluserant, triste cæteris exemplum potuerunt esse, ne qui talia in posterum auderent. Namq. cùm ipso concionis tempore, velut facinore suo gestientes ac læti, conscensis equis extra vrbem processissent in campum, ibiq. tum flexo in gyros, tum incitato ad cursum sonipede, militariter exercerentur, effusi repente ac obtriti miserandum in modum expirauere; isq. petulantiæ in Pontificem, & ludibrio finis fuit. Fœcunda tamen sceleratorum aula, & plena Iustinæ artium domus aliud tragicæ improbitatis exemplum tulit; quo casu, aulicis mancipijs pesti Regnorum atque vrbium fæci, est demonstratum, seras fortasse quidem aliquando, sed tamen graues luendas ipsis esse pœnas, cùm sua væcordia ac temeritate supergressi, Principis, aut Senatus authoritatem, Ecclesiæ se se negotijs immiscuere. Genus hominum in ipsa simulatione fidei maxime audax & infidum, & capitale principibus viris, quos dum promereri volunt, trahunt secum in exitium, sicuti Macedonius quidam hoc tempore Gratianum traxit. Ea res gesta est in hunc modum. Priscillianus & assecla, noua in vulgus opinionum portenta spargentes, eoq. crimine damnati Cæsarauguſtano conuentu, cùm nusquam alibi figere pedem, & collocare domicilium potuissent, venerant

venerant hoc tempore fortè Mediolanum, & ea in vrbe consistendi locum quærebant. Vulgata credo prauitas Iustinæ, iuuenis Cæsar, & grauissimis alijs Ecclesiæ rebus intentus Ambrosius, spem fecerant, vel posse latere ibi, vel si deprehenderentur, mouere precibus aliquid, atque tota sparsis vrbe cateruis Arianorum immisceri. De Iustinæ fauore ac studio nihil traditur, creditur tamen, quia non abhorret à cætera impietate, molita fuisse quippiam, vt hominibus huiusmodi sedem pararet, atq. vt cum sua cohorte Priscillianus Ariani mali fieret accessio. Certè iam constiterat nona hæc hæreticorum familia, iamq. sui dogmatis elementis animos inficiebant. Innotuere mox Ambrosio; & ille statim excitatos é latebris atq. cubilibus, non antea destitit infectari; quàm exigeret vrbe laceranda vtique misse abiliter, si Priscillianistæ conspirare cum Arianis potuissent. Ita sublata pestis erat, & illa exul ac fugitiua cohors; pudore simul, & metu confusa, mutare falsa rectis cogebatur, & à consilijs Ecclesiæ perturbandæ ac miscendæ, ad curam suæ salutis animos conuertebant. Macedonius id publicum bonum interpellauit, haud magna clade si cælestis ira intra caput illud stetisset. Perditus homo, ac vænalis, obtinebat in Regia quendam eiusmodi locum, vt Principis nomine diplomata, & litteras obsignaret, addideratque potestati vim maiorem, quam quanta muneris

muneris huius ante ipsum esse consueuisset. Pleraq. ipse decernebat, & scribebat arbitratu suo, nota principum incuria, vbiblandiente sensim otio, partem curarum, deinde, seq. & imperium in vnum aliquem exonerauere, sicut in Macedonium Gratianus ipse iam videbatur exoneratus. Itaque trepida Priscillianistarum turba cum duce suo, facilè id imperij probrum animaduertit, & sibi duxit opportunum. Aditum emercantur, & per eosdem corruptelarum omnium interpretes, & proxenetas qui abundè per stationes, & cubicula dispositi erant, auri vim ingentem offerunt Præfecto, eaq. mercede statim abstulere diploma, quo restituebantur in eas ciuitates & sedes, vnde fuerant electi, totaq. Cæsar augustani iudicij sententia rescindebatur. Execrabilem eam iniuriam in Deum homineq. consecuta sunt ea, quæ sequi par erat, violata conciliorum auctoritate, polluta Ecclesia, contaminatis sacris, & in auaritiam vltimum malorum permissis imperij rebus. Ac primò quidem ab ipso Cæsare Numen orsum, pœnas atroces expetiuit, immittendo bella, & hostes, & clades, quæ res Italas in longum tempus adflixere; deinde verò Præfectum illum originem malorum amouit exitu fœdo ac tristi quem meruerat. Namq. cùm inter bellicos tumultus incursioneq. quotidianas, hærente minaciter in tergum hoste, confugisset ad obuiam fortè sacram ędem, neq. aditum vsquam vllum inueniret, obtruncatur temerè incusans Diuum, cuius in fidem atq. tutelam confugisset. Id ita fore prædixerat Ambrosius,

cùm

cùm alieni periculi deprecator superbo illius limine prohibitus item fuisset. Et Macedonius quidem sic finiuit. Gratiani verò casum vltimum, quo casu, Præfecti sui scelus atq. indignitatem luit, simul initia, & progressus ipsius belli, quatenus rem nostram attingunt, post differam; nouam scilicet Ambrosio materiem laborum & gloriæ, causam quoq. doloris, & luctus. Nunc aliud non leue negotium explicabo, quod aduersus restituendæ gentilitatis authores incidit Pontifici priusquam id bellum, ijq. casus ingruerent. Fuit enim ea quoq. magni discriminis contentio, quippè cuius in exitu ac fine, non Mediolanensis Ecclesia priuatim, sed vniuersa Catholica res ageretur. Initiũ ab ea Senatus populiq. Romani parte, quæ patrios antiquos ritus abolitos atq. sublatos esse publicæ cladis instar ducebat. Subibat veteris consuetudinis insana dulcedo; adolere profanis ignibus aras, & victimas cædere, quia non licebat, angebantur non secus atq. magna clade rerum suarum, & sicuti superstitio est omnis anxia, & vana, ob eam rem iratos sibi Deos pauebant, qui forent nulli. Diu communicando inter se rem & agitando, tandem eò descendêre vt ficta legatione Cæsarem adirent, quod consilium non exitu felicius, quàm initio prudentius fuit. Erant in eo numero primores patrum; ideoq. prompta videbatur ad fallendum via. Ita legatos ad Cæsarem totius nomine Senatus mittunt, cum hac querela, solicitari patres & angi, quia non Romano sacrificarent ritu; ob id ipsum, plenam trepidationis vrbem esse, vulgò

gò cæleſteis iras paueri ob religiones intermiſſas aut neglectas. Petere vt ſibi antiqua ſacra reſtituantur, petere neceſſarios in ea pecuniæ fructus, qui ſint adempti. Hoc ferè poſtulatum fuit; & quò plus dignationis haberet legatio, additum, vt Pontificis maximi nomen acciperet Gratianus quod alij Cæſares accepiſſent; honorificum ipſi, & religionibus fore, ſi ſummus hominum, ſummus quóq. Pontificum eſſet. Cauent atq. proſpiciunt ope ſumma, ne quod indicium eiuſmodi rerum emanet, eratq. prorſus ea cura, vti tentatum atq. confectum eſſe negotium fama eadem ferret. Sed profectò nihil eſt tam incertum, quám humana conſilia, & quæcunq; ſibi mortales inani cogitatione depingunt. Artes autem, & doli maiorem ad ſocordiam accedunt, & anilia tanquam deliramenta, plerunq. exitus inanes habent. Hęc legatio tam ſolertibus inſtructa conſilijs, & fraudibus adornata, quodq. videri mirum poſſit, inter principes, & ſapientes agitata viros, vix egreſſis ab vrbe legatis, emanauit, & pars integra Senatus populiq. ſtatim ſciêre, quid irreligioſiſſimi patrum ſuſcepiſſent. Fit clamor & tumultus ingens, expoſtulant pro ſe quiſq. dolenter iniuriam, & fraudem; & quia verbis ac inani quiritatione nihil agebatur, aueſi penitus in remedia tanti mali, Pontificem maximum (Damaſus adhuc erat) accedunt. Cùm rem ei totam expoſuiſſent, denuntiant ac profitentur, quicquid referret ementita legatio, nihil ad ſe pertinere; ita confirmaſſe animos ſuos, vt ſanguinem effundant potius, quám á Catholica religione deſciſcant. Simul ob

ſecra-

secrauere, vt quando neminem magis attingeret ea fraus, quàm ipsum Christi vicarium & omnium parentem, iret obuiam sceleri, & Cæsarem admoneret. Hæc dicta Pontifici, datusq. libellus in eandem sententiam, quò tanti discriminis denuntiatio testatior foret. Negotium tamen videbatur arduum & anceps, quippe interposita in Cæsarem ipsum adulatione, atq. suspecta multorum fide, qui permisti Iustinæ consilijs, potiebantur aula, & Imperij curis immiscebantur. Ob eas interiectas difficultates, Pontifex Damasus ad Ambrosij confugit opem & gratiam, missisq. celeriter ad eum litteris, & nuntijs, ne in tali tempore deesset Ecclesiæ rebus, obsecrauit. Igitur ille, tanta celeritate quantam ipsa res postulabat, actionem eam ingressus, monere Cæsarem, obtestari consiliarios, arguere legatos, Iustinæ demum omnia meditamenta, & conatus excipere, quæ mulier in ea tentatione præcipuè fuerat extimescenda. Protulit quoq. libellum (nam vnà cum litteris á Pontifice maximo fuerat missus,) quo libello, detestatio fraudis, & preces publicæ continebantur, nec vlla res magis confirmauit Cæsarem, quò promptius aduersaretur. Inde legatio cœpit infamis esse, perculsiq́ue fautores obmutuêre. Sic aduersus improbum conatum stetit Ecclesia. Paullò post, inter Maximi arma, Gratiani casus est insecutus, quem scriptores eorum temporum, & infensa plerunque principibus fama, in cælesteis iras retulere, tanquam ob restitutos à Macedonio Priscillianistas,

Princeps ipse Catholico nomini communiter, & ipsi priuatim Ambrosio piaculum deberetur. Ego censeo rem sicuti gesta est, simpliciter exponendam, nullam interpretationem, nullum aliud triste iudicij nostri verbum inferendo, quám vt dicamus, eiusmodi casum fuisse, quo potuerint viri principes in omne tempus admoneri, ne religionis, & Ecclesiæ curas incurioſe, ac segniter tractent, neue cum reliqua rerum mole, id alienum esse negotium sinant. Cæterum tamen ex diuerso non abnuerim potuisse, Gratianum occumbere nullo iræ cælestis telo, nulla Numinis vindicta, tantùm solita vicissitudine, ac varietate, qua permisti priuatis hominibus principes, boni malis, in bello, in pace, per omneis lethi vias quotidie mortalitatem explent. Id adeò dictum volui, ne cui fortè videretur studio pietatis, ac religionis in religionem trahere omnia quæcunq. fiunt in rebus humanis. Scilicet quia Sacris institutis attinemur, eaq. mihi placita est vita, erunt fortasse, qui dici hæc á nobis veluti fauore partium iactent. Sed redeo ad initia belli, quod, &si religioni constituendæ ac sceleri puniendo, excitatum videri diuinitus potuit; habuit tamen ex humana cupiditate causas; solitæ Principum artes, & animorum irritamenta non defuere. Maximus erat domui Cæsarum annexus iam inde à Constantino Magno, ardentis animi vir, potentiæ supra modum auidus, & impatiens priuatæ vitæ, quam cùm aliquandiu toleraſſet, abruperat hoc tempore præfecturæ cuiusdam illecebris inuitatus, & publica mala sibi in occasionem trahens.

Is

Is cùm ex Britannia trascendisset in Galliam ausu felici ac magno, statim legiones infensæ Cæsari venié-tem excepere. Et Cæsar, cum excitus, magnitudine periculi tenderet in hostem, in itinere, dolo suorum cadit, quodq. Numinis irati horribile videri signum potuit, antequam caderet, ab omnibus repente destitutus, & quacunq. fugeret, eiectus, frustra, diuinam, & humanam opem implorauit. Ea res tantum Ambrosio dolorem tulit, quantum adhuc ipsius monumenta præferunt ac testantur. Laudauit mortuum haud sine gemitu, estq. grauiter inuectus in proditorem exercitum, in raptores alienæ ditionis, in sortem humanarum rerum, quæ cùm ab eloquentissimo viro perorarentur, erumpebant alijs quoq. lacrimæ, & flebiliter nomine Gratianum ciebant. Hæc fuerunt initia belli, quæ portendêre statim eum finem, & eas calamitates, quæ postea sunt insecutæ. Quòd nisi Resp. tum Ambrosium habuisset, profectò maiora etiam damna, non Ecclesiam modò Mediolanensem, sed vniuersum Imperij statum afflictassent. Nam hosti opportuna omnia erant; Valentiniani ætas, Iustinæ malus animus, discors aula, subiectorum animi, quales in Rep. tam ancipiti possent esse. His interijcitur domesticus Ambrosij luctus amisso Satiro fratre, cuius vitam & instituta tradam, & Historia se se tantisper á belli cladibus in hoc veluti funeris officium auertet. Laicum siue populare vitæ genus placuerat Satiro; sed castimonia ipsius, & cælibatus, & magnæ virtutes, Ecclesiastici hominis imaginem præferebant. Iam inde á præfecturæ primordijs in Æmi-

liam ac Liguriam, & postea Mediolanum assectatus fratrem, nunquam discesserat ab ipsius latere. Et postquã illum ab administratione Reip. profanoq. magistratu Deus ad res Ecclesiasticas auocarat; particeps curarũ obierat sedulus omnia negotia, quę domus administratione cõtinerẽtur, ne quid scilicet diuinas Pontificis occupationes interpellaret. Sed quamuis ipse humana tractaret, hæq. vices in eum ab Episcopo forẽt inclinatæ; haud tamen ideo deiectam vnquam á rerum diuinarum contemplatione mentem habuit. Semper in eam partem obuersus, quicquid ageret, aut loqueretur, pendebat á Numine, & hæc illi prima curarum erat. Naufragus aliquando, cùm dehiscente naui, pœnè submergeretur, nullam, vt cætera turba salutis aut effugij viam tentauit, sed exorato sacerdote, vt salutaris hostiæ sibi particulam concederet, suspendit collo, atq. fretus eo gestamine, se se in aquas demisit, tanta securitate, quanta, si per ficca, & solida gradum faceret. Inde cùm incolumis ad vrbem littori appositam enatasset, suaderetq. requiem vltima lassitudo; perrexit ire tamen, quia nimirum Arianum ibi sedere antistitem inaudisset. Tantus inerat viro Catholicæ sinceritatis amor, atq. tanta contrarij nominis detestatio. Cum Ambrosio fratre, corporis habitu, & pæne indiscreta oris similitudine congruebat ita, vt alterum ab altero dignoscerent homines vnica vestis nota, ac nisi foret id discrimen, quidam error intuentium oculis obijceretur. Par ad extremum vsq. mansit animorum coniunctio, quæ cùm sæpe aliás, tum extremis hisce diebus est declarata magna familiarium approbatione, & iucunditate. Nanq. cùm

eius-

eiusmodi fortè res, & lites incidissent, quarum rerum, litium causa, in Africam Satyro proficiscendum esset, nisi præcipuam auitæ opulentiæ partem, quam tenebant in ea terra, vellent amittere per incuriam, primó quidem anxius caritate fratris ac desiderio, cunctabatur, ac ex die diem ducebat; itemq. Pontifici grata erat cunctatio et mora. Sed vbi negotium instabat graui cum periculo, ne vltro prodegisse videretur pauperum alimenta victo demum vterq. fraterni amoris sensu, rem ita componunt; vti proficisceretur Satirus, negotioq. cõfecto, Mediolanum rediret; Ambrosius interim precaretur á Deo, sospitem reditum, atq. ne vltimum illud inter se colloquerentur. His ita condictis, digreditur Satirus, videbanturq. plane animos aduersus desiderium obfirmasse. Sed Ambrosius ipse non obfirmarat, accidit q, post aliquot ab digressu dies, vt solicitaretur inani fratris imagine, ac mœrore quodam intimo sæpe requireret oculis vnicum illud solatium, & leuamen. Cùm desideriũ & recordatio iã essent acriora, quám vt ferre animus posset, eligit è suis familiaribus, quẽ ad huiusmodi subita & loginqua maximé strenuum ac fidum habebat. Huic in eam sententiã dat litteras ad Satirum & mandata; retro conuerteret iter, ac rediret; illius opera se nõ posse carere; Deũ ipsum visurũ esse, ne pauperes sui fraudarentur eo subsidio, quod iret vindicatũ. Verùm Satirus, mutatis ad celeritatem iumentis, & præciso mox pelago, processerat longius quàm vt assequi nuntius posset iamq. erat in ipso rerum limine, quarum causa fuerat profectus. Itaq. nihil aliud facere potuit, quám vt celerrime conficeret omnia; & Deus ipse quasi fauens concordiæ fratrum,

atq.

atq. tam vnanimi vitæ, sua præsenti discussit ope tricas, & difficultates, quæ versabantur in causa, quò citius eorum desiderium expleretur. Ita, re feliciter transacta, redonatur Satirus Ambrosio, quem per totum illud tempus obseruauere proximi magis quàm vnquam antea precibus intentum, & flexo non nihil in mœstitiam ore. Marcellina quoq. soror (ea nunc in sacrarum virginum cœtu erat Romæ) Diuo Laurentio Martiri votum nuncupauit, si frater incolumis reuenisset. Voluerat ei Symmachus persuadere, vt procul à belli periculis abesset, neue rediret Mediolanum ad certum exitium. Sed data fides, & Ambrosius ipse pluris fuêre. Haud multò post moritur, quo suo luctu Pontifex credidit defunctam esse Remp. imminentibus malis. Idita scilicet optauerat ipse, & petierat à Deo opt. max. vt quicquid illud ingrueret in res Italas calamitatum, & malorum, suo potius expiraretur capite, ac ipsius intra domum staret ira. Sed postquam tanta domestica clades venit, neq. tamen erat finis bello; excelsum illum animum quatefecit humanus sensus, atratoq. Pontifici socia doloris vniuersa fere ciuitas fuit. Nobilitas clarissimum virum, pauperes parentem, Ecclesia Pontificem alterum flebilibus querelis vrgebat. Mortuus à fratre est laudatus, extatq. concio maximum ornamentum funeri, quamuis in tanta publica mœstitia nihil deesset. Postea honores additi, queis coloretur inter sanctos, nempè templum, & religio, quæ non sunt huius temporis ac loci. Amisso fratre, Pontifex Ambrosius, negotia pro sola-

tijs

tijs accipiens ad Reip. curam animum erexit neq. deerat materies, cùm Valentinianus Cæsar, post Gratiani casum, velut ictus orbitatis metu, simul attonitus horrore belli, supplex ad illius opem confugisset. Primum paternæ curæ munus, quo res Cæsaris afflictas excepit ac sustinuit, fuit illa nobilis ad Maximum legatio, cùm subitò profectus in Galliam sua repressit authoritate victorem tyrannum, & flexit ita, vt nequaquam ille pacis conditiones adspernaretur. Interciderunt acta legationis eiusmodi. Sed minime ambigitur, quin tunc Maximus in gratiam Ambrosij deprecatoris abstinuerit Italia. Hoc adeò scriptum reliquit Ambrosius ipse in ijs litteris, quibus postea Marcellinæ sorori memorauit Iustinæ infectationes, & furorem. Igitur Tyrannus exoratus ab Ambrosio, sustinuit infesta nunc signa, mox infestior adfuturus. Annus hic ipsi iam erat alter ab rerum nouarum exordio, tertius & octuagesimus à trecentesimo salutis humanæ, pontificatus initi decimus Ambrosio; quo anno, sicuti modicum in tempus ab ipsius Maximi armis, & bello, quies fuit; ita noua certamina fœdiq. tumultus in ciuilis prope belli faciem Ambrosium exercuêre, donec maior ille metus quietem iterum præstaret. Ab reuiuiscente Deorum inanium cultu, ab Arij reliquijs, & eorum duce Iustina, ab Iouiniani scelere, multiplex & graue negotium incidit Pontifici, eaq. spectacula Mediolanensibus fuerunt. Etiam tempus hoc fuit, quo Martyr Vrsula cum agmine suo, & diuini spiritus Augustinus, ingenti glo-

ria

ria Catholicam Eccleſiam auxere. Hic magis pertinuit ad nomen Ambroſianum, & memorabitur ſuo loco: tempore prior fuit Vrſula, cuius item memorari finem oportet, quia multæ reliquiæ virginum earum ad Mediolanenſem Eccleſiam peruenêre, & quia concionanti per id tempus ad populum Ambroſio gratiſſima ea materies fuit. Maximus, erecto, ſicuti dictum eſt, ad imperij cupidinem animo, cùm peruenisſet in Armoricos, eamq. prouinciam facilè debellaſſet, pulſis incolis, partem exercitus induxit in vacua tecta & agros, qui poſtea de vetere militum patria, Britanniæ nomen accepere. Virorum ſatis erat; ſexus alter deſiderabatur, ſoboli propagandæ eaq. inopia, non vltra hominis ætatem duratura res videbatur. Inde Maximus efflagitat à Rege Cornubiæ per litteras, vti tantum puellarum concedere velit è ſuo Regno, quantum in matrimonia duarum legionum ſufficiat; ita frequentari Armoricos poſſe. Non abnuit Cornubiæ Rex, habitoq. delectu, virginum vndecim millia Londini in naues impoſuit; ſimul Vrſulam filiam Connano regionis vniuerſæ principi deſignato iam antea fortè deſponſam in id matrimonium mittit. Cùm proſpera velificatione præciderent æquor, aduerſi repentè flatus onerarias ad ipſa penitus littora Germanorum abripuere. Melga, & Gaunus, latrocinijs infames ea tenebant littora, & in conſpectam illico prædam tendunt. Vbi piratica turba, opportunum libidini ſexum, opportunam ætatem animadueitere, flagitioſis, pro ſe quiſq. blanditijs puellas aggrediuntur. Illæ ſed enimuerò

uerò cùm recusarent, versa in furorem libidine ad vnã omneis, obtruncantur. Hunc habuit exitum Vrsula cum cæteris, quamuis alij rem longe secus vniuersam exsequantur, in contraria nimirum & absurda diuertentes. Ac sanè miramur, etiam in ipsamet Ambrosiana breuiaria codicesve quotidianæ precationis, narrationem eam adulterinam irrepsisse. Quippe sic habent. Abhorrentem Vrsulam à regio matrimonio, postulasse, primùm quidem, vt iuuenis ipse, cui fuerat desponsa, Christiana sacra sequeretur, deinde verò, vt sibi decem adsignarentur virgines, quæ singulæ millenas alias haberent in comitatu. Regium illum iuuenem obstupefactum admiratione postulati, perculsumq. diuinitus, vltro Baptismum appetiuisse. Virgines dein ipsas, Vrsulæ monitis à patria superstitione traductas ad Christum, cum ipsamet agminis duce peregrinantes ad sacra loca, Romam, inde Coloniã peruenisse. Ibi cæsas Hunnorum sæuitia, quæ gens tunc in ea terra grassaretur infensa Christo. Hæc super id quod ab nullo satis certo authore traduntur, promptè confutaueris ob indecôta nimium & aliena. Id nobile Martiriũ accidit anno CCCLXXXIII. quã rebus nostris inseri narrationẽ, ob eã quoq. causam operę pretiũ fuit, vt ex Mediolanensis Ecclesiæ libris, & cõsuetudine tolleretur error, qui publicę pietati fraudem adhuc feciset. Sequitur annus insignis graui cotẽtione. Ambrosiũ inter & Symmachũ, quæ cõtentio miscuit humana omnia & diuina; eòque rem adduxit, vt periculo propiores fuerint, qui vicêre. Tunc de Christiana religione prope est actum, ac dum Imperio, parcit barbarus, Romani hominis importunitate ac scelere laborauit Ecclesia.

Certatum est autem, non armis & bello; sed quæ esse dimicatio maior solet, ingenij viribus, & eloquentia, simul gratia & fauore, & artibus, queis pars vtraque abunde pollebat in rectum aut prauum. Eius negotij series altius est repetenda Q. Aurelius Symmachus ea ætate fuit Romæ vir clarissimus, congestis in eum omnibus à natura fortunaq. bonis, honoribusq. quos ciuile fastigium caperet Pontifex, Augur Senator, Præfectus vrbi, quodq. superbiam & fastum facilè posset augere, nihil nouum in penatibus, & maiorum inclita facta celebrabantur. Is vnicè deditus inanibus Dijs, Gentilitatiq. toti, suas, & magistratus opes, conferebat eò, vt quæ Gratianus aboleuerat sacra, reuocaret, ac noui nunc principatus occasione, ratus aliquid audendum, cùm sibi præparasset in aula multotum animos, in modum orationis, litteras ad Valentinianum mittit, queis Aram Victoriæ, & Vestaliũ immunitates postulabat restitui ac reponi. Et quia verebatur, ne ipse cum factione sua, momenti parum afferret ad impetrandum, adhibet artem priore quoque legatione frustra tentatam, vniuersique Senatus id esse votum fingit. Valentinianus enimverò trepidare, nescire, quid faceret, quati, simul matris authoritate, simul improborum suasu; destitutus quoque Gratianus, & faciles nimium ad rebellionem animi ante oculos obuersabantur. Nolle repudiare Senatus preces, nolle rursus tam impij decreti auctor fieri. Sic distrahebatur ancipiti cura, & humanæ more mentis, vbi maius exitium ostendebatur, illuc inclinabat, audebatq. tantum facinus ipso pauore. At Ambrosius nunquam

segnis

segnis & incuriosus ad ea, quæ coniuncta cum Ecclesiæ rebus forent, statim vbi de Symmachi postulatis totaq. relatione cognouit, componit illico litteras cũ acerrima Deorum insectatione, nutantemq. Valentinianum hisce litteris confirmat, ne fortè labasceret ad impia & iniqua. Ea quasi subitaria fuit propugnatio & catholicæ religionis tutela. Paullo post nactus exemplum ipsius orationis, quam Symmachus ad Cæsarem misisset, instituit eius orationis omnia capita sententiasq. confutare violentia pari, quam victoria etiam est insecuta. Si quis videre volet duo simulacra facundiæ, quæ temporibus illis viguit, conciones extant vtriusque monumentis inclusæ. Nos omittentes ipsorum verba, sententiam referemus, vt neque crescat opus alienis verbis, neque tamen absint ea, quæ clarissimi viri disseruêre super negotio, in quo tota Christi fides agebatur. Igitur Symmachi orationis hæc fuit summa. Cum vetere querimonia, & postulato, se nouas ab Senatu preces afferre, postquam iusto dolori cœperit aliquis esse locus, & postquam depellere superiorum temporum iniurias liceat. Antea factum iniquorum hominum arte, ne aditus daretur, quia scilicet intelligerent, si foret audita legatio, ipsis de causa fuisse cadendum. Nunc ad vindicanda maiorum instituta præfectum eundem, & legatum iterum adesse, quem publica commoda tractantem, duplex ille titulus introducat, & commendet. Cæteros mortales in eo laborare, vt sibi factioniq. suæ potentiam struant; Senatus curas respicere publicam salutem, & bonam Principis æternamq. famam. Quid

enim profectò conducibilius esse principum existimationi ac nomini, quàm si percrebrescat apud genus humanum, ipsos insistere maiorum vestigijs, & in tanta rerum omnium licentia, nihil penitus vlurpare velle, quod non sit eorum authoritate sancitum. Petere igitur & orare, nihil aliud, quàm vti restituantur eæ religiones, quæ tandiu conseruauere Remp. & statum imperij. Ne barbariem quidem ipsam posse dissimulare, quemadmodum vtile sit ac salutare, retineri Deorum numina, & religiones inueteratas. Aram certe victoriæ nominatim ab omnibus exposci tàm fidum illud & amicum Imperio Romano Numen, illam quæ tãtum terrarum, tot triumphos adiecerit Cæsarum gloriæ. Huic religioni pueros insueuisse; perseuerarent igitur senes, posteritas imitaretur. Nam quod Imperator olim Constantius abrogauerit Deæ suum cultũ, nequaquam id stabile decretum fuisse, ideoque principibus esse cauendum, ne sectentur exempla, quæ certissima iudex omnium rerum ætas improbarit. Quam porrò iurisiurandi, formulam, quod fidei pignus, quem fœderum tenacem fore, si ara Victoriæ maneret abolita ac deleta? Nominis eius religionem inseri solitam fuisse testimonijs & Sacramentis, quæ si spernere ac violare temeraria mortalitas insuesset, finem fieri maximo principum ipsorum præsidio ac tutelæ, quorum in verba nequicquam iuraretur. Quamobrem, Principes cæteri sibi potius ad exemplum leg[illegible] gerent instituta Constantij; quod dies, vsusq. damnasset, abominarentur. Eligerent habitos honores dijs, [illegible]ratique toti, deabus, ritibus ac cæremonijs antiqu[illegible]

Suam

Suam cuique religionem esse, suos Deos; & illum, quãuis contrarius ac diuersus à veterum institutis noua sacra suscepisset, delectatum tamen adeò patriæ religionis imagine reliquijsq. vt nihil de prisco Sacerdotũ iure demutaret, inscriptiones & monumenta, templorum origines, nomina quoque conditorum, & quicquid ex inclita illa maiestate supereſſet, admodũ religiosè veneraretur. Vrbem quoque Romam, atque sacrum illud imperij domicilium, & theatrum omniũ terrarum, si funderet humano more vocem ac loqueretur, sic esse locuturam. Iam se grauem annis, & senectute venerabilem, repetere ac vindicare cæremonias auitas, & patrios ritus, & suæ libertatis iura, Deosque, qui Capitolio deiecerint hostem. Siquid nõ placeret in antiquis institutis; at scirent optimi principes, omnem disciplinam, & emendationem esse contumelioſam, quæ grandæuis adhiberetur. Adempta Vestalibus priuilegia, quæ ordo ille antiquitus obtineret; per virginum iniurias ærarium creuisse; manere omnium testamenta, prętęrquàm, si quis agellum legasset Ordini. Quorsum hæc omnia pertinere, si non eò pertinerent, vt fatalia sacra deijcerentur etiam infra libertos & seruos? Sed habere genus humanum dignam huius rei mercedem, sterilitatem agrorum, & anni spes elusas, & publicam famem. Annum exaruisse sacrilegio. Id si fortè non crederent, reputarent, quàm largas antea semper segetes & messes effuderit tellus, & hanc magnæ matris tacitã quasi vocem interpretarentur. Abesset veró tã indigna vox à principatu tam moderato, ac iusto, vt dicerent.

Vesta-

Vestalibus fuisse detrahendum, quod accederet alienæ religionis cultui. Debere sua cuique satis placere, nec vllum adeò speciosum esse titulum posse, quo titulo, Deorum administris honeste auferrentur possessa tot annorum vsu. Iam quidem etiam Diuum Valentinianum seniorem e cælo spectare sacerdotum lacrimas idq. suæ domus probrum auersari; accedere Gratiani quoque nomen, & famã, cuius improuidum factum fraterna cura tegendum esse. Nunquam eum adspernatu rũ fuisse legationem & Senatum, si solus deliberasset. Hæc & alia Symmachus, eloquentiæ forma, quæ propria fuit illius viri, nempe per interrogatiunculas, & minuta quædam puncta. Grandior, & latior Ambrosius, acri simul & leni maiestate contra ea disseruit his ferme rationibus vsus. Nequaquam vrbem Romam, si loqui posset, apellaturam esse vindices ac seruatores eos, sub quorum tutela, tantùm non præda hostium fuisset, quiue, nisi anser obstreperet, inuadi Capitolium paterentur, ac exitio quodammodo rerum omnium indormirent. Potius diuersam illius fore vocem, qua profanos sacrorum ritus, & fœdo pecudũ sanguine manantes aras abominaretur, atque sic diceret. Camillos, Atilios Africanos fuisse, qui seruarint Arcem, qui protulerint Imperij terminos, onustoq. spolijs curru mœnia sint inuecti; horum se armis ac virtute letatisse simul, & creuisse, nõ victimarum extis & fibris. Quidnam tunc profuerit Ara Victoriæ, cùm Romanus triumpharetur Imperator, & captiuus propemodum orbis ageretur? Agnoscere se Numinum fabulas, & commenta, quæ frustra coluerit in hunc diem;

diem; pœnitere vanitatis, cupere admodum emendari, nec pudorem in ea re suum vllum fore, si prouecta iam & grandæua sanaretur. Etiam illud esse inter causas, & incitamenta, quó citius resipiscat, quia scilicet intelligat laborare ciues suos circa Diuinitatis fidem, neque satis explicare, quidnam esset illud, quod loco Numinis haberent, quodq. facerent Deũ. At non ita Christianam religionem hæsitare; certum huic & exploratum esse diuinæ vocis oraculo, quod cœca Gentilitas, per suspiciones atque coniecturas, perq. scelera & pudendas ambages indagaret. Si Vestalium ordo, sancti quicquam haberet aut sinceri, non tantopere laboraturas de priuilegijs ac immunitatibus, re vili, & sordida. Primam virginitatis esse laudem in contemptu rerum earum, quæ decus illud expugnare possint; nihil autem posse magis quàm opes & diuitias inuitamenta voluptatum. Sacerdotibus quoque Christianis nuper adempta fuisse, quæ tenuerant olim, nec tamen expostulasse quenquam; non omnia quærelis, & lamentis impleuisse. Famem ipsam, quæ violatarum religionum iustissima pœna iactetur, etiã aliâs incubuisse terris cúm eæ maxime religiones colerentur; & mox eam insecutam esse fertilitatem, quæ large solaretur aceepta damna, & votis omnium cumulate responderet. Mores patrios, & instituta maiorum, non adeo tenaciter esse retinenda, quin mutentur in melius & exuantur. Nequaquã apud illos omnia fuisse meliora, sed semper aliquid afferre diem, quod olim numerari possit inter exempla; quodq. rudes annos, & absurda primordia rerum arguat.

arguat, Victoriam temere consecratam fuisse diuinis honoribus, & illatam cælo, quæ nihil aliud esset, quàm Dei munus, & virtus militum, & casus. Quam fore speciem religionis, & pietatis, quod spectaculum, quàm sanæ Reip formam, si ficta hæc Dea Romæ ipsa in sede publici concilij stet sublimis, eique circumfusa sacrificantium turba, nidore ac fumo victimarũ inuoluatur. Egregiam verò fidem, egregium Sacramentum, quod huius authoritate Numinis constet. Quantò sanctiora vincula, si iurantes obligentur, vni Deo, quem semotum ab omni concretione mortali, videmus atque intelligimus mente, qui cuncta videt, & audit, qui nec fallere potest, nec falli. Hæc Deorum nomina, quæ vana veterum superstitio sibi finxerit ac somniarit, tot cladibus afflixisse Romanum Imperium, & clarissimos Imperatorum hisce quasi velatos infulis ad exitium ruisse. Repeteretur omnis antiquitatis memoria; quo purius ac sanctius quique sacra fecissent; hoc funestiora Indibria & exempla ipsos præbuisse rerum humanarum, De nostris; quem in hoc genere maiorem fuisse Pompeio? At hunc postquam regna regesq. subegisset, occubuisse mancipij manu, tanquam ad contumeliam inanium sacrorum ostentaretur humano generi, & tanquam ostenderẽt ipsamet sacra, quæ sequerentur bona Sacerdotes suos. De barbaris autem ac extremis vt omittantur alij, Cyrum & Hamilcarem, insigniter elusos propemodum ante aras, quas hostijs, & thure cumularant. Illum cecidisse muliebribus tel[illegible], hunc absumptum eodem igni, quem Dijs accend[illegible]sset, Hæc fuere capi-

ta

ta orationis & sententiæ, qua Symmachus ab Ambrosio confutatus, non potuit obtinere Christianæ religionis probrum, atq. dedecus, vt ritus & sacra gentium inualescerent. Inerant orationi pleraq. alia disputata subtiliter, acutè, cum dolore, cum ira, clementer & benigne, in Symmachum, in Principem, in mores, in tempora; Sed ego persequi omnia necesse non habui, quia scilicet prompta, & obuia cuilibet extant. Hoc difficile certamen incidit Ambrosio, cùm grauiora certamina nondum adessent illa quidem, sed tamen appropinquarent, cumq. malorum origo, Iouinianus, & Maximus, & Valentinianus, & Iustina spe, metu, & suis quisque consilijs aut causis attinerentur. Nondum in Italiam irruperat Tyrannus; nondum transfugæ atque religionis desertori maturæ res erant ad promendum scelus; & Augustam imminentem seditionibus, filij rudis adhuc ætas tardabat. Ita fracto Symmacho modicum otium erat Pontifici, atque hoc ipso tempore Mediolanum venit, Augustinus, quod ex Manichæo furore propugnaculum religionis, nomini Ambrosiano catholica res debet. Nos conuersionem eius & baptismum, & primordia narrabimus, ingenti gloria vrbis Mediolani, cùm ex IV. viris, quorum cælestibus litteris, & doctrina Christianus nititur orbis, duos inibi factos, inibi renatos eadem propè pagina coniungamus, & prodeat Augustinus ex Ambrosij sinu. Augustinus Africanus natione, ciuitate Tagastensis, loco nobilis fuit. Parentes Monica & Patritius memorantur. Hic præmatura morte sublatus, illa processit in extremam senectam,

fæmina sanctitatis eximiæ, & desperati postea filij pœnitentiam, ac ex pœnitentia gloriam illam ingentem adsecuta suis lacrimis. Natalis annus puero, quo Lollianus & Arbetio consulatum inchoabant. Is simul atque loqui, & explicare gressum cœpit, apparuere signa magnæ indolis, ad vitia, siue ad virtutem, prout, in hanc, siue in illam partem inclinaret. Tanto magis anxij, & soliciti parentes, niti, & sedulo agere, vt flecterent in melius, neque sinerent perire materiam ingentis publice priuatimq; decoris. quantum ille progrederetur ætate, tantum ipsi curam augentes, dare mores, vrbanitatemq; puero, destinare studijs artium queis ad magnæ fortunæ cultum excitaretur, ante omnia, vt pius, pudicusq; euaderet, ad laborare. Ac ille quidem, licet polleret ingenio; tamen neque primas litterulas adamabat satis, neque cætera puerili institutione respondebat voto; contumaciam, & leuitatem, & quæ alia vitia sunt ætatis præferebat. Mox etiam libidines & flagitia grandiorum exarsere. Extant ipsius litteræ, queis cælesti postea gratia cumulatus obiecit, hæc probra sibi, omneisq; paruas & graues culpas dolenter est detestatus. Madaura est vrbs in extremis Getulis, contermina Numidiæ, nec procul ab ipso Tagastensi municipio, quod Augustino natale solum memorauit. Ea in vrbe præceptis eloquentiæ poeticisq; fabellis imbutus, ac ideò væcors & inanis, mittitur Cartaginem ad Philosophos. Cartago studiorum inclita sedes erat hoc tempore, & sapientiæ causa, tota illuc Africana iuuentus confluebat. Ibi vitiorum illecebræ, & malorum inuitamenta, parati comites, administri, & lasciuiente

uiente sodalium grege, pestis & exitium in promptu, statimq. iuuenilis licentiæ princeps Augustinus erat. Tumultuari, & amare, spectaculis interesse, tumere superbia, quãplurimis illudere, nihil ferme patriũ ad morem, donec Deus ipse perdito adolescẽti, veluti per gradus, & per quædam tanti muneris interualla, salutis viam patefecit. Adamauerat ille præsertim Marci Tullij Ciceronis vbertatem, eiusq. ferme lectitabat libros, ex quo leuiter animum ad studia litterarum appulisset. Accidit autem aliquando, vt cùm legeret illius Oratoris Hortẽsium, quo Philosophia diuinitus est laudata, fastidium repente conciperet omnium humanarum rerum, in amorem sapientiæ totus raperetur. Sordebant omnia, præstudio summum illud bonum inueniendi, cuius pulchritudinem atque speciem cerneret animo, vestigia, & ingressum non videret. Inde maior mœror, & solicitudo, è solidæ virtutis cupidine, quám quanta fuerant oblectamenta vanissimarum rerum. Super omnia torquebat anxiam cupidãq. recti mentem illa res, quòd in eo ipso libro, quem non secus ac vitæ normam, & officij magistrum amplecteretur, littera de Christo prorsus erat nulla; Christi nomen autem à matre sæpius olim ingestum atq. cõmendatum obliuioni tradere nullo modo posset. Ita multùm ac varie fluctuatus vertit demum ad sanctiora monumenta veteris testamenti, quorum augustissimam esse authoritatem inaudisset. Ibi fore sibi quietis exordium, & finem errorum cœperat fortè sperare. Sed longe aliter euenit. Namque statim vbi romanæ pompæ floscul isque verborum assuetus incidit horridulã illam & simplicẽ in antiquitatem, euiluêre præ Tullio diuini vates, nec mora, quin sacra

Biblia fastidiose ac superbe reijcerentur. Sicuti reducem ex longinquo nauem, proximamque portui, & ansuersi nonnunquam aquilones retrò medium in pelagus abripuere, moxq. diuerso flatu secundante, pristinum eadem repetit iter, simillima tempestas fuit, quæ salutis portu detraxit Augustinum, vt lento ac tuto postea cursu reueniret. Postquam sacra volumina inspexit, & contempsit, incidit in Manichæos homines, qui egenum veri, & studio consistendi promptum inanibus, captiosis quibusdam interrogationibus implicatum ad sua deliramenta traxere. Ibi, ab nono decimo ætatis anno, ad trigesimumtertium, quatuordecim ipsos annos, grande mortalis æui spatium, corruptus idem & corruptor, fallens, & fallsus Augustinus egit. Manichæi finitimi Priscillianistis, alias, ipsi proprias & suas hæreses habebant, quæ mistæ cum prauissimis illorum opinionibus, & confusæ corpus in vnum, sectam efficerent portentosam ac deformem; fallaces, voluptuosi, callidi, conflati ex vitijs omnibus, & tamen arte mira compositi ad simulationem pietatis. Auctor nominis eius Manes furore & amentia similis nomini; dogmata præcipua hæc ferebantur. Duos esse Deos; frugi quidem alterum, alterum verò nequam; & ex illo meliori Numine, tanquam ex fonte animos hominum hauriri. Christum inane nomen, ac sine corpore vmbrã fuisse, cuius in vicem, simillimi oris homo pependerit è cruce. Nequaquam fore iudicem eum extremo voluentium sæculorum die finitæ mortalitati. Matrimonia impermissa, nullas leges, profanos esse, qui car-

nes

nes edant. Præditas ratione mutas animantes, homini peccandi necessitatem; mali dæmonis instinctus, queis ille solicitet animos nostros, haud vlla ratione posse declinari. Inerant alia fœda dictu, quorum elati fiducia, spem Ecclesiæ Catholicæ vniuersam irridebant, se se Cælo caros æternæq. vitæ securos gloriabantur. Ad ea nimirum saxa scopulosq. cùm adhæsisset Augustinus, nulla inde ratione poterat auelli, propugnabat accerrime sectam, & vti magna ingenia, quamcunque semel in partem incubuere, vi, pertinacia, modis omnibus inualescunt; sic amplexus ille Manichæos, veluti familiam ducebat, & mirificus eorum antistes habebatur. Tunc Monica deplorare perniciem filij, nullam capere partem quietis, iungere pio fletu noctibus dies, & nollet peperisse. Tenet fama, cùm pia mulier in hunc modum afflictaretur, oblatum ei de cælo iuuenem, clarissimo circumfusum lumine, qui clementer ipsam affatus, interrogauerit, ecquæ causa consternationis foret. Illa Manichæam pestem, & lethalem filij morbum referente, pronunciatum ab eodem cælesti iuuene, fore Augustinum in tuto; eiusque rei signum ac pignus Monicam vidisse pari secum ab latere vestigio stantem filium, eatenusq. deinceps anxiam fuisse mulierem, vt diuinæ benignitatis opus vrgeret precibus, nec omitteret humana remedia, ex quibus illud memoratur. Inclitæ sanctitatis Episcopus erat Cartagine, quem constantissima fama sequebatur, tanquam haustam è cælo, diuinæ sapientiæ vim sacro contineret pectore. Cum eo mulier agit, postulat, vt eripiat Manichæis

nichæis Augustinum, & vocatum in certamen ab ea improba mente deducat conuellatq. disputando. Ac Episcopus quidem recusare prouinciam, defugere munus, cùm ita diceret, inflatum esse iuuenem opinione sui, temerarium, & ferocem, neq. ratione pugnandum cum ingenijs eiusmodi; permitteret sanandum veritati ac tempori; nam se quoque pari morbo laborantem olim ea medicina conualuisse. Matrona tamen integrare lacrimas, obtestari per Christi crucem, & per communia vota, ne se irritam dimitteret. Fertur Episcopus ad ea, cælesti spiritu commotus, mirifica verba pronunciauisse, quæ vulgata per Africam, oraculi deinde authoritatem habuere. Non enim potest, inquit, perire filius talium lacrimarum. Has progressiones ad salutem habebat Augustinus, & mysterijs hisce destinabatur Ecclesiæ patronus ac defensor ex infectatore, & hoste, cùm tamen ipse nihil minus agitaret. Mox & Fausti congressus accessit, qui sectæ coargueret vanitatē, animumque flagrantem studio prauitatis illius traduceret ad alia omnia. Celebre Fausti nomen erat inter Manichæos, ipseq. adeò, magnifico incessu, elato supercilio, raro sermone famam augebat. Prorsus fulcire stabula Manichæorū existimabatur authoritate sua; & vulgò ad ipsū ibant, respōsa diuini iuris accepturi, vt quēq. nodus aliquis torqueret. Eo cum homine colloqui vehementer Augustinus cōcupiuit, & auidissime, dū Cartaginē ex lōginqua peregrinatione veniret, exspectabat. Postquā venit, accedit Augustinus, & vniuersam suā de vno trinoq. Deo, de Christo liberatore generis humani, de animorum origine ac fine dubitationem effundit in

sinum

sinum illius; quæ fidem iuuēt, quæ trahant in diuersum, ex media philosophia patrumque litteris exponit; rogat, vti suam ipse sententiam edisserat vicissim, statuat ambigendi modum pro diuturna illa sacrarum litterarum assectatione, qua cognita isthæc, & penitus animo comprehensa super omneis habere possit. Sibi neminem adhuc satisfeciſſe de rebus tantis acquirenti ac disputanti. Enimuerò Faustus veluti deprehensus in arcto, subterfugere primò, ac trigiuersari, longis, & non inuenientibus exitum sermonibus extrahere quæstionē ac detinere. Vt verò tantò magis instabat Augustinus, certaq. & definita, no cōtorta & implicata requirebat, ingenue fateri cœpit, hærere sibi quoq. rationē, nec ad ea, quid respondendū esset, extricare. Simplicitas & inscitia hæc Fausti vehementer à Manichæis alienauit Augustinū, vt ex vno coniectans omneis, facilè statueret apud animū suū, quàm esset inanis & absurda secta, cuius princeps ad præcipua capita trepidaret, seq. tātarū rerum omnino rudem fateretur. Ex eo tempore, neq. Manichæus, neq. Catholicus Augustinus, tædio difficultatum, quæ versarentur in religione, cœpit ad veteres Academicos inclinare, qui sustinēdo ab omnibus rebus assensu, & nihil affirmando aut credendo, tantas humani animi ærumnas vitassent; horū laudare sectam, hos veri cōpotes dicere. Sed ab ipso non longe aberat veritas, appropinquabatq. tēpus quo rudis in hunc modū integerq. discipulus admoueretur magistro catholicæ religionis Ambrosio; iā occulta ratione Mediolanense struebatur iter, & latentes causæ profectionis eius emergebant, ex ipsamet arte, quam factitabat. Quippe, cum traderet eloquentiæ præcepta iuuentuti, eiusque facultatis, vti tunc erant tempora, facilè princeps

habe-

haberetur, cœpit paulatim auditorum fastidire mores & ingenia, quæ super natiuam barbariem & asperitatem, insolescerent etiam societate vitiorum, & certamine iuuenilis licentiæ. Inde migrandi consilium Augustino, tacitaque meditamenta nouæ sedis ac domicilij. Roma est ad id potissimum visa. Sic vela dat in Italiam frustratus dolo matrem, quæ retinendi vel prosequendi studio ad mare vsque fuerat prosecuta. Sed nec Romæ diu erat futurus. Ibi parato domicilio, & facilè ad discendi studium, ob sui nominis famam excita iuuentute, mox pari tædio irrequieta mens occupatur. Tum vrbe tota dispersæ Manichæorum quisquiliæ, tum discipuli ipsi minime Romanis animis fraudantes identidem pacta mercede Doctorem, nouæ conditionis cupiditatem iniecere, statimq; Cathedra Mediolanensis fuit in promptu. Ita Mediolanum tetendit Augustinus, antecedente virum fama, quæ Ciuitati carum eum exspectatumq. faceret. Ambrosius ante omneis auebat cognoscere summum ingenij, & videre, quis ille tanto mentis acumine tam cæcam ageret vitam, neque posset vspiam consistere, vagus, mobilis, & salutis cupidine præceps in exitium. Quare, familiarissime accepit aduenientē, & summa deinceps cum honoris ac beneuolentiæ significatione tractauit. Vicissim Augustinus captus admiratione Pontificis, reuereri sanctimoniam illius, crebrò ventitare domum, & quotiescunque ad populum concionaretur, quam attentissimum sese auditorem præbere. Ac primò quidem inani studio ferebatur illuc & curiositate comparandi facundiam hominis cum ea fama,

ea fama, quam obtineret; mox penetrauere sensa serioq. pepulit animum oratio plena veritatis & fidei, nec iam numeros, & sonitum, & inania, sed solidam illam doctrinam cum Manichæorum vanitate comparabat. Id initiũ fuit Augustino, se tandem ad Ecclesiæ Catholicæ authoritatem aggregandi, profitendiq nomẽ inter lauacri cælestis candidatos. Nam postquam conferendo diligenter capita, & pondere sententiarũ examinando, simul attente consideranda subtilitate, qua diuinus orator concluderet, partiretur, explicaret omnia, sensit nihil ijs rebus, quæ dicerentur, inesse fucati; profecto hic salutem, hîc portum, & exercitæ menti quietem ac terminum ærumnarum est arbitratus. Et Augustinus quidem hoc modo securam in stationem ex diuturna iactatione deductus contractas animo sordes eluebat, donec Baptismi tempus adueniret. At Monica relicta olim in littore; desertoremq. filium prosecuta flebilibus votis, teneris lamentis, spe, metu, desiderio, & quæ alia fert animus maternus; cùm diutius non posset ferre cupiditatem, & amorem, cepit haudquaquam illud muliebre consilium, vt vastum præcideret æquor, & in Italiam caros ad amplexus nauigaret. Hoc fermè tempore Mediolanum peruenerat incolumis haud paruo pretio nauigationis, & periculorum, cùm sua viscera & curas Augustinum inuenisset in Ecclesiæ limine, simulque nacta esset diuini spiritus Ambrosium, cuius imitatione ac exemplo mores, & vitam ipsa suam informaret. Augustinus, & hortatu matris, & veritatis studio, quotidie vehementius in Ambrosium.

ferebatur, auebatq. pectoris arcana, & intimos animi sui recessus, & quicquid scrupulorum ac molestiarum anxia cohiberet mente, penitus in illius sinum effundere. Cum ea cupiditate ac studio crescebat simul admiratio viri, & quò propius mores ac instituta Pontificis intueretur; hoc magis ipsum tacita veneratione complecti, credere summum hominum; cùm cæteram integritate, & abstinentia, tum præcipuè, quia nullis eum muliebriter addictum esse voluptatibus animaduertebat. Etenim eo morbo contactus ipse, ac è sua væcordia coniectans alios, neminem posse carere talibus arbitrabatur. Tanto maior apud illius animum Ambrosius, captabatq. aditum familiari colloquio, quo se multiplicibus nodis exsolueret, habiturus instar oraculi quicquid lingua illa cælestis effaretur. Verùm ea res erat impedimento, quòd negotia & curas, tam priuatæ vitæ, quàm publici muneris in singula ferè momenta sic descriptas habebat Ambrosius, vt fermè vacaret nunquam. Nunc in propatulo supplices erant audiendi, nunc in secreto consultandum; modò sacra distinebant, modò trahebatur ad profana; & si qua fortè talium occupationum intercapedo fieret, legendi vel scribendi cura succedebat. Porrò pars ea vacui temporis districtior & intentior erat omni negotio; vt quamquam promiscue aditus pateret, vulgòq. accederent plurimi; verecundia tamen interpellandi vel apud paratos oriretur. Ita sæpe ingressus Augustinus oratione meditata; semper discessit irritus, eòque desperans & noua subeunte tristitia. Namque cùm non nisi breuis alloquij facultas daretur, ipse

vacuas

vacuas aures, & remotis arbitris intentum vni sibi Pontificem requireret; sic fiebat, vt extremo illo salutis portu prohiberi se tamquam sacrilegum & temeratum existimaret. Attamen cupidine veri, tædioque varietatis eius, in qua versaretur, frequens aderat concionanti, sicuti supra memoratum est, & singula illius verba sibi vitæq. suæ solicitus interpretabatur, si fortè posset ibi vestigium aliquod quæsitæ tamdiu, & nusquam adhuc repertæ pacis inuenire. Præcipuum inter antiqua deliramenta caput erat de hominis creatione, quod pulcherrimum diuinæ benignitatis opus Manichæa prauitas lacerabat impuris mendacijs; nec sanè ipse concoquere dogma poterat Augustinus, quoties dissentanea, & pugnantia, & indigna multa reputaret. Ea vecordiæ pars Ambrosij rationibus primùm omnium est sanata, diuinosque vultus Augustinus, & in hac mortali coagmentatione cælestem effigiem, vnde mox ad cætera gradum faceret, agnouit. Simul intrauit animũ contemptus humanæ gloriæ, cui ad eam diem miseris modis inseruierat; & parua dictu res, commotam iam antea mentem ipsius, ab eiusmodi curis penitus auertit. Nam, cùm Alipio, & Nebridio comitibus aliquando per vrbem incederet, coniecit fortè oculos in mendicum hominem, quem grauido frustulis, & alia corrogata stipe, sinu, lasciuientem, tota quantum pateret via non capiebat. Tunc inuasit Augustinum illa cogitatio; Ham infelix Augustine? Vagus & egenus ille tàm lætam agit vitam, fœdaq. paupertas opipare seipsam alit. At te tuis negotijs implicatum æternus habet mœror neque partem vllam tantæ alacritatis vn-

quam adipiscere. quanto satius fuerit, abiectis edacibus curis, & spreta vanitate sæculi, in Deo bonorum omnium authore conquiesse? Hæc secum tunc Augustinus, hæc deinde sæpe apud contubernales Alipium, & Nebridium, cum deploratione sui status expostulabat, donec paulatim omneis ad summi boni studium indagationemque conspirarent. Res postulat, quoniam in mentionem incidimus viri aliâs memorandi, vt originem studiaque eius, & quo principio se ad Augustinum aggregauerit, repetamus. Alipius Augustini municeps, par genere, maior opibus, proximus ingenij gloria, nec minus animo turbulentus, eiusdem quoque fuerat auditor, cùm ille domi cœtus haberet iuuenum sectantium studia. Cartaginem quoque magistrum assectatus ab eius latere non discedebat donec cum Alipij patre simultas Augustino, atque inde mutuæ suspiciones orirentur. Ex eo tempore, consuetudine intermissa, retenta caritate, suspensi inuicem, alter ab altero, sicuti fit, officia pristinæ salutationis exspectabant. Mox ipsa sibi caritas familiaritatis inuenit viam hoc aditu. Vetus ars, vt memorauimus, fuerat Augustino, tradere dicendi præcepta iuuentuti, eamq. domi cœptam artem, Cartagine nobilis ea tempestate declamator factitabat. Cùm igitur quodam die solita tractaturus eloquentiæ mysteria consedisset, adfuit vna cum cæteris gregalibus Alipius. Incidit autem is fortè locus Augustino, vt in circenses ludos materiem ac segetem omnium malorum inueheretur. Ei ludicro deditus prope ad insaniam Alipius oratione tota vehementer est commotus, & quæ dicebantur in commune, dicta sibi priuatim interpretatus, statuit apud animum

nimum suum, ab eo in posterum oblectamento refuge re, nec insanis vulgi voluptatibus amplius immiscери. Ita scholis dimissis Augustinum adit vltrò, & exposito, quantum tastidij concepisset, erga spectaculorum inania, gratias agit castigatori iuuenilis licentiæ, magistro morum, authori salutis suæ, isque suspicioni ac simultati finis, pristinæ consuetudini principium fuit; quæ postea creuit in tantũ, vt ex eo tẽpore nusquã ferme diuellerentur, perpetuãq. vitæ societatẽ instituerent. Et Alipius quidẽ in hunc modũ, Nebridius verò pari generis claritudine, nec ingenio litterisue minor, cùm in Cartaginiensi studiorum sede, sese ad Augustinum contulisset, desiderio postea viri Mediolanum ad illum est profectus. Ita studijs, & opinionibus, & ipsa fluctuantis animi varietate coniuncti Augustinus, Alipius, & Nebridius anxiam inanibus curis vitam agebãt, donec ad contemptũ humanarum rerũ excitarentur illius admonitu spectaculi, de quo paullò antea est memoratũ. Sed Augustini tamen animũ insanæ voluptatis appetitus, & importunæ recordationes, atq. pertinax illa consuetudo, quãuis diuina face succensum, veluti frigida superfusa restinguebant, nec è cœno emergere ipsum patiebãtur. Haud occultũ erat ei, quo genere morbi defixus teneretur, & quę sibi tẽdẽti ad salutẽ obiecta moles foret Itaq. ducere vxorẽ agitauit reputans id salutare fuisse multis, magnosq. viros impares cœlibatui, matrimonio remediũ inuenisse. Præterea, rẽ esse legitimã, sacrã, & sancitã authoritate cęlesti, neq. aliud honestius leuamẽ fesso laboribus ac studijs, quos assectatio sapientiæ graues & quotidianos requirit. Alipius cõtra disserebat, debilitari mẽtẽ vxorijs curis, rem esse tædij plenam

ac

ac molestiæ, nec relinquit tempus aut locum excolendo animo, si fæmina pessimum rei litterariæ venenum Penatibus inducatur. Non diu tamen hæc, neque satis constanter. Quippe simplex animi inuenis, & in eum diem modice tentatus illecebris eiusmodi, postquam in sua ratione consilioq. perseuerantem Augustinum vidit, motus est authoritate viri, & profectò fructum ac vtilitatem inesse rei, quam ille tantopere appeteret, statuit ipse secum, idemque nuptijs haud obscurus imminebat. Quamobrem instigator ex dissuasore factus Alipius, vt puella tali matrimonio digna quæreretur instare, nauare in id operam, & ipse sibi ducendæ vxoris exemplum illud approperare. Monica quoque mater lares firmare nuru, & exultanti iuueniliter filio vinculum illud inijcere percommodũ arbitrabatur; simul ad baptismi celebritatem atque lætitiam rata pertinere, si legitimus maritus atque daturus Ecclesiæ suam sobolem id mysterium iniret. Ea diuini spiritus fæmina, cùm nihil tamen inconsulto Numine transactum vellet, cumq. cerneret animo difficultates, & angustias, quas vxoria res, & illa perpetua conditio secum adferret, adsiduis precibus instabat, petens, vt, si futurum esset id vtile connubium, eius rei signum aliquod è cælo mitteretur, atque sibi tantum lucis oriretur animo, quo posset cernere diuinam voluntatem. Insomnia quoque & nocturnas imagines obseruabat, si fortè aliquod nuptiale visum occurreret, totaque obuersa in eam curam erat, ne præceps Augustinus in iugum ageretur. Verum enimuerò, sicuti manebat arcana prouidentia, & destinatione

ne

ne fixum, vti liber ac solutus ille pontificio seruaretur muneri; ita nulla muliebrem animum eiusmodi pepulit imago, quę suspensa & nutantia consilia stabiliret ac firmaret. Perturbata, & confusa quædam obuersabantur, quæ solicitarent potius, quàm instantibus curis expedirent mentem. Interea tamen Augustinus ipse procabatur captus forma virginis, quæ nõdum matura viro nubilibus annis appropinquabat. Habebat (cur enim tegere velimus memorata flebiliter ipsimet & glorioso dolore iactata) habebat igitur adductum ex Africa scortum, & paruulum inde filiũ, de quo alibi dicendi locus erit. Hæc ad matrimonij famam perculsa muliercula, ne mox per dedecus ablegaretur, vltro concedere domum statuit, & abijt irata muliebriter amico, irata leuitati, qua sese in illud vitæ genus coniecisset. Ab eius discessu, mœror ingens occupauit Augustinum, ipsaq. libido, pabulo subtracto, vehementius est irritata. Simul tamen, vt aliâs acciderat, ex ipsa desperatione tædium, & ab rebus humanis alienatio, moxque varietate mira, pristina cupiditatum tentamenta succedere, & nuptiæ dum agitantur, nouæ mulierculæ locus fuit. Rursus hæc exacta domo, simulque iustæ desiderium vxoris omissum, & paullò post iterum eius mali subitura dulcedo. Interea solutus Augustinus modicum ad tempus fœdis vinculis totus erat in contemplatione diuinarum rerum, & diuinæ doctrinæ latices hauriebat. Tunc ipsius Dei naturam agnouit, puram, sinceram, & segregatam ab omni concretione mortali. Tunc liberam vnicuique voluntatem, initium peccandi, eumque malorum omnium

nium esse sontem animaduertit. Tunc alia multa, quæ veluti constrictum, implicatumq. nodis animum tenuerant, clarissima diuinitus circumfusa luce illius ob oculos constitêre. Ac ne quid omnino reliquum fieret ex Manichæis deliramentis, res etiam accidit opportuna confutandæ diuinationi, cuius artis præcipuus assectator ad eam diem Augustinus fuisset. Ea res in hunc modum perhibetur. Mediolani per ea tempora vir quidam erat opulentus ac nobilis Firminus nomine, quo non turbidior alter ambitionis occupatione, & honorum decursu. Is imminebat fortè Magistratui, quem alij potentes, & gratiosi petebant ita, vt repulsæ probrum & ignominiam fore penes Firminum appareret, Igitur postquam quotidie magis labare petitio, infidaq. omnia præbebant sese, nec largitioni, cæterisque candidatorum artibus magnopere locus erat; vertit ille ad Mathematicos quod genus hominum sperantibus fallax, in omni semper ciuitate capitale fuit ac pernicioſum. Nec Augustinus cuiquam in eo numero secundus habebatur, prædictionum exitu nactus authoritatem, & omni genere litterarum inter primos eius æui. Igitur ad eum accedit Firminus, & cum ipso loquitur de statu, & conditione rerum suarũ, quæ spem iuuent exiguam, quæ contra metũ injciant, prompta, & infida, quid fauoris & gratiæ, quid suspicionum, & varietatis in tota petitione versetur, exponit. Petit, vt è siderum positu, ac ex dimensione natalis horæ differat futura, & an ex eo certamine discedere superior, queat. Fortè congruerat, vt Nebridij sodalis hortatu, rationibusq. permotus Augustinus diffidere

inciperet

inciperet arti, & nihil in ea constans atque sincerum esse suspicaretur. Itaque consultorem haud moratus, ire ipsum, & alia potius agere statim iubebat; totam diuinationem haud quicquam habere certi, somnoq. simillimam esse. Enimueró trepidus ille, & quasi prædicta vitare, vel ex animi sententia componere posset, vrgebat importunus vti particeps imminentium fieret, nataliumque seriem in id ipsum euoluebat, quã ex parente suo vniuersam accepisset. Is pater eius hominis, magnus & ipse diuinator fuerat, in tantum euecta vanitate, vt nascentes quoque domi catulos distingueret horarum momentis, atque singulorum exitus ad sideralem normam exigeret. Tantò attentior in exortu filij obseruauerat omnia minima maxima, & iam inde á primo vxoris conceptu sedulus, cùm amici sui seruam eodem tempore ferre vterum cognouisset, atque comperisset inquirendo, partus vtriusque maturitatem in eundem mensem incidere; cum ipso rem ita composuerat amico, vt quandocunque fæminarum ventres aperirentur, mitterent inuicem nũtios, ac ne quod omnino momentum negligeretur, excubarent. Mensis, dies, hora, conuenerant, & auxerant vanitatem vtrinq. destinati nuncij, cùm pari cursu præcipites alter alteri obuius fuissent. Ea Firminus Augustino cùm narrasset, aperiendo fato promptum exspectabat. Contra ille reputans, eodem siderum afflatu, & eadem adspiratione natis, quàm diuersa sors obtigisset, conferensq. magnam Firmini fortunam, cum tenui, & obscura conditione Vernæ, primò quidẽ seipsum increpuit, qui rei tam incertæ tãdiu pertinaciter ad

hæsisset; deinde verò conuersus ad Firminum, nonne cernis, inquit, haudquaquam eam nobis esse cum cælo sideribusq. cognationem, quam venditare diuinatores amant, nec posse vitam futurosq. casus hominum inde coniectari, vbi paria principia paresq. causæ, diuersas, imò contrarias humanæ conditionis imagines fingunt? Hæc aliaq. in eandem sententiam ab Augustino dicta, nec ex eo tempore præsaga Mathematicorum placita in ipsius animo locum habebant. Magnis inde progressibus, & ausu felici contendens in ipsum Christianæ doctrinæ portum, fortè in monumenta diuini Platonis incidit, eaque lectio fuit instar luminis, quò certiore compendio illuc perueniret. Nam Euangelica oracula de molitione vniuersitatis huius, ac de Numinis æternitate miris ambagibus inuoluta reperit apud Platonem, lætusq. congruente testimonio Philosophi, mox ad sacra volumina mentem adiecit. Simplicianus, vti memoraui, pietatis idem litterarumq. summus agebat Mediolani venerandæ vir authoritatis, neq. gratiosior alius apud Ambrosium. Cum eo sibi de rebus suis Augustinus agendum putauit, quandoquidem ipsius Ambrosij congressu, & colloquio propter occupationes arceretur. Et ille sese peregrino facilem præbuit, flagrãtiq. sua sponte iam satis, nouas adhuc faces admouit, memorans nobile per ea tempora exemplum Victorini, qui post quam Catholicæ veritatis pulchritudinem semel adamasset, abruperat omnia inuitamẽta, Christum vt sequeretur. Nec leue simul momentũ impellendo penitus ad salutem animo Potitianus vi

Prætorius

Prætorius attulit. Is cùm per eos fortè dies ad Augustinum pro familiaritate veniſſet, epiſtolasq. magni Pauli iacentem in Abaco librum inſpexiſſet, accidit, vt ex alijs alij ſermones orirentur, indeq. Potitianus ipſe in mentionem D. Antonij Anachoretæ delapſus, quemdam huiuſmodi caſum narraret. Se videlicet aliquando vnà cum tribus alijs ex aula prodijſſe in ſuburbanos hortos inuitatũ amœnitate loci, quo tempore Cæſar theatralibus ludis intentus id vacui temporis daret. Tunc igitur, cùm varios tramites & varia ſpatia bini pererrarent, prout quoſq. caſus aut ſermo congregaſſet, duos proceſſiſſe longius in auia & deſerta, progrediendoq. delatos in tugurium vili deſuper tegete defenſum ab imbribus, cætera peruium & apertum, quo ſanctiſſimi mortaliũ abditi, remotam ab omni ſtrepitu vitam viuebant. Ibi aulicos homines inueniſſe deſcripta codice, quæ Diuus olim Antonius geſsiſſet in terris, ea carptim vt delibaſſent, id ſubiſſe deſiderij, vt cuperent ipſi quoque talem inſtituere vitam, confeſtimq. de medio curſu ambitionis, & honorum deflectentes in eaſdem ſeſe ſolitudines abdidiſſe. Nobilis ea fuerat aulicorum hominũ, & omnium fermè ſermonibus celebrata cõuerſio, quam vt ſecum ipſe reputauit Auguſtinus, maiore quàm antea flamma ſubitò eſt correptus, ipſeq. corripiens Alipium, qui ſimul interfuerat ei ſermoni, tremenda intonuit voce, quid patimur? quid audiſti? & alia deinde tanto ſpiritu ac vehementia, vt ſubito ſtupore defixus Alipius, non oculos, non vultum illius, non deniq. ſuſtinere ſonitum poſſet.

Habebat angustum hortum ea domus, in qua tunc hospitium Augustino sodalibusq. . Huc alienato ab sensibus animo, neque satis sui compos Augustinus ingreditur. Pone sequitur Alipius non sine horrore, quorsum illa euaderet alienatio, meditans q. solatia, & hortamenta, queis consternatum animum erigeret ac recrearet, ipse quoque consternatus & abiectus. Paulatim redierat animus Augustino, simul trepidationem laxauerat suam Alipius, & postquam vterque consedêre, non sine gemitu, seipsum Augustinus incusat, in manifesta Numinis voluntate cunctatorem, in sua salute lentum, obstinatum in exitio, tota vita cæcum & insanum; & quæcunque alia pius dolor & versus in pœnitentiam animus in tali tempore potuit inuenire. Post querelas integratæ lacrimæ, quibus erumpentibus, vt penitus laxaret habenas, reliquit Alipium, stratusque sub arbore fici, solo in loco solus anteactæ vitæ peccata fleuit vbertim, fletumque immissa diuinitus alacritas est subsecuta tanquam cælestes iam placassent iras, æternumque Iudicem ea consternatione propitiassent. Autumnales feriæ, laxandis à litterario labore mentibus antiquitus institutæ propinquabant. Tempus id visum est opportunum arti deserendæ, quàm factitabat, auideque Septembrem expectabat Augustinus, quo se se quàmminimo strepitu quàm occultissime subduceret Auditorum gregi. Namque imminens Baptismo statuerat in aliquo secessu otiose animum excolere pijs meditamentis, & ea cognoscere, quæ ad mysterium illud obeundum pertinerent. Cœperat etiam suspiriosa pectoris difficultate labora-

re,

re, pronunciauerantq. Medici, non alia posse ratione laxari pestilenteis anguſtias, quàm ſi quotidianum illud docendi munus intermitteretur. Vt igitur exopta dies adfuit, qua die, redituri poſt bimeſtrem auditores, non ſine verborum apparatu ſolennique cohortatione dimitterentur, locutus vſitata, Caſsiciacum Briantæos in colles abijt, inde poſtea ſuo tempore ad luſtrale Sacramentum rediturus ingenti regionis illius gloria quod hodieque decus iactant. Briantiæ ſitum populosque multis ſcriptoribus memoratos, hac data occaſione, non in comparationem ingenij referam, ſed quia nunc primùm incidit mentio regionis huius, plurimaque nobis ibi ſuo tempore materies occurret caſuum & actionum, quæ in Mediolanēſis Eccleſiæ rebus incidêre. Eſt eo nomine collis Porta noua in meridiem exeuntibus, quatuor, & viginti millia paſſuum ab vrbe, ſedes olim Regum, & arx valida, quod inſculpta ſceptra ſaxo, nuperque repertæ marmoreæ tabulæ & quadrati lapidis moles portarum item nomina, & ſtantes adhuc ad radices pagi, Colonia & Pedecaſtellum teſtantur vltimi quoque Regis tumulum vidêre maiores noſtri, cùm iſto in vertice aperirentur fundamenta templo. Vna parte leniter accliuis, cætera confragoſus & abruptus, quà nitet vitibus & vario pomiferarum arborum genere, quà dūmis & vepribus, & cautibus horreſcit, ſolita nimirum viciſsitudine rerum omnium ac varietate, cùm mutata montis facie, ibi hodie ſit ſilua, & ſqualor, vbi aula, vbi turres fuere; rurſus aſpera olim & inuia floreant amœniſſimo nunc veſtitu hasque

ſibi

sibi vices luserit insana potestas æui. Habet in summo sacram ædem D. Victori Martiri, nec longe inde D. Stephani ades fuit, cuius extant fundamenta tantùm, & ruinæ, totusq; vertex cum lato in omneis cæli plagas dorso, posidetur Ecclesiæ, nomine sacris faciundis. Ex Montis huius nomine [vulgò Briantiæ montem dicunt] circumfusa longe latequè regio nomen accepit. Briantios & Briantæos promiscue scriptores appellauere gentem, quæ lambro & Abdua clarissimis inclusa fluminibus incolit ab extremo agro Moguntino Leucum vsque, tum in planitiem expatiante terra, tum in colles assurgente. Sed nominis in vniuersum origo in magno sententiarum est ambitu ac varietate, antiqua & clara Briantæorum initia tradentibus alijs, iam inde scilicet à Brianto Troiani generis principe, qui fixerit illo in colle sibi domicilium & sedem; alijs verò conferentibus rem in Aenobarbi tantùm tempora. Quippe Briganticas eius copias, cùm illuc subductæ, quandam patriæ terræ similitudinē admirarentur, sublatis militariter vocibus, Brigantiam ingeminasse; inde nomen postea mansisse genti. Gaudentius Merula Græcum elicit sonum, quo montium altitudines & summa iuga designentur; quidam etiam, ob vini copiam & saporem inditum id ex aduentantium ebrietate nomen autumare. Regio tota, spatio accęlo, in orientem Cenomanis, in occidentem Orobijs obtenditur, Moguntinum agrum in meridiem attingit; septentrionalia eius pulsantur vasto Abduæ fluminis gurgite, quà vicini lacus brachium admittit. Colligit millia passuum, in longum duodecim, in latum septem, figura & situ, quē

bubulo

bubulo corio expanso Geographorum vulgus adsimilauit, ego bipenni potius adsimilauerim, cùm eam faciem attente dimentiendo sim contemplatus. plurimos numerat vicos, ex quibus, capita rerum antiquitus censentur, Aliate, Missalia, Garlatum, Bripium, & cõfessa Græco nomine loci fertilitatem Eugeon patria Benedicti Sociaci, quem ætatis nostræ principes admirati carminum gloria, inuidendum Augusto poetam dixêre, eaque publica fama iuuenem secuta est. His oppidis subiecti sunt pagi, quadrageni, quinquageni, sexageni, maiores minoresve, & cedit eorum plerisq. ipsa oppidorum magnitudo vnde regimen in cætera superantq. capita plebium ipsæ passim plebes. Ita, quinque regionibus vniuersa Briantæa prouincia terminatur ac definitur, extra quem limitem, nihil est Briantæi sanguinis & iuris; atque contermini quidam pagi, siue propter immunitates & priuilegia, siue propter cæterã eius nominis gloriam, quoties, vt in id corpus assumerentur, efflagitauere, publicè sunt confutati. A Peregallo, & Alliate, & Herculeo [locorum ea sunt nomina, vnde initium regioni] Coloniam vsque, campestris fere est tellus, nisi quòd montium articuli passim, & depressæ leniter valles occursant. A Colonia, montanus tractus assurgit ambitu magno, eoque in tractu collis est ipse, qui genti nomen dedit. Vbi conscenderis, velut æquoris immensi subiecta panditur planities, quã oculis terminare non possis, siquidem Mediolanum versus intendas; nam cæteris in partibus, pictas quasi tabulas contemplere tanquam ex propinquo. quatuor lacus obuersantur, Annonius, Eupylis, Serius, & Eugeon,

geon, tum Abdua, Leucenses, orbij, Bergomates, idq. spectaculum quanuis fessam recreauerit oculorum aciem. Amœnissima sanè pars, & feracissima Briantiæ totius, & digna, quæ daret olim iura subiectis, atque primos conditores haberet sua in sede. Pauci ibi nouere diuitias & luxum, indigena nemo dominũ nouit; viuitur opibus antiquis, quæ, nec auctæ, nec imminutæ durant in modicis penatibus, quantulas|ante trecentesimum, aut eo amplius annum, durasse constat ex publicis tabulis, ex priuata quoque traditione, & fama. Simplices aui, torui parentes, modesta iuuentus per tantũ ævi accipiunt illa vicissim transmittunt, & seruant. Agricultu delectantur; mercimonijs, & quanuis ampla negociatione, rem facere sordidum ducunt; irridentque stolidos eorum spiritus, qui bonam maiorum fortunã, & lucra variasq; pecuniæ vias nobilitatem appellant. Ac si quando cum hominibus eiusmodi in contentionẽ venêre dignitatis, non dubitant patria feramenta, & auitos ligones, ponere ante quamlibet fœdam originem vrbani fastus & superbiæ. Sed nec ibi sunt adulteria seueris matrimonijs ac æterna inter coniuges fide; sinceræque ac certæ originis hæres illum paruum agellum, illos iuuencos excipiet, neque nostri penates inficientur seruili sanguine, cùm nullus alienus vir, nulla mala manus fulciat atque circumstet sponsam, causa, & initium peccandi. Præcipui pagi tractus huius sunt Tænio, Vergànum, & Naua, quos pagos singulæ fere familiæ, antiquitus tenent. Tenionem & Nauam, alij Timorem, & Nauim dixere loci faciem intuentes, est|que modica planities interiecta, quam

alueum

alueum olim fuisse lacui seniores affirmant. Non lõge à Vergano, Barra mons visitur nomen idem vrbis, quã inenarrabiliter vrbem perijsse queritur Plinius inter alia ciuitatium funera. Sunt item ibi in vicino monumenta Regis Desiderij, de quibus referam cùm in Longobardica tẽpora narrationem perduxero. Briantia sic iacet, salubritate cæli, atq. temperie, quam colorati vultus, & robora virorum monstrant. Agri, mõtes, aquæ, suas ad certamen prope dotes effundunt; nec alibi præstantius est quicquid optare possit hominum vita. Ingenia sunt amœna & apta, siue litteras & aulam, siue priuatæ vitæ quietem adamarint. Multas quoque domos nobilitauere arma, & manent adhuc eorũ posteri, qui, cùm ad bellũ inter gregarios exisent, rediere dignatione principum aucti, culti regũ donis, & nacti opes, queis domus ille hodie inter primas florẽt. Nec minor gloria singulis pagatim populis quãdocũq. pro salute imperij dimicandũ fuit. Ac primò quidẽ Franciscus Sfortia, deinde verò Carolus V. gentem vniuersam virtutis, & fidei causa iussere immunem & liberam esse ab oneribus ac tributis, quæ cæteræ seruientium terræ quotannis pendunt. Non in iugera asses vectigales soluere, non obnoxios esse capitum & ostiorũ exactioni, non hyberna militibus præbere, tãtùm ad bella prodire paratos esse, meritos nimirũ, sua, & maiorũ gloria, vt sola ipsis virtus imperaretur. Factiones olim & contraria procerũ studia magnis cladibus adflixere Briantæum nomẽ, fuitq. ibi pæne noua ciuiliũ armorũ facies, cùm non suę potentię causa, sed tantùm ob alienas iras diuisi in hãc illamue partem hostiliter populi mutuã in pernicię sæuirent. Nunc alta pax habet gentem, fractis

earũ familiarũ opibus, quæ veluti regnũ exercebant, atq. pauentibus inueteratã iã Austriaci maiestatẽ imperij, si qui forte truces & auidi sanguinis extitere. Semper tamen existunt aliqui veluti magistri cædis, & vltionũ eaque commendatione, primò nomen & famam, deinde exsulia, & proscriptiones & miseram extorremque senectam adepti. Cassiciacum occasio digrediendi, est ad montani fere tractus radices in Missaliæ regione collis inclytus armorum & litterarum gloria. Ibi nobilis Grammaticus. Verecundus nomine, non inamœnum agrum, & vrbanam in eo villam habebat. Is ibi liberaliter concessit hospitium Augustino, quem Monica mater, & filius Adeodatus, æternusq. Comes Alipius prosecuti. Psallendo quam iucundissime, contemplandoq. cælestia totum illud bimestre spatium transegere simul omneis. Cùm iam October esset in exitu, vulgoq. Doctor Augustinus exspectaretur vrbanæ iuuentuti, binas ille litteras pro se Mediolanum misit, alteras quidem ad Præfectum Vrbis, queis & morbum, quo tentari cœptus erat, & vitæ genus quod meditaretur, excusaret; alteras verò ad Ambrosium, quarum sententia fuit huiusmodi. Iampridem esse, cùm desiderio Catholicę religionis teneatur, cumq. ad filios Dei aggregari per Baptismum cupiat. Adhuc pio voto malitiam veteris hominis, & prolatandi dulcedinẽ obstitisse, prohibitũq. peccatis suis exsequi re ipsa, ꝙ spe & cogitatione tacitus agitaret. Nunc tandem radios diuinæ bonitatis exoriri, quę cæcas tenebras discutiat, seq. ad salutem vocet. Petere suppliciter, vt pro illa profunditate doctrinæ, qua cęteris antecellat,

lat, velit indicare sibi, qua potissimum lectione præparare animum possit, quem sibi maxime fore salutarem librum putet. Ad ea rescripsit Ambrosius; legeret Esaiæ vaticinia; ibi vitale pabulum fore. Nondum sacris monumentis ea lux interpretum accesserat, quæ nihil iam sinit in obscuro, tectasq. suis inuolucris oraculorum ambages, haud facile quisquam euolueret, nisi talium litterarum vsu diuturno contritus foret. Ob id Augustinus pertæsus obscuritatem, qua verborum mysteria, perplexosq. sensus ægre admodum eluctaretur, in præsentia codicem deposuit, magister olim, & interpres earum rerũ futurus. Interea, maturum profitendo inter candidatos nomini tempus aderat, & rediere Mediolanum, parata cohors Baptismo, Augustinus, Alipius, & Adeodatus. De Alipio satis multa supra collocauimus; Adeodatum genitum ex Africana illa meretrice, omni sua indulgentia nutrierant, pater Augustinus, & auia Monica, euaseratq. puer indolis mirificæ, nec aliã ex illegitimo natali præter paternæ culpæ labem præferebat. Acerrimus ingenio, portentosa memoria, doctrina & grauitate, tantus, vt miraculi magnitudine ipse parens inhorresceret. Cùm igitur hi simul omneis Mediolanũ veniissent, inerebuissetq. fama de ipsorũ conuersione ac baptismo, tanta bonorum omniũ facta est gratulatio, quantam ob ingens iam Augustini nomen fieri par fuit. Quippe fauentes doctrinæ ac ingenio, præsidium ibi vel maximum fore Catholicis rebus aiebant, tantusq. destinabatur prædicatione communi, quantum postea sensit Ecclesia. Ambrosio ante om-

neis lætum fuit adiungi Catholico nomini tale robur, quo maxime tempore malus Dæmon furias Arianas obarmaret. Prima rudimenta, queis veluti monstraretur Ecclesiæ, pastoralisq. curę partem occiperet, fuere populares circa Pontificem Ambrosium excubię, per quas nocturni chori psalmos alternabant leuamina mœroris & solatium malorum. Præfecturæ in cæteros, vt cuique modestia & authoritas dabantur, ne quid per licentiam tenebrarum intra sacratos fines humanæ lasciuiæ temeritas auderet. Monica & Augustinus, haud vltimum ibi locum obtinuerant, virorum hic, illa sui sexus magistra; neq. vel Ambrosius alibi plus fidere, vel ipsi populares alios magis vereri. Ab hoc rudimento spectatũ satis & probatũ Augustinũ Ambrosius admouit sacro fonti, futurusq. pater gentium, cælesti partu cum suis est renatus. Haud postea diu Mediolani Augustinus fuit, tactus videlicet patriæ desiderio, seq. ibi fore popularibus suis haud inutilem arbitratus. Haud fuerit alienum desiderio & memoria, quam vrbi nostræ Augustinus & Monica reliquere, prosequi quodammodo discedentes, & memorare tristem casum, quo fœmina illa spiritus Angelici liquit mortalem hanc vitam, antequam natale solum attingeret. Id accidit ad Ostia Tiberina, cùm ibi dies aliquot morarentur exspectandę transmissioni. Porrò initia progressumq. morbi, & momenta deficiẽtis Augustinus in hunc modum memorauit. Soli Augustinus & Monica quodam die accliues fenestræ, ex qua in subiectum hortum despectus erat, sermone de rebus diuinis instituto, æterna gaudia, Numinis naturam,

& alia,

& alia, quæ captum humanæ mentis exsuperarent, agitabant. Percurrebant inde cælum & sidera, mundum vniuersum, & ipsum hominem, cui cuncta deseruirent, rursusque ferebantur in Deum fontem, & authorem rerum. In eo sermone, cùm ab vtroque multa dicta suauiter ac iucunde fuissent, & ipsa commemoratione desiderium accenderetur, exarsit Monica vehementius, & filium afflata est in ea verba, vt diceret, nihil iam in se esse moræ ad decedendum, ac nescire quid vltrà cunctaretur. Inde mœror Augustino, & erumpebant lacrymæ non secus atque si mortuam in conspectu parentem haberet. Quippe vicinæ mortis omen id statim fuerat interpretatus. Mox febris occupat Monicam, sequuntur febrim alienationes, & deliquia, quæ ferme vitæ finem antecedũt, & nono postquã ægrotare cœperat die, spiritum exhalauit. Hic Monicæ finis fuit. Posterior Augustini vita & gestæ res in Hipponẽsi Pontificatu, & aduersus Ecclesiæ Catholicæ rebelles certamina, indeq. tot libri, & erecta in illius ingenij admiratiõne Africa, nostrarũ iam hinc rerũ, & litterarũ terminos ac fines egrediuntur, decuitq. materiem eam vniuersæ Historiæ scriptoribus relinqui, potius quàm vt assumeretur in partẽ operis, quod creseit sua nimium etiã mole. Mediolano discessit Augustinus anno quarto postquã venerat, tertio postquã erexerat animum in Catholicæ religionis viam, qua tamẽ in disputatione mira varietas implicat autorũ, & Cæsar Baronius, qui omne religionis cũ litteris cõsignauit, in eo sibi errorẽ obiectũ fatetur. Nos haud vnquã assueti cõtrouersijs, quos extricare numeros licuit eos notasse

simpli-

simpliciter habuimus satis. Sed maiore discordant lite Canonici Lateranenses, & Augustinianns ordo, cùm vtrique, sui nominis authorem ita iactent Augustinum, vt honorem eum abrogare alteris conentur. Expeditius autem fuerit, omnino rebus pacem facere, arguendo scilicet ordinis vtriusq. credula nimium vota piãq. simplicitatem, quàm huic, aut illi parti adsignare tantæ originis gloriam. Cùm enim Augustinus, ab ipsa conuersione biennium fere Catholicæ fidei rudimentis insumpserit, varius adhuc, anceps, & inter alternas fluctuantis animi propensiones, sine veteribus vitijs magis quàm cum vlla solida virtute; cumq. post baptismũ abierit interiecta breuissimi temporis mora: non equidem video, qua cura, quaue authoritate, quoue etiam otio, potuerit fundare collegia, congregare mortales, dare disciplinam, & alia, quæ poscerent opes, & vacuum animum, & temporis interualla. Quos verò Canonicos instituit in Hipponensi Pontificatu sub certis legibus & vitæ norma, quæ congrueret Apostolicis institutis, id conuenit fuisse quoddam Ambrosiani ordinis imitamentum, de quo quidem ordine scribendi locus erit, magis quàm Augustinianorum, aut Lateranensium originem ac stirpem. Hæc tamen & alia relinquenda suis tenebris censeo materiem ingenijs, & oblectamen otij, si qui fortè, hinc aut illinc lacessere disputando aduersarios volent. Tempore, quo profectionem in patriam parabat Augustinus, duo quædã accidêre Mediolani, quorũ vtrunq. memorauit ipse postea populo Hipponensi, admiratus in vno quidẽ seueræ paupertatis innocentiam, in altero verò, paternæ

ternę curæ magnitudinem, quæ duraret etiam in mortis tempora. Eos ego quoque casus memorabo, atque finis hîc mihi Augustini rerum erit. Grammatici, siue litterarum doctoris, hypodidascalus erat antiqui moris homo, pauperior etiam, quàm pro illo obscuro nomine & arte. Is cùm nummorum forte summam inuenisset, exhorruit subitò quasi pollueretur alienæ rei contactu; neque conquiescebat, donec exoneraſſet argentum. Proponit omnibus de more locis, vnde posset recipere si quis pruniam amisisset. Mox accedit ille, cui saeculus exciderat, editisq. notis & argento recepto, volebat statim ingenita liberalitate remunerari raram fidem, & innoxias manus vltroque pecuniæ partem offerebat. Grammaticus enimuerò recusare, tergiuersari, nolle omnino quicquam accipere. Rursus ille, tantò magis instare ac offerre, projicere sacculum ac denuntiare, quemadmodum haud alia conditione inde semissem esset laturus domum, ne scilicet ingrati animi notam eodem momento penatibus inferret. Cùm id ipsum affirmando ac profitendo, iacentem humi pecuniam negligeret, abiturusq. porrò videretur inani dextra; victa domum est hypodidascali pertinax modestia, & argenti partem accepit ille quidem, sed mox in pauperes diuisit. Parua fortasse dictu res, & minime digna politicis auribus atque supercilio; sed ego prætermittere non debui quod Augustinus ipse tanti feciſſet, vt & custodiret litteris, & haberet inter exempla. De altero casu sic idem refert. Adolescenti cuidam homini de plebe cùm pater decessisset, recenti adhuc luctu funestaque

domo,

domo, creditorem accessisse fraude mala, seueroq. vultu pecuniam efflagitasse, quam defunctus olim accepta nulla syngrapha persoluisset. Anxium iuuenem cùm neque posset inficiari nomen, & dissolutum esse tamen suspicaretur, nocturno patris admonitu reperisse aduersaria, queis arguerer dolum. Eius rei famam acceptam fuisse lætis animis inter nostræ immortalitatis argumenta.

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL. LIBER QVARTVS.

TOTAM Augustini conuersionem, atque Mediolanenses eius viri casus, ipso temporum ac rerum ordine dissipatos coniunximus vno tractu & cõspectu, quò memoria promptior foret, ac ne sæuos inter tumultus, & ciuilia mox bella, publicasq. clades, priuatum id & quietum veluti negotium occursaret. Nunc retro vocanda nobis est historia deducendaq. per suos gradus & annos, sicuti iam inde ab initio constitutum fuit. Postquam Tyranni arma cessêre Pontifici (nam ab eius ferme legationis tempore diuerteramus) non fecit Iustina quod exspectari posset ab animo quamuis im-

miti ac fero, vt scilicet victa magnitudine beneficij liberatorem suum prosequeretur honore, & caritate; sed pro gratia odium, reddens erupit infestior, ac velut exsoluta vinclis, in Ecclesiam, in Ambrosium, in sacra, non iam artes & dolos, sed vniuersam regni potentiam intendit aperta vi. Antea Gratiani pietas, & terror hostilis, & in lubrico regnum, vincla fuerant mulieri, ne, quas destinabat animo turbas, excitaret. Vt ea decessêre, visaq. securitas rebus, & vbi nouo paulatim imperio ciues insueuere; minus iam, & minus, tempetabat atrox fœmina sibi suisq. Nec tamen interea viri prudentes ambigere, quænam causa sæuitiâ intenderet remitteretue. Sed cùm meminissent, quanto impetu, malus animus post Valentiniani coniugis obitum erupisset, nunc firmatis in filium opibus, eandem ferociam exspectabant. Itaque libera nunc, & soluta Iustina conari cœpit ea, per quæ, damna, quondam illata catholicis, leuia faceret ex comparatione, memoriamq. præteritorum malorum nouis calamitatibus aboleret. Ac primùm omnium, quia senioris Auxentij pertinacia, & scelere fuissent Ariani velut in possessione Pontificatus, eoque defuncto videbantur excidisse; quasi repeteret adempta iura, nouum ex Ariana secta subrogare Pontificem intendit. Habebat promptæ in id audaciæ atque temeritatis hominem, qui facilè posset in omnia rerum nouarum discrimina, & ancipites euentus obdurare. Huic item Auxentio nomen fuit, genus ex vltima Scythia; quem velut emissarium Augusta cùm opposuisset Ambrosio, machinatricem ipsius audaciam instruebat opibus, & vi-

cissim ille flagranti mulieris animo quotidie faces admouebat. Pro Auxentio Mercurinum scripsere nonnulli, quos ignorata fraus hominis haud dubie in errorem induxit. Nam ille, quòd sciret, ob prioris Auxentij vitam, nomen hoc infame esse ac inuidiosum, nota facinorosorum hominũ arte, natales ementitus nouã eam appellationem sibimet ipse superindiderat. Non erat dicendi rudis; habitu, & incessu, domestica quoque disciplina, & composito sermone, & adsimulato rerum humanarum contemptu, agere ac imitari pastorem sciebat, & decorum naturæ munere caput nactus ostentabat arte quadam, vt animo par videretur; intus latebant sordes, & amor auri, ac si acrius introspiceres, litterarum, & sapientiæ parum erat. Anno CCCLXXXIV. tentare cœpit Iustina, si quo pacto posset hunc hominem Ariano cœtui pontificem imponere, scilicet vt eo deinceps initio, catholicorum quoque rebus adlaberetur, ac diffundenda latius potestate, paulatim occuparet omnia, & quicquid Mediolani sinceræ religionis erat, inficeret ac depraua-ret. Id animi sui votum primò ad Valentinianum defert. Sed obtendebantur speciosa dictu, queis ætas illa improuida & simplex caperetur. Præfuisse antea sacris, & Ecclesiæ Mediolanensi, pontificem Auxentium; at quem virum? quàm constanti studio & fide? talem profecto, vt videri potuerit exemplar absoluti Pontificatus, vtq. speraare liceat, beatas Ecclesias fore, quæ nanciscantur antistites eiusmodi. Neque suffragijs insanæ multitudinis eum, & populari tumultu quo nihil sit incertum & mutabile magis, sed grauis-

simo Cæsaris ipsius iudicio electum ascitumque. Hunc, quia partium fuerit Arianarum, & quia tollere inueteratos ex hominum animis errores conaretur, infestam inter populares, cinctamque periculis vitam egisse cauentem semper insidiarum aliquid, & seruatum ad extremum vsque diuino munere, donec laboribus, & senectute sit dissolutus. Hoc postea defuncto, velut obtorpuisse partes; vt creari Episcopum sinerent, qui trahat in suum imperium, omnia, quique, si sic agere liceat, breui tempore, sit è palatio Cesarem ipsum exturbaturus. Nimis esse violentum ingenium Ambrosio, spiritus intolerabiles gerere, ex quo Pontificatum inuaserit, quem specie recusantis flagrantissime concupiuisset; obuiam eundum esse nouæ potestati, quæ sacrorum obtentu aduersus æternam imperij vim insurgat. Falleris enim Valentiniane fili, falleris, aiebat, si præfractum hunc, & durum hominem intra iuris Ecclesiastici fines esse consurum putas. Ecclesiæ nomine potentiam quæret, si fuerit adeptus, imperium aggredietur. Primas dominandi spes non temere quisquam tentarit, vbi cœperis, prona facilitate cuncta in nouarum rerum authorem feruntur; ciues, aula, intimi quoque, & propinqui, obiecta mutationis illecebra, iustum, & legitimum aliquando principem deseruere. An verò leuia sunt signa dominatum appetentis; effusa largitio, quotidianæ conciones, plena domus hospitum, & alliciendis animis composita vita, sermo, nunc comitas & beneficentia, nunc seueritas & rigor? quid relictum Cæsaris maiestati, vbi sacrificus expellat

vrbe

vrbe quos velit, damnatos eripiat pœnis, venientes de maximis Imperij rebus legatos insectetur agat demum arbitratu suo cuncta, & ferat ? Ac ne muris vnius vrbis cohiberi temeritatem putes, Romæ in ipso terrarum omnium domicilio, vocare populum ad concionem est ausus, & tanquam id parum ambitiose factum fuisset; dedit insuper famæ, vt verbo ac nutu, diruisse tecta, redonasse vitam videretur. Solus reprimere Tyrannum potuit infestis venientem signis; & me parentem tuam in Sirmienti certamine fregit ac vicit. Frustra conaberis incendium restinguere, qui flammam orientem exiguo latice non extinguis. Lene consilium affero; ne statim descenderimus, ad tristiora quæ promptissima sint factu; Sed opponamus huic in perniciem nostram crescenti nimium potentiæ, virum aliquem, quo custode ac vigile, tuta sit etiam inter sacra, dignitas, & salus Imperij, qui Cæsaris nomen & dignationem inserat Ecclesiæ rebns. Pertinet ad maiorum quoque tuorum existimationem, ut magnum Arij nomen & dogma, quod illi tantopere propugnauerunt opibus, & authoritate sua, non iaceat in sordibus, & squalore, sed celebretur, & inclarescat. Celebrabitur autem, & inclarescet, si fuerit in magistratibus, & in parte rei publicæ, si suos antiquos honores habebit. Auxentius alter en ille est diuino munere nobis in id ipsum missus, vera imago senioris Auxentij, non tam nomine, quàm animo & vita; iube hunc in Basilicæ possessionem induci, securitatis nostræ pignus, imperij firmamentum, vinculum atque frænum Ambrosio.

Hæc

Hæc aliaque rationum momenta potuit excogitare mulier ac proferre, quibus Valentinianus impulsus, pessimum imperij rudimentum posuit accersito in regiã Pontifice, quem super eiusmodi rebus appellaret. Ambrosio medium ingenium erat inter Apostolicam lenitatem, & excelsos mores ac nescios cedere, hasq. contrarias animi partes ita miscebat, vt pergeret iter tutum, nec abrupta violentia, nec ambitione deformi, quod rarum ac difficile temperamentum esse, quotidiana certamina, varijq. Pontificum casus docent. Igitur accitus in palatium à iuuene principe, sine vlla vultus aut animi perturbatione protinus descendit, commotum profecto credens aliquod ab Iustina, nec longe à suspicione tam impudentis postulati. Percurrit confestim fama totam vrbem, & more suo, diuulgat etiam id quod adhuc erat in arcano. Vocari Pontificem in aulam, id agi, vt basilica vindicetur Auxentio, turbare Iustinam, corruptum esse Valentinianum, hæc omnia subitò ciues cognouere. Accurritur vndique ac trepidatur, & eodem penè temporis momento, quo palatium intrauit Ambrosius, ingens armatorum multitudo sese valuis offudit, non dissimulans eruptura in rabiem studia ac pro Pontifice vilem sibi vitam, vile Cæsaris nomen. Valentinianus & Iustina confederant augustali Pontificem expectantes, steterantq. prætoriani cum clypeis & hastis, terror simul & maiestas, & mulieris arte truces vultus ac torua præpotentium libertorum ora. Non turbauit ea species Ambrosium, cumq. præfatus magnifica Cæsar, de tradenda basilica sermonem intulisset.

lisset, abnuit maiestate sua, negauitq. præcise, cingebatur interim palatium adfluente maiore ciuium numero strepebantq. vt etiam in aulæ penetralibus audirentur, ac sine dubio principium id esse magni atque implacabilis motus apparebat. Vna erat vox; Catholici sumus, & viuat Ambrosius increbrescenteque paulatim tumultu, flagitauere vt sibi Pontifex, ostenderetur; & prætorię cohortis Præfecto (is fortè ad lenienda iras processerat) iugula certatim ostentauere. Tunc intremiscere Valentinianus, pauere Iustina, straueratq. terror aulam; consiliarij, Senatores, intimus quisque vetera exempla licentiæ popularis timebant. Quód nisi prouisu periculi statim Ambrosius egressus in publicum, se se incolumem ostendisset, assueraſſetque tutam Catholicæ pietati basilicam fore, profectó populus Mediolanensis, eo die triste aliquod suæ religionis exemplum prodidisset, ac nimium magno stetisset Cæsari, tentasse pontificiam maiestatem, obsecundasse lymphatæ matris furori. Is conatui finis, nouæ inuidiæ principium fuit. Nam postquam reputauere Valentinianus, & Iustina, tam pronos Ambrosio multitudinis animos, & studia tam parata, ac ex diuerso tam fluxam sibi tantæ vrbis fidem atque fundatum adeo leuiter Imperium, vt paruæ rei momento nutaret ac labaret, varijs animi motibus æstuantes, Ambrosiũ originẽ malorũ oderant impẽsius ac detestabantur, Iustina verò ferox & quasi læta quod criminationi suæ fidẽ ille populi motus adstruxisset, insultare tanto magis Ambrosio, stimulare Valentinianũ, lacerare Catholicos, Arium & arij dogmata, & instabilem Imperij fortunam

tunam miserari communicare consilia cum Auxētio, rogare, vt nouum aliquid excogitaret. Is antiquam vexandi catholicos viam ingressus, statuit experiri, num posset Ambrosium conuellere disputando, egitque cum Cæsare, vti certa dies Ambrosio præstitueretur, qua die, sisteret ad reddendam suæ doctrinæ rationem, iudices & arbitros, quos vellet, adduceret; se quoque videlicet ex aula delecturum esse, quorum æstimatione ac prudentia dijudicari posse item arbitraretur; quasi nimirum aut ipse par tantæ sapientiæ ac doctrinæ, aut Cæsar æquus iudex, aut iustum illud imperium esset. Ita summa religionis, & arbitrium Ecclesiasticæ rei, profanis hominibus permittebatur absque respectu legis ab seniore Valentiniano latæ. Lex erat pij carminis. Sanctarum rerum iudicia penes ecclesiasticos homines sunto: populares, & aulici nullā eiusmodi cognitionem attingunto. Neque violabatur solùm ea lex, sed accedebat insuper aliud, quod veluti dissolueret Ecclesiæ iura, sacrosanctamq. libertatē abrogaret. Non enim templum, aliamue sacri soli sedem, sed Palatium ipsum examinandæ religioni destinarant, & illuc Episcopo vadendum erat. Id edictum Iustina mater abstulerat ab iuuene Valentiniano, & interposita principis authoritas indignitatem augebat. Ea res postquam enuntiata est Ambrosio, vtque iudicij dies est indictus, recusare ille, iniuriam dicere non iudicium, fraudes, & iniquitates, & sub disputationis titulo latitantes insidias increpare. Auxentius nihilominus properare, festinare, suo nomine iudices perhibere, stimulare Valentinianum, & Iustinam, vt fugitantem

rem aduersarium irretire ne cunctaretur. Sed Pontifex contra ea constans, & immotus obdurabat, missusq. Dalmatius Tribunus á Cæsare, nulla ipsum ratione permouere potuit, vt ex Ecclesia pedem efferret. Per hunc modum, Auxentij Mercurini conatus elusi, vitatusq. congressus ille, quem infensa Cæsaris domus, & corrupti iudices manifestè suspectum faciebant, vt ex eo Catholicorum rebus graue periculum immineret. Sed interea cœperunt Ariani sumere sibi spiritus ingenteis, & affingendo finitima virtutibus vitia, pro cauto timidum, pro cunctatore stolidum. Ambrosium iactabundi palam dictitabant. Ille, ne defugisse certamen, & de victoria concessisse videretur, ex Ecclesia litteras sd Valentinianum mittit, quarum sententia fuit huius modi. Nisi diuinæ & humanæ leges obstarent, libenter, se ad Tribunal iturum fuisse, neque recusaturum vllo modo, quominus vteretur disceptatore ac iudice Cæsare. Nunc ipsum transilire fines Imperij, & patris acta rescindere, dum se se rebus Ecclesiasticis immiscere velit. Si cura religionis, vtilitatumque publicarum animum solicitaret, debere, iusto ac legitimo ritu congregari patres, non illic in angulo cœtus haberi turbulentos. Episcopum principi, non principem Episcopo iudicem esse constitutum. Erat autem in litterarum extremo, cur in Ecclesia sibi manendum putaret, ne scilicet deserto ab se loco aduersarios immiteret, quos in omnia momenta gerendę rei excubare pertinaciter sciebat. Harũ ego litterarum sentẽtiam retuli quam simpliciſſime; cęterũ, siquis simulacrũ Apostolici spiritus & copiosi Põtificis videre volẽt, integra epistola extat in ipsius monumẽtis.

Visus est acquiescere Valentinianus, & quasi vera exprobrari fassus, personam, quam sibi temerè sumpserat, exuit, neque vltra Ambrosium accersebat. Sed Ariani, de suo furore interea remittebant nihil, vtque prodiret in certamen Ambrosius, identidem efflagitabant. Ex eo numero quidam sapientiæ fama præcipuus, & ob eam famam inflatus opinione sui, magnifica præfatus apud gregales de confutando Pontifice, deque sinceritate dogmatis Ariani, simul de sua eruditione ac de controuersiæ totius peritia; de poscit vltrò sibi munus corripiendi palam hominem, atq. ad confessionem erroris adducendi. Si fallat, ac nisi ex eo certamine superior discedat; iratum sibi Deum, iratumq. Cæsarem precatur, neque recusat, quominus, arceatur in posterum communione sectæ, quam ipsa vita potiorem ducat. Postquam in hunc modũ apud suos est locutus, ingenti omnium assensu, facta potestate dimittitur in magni discrimínis aleam; ire fortem, ire magnum iubent. Et iuit, plenus ardore suo, plenus adhortantium vocibus; simul meditata & prouisa rationum copia, quarum ponderibus ac momentis vniuersam Ambrosij doctrinam obrueret ac pessundaret. Dies erat festus, & more suo concionabatur Antistes in magna populi frequentia & concursu, suspensisq. catholici populares auribus, diuinæ doctrinæ laticcs ab ore magni Pontificis hauriebant. Ingressus dissimulanter Arianus, notatoq. concionis ordine, & argumento, iam in eo erat, vti Pontificem interpellaret, atque iuberet audire vicissim, & respondere; cùm repente trepidus animaduertit velut insu-

surran-

ſurrantem Angelum Ambroſio: & ſingula verba ſuggerentem. Eius rei miraculo diſputator obſtupefactus, vim Catholicæ veritatis agnouit, accidenſq; concione dimiſſa reuerenter ad pedes Ambroſio, vecordiam ipſe ſuam fatetur, atq; precibus obſecrat infimis, vti ſe miſerum in Eccleſiæ Catholicæ gremium admittat. Admiſſus valde perculit ſectam, eamq; magno quatefecit motu, nec deinde cuiquam veterum Catholicorum ſtudio ac pietate ergo Ambroſium ceſsit. Sed nō Iuſtina, non cætera colluuies fatiſcebant. Vltricibus agitata furijs mulier, primùm omnium incubuit eó, vt ex Portiana Baſilica Pontificem exturbaret, deinde, vbi id non procedebat, cogitare inſtitit vehementiſſimo quodam impetu, num aliqua poſſet ratione machinari necem aut exilium, aut deniq; aliquid eiuſmodi, quo caput inuiſum amoliretur. Id quoq; negotiū erat arduum ac difficile. Nam, & ipſe, ſacros intra fines ferme continebat ſeſe, & á popularibus cuſtodiebatur intenta cura. Quód ſi facta irruptione, ſumma vis admoueretur, flagrantes animi ſeditionis periculum oſtendebant. Ob eas difficultates Iuſtina eſt architectata currum, eo artificio, vt ſi quo caſu Ambroſius in publicum prodiret, repente ſublatum idonei homines adſportarent. Et habuit illa ætas, qui ſe tanti facinoris adminiſtrum præberet. Is fuit Euthimius quidam, qui ſpe adipiſcendi magni honoris, conductis iuxtá templum ædibus, obſtinate admodum imminebat occaſioni. itaq; menſem vnum latitare in inſidijs, alterum, plures, neq; tamen aut commentum procedere, aut animus deterreri. Demum exacto

anno, cùm Iustina se delusam videret, conuerso in ipsum Euthimium furore, discedere ex vrbe hominẽ iussit exemplo memorabili, ne quid vnquam proditori tutum esset. Hæc mihi sententia magis placet, quàm eorum, qui propter scelera damnatum tradidêre. Quòd verò abierit sublimis eodem illo curru, qui Ambrosio paratus fuerat, id nimirum est eiusmodi, vt quia in ipsa re factu & visu iucundum foret, pro facto irrepere in historiam potuerit. Certè destitutum omnibus vitæ subsidijs nudumq. & egentem adiuuit Ambrosius data pecunia, qua fugæ præcipitis incommoda toleraret. Interea, nouæ consilia inducendis in Ecclesiæ possessionem Arianis agitantur, & quia non processerant artes, imperio, atque comminationibus agi cœptum. In Basilica Portiana manebat Ambrosius, non humano metu, vel cura mortalis vitæ; Sed quia timendum videretur, ne Arianorum audacissimi vacuam sedem occuparent. Huc missi Tribuni denuntiauere, vt sacra vasa supellectilemq. traderet, faceſſeret ex Ecclesia, & aliquo loci quamprimùm abiret. Sic Cæsari placitũ esse, quem non oportere amplius irritari. At Ambrosius, primùm quidem exhorruit postulato tàm impudenti; deinde verò collegit animum, & libertate ingenita sic respondit.

„Non ego Christi hæreditatem prodam, sed potius tue
„bor hac vita, exemplo maiorũ, qui suo capite potiorem
„eã habuêre. Hæc vobis prius abscindenda lingua est,
„hic spiritus intercludendus, quàm me tacente, & quie-
„scente figant in hac sede pedem Ariani. Corpus ex-
„turbare fortasse vis aliqua poterit, mens quidem ipsa

semper

semper inconcussa manebit, & immota loco. Neque „
item sacra vasa tradere consilium est, vel quia custos „
Ecclesiæ, non direptor à Deo sum constitutus, vel „
quia debemus ipsius quoque Cæsaris tueri existima- „
tionem & salutem. Ite iam tandem, & Principi ve- „
stro renuntiate, nos responsum hoc edidisse, quod „
Episcopo dignum putaremus, quid porrò ipse fa- „
cere in animo habeat, minime anxios esse. Hoc „
in aulam relato responso, magis quàm vnquam an-
tea, deformis Ecclesiæ Mediolanensis adspectus erat,
cùm armatæ militum cohortes, veluti Deum op-
pugnaturæ, fœda templum obsidione cinxissent;
Catholici verò circa Episcopum stipati intus pro il-
lius vita & capite vim pararent extremam. Sta-
bant vtrinque infensi, &, fœdum visu, fœdum audi-
tu, populus vnius vrbis in mutuam perniciem ar-
debat, Pontifex in medio positus veluti belli præ-
mium, his ad salutem, illis ad necem petebatur.
Sed Ambrosius mollire suorum animos, & horta-
ri, diuinam potius opem vt exposcerent, collatio-
ne virium humanarum inferiores haud dubie fu-
turi. Rupturum fortasse Numen improba homi-
num consilia, nudamque religionem illo protegen-
te incolumem atque inuiolatam fore. Neque dictis
aberat fides, tum propter inclitam authoritatem
illius viri; tum quia cælestis præsidij quotidianæ si-
gnificationes fiebant. Super omnia firmauit ani-
mos, addiditque trepidæ multitudini fiduciam in-
gentem quòd cùm Basilica duobus fortè peruia,
& aperta locis aliquandiu relicta per imprudentiam

tiam fuisset : Cuncta solerter ac proterue rimantes Ariani, aditus illos reperire non potuissent. Id Ambrosius factum esse diuinitus ostendebat, assentientesq; Catholici circumfrementem hostem quotidie magis adspernabantur. Inter hæc Dominica Palmarum aderat, quo die feralem ingredientis Hierosolyma Christi triumphum mœsta gratulatione concelebrat Ecclesia. Is dies erupit in nouum scelus, neq; sisti vllo modo posse furor videbatur. Cum enim habita de more concione Pontifex, tradendis Christianæ fidei rudimentis insisteret, factionis Arianæ principes in Portianam Basilicam impetum fecere, ibiq; collocata Pontificali sede, & quasi principatu religionis constituto, seditiosissimum quemq: congregabant. Dispersi per vrbem adhuc plurimi: ad vindicandam iniuriam eodem pergunt, ingerenteis probra, & verbera, si quis in itinere Arianus occurrisset. Quendam etiam nomine Castulum trahebant secum, haud temperaturi, quo minus reliquorum temeritatis ex eo pœnas sumerent. Nuntiata hæc Ambrosio Pastoralem animum grauiter perculere. Itaq; precari Deum instituit, vti quicquid illud irarum esset, suo potius capite lueretur, quàm sanguis alicuius effunderetur in tali causa. Dein ex Ecclesia viros impigros mittit, quibus, authoritatis & gratiæ plurimum inesset: hisce negotium datum, vt miscendo consilium precibus, quoquomodo Castulum eriperent iniuriæ. Ac primò quidē surdæ aures erant, postea cùm sæpius eadem dicerētur, verecundia incessit contemnendi Pastorem optimum, sospitemq; Castulum dimisere. Et Arianus quidem hoc modo seruatus

est:

est; Catholicos irritata cæterorum rabies infensius exercebar. Cum enim inter hosce tumultus, dies ille sacrosanctus appropinquaret, quo die cælestes iras in omne genus humanũ intentas innoxio capite Christus excepit, non modó non soluit custodias, vti moris erat, Cæsar, sed etiam per edicti speciem in vincula plurimos coniecit. Auri pondo ducenta Collegio mercatorum imperata, præstitutusq. dies ex eo die tertius, intra quem, eam pecuniæ summam adferrent. Ita capitum, & ostiorum exactio acerbissima torquere communiter vniuersos, & singulos priuatim; pauci soluendo esse, plures in carcerem abripiebantur, sonitu catenarum, feminarum vlulatu, clamoribus virorum tota vrbs perstrepebat, satellitumq. discursu turbabatur quies hebdomadæ sanctioris, quæ semper læta, & salutifera damnatis fuisset. Et hæc quidem ita se habebant, circa Basilicam pertinacia eadem sæuiebat. Haud ignoro, quin legentium pleriſq. minus præbitura voluptatis sint hæc, quæ conuolui per industriam in eosdem ferme casus videntur. Sed ego, vti à fingendo procul absum: ita præterire nihil debeo, quod probe compertum habeam. Si delectationi seruiendum esset, aliam fortasse viam instirueremus; nunc habenda ratio est instituti, quo professus sum perscripturũ me res Ecclesiæ Mediolanensis. Cùm Ariani Portianam Aedem inuasissent, Catholici quoque, sicuti scribere orsus eram, illuc eunt violentia pari, concursu maiore, & per varios conatus reiecto tandem hoste valuas occludunt. Nunciatum id Cæsari perpulit, vt principes aulæ viros rursus vná cum Tribunis militaribus

ad

ad Ambrosium destinaret. Subitò missi monent, vti populum sua compescat authoritate, ne iura partis alterius obturbent, neue eos ad capessendam Ecclesiæ possessionem impediant. Inde per vim effracturi valuas, & cæde fœdaturi templum videbantur, si legationis authoritate nihil mouissent. Enimuerò Ambrosius, nihil remisit de tenore constantiæ, qua impetus „ huiusmodi alias repulisset. An ego, inquit, sedare „ multitudinem potero, quam pietas, & religio, & diui„ næ causæ patrocinium armauit? Si me instigante cō„ citatos putatis, nullis humanarum rerum inuitamen„ tis attinemur. Et ferire vobis licet, & quocunque a„ lio modo punire quem verbis, & vultu dolorem præ„ fertis. Non iam ego templi religione tuebor hanc vi„ tam, sed eam pro ipsa religione libenter deponam in „ hoc templo. Tantò minor cura mihi domesticæ supel„ lectilis, ac patrimonij totius, quod Christi pauperibus „ iam antea destinatum, pro Christo effundere non recu „ sem. Agite ferte omnia, dum ne adspiciam ego tan„ tas indignitates, violata cædibus templa, Christum „ exturbatum, Arij fœcem introductam. Hæc Ambrosij plena spiritus, plena veritatis oratio, quòd virtutibus exaggeratum, & vitæ prodigum animum declararet, magnopere perculit legatos, nec tantùm abiere sine maleficio, sed ita sunt consternati, eoque terrore cæterorum animos impleuere, vt ad summam vniuersi certaminis ex eo die Catholici superiores haud dubia voluntatum inclinatione relinquerentur. Adeo virtutem admiramur etiam in hoste; ea repente valet sternere odia, flectere animos, iras molli-

re.

re, pluſque interdum apud turbatas mentes proficeris orationis maieſtate, quàm armis, & violentia pari. Id manifeſtè perſpici potuit, cùm in Baſilica vetere ſedentem Epiſcopum, populus qui nouam alteram impleuerat, per nuntios ad ſe identidem vocaret; multitudo autem, quę cum eo erat, ne ſe deſtitueret, obteſtaretur. Sic tota ferme ciuitas certare ſtudijs erga Paſtorem, neque cedere veteribus Catholicis noui, reſipiſcentes incorruptis. Quin etiam armati milites, qui ad terrorem incutiendum valuis adſidebant, concepto diuinitus meliore conſilio, ſeſe in templum proripiunt, & vltrò neceſſitatem, ac errorem incuſantes, vt in Eccleſiæ gremium recipiantur, expoſcunt. Terruerat ea res primò ſexum infirmiorem, & conſternatæ repentino militum adſpectu, circumſpicere cœperant latebras, & fugam. Mox, vt hoſtile nihil apparuit, quieuêre. læta hæc Ambroſio. Itaque facto ſilentio, damnat priora, laudat præſentia, & in tanta voluntatum inclinatione, diuinæ deſtinationis altitudinem reputare omneis iubet. Cùm rerum ſtatus eſſet huiuſmodi, nec ferme iam ambigeretur, quin Eccleſia, velut ex diuturna iactatione, portum iam tandem inueniſſet, nouæ mox obortæ tentationes quietem eam obturbauerunt. Miſſus ab Imperatore ſcriba, non ſine tumultu Templum ingreditur, proterue Ambroſium compellat, ac effari iubet, quo iure Sacerdotes in Portianam Aedem immittere ſuiſſet auſus, quam Cæſar ædem Arianis adiudicaſſet. Si tirannidem vſurparet, ac de ipſo Imperatore triumphum peteret, facilè vindicari te-

meritatem posse. Extremum hoc ambiguis verbis intulerat scriba; sed facilè Ambrosius minarum ambages intellexit, atque respondit in hanc sententiam. Se, cùm in Basilicam inuitaretur, dedisse publicæ quieti ac paci, ne vadendum illuc puraret; misisse tamen Sacerdotes, quia petenti salutem populo, subsidium hoc denegare non potuisset. De Tyrannide, mirari quidnam iaceret. Arma sibi ad eam inuadendã esse nulla, præter nudam inermemq. vitam, hanc ipsam tradere, feritẽt vbi vellẽt. Cæterúm insuesse Pontifices largiri alijs regna, non quæ aliorum essent, vsurpare. Iam inde ab ipso capite & auctore Catholici nominis Christo, proditum exemplum esse, ne quis Ecclesiasticus Imperium appeteret. Ipsum enim potius fugisse, cùm in id fastigium expeteretur. Si vno verbo declarari vellet, quænam Tirannis hominum Ecclesiasticorum esset, hanc nihil aliud esse, quàm debilitatẽ atque submissionem. Hæc ab Ambrosio dicta. Ac satellitis quidem temeritas, & proteruia tali oratione repressa est; violentior alter ex cubiculi ministerio Calligonus nomine paullò post accessit. Is Ambrosium contracta fronte per superbiam & elato supercilio, totidem interpellauisse verbis dicitur. Tu ne „ergo, me viuente, Valentinianum adspernabere? ca„put istud obtruncabo, si pergis. Sed obtruncatus in „stupri pœnam ipse postea diuini iudicij documentum dedit. Interea Valentinianus quotidie magis languere turbarum atque seditionum tædio, optare pacem, cælesteis quoque non nihil iras perhorrescere fecitq. vt militares custodias deduceret ex vtraq. Basilica, &

quicquid pecuniarum, ex iniqua illa exactione redactum fuerat, reddi mercatoribus ad nummum iuberet. Id eo die factum, quo die pro salute nostra Christus ipse pependit, tantumque lætitiæ per vrbem fuit ob significationem eam resipiscentis Cæsaris, quantum paullò antea mœroris fuerat, cùm Redemptionis humanæ celebritas hominum crudelitate violaretur. Summi infimi gaudebant, & siqui militum perseuerauerant intentis ad imperium gladijs, nunc ad aram accedunt, & pia non sine gemitibus imprimentes oscula, stabilem iam tandem æternamq. pacem inter se gratulãtur. Iustina tamẽ adhuc perseuerabat violenta dolore. nec vllo modo respirare filiũ patiebatur, gemitus, & querelas, & materna viscera, quasi machinas intentans. Nec sanè ille aduersus ea satis firmum atq. constantem obtinere animum potuit. Nondum interesse diuinæ rei Cæsar, nondum inire templa; ex quo fiebat, ne datæ paci satis fiderent, qui rem altius coniectabant. Et auxit ipse suspicionem ac metum ambiguo responso, cùm à suis interrogaretur, vellet ne parari sibi sedem in Ecclesia. Tunc enim nescio quo spiritu, fortunæ suæ conditionem increpuit, &, vincula fortasse etiam injcietis, inquit, si ita Episcopi animo collibitum fuerit. Dum in hunc modum, aduersæ, & prosperæ res alternant, Ambrosius leniendo mœrori popularium, & suo, sacros himnos ad Ecclesiæ Græcæ consuetudinem est modulatus. Eo dein oblectamento diem nocti iungebat, & ipso modos ineunte, cæteri elatis in spatia certa vocibus æthera feriebant, ac iucundissime laudabant Deum. Tunc etiam insti-

tuta ieiunia cum vigilijs, pariterq. populus Mediolanensis, & abstinebat à cibis, & ad diuinas laudes excubabat. Id monui, ne quis fortasse assentiretur famæ, qua falsò diuulgatum est, Ambrosium, quia per vigiliarum occasionem, ludere ac saltitare ciues insueuissent, retento ieiunio, vigilandi consuetudinem sustulisse. Interim opportunè congruit, vt sacra Martirum corpora, Geruasij nimirum & Protasij diuinitus inuenirẽtur ordine ac cuentu, quem retulimus in ipsorum vita, eiusq. velut sideris exortu, robur & fiducia Catholicis, Arianis horror immitteretur. Ex horrore sana fides animos subibat, eaq. inclinatione Pontifex vtrẽdo, grauissime coarguit sectã & castigauit, fremente sẽper Iustina, & in illo cõmuni metu ac religione, per occulta, per aperta malũ animũ expromẽte. Sub paruo titulo rẽ haud paruã aggressa, persuadet Cæsari, vti legẽ ferat, qua lege sectatores Ariminiensis Concilij, ius habeant indicendi publicos conuentus ac peragendi. Qui stare contra, & quoquomodo voluntatem hanc Imperatoris impedire ausit, ei malorum extrema proponebantur. Sic iterum excitatus Arius, & quasi reuocata secta poterat videri. Lex tamen ipsa ne referretur inter cæteras leges, Præfectus iuris obstitit Beneuolus nomine penes quem arbitrium, & summa eiusmodi rerum erat. Hic promissis, & minis cùm ab ipsa Iustina solicitaretur, vt sua firmare vellet authoritate sanctionem iniquam, vtraque parte incorruptus abnuit. Constantia Beneuoli Iustinæ rabiem impensius adhuc efferauit, vt perimere ferro Pontificem agitaret. Auertit iniuriam Deus euidenti miraculo. Namq. per-

cussor

cussor immissus, cùm iam elato ad ictum brachio, machæram demitteret, emortua statim obriguit dextera, & alienato ab sensibus animo concidit irritus patricida. Neque distulit Ambrosius, quominus adiuuaret exanimem eique vitalem spiritum, & sacrilegæ manus vsum ab Deo vindice impetraret. Fertur inde Augusta dirũ aliud facinus conscisse & inhumanum; de quo sic referam, vt grauissimi scriptores tradidêre. Innocentius quidam erat Mediolani veneficijs infamis, & reliqua vita fœdus homo ac desperatus. Huic facilè persuasum, vti Magicis artibus Dæmonas euocaret, quibus curæ est, serere dissidia, dirimere quamuis cõcordes animos, & pro caritate ac studio, infensas iras, & implacabile odium suggerere. Et ille quidem functus est officio scelerato, statimq. tetra cohors ad imperium affuit. Sed cùm obreperent popularium animis furiæ, spargerentque semina discordiarum & liuoris, irritos conatus habuere. Quippe Deus ipse cõciliauerat eam caritatem, & innoxia Pontificis vita, inculpatæque actiones, simul probata per tot casus erga singulos, & vniuersos paterna caritas obstabat. Postquam adstrictos diuinitus animos, satellites irarũ atque seditionum infringere ac dissoluere non potuerunt, tentauere iterum, num ipsum aliquo modo perimere Ambrosium possent. Adeò cæcauerat mentem rabies, vt ista fierent aduersus eum, quem tàm manifeste, præsens Numen tueretur. Ita capto sæpius impetu, spiritus infensissimi diuinum caput adpetiuere cateruatim. Nusquam porrò datus aditus, & penetrantem omnia subtilitatem sacra limina procul arcuêre.

Vtriusque

Vtriusque veneficij seriem atque successum idem Innocentius prodidit, cùm aliorum postea veneficiorũ reus torqueretur exprimendæ confessioni. Paulinus aũt qui vitã Ambrosij litteris mandauit, addit mira dictu, quæ ego sicuti facilè admiserim, ita non repugnem, si quis in numero ponat earum rerum, quas pio homines ingenio, tum credere amant, tùm credi ab alijs volunt. Quippe in Iudicum conspectu correptum Magum ab Angelo, qui diuino Pontifici custos esset, conatus illos infandos exposuisse, cùm acerbissimi doloris aculeos & illud cæleste tormentum ferre non posset. Hæc & alia, quæ de Ambrosio & Iustina, & Valentiniano, deq. tota tẽporis illius calamitate ac perturbatione sumus executi, mirum, in quanta sint apud scriptores varietate ac dissensione, & quàm diuersa de rebus ijsdem ab alijs tradantur. Aliquis etiam acies & arma, nec tumultuarij sed iusti belli quandam imaginem proponit, quæ bellica fama, quoniam, & litteris multorum, & vetustissimis monumentis est testata; nos quoque scilicet eam admittemus, & integra tamquam narratione bellum illud scribemus. Hæc, aut illa credent, vt cuique animus feret. Id ego variationi conciliandæ esse modestissimum putaui, non abrogare fidem alijs, aliorum dicta in medium adferre. Igitur authores belli sic habent. Postquam Ariani, tentato sæpius per varia colloquia, & disputationes Ambrosio, veneficia quoque & deuotiones experti, nihil promouebant, vim demũ apertã ad eum opprimendum ipsos intendisse. Sed quia Catholicum nomen sese conatibus opponebat, & vnius capite ad necem appetendo multorum irritaban

tur

tur animi; ideò ab ipso Pontifice vertisse furorem in subiectos, ac propè belli formam celerrimè rē veniſſe. Ac primò quidem ita cadebat, vt alteri alteros viritim pulsarent, inde compositi per manipulos digladiarentur: postea verò tota in duas acies diuisa ciuitate, hinc Ariani, hinc Catholici publicè miscebant vulnera, & cædes. Sed Catholici fermè inferiores erant, fouente hostem Iustina, & quotidie, palam, aut ex occulto submittente vires. Inclytum religione templum erat, extra mœnia prope in modum arcis emunitum, cuius templi originem, & sæpius variata nomina iam retuli. Huc se Catholici frequentes incluſere, cùm aduersariorum impetus, & quotidianas impressiones sustinere non possent. Ariani contra, simul atque id cognouere, accurrunt infestis animis, & vbi firmatos claustris aditus inuenerunt; cingunt obsidione templum illud; summa vi, ne quicquam ad obsessos inferri, ne ve inde prodire aliquis posset, cauent. Sed Catholicis, vt ex ante parato non deerat intus annona, ita ad erumpendum animi non suppetebant. Pluribus diebus in hunc modum exactis, cùm neq. deditionis vlla spes ostenderetur, neque soluere obsidionem hostes animum inducerent; vir princeps ex aula Rufinus, nomine, spem pacis exiguam tentauit. Erat is intimus Iustinæ, particeps arcanorum, & vna re discors, quòd illa flagitia, & illam Catholicæ veritatis infectationem auersabatur. Et quidem sæpe antea dissuaserat, excidium inde atque cladem Imperio denuntians liberius interdum quàm vt meminisse imperitantis videretur. Verùm, vbi clausum rectis consilijs

animum

animum, & surdas aures, atque sine pretio periculum vidit, re desperata tacitus quiescebat. Nunc inclusum Pontificem, & obsessa sacra dirum etiam apud barbaros cernens, rupit silentium, & meditato temperamento habuit orationem, qualem ira & metus gignunt.

„ Verba in hunc modum fuere. Non ego audacior
„ quàm cæteri, qui, in hoc diuisæ ac propè conuulsæ ci-
„ uitatis tumultu tacere malunt, quàm loqui. Sed illi
„ quidem sua consilia, suamque prudentiam sequuntur;
„ me caritas imperij, studium tui nominis, & super om-
„ nia, religionis amor, vt recta speciosis, vera tutis an-
„ tehaberem, impulere. Catholica fides, illa germa-
„ na, illa tot è cælo comprobata signis, ante tuos ocu-
„ los obsidetur, & oppugnatur, Augusta. Circumue-
„ nêre templum armatę cohortes, Pontifex intus, & si
„ qui sani, vim extremam exspectant. Hæc omnia [fal-
„ sus vtinã sim vates] causa luctus erunt, tibi nobisque
„ piget ac pudet vltra quicquam eloqui; & hoc ipsum,
„ quod attigi, iudicij tui est, quàm in partem esse acci-
„ piendum putes. Ego functus officio necessario, con-
„ scientia bonæ mentis, & memoria salutaris consilij,
„ quicquid malorum, publice, vel priuatim ingruet, le-
„ uius ferã. Iustina fidelis amici sincerum animũ agno-
uit illa quidem, & intellexit illud etiam, quod silentio innolutum fuerat. Sed mutato nihil impietatis tenorê pergebat, quia principes, quæ corrigere possunt, malunt tueri, neque inhibueris fœminam, quę vitia virorũ induerit. Ipsa paullò post iubente, immisêre templo faces Ariani, & momento temporis, Catholicorum aliquot voracissimus ignis absumpsit. Quòd nisi

re-

repressisset flammam Deus, fœdum dictu, fœdum auditu, pusillus grex eo die cum Pastore suo crematus foret, & cumulata super cineres tecta, pietatem ac religionem, quæ Mediolani erat, vniuersam oppressissent. Facinore hoc tentato, abscessere inde tędio obsidionis Ariani; simul etiam attoniti miraculo, quod pauciores, quàm pro incendio perijssent, nec ipsum, quem præcipua destinatione petierant Ambrosium attigisset vlla scintilla. Ita soluta obsidio, & veluti tacitæ induciæ per aliquot dies fuere, nec eo spatio quisquã ex hac, aut illa parte violabatur. Inuicem suspecti & infensi per vrbem incedebant, magis absque pace, quã in bello. Voluebant animis iras, vultu animum prodebant, sed abstinebatur ferro; maxime quieta omniũ, quæ vnquam fuere, ciuilis dissidij facies, sed mox tanto funestiores ad turbas eruptura. Cùm enim Ambrosij diuina vis cælestibus quotidie miraculis inclarescceret, passimq. redditus cæco dies, pulsus humano corpore dæmon, ipsa corpora liberata morbis, catholicę rei robur, & authoritatem adderent, nõ tulere dolorẽ Ariani. Exoriuntur amenteis, & lymphati rursus, palatos milites contrahunt, & opes ũma bellũ instaurant, quasi non iã Ambrosiũ expugnaturi, sed Numen ipsum. Neq. segniter Catholici parãt ea, quę ad resistendũ pertinerent. Prima circa Ambrosiũ est cura, ne sacris intentũ hostilis furor inuadat. Itaq. valido p̃sidio firmãt quas illo incolebat ædes; illuc arma & robur omne cõferunt, rati cętera fore in tuto, si ille incolumis maneret. Dein reliqua subsidia, reliquũq. militẽ expediunt, omni parte virũ impares, & infensã ob Iustinã manifestũ adexitiũ.

Neque sanè ambigo egò, quin multi verisimile narrationis huius requirant, & veluti componi rem totam in miraculum putent. Quomodo enim ferre in Augustâ arma possent ciuium infirmissimi, aut, quem sibi locum caperent, cùm nullus angulus vacaret hostium dominatu, aut cur non statim victi sunt, quos ipsa rerum iniquitas debellabat? Sanè fiducia diuini præsidij, & veluti præsens Numen, impauidos animos ad certamen daret, neque sineret reputare, quæ, bella gesturis, in spem aut metum occurrunt. Rursus tamen velut in termino cogitationis occurrit, cur igitur clades, obsidium, flammæ Catholicos adflixerint; illos alteros, temeritas & ferocia quotidie magis extolleret. Sed examinare non debemus humanis momentis æternæ prouidentiæ rationem, quæ per occultas sæpe causas, & per impenetrata mortalibus, interdum etiam per contraria & aduersa, quæ destinauit, exsequitur. Ambrosius, postquam resurgere bellum, & in pristinos reuolui fluctus ciuitatem vidit, valde anxius erat animo, nec facilè consilium, quod sequeretur, explicabat. Ac primò quidem ille tractare conciliandæ pacis vias, deinde verò, quia non succedebat, deliberare secum, daret ne sese Catholicis, & contra rebelles capite dimicaret sacro; an verò arma essent indecôra Pontifici, neque deberet augustissimo Sacerdotio præditus spectare mortes & sanguinem, iuxtà miserando, siue hi caderent, siue illi. Tandem cura suorum vicit, & quia, religionis in eo negotio agebatur causa, saltem ad rem consilio gerendam pastorale esse atque Pontificium duxit. Itaq. primùm omnium dedit exercitui capita,

& duces,

& duces, in quibus multa peritia rei militaris esset. Hi fuere septem è singulis vrbis regionibus delecti singuli, ne pars vlla sese post habitam indignari posset. Inde, quia paucitate maxime laborare suos intelligebat, acciuit à finitimis auxilia, nec defuere qui venirent vltrò, ac Imperatori nouo darent nomina, vulgata scilicet fama per vrbes, circumuentam, & oppressam Ecclesiam esse Mediolani, fauere Iustinam Arianis, & sanctissimum Episcopum, quia rectam tueri fidem velit, infestam inter infensos vitam ducere. Hanc de Deo benemerendi materiem oblatam, & posse militares viros honestæ mortis compendio salutem æternam adipisci. Quid si ne deplorata quidem sit victoria, & sperare liceat in extremo discrimine melioribus adfuturum Deum, cuius agatur causa? Hoc igitur dedito rumore, voluntarij auxiliares in Ambrosiana castra plurimi confluebant, nec Ambrosio defuit miles. Ariani pariter in vltimam intenti dimicationem, & quia non vicerant, sese quasi victos rati, quammaximos vrbe tota delectus habuerant, neque dissectas manus, & incondita partium signa, sed iustas acies, & castra collata castris intuerere. Armodius erat ductor agminis impij, bonus militia, & ea commendatione, rerũ summam apud suos adeptus. Hic eductas copias in eum locum, vbi nunc Basilica D. Laurentij Martiris cernitur, sub vexillis habebat. Catholicum exercitum ductabat, ex prima nobilitate Cruceius quidam dilecto campo iuxtà Portianam Aedem. Iustina cum deterrimis aulicorum, quamquam imminebat Catholici nominis excidio, & eius damna in suum fastigium accep-

tura erat, tamen necessaria in tempus dissimulatione quiescebat. Neq. Ambrosius ad eam diem e sacra æde pedem efferebat, diram illam necessitatem multis cum lacrimis incusans, & enixe orans Deum, vt si ipse causa dimicationis eius esset, suo potius capite lueretur quicquid illud cladis immineret. Ita, cùm altera propter occultas regnantium artes abesset; alterum animo viuidum & fortem frangeret misericordia; res tota erat in manu præfectorum ac ducum, princeps vterque velut ex tuto pugnæ finem exspectabant. Pugna constituta certum in diem, differunt apta confirmandis animis, & dato signo congrediuntur auidi sanguinis popularium suorum ciues. Non ego nunc subijcere oculis conabor in festis concurrentes hastis antesignanos, alterum alterius ictu transfossum, mutatam in cornua pugnam, & alia, quæ communia esse præliorum omnium animaduerti. Scilicet in re tali cauendum est, ne fingere, & comminisci aliquid videamur illaudato nonnullorum more, qui pro veris ea retulere, quæ veri faciem haberent. Prælij generatim euentum ex fragmento veterum tabularum in hunc modum accepi. Cùm ab meridiano tempore in vesperam ancipiti marte pugnatum esset, ac ex vtraque parte multi cecidissent, subitò ad Catholicos inclinare victoriam cœpisse. Tunc ex insidijs momento consurrectum ab vna cohorte, quæ ad dubios euentus in vicino palmeto disposita fuisset. Ea cùm terga nostrorum circumueniisset, ac rursus versaremur in ambiguo discrimine, noctis interuentu prælium diremptum. Hæc vtique certior fama est, quàm quæ tradit, ipsum conscenso Equo Pontificem turbasse repente

repente hostes, vt similes attonitis fluctuarent primò, deinde verterent terga. Nocte, quæ dimicationem hanc est secuta, vtrinque fuit quies. Ea non corporibus curandis exacta, sed consultatione primorum, & militum fremitu, quòd sera lux veniret, quæ restitueret aciem, & imbutas iam sanguine manus daret in vltimum certamen. Ferunt Ambrosium, cùm, & de numero cæsorum accepisset, & futuram porrò stragem animo prouideret, mœstum diu silentium obtinuisse; dein conceptas in certa verba preces edidisse Clero, queis à Deo Opt. Maximo peterent, vt sibi consilij viam aliquam in tanta rerum iniquitate demonstrare vellet; inde clarissimo circumfusum splendore cœlo delapsum alitem adstitisse, qui strenuè prosequi cœpta ipsum iuberet; sic Numini visum esse. Cùm facta in hunc modum diuinæ voluntatis significatione conquiesceret Antistes, alia subsecuta res est, ex qua noua fiducia ipsi, nouumq. robur accessit. Efferata in rabiem Iustina, quòd non statim ab Catholica parte de victoria concessum fuisset, miserat infamem flagitijs Euthimium nomine, dato negotio, vt Ambrosium, si quà posset, obtruncaret; mox fore præsto qui patrata cæde saluum in aulam sisterent. Hic dum in angulo obscuro delitescit in omnem rei gerendæ occasionem intentus, non fefellit Episcopi stipatores, qui, vt in tali re ac tempore solicite rimabantur omnia, & ipsas vmbras, vt solet fieri, suspectas habebant. Confestim extractus in lucẽ, confuso vultu æstuabundus cernitur. Nec mora, quin & mãdatũ ab Augusta facinus, & suã vltrò temeritatẽ fateretur. Ambrosius inde nõ dubio argumẽto, simul cęleste

præ-

præsidium, simul vltimam necessitatem interpretatus, posterum in diem ad pugnam accingi suos iubet. Locus est Mediolani, qui ob cladem inibi acceptam hodie malus angulus appellatur. Huc se post pugnam Ariani contulerant; circumdederantque vallum & munimenta loco, destinatum ad tempus iterum in Catholicos erupturi; sed mox celeritate, nostrorum oppri muntur. Multi cæsi, fugientes reliquos latebræ texere; pauci errorem ac scelus agnoscentes vltro in potestatem venerunt. Secundum hanc pugnam accessit ad res Arianorum profligandas Iustinæ serus excessus. Obijt ætate confecta crudelis muliercula, & digna memorari inter monstra & dedecora sexus illius. Non authoritate mariti, non filiorum exitu, non varijs Imperij casibus flecti obstinata mens potuerat. Aequauit continuato prauitatis tenore constantiam omnem, neq. Arium, vt semel amplexa est, dimisit vnquam. Consilium ei fuerat, Ecclesiam in Arianum dogma totam adigere, ac fecisset, nisi prohibuisset iniuriam Deus, & nisi necessaria illa dissimulatio conatum tardasset. Cùm ageret animam, adnotauere proximi voces intermortuas, & rictus extremos Arium appellantis; neque id ego sine horrore quodam refero. Quid fecerat Arius Iustinæ? quid falsa doctrina tantum gratiæ vel commendationis habebat? Sed profecto ira est, vt diuinę sapientiæ clarissimus adfirmauit. Praua, quàm recta constantius tuemur, & ad illa, quàm in ista validiores sumus, vbi sua specie semel animum pepulere. Sunt tamen, qui de Iustinæ fine secus tradant, quippe mortuam in obsequio Pontificis Ambrosij, & in ad-

uentum

uentum vsque Maximi prouixisse. Post eius obitum, Ariani, auios & remotos ab vrbe saltus petiêre, quorum ad radices est Valesitus; vulgó Varisium dicunt. Nemorosa ea regio, &, quà vallibus obscuris, quà rupibus abruptis opportuna declinando hosti, vel submouendo. Ideò potissimum illuc intendêre fugam Ariani, simul, quia ob varia incolarum ingenia, tutos & incolumes ibi fore sese magnopere cõfidebant. Sed quæ causæ desperatos illuc adegerant, eædem ex diuerso Ambrosium hortabantur, ne segniter inde illos amoueret. Quid enim futurum fuit, si corrupti simul & corruptores Ariani fixissent ea in sede domicilium, & aptam igni concipiendo nacti materiẽ nouum incendium excitassent? Corripuisset flamma tractus illos vniuersos; seq. contra religionem armari inconditi agrestеis paterentur. Ideò nihil cunctatus Ambrosius, cum delecta equitum manu subit ad montes. At illi, ad famam aduenientis turmæ, ritu ignobilium ferarum, primò quidem delitescere, circũspectare latebras omneis. Vt verò sese velut indagine cinctos sensere, trepidant verius, quàm fugiunt donec cuaderent in summa montis cacumina. Ibi turris erat, cuius, in hunc diem extant vestigia; sed quo tempore condita fuerit, aut quos in vsus, reperire nondum potui. In eam sese turrim Ariani coniecerunt, & munito claustris ingressu, pauidas intus iras agitabant. Ambrosius, cognita hostium fuga, in iugum tendit, certus delere reliquias, quamuis ex altera parte lenitas ingenita pastoralem animum tardaret. Noctu iter fecerant; cũ sole supra verticem stetêre. Miles claustra

con-

conuellere, fores effringere, per vim irrumpere voluerat. Sed Ambrosius, more suo cælestem prius opem exposcendam ratus, impetum repressit. Mox ara excitata sacrificauit, cum ea precatione, vt quam rem, de mactandis Arianis in animo haberet, ea Catholico nomini caderet prospere ac feliciter; nec sibi tractasse prælia, cædibus interfuisse verteret in piaculum. Traditur inde mirum dictu, Arianos, immisso diuinitus furore, voluntarios in sua viscera ictus direxisse, & pronos in ora collapsos addictas æternis ignibus animas exhalasse. In hunc modum secta exitiabilis deleta, parta quies Insubriæ, & absterrita in perpetuum impietas, ne solicitare pacem Ambrosiani Pontificatus ausit. Et quidem manet ex eo tempore fama, tamquam oppugnari, & quati, non excindi vel conuelli possit Ecclesia Mediolanensis. Datum id Ambrosio, cuius æternùm ibi vigere merita, & nomen oporteat, vt constantem illum atque periculorum impauidum animum veluti consecratum immortali monumento posteritas omnis imitetur. Ambrosius, hanc Cælo victoriam, vti debebat, acceptam referens, templum iuxtà turrim, in qua constiterant primò, deinde ceciderant Ariani, posuit Mariæ Virgini victrici. Locus in magnam postea celebritatem venit, claruit miraculis, ædificia & stipes accessere, queis asperæ cautes, vrbanos propè vultus induerunt. Hæc ad Varisium in monte pugnata pugna & victoria, grauissimis testimonijs, & publica traditione sic fertur, extantq. monumenta rei, quæ non pigebit in medium attulisse. Iam primum omnium igitur, Ambrosianæ ædis litteræ, quæ visitur ædes in

montis ascensu, sic habent. Ambrosium, cùm ab Varisio oppido, fusos prosequeretur hostes, eo loco magnã ipsorum stragem edidisse; ibi post aliquot sæcula positã ædem, quæ victoriæ ad posteros monumentum esset. Itẽ aliæ separatim litteræ virginum sacrarum, quæ degunt in monte summo, tres memorant turres, quarum vna, & altera deinceps amissis Ariani confugerint in tertiam, cuius reliquiæ maneant in hunc diem, addita mole ac tecto cęrimonijsq. in sacræ cellæ religionem & formam. Circa medium quoque montem vestigia, & fundamenta secundæ turris monstrantur, & ibi mista carbonibus ossa nostra memoria fossores inuenere, cùm D. Mariæ Magdalenæ specus in ea montis parte fingeretur. Est in ijsdẽ annalibus, cùm armato Põtifici sanctissima Dei mater apparuisset, confirmatum, eum hoc viso, litasse primùm in solutili ara, deinde sumpta in manus pixide, interminatum hosti, ni se dederent, ipsos vltima esse passuros; cùm in armis & rebellione perseuerarent obstinati, cæsos ad vnum omneis; simul seriem miraculorum esse consecutam. Nam, & candida subitò nube Catholicos, denso Arianos nimbo, fœdaque tempestate circumfusos; & vertisse gladios in semet hostes, & cúm Ambrosius humare corpora suorum vellet, neq. facilè dignoscerentur ob detruncatas à corpore ceruices, & fœditatem aliam vulnerum, repente factum esse diuinitus, vt Catholici, supino situ veluti cælũ adspicerent, illi alteri proni morderent terram; ita supremum honorem bonis esse persolutum, perditos atque sacrilegos insepultos iacuisse; rite perfecta sepultura sacratam aram; ei dedicandæ, duodecim Episcopos è vicinis vrbibus adfuisse, quorum etiã

imagines in Odæi siue Chori læua parte cernuntur expressæ. Victorem Ambrosium in ara posuisse reliquiariam thecam, quod moris illi, quotiescunque templa dedicaret, sicuti quidem ad Marcellinam sororem scribēs ipse de se est professus. Ea theca ibidem adseruatur, aucta nobilitate & honore ob principis iniuriam, qui de tribus inclytæ coronę spinis vnam exemit. Annales & monumenta Monasterij sic Ariani belli famam affirmāt. At sacrosancta, & cælo proxima Romanorum Pontificū authoritas omni testimonio potior ad fidem, de tota re nunquam dubitauit, idque monti decus perhibuere quoties aliquid indulgerent. In vrbe quoque durant monumenta victoriarum, & cladum, prout male, feliciterue, per varia loca dimicatum fuit. Malus angulus, de quò antea est memoratum, Mons Fortis, & Amaræ telluris area, minime lætas Catholico pugnas tulere, ibiq. memoria tristis manet; Bellus tractus & Petra sancta, & alicubi pōtificis ipsius equestris effigies, victorias incruētas, arma felicia, triumphatos hostes testantur, argumentūq. miraculi, Rota sanguinis, est in vestibulo Basilicæ D. Stephani cum hac fama. Cæsis ingenti prędio multis ex vtraque parte, manasse vias sanguine, qui, cùm Ariano Catholicus immistus volueretur indiscreta similitudine, subitò sit precibus Ambrosij separatus ita, vt Catholicorum cruor sua sponte conuolueretur in globum, atque ferretur illuc, vbi nunc operis magnifici stat Basilica; profana sanies Arianorum iaceret sparsa, & calcata per vias. Porrò statuarum, & imaginum, quæ tota passim prouincia triumphantem Ambrosium repræsentant, haud facile quisquam inire numerum possit; & quatuor clarissimi

rissimi nominis Basilicas, quę mutatis hodie titulis, totidē præferūt Diuos, Ambrosiū nempe, Dionysiū, Nazariū, & Simplicianum, habet ea constans fama, tanquam è bonis Arianorum fuerint extructæ, cùm ea bona iure victoriæ Pontifex in publicum redegisset. Antea fuerant dicatæ communiter, prima Geruasio, & Protasio fratribus inclytis, secunda Confessorum nomini, Apostolis omnibus tertia, quarta Virgini Deiparæ, quibus in templis, Ambrosij, manubias, & Arianorum excidium vrbis pietas agnoscit. Anno salutis trecentesimo octuagesimo septimo victi sunt Ariani, triumphauit Ambrosius, Ecclesia pacem nacta pacem videbatur. Sub eius anni finem, Tyranus de quo sæpius est memoratum, occupata Gallia cæterisq. prouincijs, caput rerum Italiam appetebat, & quanquam, ipsius Ambrosij legatione cohibitus fuisset, glisebat tamen insita cupiditas, & libido pergendi. Sed rursus, ne arma retractaret, impediebatur fœdere, quod cum seniore Valentiniano pepigerat Id si violaretur fœdus, hominum sermones, & iusta odia erant in periculo, cùmq. pro tiranno iam, & alienæ ditionis raptore in ora passim abiret, ne quid nouę offensionis accederet exulceratis iam animis magnopere esse cauendum putabat. Itaq. primùm omniū hunc tollendum esse obicem ratus, rumpendi fœderis occasionem instituit quærere, quam Ecclesiæ vindicandæ titulus præbuit, siue simulatio ea fuerit, siue sincera religionis cura. Vtrumq. enim traditur; nec mihi, aut detrahere veram, aut falsam adfirmare laudem in animo est. Notæ per gentes, ac famā celebratæ clades fuerant, queis Valentinianus, & Iustina Catholicam Eccle-

siam adfixerant Mediolani, vulgòq. sæuam mulierem, & inconsultum adolescentulum omnes adhuc exsecrabantur. Publicam eam indignationem suis opportunã esse consilijs Maximus crediderat miseratq. litteras ad Valentinianum, quibus ipsum absistere cœptis, monenti similis, re ipsa minaciter iubebat. Satis sciebat, vt maxime Valentinianus conquiesceret, Iustinam tamen obturbaturam, inde fore materiam excitandi belli. Series, & ordo litterarum hic fuit. Si animo inimico erga Valentinianum esset, aut hostile quippiam agitaret, gauisurũ haud dubie, quòd labefactanda religione seipsum euerteret. Qui enim iratum numen habeat, hunc propè iam esse debellatum, & suopte casu ruentem facile posse prę-
» cipitari. Nunc amicissime erga te cùm sim affectus, cũq.
» res tuas esse incomules velim; moneo, vt diuini iudicij
» vim ineuitabilem respicias. Quippe sæuire in Catholicũ
» nomen, obsidere templa, legesq. sacrosanctas, obtentu
» nouarum legum infringere pudor vobis adhuc nullus
» fuit. Hæc si leuia forsitan esse piacula persuasum habes,
» Numinis maiestatem infinitam anguste circumscribis.
» Quòd si dixeris, moueri te cura veritatis, & rectæ fidei;
» iam erubescam ego vicem tuam. Tunc igitur Ecclesia-
» stica decreta, & tot annorum spatio corroboratam cõ-
» suetudinem audebis tollere, teq. legibus diuinis quasi
» magistrum, & moderatorem appones? Humanæ le-
» ges postquam ex vetustate nomen, atq; famam habuere,
» sacrosanctæ censentur, & augustæ; diuinas, quò magis
» inueterauere, contemnemus? Non tuo iudicio fana
» erit religio, in quam clarissimæ prouinciarum Italia &
» Gallia, & Aquitania Hispaniæq. tractus cõcessere, quãq.
domina rerum, & magistra totius Orbis Roma comple-

xa est?

xa est? Dissensere, fateor, Illyrij maluitq. decepta gens,„
paucorum sequi ruinam, & exitium, quàm publico exē-„
plo, quod salutare erat, attineri. Sed,& secutæ prouin-„
ciam clades, insigne documentum eam fecere, ne qui, ta„
lia deinde vel populi, vel Reges auderent. Periculose,„
mihi crede diuina tentantur, nec alia tam intima causa„
Valentiniano patri, quamobrem Ecclesiasticis negotijs„
implicari nollet, haberetq. pro æternis ea, quæ semel„
placuissent. Nunc ea mutatio facta est, vt qui antea sa-„
cri, & Sancti habebantur, iam ijdem vti sacrilegi, & dā-„
nata capita, quærantur ad necem. Falleris si per hæc, aut„
alia, tolli posse religionem putas, quæ radices in subie-„
ctorum animis egit altas & profundas. Citius enim se-„
ditiones, & discordiæ intestinæ Regnum euertent, quám„
ab auita fide populus desciscat. Preces, & vota bonorū„
nunquam adspernabitur Deus. Tu quam in partem hęc„
accipias, tui iuditij sit; certe optamus vt ab optimo ani-„
mo profecta esse credas, neq. has monendi, & cohortan„
di partes me suscepturum fuisse, nisi tuis rebus magno-„
pere consultum vellem. Pertinet ad quietem vtriusq.„
nostrum, vt quies quamprimum abs te reddatur Eccle-„
siæ, & sanentur potius authoritate tua, si quos Ariana„
tabes infecit, quàm ad plures ea contagio serpat ac dif-„
fundatur. In hanc ferè sententiā scripserat Valentiniano„
Maximus ipsasque litteras repente sequitur fama, colligi„
vasa, parari profectionē ab tyranno, scilicet vt protinus
in Italiā descēdat, quę res trepidis allata nuntijs, & Cęsa-
rē, & Regiā vniuersā obstupefecit. Res erat plena solici-
tudinis ac terroris, cū propter ceteras iniqtates, tū ęa fe
rox hostis, & vincere suetus animos oīum occupabat. In
altera parte imbellis Princeps, discors adhuc, aut infensa

Prin-

Principi ciuitas miserabile spectaculum exhibebãt illis, quos cura humani ingenij prębet inter huiusmodi tumultus, futurarum rerum æstimatores ac Iudices. Et quidẽ prima coniectura suum statim euentum habuit. Nam, cùm præcipuo in periculo esset Valentiniani rudis animus, & ad bellica negotia segnis ætas, iam in itinere esse Maximum auditum est, cùm Mediolani nondum agi, pararive quicquam cœptum esset. Hoc allato nuntio, multum in Aula trepidationis fuit, veluti si ad portas hostes peruenissent. Notus Ambrosius erat Maximo, iam ex ea legatione, quam ad ipsum obierat, cũ antea, terror idẽ increbuisset. Nunc in pari periculo, spes eadem erat adflictæ Cæsaris fortunę. Nec ille, cum ad id munus vocaretur abnuit, quanquam, & ingratos animos expertus, & successus animo propè cernens eos, qui postea sunt consecuti. Fertur illacrimasse naturæ mortalium, & conditioni, quòd, qui diuina nuper, & humana iura permiscuerat intolerabili superbia, modò idẽ imploraret opẽ hominis, cuius sæpe vitam, & sanguinẽ adpetiuisset. Itaq. proficiscitur in Treuiros ad Maximũ cũ eiusmodi mãdatis ac litteris, vt pacando ac leniẽdo hosti, primùm insistat, dein Gratiani corpus â pacato deposcat, sepulcro maiorum inferendum. Sed siue in cõditionibus aliquid non placuerit, siue obstinatum esset, acie decernere, neq. de pace, neq. de Gratiani corpore quicquam impetratum. Eius legationis ordinem atq. successum ex ipsius Ambrosij litteris, quas ad Valentinianum dedit, referemus, nusquam certiore rerum fide, quã vbi ab ijs, qui gessere petuntur. In Treuirorum vrbe, sicuti dictum est, agebat Maximus ciens magni belli molem.

lem, & in varias expeditionis necessitates euentusq. rerum, consilia disponens, & mox in Italiam impetum daturus. Eó profectus Ambrosius, diei vnius interposita mora ingreditur aulam. Ibi cùm aditum ad Principem quæreret; interrogat eum Cubiculi Præfectus, num à Valentiniano legatus venerit, et ab ipso num quid litterarum afferat. Vtrumq sicuti erat, affirmatum, redditumq. responsum huiusmodi est, Non fore copiam alloquendi Principem, nisi cùm publicè omneis admitterentur. Id Ambrosio, tum Sacro nomine, tùm persona, quam sustinebat indignum est visum. Itaq. ergo, instare rursus, & efflagitare, vt de summis rebus agere sibi liceat arbitris remotis. Satis scire, allaturum se ea, quæ sedulo cognouisse Maximus ipse operę pretium ducat. Sed cùm præcise iterum eius arcani colloquij facultas negaretur, modeste Ambrosius acquieuit, neq. tetendit vltra. Postero die, Maximus in tribunal processit suum, accedit Ambrosius, & statim ei Princeps osculum ferebat. Lene certamen inde, & mox, alterius Apostolica libertas, alterius ira, & machinator animus vniuerso consessui, spectabulum fuere. Nam euitato Pontifex amplexu, recta tetenderat ad subsellia; ibiq; tacitus quiescebat, donec, simul, ipsius inuitatione Maximi, simul rogatu cœterorum excitatus, hoc fermè responso silentium rupit. Oculi te fortasse frustrantur, Princeps, & „
ego pro alio quopiam accipior. Neq. enim exhibueris „
ignoto homini caritatem eam, quæ significatur osculis, „
& amplexu, & me tibi ignotum esse, locus hic declarat „
in quem colloquij causa venire sum coactus. Sensit of- „
fensionem Maximus increpuitq. molliter Episcopum,

quód

quòd animo commotus atq. perturbatus videretur, nec enim debuisse perturbari, cùm locus idem eum maneret, quo loco priore legatione contentus fuisset. Ambrosius ad ea [etenim Sacri ordinis existimatio, & Pontificia dignitas agebatur] tunc se venisse causæ deterioris oratorem, neq. hanc legationem, cum illa comparãdam. Non iam orbi pueri vitam, & salutem, sicut olim, sed Cæsaris imperium, & firmas opes, & ea, quæ iure gẽtium sacrosancta sint, vindicare ac tueri, Processum inde paulatim in asperiora verba, quæ ne in contumelias excederent, Ambrosij lenitate, & patientia nimirum fiebat. Inter eam contentionem forté Maximus quippiam intulerat, quo facilitatem suam nimiam incusaret, qua quondam exorari sese passus certam cadere ad irritum victoriam siuisset. Simul Bautonem increpuerat quendam, quo potissimum adiuuante ac deprecante Valentinianus adhuc viueret. Ea exprobratio, quia da re opportunum ad causam aditum videbatur, arripuit occasionem Ambrosius, & in hanc ferme sententiam est locutus. Neq. Bautoni [Cæsaris hic minister erat] dandum esse vitio, quod Principi suo debitam fidem præstitisset, & se, cùm legatus olim veniisset, quam simplicissime functum officio. Non aliqua fraude, non salubri mendacio redemptam expressamue pacem abstuliisse, nõ deniq. sui corporis oppositu prohibuisse, quominus Italiam ingrederetur, quanquam si id feciisset, egregium seruati pupilli mercri titulum possit, Teneram enim illam ætatem, ope necessaria destitutam, Episcoporum tutelæ commendatam esse diuinitus. Cæterùm, posse fortasse etiam ostendi, quemadmodum, conciliari pacem eam

nihilo

nihilominus adipsius Maximi commoda, quàm ad Valé-
tiniani salutem interfuerit. Argumento fuisse, quòd ad
vrbem Moguntiacum appropinquanti sibi processerit
obuiam ex ipsius familia Victor nomine, qui fœdus &
amicitiam inuicem peteret. Porro, quòd Maximus, ip-
sum ad se tunc venire Valentinianum voluisset, non fuis-
se muneris sui, quicquam super ea re constituere; nec
pollicitum ergo fuisse, nec potuisse polliceri. An sum-
ma hieme, tempestate frigidissima, superarent Alpes,
puerulus Cæsar, & Augusta grauis ætate, quæ citius ex-
trema omnia paterctur, quàm vt illum ab sese dimitte-
ret? Iam cætera, inquit, quæ obijci nobis audio, tam-
quam per ea meriti simus, vt nobis irascare, facilem sa-
ne defensionem habent; fortasse etiam nostrã causam
ex comparatione meliorem faciunt. Ac vide quæso,
tua facta, quantum ab Valentiniani factis differant, &
quantò amicior ille tibi adhuc fuerit, quàm tu illi. Tu
denuncias excidium Imperio, comples terroribus om-
nia, & inferre Italię vastitatem paras: ille Hunnos & A-
lanos, cæteramq; colluuiem ex Gallia procul à tuis fini-
bus in vltimam Germaniam auertit. Tu Rhætiam vtrãq.
effuse es populatus: ille tuum agrum à populationibus
defendit. Quin etiam, frater idem istę tuus, qui tibi
nunc adsidet, perhibet Valentiniano testimonium huma-
nitatis, teq. quòd in pari causa, dissimili sis animo, taci-
tus incusat. Hunc enim, cùm in potestate sua Valenti-
nianus haberet, ipso temporis articulo, quo de Gratia-
ni casu tristem nuntium accepit, tamen abire incolumẽ
est passus. Ita ille tibi fratrem reddidit, cùm dolor a-
missi fratris efferare animum posset: tu tot beneficijs ob-

strictus, ne reliquias quidem abs te perempti fratris eidem concedis. At enim vereris, ne, si proferatur in publicum Gratiani corpus, militares animos perturbet ea res, & ad vindicandam Imperatoris sui necem incēdat; quasi verò vindicare mortuum velint, qui viuentem deseruere. Hæc, & alia, quæ referre non est operæ pretiū, ab Ambtosio; dicta; neque Maximus interpellauit, donec extrema oratione, castigatus, quòd firmandę potentiæ suæ causa strenuissimum quemq. sustulisset, eam ab se reijcere culpam instituit. Inde, cum ambiguo responso, nulla certa re constituta, Ambrosius est dimissus. Amplius esse consultandum, neq. facilè explicari negotium posse. Mox abire iussus, ira mota principi, quòd certos homines, qui per malas artes apud eum gratia, & authoritate pollebant, veluti, sacrilega capita refugeret, eorumq. congressum omnem auersaretur. Nec defuêre, qui monerent abeuntem, vti vitaret insidias; magnopere timendum esse, ne Maximus occulte aliquid pararet. At credo ego, fore, queis politico supercilio legationē hanc intuentibus, multa liberius, & incautius, tùm dicta, tùm facta esse videantur. Sed neque diùrno homini eadem decôri via, cui vulgata prudentia mortalium insisteret, & nos scriptores rerum sumus, non authores, aut magistri. Hæc ambigua responsa, non ambiguas minas vbi Valentinianus accepit, noua statuit legatione tentare, si quo pacto posset auertere tyrannum ab Italia, seque subducere incuitabili iam malo. Quippe Ambrosio defuisse curam aut felicitatem arbitrabatur, & iuueniliter incertus ac varius, per omnia voluebatur consilia, pessimum ducens quod antea saluberrimum duxisset.

Domninus

Domninus erat in Cæsaris familia Syrus natione, qui nec barbaros ex illa patria mores attulerat, à primis annis in Italiã aduectus, & ingenio loci cæliq. tantum hausérat humanitatis, & elegantiæ, quantum in homine externo elegantissimi quique indigenarum admirarentur. Decora facies illi, sermo promptus & grauis, vsus rerum, prudentia, litteræ, cætera omnia tractandis principum animis & rebus. Hunc scilicet Valentinianus elegit, quem sufficeret Ambrosio, & mitteret ad petendam pacem vltimo conatu. Nouus legatus illico profectus ad Maximum, cùm mandata, quę habebat, exponeret, conuertit in se statim illius animum admiratione prudentiæ, mox alto strategemate est elusus. Votum tyranno summum erat, vt improuisus atque inexpectatus ingrueret Italiæ, famamq. sui aduentus quotidie increbrescentem anteueniret. Itaq. dictis factisq. omnibus instructus ad fallendum, benigna dat responsa, contra quàm dederat Ambrosio; colit donis hominem, conuiuijs adhibet, amplectitur omni demum honore & caritate, fingitq. se casuum humanorum incerta reputantem, quieta turbidis antehabere, velle pacem, fauere Valentiniano. Hac reddidit arte securum incautumq. Syrum, & mistam illam ex Italo acumine, barbaraq. calliditate prudentiã, auertit ab omni sensu fraudis primò, dein onerauit alia fraude, rara cuius exempla, memorari poterant in eam diem, affirmabantq. gnari veteris memoriæ, per tot bella, per tot imperitantium casus, atq. per tot retro sæcula, vix vni, aut alteri tã capitale commentum processisse. Nam posteaquam videt, obiecta pacis & munerũ dulcedine captum esse Donninum, deceptamq. mentem

illius hærere penitus in contemplatione tam insperati boni; velle se ait insuper mittere turmas equitū ad Cæsarem, qua virium parte indigere illum sciat. Id stabile ad amicitiam, id fidei pignus fore. Ita ductor hostium Domninus, pro suppetijs, & pace, bellum in Italiam ad Cæsarem tulit, nec felicior Ambrosio, & illius prudentiæ minime conferendus. Tyrannus legatum insecutus, repente sese superfudit Italiæ, quē venire, & adesse fama eadem tulit, ingenti omnium metu. Diffugit Valentinianus; & postquam Cæsare profecto, nudatam vrbem, videre Mediolanēses, sublatis pro se quisq. rebus migrant. Hinc Ecclesiæ squalor, & calamitas noua. Quód nisi abeunti multitudini sese Ambrosius opposuisset, ventū haud dubie foret ad extremam propé solitudinem ac vastitatem. Is monere singulos, castigare vniuersos. Quonam tenderent? an ad externam opem, periculo ignominiā addituri? An in oppida finitima, quasi non idem vbiq. terror? Placarent potius humili precatione, cælestes iras, vota facerent, abstinerent à peccatis; id perfugiū, eum patere aditum ad salutem. Neq. verbis, & cohortatione tantúm repressit fugam; sed etiam effusa liberalitate, vbi quid cuiq. opus esset, benignè omnibus largiendo. Constat eum hoc tempore vendidisse pretiosa vasa supellectilemque redimendis captiuis, quorum ingens turba per vrbes à barbaris in mercimonij modum ageretur. Ea tempestas citò transijt, & ex miseranda trepidatione securitatem & otium breui Mediolanēses habuêre. Nāq. Maximus, vbi tuta omnia, & quasi stupore defixam Italiam vidit, vt odiosum tiranni nomē euitaret, ab impijs, & crudelibus, ad pia & mollia

consilia

consilia vertit animum. Et quia post dominandi libidinẽ, nulla iã cura prior illi, quàm vt fauere Catholicis rebus existimaretur, impetum atq. violentiam omnem exagitandis reliquijs Arianorum exercere cœpit. Mox Imperij vindex, vltorq. Valentiniani Theodosius adfuit. Ab eo Maximus perimitur; Valentinianus in pristinam Imperij sedem restituitur, totaq. rerũ facies in Catholicã instituta, tum pietate Theodosij, tum Valentiniani obsequio, & iniecta tot casibus religione, cõcedit. Erat Theodosio mite satis ingeniũ, & erga Pontificẽ Ambrosiũ reuerens animus. Apparuit statim vtrumq. rerũ initio, dum in ipsius Ambrosij gratiam, vel molliter plectit, vel ẽr impunitos dimittit eos, qui à Maximo contra Valentinianũ stetissent. Substitit aliquãdiu Mediolani cõponendis Imperij ac Ecclesiæ rebus, eoq. tempore mirificè concordes Ambrosius, Theodosius, & Valentinianus vnanimi cõspiratione populo Mediolanensi gratũ spectaculũ præbebant. Non tunc cerneres in diuersa potestate cõtraria principũ studia, quæ magnis ac paruis ciuitatibus molesta fuerunt, & erunt, dum aut iuris imago ius ipsũ eludit, aut hoc ipsum iniuriæ materiam prębet. Mistæ, ac temperatæ Pontificis cõsilio Cæsaris opes, & velut immissa in aulã Ecclesia, vnã quasi familiam, vnumq. corpus efficiebant. Sed ex omnibus rebus, queis ea caritas, & necessitudo declarata est, maxime digna nostris litteris videtur ea, quã nunc exsequar. Callinicũ est apud Constantinopolim vrbs inclita quondam, & frequens; nunc ætas omnia pręter nomen immutauit. Eo in oppido, cùm forté Monachi, præside Episcopo, templum, & domicilium haberent; nec longe inde tugurium, Hebræorum quis-

quiliæ,

quiliæ, quò ad solicitandum inani prece Messiam suo more congregabantur; euenichat, vt dissimilitudo religionis irritaret animos, existerentq. solita inter accolas odia; neq. pars altera ferre alteram posset. Vtrinq. fiebant iniuriæ, certabaturq. contumelijs ac probris, & venêre ad extremum irarum, postquam compositio ad pietatem agmine supplicantes Monachos aggressi Iudæi, per vim auertêrunt itinere destinato. Tunc enim, temeritatis inuicem vltores Monachi profanam illorum in ædem intulere faces, & excitato statim incendio væsana monumenta conflagrarunt. Neque tulit Iudaica colluuies infamiam & dolorem, sed miscentes omnia querelis, per suæ factionis homines impulere Theodosiũ, vt in Episcopum, & Monachos, grauiter esse animaduertendum putaret. Ambrosius fortè Aquileiam profectus erat hoc tempore, ibiq. de Principis ira tristem nuntium accepit. Sed ne statim ad deprecanda hominum illorũ pericula, Mediolanum, sicuti cupiebat, rediret, susceptis illic Ecclesiasticæ rei causa negotijs attinebatur. Itaq. litteras ad Theodosium misit, per Christum obtestans, ne rebellis ac impuræ sectæ contumaciam dedecore & ignominia Christiani nominis inflare vellet; satis per se superbam esse gentem, si insuper accendatur, intolerabilem fore. Iam mitigatus hisce litteris animus erat Cæsari; solicitabatur tamen, & cura violatæ legis, quæ damnabat incendiarios, & stimulis aulicorum, quos Hebræi corrũpebant. Verùm, vt Ambrosius ipse, cõposito Aquileiensis Ecclesiæ statu, domũ reuertit, egitq; corã; cessêre irarum incitamenta, & Pontificis authoritatem ante omnia Cæsar habuit. Cùm enim festo quodam die templum

templum intrasset; opportunam eam occasionem ratus Ambrosius, conscendit de more suggestum, ambituque paulatim ad causam capto, palam increpuit hominem, quòd Hebræorum querelas ita nimirum ad aures admisisset, vti Catholicæ communionis obliuisceretur. Is igitur Theodosio finis irascendi, cum illustri significatione pietatis, ac modestiæ. Descendenti si quidem è suggestu, prodijt obuiam, osculatusq. sacram illius manum, vltro se ipsum incusauit, quòd publicè coarguendus fuisset. Iucundum inde certamen veluti patrem inter, & filium, cùm Theodosius, ita liberaret Monachos, vt restitui Sinagogam cuperet; Ambrosius autem, si de Sinagoga quicquã caueretur, imminui, & corrumpi quodammodo beneficium diceret. Demum, alterius authoritate, alterius obsequio, decretum eiusmodi est factum, vt omne damnum, & ignominia penes Hebræos esset; Monachi, superstitionis eius imminutæ quasi titulum ferrent. At populus Mediolanensis, qui frequẽs aderat, & dum Pontificis oratio manifeste Principem perstringeret, exhorruerat superbos regum animos, insuetosq. vera audire, successu toto lætus adclamauit. Simul, cùm tàm concordes habere se dominos viderẽt, ipsi quoque concordiam & pacem amplectebantur. Non deinde placuit Ambrosio quicquam, quin illud volente fieret Theodosio. Et ille, mutabiles hominũ animos, atq. fugacia occasionum momenta reputans, magnopere intentus erat, ne quid prętermitteret constituendę in perpetuum ac stabiliendæ religioni. Inter alios antiquitatis profanę ritus, & monumenta superstitionis, qua Romani fingebant sibi Deos, & colębant varij leues insa-

ni

ni, fuit Ara Victoriæ, materies creberrima litium & rixarum dum sanæ mentis homines acriter eam oppugnãt; contra praui, & infatuati defendunt, ac tuentur. Hæc Ara, quód referret inanem Deã, & Christiano Imperio veluti Dęmonum tirannidem immisceret, sic semper animos ad certamen accendebat. A Constantio labefactam, à Valentiniano seniore sublatam Maximus restituerat, videbaturq. timendum esse, ne pertinacissima Gentilitas, alia porro atque alia suis deliramentis appeteret, hoc elata successu. Igitur Ambrosius, secunda Principis studia, propensionemq. nactus, toto animo incubuit ad abolendam vanitatem illius irreligiosi sacri; non parua difficultatum mole, tum quia mos patrius violari videbatur, tum quia grauissima Senatus authoritas intercedebat. Et legati rursus venerãt Mediolanum petentes à Cæsare, ne custodem vrbis Deam, & amicum illud Imperio Numen irritare vellet, Eius patrocinio ac tutela stare rem Romanam; stare templa & religiones, neque dubitandum esse, quin omneis mortalium cæremonias & ritus, reliqui cœlites auersentur, si Victoriæ fiat iniuria. Hæc legati communiter apud Imperatorem, apud Aulicos, apud potentissimum quemq; ciuitatis iactare prope more concionantum. At Symmachus separatim (is patria Romanus erat, eloquentiæ summus, & certamine hoc iampridem imbutus) Symmachus igitur, miscere proteruis modis omnia, vltores Deos inuocare, nihil reliqui facere, quominus, dirarum horrorem, pericula, & metus vltimos intentaret. Irrita fuere omnia, postquam Ambrosius euertendo monumento suam augustissimam auctoritatem admouit extremo conatu.

Non

Non sustinuit eum Theodosius, remq. totã permisit ipsius arbitrio ac voluntati. Ita deleta Ara Victorię, & lata lex, ne quis reponere eã auderet, neue repositã celebraret. Mox legem tulit, qua notabat, vti profana capita, & à cæterorum consortio segregabat hæreticos homines qui cúm in Christi verba iurassent, sese rursus in Dæmonum castra cõtulerant, addictiq prauis opinionibus turbabant Ecclesiæ statum & quietem, haud leuius profectò malũ, quàm nuper Ariana fuerat tabes. Per villas & suburbana dispersi, & quò facilius sibi integros, se integris immiscerent, tecti clericorum habitu, passim ad pernicię grassabantur. Id quoq. malum optima mens Theodosij sustulit, dato negotio viris idoneis, qui sermones impostorũ, atq. vitam interiorem obseruarent; si fraudes & venenata colloquia sensissent, tamdiu modis omnibus insectarentur, quoad publicè in suspicionẽ & inuidiam adductos fugiendi necessitas caperet. Ac primo quidẽ ipsi per se infames & ignominiosi dilabebantur, postea moniti populares edicto, ne quem omnino sinerent consistere. Ea res, mirum quantum vtilitatis & momenti attulit Ecclesię rebus, quantoque motu quatefecit obstinatam impietatem. Scilicet infamia mouebantur, & dedecore, quos amor veri non tangeret, nec, si quis cœcus ad curam salutis contumaxue foret ad internos auræ cælestis afflatus, poterat idem contemnere probra, & contumelias, & quæ facere vulgus amat, vbi Principis inclinatio licentiæ materiam præbet. Cùm in hunc modum obligati mutuis beneficijs, amore coniuncti, studijs ac voluntatibus vnanimes, Ambrosius, & Theodosius, omnium in se animos

conuertissent, spemq. facerent populo Mediolanensi æternam eam,& inuiolabilem fore concordiam, casus quidam infestus interuenit, qui alterum indignatione diu suspensum teneret, alterum pudore ac metu. Ac nisi, hic admiratione sanctitatis, ille paterno adfectu contineretur, res erat eiusmodi, quæ dirimere quamuis inter se copulatos posset. Thessalonica Macedonicum est oppidum in quo humanitas olim, & studia ciuilium artium viguere; nunc sub Othomanico Imperio frequenti mercatu celebratur; cultum,& mores barbarus mutauit. Ex eius vrbis iuuentute quidam assueti ludis, & circo, præstantissimum aurigarum fortè coniectum in vincula fuerant indignati, neq. destiterant eum à Iudicibus efflagitare, primò blande, ac modeste, postea minaces,& violenti. Curia, postquam dura, & inexorabilis abnuebat; non tulere iuuenes repulsam,& dolorem. Præfectum militum acceptum hominem Principi per iram obtruncant. Alij, Iudices ipsos, ea iuuenili seditione pulsatos tradidere; Sed ego Sozomenum sequor. Igitur Theodosius, vbi de tota re litteras accepit, exarsit ira vehementi, malumq. minitari Thessalonicensi populo cœpit, & paucorum culpam, in pœnam & calamitatem omnium vertere infestus destinabat. Erat Theodosius natura commotior impetu quodam repentino; si tamen deprecarere, facile idem ad misericordiam inclinabat. Aeque ad accipiendam, & deponendam offensionem tener & mollis. Quare Ambrosius, simul notitia morum hominis, simul eorum recordatione, quæ ab ipso sæpius impetrasset, hortari & monere, ne cælestes iras mereri per suam iram vellet,

neue

nēue collectam moderationis, & clementiæ famā prorsus effundere. Offendi, & alienari subiectos etiam iusta & legitima principum seueritate; quid si fœdo ac inhumano more, sæuiant, & veluti domito rationis Imperio præcipitem ferri potestatem sinant? Vinceret modò animum, & potius toti Ciuitati paucorum crimen condonaret, atq. remittetet, quàm illud in perniciem traheret Ciuitatis vniuersæ. Lenierant hæc monita principem iratum, iamq. legati Thessalonicensiū Ambrosio gratias egerant parenti, & auctori salutis suæ. Mox ex altera parte coorti quidam, incertum inuidia in Pontificem, an dolore perempti Præfecti, solicitando, & vrgendo, perpulere, vt funestæ litteræ mitterentur ad Orientalis Imperij vicariū in hanc sententiam. Populo Thessalonicensi, meritò irascimur, qui Maiestatem nostram innece Præfecti militum violare non dubitauit. Vos istic inite consilium vindicandæ temeritatis, ita vt, quod pars commisit, luant plures. Vtile erit extare monumentum hoc, vnde reliquæ Ciuitates admoneantur, familiarium, & amicorum nostrorum vitam esse sacrosanctam. Cæsaris voluntate cognita Vicarius cupidè impetum est secutus, & plus fecit etiam, quàm imperatum fuerat; insidiasq. comparauit in eum modum, quasi non punire subiectos in animo haberet, sed delere hostem aggrederetur. Certo Ludorum die, disponuntur toto circo armati milites, edita nota stringendi repente gladios, & gerendæ rei. Ciues nihil tale suspicari poterant, cùm & placatum iam accepissent Cæsarem, neq. si duraret ira, publicum in priuata noxa periculum timerent. Itaq. ad ludicrum conuenere frequentes,

ac lætis de more vocibus in Theodosium consedere per foros. Vbi deditæ spectaculo mentes, oculiq. erant, ex composito coorta vis vniuersos aggreditur: sanguis, vulnera, cædes palam, causa in obscuro; nec antea sæuiendi factus est finis, quàm fatigata rabies defecit. Ad septem millia hominum interfecta dicuntur, cùm, neq. ætas, neq. sexus, neq ordo discrimen faceret, effugiumque nullum daretur incluſæ multitudini. Fama cladis eius latè peruagata terrarum orbem dedecorare Theodosiũ visa est, eiusq. nomini quasi labẽ adsperſit. Apud nonnullos etiam indignitas facti, misericordiam, & ex amico in principem sensu querelas exciuit. Quonam accidisset modo, vt mitissimus ille Regum, barbaros repente spiritus indueret, patraretq. solita tirannis, immemor humani sensus, & diuini iudicij. Non ita quondam regnare solitum, neq. his artibus, magnam gloriam magnumq. nomen inuenisse. Profectò deprauatum improborum consilijs hominem esse, aut è mentis potestate deiectum, an vero solicitatum ira numen his initijs imperio ruinam struere? At Mediolani, cognita res, tantò magis est visa similis portenti, quanto notior, & illustrior ibi Theodosij pietas ante facinus illud improuidum fuerat. Ambrosio ante omneis tristis muntius effodit animum, tùm cæsæ multitudinis dolore, tùm misericordia piaculi, quo sese Theodosius obstrinxisset. Fertur hîc etiam illacrimasse temeritati ac furori mentis humanæ, quæ per dulcedinem effundendæ iracundiæ doloriſque puniendi, diuina & humana iura conculcaret, nec mortalis vitæ finem intueretur, nec æternæ principium. Inde laxari paulisper atque

que remitti vinculum, quod Ambrosium Theodosio, atque hunc illi vicissim adstingebat. Neque iam, aut alter, veluti consortem cælestis curæ principem amplecti, aut alter Episcopi preces atque sanctimoniam, imperij sui certa, & firma subsidia satis credere. Hinc testis conscientia, & peruersitas humano more coniectantis, obstabat: illinc placidissima seueritas, & fixum alta mente consilium castigandi salutariter erroris. Quo tempore, de successu illo cruento, ac miserabili, muntius est allatus, non erat Mediolani Theodosius, statimque vt tenerum ac molle ingenium agnosceres, damnauit factum, simul Vicario, simul consiliarijs, simul sibimet iratus. Diuersis animi motibus æstuabat, quorum exitus is demum fuit, nullum, vt culpæ socium assumeret, increparet se vnum solita mortalium desperatione, vbi turpitudo magni sceleris, & sera pœnitentia mentem infestant. Nec redire ergo Mediolanum audebat Ambrosij metu, cuius vultum sustinere se posse non arbitrabatur; nec diutius abesse poterat, gliscente desiderio, placandi, quem esse offensum sciret. Itaque certum è sua familia virum pro se ad Ambrosium misit, qui precaretur errori veniam, si quis aut precibus iam, aut veniæ locus foret. Ea legatio cum hoc responso dimissa est. Non ita peccasse Cæsarem, vt ignosci possit. Quia tamen summi Iudicis clementia culpas omneis mortalium ex superet; ideò spem bonam concipere ipsum debere. Cæterùm ad Ecclesiam, ne accederet, nisi prius flagitium expiasset eo modo quem ipse prescripturus esset. Si secus

facere

facere conaretur, excluſum iri. Theodoſius inde, haud multo poſt Mediolanum reuerſus conſtitit in Templi limine, Pontificemq. precibus infimis obſecrabat, vt ſibi dare aditum vellet. Humano errore lapſum eſſe, deteſtari noxam, neq. commiſſurum vnquam in poſterum, „ vti ſanguinarius dici poſſet. Ambroſius ad ea. Fortaſ- „ ſe, inquit, Princeps, dignitas iſta, qua præditus es, & „ licentia, quam tibi ſumis, animo caliginem offundit; „ neq. ſinit reputare, quàm ſit atrox facinus, ac deteſta- „ bile, quod admiſiſti. Ego autem ſcire te peruelim, vnũ „ Deum eſſe potentem omnium rerum, & dominum huius „ vniuerſitatis, mortales verò, nihil niſi cœnum, & inane „ nomen; neq. in hac communi miſeria ſingularem ve- „ ſtram Regum eſſe conditionem. Ex luto viliſſima rerum „ naturæ parte ficti, & excitati, mox reciditis in lutum, „ voſq. temporis momento mors æquat illis ipſis, quos „ nimirum eluditis vmbratili hoc Imperio. Agnoſce cri- „ men & perhorreſce, neq. auſus fueris temeratum iſtud „ caput inferre intra ſacratos Templi fines. Tantum hu- „ mani ſanguinis hauſiſti, vt procul inde ſis amouendus, „ vbi celebrantur auguſtiſſima myſteria Redemptionis hu „ manæ. Ne ſceleri ſcelus addas, inquinando, & profa- „ nando Sacroſancta hæc domicilia. Cùm hæc ingenti ſpiritu Ambroſius intonuiſſet, edebat inde, quænam eſſent admiſſi ſceleris piacula; ſimul adnectebat Imperatoris collo funem horridum, atq. ita conſternatum hominem dimittebat. Ille multùm ingemiſcens, inſtare rurſus ac precari, ſibi vt ignoſceretur; non ſe temporarium illud recuſare ſupplicium, ſed ignes æternos perhorreſcere. Simul ciebat flebiliter Dauidem, idq. culpę

pariter

pariter ac veniæ celeberrimum exemplum identidem inuocabat. Dauidis audito nomine, arripuit inde occasionem Ambrosius, & monuit, vt cuius flagitium exsuperasset, eius igitur pœnitentiam imitaretur. Ita reuertit in Regiam Theodosius, ibiq. multùm intentus placando Numini, cupidissimè tempus illud exspectabat, quo diris vinculis ex solutus in Ecclesiæ sinum reciperetur. Iam octauus ab interdicto mensis effluxerat, aderantq. fortè Christi natales feriæ, cùm subeunte acrius desiderio communionis Ecclesiasticæ, princeps, afflictari sensibus intimis, crebros singultus edere, tundere pectus, palmas in cælum graueſq. lacrimis oculos tollere. Familiares, & aulici, doloris causam intelligebant; sed neque consolabilis erat dolor, neque sicuti nutantem impulerant, ita poterant subleuare prostratum. Ex eo numero Rufinus fuerat inter præcipuos authores cõsilij, neq. creditus est Theodosius tantam fuisse susceptur us indignitatem, nisi stimulatorem, atq. satellitem hunc habuisset. Is audet sese deprecatorem offerre, parteſq. depoſcit, flectendi suis precibus Ambrosium, vti conniuere velit, ad clementi leniendã interpretatione legem, quæ tardare absolutionem videretur. Lex erat in Ancyrano concilio lata consentanea seueritati temporum illorum, & candidissimis Ecclesiæ primæuæ moribus accommodata. Parricida voluntarius sacris abstineto; sub vitæ finem communicato tantùm. Non voluntarius parricida cõmunicato post quinquennium. Theodosius, etsi planè diffidebat; tamen insita mortalibus natura, tentandi, quę vehementer cupiunt, sibi Rufinum legat. Iret, atq. Pontificem

ad

ad sui misericordiam doloris, quacunque posset ratione conaretur adducere. Simul ipse legatum modico subsequitur interuallo si fortè legatio secundis auribus accepta fòret. At Ambrosius, simul deprecatori, simul reo, paternum in morem infensus præcisè negauit, oppositũ sui corporis ostentans, & si qua vis fieret paratus cadere. Nunciatur id statim Theodosio, moneturq. redire domum, ne repulsam ferret in tanto populi concursu; rem fore plenam dedecoris & ignominiæ. Iam ille peruenerat in forum, vnde breuis ad templum via, nec retrò gressum vertere sustinuit. Concepta repente fiducia, & obfirmato animo ad subeundum omne dedecus, pergit ire, nihil dissimulans inter suos, quemadmodum in lucro poneret, si tota inspectante ciuitate sacris arceretur; Id quoq. nimirum fore lenimen iræ cælestis. & se meritum esse, vt contemptui sit omnibus, ac ludibrio. Vbi venit in Ambrosij conspectum (is in ædicula salutatoria tunc fortè considebat) res accidit, quæ consternationem, & dolorem hominis miserabiliter augeret. Nam cùm armati de more cingerent latera, ea specie Põtifex est offensus, & quasi, non ad veniam implorandam, sed ad vim inferendam adesset, ipsum increpuit. Ille flendo, & inuocando testes superos, auertere suspicionem eam, purgare nouum crimen, consuetudini datum dicere, ne incomitatus veniret, nec existimasse vnquàm accidere posse, vt à parente filius timeretur. Inde rogare supplici-ter, vt quoniam dies adesset, quo die salutis humanæ principium anniuersaria gratulatione recoleret Ecclesia, ne se vnum publicæ lætitiæ fructu priuatum vellet. Clementiam imitaretur ipsius Christi, qui natali suo mu-

nere

nere genus hominum vocaret ad libertatem. In eius gratiam absolueret se miserum æternis vinculis; populo principem, principi populum redderet. Demum recordaretur, quæ consultò ac destinato feciſſet Ecclesiæ causa, potius, quám profunda conderet mente, si quid in rebelleis per iram admisisset. Non sustinuit hoc modo supplicantem Ambrosius, sed satis iam irarum, satis esse submissionis arbitratus, ad concedendam veniam inclinauit. Ea tamen, ne gratuita esset, vtq. hominem in posterum magis ac magis absterreret, interrogat eum seuero vultu, & effari iubet; num satisfeciſſet humano generi per tantam illam cladem imminuto? quonam publico beneficio, publicum sanare damnum esset conatus? Cùm ille laxato ad veniæ spem animo, veluti prodigus omnium rerum auide exposceret remedia, neq. recusaturus esse quicquam videretur; in hunc modum orditur Ambrosius. Si quid fieri humanitus posset, „ quo reuocarentur ad vitam illi, qui iam periere; vtile tibi „ erat, Cæsar, perire ipsũ, vt tot millitus hominũ, quos vna „ strage prostrauisti, ex tuo vnius interitu, rediret vita. „ Nunc quoniã insanabile est malũ, & facta quæ sunt, infecta reddere nullus omnino mortalium potest; age sane, „ fiat saltem id quod proximum videtur, inijciaturq. tale „ vinculũ humanæ mẽti, ne ad eiusmodi crudelitatẽ erumpere vnquam in posterum possit. Ego censeo, scribendã „ esse legẽ qua decernatur, irritam fore sententiam quam- „ cunq. perturbato Iudex animo tulerit; sentẽtias capitaliũ rerũ, nõ aliter haberi ratas, quã si spatio triginta dierũ „ interiecto, suã quasi nactæ maturitatẽ fuerint. Itaq. cõfestim acciti scribæ, & si quos alios interesse actioni huic oporteret; nec mora, quominus perscriberetur lex illa,

plena sensus humanissimi, & in corpus aliarum legum ferretur. Indeconfusus horrore simul & gaudio Theodosius in templum introducitur memorabili pietatis exemplo. Non enim augustam in sedem processit, vt ibi se ostentaret populo, præsentiq. maiestate præteritæ fortunæ miseriam, & squalorem eleuaret. Quin potius, nouo quæsiuit squalore contemptum, & quasi nimiam Ambrosij facilitatem emendare vellet, profundæ spectaculum humilitatis atque submissionis exhibuit multitudini, quę defixa & attonita stabat intentis in eum oculis. Insigni loco, vt ab omnibus conspici posset, procubuit in genua, moxq. nudum solum ore contingens, elata pronunciauit voce, mœsta Dauidis verba, quibus Rex ille regum, inter peccati detestationem aiebat, se quoq. adhæsisse pauimento. Scilicet in horruit ad eum adspectum, easq. voces concioni capillus, obuertentesq. vicissim ora, pio singultu teneros animos ostendebant. Inde fordidatus princeps manibus familiarium alleuatus, lacrimas fundebat vbertim, nec modus, donec alternantes chori, sacræq. deinceps cæremoniæ sopiuêre paulatim dolorem, & ab intenta meditatione patrati facinoris ad sacra & Aram animum auertêre. Itaq. iam sibi placatus, iam erectus ad æquitatem summa cum veneratione intererat rei diuinæ, cùm repentinus adhuc euentus mãsuetudinem simul & cælcste robur illius noua significatione comprobauit. Ante casum illum Thessalonicensem, vsitatum ac solenne fuerat Theodosio, vt festis diebus offerret sacrificanti Pontifici regalis opulentiæ dona, vestem pretiosam, auri pondus, & alia, templo, vel aræ decorandæ. Pium cum morem simul atq. reconciliatus est

Eccle-

Ecclesiæ, repetere voluit, obtulitq. hoc ipso die tantò magis illustria dona, quantò maiorem ex absolutionis beneficio fructum percipiebat, & quanto plus temporis effluxerat, quo nihil obtulisset. At Ambrosius, accepit ille quidem omnia, sicut & pietati largitoris, & ipsius humanitati consentaneum erat; sed mox, cùm idem ille constitisset fortè per imprudentiam intra cancellos, misit ad eum ex Arę ministerio præcipuæ dignitatis virum, qui iuberet inde suam in sedem excedere; sacrorum hominum, non profanorum eam esse; si cælesti pane refici vellet, exspectaret foris vna cum reliqua multitudine. Perculsus ea denuntiatione princeps, trepide errorem excusat; ait Byzantij diuersam inueteresse consuetudinem, eam sibi fuisse fraudi, sed nunquam in posterum admissurum, vt officij commonendus esset. His dictis consentanea facta deinceps adiecit, & quamdiu substitit Mediolani, religiosè seruauit, ne intra adyta gressum inferret, commorandi causa. Vt verò Constantinopolim reuertit, ibi quoque tenuit idem, & quasi disciplinæ magister factus, vltrò aliquando Nectareum Antistitem eius Ecclesiæ reuerenter increpuit, cùm ab eo pristinam in sedem inuitaretur. Sed de Cæsaris in orientem reditu mox dicemus; nunc reliqua persequemur, quæ ab eo gesta Mediolani res nostras attingunt. Genus illud hominum pernicioſum Reip. priuatis infidum, ignominiosum Ecclesiæ, de quò paullò antea demõstrauimus, cùm varijs infectationibus petiti, varias latebras insedissent, hoc rursus tempore, prodierant in publicum, & magna detrimenta, tum singulis priuatim, tum communiter vniuersis importabant. Neq. laicos diceres, quia tuni-

cati, & palliati more clericorum incedebant, & rursus, ne pro clericis haberi deberent, fiebat eorum moribus, & vita. In vultu pallor & macies erat, in animo superbia & libido, variæq. fraudes & machinamenta. Inclinato collo, blando sermone, composito gradu, ciuitati præstigias faciebant; neq. intelligeret eorum vitia, nisi si quis, aut penitus obrepsisset in familiaritatem, aut paribus animi morbis laboraret. Non tamen erant eiusmodi vitia, quæ in multis esse consueuerint. Alias alibi cupiditates explebant; viduas, & sexum illum infirmiorem auaritiæ tantùm causa sectabantur. Simulatione pietatis, & habilitate quadam ad negotia, sese in earum domos insinuabant, primó agiles & vaferrimi veluti suspenso pede; dein, vt quasi gradum fecerant in possessionem, arbitri & domini rerum omnium erant. Non simplex ætas, non filiæ nubiles, non reliqua familia vacabat horum imperio, ac dominatu. Et demum euadebant eò, vt Ecclesiæ nomine perq. alia specioſa dictu corraderent magnas hæreditates, quæ ad filios, aut propinquos pertinebant. Sed omnia sectæ illius artificia, & commenta, & impuritates ego persequi necesse non habeo. Auaritiam præcipue, & insanam habendi cupiditatem Theodosius auersatus, eam coercere ac reprimere voluit hac lata lege. Vidua, mulier si testamentum facere volet, liberos, aut affines ex asse hæredes relinquito. Non Ecclesiæ non pauperi quicquam legato. Si quæ secus, faxit, irritum testamentum esto. Erat ea lex vtilis Reip. liguritoribus illis aduersaria. Sed quia Iurisdictionem Ecclesiasticam voluentibus sęculis perturbatura esse videbatur; ideó statim obuiam iuit Ambrosius, perfecitq.

fecitq. nutu & verbo, penitus vt aboleretur. Abolita est alia lege, qua declarauit Princeps, nunquam sibi in animo fuisse fraudare Christi pauperes Ecclesiamue; spectasse tãtu eò, ne qui cõmẽdatione fictæ pietatis obrepe rẽt alienis bonis eaq. lata lex est hoc anno CCCLXXXX. Annus fuit insignis Concilio Mediolanensi, quod & numero Patrum, & varijs animorum motibus, ira, spe, studio, metu, contrarijsq. sententijs, vniuersam prope turbauit Ecclesiam, & probauit euentu rei, fauorem scelere quæsitum nemini satis esse felicem, male queri famã inter ancipitia, desertores ordinum ac fidei rebelles cupidine licentiæ ruere in perniciem, & plerunq; lætis initijs exitus inuenire miserandos. Iouinianus, cùm infelici sua cohorte, simul materies, & causa concilio, simul harum rerum triste exemplum fuit. Originem eorum hominum, & quomodo è sacris profani, ex obscuris clari, pessimum facinus agitauerint, expediam; sed primũ omnium initia Monasterij, ex quo, parentis optimi mala proles, & à maiorum virtute degeneres alumni ad suã aliorũq. perniciem prodiere. Silua Leontij tractu lõgo, & amœno pertinebat antiquitus à Portę Romanæ confinio vsq. in eum locum, vbi nunc sunt claustra D. Ambrosij, quibus ab circumiecto quondam nemore cognomen manet; gratissima Barnabę sedes olim, tutumq. perfugium, cùm aut quæreret auocamenta ciuilium turbarũ, aut hostiles vitaret insidias. Ea in solitudine struxerat Apostolus tuguria, quotidie seducẽs illuc, vt quẽq. pepulisset cura sanctioris vitę, & obscura illa domicilia viritim adsignans, breuiq. Silua facta sanctorum domus emigrantibus feris. Dispersę per mapalia cælestes animæ

cęlestem

cæleſtem ibi vitam agebant ex inſtituto ac diſciplina, quam Apoſtolus præſcripſiſſet; nec alia per ea tempora magis inclyta ſedes fuit. Vſque in Ambroſij Pontificatum, manſit Eremi nomen & forma. Societas, & communio vitæ, magis placebant huic, ſiue quia ciuilibus ipſe curis innutritus, minus vtilitatis habere ſolitudinem arbitraretur, ſiue quia fortaſſe iam inciperet illa lãguere ac remitti veterum anachoretarum diſciplina; ſicuti nimirum omnia ſeneſcunt inſtituta, nec vllus vnquam ordo fuit, quin multorum annorum tabe primæuæ gloriæ florem amitteret. Itaque, tota Leontij diſſipatos ſylua Barnabitas coegit in vnam ſedem, deſcripſitq. leges & noua inſtituta, queis ab illa ſilueſtri vita in Monaſterij redacti formam vterentur. Condendo Monaſterio locus placuit, quà medium nemus ex opaco ſpecu fons perenni rigabat aqua, & denſæ arbores aquatione ſocia, nec abnuerent vitæ communis vſus, & ſacros tamen horrores imaginemq. ſolitudinis retinerent. Comportata illuc materia, domus & templum ædificantur, fons in putei formam depreſſus coercetur arte, ne diuagari, neve perire latices poſſent. Vt porrò fieret dignitas honoſq. loco, quam Mediolanenſis Eccleſia ſummi pretij rem habebat, illuc tranſtulit Ambroſius, pictam nempe Lucæ manu, Diuę Mariæ virginis effigiem, ipſius Barnabę munus, quę tanti nominis tabula hodieq. religiosè ibidem adſeruatur ſi Monaſterij vera eſt fama, ſiq. Monachi vera nobis monumenta litterarum exhibuere. Inſuper ea ſic habent; Matronianum ex nobilitate Mediolanenſi fuiſſe diuini ſpiritus adoleſcentulum; hunc ſæculi tædio ſe ſe abdidiſſe in ſyluam, ac euectum eò ſanctita-

ctitatis,& gratiæ, vt sumeret Christi sæpe corpus ex Angeli manu, idq. ipsi familiare miraculum esset. Postea cùm deuexa iam ætate diē obijsset extremum, iaceretq. mortuus in deuio specu, venaticos canes, qui circum ea loca feras insectabantur, flexa illuc repente sagacitate sustulisse insolitos latratus; ita corpus inuentum, magnoque sicuti cæremonię temporum eorum erant apparatu, situm in Basilica Nazariana, qua in æde picta casus effigies cernitur haud, absimilis narrationi. Pontificem Ambrosium vnius admiratione commotum vt omneis, quotquot agebant in illa solitudine coleret impensius ac foueret, congregasse vnam in sedem Eremitas, quorum præcipui fuerint, Alexander Cribellus, Albertus Besutius, Antonius Petrasancta. Hanc esse originem ordinis Ambrosiani, qui mox indignos eo nomine, Iouinianum, & assecias dedit. Iouinianus fuit acri, & eleganti satis ingenio, sed varius idem & leuis, atque turbulentus auiduſq. malæ famæ, nec ab erant lasciuia & libido, maxime dira pestis, quoties ad magnas alias humani animi pestes, siue virtutes accessit. Cęterùm in ea sese cōtulerat claustra, siue spe honoris interobscuriores alios adipiscendi, siue desperatione rerum suarum, siue Numinis impulsu, quod postea beneficium perdidit ipse & corrupit. Ibi principio conuerterat in se fratrum ora promptum ob ingenium, & frontis gloriam, ob gratiam quoq. populare, & generis decora. Ad præclaras eas dotes, & magnū ipsius nomen, si pij Sanctiq. mores, accederent ex Ordinis disciplina, non vltimum illud Ambrosianæ rei fore decus augurabantur. Ea spes, & opinio aliquandiu tenuerat patres, vulgoq; fauentes expectationi,

ni, dissimulabant vitia, quæ licet premerentur, erumpebant. Mox ingemuere tyronis importunitati. Nam postquam sensit indulgeri sibi quotidie aliquid & remitti, suumq. plausibile ingenium inter antiquos illos homines esse, progredi longius cœpit, & domitis ad extremũ frænis abijt in abrupta. Non ille statis ad psalmodiam horis exsurgere, non communem inire mensam, sed vesci largius in priuato, prodire nonnunquam incomitatus, vestire prẹter ordinis institutum, vnguenta quoque & cincinnui & alia conspiciebantur, quæ satis ostenderẽt etiam occultas adhuc animi calamitates & labes. Inde quasi per licentiæ gradus, gladium habere sub tunica, nummulos tractare palam, molestus esse vicinitati, vitæ, & nocturnis aliquoties horis in cella non fuerat repertus, admonuerantq. Monasterij præfectum, viri graues ex vrbano clero, vagari licentius hominem, & exire nonnunquam inde quo pedem intulisse religioso sit nefas. Fecerat sibi talis vitæ socios, quos facile contruxerat similitudo vt fere fit malum malo aptum. Patres re cõperta, inter se conferunt caput, exquiruntq. remedia sanandis ingenijs, aut purgando Monasterio. Sed rebelles iam animo et cogitatione deseruerant claustra, neq. consilij sententiam expectante. Sublatis repente rebus, abiere, Iouinianus, Germinator, Protinus Felix, Ianuarius, Marcialis, Genialis, & Ingeniosus infanda capita. Hi homines, cùm ab illo sacro domicilio prodijssent in lustra & popinas, vitæ formam iniere, quam postea sunt secuti, quotquot pari licentia & libidine fugam ex Monasterijs consciuere, genus hominum nimium crebris & magnis Ecclesiæ cladibus, nostra, & patrum memoria spectatum

catum & notum. Sed Iouinianus ante omnes erat artibus & luxuria & faciendi nominis cupidine; colloquijs diem & multo discursu, noctem epulis, alea, cęterisq. voluptatibus consumere: sectari muliebres amicitias, improuidos iuuenes, & promptissimum quemq. seditioni, principibus quoq. viris adrepere, hos colere ambitiosè, & velle consilijs ac negotijs ipsorum immiscери. Alijs magister & artifex esse libidinum ac voluptatum, fallere alios imagine seueritatis, non nemini suppeditare pecunias, & corrasam aliunde stipem aliò conferre dispensator attentus. Rigide, petulanter, dissolute, per seria, per amœna, per iocos, tendere animis retia, & dare prorsus operam, vt quamplurimos suo sibi beneficio obstrictos haberet. Habitus quoq. corporis, frons, oculi, vultus, & á pedibus imis ad summum verticem ea erat figura, vt vel allicere animos posset, vel capere, vel detinere. Et ipse naturam adiuuabat incessu molli, comi sermone, rebusve alijs, quas vel adhibere sciunt, vel fingere, vel ostentare qui placere quamplurimis student. Postquam satis amicorum, & amicarum his artibus inuenit, & vbi multæ domus illi, multa pectora iam patebant; promit agitatum diu scelus, & publicam in sua placita transferre religionem conatur. Id primò per susurros & arcana colloquia, per clandestinas quoque litteras, & magni secreti more; deinde palam, audacter, concionibus, libellis, per publica conciliabula, per administros, quasi suscepta emendandi humani generis cura. Sic nimirum perditorum hominum audaciæ trepidis initijs paulatim inualescunt, & vbi prima processere, tentantur etiam vlteriora, estq. in illis

animis, pereundi, ac perdendi omnia libido, malũ atrox, & sæuum, ac præceps. Opiniones & dogmata Iouiniani hęc ferebantur. Nullum esse meritum ex virginitate, seruantiq. florem illius illibatum, nihilo meliorem fore conditionem, altioremue gratiæ locum, quàm nuptiali fruentibus bono, totiq. maritorum turbæ. Damnatos Ecclesiæ consuetudine certis diebus cibos, inanem esse religionem. Nullos præmiorum gradus in cęlo, sed promiscuam omnibus, vnamq. beatæ vitæ sedem & cõmune domicilium. Sacro semel ablutis fonte tutam ac æternam esse gratiam, quæ nullo Dæmonis instinctu, nulla peccati labe possit amitti. nihil ad salutem attinere testari ieiunijs famem Hebraico ritu; et liberæ voluntatis arbitrio frustra gloriari genus hominum, quippe cùm arceat omneis culpas, & peccata Baptismus, neq. possit intinctũ cælesti lympha corpus vllis amplius obstringi noxis aut inquinari, etiam si quis maxime studeat induere semet in vincula, et cœnum. His opinionibus inficere mortalium animos ac venenare conabatur cum suo grege Iouinianus, & sicuti fere placent noua, vulgò plaudebatur securitatis auctori, passimq. dissipata per vrbes tam larga fide, & prolixa, multi homines, dũ se non posse perire credunt, peribant. illa verò etiam in superos longe atrocissima erat iniuria, quòd sanctissimã Dei matrem edito partu, solito nuptarum more, communem cum Iosepho thorum habuisse mentiebantur Ambrosiani desertores, & illius incliti matrimonij dehonestabant honores & famam. Corrupta sic & adulterata religione, mores quoq. corrũpebantur, tanta vitiorũ licentia, vt locus fuerit legi aduersus inhumanam libidinem, quæ ciuitatũ ex-

cidio,

cidio, punita diuinitus olim spernit fœda pericula & veteris infamiæ minas. Neq. sufficiebat Ambrosius contra tot mala, prauas opiniones, gratiam potentũ, dulcedinẽ nouarum rerum, fraudes, & dolos, & vim apertam. Ieiecerat ille quidem turpissimos homines ex vrbe Mediolano, dederatq. litteras ad Prouinciales Episcopos cum ea obtestatione, vt si quis in ipsorum fines ex Iouiniani grege deueniisset, fortibus animis irent obuiam, neq; cõsistere omnino quempiam paterentur; sed nimius erat fauor in sectam, & sectæ nimium proiecta temeritas ad audendum. Ita peragrando varias vrbes, & quacunq; procederent, assumendo socios, & spargendo venena, Romam peruenere. Ibi quoq. cùm tollere ieiunia, & virginale decus eleuare conarentur, cumq. multi iam fauentes tam lato salutis itineri, sese ad nouos conciona-tores aggregarent, & sacrarum virginum aliquæ, credito, nullum adsidui certaminis & arduæ victoriæ pretium ad extremum fore, vltro prostituerent corpora: statim indignitate facti ciuitatẽ in se conuerterunt vniuersam; publiceq. sunt confutati & damnati. Pammachius erat Romæ Senator grauis, in quo viro sacrarum rerum vsus, prudentia ciuilis, Apostolici mores, authoritas summa, nec alibi spes Ecclesiæ maior. Hic productos in concionem impostores acerrime disputando strauit, & fregit, rationibus, testimonijs, exemplis, et omni litteratum varietate, quæ ad ea dogmata confutanda pertineret. Petens inde victoriæ cumulum, et pulcherrimi sui facinoris finem, egit cũ Pontifice Siricio, secta vt illa suprema notaretur authoritate, vtque hominibus illis aqua et igni more maiorum interdiceretur. Postquãlinter

dictum & dãnatio sunt decreta, legati cum litteris à Pontifice Mediolanum venere, Crescentius, Leopardus & Alexander, firmandæ damnationi, ac diuulgandæ quantum posset. Summa legationis & litterarum hæc fuit. Iouiniahum & assecłas, quia corrupti ipsi corrumpere alios vellent, exitum habuisse, quem meruissent, damnatos in publico conuentu, & prohibitos Ecclesiæ Catholicæ communione, id iudicium, eámq. sententiam, Ambrosius vti ratam haberet, neue quemquam eorum hominum figere alicubi pedem sineret. Hisce litteris acceptis Ambrosius, auditaq. legatione, cõuocat Episcopos, omnibusq. locis proponi rem iubet, vt quam maxime claram nobilemq. Iouiniani damnationem faciat. Indicto Concilio, aliorum studium eminebat, aliorum ira: prout illa dogmata sectabantur, aut oderant, homines, ita tristibus aut lætis animis, eius rei famam accepere. Potentes viri, gratiosæ fæminæ, litterati quoq. complures & Ecclesiastici, ex Magistratibus, ex Monasterijs, ex plebe, corrupti, aut sani, pro sua quiq. fide & religione, fremere, lætari, prensare, suas & alienas opes conferre in id discrimen, promptius, & largius omnino, quàm si vita, si caput ageretur. Tota Italia discurritur, trepidatur; legati Romam, legati Mediolanum ibant. illuc ad Pontificem Maximum, & cæteros Ecclesiæ principes, si forte possent inflecti, vt aliquid mitigarent ex atroci sententia; Mediolanum ad Ambrosium, vti nonnihil cunctaretur, atq. suam suspenderet paulisper auctoritatem, & pœnitentiæ spatium daret. Hæc pro damnatis & damnandis obtestabantur amenteis, quibus dissoluta placebat disciplina, quiue æquatam esse libidini continentiam

vole-

volebant, eaq. virtutis ludibria ponebant in lucro. Neq. segnius defendere sua merita & honores, & multiplicis patientiæ præmia pars melior, qui, si tolleretur omne virginitatis et matrimonij, cæteratumq. rerum discrimen, frustra temperasse sibi, laboremq. suscepisse inanem viderentur. Conuenere longinquis é terris Episcopi præter notos hodie prouinciales, Cenetensis, Emonensis, Iadrensis, Octodurensis, Arausicanus, alij, quorum vetustate abijt memoria. Cæterùm, non omnes eodem animorũ habitu et voluntate. Nam eorum pleriq. Catholicis horrebant studijs opiniones, et flagitia Iouiniani, eamq. sectam, sicuti res erat, ad Ecclesiæ pertinere dedecus, et excidium arbitrabantur, ac ideo venerant penitus in id obfirmata mente, vt quibuscunq. possent modis improbos illos insectarentur; pauci, vel nutu suopte, vel amicorum impulsu, propendebant in sectæ patrocinium ac tutelam. quidam his interiecti, non tam exterminari aut deleri volebant familiam, quàm sanari, si quo pacto posset, ac retineri; acribus & violentis esse ingenijs homines, quemcunq. tenuissent exsulij locum, illaturos damna Catholicæ rei, turbaturos Ecclesiæ statum infestius atque capitalius tantò, quanto magis irritarentur. Hos quasi ventos, & hæc varia studia salutariter gubernauere, moderator Ambrosius, & legati, de quibus est memoratum, Crescentius, Leopardus, et Alexander. Ita decretum est factum in Romani decreti sententiam: Iouinianus et Iouinianistæ procul habentor ab omni Catholico commercio; proiecti ac eliminati extra Ecclesiã in perpetuum sunto. Id vbi sanxissent Patres; composuere litteras ad Siricium multa cum gratulatione facti,

simul

simul cum insectatione perditorum; ac ex eo tempore horribile illud apud omnes esse nomen cœpit. Profugos, infames, vix accipere tecto quisquam, fugere ac vitare; primò dissimulanter & arte quadam, apertius inde ac liberius, postremò nulla iam dissimulatione, & arte, velut alieni canes extruduntur, & sicuti auertimus oculos ab omni re sordida & fœda; satisq. constabat, aliquos eorum, cùm pristinos amicos, & pristina repeterent limina, verberibus & probris illusos, effusa in ipsos è fenestris calida, & intentato in aduersa ora per seruos aut mulierculas fuste. Quippe etiam siqui perseuerabant in veteris licentiæ dulcedine, mollesq. tacito fauore magistros amplectebantur, ac vellent omnino commodius, & honestius esse illis: publica tamen existimatione deterrebantur, ne quicquam in ipsos facerent amicum & hospitale, neue subsidij partem aperte præberent. Tenui, & angusta per occultum alebantur stipe, quæ ipsa demum est subtracta. Sic vrbibus explosi ac eiecti, cùm nihil ibi tutum & fidum haberent, in suburbana dilabuntur, agrestemq. multitudinem, oberrando mapalibus, & concionando apud rudes illos animos, tentant, simul pabuli aliquid, misericordiæ nomine petentes in concionis extremo. Cùm egentes diu, ad eum modum, & vagi ægre toleraſſent vitam, angeretq. misere corpora & animos, ex delicijs labor, ex affluentia rerum omnium, egestas; eo velut orbe circumacto, nouas collegere vires, & siue hominum prauitate, siue Numinis in res humanas ira, pristinam apud multos gratiam, et auctoritatem vsque in Honorij Cæs. æuum obtinuere.

Is cùm Episcopi postea complures fidem, et opem

ipsius

ipsius aduersus id malum implorarent, admouit acriora remedia, quàm quæ lenitate Pontificum, & Ecclesiæ consuetudine fuerant adhuc tentata. Duci Iouinianum in vincula plumboque contundi hominem iubet, deinde in Boam insulam adsportari, quæ insula est in Dalmatico littore, nimirum vt ibi procul ab humano cultu, soli cælique tabe perimeretur, qui sua vicissim ipse tabe, multorum saluti fuisset exitiosus. Hæc exsulij sedes nominatim dicta Iouiniano; cæteris nullus definitus exulandi locus dummodo varijs separatim insulis includerentur, ita vt non seditiosos inter se communicare sermones, non misceri vitijs, & querelis, & solatijs possent. Addita tamen extremi supplicij denuntiatio, si quicquam etiam in ea solitudine conciuissent turbarum, & malorum. Hunc exitum habuit impura secta Iouiniani, cuius postea libros, & sparsa per vrbes monumenta confutauere, Hieronymus, & Augustinus, ita vt ea confutatio non vltima pars esset ipsorum gloriæ. Post Mediolanense conciliũ Imperator Theodosius ad res Orientis proficisci iam destinabat, vt quoniam Occidentalis Ecclesiæ commodis, & dignitati satis iam consuluisse videretur, consuleret etiam Orientali. Actis quæ agenda erant, & Ambrosio salutato, profectus est, sub finem anni, qui concilium insequebatur. Ab eius discessu, cùm tranquilla nobis, & pacata omnia videretur esse, struebantur initia nouorum malorum, & conuersio rerum Italicarum imminebat, eaq. rursus negotia Pontificẽ Ambrosiũ exercuere. Accita in Italiam, barbarorum arma, captum Imperium, & impie strangulauere Valentinianum manus.

Theo-

Theodosio profecto Valentinianus erat Viennę in Gallia varijs Imperij curis intentus, sed ante omnia imminens Baptismo. Distulerat in id tẽpus, vel morãte Iustina, quæ sacros omneis ritus auersaretur, vel bellorũ interuentu, vel ét quòd illius ætatis consuetudo sic ferret. Nunc expeditus & solutus nullã priorẽ, quàm vitalis mysterij curam agebat, præsagiente, sicut opinari fas est, animo vicinum exitum. Quare per litteras egit cum Ambrosio suppliciter ac demisse, vt Viennam vsq. contendere ne grauaretur; sibi destinatum esse, Baptismi Sacramento per eum initiari; venturum ipsum fuisse Mediolanum, si commodo Reip. fieri potuisset. Fortè ita euenit, vt eodem tempore, Valentiniani litteras Ambrosius, tristem Pannonici motus nuntium Valentinianus acciperet. Ita simul, & Cæsar in Italiam, & Episcopus Viennam iter parabant; ille coacto exercitu, prouinciam ab incursu barbarico defensurus, hic minister Baptismi, & cognito periculo, dubijs Italiæ rebus imploraturus opem. Elusit autem vtrumq. casus quidam huiusmodi. Nam, & Ambrosius, vt venire Valentinianum audiuit, parata iam profectione supersedit; & Valentinianus ipse dum exspectat in dies Ambrosium, diem ex die ducit, plurimum interesse ratus, si priusquam tanti discriminis aleã subiret, cum eo collocutus foret. Dum in hunc modũ, alter alterius exspectatiõne cunctãtur, Italiæ sese iam superfundebat hostis, aderatq. finis & res nouæ; nec Valentiniano mora, quominus alteris litteris Ambrosium euocaret. Ille se commisit itineri, nec dum superarat alpes, cùm de Cæsaris acerbissimo casu nuntius est allatus. Arbogastes eum quidem interfecerat, et ex cubiculi ti-

gillo

gillo suspēderat ita vt sponte occupasse mortem videri posset, prouisu periculi, quod immineret. Nuntiatus in Orientem Valentiniani casus, Regiam illam impleuit luctu, multisq. lacrimis & veris Theodosius, eum quod in regia propinquitate fere non contingit, est prosecutus. Auersus inde ad nomen & memoriam illius, quibuscūq; posset modis honestandam, egit cum Ambrosio per litteras, vt funus ei quam amplissimum duceretur, vtq. id paternæ curæ munus præstaret defuncto. Visa mihi est insignis forma litterarum, quas vicissim Ambrosius ad Theodosium dedit in eo luctu; neq. fuerit alienum earum summam hîc à nobis referri. Sic igitur Pontifex ad principem de Valentiniani nece & sepultura. Perempto iuuene, se cogitasse latebras & secessum, ac æterni silentij tristitiam & mœrorem. Adeo perculsum acerbissimo casu, qui religionis & obsequij summum abstulisset sibi quo tempore fructus ex illius pietate ad Ecclesiæ statum vberrimos exspectabat. Sed quia Pontificatus et Sacerdotij muneribus impediretur, ne sese adderet in aliquā solitudinem, & abstineret publico; angi sensibus intimis & luctuosa recordatione prosequi memoriam principis optimi; neq. rupturum in præsentia silentium fuisse, nisi rescribendi officium vrgeret. Parentis instar se fuisse Valentiniano, quisi rudibus annis aliquid secus admisisset, inductum alieno scelere, ac ætatis lubrico: postquam ea confirmata, consilium quoq. maius, et auctior animi vis erat, nihil illum habuisse prius aut antiquius, quàm vt vetera nouis aboleret, atque maternæ insectationis damna, suis in Mediolanensem Ecclesiam beneficijs eleuaret ac solaretur. Id animi sui studium,

eamq. propensionem, vel proxime declaratam esse, cùm ardens cælestis lauacri cupidine, se potissimum in id mysterium euocasset, omissis Episcopis, quorum numero circumfluebat. Eius rei memoriam sibi acerbissimam esse, atq. insuper aggrauari, quòd ab illo destinata salubriter, scelus improborum anteuenisset, ac in ipso renascendi conatu fuisset necatus. Verum enimverò lugendi tempus, & locum aliâs fore, quòd ad sepulturam attineret, ei se curæ non defuturum, neque passurũ desiderari suas partes; quippe cum iam antea nonnullam eius officij cogitationem suscepisset. Porphyreticum labrum, & ex eadem materia tabulas paratas fuisse struẽdo cenotaphio prorsus ad eam formam, quę Maximiano olim placuisset: Sed opus esse dilatum, ob eam causam quia litteræ ipsius expectarentur. Valentiniani finis Ambrosium affecit tanto dolore, quantum ex hisce suspicari litteris licet. Vt verò corpus illius est allatum, atrato diuinus Pastor amictu processit obuiam, ducensque funus, à Regio feretro suum in caput omnium oculos auertit. Non enim tàm molliter, & cupidè principem exanguem, quàm gemebundũ Episcopum intuebantur. Illud venerabile os, & illa pontificio honore grata facies, erumpente luctu, præcipuum tota põpa spectaculum fuit. Neq. temperauêre fletu Mediolanenses, postquam idem Ambrosius è suggestu flebiliter nomine ciens Valentinianum, flexit paulatim ad laudes ipsius, parẽq. Gratiani casum, & propè stirpem Cæsarũ abolitam grauiter ac facunde est miseratus. Hic Valentiniani exitus fuit, quẽ Ecclesia Mediolanẽsis numeraret inter suæ dignitatis, authores nisi duæ res obstitissent, ini-

tio

tio furialis impietas Iustinę postea seruile facinus adépta vita. Creditum est, initium insidiarum ortum ab illis, qui religione diuersa, Catholicam in principe fidem & indolem adspernarentur. Valentiniano sublato, statim rerũ potitur Eugenius profectus ex Pannonia, & Italia facilis occupanti, nouum Imperium accepit eorum stimulis & arte, qui nouari religionem cupiebant. Erat Eugenius aptus huic malo, statimq. dedit manifesta signa prauitatis suæ, super cætera infamis Ara Victoriæ restituta, concessisq. Gentilitati rebus fermè omnibus, quæ petitæ toties fuerant, & negatæ. Ob eam rem Ambrosius vitauit hominis congressum; & cùm iam ille Mediolanum aduentaret, ipse Bononiam est profectus. Inuitauerant eum Bononienses, occasione celebritatis, qua sacra ossa Martiris Agricolæ per eos dies reperta translaturi erant in sedem honestiorem. Eugenius, vt abesse Ambrosium intellexit, facilè inde est suspicatus, inuisum se esse suspectumq. Pontifici, idq. ad famam & existimationem, in principio rerum anceps videns, reuocare ipsum voluit. Enimverò recusauit ille, litterasq. misit ad Tirannum Apostolico spiritu, queis diuina & humana iura permiscentem, fauentemq. Gentilitati per Catholicorum iniurias, obiurgabat. Ita Bononiæ substitit Ambrosius, ibiq. in Martirum reliquias omni officio functus est, plane vt appareret, eminere cælestem illum animum è corpore, penituſq; alienatum à rebus humanis, totum iam esse diuinarum & sacrarum. Primus locum aperuit, primus admouit manum, oscula primus impressit, admirante hospitem multitudine. Inde Florentiam descendit, donatus parte reliquiarum, quas & secum illuc

detulit. Florentiæ per id tempus Iuliana quædam Diuo Laurētio Martiri templum extruxerat opere magnifico. Ea, simul atq. de Ambrosij aduentu cognouit, mota peregrini fama est, vt eius templi dedicationem ipsi destinaret; nec ille abnuit humanitate ingenita, dedicauitq. templum cum solennibus cæremonijs, & muneri munus addens, quas ab vrbe Bononia reliquias attulerat, eas ibi collocauit, habuitq. in ea celebritate luculentam orationem. Ab ea dedicatione non destitit Ambrosius bene mereri, de tota Florentina ciuitate, tùm publicè, tùm priuatim. Et super omnia memoratur, quòd Zenobio Episcopo ad formandam illic Ecclesiam, mirificum sese auctorem præbuerit, dederitq. viros è sua disciplina, quorum opera & labore, ac velut hæreditarijs institutis Clerus ille stet in hunc diem. Sed, & priuati sensere virtutem hominis, atq. gratiam apud Deum. Decentius erat è Florentina nobilitate vir pius, apud quem Ambrosius pro vetere amicitia tunc fuit in hospitio. Is filium habebat indole præclara, liberali adspectu, & sicuti fama fuit, ingenio super omneis eius ætatis. Pansophium præsagio sapientiæ parentes appellauerāt, credebaturq. par euasurus. Accidit autem, alto diuinæ prouidentiæ consilio, vt infestus à Dæmone puer vexaretur inhumanis modis, & ea calamitate misericordiā omnium conciret. Fœdi eiulatus, risus insoliti, siue faceret aliquid, siue loqueretur, plenus erat phanaticę proteruitatis, & insaniæ. Enimverò ad preces & opem confugiūt Ambrosij, obsecrant, vt obuiam eat inimico, neue eo spectaculo dehonestari domum hospitalem sinat. Annuit ille quidem, & temporis momento sui compotem integrumq.

grumq. filium parentibus exhibuit. Sed mox idem puer extinctus improuisa morte domũ funestauit, & statim ex vltima disperatione noua spes in Ambrosio, qui sicuti paullò antea mentem reddidisset; ita nunc reddere posse spiritum videretur. Aduoluit se genibus illius afflicta mater, & facile impetrauit, vt exangue corpusculum manu tantum contingeret. Ab eo contactu redière mortuo spiritus vitales, & miraculi deinde fama, longe sicuti par, erat manauit. Voluerant hospitem harum rerum admiratione retinere secum Florentini; sed iam ille reditum parabat ad suos, quippe cùm & Mediolanensem Ecclesiam languere desiderio Pastoris, & profligatas esse Tyranni res accepisset. Redijt igitur Mediolanum Ambrosius biennio postquam suscepisset eam peregrinationem, & coluit deinde ipsum vrbs Florẽtia, non secus atq. tutelarem suum. Tyrannus, & sceleris in Valentinianum machinator Arbogastes, breui tempore, malis initijs pares euentus habuere. Pulsi sunt, & cæsi cum omnibus copijs à Theodosio, neque miraculo caruit ea res; nimirum ad nostros repente transiata victoria, quæ numero militum, & virium robore ad illos alteros inclinabat. Quòd si ex eo prælio victor hostis discessisset, profectò magnum detrimentum accepisset Catholica religio, & atrocissima in Mediolanensem Ecclesiam excitata tempestas foret. Namq. Eugenius ille, iratus Ambrosio, ita exierat ad bellum, vt videretur sacrilega consilia differre non omittere; & satellites eius homines impurissimi secuti principis impetum, proterue inter abeundum comminati fuerant, se in reditu profanaturos esse templa

templa religionum antiquissimarum, quæ nimirum stabula iumentis destinassent. Hac parta victoria Theodosius ad Ambrosium scripsit, vti Numini gratias ageret suo nomine; nam se quidem imparem esse tanto muneri, & contemplatione diuinæ benignitatis hærere. Læta hęc Pontifici propter mirificam significationem pietatis, & quia Regum illum animum, non prospera, non aduersa mutabant, vt ferme solent. Itaq. rescripsit in hanc sententiam; agnoscere se religionem illius, & exilire gaudio, quòd non, vt cæteri principum, hoste superato, triumphales arcus, & alia diuitiarum spectacula mortalibus exhibeat, sed reuerenter ac demisse Deum veneretur, atq. Sacerdotes ad eam rem sibi quærat aduocatos. Ipsum quoq. pauere diuinum alloquium, neq. munus id gratiarum actionis suscipere satis confidenter. Accessisse tamen ad aram, & Epistolam quam ab eo accepisset, sustulisse manibus ad Cælum, atq. precatum esse à Deo Optimo Maximo, vt si ea Epistola specimen raræ pietatis esset, faueret supplicationi Deus, & grati animi vota non aspernaretur. Rogabat porrò extrema clausula Theodosium Ambrosius, vt quemadmodum fidelibus, & strenuis præmia persoluisset; ita etiam ijs, qui steterissent contra, veniam daret. Venit postea Theodosius Aquileiam, ingenti eorum consternatione ac metu, qui Tirannicebus fauissent. Nam humano more coniectantes, solita victoribus pauebant. Fugientes atq. latitantes plurimos templa passim texêre. Hinc noua Pontificis animũ habebat solicitudo, ne sub Ecclesiæ tutela quisquam violaretur. Ob eam rem, Diaconus, Felix nomine missus cum alijs litteris Aquileiam ad Theodosium, in

quibus

quibus litteris erat commemoratio victoriæ, quam reportasset, & admonitio breuis, vt quoniam esset ea victoria parta diuinitus, diuinam quoq. clementiam imitaretur. Ita vicisse, vt Moses, & Dauid, alijq. augustissimæ ætatis Heroes insuessent vincere; eorum igitur meminisset. Hanc legationem alia mox est subsecuta legatio, & quia tanta erat cura, vt nihil à quoquam rectè administratum videretur, ipse contendit Aquileiam Ambrosius, & facile veniam impetrauit omnibus, quotquot in templa confugissent. Ipse quin etiam Theodosius fertur ad illius accidisse pedes, & quòd strauisset hostem, quòd viueret, quòd regnaret, totum id esse diuini meneris in celeberrimo couentu pronunciauisse. Paullo postea rediere Mediolanum, Ambrosius, & Theodosius, prior ille, hic interposita diei vnius mora; mox & gemina Theodosij proles, Arcadius, & Honorius adfuere. Hos Theodosius quasi de manu in manũ Ambrosio tradidit, commendans ita, vt si nomine Christiano sese dignos præberent, eos in loco filiorum haberet. Dein ad ipsos oratione conuersa, hortari nõn destitit, vt talem illum virum in parentis loco vicissim amplecterentur. Reputarent semper animis, quanta illius virtute quot ipse casus euasisset. Si manerent in eius auctoritate, cõmodissime omnia processura; secus, & imperium, & ipsos abituros in præceps. Hic quasi diuinus fuit sermo prę sagientis sibi propinquũ obitum, filijs orbitatẽ. Theodosius paullò post est mortuus, & obseruauere proximi, religionem & Ecclesiam extrema fuisse curarum illius, in tantum quidem, vti, dum vtramq. commendat, obliuisceretur ferme cæterarum rerum, in quas vltima mo-

nentium

rientium verba solent incidere. Vocato quoque Senatu, & ea nobilium parte, quæ vana retinebat adhuc Deorũ nomina & cultum inanem, increpuit eos grauiter & seuere, quòd ne miraculis quidem, ad meliora mutarẽtur. Quid Herculem, Eugenio, quid Iouem insana castrorum numina profuisse? Ab sua parte pugnasse verum Deum, cuius porro cauerent iras, & prompta in rebelles tela. Hæc ferme dicens expirauit.

Corpus eius funebri cæremonia cohonestatum ab Ambrosio, mox filiorum cura Constantinopolim adsportatur solatium genti.

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL. LIBER QVINTVS.

POST Theodosium, Honorius cum fratre diuisis opibus regnat; sub cuius initia, Mediolani res accidit ad diuini iudicij significationē illustris. Cresconius de plebe homo, cùm fortè vocaretur in iudicium, neq. se innoxium argui satis confideret, in Ecclesia delitescebat ad certum diem. Consilium erat ei, prouisis, quæ tempus monebat, vertere solum, & quoquomodo tueri libertatem & vitam. Hunc ex Ariana fæce milites [manebant eius nominis reliquiæ, & olim deleta secta reuiuiscebat] certo ludorum die, cùm tota in spectaculum obuersa ciuitas esset, abripuere sacro loco per occasionem, & in vincula statim

coniecere, reclamante nequicquam Ambrosio, quoſue Ambroſius ad eam prohibendam iniuriam exciuiſſet. Id fecerunt inſito Catholicæ religionis odio, quam, veterum Arianorum haud abſimiles, omnibus dedecorare modis conabantur, & Euſebij Tribuni militum authoritas accedebat. Facinore hoc perpetrato, vadunt inde alacres ad ludicrum, & ſacrilegio contaminati, ſeſe cæteris immiſcent. Venatio taurorum erat, & quæſitæ magnitudinis moloſſi, iam cruore ferarum, iam vulneribus ſuis irritati, tota diſcurrebant cauea prout beſtiæ fugitantes aut occurſantes inuitarent. Hi ſeſe confeſtim, omiſſis feris, in Eccleſiæ violatores eiaculantur, & rabie arreptos maiore, quàm quanta paullò ante cum tauris in mutuam implicati pernitiem populo ſpectaculum fuerant, fœda laceratione diſcerpunt, exemplo memorabili, ne quis auderet in poſterum temerare, quæ ſacra ſunt & ſancta. Stiliconem exercitus præfectum, huic affinem culpæ tradidere quidam, neq. tantum ſcelus auſuros fuiſſe milites, niſi, vel mandaſſet ille nominatim, vel ex tacita propenſione coniectantes, pro imperio voluntatem ipſius habuiſſent. Vt vt ſit [nã hoc loco variat hiſtoria] certè conſtat dirarum horrore perfuſum hominem, Ambroſio ſupplicaſſe, vt placaret iratum Numen, & ſuper cętera piacula, reſtituiſſe Creſconium in eam ſedem, vnde fuerat detractus. Non tamen ob ea, cæleſtes iræ quieuere, illapſu Dæmonum, & lue morborum affligente corpora, donec iterum exoratus Ambroſius, ſuis à Deo precibus domui pacem impetraret. Per eos dies Regina Marcomannorum, cui nomen Fritigil cùm ex homine Italo, qui fortè negotia-

batur

batur in ea terra, de Ambrosij laudibus accepissent missa Mediolanum ad Pontificem legatione cum regalis opulentię donis, postulauit, vt monstraret sibi salutis viam, exponeretq. præcepta vitæ. Et ille cernens, hoc aditu pandi portam ingentem Euangelio, cupide occasionem arripuit, amplexusq. commentariolo totam Christianę disciplinæ summam, ea institutione & catechesi Reginã ad Christum adiunxit, quo negotio Romanum imperiũ est firmatum, exorato & pacato per vxorem Rege. Antea pacem & fœdus abnuerat, nec alibi magis proiectũ ac vile Cæsarum nomen. Ambrosius his diuinis, & humanis editis operibus, actaque per tot casus vita iam ad finem appropinquabat; & antecessere multa, quæ imminentem eam populo Mediolanensi, orbique terrarum vniuerso calamitatem aperte denuntiarent. Quin etiam ipsi sibi Mediolanenses, nõua quadam admiratione ac pietate in eum excitati, triste orbitatis omen fuere. Quacunque incederet, sese ad spectaculum effundebant, & gratum adspectum velut extremum illud contemplaturi, pro se quisque auidissimè vsurpabant, neque inde poterant oculos deijcere. Terrarum quoque proceres, viri desiderium intrabat, quantum nunquam antea significassent. Ipsa quoq. Regina Marcomannorum obsequio tam prompto perculerat altius coniectantes, et mistum occulto dolore gaudium attulerat vrbi, cum poscceret ab eo vitæ normam, eique rebellem antea maritum in Ecclesiæ Catholicæ sinum offerret. Nec multò postea Gaudentius vir inclitæ sanctitatis, & venerabilis miraculo spiritus vaticini, clarè ac disertè rem pronunciauit. Cùm enim re-

diens fortè Vercellis Ambrosius Nouariæ ipsum inuisisset, atque monuisset instinctu diuino, quemadmodum breui futurus esset Episcopos illius vrbis; accipere se omen respondit, impletúrumq. diuinam voluntatem; sed ægre ferre, quòd nequaquam ab ipso consecrandus foret. Ea vox diuulgata per prouinciam, exspectatione tristi suspensas vrbes tenebat. Vt verò palam ipse suis edixit, pauculos adhuc supereſſe dies, notauitq. tempus, quo migraturus esset è corpore, ea comploratio est cõsecuta, vt si mortuum in conspectu parentem haberent. Paulinus erat ex Ambrosij familia vir grauis, qui hæc ipsa litteris mandauit. Is rem tradit admirandam; quæ euenit Pontifici, paullò ante quàm incideret in morbum, ex quo non conualuit. Fulgorem scilicet igneum ad parmulæ figuram, illius insedisse capiti, qui fulgor, cùm sese paulatim in os insinuasset, faciem illicò totam, in colorem conceſsisse niueum, & se, qui forte aderat, excipiebatq. dictata, perfusum horrore, non potuisse contra deinceps intueri. Postquam, Ambrosium periculoso morbo langüere percrebuit, veniunt ad eum principes ciuitatis, & obtestantur, vt quoniam Ecclesiæ dignitatem ac salutẽ, in suo vnius capite verti nõ ignoraret, ne subduceret se tam alieno tempore. Preces funderet ad Deũ, & moram adhuc longiusculam impetraret firmandæ religioni. Extat Ambrosij memorabile, responsum; cum quo legationem hanc dimisit. Id referemus ijsdem verbis, quibus ab ipso prolatum grauissimi scriptores tradidêre. Non ita inter vos vixi, vt me pudeat viuere, nec mori timeo, quia dominum bonum habemus. Ab hoc responso plena omnia desperationis fuere, & Stili-

co, de

cō, de quo antea memoraui, præcipue solicitus erat. Is non destitit miserari calamitates & damna, quæ Mediolanensibus imminerent, si decederet Ambrosius, cuius vita, & spiritu, non modò dignitas Ecclesiæ, sed etiā Reip. status contineretur vniuersus. Fertur idem vaticinatus esse ruinam Imperij, & Italiæ clades eas, quæ postea sunt consecutæ. Scilicet hoc deprecatore sublato, nihil reliqui fore, quominus indignatio diuina suum veluti ius exsequeretur, & quanquam seras, debitas tamen pœnas exigeret. Ac Mediolanenses quidem ita erant animis adfecti; morbus verò quotidie magis ingrauescebat, & iam successor innotuerat in hunc modum. Adsidebant ægroto, Castus, Polemius, Venerius, & Felix Diaconi omneis ex ipsiusmet disciplina. Hi rati, sopori se fortè hominem dedisse, summissa voce agitabant inter se, quisnā Ambrosio defuncto, locum ipsius adepturus esset, & cōsensu Simplicianum omneis destinabant. Ad eam vocem, tamquam è somno excitatus Ambrosius, bonum verò senem, inquit, & hunc ipsum habebitis. Id vaticinium tota statim vrbe diuulgatum est, iamq. deplorato Ambrosio, preces & vota multorum intenta in hunc vnum erant. Neq. finis interea signis & miraculis, quæ moribundi Pontificis sanctitatē, & earum Numini caput nobilitarent. Maxime insigne omnium fuit, quod à Bassiano Laudensium Antistite proditum accepimus. Aderat is officij causa, iungebatque diem nocti precibus vna cum ægroto fundendis, non secus atque si foret ipsi quoque momento temporis eodem abeundum. Vidit autem clarissimo lumine circumfusum Christum, qui solaretur Ambrosium benigno vultu, & speciem quandam

dam suauissime arridentis præberet. Hoc primis diebus hebdomadæ sanctioris acciderat. At, die sabbato, qui rediuiui Christi celebritatem antecedebat, Vercellẽsis Antistes Honoratus nomine, cùm in superiore ædium parte solicitus exitum exspectaret, missa de cælo, terq. repetita voce sub noctem est excitatus, quæ festinare ipsum iuberet; nam Pontifici horam extremam instare. Ille sine mora cùm descendisset, inuenit Ambrosium, compositis in crucem manibus, & intenta meditatione paratum excessui. Excessit autem aliquanto postea cælesti refectus pane; & populo Mediolanensi tristi sui desiderium reliquit. Situs est in Martirum Basilica; claruitque miraculis, non apud suos modò, sed quacunque fines christianæ religionis pertinebant. Sed celeberrimum illud fuit, quod ipso funeris die est animaduersũ. Nam, vt quique maxime amplexi fuerant viuentem, & præcipuum ex illius consuetudine fructum tulerant, ijs passim est obuersatus ea forma & habitu, quo fuisset, antequam extingueretur. Alius contemplari sedentem, in templa vadentem alius, quidam etiam verba facientem audire. At Monachi ad orientem solem præcipuę sanctitatis, illum eodem die secum habuere fungentem omnibus officijs, quod postea testari litteris, & affirmare non destiterunt. In ipso autem funere, quod fremitu dæmonum, & hominum concursu clarissimum fuit, insedit stellata lux feretrum auctore Paulino, quem produxi, vt narratio nostra parem admirationi fidem haberet. Dies funeris, silentio vastus, aut ploratibus inquies fuit, attonita ciuitate, & icta velut orbitatis metu. Scilicet excelsum illum animum, illamque

nesciam

nesciam humanæ labis vitam, tot afflictamenta, tot labores, & quemadmodum alieno nimis tempore fuisset ereptus, in sermonibus & querelis habebant. Deinde ad ipsos miseratione conuersa, quis in tanta rerum hominumq. varietate, tantisq. prouinciæ casibus, & discordi semper vrbe, id sustinere regimen, pariq. vel cura, vel constantia, vel felicitate publicam gubernare salutem posset, conturbantes alij alios percunctabantur. Nec deerant, ex veterum certaminum contagione, fautoribusque Romanæ superstitionis, queis læta mors Ambrosij, vel certe non acerba. Inter hos varij sermones fuere, plerisque criminantibus dominationis auidum, & vulgata calumnia, male fidum imperio, & egressurum haud dubie fines Ecclesiæ, si diutius vixisset; alijs praue pertinacem, & in religionis causa nescium modi, nec vltra quicquam affectasse. Memorabantur quoque beneficia in Valentinianum, & paterna iuuenis cura; scilicet, vt hostium impetum & arma retardasset; vt prohibuisset ciuium fugam, vt denique difficillimis imperij temporibus, id columen, id subsidium vrbs Mediolanum habuisset. Rursus erumpebant inimicæ voces, & cauilli; turbasse seditionibus vrbem; cum fœmina gessisse bellum, insultasse Theodosio, quæue alia temporibus Arianis ab illo gesta fortiter & præclare, iniqui ad inuidiã trahebant elinguiam ac muto Põtifice, cuius ne sustinere vultũ quidẽ possent. Et gliscẽte licentia in mortuos viuosq. quidam incusauere segnitiem Cæsarũ, et fatale probrũ imperij, quòd seditiosi, vt aiebant, Pontificis, extremam senectã obitũq. mitẽ expectassent. Mox illa politica prauitas &

licentiæ

licentia cohibita est atroci diuinitus exemplo, cuius terrore deinceps temperauere linguis. Donatus erat in Clero Mediolanensi Africanus natione, turbidus homo, & asper, ingeniumq. barbarum retinens etiam post multa Pontificis beneficia, nec adeptus quicquam ex cultu ac humanitate prouinciæ. Is apud gregales in conuiuio fortè cum esset, orto sermone super Ambrosij rebus & vita, toruis aspicere oculis primò, quatere caput, abnuere truculento vultu, vt quisq. molliter, & honeste aliquid de amissi pastoris desiderio, deq. magna illius sanctimonia, & virtute dixisset. Inde cùm ea iucundissima sermonis materies, longius inter epulas extenderetur, & nonnulis etiam erumperent lacrimæ, paulatimq. conuiuium occuparetur luctu; iecit ambiguas in Ambrosium voces. Has aliquis redarguere seuere, & amice: non nemo cum iurgio. Incaluerat Afer, mero simul & ira, quantoq. magis increpabatur, tanto acrior inuehi, & iam instrumenta mensæ, tela in ipsum destinabantur. Sed anteuertit Numen, occultoq. cælitus vulnere percussus barbarus in mortem, dedit exemplũ, quo multi deinceps ad obloquendum inhorruere. Hoc acciderat Mediolani. At Cartagine, Mauranus Episcopus, accumbente simul præter alios Paulino, cùm, vel intemperantia linguæ, vel libertate conuiuij, vel nota inter magnos viros æmulatione solicitaret Ambrosij memoriam haud obscuris maledictis, pari pœna, & miraculo est defunctus. Sic Deus ostendebat æquis, & iniquis, quam esse de Ambrosij moribus, & vita, publicam existimationem oporteret. Non interfuit ipsius gloriæ quid ab vllo mortalium diceretur. Vir fuit, præter,

ter memorata iam decora, viuace, quantum haud facile quisquam ingenio, & liberratis inconcussæ, quodq. mirari liceat, inuenit ea morum parte gratiam apud super bos Regũ animos, insuetosq. vera audire. Scilicet eminens cura diuini cultus, & humanæ salutis amor, rem inuidiosam illi vertebat in fauorem; neque quisquam vnquam adulando, & blandiendo tam placuit, quàm ille castigando & obiurgando. Constat Valentinianũ superiorem, cùm ab eo liberius increpitus fuisset, adeò non esse perturbatum, vt maiore quàm antea caritate, & honore deinceps eum amplecteretur, ac vitæ magistrum atq. moderatorem ipsum vltro deposceret sibi. Id nimirum accidisse debuit facta significatione magnitudinis animi, qua cùm longe supergressus esse mortalitatem videretur, vicerat simul incõmodos rumores & suspicionum inania, poteratq. ceu non anxius sui, corrigere vitia, proferre terminos Ecclesiæ, pergere tutum Apostolicæ libertatis iter. Apud exteros quoq., magnum nomen illi, & cùm domi tantus esset opinione virtutis, foris haud dubie maior habebatur; vt etiam ex Perside legati venerint ad ipsum de maximis Imperij rebus, sicuti Paulinus tradit. Et Regina Marcomannorum Fritigil admiratione viri profecta Mediolanum vsque, cùm suæ salutis auctorem inuenisset extinctum, ingemuit cladi. Pecuniam, et gloriam & propinquos, et suum ipse sanguinem ac vitam, quarum rerum cura franguntur etiam ingenteis animæ, sic habebat, vt pauperum alimẽta, materiem laborum, disciplinæ alumnos, instrumenta virtutum. Non Satyro fratri, non Marcellinæ sorori dominatus alter, inter iras et certamina minari operæ

pretium duxit, et vltro iugulum offerendo semel ipse perfecit, ne crederent amplius posse animum suum vlla periculorum denuntiatione terreri. Sed nec temere quærebat pericula, vimq. suam; et conatus extremos, reseruabat extremis rebus, magnopere attentus in id ipsum, ne minima queq. acriter exsequendo, leuior ad maiora vindex foret. In munerum atq. præfecturarum distributione placuit illi semper æquabilitas, et cauit, ne alios ornando, post habuisse alios videretur, cuius quidē instituti præter cętera fuere satis illustre monumentum è septem vrbis regionibus Ariano bello septem exercitus capita, sicut memoraui. Nulli prępotentes serui, nemo gratiæ venditator, et arbiter aulę; ipse breuis alloquio, non superbia sed occupatione litterarum. Sexaginta quatuor anni, viuendi spatium fuere, duos et viginti, et quatuor pręterea menses nobis imperitauit. Obijt pridie Nonas Aprilis ipso Paschatis die anno trecentesimo nonagesimo septimo, Cæsario & Attico Coss, ferme triennio postquam Theodosius decessisset; quæ summa ne cuiquam temere fortasse videatur concepta nititur Concilij Carthaginensis auctoritate ac testimonio. Nam cùm eius Concilij patres, ad Simpliciānum ijsdem Consulibus, & eodem anno miserint ipsius consilium atq. sententiam exquirentes litteras, haud ambiguus ex eo iam tenetur excessus Ambrosij. Arguit ea res falsam, & inueteratam de Martini funere famam, cui scilicet Ambrosius interfuerit alienata per ecstasim mēte. Non potuit autem intersesse, si quidem huic anno superstes in plures adhuc annos ipse Martinus fuit; & fuisse credere licet Seuero temporū illius æquali, potius quàm

Gregorio

Gregorio Turinensi tradenti diuersa, & aliena. Ambrosij finis & æuum sese in hunc modum habent. Quòd si formã quoq. illius, & imaginem ex nostris noscere litteris aliquis volet, statura corporis & habitu supra communem modum haud fuit, sed maiestate vultus, & frontis imperio superabat. Nasus oblongus ei, capillus propè flauũ, grãdes atq. viuaces oculi, ac exsequẽdo subtilius veteris memoriæ reliquias, & ante tantũ temporis absumpta lineamenta, alterũ ei superciliũ elatius fuit. Sic nos effinximus ex vetere pictura, è statuis, è sigillis, ex eorũ quoq. litteris, & traditione, qui proximi temporibus illis potuere contemplari quam minime aberrantes imagines à vero, & natiuo. Reliquit otij fructus, & ingenij monumenta, non solùm ea, quæ hodie manibus hominum teruntur, quæue nomen & famam illius inferunt Latino Patrum Choro; sed alia complura, quæ scilicet periere, idq. damnum Ecclesia numerat inter suos luctus. Ac in ea quidem iactura & naufragio, illud est etiam communi desiderio peracerbum, quòd nescitur, quatenus iniuriosa temporis licentia vim suam exercuerit. Scimus perijsse multa de scriptis Ambrosij, quantum verò perierit ignoramus. Non Catechismus ad Reginam Fritigildem, non alter ad Pansophium Catechismus, non in Prophetas, & Salomonem, & Paulum, non deniq. apparent alij commentarij, quorum extant nomina tantùm, & sparsæ per alienas litteras reliquiæ; & hæc ipsa tamen essent in nulla vitæ vel notitiæ parte, nisi leuiter ac impressa fortè vestigia memoriam custodirent. Inde cæteram coniectare cladem licet. Sed & alia clades hanc Ambrosianæ gloriæ partem occupauit diu ac detriuit.

Nam pleriq. nec ingenio, nec sanctitate pares, siue vt hominum de se iudicia periclitarentur ex tuto, siue vt quasi tributũ Ambrosio, praua & importuna liberalitate conferrent, vulgauere sub ipsius nomine sua scripta, quę tamen ipsa detexit dies, & respuit; neq. fraudis pretium, aut meriti gratiã authores tulere. An verò, neq. fraus illa, neq. inane meritum fuerat; sed temporis item iniuria, confundentis omnia suo iure ac permiscentis? Scilicet, par etiam olim fortasse grassabitur ac sæuiet in Ambrosium humanę varietatis potestas, & hæc ipsa, quę nunc manent nota omnibus, & incorrupta diuini hominis monumenta dies absumet, homines adulterabũt, poteritq. tale tẽpus, & ea rerũ nox esse vt aliquid inde vindicare sibi quispiã ausit, aut frustratione pari sua illis immiscere. Inde consilium mihi, librorum Ambrosij, nõ secus atq. rerum ab ipso gestarum, quandam hoc loco separatim historiã texere, eosq. velut exscriptos, & exsignatos adnumerare posteritati per temporum gradus, per scribendi occasiones, & initia, per nomina quoq. ac titulos, & varios eorũ casus, velut si ipsi quoq. forent Respublica. Ac primùm omnium, quænã in vniuersum forma scriptorum Ambrosij, quod genus illi, siue temporum, siue ipsius ingenio, placuerit, expediã. Dictio est æquabiliter fusa, & circumscripta leni comprehensione verborum; argumentis quoq. contorta frequentibus, & vibrans, plane vt ea videri possit imago temperatę mentis, placidum inter, & seuerum, quale scilicet ingenium sensere Pontificis, quotquot alterutram partẽ, modestia vel importunitate sunt experti. Membra & incisa velut articuli crebro distinguunt orationem, non Auctoris, vt opinor, propria, sed communia temporum illorum, sicuti

cuti nimirũ Romanæ facundiæ quælibet ætas certã & suã veluti notã præfert. Latinitas ipsa, fluminis instar, modò pura & sincera, turbidior, & infecta nonnunquã manat. Aetatis id quoq; vitium & malũ absque remedio. Quippe Romanus sermo iã dudũ cœperat in peregrinas formas abire, iamq. ab nitore patrio, vnà cum imperij maiestate degenerarat in externũ; neq. homines excellenti doctrina, præstãtibus ingenijs, exercitatione diuturna fregerint occultam vim reuocarintue decus antiquũ ex quo retro sublati semel cœpit. Cæterũ inest Ambrosij scriptis, multũ ex lectione veterũ, & alicubi poetica quædam gratia, itẽq. nonnihil ex Græco fonte, quippe cùm Basiliũ attẽte sit imitatus. Repræsentat ac effingit ad viuum pleraq., satis vt appareat, hanc eloquẽtiæ partem præcipuo quodã instinctu illũ adamasse, passimq. scitissimæ descriptiones internitent. Cæteris verò luminibus & ornamentis vtitur libenter, siue transferendo verba & commutando, siue rebus exponendis, quæ fere est artis summa. Ac incliti nominis Augustinus, qui Marci Tullij Ciceronis contriuerat libros, ipseq. adeo magister erat dicendi, hanc in Ambrosio facultatem admiratus, non alia ductus illecebra, cupidissime cõcionãtẽ audiebat; sic ipse de se scriptum reliquit. Initiũ scribendi fuit Ambrosio, Lucas ex Authoribus Euangelij, cùm ea historia magnopere delectatus esset, anno secundo postquã vocatus erat ad Ecclesiæ gubernacula. Insequenti mox anno treis de Virginitate libros absoluit, quo nimirum opere vulgato per terrarum orbem, amore decoris retinendi quãplurimæ virgines exarsere. Ac tãta fuit orationis violentia, vt ex Mauritaniæ finibus confluerent Mediolanum adolescentulæ, seq. Ambrosio velãdas offerrent, ac solẽni formula

iurantes

iurantes in illius verba, corpus obligarent Deo. Ex Placentino autem agro, & Bononiensi, cæterisq. finitimis vrbibus, tantò plures veniebant, quanto maior ex vicino conciónum quoque sonus ad aures accidebat. Quippe flagrans Pontifex quotidie magis cupidine floris illibati, eamq. in suorum corpora & animos inducere gloriam studens, præter edita iam scripta, sæpe verba faciebat in sententiam eandem, & à communi mortalium appetitu subducere populares in Deum conabatur, eaq. Pontificis cura ciebat pectora, & mentes exterorum; Mediolani promouebat parum. Extant querula verba idipsum expostulantis Ambrosij, ac indignatione quadam exprobrantis Vrbi Mediolano, quòd efficax ad alienos oratio, Domi foret irrita & cassa; quodq. nonnulli suas filias vltro parantes nuntium remittere mortalibus illecebris, & in totum vitæ suæ tempus abstinere virili congressu, deducerent ab ea mente, tantamq. suo sanguini, ac Deo simul iniuriam facerent. Virginum earum, quæ commotæ scriptis & concionibus Ambrosij, procul aberant à rebus humanis, aliæ paternis attinebantur laribus, & intra domesticos parietes inferendam cælo gloriam alebant; aliæ viuebãt adstrictę Monasterij legibus, & disciplina, idq. librorũ de virginitate pretium fuit. Haud multo postea maius argumentum incidit Ambrosio, vt de fide scriberet, occasione quadã huiusmodi. Gratianus Imperator, cùm expeditionem fortè pararet in Gothos, vsus plane regio animo, voluerat antequam ad bellum exiret, in ancipites euentus Martemq. communem disponere consilia, & res suas, præcipuaq. cura spectarat humanæ vitæ finem, & salutem æternam; vt si

quid

quid ipsi tristius accidisset, de rerum summa non periclitaretur. Ita petit ab Ambrosio, vt certissima pandat oracula Catholicæ fidei; cupere se per ipsum habere cognita omnia, & explorata. Duo de fide libri fuere statim in promptu; postea tertius accessit. Nec tam libri, quàm vaticinium ea scripta potuere videri. Cúm enim operis initio, multùm laudata Cæsaris pietate dixisset Ambrosius, eos pios apparatus, & ea initia, moresq. secutura esse victoriam; id nimirum euenit, fusisq; barbaris Imperator, domum ouans reuertit. Augebatur magnitudine rerum Pontificis animus, & quantò paulatim altiora tentasset, ferebatur in magis adhuc alta & excelsa, scripsitq; mox de Spiritu Sãcto, cũ id pariter ex ipso mysteriũ nosse Gratianus concupiuisset. Ea consummatæ sapientiæ fuit commentatio, neq; caruit inuidia, quæ magnarum rerũ, & magnæ gloriæ indiuidua fere est comes. Transtulisse Ambrosium ex alienis litteris in id opus pleraq. mentiebantur, et vulgasse pro suis ea, quæ mutuatus fuisset; ipsumq. Hieronymum ideo scripta Didymi conuertisse in Latinum ex Græco, vt compilationem eiusmodi palam argueret. Inania hæc et falsa. Nam, et Hieronymus ipse Didymum fuerat interpretatus, aliquanto antea, quàm argumentum illud incideret Ambrosio; & quamuis Didymi liber minime dissimili sit argumento & forma, non tamen ea res arguit furtum. Potuere siquidem incurrere duo scriptores in eadem vestigia; neq. nouum illud; sed vetus malum alienæ laudis obtrectatores, dũ Ambrosij gloriam opprimere volunt, ꝑe suum dedecus augebant. Scilicet ijdem quoque causam, & initium præbuere Disputationi, qua tota res

IN-

INCARNATIONIS, est à Pontifice nõ multo post explicata diuinitus. Voluerant, maleuoli homines, & à Catholicis institutis alieni, sicuti suo loco demonstratum fuit; obterere nomen & authoritatem Ambrosij, idque tentarant obiecto nodo, quem protinus explicaret. Ille fraudem adspernatus, sumptoq. ad cogitandum spatio, publice tractauit rẽ primò, deinde litteris est persecutus. Ij quoque libri dicati Gratiano munus optatum. Et ista quidem scripserat Ambrosius ipso Pontificatus initio, vel certe nondum exacto quinquennio muneris illius; cętera prouectæ longius & iam confirmatæ dignitatis fuere; quæ quoniam recensere singulatim putidum sane ac longum esset, vtar compendio quodam & summa. Nec enim, vt superiora illa, possunt à nobis distingui temporum ordine, notari casibus historię ritu, sicuti destinaram. Ea compendiaria nomenclatura sic absoluetur. Orsus à Mundi primordijs & creatione rerum, bonam veteris testamenti partem illustrauit; Hebraici generis negotia, carmina Dauidis, Prophetarum ambages, disciplinam et moralia Salomonis, explicando; eaq. duo sunt volumina. Tertium volumen alteri Testamento destinatum, præter memoratos iam antea commentarios in Lucam, consumitur explicatione litterarum Apostoli. Quartum habet ex multis generibus apte confusa varietas. In quinto sunt conciones variæ, prout festi sanctorum dies, et anniuersaria sacra recurrebant; sunt Epistolæ, sunt Hymni, duoq. separatim placamina cælestis irę. Hæc est Ambrosij operũ summa, vix inuentura finem, si quis eam digerere ac tribuere membratim in suos titulos paret. Nam quęcunq.

in

in Ecclesiastici oratoris aut philosophi disputationem cadunt, quæcunque sunt scribendi genera, vel dicendi, per ea omnia, viri huius ingenium est, peruagatum. Tractauit misteria, dogmata, vitia, virtutes, terras & cælum, vitam & mortem, animam, & corpus, bella, pacem, externa, domestica, controuersias, moralia, ciuilia, Historica quoque & poetica, modulando sanctorum laudes, & memorando varios Ecclesiæ casus; ac Ambrosij monumenta numerata nobis hactenus sunto. Nunc recensebimus aliena, quæ nomini ipsius adhæsere, quo in eo genere sunt libri de vocatione gentium; Liber ad virginem lapsam; Commentarius in Apocalypsim, & alia, quæ deinceps reijcientur. Liber ad virginem lapsam Nouatianæ prauitatis habet vestigia, quam nimirum oderat Ambrosius; adeo quidem, vt duobus de pœnitentia libris insectaretur. Inde constat opus esse subditicium. Dispar coniectura libros de vocatione gentium damnat. Lacessunt enim Pelagianos, qui post Ambrosij mortem extitere. Longobardorum item irruptio Pontifici longe posterior fuit, vt Commentarius in arcana Ioannis visa manifesto possit esse suspectus, quo in commentario ea terræ Italiæ calamitas memoratur. Possumus verò ratione non leuiori confutare cætera, quæ circum-

feruntur Ambrosij nomine, nec tractata illi, nec nota; Martirium Agnetis, Baptismus Augustini, ad Demetriadem Epistola. Quippe Agnetem Ambrosius ipse narrat alibi, stetisse orasse, dedisse ceruices, cùm in hoc adulterino sermone dicatur perfossa repente guttur gladio postquam frustra tentata flammis fuisset. Nec Augustinus vnquam disputando lacessiuit Ambrosium, quod hę litteræ habent ex diuerso. Et stilus Epistolæ minime congruit cùm Ambrosianæ orationis via, præterquam quod ignotum Ambrosio Pelagij nomen eadem iactat. His ego reiectis & abdicatis, videor dempsisse probrum Ambrosio, atque adspersam illius eloquentiæ labem deleuisse. Scilicet etiam si nusquam fuissent, vile damnum erat litterarum. Sed angimur grauiore damno, si de commentarijs in Epistolas Pauli, vera sit coniectura, quæ abdicare cogat id opus, & minimè degenerem aliôqui, vel sapientiæ, vel eloquentiæ fœtum in authorem alium referre. Nam neque Augustinus petere solitus ab Ambrosio frequenter authoritates ac testimonia, verbum ex hisce commentarijs in sua scripta transtulit vllum vnquam, & Pelagius dum cauillatur Augustinum, quod Ambrosij testimonia, ceu sacram anchoram amplecteretur, & dum ea nimium ambitiosè conquisita singulatim obiectat, nihil penitus habuit,

quod

quod hinc esse petitum exprobraret. Quin etiam cùm proferat Augustinus ipse sententiam, quæ totidem verbis extat in illo commentariorum opere, Hilarium quendam eius sententiæ authorem profert. Inde nouus ambigendi locus, cùm duo scilicet Hilarij, quos penes ea stare posset gloria, Pictauiensis nimirum, & Arelatensis, ille prior, hic posterior haud dubiè fuerint ipsius operis ætati. Hæ nimium perplexæ difficultates cùm explicari facile non possint, controuersia tota esto relicta nobis in suspenso. Non item affirmauerim ego quicquam, negarimue de Himno, quem soluta in alternas voces ore dicuntur cecinisse Pontifex Ambrosius, & neophitus Augustinus, cùm hunc ille per Baptismi Sacramentum ad Ecclesiam adiunxisset. Vtrinq. sunt argumenta; sed qui videre frustra nobis quæsitos annales Datij, tradunt non dubitare tanti nominis scriptorem idque carmen asserere constanter Ambrosio. Propior ille fuerat ab huius ætate, neque sancto fidem aliquis abrogarit. Verum enim verò, ambigua hęc & incerta pars librorum potest accessio minima rursus videri, si cum ea conferatur parte, quæ manet indubitata & certa. Expositio in hunc modum statu monumentorum Ambrosij nunc exponam sacros illus ordines & vniuersum Ambrosiani Pontificatus cultum; Simul Ambrosianæ formam atque descriptionem Aedis exequar, &

conabor custodire meis litteris augustissimi templi reliquias, quæ iam vetustati cedunt, ac prope fatiscunt æuo. Fortasse enim homines futuri, cum refectam artificio splendidiore, & nouissimis architecturæ conatibus eam intuebuntur, vertent retro cogitationem, subibitque studium & cupîdo contemplandi veteres angustias ex quibus amplitudo recens. Quòd si cessabit liberalitas, neque restiterit sæculis antiqua moles; haud dubie par cupiditas intrabit multorum pectora, & auebunt cognoscere pristinam amplitudinem ex qua pudendæ angustiæ ac ruinæ. Scilicet, quod nimium iam sæpe repetita querela sumus præfati, obscurat demum omnia caligo vetustatis, & quæ iam nunc omnibus patent, ea densissima nox inuoluet; atque tempus erit aliquando cum de tota facie sæculi huius ambigetur sicuti de præteritis ambigimus, & formam vrbis quã incolimus frustra posteritas exquiret. Sed initio descriptionis huius pauca sunt mihi supra repetenda de familijs quas Ambrosius in vrbem inuexit, originem & fontem ipsius Cleri sobolemq. Sacerdotum qui tuentur hodie rem Ambrosianam. Ambrosius, quo primum tempore in Prouinciam venit, duxerat ex Romana secum nobilitate viros excellentes ciuilium rerum vsu, partim, qui ad varia Præturæ munera obtigissent sorte, partim quos ipse amicitiæ constantia, &

fide

fide spectatos elegisset. Plurima quoque inuentus affectata de more Prætorem fuerat, officio & spe, & parentum missu, scilicet vt insuescerent militiæ simul & aulæ, vt honores adipiscerentur, ac demum vt ex contubernio tanti viri meliores redirent. Horum varij fuerant exitus atque in diuersis ingenijs, fortuna quoque multiplex & diuersa. Prouexerat alios Ambrosius admoueratque summæ rerum; alij detenti fuerant ad extremum vsque in periculo ac experimento; lentæ spei mora displicuerat alicui, redieratque domum, nonnullos etiam in medio honorum cursu immatura mors occuparat. Item in cætera Prætoriæ familiæ parte, diuersa casuum humanorum facies, & omnia fere ambitionis ludibria fuerant versata. Offenderat quispiam, & meruerat suis flagitijs vt in ordinem redigeretur; non nemo captus tædio tam exercitæ vitæ, vltro se abdicarat Magistratu, præoptaratque finem laborum, & quietem. Præterea mortui quidam, interfecti, redacti ad inhabilem senectam; pauci perseuerarant in offenso cursu, & integra, vel valetudine, vel fama. Ex vtroque numero, Ambrosius, vt quenque probarat maxime, ita maioribus in dies beneficijs ornarat, ac veluti sepositurat sibi, commendaturus apud Principem egregios animos, & subsidia firma Reipublicę. Sed vbi finis ambitionis ipsi, & sanctioris vitę principium

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

pium fuit, ac voluerant amisso tanquam Prętore redire Romam, scriba, Quęstor, Accensus, & qui alij, spes tentare nouas monebantur humanę cupidinis more; varie cum illis agendo nouus Episcopus, flexerat, vti Mediolani secum essent, atq. rogarat, ne mutata fortunę facie, vel mutatum sibi animum arbitrarentur, vel ipsi mutarent suum. Ita mansere Mediolani, nobiles adolescentes, graues viri, & aut reliquam ex vetere patria familiam illuc exciuere, aut duxere vxores in noua, daruri postea sobolem Ecclesię Mediolanensi, aut initiati repente sacris, nouam aulam sunt secuti. Hi fuere, Coruini, Crassi, Cicerones, Hortensij, Murenæ, nota veterum Romanorum nomina, quę postea familię, corruptis in externum vocabulis, antiquę appellationis decus amisere. Ex ea sobole cęteroque vrbis delectu, Pontifex Clerum ipsum, & multitudinem hanc Sacerdotum, quę nunc varijs insignita modis fulget, ita partitus est, ac descripsit. Primùm omnium, centum exploratę probitatis ac doctrinę Clericos in præcipua vrbis templa, quæ vndecim erant, diuisit. Hi à re ipsa, quòd cæteris antestarent Decumani appellati, & quasi Seminarium hoc fuit vnde Collegia Canonicorum extiterunt. Argumento est, quod antiquissimi Canonici, si quando lis inciderit, haud fermè confugiunt aliò, quàm vt se se de classe ac stirpe Decumanorum probent. Hic vniuersæ Ci-

uitati

uitati clerus per templa deditus est. Ambrosiano templo, quod maximum omnium erat, super Decumanos, alia separatim descriptione consultum ac prouisum. Duo & septuaginta Sacerdotes numerum Christi discipulorum expleuere, nō sorte lecti, neque dignitatibus suis; sed æstimatione virtutis ac sanctimoniæ. Ex eo corpore, varias ad partes, & officia delecti, varia simul mysteria Catholicæ religionis referebant. Diaconi, Subdiaconi, Notarij, Lectores, & Ferularij, simul Rectores atque Præsides eorum ordinum Primicerius, & Archipræsbyter, & alia nomina originem hanc habuere. Tunc quoque inuentum, vt curui senes vnà cum paribus ætate mulierculis cādidati, & cucullati purum in sacrificia panem ad aræ maximę gradus adferrent. Etiam quatuor, & viginti Cardinales eo delectu nuncupati, quorum alia incrementa, & honores in tempore memorabo. Instituit, & reliquit Ambrosius hos ordines in sui nominis Basilica, ex cuius disciplinę profectu datis viribus creuit Ambrosiana res in eam Maiestatem, vt meritò prima post Romanū fastigium numeretur. Scilicet is postea Clerus in templi maximi cultum est translatus, indeque Metropolitana sedes est constituta. Aedem ipsam Ambrosianam vtriusque cleri sedem, Bacchicum principio fuisse delubrum, in quo Populus Mediolanensis fœdum vinolentiæ spectaculum

lum exhiberet, haud equidem crediderim famæ, quamuis, obscenæ animalium figuræ, præposterique situs, & alicubi turba vindemiantium, adstruere fidem videntur. Panditur enim alioqui Basilica in crucis figuram, quæ ratio est Ecclesiasticæ fabricæ propria, & vulgata. Fana porro inanium Deorum, vno orbe continua, & rotunda ponebantur, cuius quidem structuræ vestigia, tum Romæ, Deorum omnium ædes, tum Mediolani versa hodie in D. Laurentij cultum & nomen, Herculis Cella repræsentat. Eadem ratio conuincit eorum errorem, qui Æsculapij fuisse delubrum affirmauere, sedemque donorum, quæ salutis mercedem ægri sacrabant Deo; vulgum auidum bonæ valetudinis, pro ebrio ac temulento, sobrium id sibi medicumque Numen instituisse. Sed habemus aliam quoque coniecturam, quamobrem, non Baccho, non Æsculapio fuerit honos ea in sede. Nam cùm haud longe, inde Christianorum sepulturæ campus, ædesque tantę religionis, Portiana nimirum, & Faustiniana, frequentarentur, non potuit eadem in area stare templum Æsculapij, vel Bacchi. Nunquam id pateretur impotens ac superba Gentilitas, & aut superstitioni suę sedem mutaret, aut aboleret nostrę religionis monumenta. Propius vero est, Ambrosium ipsum, in omnes diuini cultus amplificandi partes intentum, cùm Portiana & Faustiniana,

niana, non sufficerent multitudini, quæ frequés in illam antiquissimæ religionis aream cœmeteriumque ventitaret; hanc laxiore sinu Basilicam ibidem extruxisse, quæ statim Ambrosiana dicta fuerit ex ipsius conditoris nomine. Certe gratissima semper ea sedes illi, & veluti delinimentum omnium curarum fuit. Ibi quoque sepulturæ sibi delegit locum; ibi tradidit salutis præcepta populo, & conuocatis in eam sedem Episcopis de religione consultauit. Præcipuus ad occidentem solem herbida, & spatiosa planitie patet aditus in atrium, quod vndique porticus ambiũt, piarum vigiliarum olim statio, donec vigilias ipsas licentia mortalium inutiles fecit. Porticus ipsæ informes ac vastæ, lateritia structura, rudibus columnis, ornatu nullo, nisi quod, ab vno latere, Baptismus Augustini, Alipij & Adeodati rudi pictura cernitur expressus, ab altero, veluti fragmina corporum durant, reliqua crustatim absumpsit ætas. Hinc ipsius templi facies attolitur, patescitque porta, non illa quidem constructa magnifico sumptu, sed prout ex ruinis idolorum fragmenta suppeditauere. Quippe ab vna parte læuor, & æquabilitas, ab altera variæ figuræ capreolatim inter se connexæ, & implicatæ, rostris inuersis ac præpostero situ. Valuæ sunt è cupresso, tanta crassitudine, quantum arbor illa ferre non videatur, vtique si nostrates intueare,

Sed alibi cupressleta miræ proceritatis haberi fan tis constat. Supra portæ fastigium testudinata porticus excurrit, quæ tegit vestibulum, frontemque templi permeabilem facit. Id opus vt staret sæculis, geminæ anterides applicatæ, quæ firmitatis multum, decôri parum habent, ac nisi vetustate placerent, in deformem prope vastitatem excedebant. Forma totius Basiliçæ nihil à vulgatis differt. Quippe in singulas cæli partes totidem aperta ianuis, & triplici fornice concamerata ternos pandit sinus, medium amplum, & latum, duos in latera æquabiliter angustiores. Et varietatem hanc ingentes pilæ discriminant ordine duplici, sic vti totidem vtrinque sacella, quot inter columnia per vniuersam templi longitudinem nnmerare possis. Desinit autem ipsa longitudo crucis in modum, & cruci apicem præbet ara maxima cum Odæo, pretiosum sane opus, & visendum. Quatuor splendoris eximij porphyreticæ columnæ cingunt eam ac tegunt, neque ambigitur, quin ipsius Ambrosij mortales exsuuiæ sub ipsa sint conditæ. Paulo ante hanc memoriam, tenebricosissima templi pars hæc fuerat; angustis circa luminibus, & humili tecto; postea cælum aperuere, fastigiumque decorum in amplitudinem extulere, quod imminet Aræ maximæ conuexitate sua, diffunditque toto templo partem lucis, quam excipit, apice summo.

Id

Id fastigium quâ supra cæteræ modum altitudinis, initium capit, stant Angelorum ingentia simulacra disposita paribus interuallis, ea specie & habitu, vt niti videantur, Caryatidum instar, humeris, & collo, ne suo pondere fatigata moles ruat. Ab Arę maximæ septo, gradus in Odęum exsurgunt, quo in odęo picti sedent patres, ordine, quo etiam sedêre dum ibi concilium haberetur. Ea subsellia sunt disposita bifariam in hunc modum. Ab vna parte, cernuntur Episcopi, Vercellensis, Nouarienſis, Laudensis, Derthonensis, Astensis, Taurinensis, Augustanus, Aquensis, Ianuensis. Ab altera, Brixiensis, Bergomensis, Cremonensis, Intimilienſis, Sauonensis, Albigaunensis, Papiensis, Placentinus, Cumanus. Et manet lapidea sella, reliquis amotis, qua in sella, pręcipuo loco sedisse Mediolanensis Antistes intelligitur. Hæc est forma totius Aedis Ambrosianę, quàm maiorum nostrorum memoria. Ludouicus Sfortia, non quidem immutare, sed contra temporis iniuriam munire destinarat. Mors interuenit, inchoata porticu, quam columnis, & descriptione tota parem animo principis illius dicas. Est in Ambrosiana æde anguis ęneus, quem trisulca micantem lingua, & ferociter arrectum, columna vetustissimi operis attollit. De initijs ac origine monumenti huius diuersa traduntur. Vulgus imperitum insigne hoc ipsius

Aesculapij diu credidit esse, cùm eam famam accepissent sine capite, & authore. Ac paulò ante hanc memoriam, superstitiosissimę mulierculārum, partus suos, vbi languor incidisset, statuebant ante illud simulacrum, cùm vim ei metallo diuinam, & salutiferam inesse, veluti tradita per manus opinione persuasum haberent. Alius. Quandam huiusmodi fabulam orditur. Cùm nocturni fures, Ambrosiani Templi thesauros expilarent, colubrum excitatum repentę diuinitus ex humida obscuritate prosilijsse. Eum, cum horrifico sibilo ac stridore minaci discurrentem, & assultantem absterruisse sacrilegos, sic vt manus ipsis ad rapiendum obtorpescerent; hoc nunc rei monumentum extare. Fama constantior in hunc modum habet. Arnulphum Archiepiscopum, quo tempore Nicephorus, filiam suam Othoni Tertio dispondisset, missum à Gregorio Pont. Max. celebrasse nuptias eas, & deduxisse. Inde, cùm defunctus legatione, Mediolanum esset rediturus, omni per hilaritatem exposita gaza, comiter eum inuitatum á Nicephoro, vti tolleret aliquid, & adsportaret. Tunc Antistitem, deposito vicissim annulo, quem gestabat, sustulisse anguem hunc ęneum, conflatum scilicet ex eo metallo, ex quo salutiferum pari magnitudine serpentem, diuino quondam iussu Moses erexit languenti per solitudines populo.

pulo. Hæc pro suo quisque sensu credent homines, aut nou credent. Media regione templi, ea stat columna; contra quam ex altera parte cernitur imago Christi pendentis è Cruce, inclita Pontificum indulgentijs, & lumine perpetuo.
Par decus, & honor alteri ad meridiem imagini, quæ refert Ambrosium, inueterata scilicet opinione, germanum illud os, natiua illa esse Pontificis lineamenta, vulgoque pictores eos vultus æmulantur, qui quidem accedere proxime ad verum studeut. Lapideus suggestus, ex quo sacræ periochæ decantantur, pars olim fuerat regij tumuli, cui Beati Mansueti tumulus cohæret; magnificum sane opus, & sumptuosum statuis, & sigillis, & ipso marmoris nitore. Tumulus Marcellinæ visitur in Aede subterranea, prægrandis arca nimirum, & huic inædificatum altare, quod Ioannes Antonius Antistes quondam Aedis, ac ex eo gradu purpuram adeptus, posuit, & necessarijs ad sacra faciunda vectigalibus instruxit. Tota demum circumiecta planities, et campus vniuersus, illustria monumenta præfert antiquitatis, et habet minora passim Sacella, quæ Basilicã veluti stipant, & cingunt. Ad orientem solem, non longe ab Decumana porta, cernitur Archangeli Michaelis ædes, frequens olim Ambrosio, postea cætui Sacrarum Virginum attributa. In meridiem est ædicula Virginis Deiparæ, quam

Faba-

Fabagrecam vulgus appellat, sed vetus inscriptio, inditum id ex egrorum tutela cognomen docet, indeque periti, fauentem, ægris Mariam nuncupauere. Ibi sita sunt corpora, Sigismundi Regis, & Pontificis Desiderij, quorum vterque ex ea fortuna, & loco, maiorem inuenere fortunam, vt inter Christi Martires adsumerentur. In Monachotum hortis ædicula Diui Remigij, quam stata quotannis luce Populus it visere, veneranda ibi ac recolendo vestigia Patris Augustini, & mirificæ conuersionis initia. Quippe locus hic est ille, in quo fluctuantem ipsius animum, quasi puerilis e cælo vox audita confirmauit, manetque loco miraculi monumentum cognomen ipsum è ficu, sub qua forte stratus, & ingemiscens Augustinus accepit diuinum atque salutiferum illud, TOLLE LEGE. TOLLE LEGE. Inde per Monasterij claustra modico diuerticulo ad læuam occurrit Aedes ipsa D. Satyri, quæ videtur olim propria fuisse Monachorum, & vnas scilicet vt sinibus illis incluſi nihil in ipsa Basilica iuris haberent. Ex ea rursus in Basilicam descendunt, ac egressi Septentrionali porta, flectunt in aliam ædiculam Augustini. Creditur id esse solum in quo Pontifex Ambrosius hospites Africanos vitalibus aquis expiarit. Basilicam hanc Ambrosianam obtinent iam inde à principio Præpositus, & Canonici soboles nimirum

mirum, & propago Sacerdotum eorum, quos Diuus Ambrosius nomine Decumanorum insignes reliquit. Namque Decumani, manente gradu & ordine, in quo fuerant constituti, mutauere sepius appellationem, donec eam inuenere, quam nunc tenent. Modò Custodes & Officiales honorifico nomine modò Præsbyteri dicti, pari semper tamen auctoritate, & gradu rem ibi diuinam administrauere; sicuti grauissimis litterarum monumentis constat, quę litteræ Basilicam Ambrosianam disertè nominant, discriminis causa, Sedem eam Ambrosij corporis appellantes. Cella nominis eiusdem quæ ibi posita est in vicino, fueratq. priuatum & domesticum diuini Pontificis Oratorium, sic distinguitur, ac notatur. Postea Petrus Oldradus Mediolanensis Archiepiscopus, augendo cultui, Monasterium ibidem ędificauit, inductisque Monachis templi vsum attribuit, vt quotidie cùm suas laudes Canonici persoluissent, exciperent ipsi pium munus, & quam minima intermissio fieret psalmodię. Propriam quin etiam & separatam hòs ipsos habere cellam voluit, non precariam illam tantùm & commodatam. Ea fuit Aedes, quam Diaconus Fortes obtinebat, isque libenter, & ędem ipsam, & adiuncta tecta, & vectigalia, fructusque Monachis in Archiepiscopi gratiam concessit. Adeò diuersi per ea tempora mores hominum

num

num Ecclesiasticorum fuerunt, atque nunc viuitur; nec Oldrado, vt destinata perageret, vel suscipiendę lites fuere, vel auarus, & contumax animus leniendus emolumenti maioris dulcedine. Hęc igitur largissimi Fortis possessio, in victum, & cultum, domiciliumque Monachorum cessit absque vlla exceptione, integra, & plena & perennis. Cęterùm, non Canonici, non Monachi habuerant initio splendorem ac dignitatem eā, quam postea sunt assecuti. Concessere vtriusque diuitias & ornamenta, Reges, Cæsares, Pontifices, & tam hic, quàm ille ordo creuit in eam amplitudinem, vt iure stent inter primos; nec molestè ferant honestissimi cęterorum ordinum, Ambrosianos ęquiparari sibi vel anteponi. Ac Monachorum quidem, priuilegia, & tituli suis locis explicabuntur; Canonicorum illustria & nota omnibus hęc extant. Cæsarum esse conuiuas, & mystas, inter Apostolicæ Sedis Notarios censeri, vti eodem ad sacra corporis ornatu, quem Romæ Canonici Diui Petri solent adhibere. Ea Rodulphus Imperator, & Pius Quartus secuti Collegij merita, vel sanctimoniam Authoris, vel vtrumque simul, indulsêre. Nunc temporum atque rerum ordinem repetemus, initio tristi, narrando scilicet atroces casus, & damna quę seuiente pestilentia hos annos, vrbem Ecclesiamq. nostram adflixere, tanta clade,

de vt, prope finem adesse rebus appareret. Rara primò, & tamen solito crebriora funera suspitionem eius mali fecere, statimque funestę domus, reprimendæ contagioni, solita magistratuum cura custoditæ & clausæ, ne commercio vllo cum cæteris miscerentur. Mox patuit inane remedium esse, atque increbescente paulatim peste, tota ciuitas ab humanis conatibus ad cælestem opem inaocandam est auersa. Sicuti sunt faciles ad pietatem in calamitate morralium animi, variæ supplicantum formæ, varijq. precantium habitus erant. Priuatim inedia & sacco, & fletu, publice rebus diuinus & effusa in pauperes liberalitate propitiare Nūmen conabantur. Sed arcano diuinæ prouidentiæ consilio, statutū credo erat, temeratam flagitijs vrbem exhaurire, donec proles innocentior succederet, datura postea stirpem & ciues vrbi, qui memores auitæ pœnæ, sese Mediolanensis Ecclesię disciplina, & Ambrosiano nomine dignos prębereni. Ita preces quoque quia non exaudiebantur, intermissę tanquam inter desperatos, & pestilētia libero cursu, per nobilia, per obscura capita peruagabatur atque fędissima rerum facies erat. Per templa, per vias, inter mensas & mutua colloquia, cadebant omnis ætas, omnis ordo, sexusq. nec vllos, aut amœni secessus, aut multifariam quęsita remedia defendebant ab occasu repentino subi-

taque morte. Vlcerabantur corpora plagis inusitatis, quales nunquam antea visas fuisse memorabant periti veteris memorię, vel quibus cura noscere mortalium morbos & varia corporis humani vitia casusve. Ea vlcera non secus atque certissimi nuntij mortis accipiebantur, & confestim insidens animis omen ipsa sequebatur res. Post breue tempus expirabant, quibus corpus in eum modum exulceratum fuisset. Quod si qui optime valentes & integri cum vitiatis & affectis sermonem fortè consociassent, extemplò trahebant hi quoque contagionem, & cum illis ipsis in mutuum exitium implicabantur. Neque id modò periculum erat; sed etiam, vbi vestis, vel res alia quępiam pestifero corpore contacta tractaretur, illico manabat lues, & qui modò vegetus alacerq. conspectus fuerat, is repente exanimis concidebat. Ita pęne interciderat fortis humanæ commercium, cùm alter alteri nullam ferre opem possent; non fratrũ aut sororum, non liberorum, & coniugum vlla ferme cuiquam erat cura. Tunc miserrimi ciues relicta vrbe, tutissimum vt in malis existimauerunt, nouas extra mœnia sedes quærere, ac experiri, num ibi minus iratũ habere cęlum possent. Fixere sibi passim tuguriola vilesq. casas e paleis, vti nostra quoque memoria fuisse factitatum scimus; & breui tempore circumiecta mœnibus arua nouę simulacrum vr-

bis

bis erant, vrbs ipsa in agrestem propè faciem vestiebatur infelicibus herbis. Cùm igitur ab omnibus fere migratum illuc esset, noua Mediolanẽsium scelera, cęlestes magis adhuc iras irritauere, quodque salutis fore principium sperarant, id ipsum causa nouę calamitatis fuit. Nam quasi, vel spernerent supplicia, vel in tam funesto rerum statu ipsi quoque superis irascerentur, nulli parcebant rei, quam ferret licentia mortalium & libido. Prodigi vitæ, voluptatum appetentes contemnebant pericula, & quacunq. in parte cupîtum sibi aliquid viderent, tanquam in suam domum ingrediebantur, & libidinem explebant. Neque quisquam obuiam ibat, cùm omneis, quasi non vltra victuri, seq. & sua & suos ponerent in derelicto, sinerentq. prædam esse cupiditatis alienę. Neque metus legum obstabat, cúm clarissimi viri custodes earum, aut essent mortui per eos dies, aut morte collegarum attoniti pares horrescerent casus, suarumq. rerum essent, amissa publica. Non publici serui, non carcer, non magistratus vincula licentię erant in vrbe. Sic flagitijs increscentibus iræ cælestes crescebant, iãq. plures in agro quàm nuper ante migrationem exanimabantur. Interea soli Sacerdotes, eo spiritu, quem ex Ambrosij potuerant institutis haurire anxij simul & mœsti fungebantur officio suo,

& quanquam in tanta rerum perturbatione intermississent solita munia, solennesq. supplicationũ ritus; non tamen desinebant coercere peccantem populum instaurare sacra & concionando passim e superioribus locis & mapalibus oberrando, alijsq. præterea conatibus qui non omnes in historiam peruenere. Sed non ideo malum auertebant, fuitque tanta mortuorum multitudo, quantam hic amplissimę ciuitatis populus,& pauperrimæ turbę colluuies ferme ad desperationem prona, & in vitæ tædium facilis potuit exhibere. Hi passim destituti necessario ministerio, & omni ope quę fouendo atque alendo foret corpori, simul intestina tabe, simul fame malorum extremo consumebantur. Nec diuites agebant diuersa sorte. Nam dilapso famulatu, soli solis in tectis relinquebantur, nullo res necessarias administrante, nisi si quem, aut rapiendi libido, aut ab stolido ingenio periculi contemptus reliquum feciſſet. Multæ clarissime stirpes exhaustæ ac deletæ, multę vacuę domus, & in celeberrima nuper vrbe, tanta facta solitudo, vt reſides paucos prope vitę tędium caperet, attonitique & confusi, mortuis inuiderent magis, quàm vicem eorum miserarentur. Incunte Martio sæuire cœperat pestis, exeunte Augusto, eadem est repressa, & circumacto grauiori tempore anni corpora ciuium cœperunt

perunt esse salubriora; Paulatim inde subolescẽte rursus vrbe, noua Mediolanensium ora, nouique vultus apparuere, & post aliquot annos, tum vrbs ipsa celebritatem suam, tum agricultum & nitorem & amœnitatem suam recepere.

Non perinde res Ecclesiastica redire potuit in pristinum statum. Adeò deerant, & auctores, ac magistri disciplinæ, & qui sese ad illud vitæ genus aggregarent.

IOSEPHI RIPAMONTII

Ambrosiani Coll. Doct.

LIBER SEXTVS.

IOSEPHI
RIPAMONTII
Ambrosiani Coll. Doct.

LIBER SEXTVS

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.

LIBER SEXTVS.

SEQVITVR Ambrosium Simplicianus imbutus ipsius moribus, & institutis, vigore animi cæterisque virtutibus, ad eum modum, vt mœstam atque consternatam desiderio ciuitatem pene vnus recreare potuisse videretur. Patria Mediolanensis erat honesto loco natus ex ea familia, quam Cæsares honoris vocabulo Capitaneam appellauere. Prima ætate, postquam operam dedisset ijs artibus, quibus adolescentium animi ad humanitatem informantur; multorum

mores videre, & vrbes concupiuit, ac præcipue Romæ est moratus. Victorinus ibi per ea tempora praue facundus, abducere quamplurimos à catholica religione conabatur, & eo conatu maximum christianæ rei detrimentum adferebat. Neque facilè quispiam obuiam iret, siue admiratione quadam illius ingenij passim hærerent, siue fauor apud paucos potentes, terrorem omnibus injceret, siue etiam artificiosè ille spargeret venena, & occultis modis ad perniciem animarum grassaretur. Non terruit, aut fefellit Simplicianũ. Sed eludebat, donec ad singulare certamen venere. In eo certamine cùm aliquandiu veluti manibus æquis pugnatum esset, demum superiores fuere Veritas & Simplicianus, neque Victorinus recusauit oblatam lucem, vicitq. ipse dum vincitur. Statim expetito baptismo refertur in christianos acerrimus ex eo die populator inanium Deorum, & insanæ Gentilitatis. Ac tanta fuit constantia, vt cùm Iulianus cognomento Apostata legem tulisset, qua lege, christianis hominibus publicum docendi, vel interpretandi munus interdicebatur; ipse confestim amplissima conditione relicta Christum, & salutem, & rei familiaris angustias, Principi, & gloriæ, diuitijsq. præoptarit. Meruerat sapientiæ fama publicæ statuæ decus, eaque posita est in foro Traiani. Tantò magis admirati sunt homines, illum magnum, illum inclitum,

dedisse

dediſſe manus homini peregrino, & commiſiſſe, vt ſummus honos, quem eſſet aſſecutus, principis ira verteretur in contumeliam. Ante veritatis chriſtianæ lucem, præcipuus labor illi, vt latinè loquentem Platonem exhiberet. Poſtea ſanctiore argumento ſtilum occupauit, & inter alia, quæ ſcripſit catholico iam ſpiritu, robora Machabæorum eleganti proſecutus eſt carmine, cùm eorum exitu fortè inter legendum eſſet delectatus. Igitur, hoc ad Catholicam Eccleſiam adiuncto firmamento, Simplicianus in ora hominum abire, celebrari laudibus omnium, & apud ipſum præcipue ſacrorum Principem pollere gratia & authoritate, clarus magnusq. haberi. Ea ſcilicet fuit cauſa, quã obrem, mitteretur veluti collega, & magiſter Ambroſio, cum ille ad Eccleſiaſtica negotia rudis principio & nouus, talem requirere adiutorem atq. conſiliarium videretur. Cæterùm, tanta egit ſubmiſſione ac modeſtia, vt mallet videri reperiſſe aptum Pontificio muneri, quàm feciſſe. Grandi iam natu Sacerdos, & ſacrarum rerum vſu ac diſciplina contritus, in magiſtri loco venerabatur Ambroſium, ac eum vltrò de diuinis rebus, & Eccleſiæ gubernatione conſulebat, cui magiſter, & moderator ipſe appoſitus fuiſſet. Hanc viri moderationem, & virtutem, ipſe pari virtute Ambroſius refert, multiq. viri prudentes illius ætatis animi magnitudinem intellexere. Adeò non quæ-

ſita

sita gloria cumulatior redit, neq. submittendo se quisquam vnquam, imminuit famam, & nomen. Sed præter tantam modestiam, quantam hac ætate haud facilè in vllo mortalium repereris, aliæ quoque multę magnęq. & rarę Simpliciani laudes fuere. Illa pręcipue memorantur. Ad psalmodiam insomnis, ad retegendas Episcopo, ciuitatis vniuersę corruptelas attentus, promptus inopię subleuandæ, tanta solicitudine, quanta sibi quisque res necessarias quærit. Peruigil idem, & irrequietus, donec ad Christum adiunxisset, si quem forte deprehendisset alienum aut rebellem. Nimirum etiam conciliauerat Augustinum Ecclesię, cùm eum ad Ambrosium introduxisset, atque essent vnà de Platonicę philosophiæ mendis & vanitate collocuti. His meritis in Ambrosij locum venit anno trecentesimo nonagesimo nono postquam redempti sumus. Eminebant ea tempestate viri graues in Clero Mediolanensi, quos nemo adspernaretur Ecclesiæ Præsides, & Pastores animarum. Felix & Theodulus inter cæteros, quà disciplina, & imitatione Pontificis Ambrosij, quà suis virtutibus habebantur eximij, & digni eo munere nisi Simplicianus ipse dignior fuisset. Cæterum, breue deinceps vitæ spatium, haud magnam gloriæ materiam, & segetem dedit. Ac nisi prioris æui sanctimonia & virtus venisset in sæcula, haud fermè erant, quæ de Simpliciano memora-

re

re possemus. Nam præter exiguas vitę reliquias, quas ille ad Pontificatum attulit, fecerunt alię quoque causæ, vt angustis terminis illa prudentia, & ille gubernator animus includeretur. Ambrosius ita decesserat, vt ne longęuo quidem succedenti Pontifici, campum relinqueret. Ille statum Ecclesię, per ęquà, per iniqua constitutum, ille Cleri disciplinam, ille populi mores ad perfectum emendatos trà diderat. Non inciderat Simplicianus in eum principem, quem, aut prauus ipsius animus, aut stimuli proximorum in Ecclesię damna & clades incitarent; vt, vel periculis obiectando vitam, fortis ac inuicti, vel impietatem ipsam flectendo ac emendando, sapientis, & prouidi titulum inueniret. Quippe Theodosio extincto, sicuti memoratum est, Honorius nobis imperitabat. Is, & suo & parentis ingenio, moderatus ac pius, extrema potius omnia pateretur, quàm vt sacra & sacros vlla ratione perturbaret. Præterea Stilicò primæ post Cæsarem ipsum auctoritatis, erat idem pietate singulari, & vniuersam in suos mores aulam trahebat. Ita, Simpliciano tuta & quieta omnia, nec iam vlla cura placidissimo seni, nisi quam, aut salus animarum adsciscret, aut absolutę virtutis amor. Quòd si quis, Simpliciani Pontificatum cum Ambrosij Pontificatu, & huius vitam cum illius vita comparare velit; aptissimo compendio fuerit vsus, si alterum exer-

citi,

citi, & negotiosi, alterum quieti, & imperturbati Pontificatus exemplar appellarit. Sed quanquam domi quies & otium, foris tamen honos, & famæ celebritas obtigit Simpliciano. Donatistæ sacrilegis manibus quosdam sacro fonti pueros admouerant, & ea res Patribus iniecerat scrupulum ac religionem, an ratum eum haberi baptismum oporteret. Carthagine super eo negotio concilium est habitum, & deliberatio fluctuabat; siue negaret aliquis, siue adfirmaret, erant in promptu rationes & causæ, quæ sententiam adprobarent. Postquam nullus ei controuersiæ inueniri exitus poterat; eò demum decurrere Patres, vti rem totam Simpliciano dijudicandam permitterent, quicquid ille respondisset, ratum id atque sanctum habituri. Cum exteri tantum tribuerent huius viri famæ, licet inde coniectare, quantum authoritatis apud suos obtineret. Ea declarata est Honorij potissimum ipsius actionibus & decretis, queis in Simpliciani gratiam, rem Ecclesiasticam auxit, & ornauit. Atque initium hinc sumit ea res, quæ data sanctitati, & meritis, & gratiæ, dissensionum atque turbarum exciuit molem, quæue quietem Apostolicam interpellat, nec sinit illam tantopere commendatam ab auctore, & capite Christo in Ecclesia pacem consistere. Mediolani cùm sederet Honorius, multaque quotidie inciderent eiusmodi, vt Simpliciani Pontificis arbi-

bitrium ", & sententiam interponi litibus, atq. causis oporteret, ratus id ad Reipublicæ moderationem, & commoda pertinere Princeps vltrò tulit legem, qua sanxit, licere popularibus atq; laicis ad Episcopum in ius ire, quasue inde sententias, & litium, causarum, rerum, æstimationes auferrent, eas ratas & legitimas haberi, perinde atq; si altero forò essent latæ. Statuerat hoc ipsum, iam antea Constantinus ille, cui Magno ex virtute cognomen fuit, dederatq. prouocationem à Magistratibus, & præfectis vrbium, ad Pontifices, & Episcopos, cum graui denuntiatione, si quis eam Ecclesiæ potestatem imminuere, aut violare esset ausus. Sed cũm variante ac immutante res omneis æuo, multũ Ecclesiastico foro decessisset eius authoritatis, iamq. plena pij sensus lex abrogaretur ipsa desuetudine, Honorius eam Mediolani firmauit ac restituit admiratione virtutis, quæ videlicet eminebat in Pontifice Simpliciano, scripta lex est Mediolani VI. kal. Aug. Honorio August. quartùm, & Eutychiano Coss. Mox Honorius idẽ sanxit alia lege, vt quotquot orbe toto templa starent inanibus dijs, ea, vel darentur excidio, vel in veri Dei cultum religionemq. transferrentur, si quidem ea forent descriptione ac structura, quæ facile posset ad Ecclesiæ consuetudinem, & vsum accommodari. Fa lex Gentilitatis vniuersæ reliquias perculit, & confudit, indignatione, pudore, metu. Sustulerant enim fortè animos hoc tempore, decepti, ac illusi mendacijs oraculorum, & Christianæ rei adesse finem insanientes vaticinabantur. Haud ego ambigam, quin Basilica Martiris Laurentij, quę fuerat Herculis ędes, ea lege reliquerit inane nomen,

& in Ecclesiæ partem concesserit. Ac pro dignitate quidem & incrementis, & amplificatione Catholicæ religionis hæ latæ leges fuerunt: illa pertinuit ad modestiam & disciplinam, quam in quarto Carthaginēsi conuentu per idē tempus grauissimi patres tulēre, fuit autē huiusmodi. Clerici, ne barbam, neue Cæsariem alunto; raso vultu, capitibus tonsis incedunto. Ea lex, & facilè tunc in Mediolanensis Ecclesię consuetudinem est inducta, & nostra demum ætate, cùm longo interuallo reuocaretur, non paruos animorum motus fecit satisq. constat, cùm obediēter ac promptè raderēt alij, contumace mento quosdam inutile pondus ostentasse. Adeò sibi mortales etiam deformitate placent, & sumus in futilitate pertinaces, in fastu contemnendi. Per hasce grauissimas actiones & decreta, queis Magni Simpliciani æuum inclaruit, subibat annus, à Christo nato quadringentesimus, qui Simpliciano vltimus fuit, cùm Sisinius, Martirius, & Alexander, Martirum numerum auxere. Et magna tremēdaq; res poterat videri sub Catholico principe, secundo religionis cursu, Ecclesia florente, nisi post Cæsaris edictum, & gentium iras, iam eiusmodi cladibus insuessemus. Quia mortales eorum exsuuiæ, sunt inter opes Ecclesiæ Mediolanensis casum ipsorum explicabo. Vigilius Episcopus Tridenti, studio Catholicę religionis, & sanctitate vitæ, fuit Ecclesiasticæ rei per ea tempora non vltimum ornamentum. Is cùm per Anauniæ valles aliquot suæ Diœcesis pagos in antiqua Gentium prauitate ac errore perstare cognouisset, legat eò Cappadoces hosce Clericos, cum eiusmodi mandatis, vti pertinaces, & indomitos agrestium illorum animos,

varie

varie tẽtando, ac blandiẽdo, simul docendo, & arguẽdo, prout initia sese, & progressus darent, allicere ad Christum, & ad salutem conarentur. Pollebant vnusquisq; doctrina, fortes animi, prudentia, & lenitas inerat, planeq; crediderat Vigilius, cùm manum hanc ab sese dimitteret, aut posse monitis eorum, & prædicatione conuerti paganos, & illas veluti siluas interlucari, aut, si contumaces resisterent, conclamatum in perpetuum fore negotium, deploratamq; gentem. Hoc nimirum euenit. Nam vbi diuini concionatores ingressi tractus illos insanos, cœpêre, Deum vnum, æternum vitam, parata præmia rectè factis, ob scelera sempiternos ignes & alia Catholici dogmatis elementa narrare; simul vbi raptim excitauêre templum confestim agrestеis exarsêre toruis ingenijs, & auctoribus vitæ illicò necem machinantur. Sed ea, dolum, & insidias requirebat, ob Cæsarẽ, quẽ aliquo tamẽ modo vindicẽ pauebant. Igitur, dũ moras, & necessaria interualla dant sceleri, dum itinera & egressus obseruant, pauculos adhuc dies, & breue concionandi spatium habuêre. Mox exitum approperauere, cùm intentos sui moris tripudio, ac superstitiosæ saltationi barbaros acrius increpuissent. Tunc enim erupit furor, &, quod certam in diem, certum in locum destinabant, repræsentauere præcipites animi. Facto repente impetu, & concursu perimuntur, Sisinius, Martirius, & Alexander, isq. susceptæ expeditionis euentus fuit. Lacera Martirum corpora collecta inde, & sublata piorum studio Tridentum ad Episcopum adsportantur; & ille gratissimum Pontifici Simpliciano donum misit. Tradit Paulinus, eo ipso

temporis momento, quo diuina fercula Mediolanum adsportarentur, Ambrosium ipsum in Dalmatiæ finibus, cæco cuidam apparuisse, cùmque ille rogasset, vti sibi redderetur atq. perennis foret, ea lucis vsura, qua diuinos vultus adspiceret, hęc verba, vt clarè audiretur, elocutum; ire te Mediolanum oportet, ac ibi oculorum aciem ab amicis meis impetrare. venisse deinde cæcum in vrbem, & protinus vidisse. Corpora Simplicianus in Mariæ Virginis Æde, quę nunc Diui Simpliciani Ædes dicitur, collocauit, ac fuere ibi obscura in sede, donec ab Sancto Antistite Carolo nostrorum temporum opulentia cæremonijsq. decorarentur Gentem ipsam, quæ peremerat Apostolicos homines, fama est, fulgetris & horrisono statim fragore perculsam agnouisse suum scelus; Cæsaris iussu coniectos in vincula, qui sacro sanguine manus impias temerassent; voluisse ipsũ promiscue in omnes animaduertere, nisi deprecator Simplicianus obstitisset: inde genti lucẽ obortam tñ, & susceptа sacra, templumq. ibi positum esse Martiribus, quod eximia religione hodieq. patrium detestantes errorem colant. Simplicianus, tertio sui Pontificatus anno decessit, sub Siricio Pontifice maximo; templum & cælesteis religiones Anastasius alter decrarit. In Æde Mariana est tumulatus; sic ipse mandarat, creditumq. est hanc eum, sibi quietis vltimæ sedem elegisse quodam exemplo Pontificis Ambrosij, vt, quemadmodum ille, domicilium elegerat, quà Geruasij, & Protasij Martirum ossa condidisset; ita quiesceret ipse iuxtà Sisinum, Martirium, & Alexandrum, quorum artus & reliquias pari deuinxisset officio ac munere. In referendo Martyrum,

casu,

casu, secutus sum tradita de ipsis in vulgus, & recepta famæ veteris consensu. Sed ipsius ad Simplicianum litteræ Vigilij certius apertiusq. rem totam habent, quarum summa fuit huiusmodi. Vigilius Simpliciano. Quamuis Excelso loco sitã virtutem in Dei hominumq. » conspectu, nostris verbis illustrari non sit necesse, præ- » stetq. cælestia merita silentio venerari, quàm orationis » culpa deterere: tamen impulit officij mei munus, vt » noui Martyrij seriem explicarem, per causas, & loca, va- » riosq. successus, & pij quodammodo sanguinis vocem » litteris hisce confignarem. Namq. dum in aperto nuper » agro fundatisq. recens Ecclesijs lætam Euangelij semen- » tem faciunt homines Apostolici, perpessi grauia multa » & aspera, vexati contumelijs, iniurijs tentati, quasi per » patientiæ gradus, ipsam demũ reportauere coronam, & » occasione gloriæ gloriam inuenere Cælibem vitæ for- » mam secuti, ac instructi litterarum adiumentis, atten- » tiq. & soliciti, suas innoxias animas hostiarum instar ob- » tulere Deo. Primus eorum Sisinius nomine pacem attu- » lerat barbaris, atq. legationem obierat ita, vt nihil tra- » heret, è sordibus hospitij, cùm ibi annos aliquot mora- » retur, ac planè veluti Loth alter inter infandæ gentis » homines egit. Is tanquam ouicula, circumfrementi- » bus lupis, quæsiuit sibi caulam, atq. templum in ea re- » gione posuit primus, eoq. merito nimirum est assecu- » tus, vt sicuti grandior erat natu, ita prior in cælum iret. » Proximus huic Martyrius lector erat munere, qui cùm » è Cæsaris castris ad Christi signa transisset, nomen ip- » sum habebat inter causas, & inuitamenta, quò promp- » tius martirij decus æmularetur. Parentum, & fratrum »

abruperat

abruperat vincula forti animo, totus vt incumberet in eam partem, ac ne vlla votum humanitus cura distineret; legendo & concionando, premendoq; corpus assiduis laboribus & inedia, meruerat coronam, effeceratq; ne gratuita videretur palma, quã tulit. Consanguineus huic Alexander, pari flagrauerat voto; Diaconus erat, & præcipuus ac natiuus instinctus illi, disturbare sacrificales impiorum apparatus, intercipere hostias ac prohibere. Id videlicet sæuiendi principium atq. incitamentum fuit. Arreptum die quodã afficiunt multis lætalibusq; plagis, ac postero die decumbentem ex earum dolore, trahunt, feriunt, vrunt barbara feritate, donec absumeretur. Simul Lectorem, & Ostiarum quos fortè deprehenderant vulnera fratris obligantes, ad necem petunt. Facilè hi sunt exanimati, cùm Diaconi vita tardiorem exitum inuenisset. Struem, & ligna rogo ipsæ Templi trabes præbuere, quod primo statim ingressu de suis angustijs collationibusq. bonorum ędificarant. Nunc in eodem quo cecidere loco, nos aliùd excitare templum paramus, quod monumento sit ad posteros, sedem eam inclyti cruoris esse. Tuas pro salute nostra preces cũ Sanctorum precibus esse coniunctas velim, quandoquidem ipse quoq; Sanctus. Dies Martyrij fuit ad IV. Kal. Iunij matutinæ lucis exortu. Hæc ferme Vigilius ad Simplicianum vnà cum reliquiarum indice, simulq. commentariolo, quo singula fusius narrabantur, scilicet, vt solenni lustrationum die, barbaries irritata has Idolo suo victimas destinasset, cùm ab ea fortè superstitione duducere nõnullos instituissent; vt impacta tuba Sisinio, vr fugam tentasset Alexander

hor-

horrore simulacri, vt retractus, vt illusus, vt lignea gestamina pependerint collo, vt acti per arua bestiarum in morem, ipreuerint blandimenta, minas, & sui quisq. funeris conspectum horribilemq. pompam, & ipsum de niq; funus. Reliquiæ, Bripium (Mediolanensis agri locus est,) inde Mediolanum allatæ Simpliciani cura, diu fuere miraculorum sedes, nostraque demum ætate D. Carolus addidit gloriam, cùm eas in publicum efferret apparatu tanto, quantum vrbis, & Viri nomen claret. Sed & vrbes aliæ partem harum reliquiarum accepere, præsertimq. Brixienses id hodieq. munus seruant. Causa licentiæ fuerat barbaris in Martyres eadem illa, quæ toto passim orbe cultores alios Idolorum hoc tempore stimulare cœperat in Christianos, veteribus odijs materies, & sacri sanguinis læta rursus calamitas, atq; post diuturnã pacem noua præliorum origo. Nanq; cùm illa sanctissimi decreti promulgata lex fuisset, vti templa Deorum abolerentur, idq; Cæsaris edictum secuta strages irritasset eorum animos, qui contumaces in prisca superstitione permanerẽt; ab ea videlicet ira, Martirium, exoleta iam prope res, & nomen inua lescebat. Remotæ valles & auij recessus, & vt quæq. loca longius aberant á securium terrore, plus etiam dedere palmarum; quà Cæsar, & fasces, & imperij reuerentia tegerent Ecclesiam, rara, vel nulla fortuna tanti decoris fuit. Mediolani precipua securitas rebus, Honorio nimirum ibi sedem habente, vel si quopiam iret, Stilichone Vicario, cuius de pietate ac religione supra est, demonstratum. Stetisset utinam hic intra sui fastigij terminos firmũ ac fidele subsidiũ Ecclesię columenq;

rebus.

rebus. Sed filia data in matrimonium Honorio, ducta ipse sorore Theodosij, dum agitat plusquam ciuilia, suis & sibi ruinã struxit, quæ post explicabitur. Habitabat ad D. Protasij, cui cognomen e quercu vir, si quisquã alius vnquam fuit, maximè carus acceptusq. populo, & haud dubio ciuium consensu patriæ pater appellatus. Quo primùm die magistratum inijsset, sollenni iurauerat ritu, se defensurum Ecclesiæ iura, clericorum honores, libertatem atq; statum vrbis, enixeq. daturum operam, ne qua seditio popularis, ne qua fierent latrocinia, vt tuti liberiq. commeatus essent; ante omnia, viduas & orbos, quæ maxime inualida pars esset, iniuria prohibiturum. Si tardus ad ea, si segnis foret, se caputq. suum deuouerat horribili carmine, precatusq. fuerat, vti tum iratus Deus flagitij pœnas expeteret. Viciſſim ciues ferebant tributa & vectigales asses ei, ligna, vinum, & alia sustẽtando famulitio, ac tuendæ principis dignationi; per capita, per ostia, regiæ fortunæ cultus in vnam domũ exigebatur, neq. sub onere quisquam ingemiscebat. Hęc ipsa Galuanus ex Datij annalibus refert, haud sanè suspecta nobis ob authoris vtriusque testimonium, quos credidimus, nec ob religionem voluisse mentiri, nec ob antiquitatẽ ignorare potuisse. Neq. minuit fidem, horũ temporum magnificentia, & superbæ ac diuersæ iam principum opes. Illa ætas, illi mores admittebant multa, quæ nostrum sæculum adspernaretur ac irriderer, neq. interest, qua specie ac titulo, fortunæ tenuiores alant fortunã illã excelsã dummodo semper quidẽ alãt. Etiam in Ecclesiæ moribus, & institutis hoc tempore comperio fuisse multa, quæ recens disciplina Pontificũ,

& com-

& communis via decô ri non ferret. Quippe traditum est, crescente quotidie magis Ambrosij desiderio, famaq. virtutum, & miraculorum illius increbrescente, institutum hunc morem à Simpliciano, vt Prouinciales Episcopi, quanuis dissiti terris, graues ætate, distenti sui muneris occupationibus, absq. discrimine vllo, vel excusatione, Mediolani per hebdomadas in orbem adessint, facturi rem diuinam in Ara, quæ nimirum inclita tanti viri reliquijs, & nomine, patere deberet ad sacrificandum illis tantum modo, quos dignitas Pontificia faceret venerabiles, & augustos. Tunc scilicet Episcopos, vt sua quemq. dies admoneret, ex varijs Prouinciæ locis, longiore quàm hodie distant interuallo, ire in Metropolim hanc consueisse, defunctosq. rite vice sua, pari celeritate domos remigrare. Domicilium in vrbe fuisse cõstitutum hebdomatico ad tertium inde lapidem, quà parua nux D. Georgij templo cognomen fecit. Ex eo domicilio, Pontificem, cuius esset hebdomada, pulsu campani æris excitari solitum intempestæ noctis silentio, matutinus vt sisteret ad Aram. Mansisse solenne hoc, donec pertaesi spatia viarum irrequietosq. cõmeatus Episcopi, contulerint in medium vectigalia, & stipes large suffecturas in ea sacra, dederintq. sui muneris vicarios, ac ita duræ peregrinationis incommodo, & labore sint leuati. Memorat hæc ipsa Galuanus idem, quem poterit appellare si quis fortè laborabit admiratione nouitatis. Ea si vera fuit cæremonia, caderet in Venerij tempus, quem successisse Simpliciano, litteræ omnes consentiunt. Fuerat hic etiam in Ambrosij contubernio & disciplina, qui diuinis litteris, & arte regendi popula-

res animos imbutum iuuenem per Ecclesiasticos gradus ad Sacerdotij apicem euexerat. Postquam receptus ille Cælo, suam Simpliciano vigiliam reliquit, collega muneris huic, meritus est, vt cùm ipsi quoq. mortalibus rebus exempto successor quæreretur, neminem esse aptiorem, illi quorum intererat, iudicarent. Neq. recusauit inclitus vir, interiore sensu mansuetus, & humilis, cæterùm natus ad res gerendas, & alto quodã animo cupidus Ecclesiæ constituendæ. Itaq. nouerat statim fama nouũ Episcopum, & frequenter ibatur ad illum ab Ecclesiæ principibus, vbi res aliqua grauior incidisset. Inter Acta Synodi Carthaginiensis octauæ, caput extat huiusmodi. Quoniam Africana Ecclesia, non satis Clericorum haberet, alijsq. præterea necessitatibus vrgeretur; mittendos esse legatos, Romam ad Anastasium, Mediolanum ad Venerium qui rebus angustis opem atq. subsidium, & ex Italica copia ministros implorarent. Ea petentes legati qui venerint, comperti nihil habemus; missas quidem esse suppetias constat vel ex eo, quòd Paulinus alumnus Ecclesiæ Mediolanensis ab huius haud dubie legationis tempore fuit in Africa, & Carthagine apud Fortunatum Diaconum est diuersatus. Inde coniectare licet, alios quoq. destinatos in eam expeditionem, quorum vetustate abierit memoria; nec enim fortasse tũc attinuerit nomina singulorũ custodiri, cùm duce ac rectore Paulino haud perinde nobiles, & clari alij mitterentur. Negotij tamen interea satis erat domi, glisscente iam & serpente per vrbem Origenistarum lue, quæ fœdaret animos opinionibus absurdis atroci malo quia blandimẽtis inerant venena, & ferme spargebantur in vulgus ea,

quæ

quæ humanus animus varietate sua,& declinatione rerũ vltimarũ adamaret. Origenes,in diuersa terrarum parte, centum & quinquaginta annis prior Venerio, ediderat in publicũ volumina,queis apũd multos effusa studia plausumq. mereretur, apud plures,cũ admiratione misericordiam conciret. Aliâs profundus, altus diuinus; miser aliâs delirus,insanus; ac planè cõparandus amni, qui,cùm puras veheret vndas,lucidior esset vitro,turbatus idẽ & infectus obscuræ noctisimilis manaret.Errores & dogmata eius hæc ferebantur. Liberatorem humani generis Christum, nequaquam ex vtero matris prodijsse; sed factum extitisse repente diuinitus. Eundem Patre minorem esse, dispari, tum veritate, tum luce; cæterùm,propter nostri luminis imbecillitatem, quæ falso iudicio,magna pro paruis admittat, haud dubie parem videri. Totum inde Sanctissimæ Trinitatis mysterium, comparando personas, & anteponendo, vel postponendo temeritate sua, confundebat, & admirandam illam publicæq. religionis consensu receptam æquabilitatem nouo turbabat discrimine, quod humanis ipse sensibus effinxisset. Consimili væcordia, genus hominum, Angelorum choros, turbam Dæmonum inuoluebat. Posse videlicet ex illis tenebris æternaq. nocte, spiritus impuros atq. contumaces in cælestem denuo lucẽ emergere ita,vt ex Dæmone quispiam Angelicam illico naturam induat, ac rursus alius è suprema illinc classe deuoluatur ad cateruas vltimas inferorum. Qui mortaliũ,extremo iudicio reperti fuerint mali prauiq.; hos in altera vita fore collegas Dæmonum, vicissimq. Dæmonas ipsos, si negligentius egerint, in humana cor-

pora, tanquam in fœdiorem obscurioremq. custodiam immutabili pœna relegatum iri. Quibus autem contigerit vacillare tantùm & labi, nec verò ferri præcipites in crimina, & noxas, quoddam hisce paratum esse magisterium, vt in varios Angelorum ordines, admonendi, & regendi, imbuendi melioribus institutis diuidantur, atq. maneant in ea disciplina, donec Mundus vltimo conflagrauerit igne, succesſeritq. noua moles in plures discreta Mundos, quorum aliquis proprius, & separatus illis adsignetur. Omnia, quæ constent ex corpore, penitus esse dilapsura, vel certè, si quippiam ex corporata retinuerint natura, id ipsum fore simillimum ætheri, cælo, rebus ve tenuissimis alijs, si qua res intelligi tenuior atq. purior possit. Id ipsum nihil aliud erat profecto, quàm reuiuiscendi spem vniuersam abrogare mortuis, & nostros eripere nobis artus, quos relinquimus ea conditione, vt etiam cum formæ atq. virium incremento recepturi olim eosdem simus. Ad hanc formam erant alia pleraq. inania & falsa, deprauandis animis atq. trahendis in exitium, non quidem ipsius authoris prauitate doloue malo, sed improuido quodam errore, & solita magnorum ingeniorum calamitate, vbi communia primùm, & vulgata, deinde recondita & arcana, postremo suum homines ipsi captum anteuenere. Verùm Origenes quidem cõmuni mortalium sorte dudum vixerat, neq. mutaiam volumina, satis ipsa per se facerent momenti spargendis opinionibus instituendæq. sectæ. Post extitere nonnulli, quos eius illecebra nouitatis, & prompta in defunctum studia necterent vinculo, & in vnam quasi familiam congregarent. Rufinus ante alios adamarat

hæc

hæc portenta, dederatq. sedulus operam, vt veram eam esse rationem, ea summa mysteria persuaderet, nec singulis modò viritim, sed magnarum vrbium populis; & huius primùm arte, dein asseclarum cura, perniciem accepere, prouinciæ, regna, caputq. rerum Vrbs illa, cuius nomen & adspectus, & constitutum ibi domicilium religionis absterrere poterat Origenistas, ne cum insano suo dogmate gressum illuc inferrent. Simul ausi penetrare Mediolanum, eaq. Venerio materies arguendi, confutandi, sanandi quos posset, coercendi medicinam adspernantes alios, cauendi ne corruptæ iam animæ contagione sua diffunderent latius pestem, ea libidine, quæ ferme quærit socios exitij, tanquam, vel perire solitarios pigeat, vel cadere cum multis, ea demum sit salus. Plane fœda res & abominanda, in vrbe, quæ paulo ante trecentesimum annum, ab Apostolo Barnaba Euangelium accepisset, quæ tot spectasset Martirum miracula, tot exhibuisset, ac prope, sicut altera Roma dici posset extructa Sanctorum sanguine, in qua demum, recens Ambrosij nomen, & vita, & ad profligandos Arianos, tam manifeste præsens Numen, infaustique rebellium exitus, deberent esse vinculum fidei, frænum illis, quos rebus adigerent nouis, dulcedo ipsarum, & suæ mentis inconstantia. Tanto magis niti Venerius aduersus initia tanti mali, solicitusq; & intentus agere, ne vrbem, quam sanam, & integram accepisset, eam inuolutam peste relinquere cogeretur, quandocunq; decessurus esset. Neq; tamen in eo conatu cadebant omnia sicut volebat, & quanquam excuterent, ipsius verbis, & castigatione quotidie nonnulli quæ iam

admi-

admisissent opinionum flagitia, plures ea retinebant animis obstinatis, interpretemq. magni secreti, atq. tantarum rerum indagatorem Origenem admirabãtur. Mox adfuere Pontificiæ litteræ decretumq. Romani cõcilij, quibus litteris & decreto, publicaq. Patrum authoritate Venerius admonebatur, damnatos esse Origenistas, & omnia, quæ de fidei ac rerum elementis author nominis illius, ex vero & antiquo, in ficta, & noua corrupisset. Damnationem eam vti promulgaret, ostenderetq. suæ vrbis populo, quid congregati diuino spiritu Patres censuissent. Ea demum res vrbi salutem tulit reiectisq. deliramentis, in sua se se catholica dogmata Mediolanenses collegere. Successit huic aduersus Origenistas actioni, noua quinquennio post, Venerio seges gloriæ, campusq. virtutis. Insana mulier Eudoxia coniunx Arcadij capitalibus odijs infensa Chrysostomo, cùm per suæ factionis homines eum exturbasset, vindex Numinis ira strauerat illico Palatij partẽ, eoq. portẽto conterriti principes Pontificẽ innoxiũ restituêre suam in sedem. Insequente dein anno, maiore correptus inimicorum impetu, relegatur in perpetuum, neque redijt, donec finita vita, corpus ipsius, bonorum omnium humeris, & Orientis vniuersi gratulatione reportaretur. Ea negotia cùm Orientalem Ecclesiam tumultuosissime scinderẽt in partes, circumuentusq; Chrysostomus Apostolicæ patientiæ exemplum præberet; mota est Occidentalibus Episcopis cura, vti ferrent opem exuli, demerentq; sæculo tantam ignominiam & labem, quanta susciperetur, si uir ille damnatus exsulij pœna memorari posset hominibus futuris

turis. Itaq. venere Romam ex condicto grauissimus quisq. Chromatius ab Aquileia, Venerius Mediolano, ex alijs vrbibus alij, quos angeret rerum indignitas, & ille quasi de virtute triumphus improborum. In eo conuentu, cùm Patres agitarent inter se, quęnam expeditissima foret restituendi exulis via, censuere optimum factu, si communiter agerent cum Honorio, precibusq. iunctis ab eo peterent, vti commendaret Arcadio fratri Constantinopolitani Pontificis causam. Ille benigne rem suscepit, misitq. legatos, & litteras ad fratrem de cognoscenda causa Ioanneq. restituendo. Consilium id fuisse Venerij facilè conijcitur ex eo, quòd scriptor harũ rerum Theodorus, in memoranda legatione, refert, suas eum litteras Honorij litteris adiunxisse. Sed longe grauissimum aliud eius rei testimonium extat ipsius ad Venerium Epistola Chrysostomi, cum insigni gratiarum actione, & laude, nauatam ob operam, simul cohortatione ad ea conficienda quæ supererent. Exemplum eius epistolæ, Gulielmus Sirletus Cardinalis Mediolanum ex vrbe Roma transmisit, cùm ad eam diem fuisset ignota nostris hominibus. Est autem huiusmodi. Sancti Patris nostri Ioãnis Archiepiscopi Constantinopolis Chrysostomi Epistola ad Venerium Episcopum Mediolanensem. Fortem vestrum, & virilem animum, itemq. veritatis vindicandæ fiduciam, & prędicandæ libertatem, tametsi vel antea cognoueram: fecit tamen temporum conditio, vt ipsa quoq. appareat summa fraterna beneuolentia, & charitas & pietas, ac frequens commiseratio, & diligens deniq. procuratio vestra Ecclesiarum. Nimirum, vti vel in mari gubernatorem, qui sit optimus,

„ mus, magnæ tempestates, vel in corporibus peritissimũ
„ medicum morbi difficiles ostendunt : ita, qui ad stu-
„ dium pietatis vitam omnem compararit, quiq. animi
„ magnitudine præcellat, facile rerum declarant asperi-
„ tates, & temporum. Quod sane accidit iam vobis; tum
„ verò pro parte vestra probe omnia administrata, nec
„ quicquam prætermissum. Sed quoniam homines, qui
„ istas, & pariunt perturbationes, & pepererunt, eò per-
„ uenerunt prauitatis, vt non modo non defungi priori-
„ bus, sed certare etiam cum ijs conentur: moneo vos
„ atq. hortor vniuersos, vt prompte animum valentissi-
„ mum adhibeatis, neq. istud dissolui tãtum studium pa-
„ tiamini. Quin intendite magis, etiam si mille accidant
„ difficultates. Etenim qui sudoribus atq. ærumnis pluri-
„ bus, magnum aliquid, & homine generoso dignum ob-
„ ierint, maiora ij præmia consequentur quàm qui facile,
„ & nullo negotio idem confecerint. Siquidem vnusquisq.
„ [quod Beatus inquit Paulus] tantum mercedis accipiet
„ quantum laboris exantlarit. Quamobrem minime ista
„ vobis diutina farigatio causam afferat desperãdi, verùm
„ potius ipsum decus excitet. Nam quò grauior ad ten-
„ tationem fit accessio, eò auctior erit ad coronas adiun-
„ ctio affluentq. amplius vobis debita certaminum hone
„ storum præmia. Hæc Chrysostomus ad Venerium, neq.
nos vltra Græcis hisce turbis immiscemur. Mediolani
sequitur tempus irruptione turbulentum externa, &
Gothorum arma nunc, atq. superfusam Catholico gregi
barbariem, quoad instituti nostri ratio patitur, exsequemur. Non enim importunum Arij genus, & plena furoris aula plus malorum olim in Ecclesiam inuexit, & in-

ter

ter sacrorum clades hanc quoq. vel maxime exitiabilẽ numerare licet. Quamdiu pacatum imperium Honorius habuit, sanè prospero res Ecclesiastica cursu procedebat; & sacra frequentabantur, & sacrorum antistites in honore erant, duodecimo demum anno, postquã is regnare cœperat, Gothi, dirum genus, Italiam ingressi, simul imperio, simul Ecclesiæ vastitatem intulerunt. Radegasius imperabat genti, quẽ alij contracta voce Radgasum, nonnulli Rhadagaysum appellauêre, fero virin genio, & qui super cæteram immanitatem, naturæ quodam instinctũ religiones omneis auersaretur. Is, cùm spe præmiorum & victoriæ, suos animare vellet, fertur apud Danubij Ripam, ara excitata, christianum sanguinẽ libasse barbaro ritu, & iurasse non positurum arma priusquam Romanum omne nomen dedisset excidio. Ducenta millia sub signis habuisse fertur, præter imbellem turbam, quæ secuta viros aut parentes, ætatem & sexũ in arma paulatim aptabant. Hoc tanti robur exercitus, Gallica & Hispanica regione latè peruagatum, vbi subiectos alpibus campos insedit, intremuere Populi, & à religionis cura, sese principes, vt ferme fit, ad tutelam humanarum rerum auerterunt. Ita, cùm paribus ab nostra parte copijs obuiã iretur, & omneis homines induerent arma, citius omnino quàm credi possit, militia efferauit animos, atq. statim ædes sacræ, militares in casas, milites ipsi barbaros in mores fœdo spectaculo concessêre. Italię totius id commune malum fuit, nec fermè vlla maior Ecclesiæ clades memoratur. Et Vrbs Roma, quæ asperis in rebus prælucere cæteris ad fidei constantiam deberet, adeò consternata est, vt causa totius ca-

lamitatis in Christi cultum reiecta perinsaniam, pristina profana sacra reuocarent, atq. sancirent capite, ne quis in posterum ab auita religione deficeret. Par Mediolani væcordia, & pares animorum habitus erant, vt in ciuitate, ad omneis Romanæ rei motus, varia semper & mutabili. Venerius adhuc moderabatur Ecclesiæ Mediolanensi, doctrina, & moribus inter primos illius ætatis, & diuina face succensus amplificandæ religionis. Hic, verbo & exemplo itemq. gratia & lenitate, ciuitatem in pia studia totam efformare cœperat, & credebatur illum Ecclesiæ statum in perpetuum esse firmaturus, qui sub Ambrosio fuisset ante tumultus Arianos. Enimverò, postquam stragem diuini cultus, & potentiora profana sacris animaduertit, ad gregis & Ecclesiæ defensionem intendit animum, statimq. nouo certaminis genere cum armatis inermis, & ipsa cum furore tranquillitas pugnare instituit. Ille turpeis inquilinos eiecit templis, ille restituit aras, illius authoritate, libido multorum attonita, glutitam spe & cogitatione prædam haud semel amisit. Inter cætera, illud memoratur insigne. Mediolani templum est præcipuæ celebritatis, origine primæua sacrum Herculi; postquam Christus Dæmonem, Christiani gentilitatem exturbarunt, Laurentio Martiri sanctiore dicatum titulo. Id templum, quia laxo patebat sinu, eratq. claustris ad vim arcendam egregie munitum, Gothica cohors occuparat, cùm reliqua multitudo, pars fixis vrbe tota tentorijs, ad ciuium damna cædesq. discurreret, pars, quacunq. belli moles incubuerat, cum exercitu nostro dimicaret. Igitur ibi manipulares, nulla reuerẽtia sacri soli, tamquam in ganea & popina, sacrilegum etiã

apud

apud ipsos Dæmonum cultores, alea, ventre, & omni reliqua fœditate lasciuiebant. Non tulit Pontifex ignominiam, quæ, licentia, & importunitate quotidie impensius crescebat. Stat sententia, sacram ædem ab illa indignitate vindicare, quoquomodo; aut, si minus id procedat, in ipso pulcherrimæ rei conatu vitã ponere. Itaq. re diuina peracta cum ea precatione, vt bene ac feliciter eueniret, quod de reprimendo barbarorum furore habebat in animo, ad illud templum rectà contendit instituto supplicantum agmine. Præibant clerici sacerdotesq. sequebatur ipse maioris formæ baiulans crucem, latera cingebant è præcipua nobilitate nonnulli, qui sacri capitis desiderio & caritate periculum fortiter omne spernebant. Quacunq. progreditur pompa, cõcursus, & ex militari tumultu repentina fit quies. Mirantur crucis trophæa portantem Episcopum, & cũm horreant armatis viæ, misceatq. Mars cruentus omnia; imbellis, & quieta cohors, quid sibi interim velit, exspectant. Adiungunt etiam agmini sese complures, neq. barbari, cælestẽ violare manum audent. Quippe, miserabilem ad sonũ inflexa psalmodia, & eminens in singulorũ vultu pietas ac dolor, simul canitie veneranda Pontifex oneri propè succumbens, quamuis immites & sanguinarios animos iniecta diuinitus religione continebat. Vbi ad templum peruentum est, patenteis fortè portas inueniunt, & omnia disiecta inter temulentos. Ita gradum intulere supplicantes, & dum ingrediuntur, accidit res, quæ nisi in Dei potentiam referatur, haud dubie fidem excesserit. Gothi cùm ad crucis adspectum aliquandiu fluctuassent, diffugêre simul omneis, nec deinde fœdauere templum il-

lud. Per hunc modum vindicata Laurentianæ Aedis est religio, & restituta maiestati suæ pristinæ. Sub idem tẽpus, aliam, neq. minore animo, euentu etiam admirabiliore Venerius actionem suscepit, qua Gothicæ multitudinis licentia compressa & frenata est. Rapuerant ex ingenua domo virginem adolescentulam, quæ tædio rerum humanarum cælestes gerebat spiritus, & florem illibatum summa religione conseruabat. Fit ad eum raptum tota vicinitate clamor, & propter claritatem virginis, parentum lacrimas, concursum omnium, indignissima res etiam furentibus videtur. Non tamen audet obuiam ire quisquam. Ita sacrum honorem, & inferendum olim cælo decus mancipia Dæmonis erant violaturi. Trepidat ad Episcopum aliquis interea, totam indignitatem exponit, & periclitanti puellæ supplex implorat opem. Ille, paterna extimulante cura, cum Præfecto cohortis impuræ, sine mora expostulat iniuriam, gentiũ & naturæ memorat ius, virgo saltem, vt dolori suo redo netur, petit. Magnum Venerij nomen erat etiam apud barbaros, & propter vnicam virtutem vulgò illum omneis admirabantur. Itaq. motus legatione Centurio, capitales illicò minas intentat militi, nisi euestigio dimittatur domum adolescentula. Dimissa statim, & in tutum recepta est ab illis, qui raptorem velut expugnaturi lacrimis, & quiritatione sequebantur. Venerius inde, quòd haud ita facilè Gothicam è ciuitate tolli posse colluuiem arbitraretur, ne periculum inde semper immineret pudicitiæ, consilium cępit hoc prudentię plenum & caritatis. Præcipua firmitate domum siue precibus eblanditus, siue pretio coemptam munit insuper quantum potest, ac

omni

omni prouidet ope, vt à temerario militum discursu, & euagatione sit tuta. Præterea sacrat religione locum, aram, & alia, quæ sunt colendo Numini, animisq. curandis addit. Huc sexum inuitat maximè opportunum iniuriæ, & inclusis intra claustra, diuini auxilij spem facit. Simul in omnia discrimina casusq. solicitudinem ipse quoq. offert suam. Dedito per vrbem rumore, virgines multæ, vel suo ipsæ instinctu, vel hortatione parentum, in eam domum conuenere, donec impleretur. Successit deinde quod superis cordi esset, quodq. Venerius ipse destinarat apud animum suum, cùm illud pudicitiæ asylũ aperiret. Congregatę in vnam sedem adolescentulæ seipsas adstrinxere legibus & disciplina, & propè Monasterij formam celerrime res venit. Capita legum earum, partim habuit rata Pontifex, partim salubriore temperauit modo. vniuersum verò corpus & formulam sua in perpetuum authoritate sanxit ac firmauit. Præerat cunctis illa ipsa, quæ principio de faucibus erepta barbaro, monuerat periculo suo pastorem, vti septa hæc infirmo pararet gregi. Notæ probitatis homines ibi in vicino quotidianas ad necessitates excubabant, ne videlicet in publico ipsæ vnquam adspicerentur. Cætera, quæ pertinerent ad victum & cultum, prouiderant parentes, aut propinqui. Hęc cœnobij muliebris est origo, quod Mediolani fundatum est, auctore Venerio. Tamen in re certa, & aperta, manet ignoratio nominis ac loci, vt neque quomodo cœtus ille appellatus, neq; vbi sitæ ædes fuerint, vlla extet memoria. Dum Gothica licentia Mediolani sæuit in hunc modum, itq. Venerius obuiã artibus, & prudentia, quam haud dubie Numen regebat; Ambro-

brosius diuersa in parte, suum, & Mediolanensis Ecclesiæ nomen, insectatione gentis eius, veluti renouauit è cælo. Vrbs Florentia, belli cladibus, & obsidione, magis acri, quàm diuturna, iam prope ad extremũ venerat, fessisq. ciues animis ad deditionem inclinabant. Sed nocte, qua præparatis in id consilium, aptatisq. rebus, ignominiosa dies expectabatur, vidit per quietem antiquus homo, & probus Ambrosium ea facie & habitu, quo vulgo spectatus fuisset, cùm ibi sicuti demonstrauimus, moraretur. Is loqui visus humano more; Abi, inquit, nuntia ciuibus tuis, Deum ita velle, vt mea Florentia in suo statu maneat incolumis, hostemq. qui nunc instat mœnibus, & cõplet omnia terrore suo, sternat ipsa, & vincat. hæc locutus abijt. Nocturnam eam speciem atq. prædictionem res consequitur ipsa, moxq. Stilico aderat, salutem Florentinorum ferẽs in sua dextera, qua Rhadgaysum obtruncauit. Ita nomen Ambrosij magnis iterum celebrari præconijs inter Etruscos, magna ibi ob id miraculum in Mediolanensem Ecclesiam studia renouantur, quæ Pontifex conciuerat admiratione sui, cùm peregrinaretur ea in terra. Ex matre Pansophij Paulinus hæc refert accepisse. Ipse dein Stilico fine suo dedit exemplum, ne quis viueret animo securo, cùm cælesteis in sua scelera differri iras videret, nimiumq. comprobauit exitu tristi vetus illud, pede quamuis claudo consequi pœnam eas etiam noxas quæ multùm antecessere. Nam cùm olim ille Cresconium sub inuiolati tẽpli tutela Mediolani fortè delitescentem, detrahi passus esset Asylo; Rauennæ ipse nequicquam in pari metu petijt Asylum idẽ, arteq. inde (quia vim facere religiosum erat) deductus occiditur.

ditur. Cœperat iampridem esse suspectus, tanquam ob regia matrimonia, rerum euentus, vastum animum, ægre se contineret in secundo post Cæsarem loco, Gothicũq. bellum aleret, vt succinctus hostium armis hostis ipse magni voti fortunam experiretur. Ob id crimen eamq. suspicionem profugus in templum, amplexus aram, loci se se religione tuebatur aduersus Principis, & militum iras. Accedunt delecta militum cohors, amicorum intimi, assumpto simul in doli partem Episcopo, dant ordine omneis fidem, impune fore, si decedat è sacro solo seq. liberam in custodiam permittat. Vt sese permisit, necauere. Nec multo post, adduntur paternę, neci filius & filia magnę domus excidium, Seueræ luctus implacabilis, quę Mediolani multum interim anxia de salute prolis & viri, fecerat vota, posuerat aras, Basilicamq. Nazarianã strauerat marmore, cuius quadrata segmẽta visuntur in hũc diẽ. Hic Stiliconis exitus fuit. Venerio Põtifici, cùm ob ea, quæ narraui, maior in dies auctoritas, maius quotidie nomen accresceret, fremebãt procaciſſimi barbarorum, & vnius hominis obstare libidini suæ constantiã indignabantur. Itaq. sæpe appetitus ad necem, sæpe versatus in vltimo discrimine, semper tamẽ diuina tutela protectus, obijt miti fine nono anno postquã Ecclesiæ gubernacula suscepisset. Ac tanta fuit insectatio, vt, qui scripsere res eius ęui, Gothicis malis, atq. calamitatibus extinctum consensu ferme omneis tradant. Venerius Nonis Maij discessit ex hac vita sub Anastasij finem & Innocentij successoris initia. Episcopo mortuo, status Ecclesiæ Mediolanensis hoc tempore mihi maxime miserabilis est visus. Nam etsi calamitates aliæ grauissimæ ex omni memoria

in

in monumenta sint relatæ, quas, aut rebellis populus, aut alienus princeps, aut infusa peregrinitas intulerunt, fuere tamen omneis eiusmodi, vt simul exortæ, simul disiectæ videri possint. Scilicet, aut Roma caput rerum, laboranti Prouinciæ subsidium erat, aut ipsa per populares suos Ecclesia, spem pacis, & quietis tentabat aliquam aut, si opes humanę cunctarentur, diuina bonitas ex turbido ac tristi die, tranquillum, & serenum dabat. Nunc vexati quotidianis incursionibus ciues, vrbs obsessa primò, dein capta, fugitiuus prope Cęsar, proprio quisq. metu fluctuabant, & sceleribus iratum Numen, quasi relinquebat locum impio pauori, tanquam ex ęterna sua, & humanis argumentis impenetrabili cura, & dispensatione penitus omisisse Remp. videretur. Habuere tamen paulò post in tantis angustijs, & in tanta rerum perturbatione Mediolanenses Episcopum qualem tempora postulabant. Marolus is fuit, Sirus patria, familiaris Innocentij Primi, & ab eo collocatus in hac vigilia. Inclitum Maroli nomen commendatione sobrietatis, & patientię, cęterum nullis insigne rebus inter annales reperi. Magis id adeò quia perierit memoria, quã quia ipse cessator fuerit, arbitror factum. Etiam spatiũ ipsum Põtificatus illius est in incerto. Panuinius nouem, Galesinius & Vaticani codicis auctor quindecim sedisse annos tradunt. Nos quadringentesimo nono anno factum Episcopum, in vigesimum quartum sęculi eiusdem annum, ita vt, treis Pontifices Maximos, Innocentium, Zosimum, & Bonifacium fuerit emensus, peruenisse credidimus. Nam neq. voluentibus omneis litteras, omnia monumẽta, quisquam alius per id æui, Ecclesiæ Mediolanensis antistes

tistes occurrit, & tamdiu præesse ipsum oportuit, siquidē Innocentius Venerio breuissimi temporis interposita mora successorem dedit. Hæc Maroli tempora nullis insignita rebus, quæ gestæ fuerint in Ecclesia Mediolanensi, veluti luce nobis lucent aliena, & in tota Christiana re per eos annos euenere multa, quæ nomen etiam Ambrosianum attingunt, & venire nobis in partem operis debent. Illud quoq. gestum admirabiliter in prouinciæ finibus propè iuris est nostri. Desiderius antiquus homo & probus, in Liguriæ pago tenuem agrum exigua colebat stipe, itaut, manus quidem in abiecto & vili opere semper detentas haberet, animo verò & mente Deū, & superos, & cælestia bona perpetua meditatione contemplaretur. Hæc disciplina vitæ, hi mores erant. Nō die, non nocte cessare, quominus angusti prædioli glebas versaret, quod inde temporis necessariæ quieti dandum esset, id ipsum consumere Christianæ charitatis officijs, & animi sui cultu. Ex agri fructibus, qui prouenie-bant vberiores, quám pro telluris modo, partem exiguā reseruare sibi, cætera largè in pauperes diuidebantur, iamq. tota illa vicinitate & tractu, vulgò, & patrem & sanctum appellabant. Legebat quoq. plurimum, vel inter ipsa quotidiani laboris opera, vel vbi opere ac labore prohiberetur turbulentia cęli, vel oscuro noctis, vel corporis defatigatione. Quippe litterarum rudimentis ab ineunte ætate, quanquam in egena tenuiq. domo fuerat imbutus, & ab eo puerili rudimento, siue docilitate quadam ingenij, siue diuturna cura, & meditatione, siue diuinitus illustratus, processerat illuc vti de Christianæ Philosophiæ mysterijs, ac de sempiterna beatitudine

deq. immortali animorum vita, siue apud cælesteis, siue apud inferos obtingat, posset haud incommode concionari. Et concionabatur sæpissime, vel festis diebus, cũ cæteros agrestеis, ab alea, suetisq; ludicris auocaret, vel profestis etiam & exercitis, vt quidq. publicè priuatimue peccari diuinas in leges animaduertisset. Inerat authoritas viro, corporis totius habitus plane extra rusticam formam imaginemue. Sermo quoq. grauis & seuerus, & quanquam flosculi verborum abessent, magna cum suauitate in animos descendebat. Multi clari & litterati homines, cùm sese, audiendi gratia, circulis inseruissent, vnde illa vis, vnde spiritus esset, admirabãtur. Et iam in vrbes quoq; peruenerat fama, nec procul erat, vt ab sordibus æternis, aratroq. & ligone, & squallore, ad ciuilia munera & cultum euocaretur. Sed anteuertit Numen, sepositumq. sibi Desiderium, & præclara cum testificatione segregatum à cæteris ad pastorale munus exciuit. Lingones in Gallia non opibus & fama, non origine ac vetustate, cæterisq. rebus, vnde gentium spectatur nobilitas & splendor, cuiquam vrbium Gallicarum cedunt. Carebant Episcopo fortè per id tempus, & exarserant propè ciues in certamina & tumultus, dum alios alij profano spiritu sacra tractantes ad eam producere fortunam conantur. Tunc homini pio & graui, notoq. commendatione laudis vtriusq. & facilè omniũ Lingonensium rerum ob eam famam arbitro ac moderatori, cùm fortè nocte quadam praua suorum studia factionesq. pertæsus, enixe precaretur à Deo, vti consuleret otio ciuitatis ac saluti, daretq. Pontificem qui componere statum rerum, qui restituere disciplinam, & salu-

tariter

tariter ac recte publicos ordinare mores posset, huic igitur homini sic afflicto, sic precanti, diuina repentè vox ad aures accidit. Quærerent Desiderium nomine, hunc esse destinatum & paratum Episcopum afflictæ vrbi. Id postquam homo pius & grauis primoribus enuntiauit, atq. in publico gentis Concilio, quæ precatus ipse, quæ dicta sibi, exposuit ordine, & cum fide; nemo quidē adeò contumaci fuit animo ac spiritu, dicta vt in dubium vocaret. Cæterùm quisnam, & vbinam ille Desiderius foret, ambigebant. Nemo vnus eminebat ea in terra, cuius nomen & vita cum cælesti congrueret oraculo, neminē fama & auditione nouerant externum, qui nomine Desiderius instituto vitæ par haberetur. In hac ignoratione, publico decreto decursum eò est, Legati Romam vt mitterentur. Ibi Dei Vicarium, ibi seminaria Pontificū, & virorum florem esse, nec dubium, quin monstratum è cælo Desiderium ibi possent inuenire. Ita Legati sunt missi, & varia communicantes inter sese consilia, varioq. de cælesti responso sermones, magnis itineribus in vrbē tendebant. Enimuerò cùm per Liguriæ fines transirent, diuersiq. fortè tramites, & regiam viam intersecantia diuerticula quodam loco incertum iter fecissent, suspensis repente habenis, per finitima circumspectant arua, num quis vnde sciscitari possent, appareret. Desiderius ibi in vicino steriles vellens herbas purgabat agrum, & fortasse curuum ac depressum humi corpus, erecta mens in cælum erat. Inclamant voce Gallici homines, & significant manu; neq. senex distulit, quominus accederet, sublato protinus bacillo, quod per adua, & confragosa fessæ iam ætati fulcimentum adhibebat. Simul atq. de-

scendit in viam, ore venerando perculit viatores monstratoq. comiter itinere, & prædicto, quas ad læuam dextramue semitas eligerent, aut vitarent, quæ signa deinceps, quasue sequerentur notas, ire felices iubebat, ire cum Deo. Cùm hæc ipsa verba leni, & augusto, pastoraliq. Desiderius ore pronunciaret, animaduertêre legati, scipionem illum ipsum, quem in senili dextera primo statim adspectu, delibratum, & candidum, & arentẽ, varijsq. nodis aduncum oculis notarant, frondescere subitò, ac emicare viriditate læta & florida. Tunc scilicet stupor animis ortus, circumspectantesq. vicissim, quid miraculi, quid portenti sit illud, alij alios rogant. Inde in ipsum auersi senem, qui iam auertebat gradum, quosit nomine, percunctantur. Et ille, Christianus sum, Desiderium appellant, id modò cùm dixisset, vicinæ sortis ignarus abibat. Audito Desiderij nomine, creuit Gallis hominibus admiratio, & profectò, hunc illum esse, cuius causa peregrinentur, clamant. Tùm sermone, tùm vultu, pontificiam indolem, & rudi sub lacerna latentem Episcopum agnoscunt. Abducunt inde secum in proxima tecta, & identidem roganti quid sibi vellent, cur suam interpellarent senectam & quietem, abluunt sordes, inijciuntq. vestem, & vesti repente congruebat nouus Episcopus, motu corporis & incessu, partiumq. singularum decore ac maiestate, non minus profectò, quàm si cæterorum ritu inter eius dignitatis meditamenta cõsenuisset. Ita pastor animarum ex agricola & operario diuino iussu creatus Desiderius, Ecclesiam illam per aliquot inde annos administrauit tanta ciuium vtilitate ac fructu, quantum expectari par fuerat ab illo Pontifice,

quem

quem Deūs ipſe, non homines elegiſſent. Demum irruptione Vandalorum obtruncatus Paſtorale nomen auxit Martirij palma; miracula famam & authoritatem addidêre, quorum illud referam haud ſine pio quodam horrore. Templum ipſius nomini dicatum eſt ea in vrbe, quam rexit, quo in templo conſperſus morientis cruore libellus adſeruatur. Intra fines eius templi, nemini gradum inferre licet, qui periurio diuina præcepta violauerit. Si quis eiuſmodi piaculo temeratus, ingredietur, illicò malum habebit; totis repente artubus contremiſcet, & periurum os clare ac manifeſtè omneis agnoſcēt, non ſecus atq. ſi fateretūr ipſemet indignitatem ſuam. Id credo ſimpliciſſimi Pontificis innocentiæ & candori datum, ne fraudulenti homines ac doloſi, & ſocietatis humanæ violatores, intra fines conſiſtere ac deliteſcere illos poſſint. Hunc Epiſcopum Eccleſia Mediolanenſis, vel quia natione Ligur fuit, amplexa prouinciale decus, vel quia raro exemplo caruit, admirata virtutem, proſequitur anniuerſario precum officio. Nos quoq. petimus à ſuperbis, & delicatis, ne ſcilicet externa hæc, quæ veluti noſtra ſunt, adſpernentur. Mediolani Gothica mala conſeneſcebant, eaq. barbaries varijs conflictata cladibus, illatas plectebat clades, & iam Italia tota reſpirabat, atq. reſurgebant afflictæ Catholicorum res, cùm inteſtina peſtis eſt retecta, quæ latenter & occulte multorum inficeret animos, neq. facile tolli poſſet, aut ſanari. Ea Pelagij fuit ſecta, Stoicæ vanitatis propago, & ab illo capite ac fonte multiplices errorum riui. Pelagius acumine ingenij ac ſubtilitate iactus in præceps, & ſicuti ſunt hæreticorū monſtra, conflatus è ſuperbia, & importuni-

tunitate,& libidine, hæc credebat ipse, crediq. porrò ab alijs volebat, & vti spargeret in publicum, nitebatur ope summa. Posse facilè quemlibet esse purum ac sanctum, & carere peccatis, posse relictum liberæ quemq. volũtati & arbitrio, nihil adiuuante Numine, nullas submittente vires,diuina præcepta custodire; id virium humanarum esse, non æterni fauoris & gratiæ,& alia deinceps ad eandem formã,plena superbissimi spiritus, plena præcipitis confidentiæ. Blanditur ferme sibi genus hominum,& cùm natiuo malo inclinemus ad exsoluenda fræna disciplinamq. & pernicioſissima ea dulcedo titillet animos nostros; tùm verò, vbi ad internos instinctus inuitamenta,& rationes,& veluti fauor hortantium accedat, progredimur in auia, & derupta, neq. temeritatis est modus. Ita, Pelagij dicta promptis animis accipiebantur, irrepseratq. in mores hominum pessimum venenum æternæ salutis & vitæ contemptus auxilij diuini, & humanæ virtutis confidentia. Clarissimæ ciuitates laborabant hoc malo,& veluti scandere se quisq. suopte nisu posse cælum arbitrabatur. Nec Mediolani,propter, vel magnitudinem ciuitatis,vel lasciuiam populi,saniora consilia, meliorq. de mortalium miseria & calamitate nostræ mentis, erat persuasio; eaq. non minor erat animorum strages, quàm cùm cæteræ notæ omnibus, & cuilibet formidatæ pestes grassantur. Id Marolo negotium fuit, tollere Pelagianæ temeritatis contagia, nostriq. cœni sordes lasciuientibus ingenijs exprobrare, prorsus id agere,vt ad suæ tenuitatis confessionem contumaciſſimi mortalium adducerentur. Altero anno, quàm Marolo demandata fuerat Ecclesia, incubuerat

hæc

hæc peſtis. Inſequens annus rem vniuerſam Eccleſiaſticam auxit Imperatoria lege, quæ præcipua liberalitate ac beneficio redundauit ad nomen Ambroſianum, & manet adhuc. Ea fuit huiuſmodi. Prædia iuris Eccleſiaſtici ſunto immunia & libera, nihil inde profanus magiſtratus exigito. Qui ſacra facient, quiue nomine ſacrorum cenſebuntur, eos niſi ad Epiſcopum in ius ne vocato. Populares & laici, ſiue priuati, ſiue in magiſtratu, qui Deum, quiue rem Eccleſiaſticam violauerint, Epiſcopi iudicium ſubeunto. Eodem anno pia conſuetudo recepta eſt Mediolanenſis Eccleſiæ moribus, vt, ſiue lis incideret, quę nullo exitu, nullo diſceptatore componeretur, ſiue criminis accerſeretur, quem neq. arguerent indicia, neq. proderet ipſa confeſsio; tunc actor & reus, qui peteret, ac vnde peteretur, apud inclita Martirum ſepulcra, iureiurando rem finirent, atq. ita controuerſijs pœnis exſoluerentur. Non fermè habuit aliud Maroli Pontificis ætas, quod memoratu ſit dignum. Par ſilentium, & obliuio Martinianum, & Glicerium ſecutos antiſtites inuoluit, niſi quod vtrumq. Acta conuentus Epheſini, Martinianum verò etiam ſua ſcripta vindicauere, queis Neſtorianam ſectam euertit. Eius ſectæ initium & finem paullò altiùs repetam, vt hac etiam in parte noſcantur mala, quæ per multos annos afflixêre Mediolanenſem Eccleſiam. Neſtorius Germanus origine, lingua promptus, ingenio turbulentus atq. temerarius fuit. Diu priuatus, egens, poſtremò loquentia fimã adeptus præficitur Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ. Vbi prauus animus tumultuandi locum inuenit, nihil penſi habere, dummodo miſceret atq. perturbaret omnia.

nia. Sed principio curam præferre, qua cura purgaturus Ecclesiam, & populares ad perfectum emendaturus esset. Hoc speciosotitulo tecta leuitas & insania populo Constantinopolitano pænè exitium attulit, discordijs excitatis, quæ facilè ad incendia & cædes eruperunt. Non tamen error ciuitati diuturnus fuit. Retegendi auctoris initium inde est factum, vnde & pestiferi dogmatis origo. Ea sic habuit. Anastasius Constantinopoli præsbiter erat quidam, pari dicacitate, animo etiã turbidiore, quem eò furoris adegerant scelera. vt cum sanctissima Dei Matre quasi gereret inimicitias, eiq. summum honorem, & Deiparæ nomen augustissimum abrogare conaretur. Fortè hic aliquando frequenti concione, cùm suæ virus impietatis effudisset, tanta indignatio, tantusq. stomachus omnium est consecutus, vt vulgò inde abirent frementes ira, quidam etiam indignitate vehementiùs commoti, sacrilego concionatori minas atq. manus intentarent. Hoc excitus tumultu Nestorius (& erat magna inter ipsos necessitudo, vt fermè fit malum malo aptum) adcurrit, periculo imminenti amicum hominem erepturus. Pontificis interuentu mitigata nonnihil concio, quid ille dissereret errori cõfutando atq. temperandis animis exspectabat. Is contra statim orditur, de obsequio violato, & religione contempta, & Euangelici præconis discrimine. Mox, vt flexos ad modestiam, & placidè, quæ dicerentur accipientes vidit, obscuris ambagibus primò, deinde verbis disertis institit eidem firmandæ sententiæ. Ita, quod prauo animo dudum coquebat, in illo conuentu palam & aperte est professus. Summa hæc erat. Christum, cùm nasceretur, mi-

nime

nime Deum fuisse, contigisse postea diuinitatem ei, propter eximia merita, præstantissimasq. virtutes. Id quando ita esset, quando purum illud, & ab omni contagione segregatum humanis immisceri natalibus haud potuerit, cur igitur Anastasio, vero, & pio, & vindici diuinitatis obturbarent? Seruabant Constantinopolitani fidem inuiolatam in eam diem, neq. post acceptum, Euangelium vlla gens incorruptior fuerat. Itaq. postquam furiosæ illæ voces ad aures acciderunt, stupidum primò silentium aliquandiu tenuere, mox quasi rati sese pollutos atq. contaminatos cum probris, & sibilis, & infesto clamore, pastorem insidiosum explodunt, nec deinde ferre hominis adspectum potuere. Quacunq. incedit, fugitant, exectrantur; egregium Episcopum, qui praua doctrina ciues inficiat, præclarum doctorem, qui rudimenta Christianæ religionis ignoret. Hunc igitur illum esse, qui specie nuper opertus paterna, animo intus hostili, cultum Ecclesiæ, populi salutem interpellarit. Profectò, nisi fas sit, seras quidem illas, debitas tamen impietati pœnas exspectare, de medio tollendum esse caput irreligiosum, & quibus artibus ipse petat animos, ijsdem vitam ipsius appetendam. At ille, quasi prioras succesisissent, vertit ad magis adhuc præcipitia, & vniuersum in orbem spargere venenum parat. Nam desperatio turbulentis hominibus incitamentum est, & nudata scelera violentius erumpunt. Vecordes in eandem sententiam componit libros, ijsq; miro artificio, & calliditate vulgatis, leuissimi cuiusq. sensibus obrepit author opinionis nouæ infensus augustissimo mysterio, populator inueteratæfidei. Ita multi mortales in fraudē

inducti,& cùm alij eadem alijs traderent, breui tempore plurima terrarum impurum dogma peruasit. Non Germanicæ, non Gallicæ vrbes, non Italia domina gentium eius mali immunes fuere. Mediolani præcipue, propter varietatem ingeniorum, rerumq. colluuiem latè accepta pestis. Theodosius iam alter apud Orientem imperabat, religionis integer atq. seuerus animi. Huic iam inde ab initio consilium fuerat, Nestorium abdicare Pōtificatu,& procul in desertam aliquam insulam amandare, vt ibi ventis & vndis cantilenam illam suam occineret. Sed cunctabatur ob sacri capitis reuerentiam, & simul, quia populari illo tumultu ac reclamatione satis in perpetuum compressos fuisse conatus importunos crediderat. Vbi glisçere licentiam videt, parat remedia, queis coerceret. Non tamen ea per iram aut per sæua consilia; sed vti tantùm obuiam ire malis, & moderari sapientia rem totam videretur. Moniti Pontifices, vti publice grassantem Nestorium publice confutarent; sibi neq. vires, neq. animum defuisse comprimendæ temeritati ac furori; sed malle publico consilio, quàm potestate sua, & ipsos, quibus Deus mentem peritam diuini iuris dedisset, melius vtiq. re communicata iudicaturos. Patres Ephesum conuenere, ibiq. Nestorium, primò contumacem & obstinatum, mox vt damnatio ingruebat, adsimulata pœnitentia trepidum, & dicta retractantem deiecêre Pontificatu. Deiectus Oasin exulatum abijt, vbi postea noxæ simul & pœnæ magnum exemplum ętatis exactæ reliquias consumpsit. Sed non cum ipso flamma, quam excitarat, potuit inhiberi, quia simpliciſſimi homines, quæ se mel pestifera & damnosa concepissent,

cepissent, tamquàm salutaria & recta fouebant. Martinianus igitur dogma Nestorianum acri & vehementi scripto confutauit, eumq. librum Theodosio principi destinatum transmisit ad ipsos Ephesini Concilij patres, quos fama est, Mediolanensis Archiepiscopi doctrina & ingenio magnopere delectatos fuisse. Sed graue mendum irrepsit in Ambrosiana monumenta litterasq. Nam cùm septennio fermè ante quàm scriptum illud euulgaretur, decessisse Honorium constet; sic habent eæ litteræ, scripsisse Martinianum ad Augustos Honorium & Theodosium de Nestorij mendacijs & vanitate, prauaq. doctrina. Illud quoq. tralatitiũ est ac mendosum, quod eadem Ambrosiana monumẽta tradunt de litteris, quas Martinianus idem ad Ephesini Concilij patres cùm misisset, hanc inde laudem tulerit, vt sanctissimus Deoq. carissimus appellaretur. Quippe sunt ea verba rebellium quorumdam Episcoporum, qui Conuentus Ephesini decreta coaspernantes proprioq. conciliabulo ad ea labefactanda congregati, cùm alia multa fecere fraudulenter ac dolosè, tùm hanc sparsere famam & aluere, tamquam Italici generis Antistites ab sua parte starent, illos alteros auersarentur. Id vtiq. volentes increbrescere, vulgauêre suas litteras, queis grauissimum quemq. Pontificum Italorum ceu fautorem & gregalem suum appellarent. Ac alios quidem alio verborum honore per eam artem commentumq. sunt prosecuti, Martino Mediolanensi (id enim nomen accepêre pro Martiniano) illa ipsa, quæ retulimus, verba circumdêdere. Tertium deniq. mendum circa Pontificis huius ætatem ex quotidiani officij narratiuncula oportebit auferri.

Nam ea treis tantùm Pontificatus adsignat annos, cum in nonum vsq. debuerit peruenire, siquidem is Ephesini Concilij pars fuit. Decessit ad jv. Non. Ian. iacent ossa in Basilica Diui Stephani. Sequitur eum fama, tamquã fuerit eximia oris dignitate ac pudore quodam virginali. Id ego ab alijs traditum omittere non debui, cùm aliôqui nulla effigies ipsius extet, & mortalium lineamẽta, vultusq. sermone tantùm ac traditione custodiri, & in sæcula, prout fuerunt, venire, vix quisquam credat. Par maiestas oris, Glicerio Landriano perhibetur. Is Martiniano successit, anno quadringẽtesimo trigesimo altero, & in octauum annum Pontificatum extendit, sua clarior virtute, quàm Ecclesiæ rebus. Paterna bona diuisit in pauperes, floruit ingenij gloria, candidissimos obtinuit mores; & vulgò Angelum appellabant. Quòd verò interfuerit Ephesino conuentui, id ita est accipiendum, vt Martiniani legatus ierit, cui quidem legationi Philippi cuiusdam litteræ fidem adstruunt. Nam ille cùm de Concilij totius euentu scriberet ad Pontificem maximum, sic retulit. Italici nominis Episcopi, aut ad fuere ipsi, aut pro se legatos misêre. Quis porrò credat, aut, cùm cæteri mitterent, Mediolanensem non misisse; aut si mittere vellet, potiorem Glicerio quemquã habuisse, qui nimirum, & fuerat in ipsius disciplina, & rerum gerendarum adiumentis excellebat? Alij conferunt eum in Bonifacij Summi Pontificis tempora, nec parua, nec obscura temporum perturbatione. Nam Bonifacius aliquanto antea decessit, quam Glicerius Ecclesiæ rebus admoueretur. Iam barbarorum reliquiæ, sicuti narrare institueram, aliquem respi-

respirandi locum Italiæ rebus dabant, amisso duce deinde mutato, viribus acciſis, & latronum potius more graſſantes, quàm iuſti more belli. Manebat tamen illa per vrbes feritas atq. barbaria, quam ferociſſima gens commercio, & conſuetudine tot annorum inferre potuiſſet. In ea rerum perturbatione, & colluuie, populo Mediolanenſi Lazarus indigena Paſtor eſt datus. Id munus ſemper fere aliâs à magnis viris, ob rerum, & Eccleſiæ magnitudinem appeti ſolitũ, nunc prudentiſſimus quiſq. defugiebat, quia nullus actioni locus, & efferati ciuium mores omnem gubernandi rationem eximebant. Neq. Lazaro tardior quàm cæteris animus ad negotia ponderanda ſuis momentis; ſed in communi metu ſolicitudo maior, & quamuis, aut inter turbas & diſſidia langueſcendum foret, aut diſſidijs atq. turbis oppetendum; ciuium cura tamen, & ſalus erat in oculis. Itaq. vocatus capeſſiuit Eccleſiam alacriter, euentu meliore quàm ſperarat. Primum noui Pontificatus opus fuere ſupplicationes quæ quotannis ad præcipua Vrbis templa per triduũ habentur. Eius cæremoniæ primordia, totamq. deſcriptionem, & apparatum operæ pretium arbitror cognoſcere. Namq. res eiuſmodi eſt, quæ ab obſcuris initijs, tantam ad celebritatem peruenerit, vt publicam pacem, priuata commoda, vrbes, agros, totius deniq. regimen humani generis ea contineat atq. ſuſtentet. Origò igitur, & exordia ſeſe in hunc modum habuere. Vienna eſt vrbs ad Danubium Germaniæ totius clariſſima, & Chriſtianæ religionis cultu inter primas orbis vniuerſi. Ea vrbs paullò ante Gothorũ aduentũ, incurſu ferarũ, & omni Dæmonũ ludibrio miſerè fuerat infeſtata.

Siqui-

Siquidem fremitus exaudiri, turbari domus, obsideri corpora, verbera quoq. passim infligi, & cadere aliquis quotidie manifestis ictibus, abscondito ac latente percussore. Non in mensa dapes, non instrumenta domestica, non alia res vlla tuta erat ab infesta ludificatione, cùm & loculos nummis, & dolia vino penetrantes omnia Fauni per lasciuiam exhaurirent. Neq. verò stupris abstinebat gemebunda illa, & cruciatibus æternis cincta & comitata lemurum libido, satisq; constabat, lectissimas adolescentularum, dum aut in sinu matris exercerentur acu, aut puellariter securæ per ædes oberrarent, incorporea vi repente correptas, atq. sublatas in laquearia. Ita, plena ciuitas laruarum hærebat mœsta ac trepida, rogitantesq. alij alios, quid sibi futurum esset, ambigebant. Non aquæ lustralis adspergine non sacris carminibus & exorcismis, non pia corporum adflictatione exitiũ auertebatur. Tunc Mamercus Episcopus genti, postquam cætera frustra erant, statuit, vt ad prȩcipuæ religionis templa triduo supplicatum irent; eo spatio, rigorem, inediam, & reliqua placamina cælestis iræ publicè omneis continuarent. Id verò vbi est factum, euanuit feralis ac tetra cohors, & afflictę Ciuitati deinde pax fuit. Igitur Lazarus, cùm ciuitatem vniuersam vitiorum laborare monstris, omniq. fœditate ac turbulentia similem esse dæmonum cœtui, & infessos propè furijs ac diris mortaliũ animos vidisset, in re dissimili pari consilio est vsus, & hanc propitiandi Dei formulam præscripsit, quam Græco nomine litaniam appellamus. Scilicet, posse paucorum precibus imploratum numen mouere vim suam ad sanandas omnium mentes, ac diuinæ benigni-

nignitatis misericordia & occulto instinctu redigi Mediolanensem populum in antiqua instituta disciplinãq. Clerici circa ædes iêre, manetq. salutaris ritus in hunc diem. Sed eius quoq. rationem & ordinem agminisque sacri positiones & incessus, prout ab ipso Lazaro descripta fuerunt, expediam; non quia sit ea res in obscuro, & quasi caritura memoria nisi nostris litteris illustretur: Sed quia hoc etiam arbitror esse scriptoris rerum tradere quamuis noua & vulgata, persequi publicas cæremonias & ritus, idq. summi factitauere. Hebdomada, quæ redditi cælo Christi triumphum sequitur, huic supplicationum celebritati, fixa est, & destinata. Illud, credo, maxime opportunum esse tempus placandi Numinis credidere, cùm scilicet absoluto Redemptionis humanę mysterio, recentis beneficij recordatione mortalitas ad studium pietatis accenderetur; supera & ęterna Redemptoris ipsius aduentu noua iocunditate gestirent. Primus dies in hunc modum agitur. Summo mane Templum maximum candido super atram vestem amictu Clerus intrat; simul congregatur eodem sexus vtriusq; multitudo. Procedit in suam sedem Archiepiscopus mitratus infula, non illa distincta gemmis & auro, sed quam simpliciſsimo textu, qui sit ad totius cæremoniæ submissionem ac mœrorem accommodatus. Palla in id ipsum atri coloris adhibetur. Cingunt latera Pontificis Archipresbyter, Archidiaconus, & Diaconus, prior ille cum atra item palla, horum vterq. cum exomide. Postquam in hunc modum adsedêre suis locis, orditur Archiepiscopus carmina & preces, queis consecratur ac lustratur cineris copia, quem cinerẽ ex oleæ ramalibus

ac

ac fronde iam inde ab sacro palmarum die in hoc ipsum adseruant quibus ea est cura. Post adhibitas ei cineri preces, quas partim vno tenore peragit Episcopus, partim cum Episcopo Chorus alternat, depromptam ex acerra thuris partem inijcit thuribulo; dein cinerem Archidiaconus adolet. Hæc cineris est consecratio. Mox è Canonicorum ordine, qui summum in templo maximo publicæ pœnitentiæ tribunal tenet, indeq. Pœnitentiarius dicitur, atratus palla, modico cineris puluere conspergit ipsi caput Archiepiscopo, spargẽdo nihil effatur, crucis ea consperſione formam effingit. Ita lustratus, & suæ mortalitatis, cœniq. sui commonefactus Antistes, lustrat inde cæteros, ac eodem in clerum vniuersumq. populum officio defungitur singulatim. Canonici templi maximi primi omnium accedunt bini, reliqua Clericorũ multitudo subsequitur, postremo populus ipse. Pontifex inijciẽdo puluere concepta verborum formula iubet vnumquemq. meminisse, quemadmodnm ex cinere coagmentatus, resolui pristinum in cinerem debeat, & illi fore sese memores respondent. Ab hac cæremonia mysterioq. consternati omneis ac mœsti preces instaurant, & singula deinde verba, singulę voces ac notæ spirant ita, vt mortis imago, tristissimaq. facies humanarum calamitatum omnibus ante oculos obuersetur. Petitum ex Prophetæ querulis vaticinijs lamentabile responsũ præit Archidiaconus, quo responso, diuinæ benignitatis nomine vocantur mortaleis ad ieiunia fletusq; ne videlicet moriantur, sed vt pœniteat scelerum, & viuant. Obtestationis huiusce carmen, destinato procedentes itinere sacrifici minores elatis in spatia certa vocibus alternant

donec

donec ad primam Nouocomensi regione stationem peruenêre. Ibi consistit agmen, ac diducto in suas partes & latera clero, voce Pontifex elata Mœstorum refugium Deum implorat, exsequiturq. cætera precationis eius plena lacrimarum & pœnitentiæ; iterat eadem ab dextro latere Præfectus ordinum, postremò pręsul Ambrosianæ Basilicę, vel eo absente quispiam alius ex præcipuæ dignationis Collegio. Ter in hunc modum exorato Numine, trini rursus inferiores ordines Græca ter voce Dei misericordiam & pacem exposcunt. Macecónici (id nomen est classis) ordiuntur, Seniores excipiũt, repetunt Lectores, curua cohors iterum pronunciat, atq. ita bis senæ peregrinæ formulæ vices constant. Vadit inde agmen in Basilicam Simpliciani, & donec ad illius Basilicæ gradus pompa peruenerit, Lectores & Macecónici, clerusq. reliquus alternatim responsum aliud occinunt, quo precantur Deum, illum miraculorum authorem, vindicem illum Israelitici nominis, illum deniq. generis humani liberatorem, vt ignoscere sceleratis & impijs, & iniquis velit. Vbi ventum est ad ipsius Basilicæ gradus, ijdem illi chori auerso in Simplicianum cantu, sanctum, & magnum, & beatum venerantur, & flebili turbæ Aduocatum quærunt. Ita Basilicæ gradus infertur. Postquam inière, discriminat sese Clerus ordine duplici, atq. hinc inde consistentes, breuem agũt moram, donec Maceconici, senes, & lectores, diuinã iterũ Græco sono duodecies misericordiam popôscere. Procedunt inde ad aram maximam, atq. ibi nomenclatura Sanctorum canitur hoc ordine. Ad dexterum aræ cornu delecti flexis genibus elata voce nomina cęlitum cient, tum Cano-

nici, tùm Parochi; reliqua multitudo succinit, vti pro nobis intercedant. Hoc ritu sanctorũ opem exposcunt, quocunq. in templo deinceps constitêre. Pontifex absoluta litania, separatim precatur à Deo puram integrumq. mentem ad sacra tractanda pie ac pure. Tùm ex diuinorum vatum litteris, tùm ex Euangelica narratione periochæ recitantur; & claudunt stationis huiusce cæremoniam trini chori cum ea scilicet precatione, ne flagitijs temeratos ita plectat Deus, vt abire in opprobrium sinat. Hæc in digressu canuntur, hæc repetito mox itinere, donec ad Diui Carpophori valuas peruenere. Tunc in sanctos auersi, quorum reliquias & ossa illa ædes tuetur, vocant eos in diuinæ gloriæ partem, & supremæ virtutis ac potentiæ præcones obtestantur. In ea Æde, ac deinceps ad cætera templa, in triuijs, in sacellis, vbi vetustæ religionis sedes vbi trophæa crucis, vbi statuta in tempus ara, stationalis litaniæ ius præfert, sua sacra, suasq. preces, quo descriptæ sunt ordine ac ritu, certi chori certiq. separatim ordines peragunt. Variat suum quisq. dies iter, diuersaq. via stationes in diuersas tenditur, ac fermè cingitur vrbs tota supplicationibus huiusmodi. Has preces, & hæc templa, positionesq. Lazarus in hunc modum descripit Clero populoq. Mediolanensi, & formulam vniuersam in multa transcriptam exemplaria, vti quamplurimis in promptu esset, per collegia & ordines, vicatim quoq. & regionatim diuidendam curauit. Postea Stephanus Nardinus Archiepiscopus impressum typis codicem, cum iam propè litterarum formæ cederent vetustati, atq. rarus admodum exaaret, redonauit pietati & æuo, qualem nunc habe-

habemus. Simul ille supplicationum ipsarum consuetudinem exolescentem restituit, quæ nostra rursus ætate, cùm minus iam & minus celebraretur, atq. rerum omnium ritu vanesceret, ab Antistite sanctissimo Carolo Borromæo miris modis est firmata & nobilitata, sic prorsus, vt mansura æternùm videatur. Quippe spectatus est raro ante ipsum exemplo magnus Pontifex ducens popularium suorum agmina, squalidaq. maiestate, & ieiuno, sicuti semper ore, & miserabilem ad sonũ inflexa voce diuinam exposcens opem, & veluti alienatus à corporis societate. Tunc ille de superiore loco diuinas habuit conciones, humana scelera, diuinam clementiam, & auidam exitij sui mortalitatem, & vicinum finem omnium rerum, & alia, queis popularium emendaret animos, exaggerauit. Tunc etiam effusa sua liberalitate subsidia vitæ sparsit in multitudinem egenam; tunc præcipuo rigore sæuisse loris in se ipsum, corpus afflictasse duriore cilicio, & horridum humi posuisse stratum dicitur. Hæc in singulos annos recurrens Pontifici triduanę supplicationis cura cùm fama & admiratione celebraretur, veluti sanxisse consuetudinem, & ritum est visa haud minus omnino, quàm super ea re facta decreta & leges. Supplicationum orginem à Mamerco Viennensi inchoatam, ab Mediolanensi Lazaro receptam, ab Nardino & Borromæo nobilitatam & restitutam in hunc modum retuli. Cæterùm haud sum nescius, dissentire quosdam & initia consuetudinis huius in ipsum Lazarum referre. Sed ego famam eam sequor, quam & plures amplectuntur. Lazarus Lazari Boccardi filius fuit e nobilitate Mediolanensi. Produxerat eum in Ecclesiæ lucem Glicerius

Landrianus, & magni honoris vocabulo templi Maximi Primicerium appellarat. Augustinianæ familiæ, quæ profecta Mediolanum vagabatur absque certa sede ac domicilio Monasterium attribuit, quà nunc Virginis coronatæ vetustissima stat ædes. Eidibus Apr. orbam suo decessu Mediolanensem Ecclesiam reliquit, anno, quem vitæ sexagesimum, pastoralis vigiliæ vndecimum agebat. Variant hos numeros alij, vitæ quidem spatia longius producentes, contrahentes verò Pontificatus æuum. Sed mihi, scriptorum vetustissimis, Datij super ea re testimonium afferentibus temere non fuit abroganda fides. Fuit Lazarus non modò cæremoniarum instaurator; sed magister quoque seuerioris disciplinæ, & ordinis illius Augustiniani conditor propè alter. Cœperat is ordo labare, paulatimque remitti Sanctissima Patris instituta, & propius erat, vt fratres quotidie aliquid traherent ex populari luxu, quàm vt ipsi popularibus quicquam salutare aut frugiferum impertirent. Igitur nascenti malo obuiam iuit vti dictum est, ac primùm quidem ædem illam attribuit, quam psalmodia cæteroque cultu frequentarent, deinde domicilium constituit, vt non dispersi & vagi, sed in vnam congregati sedem agerent. Eusebius Lazaro mortuo fit Episcopus, nostras patria, Paganus gente, Diaconus ordine, neque vita solum probatus & doctrina, sed etiam miraculo, cuius fama, & prædicatione supra mortalitatem habebatur. Id miraculum, sese in hunc modum habuit. Res diuina, quando solenniore fit ritu, ministri duo, suo more trabeati,

ti, latera sacrificantis cingunt. Diaconum & Subdiaconum vocant, augusta nomina, & proxima Sacerdotio. Sed tractat sanctiora Diaconus, altero subseruiente, quo plus maiestatis habeat cæremonia. Diaconi munere, sicuti demonstrauimus tunc Eusebius fungebatur, cuius inter cętera, illud quoque est, acceptum à Subdiacono calicem offerre Sacerdoti mox videlicet libandum ore puro, & conceptis verbis diuino latice consecrandum. Calix erat è cristallo subtili perfectus arte donum opulenti ciuis, nec vllius ea tempestate pretiosior indicatura. Eum calicem Eusebius, cùm de more porrigeret sacrifico, aberrauit fortè manus, & repentè delapsus in terram, in minuta fragmenta dissilijt inspectante populo. Confuderat ea res Diaconi animum verecundia simul & dolore; sed eodem pænè temporis momento spes intrauit. Mente subductus in cælum, potentem illam dominatricemque rerum omnium implorat vim. Nondum precationem absoluerat, cùm dispersa fragmina suam in sedem coaluêre, stetitque calix in ara pristino artificio, specie etiam pulchriore, quod credere licet æstimanti res diuinas. Neque tamen ignoramus, fore, quorum in ea re laboret fides; sed nobis è vano nihil hauritur. Lazaro mortuo, nec dum Eusebio suffecto, breue fuerat inter Pontificium, quo spatio pessimi homines fœdam Ecclesiæ vastitatem intulerant. Neque aliam eius inter pontificij causam tradit annalium memoria, nisi quod corruptis in barbarum moribus, & deprauato vrbis statu, mallet aptissimus

quisq.

quisq. muneri priuatis officijs ac velut ex occulto rem Ecclesiasticam administrare, quàm in Pontificali sede præbere ad ludibrium & contumeliam os. An verò fecerant bella finem studijs ciuilibus, & imminuta iam togatorũ sobole, nemo, cuius humeris aptè sederet onus eminebat? Mox pulso penitus ac dissipato Gothorum genere, atq. pristinos in mores paulatim redeunte ciuitate, vltrò etiam competitores extiterunt. Sed Leo (is tunc Pontifex maximus erat, primus hoc nomine) non petentem Eusebium antetulit. Diruta reficere, vel expiare temerata prima curarum eius fuit. Basilica Ambrosiana contaminata fuerat indignis modis, & fœdata! Igitur, quò maior fuerat, & Basilicæ dignitas, & militaris ac barbarica licentia, eò quæsitiora piacula, & cæremoniæ maiores extitere. Quasi condita deintegro, & à fundamentis excitata, tunc primùm aperiretur Ædes, ita solenni pompa summoq. paratu Antistes eam dedicauit. Dedicationis eius diem Id. oct. populo festum ac sanctum esse iussit. Et religio quidem templorum huiusmodi cæremonijs instaurata est; perditi & malè sani adhuc Clericorum mores, & lapsa disciplina, Christianæq. fidei lumen contagione barbarorum offusum, acrioribus remedijs indigebat. Locus postulare videtur, vt quæ tunc Ecclesiæ facies, quæ vita nostrorum hominũ haberetur, paullò fusius ex sequamur. Eam rem bonis iuxtà & improbis, vtilem atq. fructuosam arbitror fore. Agnoscent alij sua probra & dedecora; delectabit alios ex comparatione præsens forma rerum. Sic forsitan illis ex adspectu fœdo terror & initium pœnitentiæ; his virtutis amor, & propositi tenax constantia. Iam primùm

mùm omnium illud constat, quales animorum habitus essent barbaris, talia studia moresq. Mediolanensem in populum inuectos fuisse. Nulla religio, nulla fides, nihil sinceri, vel sancti, nullus Dei metus inter truces ac efferatos. Etiam ea, quæ gentium vltimas ac deterrimas, aliquo tenent vinculo, connubium & proles, deserta & neglecta primò, deinde promiscua & incerta. Velut in aliena vrbe raptores & sacrilegi, velut in sua immunes, & impuniti. Porrò strages illa sacrarum ædium, de qua memorauimùs, ruinam secum diuini cultus trahebat. Non mysteria, quæ sunt propitiando Numini, animisue curandis, non psallendi consuetudo, non rituum, & cæremoniarum disciplina superstes erat. Ipsum, vt verbo expediam obliuioni tradiderant Deum, neq. descerneres ab Italo, & Christiano Gothum & barbarum, nisi quòd, nostris, maior in omne scelus audacia, & veluti peccandi certamen inerat; alteris natiua quodammodo & fessa torpebat improbitas & libido. Et ita nimirum ferè euenit, vt è vinculis emissa fera maiore feratur impetu, atq. sæuiat atrocius, quàm quibus euagatio libera, & inueterata ferociam imminuit; sic nostri barbaris erant nequiores. Rursus Clericorum licentia magis, adhuc effrænis, vt, quantùm recenteis fessis anteibant in scelere ac turpitudine, tantùm sacri popularibus anteirent. Votiuum, & obligatum castimoniæ corporis habitum, vulgari & promiscua veste mutauerant; simul impudicos assumpserant spiritus, nec ex Ecclesiastica puritate quicquam retinebant. Domi alebant mulierculas, neq. horror aliquibus vltima barbariçe libidinis experiri. Possem memorare, quæ flagita, quibus locis

per

per huiusmodi homines patrata vetustissimi scriptores procedere, nisi ea res, tamquam mihi legentibusq. violatura oculos animumq. scribendi tædium adferret. Igitur in magna rerum hominumq. colluuione, secutum extremum malorum est, deprauatio rectę in Deum fidei, & prauus de tota Diuinitate sensus. Neq. solito tantùm humanis ingenijs more erant amenteis & irreligiosi, sed addiderant impietati formam & ordinem, tamquam pro vero & recto niterentur. Summa erat eadem ferè, quæ Nestorianæ prauitatis de duplici natura Christi, quam, & in vnam Hipostasin coaluisse negabant, & alijs præterea probris insectabantur. Nestorium secutus Euthyches abolitam paullo antea sectam renouauerat sua dendi mirus, neq. facilis refelli. Quia non fermè plus alibi turbarum & malorum, exciuit ea secta quàm Mediolani, & quoniam ei conuellendæ ac excindendæ tùm Eusebius ipse, tùm alij nominis Ambrosiani, sapientia & autoritate principes adlaborauerunt; ideò faciendum putamus, vt eius initia finemq. sectæ, quibus actionibus, concilijs, euentis miraculis, constrata sit, ac deleta niscenteis aliena nostris explicemus. Euthyches Constantinopoli Monachorum familiæ Præfectus conuellendi Nestorij præcipuus author fuerat, neque penes alium magis fuerat actionis eius gloria decusue. Is homo, siue superbia elatus, quòd sua profligasset authoritate & doctrina tantum illud Ecclesiæ Catholicæ malũ, siue natura & ingenio auidus honoris, & rerum aliarum, quarum illecebris & cupine tentãtur eorum animi queis placita primò claustra postremò displicent; postquam minora esse præmia, quàm tantæ rei meritum fuerat, ipse

secum

secum reputauit: praua rectis, turbida quietis antehabuit, & quæ salutariter damnauerat, restituere ac reuocare per amentiam, & furorem conatur. Itaq. dogma Nestorianum alijs insuper auctum erroribus ac mendacijs, non intra priuatos modo parietes, & septa Monasterij, sed tota passim vrbe Byzantio, inde porrò gradum in vlteriora facturus, dissipat ac spargit. Eusebius quidam erat Episcopus Basileę Catholicę veritatis ea tempestate propugnator acerrimus, & haud minore constantia & robore, pro vero & recto, quàm alter ille in absurda, & falsa impotens & præfractus foret. Is cognito, & audito, quod Euthyches mala repęte mutatus ambitione suscepisset, quæ verba daret in vulgus, & quàm graue periculū ab illius hominis insania Catholicis immineret rebus; haud distulit, quin monere & castigare clementer ipsum aggrederetur. Sed primo, alteroq. ac etiam tertio congressu reiectus & spretus, tanquam adferret ipse inania, & fabulosa, descendit ad remedium extremum, & Constantinopolitano Patriarchæ (Flauianus erat) quid moliatur Euthyches, exponit, addita graui cohortatione nascentem vti flammam, & in publicam perniciem itura mendacia, minis aut pœnis maturè coerceret. Inciderat per id forte tempus, vt Constantinopoli Prouinciale Concilium haberetur, opportuna res Euthycheti accersendo & interrogando. Ita Patres hominem in iudicium vocant. Ille, primò contumax abnuebat quicquam in se iuris esse Concilio, & audacissime recusabat ire; tandem vbi sæpius instabant, crebriq. viatores mittebantur, processit latera cinctus armatis, & ore superbissimo, quid se vellent, interrogauit. Indigna res omnibus visa; nec

mora, quin deuotus diris & execratione cælesti deijceretur simul eo dignitatis gradu, quem obtinebat. Scribit inde Fabianus ad Pontificem maximum de tota re sicuti gesta esset, vecordiam Euthychetis, Concilij necessitatem extremam demonstrat. Euthyches ipse quoq. pro se ipso litteras ad eundem audet. Rescribit ad vtrosq. Leo sapientia & lenitate, quę propria Pontificis illius fuit, extantq. litteræ. Chrisaphius erat ex Imperatoris aula Catholicis infensus, & pro pessimo illo Euthychete præceps in omnia, queis renascentem foueret sectam; gratiam suam omnem, omneis opes, & diuturnæ cum Principe familiaritatis obsequia pretiumq. seruitutis illuc intendebat. Cum eo Chrisaphio agit Euthyches, vti Principi Theodosio cogendi pro se Concilij sit author, & vt ei Concilio Theodosius quidam Episcopus Cæsareæ, præses & moderator imponatur, atq. diuersis è terris certi nominatim Episcopi sectæ fautores euocentur. Id facilè impetratum, &, siue non intelligeret latentes dolos Cæsar, siue gnarus esset, ac faueret Euthycheti; exoratus ab ipso Pontifex maximus, & antistitem Concilij Theodosium Episcopum declarauit, & alia, quæ peterentur, concessit, seuere tamen præcipiens vti dogma væsanum eiuraret Euthyches, atq. totam de Christi diuinitate & humanitate sententiam, quid credi sanctum fasue esset, quid rectæ fidei aduersaretur, exponens. Is conuentus Ephesum indictus, & patres vndiq. congregabantur tum rectè sentientes, & incorrupti, tùm perditi & scelerati. Non latebat Fabianum quanta sub nomine Concilij ruina catholicæ religionis pararetur ac strueretur, neq. Concilium illud, sed conuenticulum, & quandam hæreticæ prauitatis

tatis conſpirationem fore. Sed extrema neceſſitas inſtabat, monituſq. Pontifex de to fraude ac iniquitate, iubebat vtiq. celebrari concilium, & ſubiri fortibus Catholicorum animis, quicquid illud improbi certaminis immineret. Eæ ſcilicet alteræ literæ fuerant allatæ, ſtatimq. deſtinatam in ſedem Epheſum itur ab æquis & iniquis. Centum triginta duo pari dignitate, diſcordes animis conuenere, nec Theodoſius, vti petitum fuerat, ſed capitalior alter Dioſcorus, ſedit arbiter, princepsq. Concilio. Qualem rerum exitum præuiderant viri ſapienteis, talis eſt conſecutus, aliaq. porrò turbulentiora & infeſtiora ſucceſſere, quàm opinari quiſquam potuiſſet. Benigne reus Euthyches auditus, Euſebius accuſator ſpretus ac reiectus, aures clauſæ Pontificijs litteris, damnatus Flauianus cum cætera Catholicorum cohorte, illi alteri, ſani, & optimi, & veritatis auctores appellati. Hæc ipſa veluti facta clementius eſſent quàm pro animorum rabie ac furore, ingreſſi conclaue turbulentum atq. ſacrilegum armati gladios intentauere Catholicis, & niſi ſententiam ſua firmarent authoritate, vim extremam interminabantur. Valuit apud quoſdam exitij præſentis horror, intrepidi alij, & conſtantes abnuerunt. His irrogatum exſulium, abrogatæ dignitates, alijq. ſuffecti in ipſorum loca & Eccleſias ab Dioſcoro. E pontificijs legatis Hilarius fuga ſalutem petijt, relequi duo prope in vinculis detenti; Flauianus ipſe verberatus ad necem poſt aliquot inde dies expirauit. Epheſini Concilij pro Euthychete habiti exitus hic fuit. At Leo dolore anxius, infenſus ira, miſericordia in rebelles, in poſterum metu, ne fauore principis gliſceret porrò malum,

atq. inualescceret ita, vt remedia sera & inualida forent, inter alia tentamenta reprimendæ pesti, Romæ concilium habuit, quo damnatis Ephesinis decretis, restituebat in suam vnumquemq. sedem, & impurum illum Euthychetem, cum sua manu deuouebat orco. Verùm Dioscorus eò processit adhuc furoris & insaniæ, ipsum vt Pontificem maximum, & vicariam illam Numinis maiestatem, quæ arbitra rerum est, & vni subiecta Deo, se se diceret arcere sacris & Ecclesiæ communione. Adeò deiecta mens è potestate neq. quid diceret, neque quid faceret, pensi quicquam habebat. Pulcheria Theodosij soror erat femina spiritus diuini, contra omnia tentamenta & petitiones amplexa virginale decus, præsidium Ecclesiasticæ rei, & eadem perita regnandi artiũ, queis, & Theodosium fratrem, & imperij vniuersi statum prospere aliquandiu ac feliciter, & summa cum omnium approbatione fuerat moderata. Verùm vbi corruptus ab Eudoxia coniuge consiliarijsq. Theodosius abierat in præceps, & salutaribus monitis nullus iam in perdita domo reliquus erat locus, plena doloris ac mœstitiæ secessserat in auia loca, & opportuna meditationi. Ibi virgo cælestem agebat vitam, & paternæ domus excidium ex longiquo miserabatur potius, quàm vti coram spectaret. Portenta conuentus Ephesini quietem & secessum interpellauere. Repetit aulam, & ingressa non sine magno perditorum hominum motu ac trepidatione, quonam processerit, quid patiatur interrogat fratrem. Ille causatus errorem & importunitatem, & imperij necessitates, aliaq. sorori leniendæ ac placandæ, statim erat in potestate, statimq. rescinder aecta, delere sectam, placare

Ponti-

Pontificem maximum auebat. Hæretici quoq. Virginis animum exhorruere, & subeunte mentes pœnitentia, sese in obsequia promptos offerebant. Tunc Leo componendis inspiciendisq. rebus, & accipiẽdis in fidem Episcopis, graues viros in Orientem, ad Pulcheriam atquè Theodosium legat. Hi fuere, Abundius, Asterius, Basilius, & Senator, magna nomina, &, aut iam inter Ecclesiæ Principes, aut mox futuri. Senator adhuc intra priuatum modum agebat, Ciuitate Mediolanensis, septalius gente; & iam inde à primis annis, instinctu leni ac placido, sacra & sacros affectatus. Fecerat sapientiæ fama, promptum ingenium, & apta illa regum ingenijs lenitas ac mansuetudo, simul peritia consuetudinis aulicæ, tribus Episcopis, quartus vt priuatus adiungeretur. Atq. veluti rudimentum hoc fuit illius virtutis & sanctimonię, qua postea Mediolanensem Ecclesiam administrauit, nulla laude cuiquam incliti nominis Pontificum secundus. Verùm decora Senatoris & Pontificatum memorandi locus erit. Nunc ad legationem ipsam reuertamur. Profecti Byzantium Abundius, Asterius, Basilius, & Senator, nõ secus atq. de cælo missi homines accipiuntur. Quippe Theodosius, cùm & sacra legationis & Ecclesiam, & Pontificem, & Deum, Euthychetis fauore violasset, nihil pacati exspectabat ad vrbe Roma, & ab illa potestate, quæ suam & Numinis ipsius vlciscì vicem deberet. Tantò magis, insperato legatorum aduentu est lætatus. At Pulcheria, quò grauius & dolẽter magis infestos illos fraternæ culpæ casus tulerat, eò maiore cum iucunditate cælestis & humanæ veniæ nuntios accepit. Ipsi demum extrema meriti Pontifices relictum pœnitentiæ suæ locum

inter

inter sese gratulabantur, & legatos veluti pignora suæ salutis adspiciebant: Postquam de rerum statu, ac de componenda religione sunt collocuti; Theodosius nihil omisit, quo præteriti temporis damna sarciret pristinæq. gratiæ locum mereretur. Tunc malorum omnium originem Crisaphium puniuit capite, tunc stimulatricem Eudoxiam ab se procul ablegauit. Flauianiquoq. cineres, & reliquias summa populorum gratulatione, restituit in Ecclesiæ Constantinopolitanæ sinum, & Pulcheriã ipsam cuius catholica studia fuerat pertæsus, summæ rerum præfecit. Cætera pari animo deinceps erat executurus, cùm pijs conatibus interuenit mors, & ingemuere legati. Pulcheria deinde regnat, assumpto in societatem rerum & curarum Marciano, qui procerum Imperij ea tempestate clarissimus habebatur. Matrimonij cæremonia tantùm & nomen fuit, cæteris abstinebant ex antecondicto. Is Marcianus cum vxore Pulcheria, tertio die quàm occeperat imperiũ, Euthychetem & assecias damnauit; profugos ac extorres Episcopos reuocauit in sua quemq. munera & sedem. Et quò plus in posterum auctoritatis haberet ea restitutio damnatioq. minusue foret opportuna sermonibus atq. consilijs eorum, qui nouare aliquid cuperent, ipsa in vrbe Byzantio legati concilium habuere, quo Cæsaris, & sua consentientia decreta publica firmarunt auctoritate ac decreto. Simul veniam dedêre lapsis, qui agnoscentes errorem ac scelus, precibus infimis vt in Ecclesiæ Catholicę gratiam reciperentur postulabant. Per hunc modum, Leonis auspicijs, legatorum opera & studio compositis ad Orientẽ rebus redijt Ecclesia suam in pacem & quietem, Senatorisq. no-

stri spectata inter ea negotia virtus & fortitudo, simul lenitas & mansuetudo, vel maxime nobile nomen Ecclesiæ Mediolanensis apud eas gentes fecit. Redîre inde legati Romam, & Pontifici maximo legationem ordine renuntiauerunt. Ille dicitur sustuliſſe manus, & precatus esse, vt, quoniam turbulenta tempora, & seditiosos homines omne semper æuum ferret, atq. necesse esset, rem Ecclesiasticam tentari & exerceri calamitatibus eiusmodi, forent in subsidium & opem prompta robora talium virorum, quales ipse tunc habuisset. Consultat inde cum legatis ipsis quæ vrbes ac prouinciæ præcipuo damno luem accepissent Euthychianam, & quas ad remedium & salutem peti primas omnium oporteret. Vrbs Mediolanū prior ac potior est visa, tùm diffusę pestis contagione, tùm in cæteras vrbes exemplo. Sanandam esse publico conuentu, & vrbis eius Antistitem Eusebium admonēdum esse, prouinciales Episcopos vti conuocet, ac pro sua sapiētia & virtute rem totā ex sequatur decreuere. Cæteris apud sē in alia negotia detentis, Abundiū & Senatorem Leo Mediolanum ad Eusebium mittit. Venêre cum Pontificijs litteris & mandatis, & confestim ab Eusebio conuentus Episcopis indicitur. Is conuentus habitus est anno quinquagesimo primo supra quadringentesimum, & summa decretorum fuit; Confirmari decreta Byzantini concilij, eaq. rata & sancta esse. Interfuere concilio Mediolanensi magni nominis Pontifices, in sanctorum postea numerum relati, & clari litterarum gloria, simul ipse Senator interfuit, nondum quidem Episcopus; cæterùm dignatione pari, vel quia legatus erat, vel quia publica exspectatio Pontificem eum destinabat.

nabat. Cæterorum nomina in actis extant hoc ordine: Eusebius Episcopus Mediolani. Fauentius Rhegij. Maioranus Placentiæ. Ciprianus Brixellarum. Quintinus Derthonæ. Florens pro Eulogio Eporædię. Gratus pro Eustatio Augustæ. Ciriacus Laudensis Asimon Abundij frater Coirensis. Paschasius Genuensis. Pastor Hastæ. Simplicius Nouariæ. Ioannes Cremonæ. Octauianus Brixiæ. Iustinus Vercellarum. Quintinus Albigauni. Præstantius Bergomi. Consedêre omneis, non vt cuiq. dignitas sed ut quisq. vetustior in Pontificatus munere. Id in Aquileiensi quoq. Concilio sub Ambrosio seruatũ fuerat. Eusebius dimisso conuentu, datoq. patribus negotio, vt ad tollenda Euthychetis mendacia pro se quisq. intẽderẽt animũ & curas, pari solicitudine ipse in Mediolanensẽ populum excubauit. Dedit quoq. litteras ad Leonem de tota re & negotio tollens laudibus Abundium & Senatorem capita rerum, & ornamenta nominis Catholici. Et Leo quidem ac Eusebius, Romana & Ambrosiana res, ad Orientem Occidentemq. solem Ecclesia sese in hunc modum habebant alta post ærumnosos labores quiete. Mox Attila sese superfudit Christiani nominis horror, in sua dextera, suoq. capite veluti gerens vltrices Numinis iras; vulgò, qui tunc erant, quiue post secuti, Dei flagellum appellauere. Rex Hunnorum erat, ingenio ferox & sanguinis ac cædis auidus. Animo fastus barbari moris inerat, procerus corpore, vultu minax ac toruus, euentibus quoq. bellorum et rerum cursu par famæ, qua delendam ad Italiam immissus esse diuinitus diceretur. Septuaginta millia dicitur in sarmis habuisse, Marcomannos, Sueuos, Quados, Erulo, Tulingios & Rugios igno-

ta ferè gentium nomina, et tanto magis celebrata feritate. Monstrum horribile ingens quà sua, quà gentium armatarum fama, cùm Gallicas immitti victoria peragrasset vrbes, Italiam florem vrbis appetebat infestus, cùm ferrum et dextera, qua perimeretur, fuit. Ita nos eripimur cladi. Mediolani aliquandiu sedisse Attilam ferunt; ibi, cùm pictam fortè Cæsaris imaginem adspexissent; quem, ad pedes abiecti Scythæ venerarentur, offensum ea specie, iussisse repente deleri picturam eiusmodi, atq. superbiæ lasciuientis ingenio, pro Cęsare Attilam augusta in sede collocatum, quem longo Cæsares ordine singulatim adirent, onerati saccis humeros, & auri pondera ante solium effundentes, id picturæ commentum durasse donec ipse deleretur, atq. dempto iugo res Italæ barbarum dominatum exsuerẽt. In hæc tempora Chalcedonense conclium incidit, abolendo penitus Euthycheti susceptа res & agitata non sine magno totius Ecclesiæ motu & concursu. Leo author fuit, adiutores & consiliarij, Senator Mediolanensis, & è Cõstantinopolitana legatione reliqui. Eius quoq. conuentus ordinem & exitum, quia ciuis & mox Archiepiscopi nostri consilia & artes interfuêre, memorabo. Marcianus Cæsar præsedit, non vlurpandæ potestati, atq; trahendis in Regiam Ecclesiæ rebus, sed parens, & moderator, & sua disceptaturus authoritate, si fortè aliquid, vt in tanti discriminis negotio, tantaq. sententiarum & hominũ varietate conuenire non posset. Episcopi conuenere sexcenti, & triginta præter magnum numerum aliorum, qui diuerso nomine ac titulo splendidos ordines obtinebant, legati Romani, legati Mediolanenses, aliarumq;

gentium, vt queq. forte Pontificem, aut morbus tardauerat, aut domestica rerum, & gregis tenuerat cura. Noster Eusebius, afflicto per Attilę irruptionem vrbis, & Ecclesię statu, prouiderat pericula, & corruptelas, & grauiora mala, si proficiscerętur; ideò pro se legatos misit. Non traditur certum, sed propè certa est, & iuxtà rem ipsam coniectura, Senatorem fuisse principem eius legationis, quippe cùm, & Cleri Mediolanensis doctrina, sapientiaq. præstantissimus haberetur, & negotium illud vniuersum, totamq. rem Eutychianam ab initio ad finem vsq. pertractatam, & animo comprehensam haberet. Ille legatus ab Roma Constantinopolin, ab Cõstantinopoli Romam, & rursus inde Mediolanum ierat. ille Mediolanensi pariter interfuerat concilio, quodq; instar esse omnium debet, cùm de ipsa concilij Chalcedonis opportunitate aliquãto antea deliberaretur apud Pontificem maximum, affuerat vna cum cæteris legatis ei deliberationi, nouerat Pontificis ipsius de tota re consilia, & voluntatem, quæ rerum via, quos caueri casus oporteret. Ob ea, Mediolanensis Archiepiscopi nomine Senatorem iuisse tàm credimus, quàm si perscriptum extaret, neq. perijsset ea litterarum memoria, quam explere, & reuocare argumentis, & rationibus conamur. Cum hic numerus Episcoporum, tam Gręci generis quã Latini, cumq. Chalcedonẽ hæ legationes conueniissent, vigesimo die deliberata, & consultata, & definita omnia patres habuere. Indutum humana carne Numen, & immistum nostræ mortalitati summum ac æternum illud atq. magni mysterij seriem vniuersam comprehendit Concilij Chalcedonensis formula, Ephesinæ primæ,

mæ, Nicænæ, Mediolanenſiq. formulæ nihil abſimilis ac diuerſa. Fuerant in eo conuentu multi fautores Eutychetis, qui ſeſe antea venditauerant tanquam authores & capita ſectæ, quorum videlicet intererat, ne dogma Eutychianum profalſo, & vitioſo in ora hominum abiret. Hi ſeſe ad reſiſtendum parant. Et quoniam graue Catholicorum iudicium atq. ſententiam contra diſputando infirmare conari furoris eſſet, potiuſq; ipſorum amentiam deſignaret ea res, quàm roborandæ ſectæ momenti quicquam adferret, impudentiſsimo commento aduertunt animos, rumoribuſq. diſsipatis, decreti eleuare authoritatem, ac fidem inſiſtunt. Patres quidem aliter eſſe affectos, atq. aliter de religione ſentire ipſos, cæterùm impulſu Cæſaris feciſſe decretum illud; proinde caueant homines, quibus æterna ſalus curæ, neminis inanibus, neue fallaci decreto in fraudem inducantur. Eutychetem ſemper ipſum in animo habeant, & quam ſemel ab authore ſalutis ac parente ſentẽtiam acceperint, ab ea ſeſe nulla ratione patiantur deduci & auelli. Hæc inſani homines, & quiſquis lue contactus Eutychiana, hæc priuatim in circulis, hęc publicé concionabandi apud ſecundas aures, & pares animos iactabant. At è Catholicorum numero præcipua ſanctitate vitæ Pontifices, erectis in Deum animis, & plané ſupra mortale faſtigium, poſtquam ea, quæ tentarẽtur humanis conſilijs, difficiles, ac prope iam irritos habere conatus animaduertêre, vertunt ad diuinam opẽ, traditurq. inde res euentu pariter, & principio memoranda, de qua ego ſic referam, vt ex veterum monumẽtis accepi. In templo Magnæ ac Beatæ virginis Euphe-

miæ concilium habebatur, cuius, & nominis, & templi maxime erat inclita fama, propterea quòd sacri corporis reliquiæ, quotidie ferme clarescerent miraculis, neq. tanta temeritas cuiquam, vt, aut ambigeret, aut obloqueretur. Igitur sanctissimi Pontificum inter se communicato consilio, tulêre conditionem Euthychianis, vti disceptatrice controuersiæ totius vterentur Euphemia; vtris ea causam adiudicasset, eorum incorrupta, & sincera fides haberetur, pars altera, victi, & fracti in perpetuum obmutescerent. Perculerat ea res Euthychianos, & primò iactare vana & solita dubiæ fidei; nõ adeò promptos in mortalium vota, & certamina cælestes esse, vt etiam in corpora spiritus redeat, & nudi loquantur artus. mortalium certamina dirimerent mortales; commoto quidem & solicitato cælo nihil opus esse. Hæc palam. Cæterùm, vt est omnis malitia suspicax, illa tacita suberat cura, ne, vnde veritas staret, & recta ratio, illuc, miraculum, velut æquus iudex victoriam daret. Res tandem ita conuenit, inter spe plenos optima, & improbæ conscientiæ stimulis agitatos, vt partis vtriusq. placita separatim consignata litteris, virginalibus reliquijs admouerẽtur. Cognosceret Euphemia litem, componeretq.. Sic aperto tumulo, quà nudos digitorum artus absumpta destituerat caro, scriptum vtrumq. collocatur, tamquam ab tradentibus in manum, & rogantibus vt legeret. Inde rursus obsignant tumulum, collocatisq. vigilibus in custodia, vota precesq. instaurant, Catholici pariter & Euthychiani. Erat omnino miseranda rerum facies, ac triste spectaculum, cùm in publico conuentu, diuersi,

pars

pars nefaria & sacrilega peterent à superis, alij fidei, & religioni, & Ecclesiæ laboranti cælestem opem implorarent. Ab ea supplicatione post triduum iterum aperto tumulo, rem visu relatuq. mirandam inuenere. Væcordes hereticorum libelli strati & neglecti iacebant ad pedes inclitę virginis Euphemię; catholicorum schedula velut agglutinata digitis eminebat. Ac cæteris quidem torpebat admiratione vox animusq. nec motæ in miraculum Diuę propinquare quisquam audebat; Nazarius & Anatolius accessêre. Id erat insigne par Episcoporũ, & intentus in cælum vterq. velut è custodia corporis eminebant. Hi, cùm venerabundi adstitissent, rogantes, vti stare contra, & mandata quę referrent accipere fas esset, exporrexit Euphemia manum placido, & leni motu tradiditq. scriptum habentes tabellas. Ea nimirum fuit significatio damnantis falsa comprobantis vera; nec deinde perseueratũ Euthychianis in prædicanda palam, & asserenda vanitate, licet intimis eam sensibus obstinate compressam tenerent. Ita, Catholicæ fidei formula in perpetuum stabilita est: decretum in hanc ferè sententiam Pontifices fecêre. Christo liberatori sincera, & absoluta diuinitas, sincera, & absoluta humanitas fuit. Est vere Deus idem, & verè homo sine aliqua, vel diuisione, vel confusione, duplici in vnã hipostasim coeunte natura. Absq; contagione peccati similis nostri per humanitatem, quemadmodum incorrupta diuinitate idem quod Pater. Hęc de natura liberatoris nostri rata sunto, & fixa, neq; secus pronunciato quisquam, tacitusuè habeto; qui faxit, capitali culpa obstrictus tenetor, damnatumq; caput omneis vitanto.

Hæc

Hæc summa fuit fidei, per quã sanitas intrauit animos; non illa quidem subita & repentina, qualis ex insperato solet, cùm habitus animorum, & rerum forma statim mutantur; sed per latentia malorum decrementa perq. lentas progressiones ad sinceram fidem, cùm authores opinionis praüæ, primò terror iniectus, dein ex terrore, salutaria, & recta consilia paulatim subirent, atq; cum his ipsis reliqua multitudo traduceretur ad salutem.

Sic Mediolanensis Ecclesia est restituta, cępit redire populus in viam, damnataq; tribus deinceps Concilijs nomina, Pelagius, Nestorius, Eutyches cũ suo dogmate procul hinc in perpetuum exulauere.

IOSE-

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL. LIBER SEPTIMVS.

EVSEBIVS Ecclesia liberata constitutaq. religione, dare pudicos mores Vrbi, dare disciplinam conabatur, quæ perturbatione temporum amissa, facile reuocari non poterat, ob externę consuetudinis reliquias manente luxus dulcedine, subeunte animos licentia, cui per tot annos insueuerat Ciuitas, haud vnquam dura satis aduersus delitias, & voluptates natiua gentiũ omnium venena. Sed & otium primò, deinde spatium vitæ defuit Pontifici, quantum is conatus, & ea suscepta cura postularet. Cùm enim defuncto per id tempus Leone, Romanam Ecclesiam Hilarus occepisset, natalemq.

noui

noui Pontificis diem ab Episcopis oporteret celebrari tradito quodam more, vadendum Romam Eusebio cũ cæteris ad illud solenne sacrum fuit ; voluitq; dein Hilarus occasione conuentus eiusmodi, communicare cũ Patribus grauia multa,& controuersa,de quibus consuleretur ex Hispania , & Galia per litteras,& legatos,scilicet,vt ex cõmuni eorũ sententia decerneret,quæ supre ma potuerãt ipsius authoritate decerni.Ita Synodus habita nihil in Ecclesiæ suæ rebus agentẽ aliquãdiu Romæ tenuit Eusebium , eaq; Pontificis peregrinatione desolati Mediolanenses in illo animorum habitu perseuerauere, donec rediret.Reuersus Epiphanium Ticinensem initiat Põtificatu,repetit incepta,nec diu supstes fuit . Eusebio defuncto Noua clades Mediolanensẽ Ecclesiã adflixit,superiorum temporum cladibus pæne par , vtiq; si furorem hostium , rerumq; motus ęstimes , cęterùm spatio temporis minor .Amali, fera gens, quos prędæ spes , & solita barbaris mobilitas conciuerat , parta iam pace liberam,& solutam Italiam inuasere duce Vindemiro, cuistudium desæuire per lasciuiam in sacra , & ex clericorum iniurijs atque dehonestamentis dira voluptas erat . Ita quicquid ab Eusebio prouisum atque constitutum , id omne vanum atque irritum fuit. Inuoluit ea temporum caligo Geruntium Eusebij suceessorẽ, vt cùm nihil ab Episcopo per ea mala posset fieri , ne facta quidem extent . Et prosequitur eum memoria, tanquam coactum , cùm inter cupientes , & minores ipse suffecturus abnueret . Eo sedente,Ricimer , qui Anthemij Cæsaris filiam habebat in matrimonio,Mediolanum venit, afflictæ suę fortunę misericordiam ibi & vitę perfugium

fugium quærens. Mouerat is forte ſuſpiciorem Socero, quaſi regijs nuptijs elatus immineret Imperio, iamq. teſtibus, & indicijs arguebatur. Inde ſcilicet fuga, & exſulium, ac niſi principis iræ ſpatium dediſſet, petebatur ad necem. Mediolani non latebras modò, & faciles ad tegendum animos, ſed periculi quoq. deprecatorem, & authorem ſalutis inuenit. Epiphanius fuit, quē ab Euſebio paulò antea conſecratum memoraui, magna in vulgus gratia, & magno nomine, tamquam non ſanctitate vitæ potiorem quempiam, tractandiſue regū ingenijs aptiorem illa ætas haberet. Is profugi Ricimeris caſum inſita lenitate miſeratus, Romam ad Anthemium proficiſcitur preceſq. defert ipſius exſulis, & ſuas; humano lapſum errore, & anniſurum in poſterū. vt offenſionem illam emendet obſequio ac fide. Nomine Ricimeris hæc, & alia, quæ in memoriam annalium haud peruenere. verſus inde in artes, & delinimenta, quæ ſecum ipſe fuerat meditatus; clementiæ cæleſtis exemplum, & quantò pulchrius ſit ignouiſſe, quàm perdere, ſimul filiæ viduitatem, ac ſolitudinem, & clariſsimę domus excidium, ſi Ricimer perimeretur, memorat. orat ad extremum, ne ſub tutela Mediolanenſis Eccleſię reus violetur. Quippe confugiſſe illuc ſupplicem, & afflictum, & egentem omnium rerum. Daret Ciuitatis fidiſsimæ precibus, & parenti urbis Ambroſio, ne legationem eam adſpernaretur. Abnuebat primò Cæſar, & contra ea, rebellem, atq. contumacem hominis animū, ingenium inſanabile, moxq. redituras artes, & perfida machinamenta iaciebat, Demum vbi preces iterabat Epiphanius, & ſuam quoq. interponebat fidem, victus

est, vt rogari desineret ac negare. Quam Sancte testatus Deum & superos, dare se id Ambrosiani nominis gloriæ, ac Epiphanio deprecatori, Ricimeri salutem & incolumitatem admodum tamen grauate concesit. Parũ postea felix fuit, aut sua lenitas Anthemio, aut deprecatori sua data fides. Receptus in pristinæ gratiæ locum infidus gener anni vix interposito spatio, socero necem machinatur. Nec ipse diuinæ iustitiæ telum vitauit, quadragesimo post scelus die peremptus. Totum hoc de fuga Ricimeris, ac Epiphanij legatione contigit, cùm Eusebio mortuo Geruntius rem Mediolanensem pænè ab inuito susceptam administraret. Geruntius anno sexto sui muneris decesit: in Basilica Diui Simpliciani, est sepultus. Ibi condiderat ipse Marolum, Glicerium, Lazarum, cùm obscuriorem antea tumulum essent nacti. Post Geruntium, cùm in locum ipsius peterent gratiosi pariter & digni, Benignus est antelatus e nobilitate Mediolanensi, gentis Bentiæ, cui tum primùm genti sapientiæ studia, & pacis artes gloriam inuenêre. Antea claruerant armis, ab Iacobo Principe familiæ initio facto, quod vrbis fortuna per grauissima tempora subsidium habuerat. Postea secuti sunt alij auiti decoris æmulatione, vel instinctu suo; sed perdiu neutris ea gloria, quam Iacobus tulerat. Inter Gothica mala pares fuere, multosq. tunc habuit familia, quos veluti regenerasse Iacobus diceretur; adeò bellica virtus, & Martiale robur enituit. Diuersa Benigno morum via, & contraria maiorum institutis. Namq. vt primùm adoleuit, Studiorum causa Romam profectus breui perfecit, vt principibus Vrbis cum admiratione carus acceptusq. esset,

ob

ob litterarum & ingenij gloriam. Sed candor, & innocentia, longe maiorem gloriam, & decus addidêre iueni. Itaq; postquam obitu Gerontij caruerant Pastore Mediolanenses, hic statim est suffectus. Benigno sedente, Barnabæ corpus est inuentum euentu mirifico quem exponemus. Græcia semper auida turbarum fuit, neq. gentium vlla, plura disidia, grauiores tumultus conciuit vtiq. cùm Imperium ibi, & pars rerum staret. Zenone imperante forte vehementius exarsere turbulentis ingenijs homines, Ecclesiæq. principatum, Ciuitates aliæ cùm vindicarent, aliæ tuebantur, ac retinebant. Et fermè ita cadebat, vti pars deterior meliorem vinceret, & qui plus iuris præferebant, ab validis, & iniurijs hominibus opprimerentur. Duces partium, & capita rerum erant, Anthemius, & Petrus, ille Cypri Pontifex, hic Antiochiæ, sanus alter, & incorruptus, & pro Catholica sinceraq. fide; stabat alter ab Arianis, quod genus ex occidentali pulsum Ecclesia, migrauerat in Græciam, & illic in turbarum atq. seditionum regno fractas suas acciasq; vires exercebant. Igitur Arianus (cognomẽto Fullonem appellabant) ardens incredibili studio Sectam vt amplificaret, atq. vt adigeret in ea mendacia, & portenta quamplurimos; trahere Cypriam Ecclesiam in potestatem Antiochenæ, clarisimæq. finibus Insulæ disperses populos facere sui iuris ac dominatus intẽdit. Id si contigisset, facile putabat fore, vti tota primò Cyprus, deinde cæteræ vrbes, ac prouinciæ passim in dogma concederent Arianum, atq. per eam iniuriam Catholicum ipse veluti nomen triumpharet. Erat is præter corruptæ religionis vitium acer homo ac violentus,

facileque disceptando, & agendo perturbare quemlibet poterat. Anthemio contrà mite ingenium, placidissimi mores, & qui mallet decedere suo iure, per lenitatem, & patientiam, quàm certare temeritate, pugnare verbis, & obturbare turbanti. Accidit aliquando, Constantinopolim vti citaretur, ad dicendam causam tamquam arbitrio, & auctoritate Zenonis principis finienda, & dijudicanda lis foret. Tunc viro tantus iniectus est terror, tantæq. difficultates obortę reputanti tenuitatem suam, & vim aduersariorum, vt neq. proficiscendi viam explicare posset, neq. manendi rationem inueniret. Si cunctaretur ire, prædamnare semet, atq. vltro cedere possessione videretur; eunti, Fullonis violentia, & iniqua per eam, atq. infida omnia erant in periculo, ac metu. Prorsus inerat animo cura, & mœror; tædio præsentium instantiumq. malorum angebatur. Tunc ei, silentio noctis intempestę lęta species oblata; Pontifex lumine beatissimo circumfusus, & sacrificali decôrus habitu, cuius verba in hunc modum fuere. Ne vim timueris inimicã Anthemi, neue desponderis animũ; ire te, ac redire victorem oportet. Hæc locutus abijt sublimis. Inde cura maior Anthemio, quodque leuandæ fuerat solicitudini, id ipsum onerabat mœrorem; insidiosa spectra, Dæmonum fallacias anxius reputabat. Vereri simplex animus, ne scilicet ignominia, & exitium portenderetur hoc viso, idque ex contrario funestum, atq; calamitosum interpretari. Rursus ambigere, ne si cælestis, atq; diuinitus immissa species foret, cunctando, & diffidendo, Numen offenderet, atq. quoniam sperare

lęta

læta neſciret, aduerſa mereretur. Ita ſuſpicione fluctuatus ancipiti vertit eò, vt ſi repetitis vicibus iterum atquè tertiò, ſpecies eadem obuerſaretur, cõquieſceret animo & victoriæ certus glorioſum pro Eccleſiæ ſuæ dignitate certamen capeſſeret. Nuncupat vota preces inſtaurat, & vt lectulo fortè decumbebat reclinis, connixus in genua ſic tacitus infit. Deus optimè maxime; ſi fas eſt Eccleſiam hanc, cui præſum, iniurijs, & calumniæ ſuperſtitẽ eſſe, vt viſum illud, quod modò mihi eſt oblatum, in tertiam, vſq. vicem remittatur. Tunc ego tuam præſentem opem rebus adeſſe noſtris credam. Inde veluti ſenſiſſet auditas preces, nuntiam futuri viſionem expectabat, quę fraudem aperiret, aut adfirmaret vera ſeram venire nocum ratus. Cùm inſecutum diem procul ab hominum cætu meditabundus exegiſſet, vbi tenebræ, & hora ſtata quietis adfuit, dat ſe ſe de more ſopori, quẽ, vti par eſt credere, ſuſpenſi ſenſus diuino magis immiſſu, quàm naturalem in modum excepere. Sopitum Anthemium imago eadem pepulit; Sed verba placidæ nonnihil ſeueritatis habuere. Quin crederet ſemel dicta, & ad firmata, quin exuta triſtitia paratum ad certamen accingeretur; Ab ea quiete minus iam, & minus dubitabat anthiſtes Anthemius; tertias tamen velut ex condicto vices expectabat, vltimoſq. de cœlo monitus opperiebatur. Neq. expectationem euentus fefellit. Pari noctis articulo par forma circumfulſit; hæc dicta velut ab increpante. Abrumperet moras iam tandem incredulitatemque panderet ſinum cœleſti beneficio, neque diuina ſigna vltrá iam improba ſuſpicione violaret. Is dubitandi finis Anthemio, conceptaque repente

pente fiducia venerabundus rogat adstantem, vt augustum suum edere nomen, seq. præbere adgnoscendum velit. Ad ea cælestis anima, se Christi discipulum esse Barnabam nomine, expeditionis Euangelicæ comitem Paulo, & conuersioni gentium vna cum eo sepositum ac destinatum. Quòd si diffideret adhuc, & memorari vana suspicaretur, certam hanc acciperet, experimentoq; facilem notam. Esse locum distantem ab vrbe Salamina, stadia in occidentem quinque, qui locus ob crebra miracula, bonæ valetudinis appelletur. iret illuc, & quà siliqua patulis diffusa ramis latè campum opacaret, ibi moliretur humum; arcam, & humanum in ea corpus inuenturum vna cum scripto Codice. Eam suam ipsius esse mortalitatem, & Euangelicam simul historiam, quam ab Diuo Matthæo dictatam sua ipse descripserit manu, hæc, & visioni fidem, & causæ firmamentum allatura. Nam, cùm ab aduersarijs, & ab infestissimo præsertim Fullone petatur hoc super omnia telo, quòd auctoritas Apostolica sit Antiochiæ, quæ res primi loci dignitatem contineat, posse ipsum id retorquere, & eodem nomine ac obtentu vindicare quem illi turbide ac tumultuose principatum vsurpent. Sub hæc dicta, desijt Barnabas apparere; simul Anthemius euigilauit, Deumq. pie est veneratus. At statim vt diluxit, vocato Clero, & populo, qui patiebatur admodum ægre circumueniri ac opprimi præcipua sanctitate Pontificem, & Ecclesiam, quæ nulli tota Græcia secunda esset, quæ viderit, quæq. audierit, refert. Stat sententia sequi nocturnæ imaginis indicium, & quidnam illud rei sit, experiri. Composito mox agmine, suis quiq. ordines insignibus velati non sine cru

cis

cis vexillo supplicantes in monstratam agri partem procedunt pleni bona spe, pleni pio quodam horrore. Postquam eò est peruentum, effusus in preces Anthemius, & cætera in illius exemplum nixa genibus multitudo, diuinam pacem, & vti sacrum solum aperire liceat, exposcunt. Glebæ statim euolutæ rastellis nudauere lapideũ septum, quo disiecto, loculus apparuit hominis diuini mortaleis exsuuias amplexus. Indicio fuit odor fragrans, & Euangelio reperto, congruenteis ad ipsius Barnabæ prędictionem notę. Postquam Apostolici artus emicuere, conglobant sese illuc omneis, & cęleste pignus vsurpare pro se quisq. oculis auet; reuerentia contactum, & statim adpositi custodes arcebant. Vbi, contemplandi, & adorandi, non satietas quidem, sed modus est factus; plumbeis laminis confibulatur, & obsignatur arca, & quæsitæ religionis viri ea in statione collocãtur, excubias illic agere, atq. alternare choros iussi, donec sua cæremonia loco propriusq. cultus expediretur. Interea cum Petto Fullone congredi parat Anthemius, & præcepta victoriæ spe Constantinopolim impauidus proficiscitur. Conuenerant illuc ex vniuersa Græcia sapientissimi Patrum, queis arbitrium eius controuersię delegauerat Imperator, & cognitionem vna res morabatur, quòd nondum adesset Anthemius, nec illo absente ritè decidi posse causam putabant. Postquam adfuit, nuntiatur Imperatori, & ille; cognoscerent igitur, & auditis ac pensatis vtrinq. rationibus statuerent decôra ipsis, ad Ecclesiæ tranquillitatem opportuna. Primò nihil suspicabantur minus, quàm id quod authoritate miraculi, & ipsius sententia Numinis futurum erat, Anthemiũq.

dam-

damnantes tacitis animorum sensibus, Fulloni causam adiudicabant. Vt quisq. sana, vel corrupta religione, in hunc, aut in illum pronus, mærebant, aut lætabantur. Quippe spirans impietatem Antiochenus, cæterum obtendens iusta, & in speciem ornata verbis, vnica ratione ac momento, sicut ipsi rebantur, simplicē inermemq; Cyprium erat profligaturus, si Apostolica primordia sibi originemq. ab ipso Apostolorum principe ductam obiecisset. Neq. enim ambiguum ex eo ius in cæteras Ecclesias, quæ tituli, ac nominis eius authoritate nō pollerent. His animis, & hoc modo præiudicata causa itur in concilium. Vt consedêre, dicendiq. potestas est facta reis, plenus confidētiæ Fullo, vana & nullum factura momētum orditur. Regere se decôram Apostolicis initijs Ecclesiam, ideoq, principatum, & imperium in reliquas prouincias vindicare, repetere ius antiquum, ipsos verò patres monere, ne semel vsurpata concedendo, & firmando, dissoluant ea facilitate placita maiorum saluberrimamq. descriptionem inueterati iuris. Hęc, & alia ferociter ab Antiocheno iactata, silentio, vel murmure, quale esse fauentium solet, accipiebantur, cùm vicissim exsurgens Anthemius nocturnæ suæ quietis ordinem, atq. seriem, & successum vniuersum exponit. Notus fama probibatis erat Anthemius antiquiq. mores illius facile poterant carere suspicione mendacij. Itaq. statim commoti sunt, etiam si quos antea praui sensus, & obstinata studia trahebant in diuersum. Zeno, sicuti dictum est, imperabat apud Orientem varia fortuna catholicæ rei, & prout ab integris, aut corruptis ageretur, fauore pronus, aut infensus odio. Is audita re curiosius inter-

rogat

rogat Anthemium, quæ forma, qui habitus inuenti corporis, quæ facies & positio, & cùm ordine ab Anthemio referrentur omnia, sacriq. corporis argumento decus Apostolicum assereretur Cyprio nomini, haud est cunctatus, quominus Ecclesiam illam esse sui iuris, nec alteri contribuendam pronuntiaret. Idem rogati sententiam Patres adfirmauere. Increpat deinde Fullonem princeps graui conuicio contumacem seditiosum, & furore suo quietem solicitantem alienam; faceſſeret ex conspectu non laturus impune, si quid ex eo die turbarum cõciret, ac nisi Cypriam Ecclesiam sineret esse in tuto ac trãquillo, & in ea libertate, quæ tam præclara testificatione diuinitus esset vindicata. Neq. hic honoris in Anthemiũ, in Fullonem contumeliæ finis principi. Siquidem Apostoli decora, & laudes extollere palam, fortunatum ac beatum dicere, quem ille colloquio, & adspectu suo dignatus fuisset, inclitam Ecclesiam, quæ talem Patronũ, felicem terram, quæ tale pignus haberet, sacrilegos, & conscelerato s, qui cælestia iura, & Apostolico nomine sancitos honores intercipere essent conati. His dictis haud minus honorifica facta, & significationes erga Barnabam pietatis adiecit, deditq. pecuniam Anthemio discedenti, qua locaretur ædes eo ipso in loco regium in morem extruenda, quo reliquiæ Sacri corporis inuentę. De Barnabæ reliquijs hæc retuli non omittenda propter variatam eius rei memoriam, & quia conditor nostri Barnabas poscere hoc officium videbatur. Sic agnitæ, sic inuentę, postea Benigno conceduntur Archiepiscopo Mediolanẽsi, ob inclitam eius viri famam atq. sanctitatẽ, & vti conderentur ac seruarentur in ea vrbe, quæ veluti

soror, & consanguinea Cyprij nominis, cõtra sacrilegos inuidorum conatus firmior atq. tutior esset. Ea sors Benigni rerum, & actionum, omnem superiorum Pontificum æquasse gloriam, & splendorem est visa, neq. alia res ipsius memoratur. Benigno mortuo Senator Septala rem Ambrosianam excepit, clarus vir miraculo litterarum, clarior sanctitate credita, quam ipsam altitudine animi, & singularibus rerum gerendarum adiumentis nobilitauit. Distrahitur hic Septalios inter, & Villanios contentione non leui. Nobis, quamobrem Septalijs eum potius quam Villanis adiudicaremus, proposita hęc fuere. Basilica Euphemiana Mediolani est ea vrbis regione, quam Ludouicus Sfortia suo nomine nobilitatam reliquit. Ibi, & sepulcrum ipse sibi legit Senator, & pecuniæ summam legauit, ex qua pauperibus quotannis fieret benigne, manetq. hodie liberalitas & institutũ, arbitra societate, quæ societas Diui Senatoris appellatur. Duodeni pauperes ab innocentia, & præcipuo squalore delecti donantur singulis vestimentis, antiquæq. sordes eorum repentinis munditijs, ac subito nitore mutantur. Basilicam quoq; ipsam ab ipsomet extructam Senatore tenet fama, quippe cùm ab Chalcedonensi legatione Concilioq. reuersus, ob miraculi magnitudinem de quo memorauimus antea, virginis illius nomen præcipua quadam religione prosequeretur. Iam igitur, cùm Septalia gens, quam alij Septariensem appellauere, late polleret opibus, & authoritate, quà regionis eius hodie noscitantur fines, atq. adeò, pars illa, quæ ab Diui Victoris æde, ad ipsam vsq. cognominem Ludouico Sfortiæ portam excurrit, ipsius nomine gentis appellaretur, haud

haud abhorret à vero, maximeq. consentaneum est, Senatorem, ibi potissimum, & aream templo Virginis illius, & sibi sepulturæ locum elegisse, vbi domus auita, vbi natales, vbi primæ ætatis rudimenta contigissent. Ad cõiecturam eiusmodi quia congruunt inscriptiones, & monumenta familiæ, simul Ecclesiæ consensus, & prope fauor vrbis, Senatorem haud ego veritus fuerim Septalium siue Septarienſem affirmare. Simplicius eum præfecit Ecclesiæ Mediolanensi per varia rerum experimẽta probatũ antea satis, & spectatum. Alij pro Simplicio Gelasium dicunt, euidẽti in historiæ fidem iniuria, tempora, & homines, & res ipsas, & semet implicantes, Nam Gelasius non antea noscitatur inter Ecclesię principes, quã nonagesimo secundo post quadringentesimum anno. Septalius autem ante tertiumdecimum annum Episcopus factus vigiliæ triennium haud excessit. Sed hunc errorem, Pauuinij pudẽdus error ex comparatione leuem facit. Oblitus quippe superiorum Pontificum, Eusebij videlicet, Geruntij & Benigni longissime tempus extendit Senatoris, quæ priorum ætas fuerat, eam in posteriorem hunc vocando & ferendo. Hæc adeò variata sentẽtijs, pugnantia, & diuersa, sunt vtiq. simillima tenebris ac obscuræ nocti, quę de Pontificatu tanti viri, deq. temporis huius rebus, nihil aliud ad nostram ætatem, præter ipsas controuersias, & veluti scriptorum iurgia contentionesq. transmisit. Ingruerant enim rursus barbari, ac sicuti clauo truditur clauus, ita nobis, alij per hos annos ex alijs dominatus incessere, tunc rerum, nunc historiæ clades; nec Mediolanensi tantùm Ecclesiæ, sed orbi passim vniuerso commune malum insana principum

religio, ferox animus, nihil ex ciuili. Gallię distractę Arianos inter, & cultores Idolorum; Hispania Gothos, Africa Genfericum habebat, nobis imperitare cœperat Odoacer, inducta in Italiã Erulorum multitudine, quod genus per septendecim annos hîc regnauit, donec Theodericus inualescceret. Ea videlicet est causa, quamobtẽ obscurum toties æuum, otiosos Episcopos, nuda nomina, res incertas, & in turbarum termino turbas identidem excusemus. Senatori Septalio successit Theodorus Medicæus, quem ex Gelasij familia processisse quidam tradunt. Processit autem potius ab Felice primo, qui cùm hunc populo Mediolanensi Pastorem daret, prętер alia, queis sibi carum, & probatum honestauit, indulsit hoc quoq. tota Diœcesi decumas exigere, in idipsum obnoxia bona ciuiũ habere. Ita Ecclesiæ Mediolanensis angustiæ tũc primùm sunt laxatæ, cœpitq. liberalior cultus ille, quo nunc ea multis alijs antecellit. Nam principio rerum Ecclesiasticarum, inopia prodiuitijs, pro splendore paupertas erat, Apostoliciq. mores egestati honorem faciebant. Viuere in diem, ipsam adspernari vitam, lacerari probris, oppetere ferro, decôra, & augusta pontificum erant. Qui per ea Pontificatum gessisset, is demum excelsus, atq. pręclarus habebatur. Nec sanè postea quisquam opulentia & fastu, tantam gloriam est adeptus, quantam obtinuit ille cætus omnia contemnendo, & nihil habendo. Sed quiæ, rerum hominumq. varietate iam fiebat, vt illę angustię desinerent esse vtiles, & glorioſę, iamq. diuersa priorum tẽporum institutis ętas diuersam Ecclesiæ formã postulabat, exorta est impulsu diuino pia liberalitas Constãtini,

tini; quæ magnas diuitias, magnum splendorem, & Romanæ faceret parenti, & ab ea, velut à capite, in cætera membra parteſq. diffunderet. Tunc ſpeciem pontificiæ maieſtatis, & victu, & cultu ſacrifici minores vſurpare cœperunt. Tunc vnà cum opibus increſcente neceſſitate, nouæ pecuniæ viæ ſunt inuentæ, queis recepta ſemel, & vſurpata ratio dignitatis æquabili tenore continuaretur. Et prouinciarum quidem aliarum alia fuere ſubſidia; Mediolanenſi decumæ ſunt conceſſæ, quas poſtea, vel melior ſecuta fortuna remiſit, vel deterior ætas inficiata eſt. Antea, virtute Pontificum, aut inſectatione, Tyrannorũ claruerat nomen Ambroſianum: Splendorem & opes, & quicquid eſt illud quod nimium inuidioſo nomine diuitias appellamus, neq. agnoſcebat Eccleſiaſtica vita, neq. admirabatur. Semper, aut ſorte maiori humana Pontifex, aut Martyr inuictus, aut horũ exemplis accenſi populares magnarum opum inſtar fuerant; cum Theodoro domum ipſe opes venere. Indulſit præter hanc decumarum facultatem alia quoq. magnifica, & honôra Pontifex Theodoro, quę quidem in tantum exoleuere, vt ne memorari quidem poſsint. Traditio tantum tenuis extat de ordine quodam Equeſtri, quem Epiſcopus hic inſtituerit ex eiuſdem Romani Pontificis authoritate, præſidio nimirum Eccleſiaſticis rebus aut ornamento. Eos equites in ordinem ita traduntſolitos referri. Lecti ciues ab innocentia vitæ, ab litteris quoq. & morum elegantia per graues viros, quibus ea cura, deducebantur ad Epiſcopum, qui de vita, & inſtitutis eorum iam antea priuatim edoctus fuerat. Ibi num vellent diuinam militare militiam, & an leges, in

quas

quas ei forent adscriptio militię, seruare possent, interrogabantur. Vt eorum quisq. velle se, atq. etiam posse respondisset, idoneis traditi magistris, sanctioris vitæ præceptis imbuebantur. Eo rudimento actyrocinio satis probati dabant nomina, eratq. is ordo Ecclesiasticæ rei vel maximum firmamentum. Hæc ipsa nonnulli referunt ad Alionem quendam Angleriæ Comarchum, quē Gelasius, non Felix Italiæ Regem appellauerit, dum vult esse aliquem oppositum Theodorico, qui per Ecclesiæ contumelias Imperiū agitaret. Vtcunq. ea res habeat, originem Alionis, & quæcunq, de ipso traduntur operæ pretium est cognoscere, quia Pontificis muneribus, & omni liberalitate decoratus, Ecclesiæ per ea tempora quasi caput alterum fuit. Angleria nobilis quōdam vrbs in Verbani Lacus littore, nunc est pagus, & antiquę glorię famam, ac vestigia tantum seruat. Ea caput erat vniuersi tractus, quà lacus immani decursu nomen extendit, latiusq. porrò, & longius iura inde populis dabantur. Regimen ac dominatus, & ditio tota, penes inclitam familiam erat, quę Comitum titulo, vim splendoremq. Regum obtinebat. Angleriæ comites clarum hodieq. per annalium monumenta nomen, ipsorumq; priuatim annales extant, principum domorum, & magnæ fortunæ reliquiæ ferè semper, & ex tantis rebus vnica superstes cura. Ac de primordijs quidem ipsius vrbis alij mira, & fabulosa; cæterùm constantior fama est, ab exule Troiano (Anglo nomen perhibent) ædificatam, & quòd ibi stabili certaq. sede finiuisset errorem, primò stationem dictam, postea conditoris ipsius nomen inualuisse. Dominatricis familiæ princeps Maximianus memora-

moratur, à quo tranſmiſſæ per manus, & propagatæ gentis opes nihil mutauere, donec Romanus, Alione proiecto, nouos domui titulos, nouamq. fortunam dedit. Is cùm rem Anglericam æquabiliter, ac iuſte ſicuti fama eſt, adminiſtraret, cùmq. multis experimentis eſſet illius cognita pietas, & fortitudo, fertur mouiſſe Pontificem opinione ſui, vt ſummam ei fidem omnium rerum haberet, ſtatueretq. nuſquam alibi, quàm in huius opibus & imperio firmiora ſubſidia perditis Eccleſiæ rebus haberi poſſe. Contra, Rex Theodoricus, primis actionibus, religionis & iuſtitiæ famam conſecutus, mox adeò in contrarium verterat, vt inter imperij portenta, numeraretur. Mentita ſpecie Catholicus, Arianus animo, Eccleſiæ tunc ſtatum afflictabat; popularis infidus, apertus hoſtis erat, & aſperauerat forte Principem ſacrorum, in humano facto, cum inſignes religione viros conieciſſet in vincula, perimeretq. tabe, nullam ob cauſam, niſi quia rem Eccleſiaſticam defendebant acrius, quàm vt meminiſſe imperitantis viderentur. Ob ea, Romanus Põtifex, parare firmamenta, queis reſiſteret, ac velut ingruenti procellę quærere portum ſibi ſuiſq. Alio Comes Angleriæ eſt ad id potiſsimum viſus. Nam præter inuictum animi robur, erat ea potentia, quæ modico auctu facilè Theodorici ſuſtinere furorem poſſet. Itaq. decoratur nouis honorum vocabulis, firmatur opibus, & authoritate, modis omnibus extollitur, in id faſtigium eaſq. vires, vt quãtũ ab Theodorico periculorum immineret, tãtum in Alione ſubſidij Catholicis rebus eſſet paratũ. Gentile quoq; nomen appellatione, noua mutatur nec iam Angleriæ Comes, ſed Rex, ipſe poſteriq. eius

nun-

nuncupati. Ferebãt tributa vectigales pagi, quos ab ipso Põtifice nominatim editos nihil hîc operæ est recensere, & iurabant in ipsius verba præter stipẽdiarios, aliq; quoq. gẽtes, queis iuuentutem in armis ad subita belli paratam habere in oneris ac tributi erat loco. Iam in Ecclesiam quoq. in sacra & sacros, penetrabat huius Pontificij Regis authoritas & imperium; nec aliam ob causam, quàm quia ipse Ecclesiæ pars foret. Cognoscere de cuiusq. vita, & religione, custodire suspectos, amouere corruptos, & ne quid contagionis perueniret ad integros, excubare, non minor cura ipsi, quàm tuendis finibus, & habendo procul hosti. Tum si qui contraxissent incestas nuptias, dirimere vincula, separare coniuges, si quis ordinis Ecclesiastici per licentiam atq. lasciuiam ageret, deijcere gradibus, & amouere loco ius habebat. Non Mediolanensis Antistes, non prouinciales Episcopi, non quisquis fructuosum in Ecclesia munus obtineret immunis erat ab annuo vectigali, quod Pontifex maximus huic adsignarat. Rursus ille beneficiarium ac vectigalem se se ferebat Ecclesiæ, & acceptum inde Regnum atq. splẽdorem hunc vniuersum tributo vicissim fatebatur. Neq. recusatum ab eo, quominus argumento ditionis Ecclesiasticæ gentile stemma nouo mutaret insigni, & ascita Cruce clauigerum Herculem abdicaret. Alba Crux postea mansit vexillum Anglerico Regi, idq. vadentes ad bella, tùm pugnæ firmamentum tùm victoriæ omen ferebant. Plura de Alione posteriſq. traduntur; nos iudicata & probata consensu meliorum elegimus, Galuanũ, & Corium præcipue auctores secuti, quos profero, statim vt appellentur, si quis fortè tardus erit ad credendum.

Talis

Talis hic Rex igitur Theodori æqualis fuit,& pari fermè cũ eo autoritate, ac iure Mediolanenſem Eccleſiam adminiſtrauit. Neq. ambigam,quin ea Regis cum Epiſcopo ſocietas locum præbuerit eorum errori, qui alterum ab altero non diſtinxere. Tumulus Alionis eſt in Ambroſiana Baſilica cum ſtatuis ac ſigillis ex rudi temporũ illorum magnificentia ,præbetq. tumulo faſtigium marmoreus ſuggeſtus, ex quo, ab Sacerdotibus illius Templi decantari periochas Euangelicas inueterauit. Sed Regem ipſum pleriq. non Alionem , Maximilianum appellauere, varietate, quam demirarer, niſi res vniuerſas horum temporum pudenda pæne ignoratione confuſas viderem. Nanq. & Theodericum , cui reprimendo,cõmiſsus, & obiectus Alio, diuerſa fama religioſum ac mitem tradit,& ſunt, qui totum Alionem ex hiſtoria penitus abdicare non dubitent. Bernardinus Corius autẽ nimium felici ſcriptor authoritate , Datium anteponit Theodoro, neq. Theodorici , ſed Anaſtaſij ſæuitiam refert. Tàm contraria, & pugnantia , noſtra non poſſunt ope componi, turbidum æuum, atq. diſcordem memoriam indicaſſe ſatis fuerit; cæterùm conſenſui plurium vti iam præfati ſumus,attinemur.Sed ſiue fuerit Alio,ſiue Maximianus nomen ei, quem Gelaſius in Theodoricum aut Anaſtaſium armauit, illud certe nõ ambigitur, quin diu reſtiterit barbaro caput Inſubriæ Mediolanum appetenti. Inſuper habemus auctorem, ſubiſſe dedendæ vrbis conſilium Anglerico, poſtquam is non ſuo marte nõ Eccleſiæ viribus arcebat hoſtem. Ita victorem Theodoricum apertis repente portis vrbem intraſſe ſubitaq. voluntatum inclinatione receptum,in D. Michaelis æde

iuxta ędem Ambrosianā capessiuisse sollennia Regni coronāte caput Litta, qui post Medicæum Ecclesiā regebat. Admiratum inde, frequentiam hanc vrbis, pulchritudinemq. & simillima omnia Romanæ maiestati, tum Ecclesiasticos ordines, & cæremonias, & numerum patrum, qui ad solenne illud conuenerant ex prouincia; flexisse veneratione quadam animum suum, & pro odio ac ira caritatem sumpsisse qua stetit vrbs, & creuit. Theodorico regnum tenente, Alione siue Maximiano contra Theodoricum opposito, vt semper idem volueretur orbis, noui sese in Italiam hostes effudere, qui simul veterum malorum memoriam obliterarent, simul recentia perrumperent atq. delerent firmamenta vrbis, & Ecclesiæ. Stupra cædes, rapinæ, & omnia captæ vrbis ludibria vltra solitum inualuere. Mediolanenses finitimiq. præcipue vastati; neq. quicquam vspiam opis, & auxilij, cùm Theodoricus ipse tueri arcem atq. domicilium imperij satis haberet, impar Anglerus, Constantinopolitani procul, Insubria tota nihil firmum aut validum haberet. Rugi fuere, qui Theodorico infensi vrebant nostra belluis quàm hominibus propiores. Sagittæ his arma, victus in promiscuo, villi cultus erant, neq. tegumen aliud capiti, quám setæ in nodos conuolutæ. Sed multitudine ac ferocia, simul pernicitate pedum, & corporis robore potiores erant omni militari arte, ac disciplina. Successerat vt memoraui Theodoro Medicæo Laurentius Litta, cùm ille sexto Pontificatus anno ita decessisset, vt triste sui desiderium relinqueret Ciuitati, & Ecclesiæ, cùmq. in Hippoliti situm æde publica mœstitia sine fine vrgeret querelis, ac lamentis, & flebili comploratione

ratione

ratione tanquam sæuitiæ barbarorum, & furori sese diripiendos reliquisset. Litta solamen animis fuit, nulla re minor, quę ad regendam in tali tempore Ciuitatem pertineret. Hunc, & Epiphanium Ticinensem, capita, & subsidia rerum tunc habuit Italia. Solandis populis, & leuandæ calamitati vterq. momenti tantum faciebant, quantum poterant homines innutriti litteris ac paci cõtra feros & truces, queis pietas & artes bonæ penitus ignorantur, vel etiam sæuitiæ incitamentum habent. Opera tamen & consilio, & omnibus officijs, nulla cupidine vitæ, nullo contumeliarum metu, quæ in tanta rerum perturbatione erant perferendæ, publicam ad salutem quoquo poterant modo fortibus animis incumbebant. Neque domi tantùm ardor studiumq. Pontificum, & cura paterna continebatur; Sed externis quoq. rebus obuia, & parata qualecunq. perfugium fuit Aemilia, & Liguria per id tempus miserrimæ prouinciarũ vndiq. circumuentæ penitus perierant, nisi consilia huc vertissent. Scilicet, hinc populatione Rugorum, hinc Theodorici sæuo premebantur imperio, & cùm omnia tentassent, nullum inueniebant leuamen. Itaq. veniunt primores ad Epiphanium, & expositа calamitatum summa, vti ferat opem flentes petunt. Ille, audita, nec dum dimissa legatione consulit Archiepiscopum Littam, & postquam de tota re sunt collocuti, statuunt communi consilio ferendum auxilium afflictis, neq. pertimescendam irriti conatus ignominiam, in ea re, quam nõ tentasse, ac suscepisse prope summa sit ignominia. Cum eo responso legatos dimittunt; irent, ac benè sperarent; se, quantum duorum hominum consilio,

& ope prouideri posit, adnisuros, vti clarissimæ pro-uinciæ cladibus eripiantur. Theodoricus tunc erat Rauennæ intentus arcendo Romanis finibus hosti, & ex altera parte tanquam in otio vexandis ciuitatibus, quæ venienti olim sibi portas occlusissent. Eo in numero, sicuti dictũ est Æmylia, & Liguria victori sæuo ludibriũ, & præcipua materies infestissimæ crudelitatis erant. Pontifices, Litta, & Epiphanius quanta maxima potuerunt celeritate Rauennã profecti, faciliores, quàm vt apud barbarum aditus inuenêre. Notus vterq. priuatim erat Theodorico; ob ea benigne ac liberaliter admissi. Dicendi partes ac munus, altero concedente, relictum Epiphanio Ticinensi promptum ob ingenium, & quia talibus insueuerat. In seram simulacrum eloquentis, vti tunc erant tempora, viri, quæ dixerit referendo; nam etsi ab Ticinense perorata est causa, Littæ tamen Archiepiscopi nostri prudentia, & consilio temperatam, atq. meditatam orationem credi par fuerit, & simul ille aderat.

» Epiphanij verba in hunc modum fuere. Si, aut cala-
» mitates, & mala, quæ nostra per tot annos ætas videt, essent
» eiusmodi, vt aliud quàm adesse finem appareret; aut tu
» ipse similis esses eorum, qui olim in Italiæ perniciem ve-
» nere: poterat hoc superfederi legationis munere, quo,
» neq. tibi molesti essemus, alijs curis occupato, neq. im-
» mitem fatigaremus. Nunc, cùm, & florentissimæ ciuita-
» tes ad extrema sint deductæ, & multorum casibus cogni-
» ta clementia spem nobis prope certam ostendat, veni-
» mus ad implorandam opem, nequicquam postea roga-
» turi, si nunc inexorabilem experimur. Neq. noster hic
» dolor, nostra causa, sed quod fortasse, quamuis asperum

in-

ingenium, & obfirmatas iras emollire posſit, officium »
est, & caritas, & propria in clade reſpectus ac miſericor- »
dia cladis alienæ. Pro Aemylia, & Liguria, quæ prouin- »
cię, casu magis, & humano errore, quàm ſcelere aut cul- »
pa meritæ præcipuam iram, ſic diripiuntur, vt nihil iam »
habeant reliqui, nobis hæc legatio est ſuſcepta. Ac il- »
lis quidem qui ſpem certam in noſtris precibus habuêre, »
quicquid renuntiaturi tandem ſumus, pro noſtra parte »
erit ſatisfactum, apud cæteras verò gentes, quæna hinc »
fama percrebeſcat, haud ſane mediocriter trepidamus. »
Quò magis decet exorari te Cęſar, & concedere lacrimis »
ac dolori noſtro, ne gentes hæ deletæ per iram nomi- »
ni tuo ſæuitiæ labem adſpergant. Per victorias tuas, & »
per tenorem illum felicitatis, quo te, Princeps, in istā sedē »
euexit Deus, petimus, vt te placabilem præbeas, maliſq; »
prodi memoriam hanc, cùm delere poſſes ſeruare ma- »
luiſſe, quàm cùm poſſes ſeruare, deleuiſſe. Etiam illud co- »
gites, ſi vtrumq. præclarum ſit, & ſeruaſſe nimirum, & »
perdidiſſe, conſeruandi tamen, quæ ſit cum pietate cō- »
iuncta laus, eam regio nomini magis decôram eſſe. Iniu- »
rias vlciſci priuatæ fortunæ est, ac ex contemptu dolorē »
fatentis, magni Reges ignoſcendo, & condonando ma- »
lunt inclareſcere. Neq. tamen his gentibus, ſi quid for- »
tè deliquêre, ſtat impunita temeritas. Quinimmo, ſic in »
eas eſſe animaduerſum arbitramur, vt poſsint in omne »
tempus eſſe documento, nequis in poſterum morari vi- »
ctoriæ tuæ curſum auſit. Quòd ſi rurſus eorum culpa om- »
ne piaculum exſuperat, neq. poteſt contumaciæ par vl- »
la pœna reperiri; ſtet altera in parte indulgentia erga te »
ipſum Numinis, neq. fueris acerrimus vindex in alios, »

quem

„ quem præcipua fouit benignitate Deus, & ad Imperij
„ fastigium perduxit. Quippe etiam cùm Ticinensibus
„ muris ad sideres, vouisti olim, si vrbis eius potirere, be-
„ nigne cum omnibus atque leniter acturum, eiusque
„ voti testem exercitum aduocasti. Argueris igitur,
„ & cælestibus beneficijs, & hominum iudicio, &
„ tua ipsius conscientia. Diuina beneficia sępè retrò in
„ vltrices iras reuoluuntur, & multi secundis rebus elati,
„ cùm aspere in alios, ac duriter agerent, exemplum hu-
„ manorum casuum fuêre. Hęc, & alia in eandem senten-
tiam Epiphanius Laurentio adstante perorauit. Erat
Theodorico necessitate Regni magis, quàm suaptè na-
tura ferox animus, neq. tam ingenio suo, quàm licentia
fortunæ, vel tristi Principum arte sæuiebat in rebelles,
quò facilius cæteri continerentur. Tum initio religio-
sus, posteà contumax, mutabat extrema primis, paula-
timq; cælesti commotus terrore obsequium erga Eccle-
siam, quod olim exuerat, resumebat. Itaq. respondit ea,
quæ cordi essent legatis, & quibus amiciora, ne ipsi qui-
dem optare potuissent. Meritũ vltima, Ligurẽ esse, Æmy
lię quoq; ciuitates, ita se gessisse, vt propè dissolutus vi-
deri possit, atq; regnandi artiũ ignarus, si pergat igno-
scere. Noxiorum impunitate integros quoq. ad audẽdũ
excitari, nec ambigere se, quin adeò turbidis rebus, &
ingenijs, præstet seueritate, ac terrore, quàm indulgentia
regnum administrari. Cæterùm potiorem sibi sacræ
legationis authoritatem, omni, vel animi perturbatio-
ne, vel vtilitate Regni. Irent, ac læta rebellibus renun-
tiarent, leuaturum se prouincias oneribus, cũ eo tamen,
vt paucos quorum in communi tumultu præcipua fue-

rit

rit audacia sibi reseruet in exemplum, eos publicæ pœnæ impleturos vicem. Ferret æquo animo legatus vterq. si cum hac exceptione voti compotes discederent. In hunc modum Epiphanius, & Laurentius alienis malis remedium inuenere, cùm ipsis haud minus afflictæ domi res, cumq. turbida per se Ciuitas barbaro insuper furore diriperetur. Ea legatione peracta Epiphanius quidem apud Theodoricum est detentus perferendis ad alios reges mandatis, Laurentius verò Mediolanum ad suum Pastorale munus redijt. Ibi squalor, ac solitudo, nec vlla forma sanæ Ciuitatis, ingens materia Pontifici caritatis, & patientię. Sed post aliquando Romã, ab Theodorico idem est euocatus Concilij causa, cuius indicendi, & habendi Theodorico necessitatem attulerant crimina obiecta Simmacho Pontifici Maximo. Simmachus natione Sardus deducto in contraria studia, & partes Senatu, Pontifex appellatus fuerat; sed altera factio Laurentium quendam opponebat. Inde seditio, & tumultus in Ecclesia, arma quoq; & cædes parabantur. Theodoricus ex barbaro, & Ariano iam factus Ecclesiæ Catholicæ moderator, arbiterq́; Pontificatus, componendæ rei animum adiecit, euocauitque patres inter quos, Laurentius Mediolanensis, & Petrus Rauennas primum locum tenuêre. Sed gestæ rei gloria penes vnum fuisse Mediolanensem videtur. Id adeo credere licet Ennodio temporum eorum æquali, qui refert in eo negotio, Laurentij fortem animum, & impauidum aduersus pericula, principum minas, contraria studia, maiestatem ipsius, & victos ad extremum eius authoritate calumniatores, & in eandem sententiam alia, quasi torpentibus

cęte-

cæteris vnus ipse pro Symmacho dimicaret. Patres vbi Romam conuenere, primùm omnium interrogari suo nomine iubent Regem; quid negotij sit, quæ causa Concilio. Refert ille reum Symmachum, & accusatores, & cognoscenda crimina; in id euocatos esse ipsos Romam. Laurentio Mediolanensi susceptum erat discrimen interrogandi Regis. Hic accepto responso, maiestate ingenita, cur non igitur, inquit, ab illo sumus euocati, cuius, & agẽda causa, & euocandi summa potestas erat? Senserat Theodoricus offensos animos patrum. Non tamen offensus ipse liberiore oratione, quàm quæ habenda apud Regem videretur, docet, sese quicquid fecerit, ex ipsius authoritate Põtificis fecisse; simul testimonia in idipsum, & litteras profert. Ita conuentus agi cœptus in Basilica Sessoriana, censuitq. statim Laurẽtius, recipiendos esse accusatorum libellos, qd seditionis reprimẽdæ fore principium putaret. Inerant duo, quorum alterum confictum impudenter, alterum inique postulatum, vtrumq; veluti furiosa res est obiecta Concilio. Nam, & quæstionem haberi de seruis in dominum volebant, quod vetitum antiquitus, & scire Regem ea, quæ Symmachus admisisset, mentiebantur. Symmachus tamen ipse progreditur, in illo cõuentu causam dicturus. Fit concursus inimicorum, clamor, arma, lapides, gladij, tantaq; rabies fuit, vt ex Pontificio comitatu caderent pleriq. Pontifex ipse vix euaderet. Hæc veluti prima fuerat procella Concilij. Regente postea ventos & moderante animis Laurentio, multis contentionibus agitata res eò demum est deducta, vt innoxium argui Symmachum vna omnes voce pronunciarent. Quod

nam

nam porro illud fuerit crimen ab aduersaria factione confictum Symmacho dehonestando, ac opprimendo, facilius est nobis quadam assequi coniectura, quàm vllo modo ex ipsius Concilij actis affirmare. Nimirum ea modestissima cautio patribus fuit, vt incommodos de Christi Vicario rumores omni supprimerent ope, quanquam scelus forent alienum, haud ipsius culpa. Ideo, cùm extent reliqua custodita diligenter, & memoria fideli; id modò prætermissum est, cuius noxæ Pontifex argueretur. Cæterùm in ipsius decreto Laurentij, quod sub Concilij finem, ad tuendam Sacerdotum existimationem, & famam, reuersus ille Mediolanum de Concellaneis adhibendis fecit, quædam apparent eiusmodi nefariæ criminationis impressa vestigia. Verba decreti in hanc sententiam fuere. Quamuis magna » spes animum nostrum teneat, eos homines, qui vitatis » illecebris humanarum rerum, vltro sese communis vitę » magistros exhibuere, procul ab futuros ab omni mala » suspicione, locumq. criminandi, malignis hominibus » haud vllum esse relicturos; admonemur tamen pasto- » rali nostra solicitudine & cura, vt omnia quæcunq. ad » eam rem pertinet prouidenda esse nobis, etiam atq. » etiam putemus. Imponit autem hanc præcipue neces- » sitatem triste Romani Pontificis exemplum, qui cùm in » omneis Reip. bene gerendæ partes attentus, vitam » ageret caste ac innocenter, proximo tumultu est im- » proborum scelere pænè circumuentus. Turpe crimen » affinxere Christi Vicario, idq; per suum dedecus & per- » niciem fecerunt etiam humano quodam errore. » Nam fouere flagitia, secretasq. meditari libidines »

» obnoxia rumoribus dicitur solitudo, & multa quæ ibi
» fieri potuere, facta creduntur, tanquam scilicet, aut in-
» clusa penetralibus facinora non pateant cælo, aut cu-
» stos acrior pudicitiæ sit hominum conscientia, quàm
» Numen ipsum. Nos igitur hęc suspicionum incom-
» moda prohibere inposterum cupientes, decernimus
» ex ipsius, et Romani Pontificis authoritate, ne quis, aut
» Sacerdos, aut Leuita, semotam ab alicuius probati viri
» conscientia vitam agat. Ita fiet, vt semper in testium
» conspectu & luce sita vita procul habeat obscuros ru-
» mores & maligna interpretamenta, quæ fere innocen-
» tiam sequuntur. Quod si cuipiam adeo angusta domi
» erit res, vt nõ facile alere contubernalem possit; huic,
» ad inopiæ subsidium mandamus, vt in alienum ipse cõ-
» tubernium transeat pari bono ac fructu. Caueant ve-
» rò, nequam intra sua tecta mulierem admittant propter
» sexus illius pericula promptamq. sermonibus materiẽ,
» & faciles in eo negotio linguas ad obloquendum. Mul-
» ti, sicuti Sanctus pater ait Ambrosius, non dederunt er-
» ro ri locum, & dedere suspicioni. Suspicio autem illa
» pernicies est animarum, quia detrahendi principium
» habet, nec obtectatione grauius venenum. Hæc for-
» ma fuit edicti, ex quo, secuti homines illud cõiectauere,
» quod reticuerat historia, dissimularant Patres & Acta
» Concilij; polluto scilicet ore temerarios homines au-
sos fuisse criminari Pontificem maximum tanquam in
illo fastigio peccasset aliquid naturali desiderio, quo
viri cum feminis peccant; id crimen eamq. suspicionẽ
ortam ex eo, quod secreti sui dulcedine nimium ille
fortasse delectaretur. Negotium sane magni certami-

nis

nis fuit, plenum varietatis, ardens inuidia, summaq. ratione fecere, Laurentius, & Petrus, vt interea dum res agitaretur, ipsius consuetudine Pontificis abstinerent. Cùm enim ipsorũ præsertim æquitati, ac prudentiæ permissũ tantæ rei iudicium esset, cumq. intenti in disceptatores omniũ oculi, scrutarẽtur sagacissime, quanta illis constantia, quàm integer animus, num quæ in reum misericordia, num præiudicati quicquam lateret; ea nimirum in tam suspectis rebus cautio fuit adhibenda, ne cum Symmacho miscerentur vllo colloquio vel congressu. Id ipsum inter pleraq; alia nouandis postea rebus obtentui sumpsere, qui Symmacho infensi decreta Synodi contumaces adspernabantur. Quippe aiebant, damnasse hominem ipsos, & quanquam diuersam in Concilio sententiam dixissent; magis tamen quid intimis animi sensibus iudicassent, esse spectandum, quàm quid consensu reliquorum abducti dedissent tempori, & gratiæ. Inania hæc & falsa. Nam quamuis abstinuere colloquio, cætera tamen Catholicæ communionis officia præstitere laboranti, nec aliorum magis arbitrio, & authoritate dirempta lis, ac euictæ calumniæ, queis homines seditiosi, & malè sani, quietum ingenio, & incorruptum religione Pontificem opprimere conabantur. Extant litteræ Simmachi Pontificis Maximi, adeò erga Laurentium reuerentes, & honoræ, atq. cũ tanta testificatione virtutũ ipsius, vt huic ab illo Pontifice fastigiũ pene submissum esse videatur, vtq. neminẽ ea tempestate pluris fuisse, vel ex eo quilibet existimare possit. Scilicet multa cùm excusatione ieiunitatis suę summus Pontifex Laurentij laudes orditur, queritur hu-

manifsime, quod animo erga ipsum, & pietati lingua nõ supperat; testem intimi sensus inuocat Deum, & cùm verbis amplissimis omnia persequatur omnia tamen relinquere se ait cogitanda, & subijcienda. Nõ virginalis castimoniæ decus, nõ ingenij gloria nõ prudentię laus omissa; externa quoq. memorantur bona tanto ardore, ac spiritu, vt ictum admiratione Laurentij Symmachum possis cognoscere. Domitorem humani sensus, parem nomini, & cinctum victrice lauru caput dicit, quamquã more laudantis, intẽtus tamen penitus vt sentire videatur. Hæc ferme Romanus de Mediolanensi Pontifice liberatore suo. Precipua nobilitas ei nec modicæ opes fuere, & statim vt adolcuit, artes & studia. Natura, & ingenio ferebatur ille quidem ad sacra & religionẽ, sed parentibus ciuilia magis curæ. Parentum authoritate victus flexerat animum suum adolescens, & magistratus capessiuit. Mox arma quoq., & acies, & summa gerendi belli penes eum; sed nihil interea vel licentiæ militaris, vel forensis auaritiæ. Prorsus ad eum modum compositus, vt sufficeret ingenio, quam se cunq, in partem dedisset; cæterùm piæ ac religiosæ mentis indicia semper emicarent. Turbulenta nimium & plena calamitatum hæc tempora; ambitio tamen inualescebat, & sacri honores appetebantur. Itaq. mortuo Theodoro Medicæo, studia competitorum exarsêre. Plures opibus & gratia, quidam doctrina, & vsu, & arte regendarũ animarum vacuam Ecclesiam trahebant; prorsus inter magnos viros, & per merita pares graue certamen erat. Sed quemlibet alium homines destinabant, quàm quem Deus in occulto futurum Episcopum tenebat. Fama de

Lau-

Laurentio iam antea peruenerat Romam, & ferebat ægre Symmachus, quòd pastorale illud ingenium consuetudo siue casus abstuliss et in diuersa. Nunc ipsius recordatio subierat animum, & honorem, de quo alij studijs immodicis contendebant, quieto ac silenti, & alia omnia cogitanti huic mandat; acceptumq. ille sic gessit, vt incertum relinqueret in omnium animis, fortiorne miles, an melior Episcopus habendus esset. Sub eius obitum cœperat Ecclesia Mediolanensis ire felicius ac melius, & ciuitas paullò antea deformis ac turbulenta sese paulatim vrbanos in mores habitumq. componebat. Causa, & initium ex Theodorico, quem secunda pariter, & aduersa docuerant parcere catholicę rei, fouere sinceram fidem, studere quieti ac paci. Igitur, & sacræ ædes refectæ, quas olim ille gratissimo in Arianos munere dirutas æquauerat solo; & Ecclesiastici fructus, quos ipsius interceperant satellites æqua æstimatione compensati. Ea porrò compensatio quò plenior foret, concessa clericis immunitas, & quicquid onerum sustinerent, in laicos est inclinatum; emendandis quoq. moribus, ac sanciendę disciplinę princeps animum adiecit. Hebręorum quisquilię tunc erant in vrbe perfidum genus, queis publica paupertas quæstui, ludibrio sacra, & ritus habebantur. Horum mores & consuetudo vitæ haud multum discrepabant ab ijs institutis, quæ sectam vniuersam tenent hoc tempore, nisi quòd tantò fœdiores erant, quantò plus impunitatis ac licentię conditio temporum dabat. Super omnia, fœnebre malum exitiosum, & capitale fuisse ciuibus perhibetur. Namq. per bella fortunis omnium exhaustis, cùm socia rapinarum

gens

gens omnem ferè quęstum intercepisset, huc eundem erat, siue re quapiam empta, siue presenti pecunia cuipiã opus foret. Et illi, queis, neq. caritas vlla ciuitatis, vt alienæ, neq. metus ex Rege aut lege, infensis aut exoletis, ita commodabant, interposito pignore, vt breui tempore pignus ipsum vsuræ voraces occuparent. Ita inquilini pudendas in opes crescebant; ciuibus ipsis nihil reliquifiebat, præter nudos liberos, & vacuam domum, ac plerunq; in hæc ipsa tabes perueniebat. Siquidem egentissimi mortalium, postquam defecerant cætera, ipsa tecta, ipsosq. liberos apud Iudæum oppignerabant, tetro spectaculo, cùm simplex ætas, & ignara veri, facillime in mores eorum transgrederetur. Iam adolescentuli Mediolanenses Hebraica circumcisura fœdati Messiam exspectabant, arcanisq. toto corpore nexibus obligati superstitionem fatebantur. Propius erat nihil, quàm vt tota ciuitas Hebraicam in vanitatem degeneraret, extorrisq. gens, & suis profuga quondam sedibus, figeret hic domicilium, ac veluti rerum potiretur. Obuiam iuit Theodoricus, Imperij simul, & religionis cura, legemq. de Hebręis tulit, qua croceo galero distingui genus vniuersum iubebat; simul vetiti sunt pignora prętерquam mouentium rerum accipere, & separatæ sedes adsignatę. Sic & malo ciuium, & Iudæorum audacię, finis inuentus. Mox sicula fraus exoritur, & prædia, quæ Mediolanensis Archiepiscopus ea in prouincia possidebat occupantur. Cœperat id Ecclesiæ toti commune malum esse, quo pessimi homines interuertendis Apostolicis opibus atq. per diuersa vocabula rapiendis in priuatas domos, nulli non ætati cognitam artem facitabant,

tabant, atq. ita primęuam ad nuditatem redigebamur. Sacrilegi mortales licentia, & iniuria tanquam ęquo, & iure nitebantur; nec alia tam intima causa Symmacho sextam indicendi Romanam Synodum, quàm vt ei fraudi modum aliquem inueniret. Simul Eustorgius, qui mortuo Litta, Mediolani Episcopus sedebat, petijt ab Rege Theodorico, vt mederetur Ecclesiæ suæ malis, iniuriasq. & furta reprimeret siculorum; iam ad extrema ventum esse, Insubriæq. Metropolim spoliatam opibus, inane nomen ac sine retitulum iacere. Itaq. promptus in remedia Theodoricus, dedit super ea re litteras ad Siciliæ magistratum, quarum sententia fuit huiusmodi. Non placere sibi, vt cuiquam in regno suo fiat iniuria, vtq. fortunas alienas quisquam sibi ad rapinam oportunas putet. Tantò magis, rem Ecclesiasticam, cuius incrementis ac securitate cætera contineantur, sacrosanctam, & inuiolatam esse oportere. Accedere decreta concilij, preces Eustorgij, Pontificis authoritatem, quæ omnia sibi sint incitamento, vt improbæ cupidini ac licentiæ obuiam eat. Proinde operam daret, vt quæ prædia, quosue pagos, immemores diuinarum humanarumque legum homines vsurpassent ea prædia, eosue pagos assereret in pristinam possessionem vacuosq. traderet Archiepiscopo Mediolanensi; Ecclesię patrimonium diuinitus esse constitutum, neq. mortalium vlli contra tendere fas esse. Obtemperatum litteris à Præfecto, prædiaq. sunt recepta. Hæ litteręq. secutaq. litteras in gratiam Eustorgij prædiorum restitutio, satis arguunt eorũ imprudentiam, qui negotium hoc in ipsius Littæ Pontificatum coniecere. Iam enim decesserat Litta, sicuti quidem

dem illo quoque constat argumento, quòd scilicet non interfuit huic sextæ Synodo, qui quartam, & quintam obierat, eamq. coniecturam pater ipse sacræ historię Baronius est secutus. Eustorgius nationę Græcus ex disciplina Ioannis Damasceni, præter cętera seuerę acrigidæ virtutis decora, queis Magistri prę cipue referret sanctimoniam, & pietatem, claruit animi benefici atq. hospitalis laude. Quippe fraudans se victu suo, pauperrimum quenq. sustentare diuidere in plebem egenam vestimenta, & ingenuis hominibus, qui prodigentia maiorum, aut temporum iniuria delapsi essent ad innoxiam egestatem, pecunias, & omnia prioris fortunæ subsidia cultumq. præbere. Itaq. vulgata per gentes Episcopi Mediolanensis liberalitate, veniebant ad illum externi iuuenes, vt quisq. & doctore simul, & necessarijs alimentis indigeret. Florianus inter eos, cùm ex vltima Pannonia Mediolanum ad inclitæ sanctitatis, & munificentiæ Pontificem veniisset, aliarum rerum inops, cæterùm indole prę clara, & animo ad religionem propenso, exceptus ab eo habituq. benigne est, donec ex altrice virtutũ domo, ad Hispalensis Eccle się regimen vocaretur. Patria superstitio huic, & errore gentico cultus inanium Deorum, florem ętatis occuparat. Eustorgius abluit salutaribus aquis, doctumq. cę lestia & Eccle siastica, simul facultate dicendi, & interioribus litteris expolitum, per singulos ordinum gradus ad Diaconatum euexit, statq. hodie inter magna Hispalensium antistitum nomina non magistri minus, quam sua virtute notus Florianus. Post Florianum Augustanus Episcopus venit. Nomen eius vetustate aboleuit, probrum, & ignominia facti tantùm manet,

manet, quo turpem notam meritus fuit vt Episcopatu deijceretur. Hic homo, cum apud Eustorgium aliquãdiu diuersatus esset, eò familiaritatis venit vt adsumeretur in partem curarum, & glisscentibus quotidie negotijs pleraq. per ipsum administrarentur. Ac primò quidem ille liberaliter ac dexterè obeundo officia, pulcherrima specie pessimum animum occultabat, neq. fraudem, & in proditionem erupturas artes facile quispiam intelligeret. Mox vbi auctoritas increuit, & vbi concionando, ad populum, & agendo multa, hoc est assecutus, vt quamuis falsæ rei grauis author haberetur, orditur facinus insanum, vt Eustorgio depulso locum, & sedem ipsius adipisceretur. Igitur adripere ciuium animis, iacere in Eustorgium cõuicia & probra, queis nulla materies ex ipso, sed cæcus animus cupiditate & ambitione, cùm vitia deessent, virtutes ipsas ad crimen arripiebat. Affingens honestis praua, quieti ac tranquillitati secordiæ nomen imponebat, eam obtentui sumptam, quò magis iners ac segne otium velaret. Incessus, accubitus, dies, nox, Ecclesia, domus, oratio quoq. & sacræ conciones, quarum gloria diuinus antistes præcellebat, in suspicionem vocabantur. Ea præcipua seges inuidiæ. Nam quia magni semper animorum motus fiebãt, siue quempiam alloqueretur priuatim, siue de superiore loco verba faceret, & omnem in partem contorquendi populi vim quandam habebat; id esse venesicum, nec ex illius ore sonum humanæ vocis, sed incantamenta, & diras ad aures accedere criminator arguebat. Vt singulorum hominum, ita ciuitatum gentiumq. sunt mores. Prompta credulitas alijs, & auida rumorum natu-

ra, tardiores aliæ, & assensu difficili, nisi iudicium oculorum præcurrat. Mediolani vulgata hæc spreuere. statim omneis, quidam etiam cum indignatione coorti vim parabant. Ac nisi desineret artem Augustanus, haud procul aberat ab exitio, & longe aliud, quàm quod petebat, calumnię prȩmium tulisset. Gnara tamen hæc Eustorgio, isq. statuendo magis in publicum exemplo, quàm vindicandæ priuatim iniurię, ordine mouet hominem; nec ipsius Theodorici preces imperiosæ valuere, cùm reus ad illius authoritatem confugisset. Extant apud Cassiodorum litterę, queis Rex ille, nescio quo spiritu solitus Ecclesiæ sese negotijs immiscere libenter, pristinum dignitatis locum, & pristina iura petit Augustano, tanquam id pertineret ad regni maiestatem, & innocentiæ tutelam. Quippe sub iusto dominatu tuta esse omnia subiectis oportere, neq. principibus virisin capitis, & fortunarum iudicio respicienda esse rumnis inania fallacesq. sermones, & quicquid confingere possit inuidia. Falso proditionis crimine circumuentum Augustanum visum esse sibi; ideo absoluendum eum iudicasse. Vix ob manifesta crimina iustas pœnas effugere publicam offentionem & carere periculo; quanto magis inuidiosum, & ad Imperij statum, anceps atq. lubricum fore, si leuissimam quanq. suspicionem captare dominus rerum insuescat, seq. prȩbeat opportunũ pessimę delatorum arti. Hos homines, qui fuissent ausi creare periculum innoxio, plectere ad cęterorum terrorem sibi consilium fuisse; sed quoniam essent è clericorum numero, sententiam immutasse tamen, ac eius rei iudicium ipsimet Eustorgio putasse relinquendum. Proinde statueret

tueret ipse quod ex Ecclesię dignitate, quod vtile Regno. Hęc ferme Rex Theodoricus ad Eustorgium pro delecto pontificalibus Augustano, quanquam ornata verbis, & in obsequij speciem adsimulata, manifesta tamen iniurię, quia damnatum authoritate Metropolitę proditorem Episcopum absoluerat, eamq. non sui iudicij rem, & actionem temere erat ingressus. Ac id quoq. factum, inter culpas, quæ fecere finem regno, numerauere prudentes viri. Scilicet, huic ex multis bonis atque malis artibus misto Regi, cùm beneficia, & iniurias in Ecclesiam alternaret, ea nimium sæpe redibat voluptas idue latrocinium, quo sese partem faceret Ecclesiasticæ rei, specieque moderantis aliena, suas opes augeret. Sed postquam versa Theodorici domo, res Gothorum vltimo sunt motu cœptæ turbari, nobis quoque miserrime nutauit Ecclesia, bella scilicet inter, & ciuium cædem, & famem vltimum malorum; ac potuere meritò ciuitates æmulæ iactare stetisse vrbem antea, nunc vt miserabile ludibrium foret. Belisarius ex aula Constantinopolitana vir ingentis animi Persicoq. bello famam adeptus, Imperatoris missu venerat in Italiam, arcemq. belli tenens Romam, inde circumferebat arma profligandis Gothis. Id sæui belli principium fuit, constiteratq. Mediolani tanta mole barbarus, quantum nomen, & opulentia erat vrbis. Nam semper, vt quæq. ciuitas, agri fertilitate, publicis priuatisque diuitijs excellit maxime, ita præcipua est ad iniuriam; nec alia magis causa florentissimas quondam vrbium euertit. Sic Gothicæ procella multitudinis, post primos ad Romam conatus, secunda veluti cura & pe-

titione vrbem Mediolanum vastabat. Itaque principes ciuitatis, & quibus consilij plurimum inerat, ex Ecclesia subsidium petunt, siue fluxam sibi prudentiam, & vanam authoritatem rati, siue experti iam saepe alias praesentiam Numinis, & feliciores rerum exitus, quotiescunque periculis vrgentibus illuc ad sacram anchoram confugissent. Post Eustorgium, qui factus Episcopus à Felice Quarto decesserat octauo sui Pontificatus anno, atque in Basilica Laurentiana fuerat sepultus, rexerat has Ecclesiæ vices, atque statum hunc temporum Magnus è Trincheria gente nec vltra triennium. Huic deinde succesferat Datius ob sapientiæ studia, peritiamque casuum, qui versarentur in vita, magnis negotijs aptus. Quippe tradere gesta posteris, humanasque fraudes in monumenta referre, cura & labor illi; accedebant cælestia dona probitatis & candoris, vulgoque sanctos inter Episcopos ferebatur. Hunc obsecrant ciues, vti petitum auxilium eat. Iere ad Belisarium vnà cum Datio primus quisque Mediolanensium, floremque nobilitatis in eam legationem secum Episcopus eduxit. At Belisarius, quanquam diducere plures in partes exercitum, dispersasq. iam nimium vires adhuc dissipare, nota ducum arte prohiberetur; motus tamen est, siue Pontificis verecundia, siue ciuitatis amplitudine ac nomine, vt idoneo subsidio Mediolanenses esse adiuuandos putaret. Auxiliares copiæ concessæ Dacio, ducibus Mundilla, & Fideli, quorum hic, bellica simul & ciuili notus laude ierat vnà cum Dacio; illum alterum

Beli-

Beliſarius è ſua copia popularibus præfecit, teſtem poſtea cuique futurum virtutis, & vti maieſtatem Imperatoriam in eo miles reſpiceret. Hæ copiæ Liguſtico mari tranſmiſſæ per Apennini iuga ad flumen Padum deſcendere; mox eius fluminis alueo ſubuectæ Ticinum, atrocem cum Gothorum gente pugnam committunt. Ea in pugna, Fidelis fortè delapſus equo; à barbaro, qui cadentem viderat, opprimitur, fuitque cædes vnius viri, magnæ cladis inſtar, cùm ille ante funeſtum caſum acie ſuorum incruenta, late Gothum ſtrauiſſet. Aequus deinde Mars, & paribus copijs paria damna, donec Mundilla Mediolanenſium ipſorum auctus numero, ſuperior fuit, eoque prælio prope debellatum eſt, & reſidui Gothorum fuga ſalutem petiere. Et Dacius quidem Epiſcopus in hunc modum ſuppetijs impetratis ac vrbe liberata, parens haud dubie publicus habebatur. Sed poſtea Gothi, ſubeunte dulcedine cæli, ſolique cui iamdudum aſſueuiſſent, cùm ducerent inſtar mortis, ſi ſolitudines patrias in remigrare cogerentur, Theodibertum Francorum ducem implorant, neque ille negauit aut diſtulit auxilia. Ita Mediolanenſes, ab ea negligentia, quam ſecundæ res creant, in ſecuritatem effuſi opprimuntur inopinato Francorum aduentu, cingitur vrbs obſidione, faciestota rerum immutatur. Neq. iam in Dacio Pontifice, vel inductore auxiliorum Mundilla ſatis opis erat. Quas enim ab Roma copias adduxerant, has in circumiecta Mediolano diuiſerant oppida; Metropolim ipſam cum trecentis tantummodo militibus tuebantur.

Beli-

Belisarius ipse relicto modico præsidio discesserat ex vrbe Roma palantesq. per Aemyliam Gothos insequebatur, ac in ea regione liberanda negotij satis habebat. Valuit tamen apud eum, siue proximæ legationis gratia, memoriaq. Pontificis Dacij, siue momentum vrbis, quæ si barbaro fieret præda, non simplex id fore dãnum appareret. Sic missæ iterum suppetiæ, ducibus Martino quodam & Vliari, quibus hominibus fuerat expeditius parere quàm imperare, quandoquidem, vt euentus docuit, nec magnum in re militari vsum habebant, nec valde tangebat eos, vrbis, ad quam liberandã venerant, cura. Scilicet ad Padum vbi peruenere, trepidant, hærent inter transeundi necessitatem, & metum ingrediendi, terrebatq. fluminis alueus ipso ducum pauore fluctuantem exercitum eaq. trepidatione complures dies absumpti. Dacius Episcopus & Mundilla, cæteriq. Mediolanensium Principes intra vrbem inclusi, cùm spem auxilij ex propinquo nequicquam intuerentur, angebantur magis omnino, quàm si languentes miserijs animos nulla eiusmodi spes excitasset. Enimverò tentandum aliquid rati, persuadent Paulo cuidam, vti per Vrbis auia & incustodita frustratus hostium stationes, penetraret illuc, vbi Martinus & Vliaris, pauidi militis imbelle regimen, circa padi ripas, tanquam in littore oceani, modicas interluentes vndas, quasi vasti æquoris spatia cum oculorum animiq. vertigine despectanteis hærerent. Paulus igitur felici ausu transgressus munimenta, diei vnius itinere peruenit ad flumen Padum, ac vt ostenderet auxiliaribus exemplo suo, quàm leui momento superabilis alueus esset, quamq. vano timore

more cunctarentur, depositâ confestim in ripa fluminis veste, tranauit. Acceptus in castra, deductusq. ad Martinum, & Vliarem, huiusmodi verba, sicut ab Episcopo Dacio & Mundilla duce, in mandatis habebat, fecit. Nec iustè quidem, nec pro vestræ gloriæ dignitate ipsi vos geritis; quandoquidem Romanarum rerum gratia verbo duntaxat huc aduenistis, re verò ac factis hostibus vires accumulatis. Mediolanum amplissima ciuitas, quæ cęteras Italiæ vrbes, vt magnitudine, ita & hominum numero ac reliquis fortunæ bonis, facilè superat, estq. aduersus Germanos, & barbaros alios propugnaculum, ac vt ita dixerim, Romani totius obex Imperij, magnum indiscrimen incidit: quandoquidem obsessa ab hostibus nimium infestatur, & vobis negligitur eodem tempore. Sed quanta Imperatorem iniuria affeceritis, dicere nunc supersedeo; non enim id temporis sinit, vt pluribus vtar, quod vtiq. potius acceleratum deposcit vrbi præsidium, quamdiu spei aliquid reliquum manet. Vos itaq. oportere nunc duxerim suppetias Mediolanensibus in tanto discrimine constitutis confestim ire. Quòd si longiore mora, & negligentia vsuri erga hos estis; ipsis quidem accidet, vt acerbissimis pœnis affecti dispereant: vobis verò, vt hosti Imperatoris vires prodatis. Nam proditores iure non solùm sunt nuncupandi, qui portas hostibus patefecerint, sed longe magis qui obsessis & amicitia coniunctissimis ferre dum auxilium queunt, id tamen, vel periculum veriti, vel quia otium potius quàm negotium malint, facere cunctantur. Hæc á Paulo totidem fere vertis perorata. Martinus verò & Vliares polliciti properum auxilium, cum bona spe hominem dimi-

dimisere, qui frustratus iterum hostem, noctu Mediolanum ingreditur, & spe venturi mox auxilij, cunctos in fide confirmat. Martinus tamen, ac cæteri, qui circa ipsum erant nulla Mediolanensium habita ratione, in segnitiem ac socordiam prorsus relapsi, haud quaquam se loco mouebant. Ac vt moras excusarent, » huiusmodi litteras ad Belisarium mittunt. Huc idcir» co nos misisti, vt Mediolani periclitantibus nostris o» pem, auxiliumque ferremus. Nos verò vt iusseras ad » Padum vsque flumen peruenimus, quem tamen transi» re exercitus hic noster veretur: quandoquidem ma» gnas Gothorum copias, & ingentem Burgundiorum » multitudinem in Liguria esse accepimus, quibus cum » haudquaquam bellum ex æquo nos gerere posse exi» stimamus. Iube itaque Ioannem & Iustinum qui Ae» miliano in agro, & nobis proximi sunt, cum suis copijs » nobiscum id periculum subire. Hinc enim si iunctis » in hostem exercitibus imus, nostra hunc cum salute aliquo afficere malo poterimus. Belisarius itaq. litteris Martini perlectis, Ioannem Iustinumq. iubet, agmine citato Mediolanum contendere. Illis verò facturos se quippiam absque Narsetis authoritate negantibus, » ad Narsetem epistolam dedit huiusmodi. Vniuersos » Imperatoris exercitus vnum esse corpus existimato: » quos si fortè, vt hominis membra, non idem senti» re contigerit, sed seorsum inuicemque disiunctos » gerere aliquid velle; nobis procul dubio id relinquetur, » vt eorum quæ deceant quum nihil egerimus, vtrique si» mul dispereamus. Quocirca relicta, quæ nec muni» menti quippiam habet, nec Romanis nunc queat rem

vllam

vllam afferre, quę magni sit momenti futura; Ioanni Iustinoq. imperato, confestim vt recta cum Martini, quæ ad Padum sunt, copijs Mediolanum in hostes contendant: Siquidem ad barbaros superandos, liberandamque eam Vrbem obsidione sunt suffecturi, apud me nanque nullæ sunt reliquæ, quas destinem, vires. Accedit etiam quod inutile dixerim, vt apud me, siqui fortè sunt equites, Mediolanum hinc abeant. nam, et plurimum esset temporis conternendum, & tardius longe, quàm oporteret, ad nos demum redirent, nec equis possent aduersus hostes, vt itineris longitudine fatigatis cõsistere, si statim cum his esset acie confligendum. Cęterum si nostri vnà exercitus iuncti Mediolanum concesserint, vti par est, hostesque peruicerint, in Aemyliam nemine prohibente redibunt. Narseti quoque curæ erat, perinde ac Belisario res Ambrosiana, fauebatque Dacij pontificis ingenio simul & sanctitati, ac viri illius causa saluam esse vrbem cupiebat, etiam si non tantopere ad imperij statum pertineret. Itaq. litteris acceptis, iubet absq. mora Ioannem Iustinum ad Padum excurrere, iunctisq. copijs cum eo qui ibi esset exercitu ire ad vrbem Mediolanum liberandam obsidione. Sed Ioannes in ipso gerendæ rei conatu, dum præmittit actuaria transmittendo militi, dum capessit iter corripitur morbo, eaque res Mediolanensium salutem interpellauit. Spes auxilij tantùm ostendebatur, cuncta in dies erant arctiora, & fames vrgebat ineuitabile malum hominum vitæ, proximumque morti. Ea tanta perhibetur fuisse, vt non solùm

consumerentur quæ natura & vsus in cibis damnauere, sed per extremam esuriem ad voracitatem vsq. carnis humanæ descenderetur. Est in ipsius Dacij annalibus horribile dictu, materna cura tostus infans, & eodem conditus vtero, qui nondum ex puerperio esset refectus. Tantus amor vitæ morituro semel animali, tanta tormenta famis, & ad explendam ingluuiem auiditas tam proiecta. Cùm in hunc modum famelica Mediolani langueret turba, feralesq. nutritus increbresceret, tristior adhuc ipsa fame morbus incessit, haud dubie propago famis, & ab ea calamitate pestis noua, cuius origo & facies erat huiusmodi. Primo enim destituta suis alimentis corpora, cùm relinquerentur absq. sanguine, qui confecto cibo diuiditur in venas, cumq. quotidie magis extenuarentur, nec succi quicquam haberent; debilitas inde pallorq. toruus sequebatur. Obdurata postea cutis & ossibus appressa, sensim ex albo transibat in atrum colorem, hominesq. ceu faces exustæ, stupidum ac furiale quiddam spirabant. In eo statu, siue bruchum & mures & alia, quæ nunquam a[illegible]ea mortalibus in cibum fuere, siue cadaueris partem, intemperantius manducassent, ipsa peribant satietate nec poterant exusto introrsus calore concoquere quicquid illud inferssissent. Haud fallebat adsidentes muris Gothos, quæ intus conditio rerum, quæ vita obsessorum esset; Episcopumq. Dacium cuius præcipue timuerant consilia & animi robur, communi calamitate ad vltima esse redactum sciebant; hominem esse ipsum, & hominum officia fungentem stare diutius absq. necessarijs alimentis haud posse. Ita legatos

tos in vrbem ad principes mittunt cum mandatis huiusmodi. Si dederevrbem velint, ipsos incolumes esse abituros, neq. iure victorię passuros quicquam. Quæ fuerit Episcopi super deditione sententia non peruenit in historiam; credimus abnuisse. Mundilla pactus incolumitatem vniuersę ciuitati, sibiq. ac suis, primò quidem cætera permittebat Gotho; mox pœnitentia subijt animum, vocatisq. militibus, orationem habuit, qualem in extremis rebus desperatio, & animi fortes gignunt. Si qui mortales (inquit) vnquam fuere, qui » mortem honestam ponerent ante turpem vitam, atq. » cùm possent frui breui lucis vsura per dedecus & ignominiam, glorioſum exitum maluere: horum ego vos » gerere spiritus, ac æmulari virtutem in hoc rerum nostrarum articulo peruelim, milites; non autem vt ignaui solent pro vita gloriam paciſci. Nec sanè aliter decebat Belisarij alumnos, liberatores Occidentis, emensos tot spatia terrarum, & maris, non exigui stipendij cupidine, sed vt magnum nomen triumphato barbaro domum reportaretis. Mortem omnibus ex natura æqualem, gloria apud posteros, vel obliuione » distingui, non temere sapientiæ summus adfirmauit. » Nam hoc breue vitæ curriculum conficere, atq. mortalitate celeriter expleta, locum præbere subinde nascentibus alijs, communis, & prima conditio est nascendi; » tã fortibus & strenuis quám imbellibus, & ignauis mori se » mel est statutũ. Sed ignaui per cõtumelias & ludibria multumq. hostibus irrisi, nihilominus cadent cùm turpiter » ac ignominioſe vixerint: præclari viri, & martialia pectora post egregium finem, æternum viuent, ac ex mor-

» talibus fama, & prædicatione immortales facti per o-
» ra futurorum hominum volitabunt. Verùm, hæc
» ipsa, quæ de memoria & laude apud posteros, ac de
» ventura post mortem gloria, nunc à nobis dicuntur,
» longinqua nimium & sera videri fortasse cuipiam pos-
» sunt; neq. velit aliquis tanto pretio, quanti est vita, mer-
» cari sempiternum nomen & decus. Iam igitur ad illa
» pro se quisq. mihi acriter animum intendat, quæ dam-
» na, quæ mala nobis parentur, si dedimus vrbem, quàm
» apud Imperatorem execrandi, quàm barbaris ipsis fu-
» turi viles simus, quàm incertam vitæ spem sequamur.
» Si tot hominum millia, quot habet vrbs Mediolanum,
» hac deditione seruaremus, si pro magnæ huius Eccleſię
» salute ac libertate subiremus iugum; fortasse tanti fue-
» rat, paruisse tempori, cessisse barbaro, seruitutem adis-
» se. Sed permissa in quaslibet conditiones vrbe, non
» secus atq. si capta per vim foret, sæuiet hic hostis o-
» dio, & ira, & libidine; nos erimus, vt ad flagitium, sic
» ad cædem primi, tantæq. multitudinis sanguinem vnà
» cum barbaro videbimur hausisse. Quamobrem ita cen-
» seo; dum spiritus, & vires, & arma supersunt, audendũ
» aliquid esse tentandamq. fortunam, ne inulti pecu-
» dum instar trucidemur. Hostis nunc agit incautus, &
» securus disiecta, & soluta sunt omnia: Sumamus igi-
» tur arma cuneoq. rumpamus in castra viam, & magna
» virtute necessitatem hæc vltimam ornemus. Aut enim
» exitus erit melior quàm speramus, aut si Mars dubita-
» bit, honestum vtiq. nostris malis exitum inueniemus.
Hæc vbi Mundilla est locutus, nemini consilium eius pla-
cebat, authoremq. tam abruptæ sententiæ consensu si-

mul

mul omneis aſpernati, Theodiberto dedendam eſſe vrbem cenſent. Et ille cùm iactatis vtrinq. conditionibus, pacato ſimilis diſceſſiſſet, atq. ciues interea, tanquam in media pace, omnia militiæ remiſiſſent munia; nec ſtationes ante portas, nec vigiliæ, nec tormenta in muris locarentur; quarta noctis vigilia, quod gratiſsimæ quietis eſt tempus, conuerſis repente ſignis irrupit, ac per omnia, quæ victorum fert libido, ſæuijt vt in captos. Neſcitur autem, quænam barbaro tantæ ſæuitiæ fuerit cauſa, qui tantus æſtus irarum, vt quæ fuerant nobilitatura victoriam, ac debuerant tanquam in aliena venienti munus eſſe gratiſſimum; vrbs pulcherrima, diues artium populus, inclita tecta, mœnia, templa, ferax ager, hæc igitur omnia perdiderit odio, quod ipſa quidem dedititia turba nondum meruerat; res autem inanimes ac mutę nullo modo potuere mereri. Verſa igitur in ſecuritatem, & quaſi poſt tantos labores, vigiliasq. ſopita ciuitate, ingreditur cum irato duce nocturna multitudo auida cædis & prædę, propera manibus, armis inſtructa; ſtatimq. plena vrbs hoſtium fuit. Occupant primò arcem cæſoq. præſidio, Mundillam conijciunt in vincula, tanquam ſeruantes in otium, & pœnam; paucos, quorum præcipue metus & flagitium obſtiterat illius conſilio, receptos ſibi ſocios aſciſcunt. Ea prima, & vnica fuit irruentiũ cura; cætera per iram, & libidinem, & furorem aguntur, vt noctis obſcuro, ſic abſque diſcrimine. Per oſtia, per tecta, per feneſtras, irrumpunt ædes; alios excitatos fragore protinus, & tumultu, ſemiſomnes interficiunt; præcipitauere ſe in vias alij, alijs qui ſurda de-

cum-

cumbebant quiete, mors continuata ferme sine sensu. Fit cædes ingens; expletur argento miles, quod in obsidione ac fame contempserat auaritia & cumularat, nullo iam vsu. Sed non eius mali pessimum fuere, vulnera, sanguis, rapinæ, longe maius pudicitię damnum fuit. Nam barbari, queis neq. metus ex Deo, neque pudor ex natura, quicquid ætate, vel sexu, vel forma, interim placuerat, libidini suæ prædam faciebant. Et debuit esse atrox ac horribile visu, cùm ante cruenta virorum & parentum ora, vxor, proles, dedecus vltimum paterentur, eosq. funebres ludos dari sibi morientes viderent. Non tamen ea stupra vel adulteria viuendi pretium erant, quippe cùm ab alijs dehonestata corpora, mox ferirent alij, vel etiam eadem illico manus, idem adulter, expleta libidine, vel in furorem versa trucidaret. Pari licentia sacrarum virginum cœtus fœdauere claustris effractis, ac ibi tanto immitior fuit luxuria, quanto pertinacius illæ decus muliebre tuebantur. Per domos hæc, per monasteria quoq. & templa, prout tulerat impetus, prout opportunitas inuitarat. Vbi verò strepitu & discursu, & vlulatu, & clamore tota ciuitas excitata in armis fuit, non segniter ab nostra quoque parte est dimicatum, & viæ manarunt sanguine. Sed numero, & spe, & animis præsentibus, & captiuę iam vrbis imagine hostes superabant, quodq. miserrimum erat, incertis inter tenebras ictibus sese Mediolanenses ob trepidationem figebant cùm barbari ex destinato rem gererent. Dies aperuit errorem, simul captiuitatem, & finem rerum, & plena cuncta hostium ostendit. Inhorruere superstites cladis,

cladis, & cum omisso ferro misericordiam victoris expectarent ad trecenta millia sunt interfecti; vrbs diruta & incensa. Dacius Episcopus elapsus fuga, siue odio Catholici nominis eiectus (vtrumque enim traditur) Constantinopolim ad Imperatorem tetendit. In eo itinere Corinthum appulsus deducitur fortè inhospitalem in domum, quæ lemurum terroribus, & faunorum ludibrijs infesta relinquebatur solitudini ac squallori, neq. quisquam eò inferre pedem audebat. Cęterùm, id non constat, dederintne Corinthij tale domicilium arte quadam, & dolo malo, scilicet vt sacro sic illuderent capiti, an verò vulgata virieius fama spem fecerit, purgatum iri domum, si eò sanctus immigraret. Certè purgata diuinitus, & ab impura seruitute vindicata est, attonitaq. Dacij verbo ac nutu feralis cohors vim cæleste trepida fuga est testata. Multa nocte, cùm Dacius, quiq. cum eo erant, solita quiete curarent corpora, spiritus irrequieti & impuri terrificas ad vices de more consurgunt implentq. omnia tremendo sonitu ac tumultu. quatere cathenas alius alia in parte, alius mugire fœdum, & quasi præcipire curru eosdem iterare cursus, quidam etiam assultare lectulis, & detracta lodice corporibus illudere. Tota domo hæc, & per cuncta cubilia fieri & audiri. Quà verò Dacius ipse decumbebat, tantò magis fremere ac lasciuire turba, quantò magis castimonia & sanctitate viri, æternisq. aduersus omnem pudicitiam odijs, grex ille contaminatus excitaretur. Contactum tamen, & reliqua ludibria reuerentia sacri capitis atq. terror iniectus prohibebat. Enimuerò Dacius primos ad fragores experrectus, postquam

rem,

rem, sicuti erat, coniectauit, increpat securus animi Sathanam impurum, & haud sine ratione brutorum indutum figura & habitu, bruta quandoquidem superbia meritus fuisset, vt procul à beatorum sedibus amandaretur. Dissiecit ac fugauit ea vox Dæmonas, ædesq; redditę suę quieti pristinam celebritatem, & frequentiam recepere; nec deinde vltra diri tumultus exauditi, terrificęq. species ex ea nocte nusquam oculis obuersatæ. Dacius inde pergens itinere destinato Constantinopolim peruenit, iterumque suppetijs impetratis in vrbem quidem misit auxilia, ipse verò substitit Constantinopoli propter Concilium, in quo summa Catholicæ veritatis agebatur, atq. post Pontificem Maximum, exulis Archiepiscopi præcipuæ partes fuere.
Tota res est nobis paulo altius explicanda. Theodorus hæreticorum princeps toties antea petitam irrito conatu Christi Diuinitatem violare nouis maledictis aggressus, vniuerso turbabat Oriente, Pontificemq. Vigilium, & ipsa decreta Concilij Chalcedonensis insectabatur. Ea si potuisset infirmare, minime dubium erat, quin sacra, & profana omnia permiscerētur, atq. sequeretur teterrima rerum perturbatio, & ruina. Nam illa Chalcedonensi a decreta, Catholicæ fidei summam, & controuersa de religione capita grauissimis definita sententijs continebant, neq. sinebant amplius in dubium vocari. Prorsus ea formula non secus atq. vnico firmamento ac præsidio, tantis olim iactata contentionibus veritas nitebatur, & Catholicarum partium homines, quandocunq. solicitarentur ab improbis, confidenter ac expedite ad Chalcedonensia placita finitioremq. cō-

fugiebant.

fugiebant. Hæretici contra, & quisquis nondum retecta prauitate ac veneno coqueret tacitus pestifera dogmata, primum omnium habebant labefactare Chalcedonensem authoritatem. Id si processisset, si modico nutassent motu capita Concilij, vel simul omnia, vel singula separatim, haud erat dubium, quin tota simul Catholica fides euerteretur. Itaq. Theodorus corrupto in suam sententiam Imperatore Iustiniano nouã quandam & ab Chalcedonensi penitus formula dissentientem instituerat religionis ac fidei formam, eaq. vt in Ecclesiæ totius instituta, & consuetudinem induceretur, mirum quantum adlaborabat. Et gratia nitebantur, & denunciatione periculorum, & vniuersa demum fortunæ suæ mole, quò socios quamplurimos sui conatus haberent. Ex eo factiones & studia mira perturbatione ac tumultu, dum alij spem & metum, & principem ipsum sequuntur, alijs incorrupta fides, & veritas, & Deus, & Catholica res omnium humanarum rerum momento, & obiecta specie potior & antiquior habetur. Orientales Episcopi ferme stabant ab Iustiniano, partim illius authoritate commoti, partim sectæ principes atq. instigatores vltro. Puram incorruptamq. fidem Occidentales obtinebant, & pro Chalcedonensis authoritate Concilij parati erant occumbere, si terrorem, & minas, & solita principibus Iustinianus intentaret. Ita distractis & affectis animis Cõcilium indicitur, velut componendæ rei, sed illa non dubia spes deteriori suberat parti, fore, vt sani, & integri, tot aduersantia suffragia, & consensum, & ipsum haudquaquam sustinere principem possent. Cum

ea spe ac destinatione, præceptoq. in hunc modum Concilij totius euentu, Iustinianus Vigilium exciuit ab vrbe Roma, scilicet, vt illius quoq. interposita corruptela, & pauore, firmaret dogmata, quæ moliretur, neq. posset vnquam in posterum Summi Pontificis authoritate sancita fides immutari. Vigilius enimuero pro Catholica re semper impauidus, & appetens laborum, quos iniungeret ea cura, sese commisit itineri, atq. Constantinopolim ire contendit. In Siciliam delatus obuios habuit ex vniuerso conuetu Dacium Archiepiscopum Mediolanensem, & Legatum Antiocheni Patriarchæ. Hi postquam ostendere Pontifici, quid pararetur, & quid cum suo grege Iustinianus agitaret; dissoluendæ Catholicæ religionis tentationem latere sub Concilij nomine ac titulo, quæue Chalcedone sint olim constituta, ea Byzantino conuentu rescissum atq. conuulsum iri; confestim ille cum Dacio, cuius prudentiam, & rerum vsum admirabatur, exquirit quænam expediendę rei potissima sit ratio & via. Nihil addubitatum, quo minus Apostolico iussu vetaretur Imperator de religione statuere quicquam, aut immutare. Cum eo mandato litteræ Constantinopolim sunt missæ. Postea cum Dacio Vigilius in Regiam venit, ibiq. conflictatus omni rerum varietate propugnatorem acerrimum, & participem omnium consiliorum habuit Mediolanensem. Ita, Dacius, cùm & Pontificem Maximum ab improborum insectatione, & Catholicam religionem ab multiplici defendisset fraude, Mediolanum incolumis reuenit. Sed vrgebat seni um, neq. diu postea vixit hoc mortali spiritu. Anno quingentesimo quinquagesimo sexto ad

æterna

æterna bona vocatus in cælum atq. situs in D. Victoris ęde, solito erga sanctos honore celebratur. Extat ad eum Epistola Cassiodori de frumento in famelicã plebem ex regijs horreis diuidendo, cum hac inscriptione. CASSIODORVS. DACIO ARCHIEP. MED. SANCTISSIMO. scilicet inde quoq. magnum viri nomẽ inclitamq. vitam facilè coniectaueris. Cæterùm hoste depulso, & refecta post excidium à fundamentis vrbe, reuocatisq. multis qui superstites patriæ in vicinas vrbes erant dilapsi, atq. suboleſcente in dies prole; breui res Mediolanensis est renata. Tanta post cladem indulgentia Numinis fuit. Sed erat omnino tristis atq. miseranda species, cùm vrbs antea superba mœnibus altis, ac ædificiorum mole, propemodumq. gentium vna, templis & cæremonijs, & augustissimo cultu prodignitate superos venerata, nunc humili vallo, concraticijs domibus, temporarijsq. sacellis fumans adhuc & vstulata conspiceretur. Rari Sacerdotes, aut obscuri, & noui, torrida ciuium ora, ciuitas infrequens, nec nisi post lentos progressus adulta. Inter hæc nouarum rerum primordia, sibi ducem creauere, vetus regimen iam inde à Stilichonis ætate, nec vnquam per Gothica tempora totq. varios dominatus intermissũ. Is Magistratus tenerę vrbi ac infirmæ funestus fuit, quodq. nomen Imperij, constituendis rebus, & firmandis vulgo crediderant fore, sub eius tutela rursus ad extrema sunt redacti. Nam Theodiberti frater Eribertus nomine cùm aliquantum temporis carpendo & vrgendo resurgentem vrbem frustra consumpsisset, quasi lentæ expeditionis tædio colligit vasa, Ducemq. Me-

diolanensium euocari ad colloquium iubet. Progreditur ille: Gallus orditur; fessum sibi militem laboribus & diuturnitate belli profectionem efflagitare; se quoq. saturum prædæ simul & gloriæ reputare bellorũ incerta, cogitare quietem, velle domum abire, cupere antequam discedat, contemplari nouæ vrbis faciem, calcare maiorum vestigia; nanq. Mediolanenses oriundos à Gallis, & se, quanquam iure belli, hostilia tentare fuerit coactus, consanguineum tamen, & fratrem ciuitatis esse; proinde postulare, vt admitteretur. Poterant vetera simul, & recentia mala Ducem admonere, vt hæc verba suspectaret; sed stolidus & væcors animus, cuiusmodi semper homines haud dubie superũm ira, publicis rebus obrepunt, facilè in fraudem est inductus. Portæ aperiuntur hosti, ducitur per omnia nouæ vrbis diuerticula proditor externus á proditore ciue. Miratur ille tam citò surrexisse vrbem ex ruinis, laudat noua Mediolanensium incunabula & natales; simul notat oculis infensis, quid validi, quid muniti, quid etiam oportuni, & aperti vrbs habeat, qua maxime parte facilis ac expedita esse possit irruptio. Placuit locus iuxta D. Michaelis ædem, quà modicæ substructionis murus, leui negotio perfodi posset aut transcendi. Cum ea destinatione reuersus in castra nocte insequenti succedit murum, ac inuento statim aditu, nihilo mitior fratre sæuit igne, ferro, cæterisq. captarum vrbium iniurijs; ea Gallica fides fuit, quam mirifica res & casus insecutus docuit, armis & virtute, non dolis ac proditione gerenda bella, siquidem vllum vnquam geri bellum oporteat. Cùm enim postero die sopori se

se

se dedisset Eribertus, dira quies hominem terruit vicinam interminata necem. Ambrosius supra caput dormientis quatere ac intentare flagellum visus, tremenda intonuit voce. Dabis pœnas improbe, qui meam vrbem & mea templa ciuesq. meos violare ausus fuisti. Non multò deinde postea meridiantem in sylua, puer qui scutum eius gerebat (Atio fuisse nomen ferunt) adactis per gutturis aperta spinis necauit; indeq. Malaspina hodie loco cognomen manet. Per tot calamitates, atq. tam infestum in vrbe domicilium secessere Sacerdotes ad Nuculam, Episcopo Vitali, quem Pelagius in Dacij locum suffecerat. Vitalis hic authorem honoris sui grauiter offendit, merituſq. est vt vinculis & carcere dignus videretur, casu, quem memorabo. Macedonico mortuo, vacabat Aquileiensis Ecclesia dignatione ac nomine tunc inter primas. Post varia competitorum studia, & contentiones in eum locum procerum voluntate Paulinus quidam eligitur. Nobilitas huic, & litteræ, vita quoq. & mores, ad eam formam, vt non male collocatum esse pontificatum vulgo prudentes homines existimarent. Vna res animos solicitabat, quominus sincero gaudio fruerentur, quod nimirum Pontifici Maximo praue discors idem, illius penitus authoritatem adspernaretur. verùm id sanari ac tolli posse malum arbitrabantur, vel ipsius lenitate Pelagij, qui priuatas simultates publicis obstare commodis nollet, vel pœnitentia & moderatione Paulini, quem noua dignitas, & sacer honos admoneret pietatis erga sacrorum principem, à quo in id fastigij euectus foret. Hæc vulgò opinabantur ac differebant. Mox

apparuit

apparuit altius descendisse in animum iras, & offensionem, & quicquid illud alienationi ac discordiæ præbuisset semina. Quippe cùm iam dies instaret, quo die Paulinum à Pontifice Maximo, vel ab eo quem ipse nominasset, oporteret ritè consecrari, nimium iam memor antiqui certaminis, & veteris offensæ nouus Episcopus, abnuit apicem suum subijcere Pontifici, & à Vitale Mediolanensium Antistite initiari præoptauit. Vetus erat institutum iam inde à Barnaba, & Marco, vt Mediolanensis Archiepiscopus Aquileiensem Patriarcham, atq. hunc ille vicissim initiare posset. Itaq. Vitalis à Paulino super ea consecratione appellatus, vsurpandi iuris causa, vti credere fas est, non quo per Pelagij dedecus, & iniuriam gratificaretur Aquileiensi, suscepit munus, & ritè hominem initiauit. Confestim id fama Pontifici Maximo nuntiat Romam, & ille Paulini contumaciam detestatus, Vitalem simul neq. rectè, neq. ordine fecisse iudicauit, qui suspicioſissimo illo tempore cæremoniã obijsset, qua Paulinus eludere ac defugere supremam Apostolicam authoritatem esset conatus. Nam si vetera, & exoleta priuilegia reuocare animus fuerit, debuisse per litteras saltem petere facultatem eam, neq. socium fieri Paulino proteruitatis & insanię. Nunc in contumeliam Apostolici nominis ea initia idq. sacrum celebratum videri, neq. reliquum esse iam aliud, quám vt facta conspiratione, Mediolanensis, & Aquileiensis infestis eant animis Romam, & abrogare sibi summum honorem conentur. Hæc & alia Pontifex iratus exposulando & fremendo, cùm nequaquam satis expleuisset dolorem, processit demum eò, vt grauiter in vtrũq.

esse

esse animaduertendum putaret. Itaq. scribit ad Narsetem (is tunc pro Cęsare summum in Italia magistratũ obtinebat) vti constrictos vtrumq. vinculis, & quam arctissima custodia cinctos, Vitalem & Paulinum sine mora Romam mittat, neq. nos eius rei finem vltra compertum habemus. Hanc Paulini consecrationem aliæ litteræ, in Honoratum, qui Auxano successit, referunt, ipsaq. quotidiani precum officij lectio sic habet, haud parua in Episcopum illum iniuria, & probro. Nunquã enim ille, vti sanctus & Apostolicæ Sedi Maxime addictus fuit, commisisset, vt interposita offensione, sese negotio tanti discriminis immisceret, atq. quodammodo aleret iurgia & lites. Potuit hoc in Vitalem cadere, qui rerum humanarum vsu, & vulgari prudentia, magis quàm cælesti spiritu negotia, & res omneis ponderaret; Honorato tale quippiam admittere fuisset horror, eximiæ videlicet religionis, & haud dubie contemptu rerum humanarum in cælum eminenti. Cæterum initium, & altior causa dissensioni fuisse videntur tria Concilij Chalcedonensis capita, de quibus inter Catholicos ambigebatur, quæ contentio in tantum exarsit, vt Episcopi pleriq. cum ipso Pontifice Maximo gererent inimicitias, & ab eius authoritate penitus abhorrerent. Scilicet imbutæ mentes certamine, sicut assolet, omnem iniuriæ locum quærebant; ac ipsi quoq. clarissimarum vrbium populi iam erant in huiusmodi certaminis parte. Nam cùm erga Pontificem Maximum caritate ac studio Episcopos auersarentur, quos esse illi inimicos viderent, rursus Episcopi cum popularibus certabant odio & temeritate, & omnibus rebus, quas

quasira & exulcerati dolor animi suppeditare ad contumeliam solet. Sed ea calamitas, idq. miserabile certamen, magis proprium cæterarum Italiæ ciuitatum fuit; Mediolanenses eius mali contagione caruere. Neq. enim, aut vltra anni spatium discors Pelagio Vitalis fuit, aut quandiu mansit discordia, ciues Episcopum sunt auersati. Argumentum ex eo petitur, quòd Pelagius, cùm iterum ac tertio scriberet Narseti de coercenda rebellium Episcoporum temeritate, notauit Aquileiensem, de Vitali nullam addidit litteram, ipsum vtiq. nominatim appellaturus, si quæ cæteras vrbes Episcoposq. rabies haberet, ea iam laboraremus. Vitalis reconciliata gratia cum Pontifice Maximo, quadriennium adhuc in suo munere superstes fuit, non ille quidem sanctorum additus numero; constans tamen & seuerus, & nimio plus acer ad exequendum.

Lapsus est in eius ætate Petrus Galesinius, dum per Longobardica mala conflictatum refert. Neq. enim ea gens adhuc Italiam tentarat Biennio post irrupere.

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI. HISTOR. ECCL. MEDIOL.

LIBER OCTAVVS.

ANNVS erat salutis humanæ Ɔlxvij. Mediolanensis Ecclesia quingentesimum agebat ; regnabat in Oriente Iustinus Longinus in Occidente post Narsetis casum, Exarchi nomine cuncta sub imperium acceperat; Romana sacra penes Ioannem tertium, Ambrosiana penes Auxanum erant, cum Longobardi res Italas inuasere. Gens ea, quia sæpe deinceps inter Mediolanensis Eccclesiæ casus aut incrementa memoranda nobis erit, haud credidimus alienum, initia & originem ipsius, & casum, quo primùm incubuere nostris terris aperire, nulli fere scriptorum omissa, sed maxime propria præsentis in-

stituti. Namq. præcipua pars huius mali pertinuit ad Ecclesiam, neq. profanæ res magis quàm sacræ impotentem aduenam sensere. Mox etiam versis moribus,& quasi clementia cæli mansuefactis ingenijs,columen ibi religionis fuit, imperioq. confirmato, haudquaquam minore studio ac pietate, pro diuino cultu Longobardũ stetit nomen, quàm quanto tumultu prima irruptione sacra sacrosq. conturbarant. Ita beneficijs iniurijsq. cognita gens, violenta damnis, postquam ferociam exuerat,pari rerum Ecclesiasticarum vtilitate, ab sui primordijs est dicenda. Longobardorum aliam originem alij tradidere, nos è Scandinauia insula profectos, varia appetẽdo loca pererrasse,donec in Pannonia Gepidisq. consisterent, constantiori credidimus famæ. Genus hominum agreste, incultum, humani sanguinis, rapinarum, & scelerum auidi; oris quoq. species, & corporis habitus non sine terrore quodam, & veluti natura deesset, artibus barbaricis efferata forma. fuso per faciẽ à fronte capillo, nudum caput,sarisæ in manibus, cincti machæris latera, & diuturnam ob militiam ludus & oblectamentum in cæde. Rector gentis Alboinus popularibus haud absimilis fuerat iam antea Gothicis temporibus in Italia, illiusq. præsertim auxilio & ope, Narses, qui pro Iustiniano rebus Italis præsidebat, exegerat Gothum. Ea Ducum inter ipsos notitia & consuetudo,malorum initium fuit. Nam, cùm Sophia Iustiniani coniunx muliebriter offensa Narseti, ei successorem misisset, addita insuper contumelia, tamquam exsectæ virilitatis hominem imparem muneri ad præfecturam ancillarum; & lanificij curam euocaret, irri-

tatus

tatus ille statim vertit ad Longobardos animum, indeq. petere solatium dolori, & effundendæ iræ locum decreuit. Accepto contumelioso nuntio, nihil aliud effatus, quàm ire se videlicet, vt eiusmodi contextum ordiretur, quem nec Sophia, nec Iustinianus ipse retexere vnquam posset, rectà Neapolim tendit, & ex ea vrbe litteras mittit ad Alboinum, quibus eum ad inuadendam Italiam, & in prædam potiusquàm ad bellū inuitaret. Alboinus felicis terræ desiderium haud vnquam deposuerat ex animo, faciliq. negotio, & ipse in eam spem est erectus, & persuasit suis, vt eam secum expeditionem capesserent. Ad eam diem inopes & vagos egisse; opulentam in Italia requiem fore, si primo tantùm conatu feliciter irrupissent; & irrupturos, cùm procul Imperator, neglecta omnia, robur ipsis, & experta tot bellis arma viresq. Non Scandinauiæ insulæ natale solum, non interioris Germaniæ squalidos agros, non alia ipsis olim spreta vel appetita loca posse cum ea quam peterent sede comparari. Fama est etiã Narsetem, quò plus auiditatis inijceret barbaro, sapidissima poma, generosa vina, & alia specimina frugum, quis prouincia nostra cæteris terris inuidetur, transmisisse genti; his gustatis, blandiente sensu, primores, & eorum authoritate reliquam multitudinem profectionẽ efflagitasse; nec deinde moræ plus interiectum, quàm dum Hunnos fidam sibi gentem Alboinus induceret in ea loca, queis abscederetur, ut ad varios bellorum euẽtus receptum habere aliquem possent. Ac Narseti quidem approperata curis, nec tamen immatura mors, irarum, & funesti consilij finem fecit; Longobardi tamen

nihil iam egenteis instigatore destinata peragunt. Adiunctis sibi saxonum admodum viginti millibus in Italiam venere, & obuio nemine, qui moraretur iter, in Venetos progressi, latè omnia populationibus atq. sui terrore nominis impleuere. Aliæ vrbes alia fortuna temporibusue subactæ; Mediolanum altero anno, quàm venerant aggressis deditur, cùm neq. virium satis ad resistendum esset, & animi præteritis cladibus, quarum sentiebantur adhuc damna, cecidissent. Auxanus Cribellus eo spatio, quo Longobardi finitimis terris attinebantur, decesserat, vir clarus opinione virtutis, & sanctitate vitæ. Successerat huic Honoratus Castellæoneus è Mediolanensi nobilitate, cætera vir magnus, ab vna parte minus felix, quod & voluntario exsulio vitam finiuit, & propè visus est mereri, vt excidij calamitatem ei Mediolanenses acceptam ferrent. Nam cùm ad mœnia barbarus accessisset, & rebus quamquã afflictis, primi tamen impetus viderentur posse sustineri, eoq. ciuitas inclinaret, Honoratus fuisse dicitur author vrbis dedendæ, accepta videlicet à barbaris fide, ne deditam violarent. Mox contra pactionem directa est, non secus atq. si diuturna obsidione fatigatus hostis ab rabie, & dolore sæuiret in captos. Neq. finis querelarum, queis Honoratum veluti publicæ salutis proditorem incusarent. Et ille, tum impar dolori, quo trahi ac vastari populum suum videret, tùm oneratus inuidia, quam publica calamitas conflabat, & grauabant viritim singuli, vltrò in Ligures exulatum abijt, ibiq. fama est, obscuro ac deuio loco senio ac mœrore contabuisse. Clarum exitum alij Pontificis huius tradidere,

dere, qui nimirum, & abfuiſſe tamdiu donec Longobardicus reſideret furor, volunt, & poſtquam is reſederit, multa & magna decora reuerſum in patriam tuliſſe. Eccleſiæ certè memoria vetus inſerit cælo, neq. dubiũ, quin, & ornamentis ingenij, & animi virtutibus fuerit inter primos eorum temporum, quem ſcilicet litteræ Sãcti Gregorij talem ferant. Paulus quoque Diaconus, qui res, & homines eius æui cum fide eſt perſecutus, haud quemquam huic, per omnia, queis paſtorale munus continetur, anteponit. Diſpar Fronto Mediolanenſe genus viſus eſt dedecoraſſe, cùm Honorati morte vacuam Eccleſiam, pecunia & quibus fortè pollebat opibus rapuiſſet. Iunctum alij nominant; Frontonis appellationem familiæ non hominis fuiſſe. Cæterùm, nec ipſum, nec ſtirpem, ex qua editus ſit, magnopere attinet dignoſci. Vſque in decimum annum, ira Numinis, & perturbatione temporum durauit. Vndecimo eſt mortuus dehiſcente terra, & non ſine flammæ cęleſtis interuentu temeratum corpus abſorbente. An verò naturali obitu quidem ille, & contra quàm meruerat, ſolita mortalitatis conditione reliquit vitam, ſed mores ipſius, & probrum empti Pontificatus hanc famam obtinuere? Sunt quibus in referenda hominis morte minime miraculum placeat; aliquis etiam abſtinet maledictis, & innoxium quaſi Frontonem ſuggerit Honorato. Atq. is quidem vtcunque tandem finierit, & quacunque ſit arte Pontificatum adeptus, certe non legitimus, non iuſtus Eccleſiæ Mediolanenſis antiſtes habitus fuit. Nobilitas verò ferme tota, clerus, & plebeiorum turba, qui temporum iniuria, & Longobardorum metu

profugi

profugi Genuæ sedem atq. domicilium posuerant, iustum & legitimum sibi pontificem elegêre. Laurentius is fuit, & litteris & pietate, & pastorali quadam indole par omnium iudicio, ac existimationi, qua desertam & extorrem multitudinem, in illa rerum perturbatione regere posse pené vnus videretur. Suffragijs populariũ & summa voluntate velut exulanti Ecclesię præses electus, a Pelagio mox altero nominis huius Pontifice Maximo rite confirmatur; neq. resídi Mediolanensium populo contra ea votum fuit. Pontificatus initio quam sancte professus in Romani sese Pontificis futurum authoritate, professionis eius litteras testato descriptas Romam misit, subscribente Gregorio, qui nunc Romæ Senator erat. Alboinus inde moritur haud paruo Catholicæ rei detrimento. Nam Clepho cùm post eum imperium accepisset, neq. religione melior, & ingenio crudelior fuit. Vt quisq. per vrbes, aut probitate morum, & bonis artibus, aut opibus, & splẽdore generis emineret, ad cędem conquisiti velut ipsi fędũ animũ exprobrarẽt, & quasi nobilitatẽ, qua inter barbaros excellebat, pari commendatione celebrati quodammodo minuere viderentur & obscurare. Ita clarissimi viri ea in tempestate subsidia rerum, cùm Alboini subitos incursus, vagamq. victoriam fefellissent, Clephonis ipsius moras & constituta iam sede crudele ac dirum otium non vitauere. Mediolanensium proceres, per Alboini tempora secesserant in Liguriam, vti dictum est, ibiq. aliena in terra, rebus suis relictis, inopem vitam per aliquot annos tolerarant. Alboino quotidie sæuitiam remittente cùm reuenissent eorum plurimi, Clephoni materies in-

cipien

cipientis ac funestissimæ crudelitatis fuere. Mox triginta Ducum importunus dominatus tædio regum institutus, vt ipsi postea desiderarentur Reges, fecit. Singulæ singulis vrbes erant constitutæ, quas pro ingenio quisque, plures auaritia, quidam libidine, coniunctim omneis sæuitia & feritate veluti ad certamen affligebant. Aliæ alijs terræ, Alboino Mediolanum obuenerat, alteri scilicet ab eo, quem primùm in Italiam veniſſe memoraui. Hic Alboinus, quasi palmam inter suos appeteret omnium flagitiorum, & erga Catholicã religionem odij; ita reliquos immanibus exemplis anteire est conatus. Collegia virginum sacrarum clausstris effractis ingrediens, eoq. cæteram suorum turbam admittens, & spoliabat ita, vti pauperiores fierent, quàm vouissent, & votis alijs absoluebat. Non sacra vasa templis, non vlli sacrorum ordini suos cultus & alimenta reliquit. Etiam in Archiepiscopum iniurius vetuit habere quicquam, eiusq. sceleſtus animus per omneis Ecclesiæ partes in contumeliam catholicæ religionis est peruagatus. Præsentes instantesq. miserias Ecclesiasticæ rei non nihil imminuit ac leuauit Pelagij Pontificis Maximi consilium, quo missa Constantinopolim legatione Mauritium in Longobardos armauit. Is tunc Imperium tenebat pari fortitudinis, & pietatis gloria. Itaq. & Mediolanensem Alboinum, & aliarum vrbium, alios tirannos, ita pepulit, vt auerteret ab Ecclesia vexanda, non tamen vt ex vrbibus ipsis amoueret. Accepta magna clade triginta Duces, postquam de summa rerum consultauere, restituendis conspirant regibus, & initium eius restituendi nominis ab Autari Clephonis.

phonis filio felicibus auspicijs est factum. Namq. is Longobardorum in Italia primus Christianis sacris est initiatus, ignotæq. barbaris religioni tantam exemplo suo fecit authoritatem, vt eam multi quotidie passim amplecterentur. Quòd nisi Ariana tabe statim esset inquinatus, haud ambigitur, quin fuerit quemlibet Catholicorum regum exequaturus. Praua dogmata, & corrupere gloriam ipsius, & Ecclesię toti, quantas vix vnquam antea turbas inuexere. Nam cùm tota res paulatim in iurgia, & factiones excesisset, Longobardi Catholicos Episcopos, Catholici Longobardos viciſſim exturbabant, idq. præsertim accidit Mediolani, propter & frequentiam vrbis, & amplitudinem Ecclesiæ. Nec tamen extat quisquis ille Laurentium exercuit; tantùm lites & rixæ, altero quidem appetente, altero autem retinente Ambrosianã Cathedram à scriptoribus traduntur. Gentem nihilominus vniuersam liquet qualicunq. christiana religione post Autharis initia susceptа commodiorem fuisse, quàm dum media penitus gentilitate demersa teneretur. Vnum vtiq. Deum auctorem vniuersitatis huius, & potentem omnium rerum agnoscebãt soliti id honoris antea mutis animãtibus, mortaliumve deterrimis gentium more deferre. Argumento est celebris contestatio Longobardi cuiusdam, in ea pugna, quæ in agro Mediolanensi ad Ceresia stagna est pugnata. Namq. cùm hinc Francorum, hinc Longobardorũ acies constitissent; in hæc verba Longobardus exclamasse fertur; diem scilicet illum esse, quo Deus Optimus Max. vnde ius staret, eò victoriam esset daturus; quam vocem sibi lętam interpretati populares alacriter

prælium

prælium iniere. Hoc Authari regnante solenne est institutum, quo sacra Diui Marci die ad D. Victoris anniuersaria celebritate cum Clero populus it supplicatũ. Eius originem moris ex vrbe Roma Mediolanum diditi operæ pretium arbitror cognoscere. Atrox pestilentia, quo tempore potiebatur rerum Autharis, non in vrbe solum, sed per totam Italiam exorta cumulabat mortalium aceruos, neq. finis ei malo, siue barbarica colluuies infecerat aëra, siue Numinis ira sceleratasic mole mundum exoneraret. Gregorius Ecclesiæ iam præsidebat vir vtiq. meliore dignus æuo, & ea tempestate rerũ vnicum leuamen. Is quotidiana populorum clade, fœdoq. funerum adspectu paternum in morem commotus, cùm nusquam alibi, quàm in diuina bonitate, & misericordia remedium videret, maiorem hanc litaniã siue precationem excogitauit. Haud quicquam ambigebat, quin vnde mali principium esset, inde finis daretur, si pure ac sancte, & tanta animorum consternatione, quanta essent scelera, supplicatum foret. Supplicandi porrò ratio & vices institutæ ac descriptæ per templa, per ordines, per ætatem & sexum, per nomina quoque viduitatis & coniugij; edictumq. omnibus, vt prima quintæ feriæ luce suis quiq. stationibus egressi diuinam supplice cantu poscentes opẽ in Deiparæ Basilicã conuenirent. Hac nimirũ supplicatione Romanus cælesteis iras auertit, eumq. ritum & placamen in tanta recurrentium malorum varietate Mediolanensis Ecclesia sibi opportunum existimauit, manetq. hodie solenne sacrum, & piacularis consuetudo. Cæterùm, non solum corpora salubritati sunt restituta postquam eo

situ ex authoritate Gregorij est supplicatum, sed etiam pietas & religio Longobardorum animos intrauit, quodq. genus hominum, excidium atq; vastitatem Ecclesiæ minitari visum fuerat, idipsum, sicut initio orsus eram scribere, præcipua pietate fouit Ecclesiam, æternumq. columen inde est datum, eximia mulieris vnius indole. Hæc fuit Theodolinda Agilulphi regis vxor, quę quoniam res nostras & Mediolanensem hanc prouinciam, siue instinctu diuino, siue propensione quadam animi sui præter cæteras terras adamauit, ibique monumenta reliquit flagrantissimæ religionis, pari litterarum munere videlicet est recolenda. Igitur, minime alienum fuerit, originem, coniugium, & quæ alia de ipsa traduntur, explicare. Theodolinda Garibaldi Baioariæ Regis filia fuit prædita mirificis ornamentis & corporis, & animi, cùmq. candore morum & grauitate regiam vere stirpem fateretur, tum verò dignitate formæ, & decôra membrorum conformatione par fuit, creditur q. vulgò haudquaquam absimilem fuisse ipsam imaginibus queis proximi temporibus illis artifices eam expressere. Itaq. virginem Autharis adpetiuit, suntq. nuptiæ deductæ gratulatione principum virorum & Italiæ totius. Inferam simile fabulæ, quod poterat omitti nisi nostratem veluti matronam exsequentibus, sedulo potius omnia essent conquirenda. Fertur Autharis, desponsa, necdum deducta Theodolinda, cupidine permotus, illius ingenium & formam penitus visendi, mentitus fuisse legati speciem, & dissimulatione sui quam artificiosissime composita in Baioarios descēdisse. Ibi, postquam Garibaldo virginis patri seriem

fictæ

fictæ legationis exposuerit, postulasse, vt sibi copia fieret præsentis puellæ, cupere ipsam videre, & verò etiã alloqui, vt de illius forma, & indole cognita, & explorata omnia referre domum posit. Haud recusatum ab Garibaldo, prodijtq. statim adolescentula, par famæ, quam Autaris cùm ab imis pedibus ad verticem summũ admiratus esset, possetq. eo contentus abire, exarsit iuuenilis animus ad vlteriora, postulauitq. vt mutua poculorum inuitatione cõgressum virginis liberius adhuc vsurparet. Cùm id quoq. facili ac rudi simplicitate gẽtis esset permissum, & spumantem pateram more suo vicissim traderent, acciperentq. presit sponsæ manum dissimulanter Autharis, & eius licentiæ dulcedine velut inuitatus, ad vsq. genæ contactum processit. Nimium id familiaritatis & puellæ visum, & matronæ ipsius educatrici, quæ cæteris fortè in aliam partem auersis, sola tunc intentos illuc oculos habuit, idq. retegendę personæ muliebre initium est factum. Non tamen ausæ rem proferre palam, donec Autharis ipse digrediens impressa in arborem securricula quam tenebat, adiecit insuper, sic ferire Autharim; isq. finis colloquio simul & ludo. Ipsam postea Theodolindam Gundoaldus frater eripiens periculis belli, quod interuenerat, in Veronensem agrum festinus ad regem deduxit, cùm nondum statuta nuptijs dies veniisset. Ibi tota ferme excita sedibus suis Italia, concursu, & apparatu, sicuti tunc res erant, maximo, connubium est celebratum. Primi Reginæ Theodelindæ conatus, & veluti nuptialia dona, quæ peteret, fuere, mariti salus, excidium Ariani dogmatis, & Catholicæ religionis amplificatio. Sed prius

vitam Autharis, quam Arianum dogma reliquit, vacuaq. Theodolinda felicius mox eadem molitur. Extincto Authari rerum summam Longobardi Principes Reginæ permittunt superstiti, non alium habituri Regem, quàm quem ipsa sibi virum elegisset. Tanta indoles erat in Theodolinda, & adeò cunctorum animos admiratione sui nominis occuparat. Illa, quò traxit coniugium Deus, & quò perspecta morum facilitate statim inclinabat, Agilulphum elegit, propinquitate connexum Authari, non forma corporis, non animi liberalitate, cęterisq. bonis degenerem. Talem nacta virum Regina, spem tentat inchoatam, quodq. siue prioris mariti mors propera, siue prauè obstinatus animus eiusdem, ac æterna, nec vsquam euincenda tenacitas errorum tardarat, id ipsum maturat exsequi ac perficere. Neq. verò difficile fuit tenerum animum, atq. deuinctũ ipsius Regni beneficio Regem pertrahere ad destinata. Ita Catholicã religionem statim amplexus Agilulphus facilè deinde trahit cæteros, & paruo momento Longobardi ferme omneis fidem incorruptam profitentur. Tunc Agilulphus restituere templa, quæ superiores Reges fuerant demoliti, reuocare pulsos sedibus Episcopos, reddere vectigalia, & fundos, queis Collegia Monachorum deiecissent, omnibus deniq. rebus eniti, vt Ecclesia pristinum cultum, atq. maiestatem suam antiquã assequeretur. Et Gregorius vtendum ratus occasione, magnopere intentus properusq. agebat, farciendis dãnis, & fidei restituendæ, vir ille, qui cælesti spiritu, & irrequieta meditatione curam hanc vnicam agitaret. Ante omnia, pastoralem illius animũ angebat corrupta

per

per Autharis tẽpora luſtralis aquæ conſuetudo, & ſacri latices Arianis ritibus inquinati pollutuſq. Baptiſmus. Namq. autharis odio nominis Catholici, & furioſo in Arium fauore præter alia, quæ fecerat abolendæ religioni, ac rurſus Arianiſmo conſtituendo, repererat hoc, vt abluendis infantibus, auerterent ab authoritate Catholica Sacerdotes animum, neq. in tota myſtici lauacri conſuetudine & vſu, quicquam omnino facerent inſtituto ac more maiorum. Ita Catholica ſoboles exhauſta, facta fraus myſterio, eaq. ipſa res ad perniciem cõuerſa, quam ſalutis cauſa comparatam Deus Humanitatis ſuæ precioſo ſanguine conſecraſſet. Igitur Gregorius arbitratus intereſſe plurimi, vt refarciretur id malum, eluereturq. labes, quam mortales permulti alieno ſcelere, nulla ſua culpa contraxiſſent, quæq. puerulis impoſita cum ætate creſceret, atq. proſequeretur viros; dedit ad alios quoq. aliarum ciuitatum Epiſcopos, ſed præcipue Genuam ad Mediolanenſem Laurentium, eas litteras, quibus, & Autharis impium factum deteſtaretur, & id puerorum in Eccleſiæ catholicæ fidem reſtitui, expiariq. quam ſanctiſsime, quamprimum iuberet. Hic adeo propenſus in rem Catholicam Agilulfus Mediolani capeſſiuit regni primordia, impoſita capiti ferrea corona, quam ab ferreo circulo, quo continetur, ferream appellauere. Theodolindæ commentum ea, ſecutisq. poſtea temporibus veluti myſterium imperij, neque clariſsimi Cæſarum ſunt adſpernati morem, vt ea caput incingerentur. Quis tamen hoc tempore Longobardum coronarit haud ſane vlla tradit memoria. Si coniecturæ in re tam vetuſta ſit locus, adducar & reli-

gione

gione Theodolindæ, & ipsius regis erga Theodolinda obsequio, vt Laurentium Episcopũ huic muneri delectũ putem. Is anno quingentesimo nonagesimo altero est mortuus cuius anni principio Gregorius ipse Pontificatũ maximum inchoarat. Paulò ante quàm moreretur, inciderat ei certamen anceps cũ Apostolici ærarij custodibus, & administris, super Siciliæ vectigalibus, in quorũ exactione debuit aliquid esse commune Mediolanensi cũ Pontifice Romano. Eius negotij coniectura ducitur nobis ex ipsius ad Laurentium Epistola Gregorij, quæ scripta in hanc sententiam extat. pergratas ipsi Gregorio litteras fuisse Laurentij, quia scilicet optatissimum de commoda eius valitudine nuntium attulissent. Quod ad rem attineret, diligenter inspectas esse rationes, & collata capita; non apparere quid Mediolanensi debeat Romanus; ita ratiocinatores affirmasse; Sed quia Constantius Diaconus negotij causa missus antea Romam, aduersus iudicata, & statuta non nihil obiecerit, nouasq. difficultates excitasse sit visus, nouam se iudicãdi curam susceperturum. proinde mitteretur iterum aliquis Romã cum libera facultate transigendi; cordi sibi fore, vt Mediolanensis Ecclesia ius suum adipiscatur, eiq. satisfiat cumulate. Has litteras aliæ paulo post secutæ litteræ monuere Maximum Præsbyterum, vt qua polleret inter suos autoritate, daret operam, vt Laurentio mortuo, caput Ecclesiæ Mediolanensi quamprimum imponeretur. Interea Mediolanenses Constantium Diaconum nominauere, litterasq. nominationis eius ad Pont. Max. misêre Romam. Ille sic rescripsit. Permitterent Numini, rem totã atq. precibus accuratis ab eo peterẽt,

vt ad

vt ad voluntatem ipsius & clare percipiendam & recte exequendam, cæcas illuminare mentes vellet. Constãtium Diaconum, de quo ad se scripsissent notum sibi fuisse Byzantij, cúm priuatis adhuc rebus ibi negotia Romani Pontificis curaret: Cum eo viro, agendo multa & communicando, reperisse consilio bonum & inculpatę mentis; si hunc sibi pastorem imposuissent, nihil erraturos: sed quia decreuerit ipse, nusquam immiscerí negotijs eiusmodi, facere nihil aliud posse, quàm vt cæleſtem vnà cum ipsis opem imploraret. Precari se à Deo, qui cuncta mortalium, futurosque rerum euentus videat in clarissima luce, vt inueniat Ecclesiæ Mediolánensi Pontificem daturum subiectis vitæ pabulá verbo & exemplo, quem ament populáres & metuant, cuius imitatione demum eruditi, pro fluxis & caducis humanæ vitæ rebus, æternum mansura bona meditentur. Caueant porro, ne qua cura priuatarum rerum abduci sese patiantur à recto & vero, neue animi sui perturbationes in vllam eius consilij partem admittant. Haud recte animum iudicare posse, vbi stúdium, ira, spes, metus dominantur; nec vitia, nec virtutes aliorum æqua lance pensari, dum sibi quisq. tendit ac fauet. Illud etiam identidem reputent, qualemcunq. delegerint Episcopum, sub eius imperio viuendum esse; proinde talem eligant, cuius pœnitere nunquam possit. In Episcopi postea vitam inquirere velle, tam fore temerarium ac turpe, quàm nunc sit turpe non quæsisse. Sed quia diuturna rerum diuinarum assectatione compertum sit principibus sapientię viris, qualé vrbs quęq. populum habeat, talem ei pontificem obtingere; da-

rent.

rent operam, vt optimum, sanctissimumq. mererentur. Merituros autem, si viuerent innocenter & caste, si Deũ vnum amplexi, res omneis humanas adspernarentur.

„ Iam enim cernitis vniuersam huius mundi faciem esse
„ mutatam, vt ex diuinarum litterarum oraculis effœtæ,
„ ac senescenti naturæ suus instare finis videatur. Tot
„ vrbium funera, tantum humani sanguinis hauſtum,
„ tot augustissima templa complanata; & patrias relin-
„ quere sedes estis coacti. Quæ nobis ad terrorem denun-
„ tiata olim fuere, iam adsunt; ac possumus in ipsa quasi
„ terra legere vaticinia & notas vltimi iudicij, cuius hor-
„ rificum diem exspectantes eluere peccata lacrimis de-
„ bemus. Ad impetrandam e cælo veniam certissima
„ hæc erit via. Diaconus qui vobis hasce litteras reddet,
„ habet hoc à nobis in mandatis, vt eum, in quem vestra
„ omnium suffragia consenserint nostro nomine rite con-
„ secrandum curet. Nam sicut nostra custodimus iura,
„ sic etiam aliena seruamus. Cũ hisce mandatis, & litteris Diaconus Genuam est profectus. Nobilitas enim, & præcipua pars Cleri nondum ex Liguſtico illo reuerterant exilio, manebantque Genuę, siue diffidentes paci, quam fore breuem arbitrarentur, siue illi terræ iam assueuissent. Acceptis litteris in preces effusi, diuinam supplices opem imploravere, neque fuit mora, quin ad Pontificis Maximi testimonium congruente desuper instinctu, Constantium Laurentio successorem destinarent. Ita Episcopum eum salutauere. Hunc Ecclesiæ consensum, & studia totius populi Gregorius Constantio amicissime est gratulatus transmisitq. Pallium ad sacra faciunda, cuius gestaminis honorem, nõ

nisi

nisi pro magnis meritis & magno Ecclesiarum nomine largiri Pontifex Romanus consueuit. Eius Pontificiæ gratulationis verba lecturis appendere potius quàm adnumerare nos cogit diuersa iam forma scribendi, superbæq. nostrorum hominum aures ad stilum atq. dictionẽ illius ætatis. Igitur in hanc sententiam fuere. Accepi tuas litteras, ex quibus te summa omnium voluntate renuntiatum Archiepiscopum fuisse libenter cognoui. Sane post Deum à quo proficiscuntur omnia bona, plurimum debes ciuibus tuis, qui tibi tantum honorem concordes adeò & vnanimes detulere. Nunc igitur te censuerim oportere grato animo prosequi tam prõpta subiectorum studia, subueniendo necessitatibus eorum, & si quæ fortasse fuerint vitia, tempestiuis monitis castigando ea paternum in morem, ita vt obiurgatio plurimum habeat suauitatis, ameturq. dum timetur. Ea res magnam tibi conciliabit autoritatem, & cum obseruantia beneuolentiam adiunget. Nam sicuti furor inconsultus, & præceps ira contemptum habet; ita temperata, & lenis erga culpas indignatio, quò tardior fuerit, eò magis animos percellet. Subdiaconus Ioannes istinc reuertens multa mihi de præclaris tuis institutis ac de tua virtute nuntiauit, quæ meum animum cumulauere gaudio. Precamur à Deo Optimo Maximo, vti præclarum hoc ipse suum opus absoluat, atq. tuos in omni virtute processus, nunc hominũ generi, postea choris Angelorum ostendat. Transmisimus tibi Palliũ ad sacra faciunda. Sed peto, vt cũ id accipies, honorẽ ipsius ac genium ex animi submissione desumendũ putes. In hunc fere modum Gregorius Constantio nouam dignitatem

tatem & honorifica ciuium iudicia est gratulatus, hæc munera illi. hęc etiam in omnem deinde vitam præcepta dedit. Ac ne quam omitteret, in nouum Archiepiscopum officij partem, Exarcho Romano commendauit ita, vt, & amicum suum, & in ipsa amicitiæ vetustate tantæ iam vrbis Pontificem. Constantij florentis, & quodammodo inter homines beati, hęc fuerat apud vniuersos gratia, blandoq. sic fortuna vultu visa fuerat arridere, cùm certarent in ipsius commoda & ornamenta, exsules Genuæ, ciues in vrbe, Pontifex, Princeps, Mediolanum, Roma, cùmq. multitudinis fauor & ratio comitiorum incertares, & mutabilis, quam dies intermissus vnus, & parua commutat aura rumoris, velut eius admiratione viri, longo spatio interposito confirmaretur & augeret vota. Namq. dum ita electus & ascitus, viuit iucundissime, fruiturq. fama sui, coortæ subitò suspiciones, dein crimen, inuidia postremo & odiũ. omnia turbauere; ac eò scilicet euasit tanta nuper gratia, vt prouinciales Episcopi, Theodolinda Regina, populus fere vniuersus, ceu praui dogmatis authorem, & catholica instituta detrectantem horrerent. Neq. culpa ipsius, aut contumacia partium fuit; sed error quidã improuidus ac funestus, & quædam importuna calamitas eius ætatis ob tria capita Chalcedonensis Concilij, de quibus est memoratum. Id Chalcedonense Concilium stabiliendæ fidei, damnandis hęreticis, Ecclesię purgandę haud itá pridem habitum, iam in tantam venerat authoritatem, vt veluti salutis ara, & norma religionis haberetur. Non in ambiguum torquere verba, non demere vel addere quicquam, non cauillari, non

interpretari

interpretari etiam licebat. Qui horum aliquid faceret, eum contra religionem facere, impurum atq. temeratum esse, cęteri fideles credebant, abstinebantq. commercio. Fuere tamen viri graues & sancti, qui nulla in Conciliũ ipsũ iniuria expungerẽt ac damnarẽt in quinta Synodo tendentibus contra pari prudentia, & sanctitate nonnullis, neq. voluntatũ & studiorum illa, sed opinionũ atq. sententiarum dissensio, & varietas fuit. Vtrisq. Catholica res erat curæ; sed alteri, si capita ea deleuissent, alteri si eadem tuerentur, optime consultum esse summis Ecclesiæ rebus existimabant. Cúm hic habitus animorum esset, cœpere quidam Episcopi per arcana colloquia primò & susurros, liberius deinde, postremo palam differe suspectam dubiamq. Constantij religionem ex eo quòd adhæresceret damnationi trium capitum videretur. Scilicet initium id esse dissoluendi Concilij, cuius decretis, & authoritate subnixa stet Ecclesia, quod publico sit consensu, & summa bonorum omnium approbatione receptum. Id vbi penitus animis imbibêre, rupta Sacramenti reuerentia, quod Archiepiscopo debebant obsequium exsuunt, instigantesq. sese vicissim, ab ipsius omnino discedunt auctoritate, vitant hominis colloquia & congressus, plane suo damnãt iudicio Metropolitam, interdicunt aqua velut & igni. Agunt etiã cum Theodolinda, facileq. demonstrando crimen, implent sui spiritus Reginam, ita vt anxia muliebriter, & religiosa, mox ipsum, ipsiusq. sacra, & consuetudinem auersaretur. Nihil est tam leue quàm multitudinis animi; tum si principis authoritas vrgeat, facilius etiam in omneis partes vergunt & nutant. Postquam increbue-

re Mediolani prouincialium Episcoporum sententię flagitium Archiepiscopi, iudicium Reginæ; signo velut dato ab illius authoritate discessere, quidam statim, alij post breue tempus, & sicut in omni fieri solet rebellione, defecere potentiorũ exẽplo, clientes, familiares obærati, aut horũ instinctu, maiores amici, & integræ patronorũ domus. Presbyteri verò, & Clerici, quæ pars in tali tempore debuerat cingere pontificis latera, vltro secessionis erant duces, neq; præsidij vel solatij quicquam ibi desertus habebat. Ita ille, qui antea carus omnibus acceptusq; fuerat, ac potuerat ipse quodammodo fortunam suam admirari, iam odio habebat lucem, & oderat eum lux. Gregis infensi pastor inuisus erat. Præsenti vultus submittebant, absentem execrabantur. Si procederet ad sacra concionemue faciendam, fiebat per templa solitudo, si quid illius nomine quæreretur in quotidianos vsus, parabatur iniquiore conditione, ac erant, qui cum sacro tanquam, & irreligioso capite commercium omne recusarent. Grauia erant hæc & molesta, sed timebantur atrociora, pretiumq; fuit Constantio, Pontificem maximum de tali statu, & conditione rerum suarum admonere. Bonifacius erat quidam continuus Gregorij amicus idem Archiepiscopo, per quem tuto commeare sermones possent, impenetrabili viri eius fide. Huic per litteras ostendit, in quas calamitates, & pericula, nulla sua culpa, casu quodam infesto repente sit coniectus; abhorrere à se Reginam, populum, Clerum, cuncta fieri sibi in dies arctiora; principium turbandi omnia, & alienandi animos, ortum à Prouincialibus quibusdam Episcopis esse, qui cœperint criminari sese tanquam damnando tria

Concilij

Concilij Chalcedonensis capita, in summa Catholicæ religionis labascat. Nescire quid negotij sit hoc; illud certe scire, Catholicam Romanamq. fidem cordi esse sibi, & ad extremum fore, velleq. pro ea dimicantem, tã infestæ vitæ reliquias exhalare. Rogare interim, vti rẽ totam exponat Pontifici maximo, & quoniam plena inimicorũ sint omnia, possitq. timeri, ne magis adhuc exulcerentur animi, si quippiam emanarit; det operam sedulo, ne quis negotium huiusmodi querelamq. suam odoretur. Ea Bonifacius aperit Gregorio, statimq. ille reconciliandis animis studium & curam adiecit. Extant litteræ Pontificis illius ad Theodolindam, quæ Constantium liberant omni culpa, & suspicione mala, itemq. separatim ad Constantium ipsum temperatæ consilium inter & solamen. Tertias quoq. dedit litteras ostẽdẽdas Episcopis, hortatorias in posterum, & obiurgatrices ob prẽterita. Eas qui perferrent, Hippolytus, & Ioãnes missi cum secretis ad Reginam precibus, & mandatis. Summa litterarum & legationis erat; crederet Regina sciretq. probum & incorruptum esse Constantium, recte de fide sentientem, nulla suffusum atq. contaminatum hæresi; perditos verò, & amenteis, qui vocare illũ in suspicionẽ ausi, potuerint alienare ipsam, & velut à corpore caput abrumpendo, Mediolanensem Ecclesiã deformare. Concilij Chalcedonensis autoritatẽ ab Iustiniani tẽpore manere intactã, ac si quæ postea in quinta Synodo sint constituta, ea sic probari Cõstantio cæterisue, vt nihil ei detractum putent; se verò detestari, et arcere communione sacrorum omnes, quicunq. animo diuerso detrahere vel immutare quicquam ausint. Proin-

de

de ipsa rediret in viam, Archiepiscopumq. Constantium in pristina reciperet amicitiæ iura, redderet Pastorem populo, populum Pastori. Hæc ad Reginam scripta. Bono animo esset Constantius; in obsequio Thodolindam fore, & rebelles illos Episcopos damnaturos vltro temeritatem suam; ageret modò leniter ipse omnia, & modestè. Tertia erat in Episcopos Epistola, quam Gregorius ad Constantium ea scripserat, & miserat arte, vt quasi proditor arcanæ collocutionis, et magni secreti, rebellibus aperiret. Verba eius in hãc sententiam fuere.

„ GREGORIVS CONSTANTIO EPISCOPO MEDIO-
„ LANENSI. Perfertur ad nos Episcopos in ista prouincia
„ quosdã esse qui sese disiunxerint ab auctoritate tua, idq.
„ fecerint, occasionem nacti nullam illi quidem, sed quæ-
„ rentes vltro rebellionis, atq. turbarum initia; eos crimi-
„ ni dare tibi, quòd in tria capita Romæ cautionẽ feceris.
„ Sanè poterant huiusmodi vocẽ intra septa dentiũ con-
„ tinere, si scirent, quanti esset apud me fides tua, & quàm
„ vlla cautione non indigeret. Nam si vellemus promit-
„ tere te aliquid, ac profiteri, contenti essemus vno tuo
„ verbo, nec vltra quippiam desideraremus. Cæterùm
„ haud equidem memini, quando tria illa capita fuerint
„ nobis in vlla sermonis litterarumuè parte. Hi tamen
„ homines, si propera pœnitentia suum agnoscentes er-
„ rorem ad obsequium redibunt, facilem vtique veniam
„ consequentur. Nam sicut Apostolus ait, non intelligũt,
„ neq. quæ loquuntur, neq. de quibus affirmant. Nos in-
„ terea præclarè cõscij sumus nobis, quemadmodum san-
„ citam in Chalcedonensi conuentu stabilitamq. fidem,
„ imo conditam pectore foueamus, ac seruemus, &

quem-

quemadmodum, addi, demi, mutariuè nihil velimus. „
Quòd si cuiuspiam intempestiua sapiẽtia tale quippiam „
fuerit ausa, hominem eum illicò ferimus anathemate. „
Hæc nostra professio si quem fortè non sanabit; næ il- „
lũ ego censuerim catholicæ veritatis odio, nõ Synodi re „
ligione laborare. Sin autẽ errauere cupidine recti, pote- „
runt hac accepta satisfactione, redire, complectique te „
fratrem itaut à corpore Christi, quod est Ecclesia, „
diutius auulsi non maneant. Alleuauerat Constan- „
tius animum his litteris, & hac legatione præsentiq. Pon
tificis erga res suas cura; sed nondum matura erat res,
vnumq. fortè verbum in litteris ad Reginam, erat im-
pedimento, quo minus id Pontificale remedium expe-
riretur. Nam cùm ibi facta esset mentio quintæ Syno-
di, quæ præcipue, Synodus animos offendebat, consul-
tando inter se, Ioannes & Hippolytus, & Constantius,
nequaquam eas in tam suspectis rebus negotioq. tam
ancipiti reddendas esse Theodolindæ litteras censuere.
Episcopus verò Brixiensis è rebellibus vnus, corrupta
in suam pertinaciam ciuitate, responderat, haud alia se
conditione reconciliatum iri, quàm si Constantius ipse
publice profiteretur, tria illa capita probata esse sibi, &
sancta, neq. damnationi eorum vnquam assensisse. Inde
nouus Constantio mœror atq. difficultates nouæ, quas
cõsultus iterum Gregorius expediuit, ad Reginam qui-
dem alteras absq. mentione Synodi litteras mittendo;
monendo autem Constantium, vt profiteretur apud
Brixienses percussum anathemate sese, si vlla in re Chal-
cedonensis Concilij decretis aduersaretur; ita satisfieri
prouincialibus posse, dedecorisq. necessitatem euitari.

Eam

Eam consilij viam secutus Archiepiscopus animos leniuit, obsequiumq. redijt Theodolindæ; & regius animus veluti ponens in damno, quod interposita offensione tãtisper Ecclesia suæ fructu liberalitatis caruisset, tãtò impensius ad eam honestandam est excitatus. Inde munera, dignationes & insignia, queis Mediolanensis Archiepiscopus excellit, hinc vsus Pallij, hinc firmum, & stabile coronandi Regis priuilegium, originem habuere. Dedit & concessit ea Gregorius Theodolindæ, sanxitq. litteris accedictis, vt quandocunque finita Regum Italorum stirpe, vacuam esse sedem contingeret, ius creandi regis penes eum Archiepiscopum esset; comitia creando regi in hunc modum haberentur. Decimoquarto die, postquam res ad interregnum venisset, ex vniuersa prouincia conuocarentur Mediolanum Episcopi, qui suffraganei, siue auxiliares dicuntur. Consultarent cum Archiepiscopo, quisnam ille militari virtute, studio religionis, cæterisq. regijs ornamentis ita è numero principum emineret, vt quam saluberrime administraturus esse Remp. videretur, atq. huic sine ambitione vlla mala, sine vlla cura, quæ flectere ab æquo, & vero animos posset, mandaretur imperium, qui ita electus foret, eum Archiepiscopus Mediolanensis Modoëtie corona ferrea solennibus cæremonijs euinciret. Coronam eam Theodolindæ munus, prosequitur fama, tamquam interior circulus sit vnus è clauis, qui Christum liberatorem affixere cruci. Ei porrò famæ sunt qui fidem adstruant coniecturis, atq. testimonijs, sunt qui abrogare non dubitent, prout nimirum suus quemq. sensus pronum in talia difficilemve facit. Pars

ea

ea quæ nobis fauet, nititur huiusmodi coniecturis & argumentis. Helenam Constantini matrem, cùm treis repertos augustissimi mysterij clauos, veluti thesauri cælestis arbitra dispensaret, alios alibi collocasse, tertium inseruisse diademati, diadema gestamen fuisse Constantino, inde per manus traditum haud sine Numinis fauore ad Theodolindam peruenisse, cætera iam esse in promptu. Nam quorsum attinuerit, ferream coronam initiandis Imperatoribus ab Theodolinda sanciri sacrã ac solennem, & Imperatores ipsos longa seculorum successione Longobardicum institutum obseruare, nisi profectò id esset, quod tàm credere licet, quàm non credere. Diuini certè spiritus animiq. Pontifex Ambrosius, cùm Theodosium extinctum funebri laudatione cohonestaret, meminit diadematis è clauo constructi, idque graue sanctissimi viri testimonium extat. Et nouissime nostra memoria cùm ea corona per legatos allata Bononiam Carolus V. imperium auspicaretur, adessentq. principes Ecclesiæ viri, magni sunt motus animorum facti, certissimo inter omneis consensu, veram esse famam, & ferrum ibi quantalibet aurea mole pretiosius latere. Legati quin etiam increpiti, quòd vili nimium ac paupere cultu, nec ea, qua par esset celebritate, salutis humanę monumentum, & adactum olim per diuina illa membra ferrum attulissent. Narrant qui spectaculo adfuere, cùm prolata ea capiti Cæsaris imponeretur, subito perfusam horrore concionem obriguisse, tamquam, & manantia innoxio sanguine trophæa crucis, & Christus ipse, totaq. facies acerbissimæ mortis ante oculos obuersaretur; ab coronati Cæsaris adspectu ad violentos ictus la-

niatumq. diuini corporis, meditando & cogitando religiosissimos & grauissimos quosq. animum auertisse. Licet id quoq. in testimonij vim admittere, quodq. tantæ frequentiæ sensus iudicauere, id nequaquam esse commentitium arbitrari. Illud demum inter argumenta ego numerandum censeo, quòd per bellicos tumultus qui diu Italiam afflixêre, condita corona subterraneo in specu seruauit nitorẽ, & nihil contraxit eius rubiginis, quæ sequitur ferrũ, vt cęlestis gratia vicisse naturam videatur, idq. sacrato clauo datũ fuisse diuinitus affirmare possis. Verum enimuero, de tota re, vt cuiq. libitum fuerit, opinetur: nos vulgata referre, & quò pietas animum inclinabat, eò famam dare satis habuimus. Constantius, primò beatus habitus, postea spectatus inter humanæ varietatis ludibria, demum, qua meruerat felicitate rursus agebat, hisq. regijs & pontificijs muneribus auctas Ecclesiæ suæ res, moderabatur ita, vt calamitatem eam de qua memoraui, appareret in id immissam fuisse tantùm, ne ad magni Episcopi nomen & famam ea gloriæ pars deesset. Nam secundæ res mediocribus quoq. viris aliquando per omne vitæ tempus adfuere; per ardua & ancipitia claresçere rara virtus amat. Huic Pontifici, post illud Chalcedonense certamen, incidêre leuiora iam negotia, quæ deinceps explicabo, prout ex epistolis magni Gregorij, varijsq. mandatis ad ætatis nostræ notitiã peruenere. Fortunatus erat in Clero Mediolanensi iam inde à Laurentio decessore stabilem, & fixam in Ecclesiæ Mensa sedem atq. titulum assecutus, solenni legum Ambrosianarum verbo, quo sic assumptos esurire homines vetant. Huic Fortunato, cùm per annos complures fuisset

set in illius possessione mensæ, subitò coorti mali quidam homines (id enim Gregorij verbum est) eripere conantur alimenta. Cæterùm, nescitur idne fecerint obtentu muneris alicuius & officij, ne nihil in Ecclesiæ rebus agere viderentur, an sui abdominis tædio inuidentes alienis alimentis; an verò quia magna hominis illius industria, multiq. labores, socordiam ipsis, & pingue ac segne otiũ exprobrare viderẽtur. Scribebat.n. assidue Fortunatus, & sedulã Ecclesiæ Meediolanensi pro sua tenuitate operam nauabat. Ita, quod apud æquos rerũ æstimatores amicosq. virtuti, caritatis vinculum esse potuerat, incitamentum irarum apud væcordes, & infensos fuit. Homines enormi ventris adipe, vinolenti, & ob flagitia olim fugitiui; capitosi alij, fuliginei, atri, qui, vel ex alieno solo fere conducebantur in tribunalia, tanquam futuri solutiores, vbi nescirentur ipsorum natales, & si quæ alia essent dedecora; vel hîc in sua patria peregrinæ toruitatis æmulatione, iudicijs, & honoribus obrepserant; homines igitur huiusmodi, fremendo in Fortunatum hostiliter, & iactando, quæ liuor erga bonas artes, & crescendi suggereret cupîdo, facile religionem iniecere Constantio Pontifici, tanquam ex Ecclesiæ fructibus viuere Fortunatum haud leue piaculum foret. Adscriptum illum quidem esse Mensæ; sed neq. constare quo iure potuerit adscribi; neq. si constet, ferendum esse diutius, cùm iam alia vitæ subsidia potuerit acquisiuisse. Adstrepebant ijsdem vocibus horum assecłæ minores administri tardiloqui, blæsi, quæ sibi ludibria fingere amat natura. Constantius Archiepiscopus, erat ille quidem alto, & exaggerato virtutibus animo, largosq. spiritus &

generosos, vt in magna paterna domo hauserat ab iuuentute; fauebat quoq. litteris, & ingenijs princeps ipse litterarum omnium, & ingenij gloria sumus æui; sed querulas voces & lamenta conspirationemq. furiosam non potuit sustinere. Fatigatus modò quiritatione singulorum, modò simul omnium importunitate, irent, dixit, agerent, statuerent, decôra ipsis, consentanea recto; se nec adiudicare causam Fortunato, nec abiudicare. Hoc accepto responso iudices iniqui, quibus in supercilio leges & iura, patinæ pro libris, & præcipua in Fortunati virtutes ira, confestim hominem deiecêre loco, renidentes inter se postea, gratulantesque viciſſim ob illud factum, sicut asini & muli mutuum scabunt. Indigna res visa ciuitati; & vt quiq. nouerant eiectitium nulla sua culpa Sacerdotem, authores fuere, vt Romam ad Pontificem Maximum prouocaret; simul auxilium ei suum, & opem gratiosissimus quisq. pollicentur. Ita Fortunatus prouocauit, exposuitq. sese contributum Ecclesiæ Mediolanensis triclinio, ac pro eo sedulam Ecclesiæ rebus operam nauantem, repente spoliatum esse vitæ subsidijs, eamq. sibi factam iniuriam in Ecclesia, quæ tantum hominum posset alere, tot aleret etiam otiosos. Permotus his Gregorius, litteras dedit ad Constantium, quas videre qui volet, extant tertio Epistolarnm libro Pontificis illius inclusæ. Sententia fuit huiusmodi. Solicitũ & attentũ esse Constantiũ oportere, ne Fortunatum mali homines eripiant Ecclesię Mediolanensi; accubuisse multis annis eum in Ambrosiana mẽsa; scripsisse; nulla in re desidem egisse, neq. debere nunc exturbari; id se mandare secreto. Quod si Fortunatus aliquid

quid fortasse commeritus fuisset, quo videretur indignus alimentis eiusmodi; causam eam cognoscendam esse Romæ, non permittendam autem eorum hominum arbitrio, quos ipse nosset maculosos, & ignaros iuris. Hactenus Fortunati causa nobis innotuit; de negotij fine suspicari magis licet, quàm affirmare. Neq. enim crediderim, aut segniter vsum fuisse Constantium occasione restituendi Fortunati, aut importunos illos administros, supremæ saltem terrore potestatis, non abstinuisse in posterum conuicia, & malignas artes. Post hunc Fortunati casum, incidit Constantio grauissima in Lunēses Clericos actio moribus emendandis, & reuocandæ disciplinę, quam in ea penitus Ecclesia turbulentia temporum oppressam, vrgebant maioribus in dies flagitijs homines religiosi, & sacri. Pertulerat id antea Romam fama, nuperq. ciues vrbis illius ad Gregorij strati pedes exposuerant, rē Ecclesiasticā Lunensem in vltimū adductam esse discrimen; facere ibi Clericos ea, quę Laicis adspexisse sit horror; nisi quid in Apostolica sit authoritate remedij, propediem in barbaros externosq. mores vrbem esse delapsuram. Venantium Episcopum habebant. Huic mandat Gregorius, vt habita de Clericis quæstione, coerceat alios, alijs interminetur, quosdam lenius agendo castiget Sed cùm prouincia visa durior esset Venantio, quàm vt eam obire solus posset, petijt & impetrauit à Pontifice Maximo, vt eius curæ socium Archiepiscopum daret. Mediolani Constantius, & Venantius de Lunensis Cleri corruptelis cognouere; magnaque species fuit eius iudicij, cùm ex illa vrbe & agro in hanc Metropolim Clerici, Monaci, presbyteri cateruatim exci-

cirentur, nemine imperium detrectante, quia Metropolitanus, & quia Constantius, sua, & Romani Pont. authoritate statuebat, & vocabat. Interea Theodolinda Regina, stabilita iã domo, & cõiuge ad sanitatem traducto, nactaq. id quietis ac otij, quod amplificationi diuini cultus, & totius Ecclesiasticæ rei necessarium omnibus olim votis expetiuisset, primum omnium concepit animo maiestatem illam templi Modoetiensis, quæ digna Longobardo nomine, digna tantis opibus, digna Ioanne Baptista mortalium augustissimo, & affini diuinitatis, esset. Eius ædificationis originem, & quænam causa fuerit Reginæ, vt ex vniuerso cœlitum choro, hunc sibi præcipua pietate colendum sumeret, exsequar. Postquam Agilulphum Theodolinda in coniugium regnumq. pariter asciuerat, varios ea res toto regno motus animorum exciuit. Pauci nuper æqualem, iam dominum haud concoquere, fremere, quòd imperiũ, de quo armis certassent, vnius mulierculę arbitrio ac potestati esset permissum, instigare quietos, & gaudentes, vel pietate Reginæ, vel moderatione Regis, nullo loco deesse turbis ac seditioni. Rursus pars melior, incitamentis abhorrere, lenire furenteis, aut etiam parare arma, queis malum opprimerent antequam erumperet. Erupit tamen, & desciuere turbulentissimus quisq. quorum contagione Romana arma mota, & ad Gregorium vsq. Pontificem Maximum ira belli peruenit. Namq. dum rebelles persequitur Agilulphus, inuasit hominem suspicio, tamquam Gregorius ipse partes fouisset alienas, ac Longobardici regni finem optasset. Itaq. perduellibus admodum felici expeditione debellatis, conuertit Romam

iras

iras victor, Latioq. peruastato, quatenus ferociam exerceret, iniecerat omnibus curam. Ipsi ante omneis Gregorio, tum gregis amor, tum studia diuinarum litterarũ, quibus iucundissime tunc attinebatur, fecerant metum, ne graue ac diuturnum vrbi malum id foret, neue solita bellorum mala refectam ex præteritis miserijs Ecclesiam pristinam ad solitudinem vastitatemq. redigerent. Ob ea, spem tentare pacis, & varias auertendi periculi vias diuinus Pontifex tractare; neq. occurrit anxio potius expeditiusve quicquam, hosti pacando, quám vti confugeret ad Theodolindam, eaq. deprecatrice aduersus cõcitatum regis animum vteretur. Ea per litteras admonita monet maritum, absistere bello, quieta turbidis anteferre, parcere sacrorum principi, neq. in eam vrbem vim atq. clades inferre, qua in vrbe Deus ipse religionis & Ecclesiæ principatum esse voluisset. Non dubitauit Agilulphus, quominus vxoris precibus ac pietati gratificaretur quicquid illud irarum hæserat animo, retrò q. domum copias abduxit. Læta res omnibus fuit, pacisq. solennia celebrantur eo die, qui D. Ioannis Baptistæ natalibus sacer fuit. Id exordium atq. inuitamentum Reginæ præcipui cultus erga Baptistam, adiecitq. animum ædificando templo, quod monumento esset, illo die vulgata per Italiam pacis gaudia, renatam Ecclesiam, & impletis bonorum votis, de turbarum auctore triumphum actum. Sed anceps hæsitatio diu muliebrem animum torsit, quamnam ei templo sedem eligeret, vbi pulcherrime stare posset inclytum opus. Placebat in radicibus alpium Verona, Ticinum interdum, sæpius Mediolanum cogitatione reuoluebatur; & suspendit læta

quies

quies curas. Namq. cùm ex anxia meditatione, sicuti fit, somnus ipsam occupasset, è cælo vox auribus accidit humana maior, quæ omittere solicitudinem iuberet, atq. relinquere rem totam arbitrio, dispensationiq. cælesti. Missum iri signa de cælo, candidam columbam, quâ regione visum illud occurrisset, ibi designaret templo fines, eaq. in area poneret aram Diuo. Ex eo die veluti subducta in cælum Theodolinda diuinam interpretem exspectabat, & apparuit auis circa nobilem vicum Abduam inter & Ticinum, cui vico nomen Vlmæam fecerãt frequenteis arboris eius' siluæ. Ibi, cùm fortè Regina, inuitata placidissimis vmbris, & amœnitate loci, iumentum, quo vehebatur, sustinuisset, quiescendi quoq. paulisper incessit eam cupîdo, & recreandi fessum corpus illo simplici strato & mollibus herbis. Descendit ad pedes; reliqua simul desilit multitudo, & obuersis in heram oculis illius nutus exspectabant. Erat in vicino quercus proceritatis amplæ, quam erratico amplexu frondosa circumueniens vitis, illius opacitatem & virorem adiuuabat suo. In arboris eius vmbra, postquam modica quiete refecta Regina est, lustrat oculis patentem latè campum, statimq. memoria templi & voti subit animo; & si numen annuat, nihil exoptare magis, quam vt ea in planitie condere ædem possit. Simul cum desiderio spes intrat, & quod sperare cęperat, id ipsum audet precari. Itaq. flexo haud cunctanter poplite, fundit ab imo pectore preces incensas, & petit à Deo Optimo Maximo, vt ea in planitie deligat templo sedem, vtq. sibi nuntia diuinæ voluntatis ales mittatur. Factum vti postularat, & suspensis demissa leniter alis colũba sedit ramo, & quasi

dicere-

diceret, condendi templi locum, & tempus iam tandē adesse, humano more vocalis, effata est, MODO, cui voci subnectens reliqua Theodelinda, seque paratam ostendens hilaritate summa subiecit ETIAM, quę duæ postea in vnam conflatæ voces, repudiata vetere appellatione, vico nomen fecerunt. Hæc ita vt retuli, veteres illius oppidi litteræ, & incorruptæ simplicitatis monumenta tradunt. Est etiam ibi regium sacellum amplis ab ipsa Theodolinda vectigalibus instructum, & ornatū antiquissimo picturæ genere, quæ pictura singulis quadris totam rei gestæ seriem ostendit. Stat primò vetus Vlmæa opaca & amœna frequentibus arbustis, & quà diffundit late ramos quercus, nixa genibus Theodolinda tendit cælo palmas; aulica turba, & regius equitatus in propinquo, diuina quoq. volucris adlabitur, & anxiū mulieris animum exsoluit cura. Et alia deinde, prout quidq. à rerum scriptoribus traditum est; quod indicasse volui, quò narratio nostra plus etiam hinc fidei, & authoritatis haberet. Primus lapis est positus iij. nonas Iulias, anno salutis nostræ quingentesimo nonagesimo tertio, ædificationi quinquennium insumptum. Postquam ad fastigium perducta stetit ædes, dedicatur, quanto maximo tunc poterat apparatu, eiq. dedicationi Longobardi Principes adfuere. Traduntur etiam patronum eum atq. tutelarem aduocasse sibi, & nuncupasse solenne votum, vt festa ipsius die quotannis, vel accederent ipsi pietatis causa Modoetiam, vel si id impeditius foret, mitterent ampla dona portanteis legatos. Certè ex eo die, mansit hoc Longobardis patrium institutum, vt vadentes ad bella, pictam imaginem Baptistæ vexillis præferrent,

ferrent, & in ipso feruore pugnæ, quando Mars esse acerrimus solet, sacrum illud nomen ingeminarent. Ea inuocatio, perculsam haud semel aciem restituit, pauciq. & confecti vulneribus, plures & integros datis è cęlo superijs fugauere. Neq. ambigitur, quin spreto postea, vel remisso cultu, & exuta, quam animis imbiberant erga Tutelarem suum pietate, sublabi retro res cœperit Longobardica, sitq. imperium dissolutum. Cæterùm, dedicatione peracta, congestisq. regalis opulentiæ donis, ne quid omitteretur quod ad faciendam Templo dignitatem pertineret, à Pontifice Maximo petijt, impetrauitq Theodolinda, vt fieret author earum rerum, quas ipsa honora, & magnifica Baptistæ simul & popularibus instituisset. Instituerat autem inter cętera, vt coronandis regibus ea sedes, idq. veluti theatrum esset, in quo solennia regni posteritas omnis capesseret. Neq. solum ad ea facilem sese Gregorius præbuit, sed insuper vltrò concessit augustissimas quasq. reliquias & ex cælesti thesauro larga munera piacularis indulgentiæ. Missus qui Modoetiam ea perferret, Ioannes Diaconus, qui componendis Ecclesię rebus vltrò citroq. iam aliquoties antea commearat. Præcipua dona, quę quidem, vitata hominum, & temporum iniuria maneant adhuc, hęc fuere. Infantis Christi sportella contexta palmę foliis. Frustum harundinei sceptri, quo Regi Regum, extremis rebus illusere Iudęi. Segmenta spungię quę liquorem amarum in sitis pœnam admouit. Stipitis ipsius fragmentum ex quo vita pependit, inclusum aureę thecæ non sine pretioso distinctu gemmarum & vnionũ, quod munus Pontifex ipse largitor, Adaloaldo regio

puerulo

puerulo perpetuum esse collo gestamen iussit, idq. adscripsit nominatim. Accedunt pręterea, peplum Marię Virginis, & eiusdem acu picta tela, exemplum, & forma sicuti creditum est, operis alicuius, cui diuina manus adlaboraret. Visuntur item ipsius Baptistæ reliquiæ; liquidus in ampulla cruor, cineres é cremato corpore, & cũ dente modicum quid è caluaria. Tum Apostolorum corbes, & mappæ, tum olei vascula, de quo fama est, vitale multis mortalibus ac salutiferum fuisse, cùm Regina deploratos, & morti proximos inunxisset. Sunt demum linamenta, quæ Martirum sanguinem ebibêre, & ossium fragmina crinesq. sacra magnarum animarum pignora, quæ videlicet permittere in numerum cogit multitudo. Hæc omnia, quò pluris apud omnem posteritatem æstimarentur, ac ne solita reliquiarium adulteria suspecta quisquam habere posset, accesit ipsius Gregorij manu confectus index harum reliquiarum, in quo Longobardicis litteris exscripta exsignata omnia continentur. Cùm per hæc, & alia, non Basilicæ modò sed etiã ipsimet oppido celebritas accresceret; Theodolindæ quoq. creuit amor & loci desiderium, ibiq. regale domicilium collocauit. Nouit & monstrat adhuc earum ædium vestigia fama memor, manent nomina; hîc palatium, & aula; alibi Curia & forum monstrantur, nunc insensa tabernis opificum, priuatorumq. tectis. Per ea tempora venit Mediolanum Columbanus Hybernus natione, vir inclytus sapientiæ studijs, & seueritate vitæ, neq. ignotus Agilulpho. Is reliquias Arianorum, quorum erat adhuc in vrbe colluuies, authoritate concionũ & disciplinæ sanctimonia, scribendo quoq. ac disputan-

do fugit, aut sanauit. Inde maiora & plura iam destinans, imminensq. super omnia contemplationi cælestiũ bonorum, egit cum Agilulpho; vt quoniam id vitæ institutum adamasset, quo prodesset multis, neq. tamen fructu solitudinis careret; concederet sibi aram ædificando Monasterio, quà Basilicam Petri Bobiensis ager amplecteretur. Ibi secessum opportunum, & veluti ad Apostolicas expeditiones arcem fore. Hæc fuerunt initia Monasterij, quod postea congestis illuc opibus, immensum creuit, & qui mortales, cupidine paupertatis ac priuatæ vitę secuti Columbanum in eas sese latebras abdiderant, hi quandam principatus imaginem, oppida, multumq. ditionis capesiuere. Nec minor gloria sanctitatis, & virtutum, quarum amore conuenerant. Siquidem extincto Columbano, par Attala, huic deinde Bertolfus, Bertolfo, similes alij succeffere, queis Ecclesia summos honores decreuit. Ea quoq. Constantij gloriæ pars fuit. Fauerat enim Archiepiscopus Columbano, ipsiusq. petitionem apud Regem adiuuarat, nullo in peregrinam virtutem, vt assolet, liuore, & erat, vt dixi, animo excelso atq. mentis imperturbatæ. Postea virum asperauere reorum turba, cùm vno velut grege in varia flagitia, & noxas erupissent. Fuere autem, Amandinus, Vitalianus, Iobinus, Saturninus, & Ioannes, alijq. partim horũ sceleribus illigati, partim ipsi scelerum principes, & authores. Amandinus Abbas intra Monasterij claustra, sacrilega fuerat ausus, ob quæ deiectus honoris gradu, postulabat, vt in pristinum locum restitueretur haud leuiore flagitio, quàm quo meritus fuerat eam notam. Consuluit super eo negotio Pontificem Maximum Gregorius,

gorius, accepitq. responsum huiusmodi. Nec posse id fieri, nec licere; diligenter hominis exploraretur pœnitentia; ea si tanta foret, quantum fuerat scelus, communi cum cæteris iure viueret in monasterio redactus in ordinem idq. non solum ad pœnam ipsius, sed ad exemplum quoq. cæterorum. Nam si aliter fieret, existimaturos in posterum homines, pœnas ostendi, non admoueri; inde peccandi libidinem, disciplinæ contemptum fore. Vitalianus, presbyter, incertum nobis, quonam tanto piaculo, vt etiam exaguraretur meruerat. Postea, cùm turbaret Ecclesiæ statum, & ipsa desperatione auderet in dies maiora, mittitur sub arcta custodia Romam, indeq. in Siciliam adsportatur. Subdiaconorum quoque trium lapsa est in publicum libido, nec potuit differri iusta turpitudinis nota. Exsuuntur ordinis sui mysterijs, & abdicantur, alijs in ea officia, & munera substitutis. Hæc fuerant crimina, & noxiorum pœnæ. At Ioannes quidam ab Actis, & Scriba publicus Ecclesiæ Mediolanensis, visus est offendisse suspicione magis obscura, quã vllo certo crimine; in eum quoq. fuit pœna, vt moueretur loco. Hunc indigne fuisse exauthoratum, indicio sunt Gregorij Pontificis litteræ, quibus Constantium hortatur, vt caueat in posterum hominum sermones; periculum esse, ne, si quod egerit in Ioanne Notario, id ipsum in cæteris quoq. iudicijs agat, non ex recto & vero, sed ex delatorum artibus animiq. sui perturbatione videatur ferre sententiam. In ijsdem litteris reperi, contra quam antea credideram, Constantium infensissimum fuisse Fortunato, & in ea, quam semel accepisset offensione perseueraſſe. Cùm enim ad priores Pontificias litteras

ita

ita reſcripſiſſet Archiepiſcopus, vt, quem authoritas Apoſtolica reſtituebat in priſtinum Ambroſianæ menſæ locum, ipſe eſſe reſtituendum negaret; commotus leniter animo Pontifex Maximus, caput in eam cauſam addidit huiuſmodi. Quas á Conſtantio ſuper Fortunati negotio litteras acceperit, certe, vel nõ ſcripſiſſe ipſum, vel ſi ipſi tamen exciderint, in ijs Conſtantij fratris animum æquitatemq. non apparere. Se ſe, quicquid in eo negotio ſtatuerit, ſtatuiſſe imprimis ipſius Conſtantij cauſa, nimirum eius dignitati ac nomini conſulentem, atq. cauentem, ne quid detrimenti fama eius pateretur. Cùm enim Fortunatus impleat querelis omnia, quòd ius ſuum in patria non potuerit adipiſci, quòd vi, non iure in ipſum agatur, quorſum ea pertinere, ſi non ad Epi-
» ſcopi, ſub quo fiant, inuidiam, pertinerent? Proinde
» temperamentum nobis fore optimum videtur, ſi miſe-
» ritis Romam aliquem, probe doctum cauſæ totius na-
» turam, & ordinem, & momenta. Cùm eo ſcilicet age-
» mus, ita, vt, nec vlla veſtro nomini labes adſpergatur,
» ſi iudicatum erit, non deberi alimenta Fortunato; nec
» Eccleſiæ rebus ac inſtitutis vlla fiat iuiuria, ſi meliorem
» cauſam habebit. Quod ſi poſtquam ille noſtram opem
» implorauit, atq. de iniuria, quam ſibi fieri putat, eſt con-
» queſtus; vos tamen iſtic decidere litem perſeueraueritis;
» credent homines, reum hunc, non iure, ſed poteſtate
fuiſſe ſuperatum. Caput hoc de Fortunati cauſa fuerat in earum litterarum extremo, quas Gregorius ad Conſtantium dedit, cum ſuper Amandino, Vitaliano, Iobino Saturnino, tribusq. Diaconis, & Ioanne Notario, conſultus, reſcriberet, quæ crimina, quibus piaculis eſſent

luenda,

luenda, quid in vnoquoque reo fieri æquum videretur. Cæterùm in tot reis & iudicijs, tantaq. causarum varietate sequutum est illud, quod sequi fuerat necesse, criminatio scilicet in ipsum iudicem, & inuidia, variæq per vrbem obtrectationes ineuitabilia principibus mala, quotiescunq. corrigere delicta, Rempublicam ordinare, coercere licentiam conantur. Cùm enim alios iam puniuisset Constantius, alios propediem esse puniturus videretur; cœpere in ipsum fremere, vt quisq. consanguineum, amicum, partemq. opum Ecclesiasticarum in illis amississet. His deinde annexi alij & intimi, & rursus horum assecłę, excipiendo querelas, & augendo ac diuulgando, facilè ciuitatem ab Archiepiscopo vniuersam alienauere, nihilo meliore iam rerũ statu, quàm cùm infensi olim prouinciales, infensa Theodolinda, in funesta illa Chalcedonensi secessione perstarent. Aiebãt hominem esse asperum, sæuum, inimicum Clero, auidũ faciendæ solitudinis in Ecclesia; si desierint esse in quos sæuiat, in ipsamet sacra desæuiturum, quorum obtentu dominatum importunum exerceat. Haud posse mirum videri, iam inde ab illo tempore hominis ingenium innotuisse, cùm in Chalcedonensia capita durus & præfractus, tantum turbarum, & calamitatum intulerit rebus, malueritq. defendendo quæ semel imbibisset, Ecclesiam euertere, quàm cedendo pauliſper, consulere publicæ paci & quieti. Prima hæc fuerat in Constantium querela. Prouecti dein longius licentia cauillandi & dulcedine, non tam ingenij culpas iactabant hasce, veteres iam & exoletas, quàm vitæ quoque labes, & animi vitia, quæ veluti monstra forent in Pontifice, de quibus antea

nemo

nemo suspicatus fuisset. Ita Constantius, in sordibus iterum, & squalore iacebat, & profana esse sacra, quę faceret, inimici & astuti homines, credi per vrbem volebant, ab amicis etiam, & simplicibus credebatur. Ac tanta fuit infectatio, tantaq. sermonibus materies, vt de tota re fama peruenerit Romam, haud exiguo summi Pontificis dolore. Angebatur, hominem innocentē, vnica seuerioris ingenij culpa, in eas redactum esse calamitates, patientem semper aliquid à suis ciuibus, & in ipso pulcherrimarum rerum conatu, deformem & inuisum. Quando placare furentes animos & sanare, dies tātum ipsa posse videretur, eaq. non aliunde quàm ex tempore petenda esset medicina, quo vanescunt inania, falsæq. suspiciores abolentur; consolari saltem amicum, & iustum ipsius in ea rerum iniquitate lenire dolorem, operæ pretium duxit. Id Pontificale solamen fuit huiusmodi. Et litteris, & sermone multorum, intellexisse, quibus telis, & quibus artibus improborū æterni hostis machinatione tentari sit coeptus. Sed in omnibus humanæ vitæ calamitatibus ad omnipotentis Dei prouidentiam semper esse confugiendum, & aduersus hominum conuicia & maledicta, vtendum hoc solatio, si nullius malæ rei conscij nobis simus. Nam bonæ mentis, & recte factorum conscientia, liberos, & iam absolutos homines esse, etiam inter calumnias accusatorū & obiecta crimina; culpis obstrictum, & male conscium animum ne in publico quidem fauore, carere dedecore, quod foueat intus & alat. Bono igitur esset animo, sciretq. nullum sanę mentis hominem & christianę, credulis accepturum auribus ea, quę furor, & liuor inimicorū

temere

temere in ipsum confingere esset ausus. Moneri sacrarũ litterarum authoritate sese, ne facile de altero cuiquam credat obloquenti scilicet ac detrahenti, sicut ex diuerso, deprehensa manifestis indicijs atq. probationibus flagitia, debere coerceri statim sciat, ne impunita latius diffundantur. Eius rei documentum in illustri positum monumento Deum ipsum præbuisse, cùm aduersus impuras ciuitates reclamante natura, dixit, iturum se, & visurum, an tanta forent scelera, quanti clamores fuissent, vt si vera esset querela, sumeret pœnas. Neq. enim erat, cur descenderet ad cognoscendum author omniũ rerum, nisi ad coercenda humanæ temeritatis iudicia id pertineret. Proinde rumores insanos, & voculas obtrectatorum Constantius adspernaretur, erigeretq. animum ad æternæ vitæ cogitationem, ad Reip. curam, ad sananda ciuitatis mala formandosq. subiectorum mores. Fortasse enim inuidentem hostem illius in hoc generi progressibus & pacis intercipere conantem bona, semina hæc in longum iecisse, quæ foueret, auctaq. promeret, nimirum, vt occupatus animus imminutæ dignitatis dolore, langueret ad munera pastoralis officij; non ad populum verba facere, non monere, non punire pensi quicquam haberet. Sic adeo etiam in prælijs fieri, vt qui vexillum gerit, in eum hostes præcipue dirigant tela, quò scilicet acies vniuersa disipetur, si ceciderit ille, quem sequi debeant omneis. Illatum esse vulnus eius famæ, non secus atq. animarum vexillifero; sed excuteret ferrum ex plaga, sensum alienaret ab dolore, neq. anxius esset alia solicitudine, quàm vt vẽturo iudici probaret innocentiam suam, & salutariter,

ac recte curatos populares. Has litteras qui perferret, Marianus quidam à Gregorio est missus, cum secretis ad Constantium mandatis, & consilijs, quæ ad regendam in tali rerum statu fortunam, animosq. leniẽdos pertinerent. Erat in ijsdem litteris, si Episcopus quidam, á Constantio deiectus eo dignitatis gradu, manifestis indicijs teneretur, ac meritò deiectus foret; alius vt mature sufficeretur in ipsius locum; sacratis legibus cautum esse, ne vacua trimestri diutius Ecclesia relinquatur. Illusit deinde Virgilius quidam Gregorio simul & Constantio seruili arte, quæ inter cæteras prioris æui labes ostenderet secutis hominibus,, non omnia apud priscos fuisse meliora, suas omnem ætatem habere fraudes, & frustra sęculi nostri mores incusari, quòd praui sint & mali, contra quàm scilicet bonis temporibus viueretur. Virgilius hic homo Romanus, cùm Mediolanensem præfecturam obtinuisset, iamq. maturo ad proficiscendum tempore pararet iter in prouinciam, ad Gregorium it salutandum, & post sacra pedum oscula, petit ab eo commendatitias ad Constantium Archiepiscopum litteras; posse magistratus initio multas eiusmodi res incidere, vt egeat illius consilio; simul auere satiari optatissimæ consuetudinis fructu. Datæ litteræ, vt amicitiæ principium forent, impudentissimæ fraudi locum aperuere. Nam posteaquam venit ille Mediolanum reddiditq. litteras, acceptus benigne est, iussusq. credere, opes Ecclesiæ Mediolanensis, subsidia ipsius esse fidelia, & certa; vbi vellet experiretur. Per aliquot inde dies, amicæ tantùm salutatiores erant, vicissimq. sicuti fit, ibant visere, consilij quoq. nõ nihil subinde petebat Præfectus; & erant in

eam

eam artem compoſita hominis verba, & mores, vt nihil aliud quàm quæſiuiſſe Conſtantij amicitiam videretur, & ex amicitia conſilium rebus adminiſtrandis, quę cognoſcendæ prius quàm gerendæ eſſent; nec aliunde melius, quàm ex Pontifice poſſent cognoſci. Biennium interea effluxerat præfecturæ, iamq. ſucceſſor expectabatur. Tunc Virgilius, ſiue minus rapuiſſet ex tam opulenta ciuitate, quám deſtinarat, ſiue etiã auctę præter ſpem opes homini nouo, maiorem ſui cupidinem, vt fit, mouiſſent; rapere voluit ex Eccleſia, grandemq. pecuniæ ſummam ab Archiepiſcopo mutuam petit, deſertam ſibi fidem, aliunde, neceſſitatem inopinatam præfatus, & celeriter vtiq. repræſentaturum. Neque Archiepiſcopus dubitauit. Accepta pecunia Romanus homo decedit è Prouincia, minimeq. patria fide, diu creditorem fruſtrabatur, itaut ille apud Gregorium expoſtulare fuerit coactus. Ille talem animum adſpernatus, moneri hominem iuſſit, vti ſatisfaceret Conſtantio, factusq. deinde cautior, ipſe cùm Ioannẽ in id prefecturæ munus eũtem pari commendatione proſequeretur, diſertis verbis adſcripſit, ſe ſe quotieſcunque commendaret aliquem, commendare ita, vt nihil imponeret oneris ac moleſtiæ; ſatis eſſe, ſi peteret amicis ea quę fieri commodo ipſius poſſent; ad pecuniam & ſi quæ alia forent duriora, nequaquam id officium pertinere. Cæterùm fraudator hic Virgilius, & de Philagrio, cęco quæ memorabo Conſtantium, vti certum è ſua familia virum legaret Romam impulere. Diaconus Euentius eſt miſſus. Poſſederat Philagrius in agro Mediolanenſi vineam cum caſa vetus hærediolum, eoq. ſubſidio, familiam, & cæcitatis mala ſuſtenta-

stentabat, cùm subito litem intendunt, Ecclesiæ Mediolanensis administri, tantis opibus modicum illud accumulare studentes, cura, quam equidem acceptam fuisse Deo non crediderim, hominibus certè non fuit. Ac tãto fuit minus, quia potentes ministri, dum instituta lite, tractantur iura, testes interrogantur, cæteraq. fiunt solennia fori, spretis repente, & abruptis imaginibus iuris, violenter in agellum inuasere. Deterrima pars Cleri, stolidi, væcordes, iniusti, quos ad Ecclesię quietem pertinuerat, sepeliri viuos, quandoquidem diuinas simul humanasq. leges, & illam tantopere commendatam à Christo caritatem, ementita specie ludificarentur; atq. adeo Christum ipsum pauperum parentem actionibus huiusmodi quodammodo viderentur irridere. Philagrius in hunc modum exturbatus e prædio, tetendit Romam, execrantibus amicis tam iniqua iura, & iudices illos importunos. Itur in ius ad Pontificem Maximum, hinc à Philagrio cæco, hinc ab Euentio legato. Philagrius orditur; agellum sibi relictum à parente suo, quẽ cùm boba fide possideret, cœpisse ministros Ecclesiæ Mediolanensis, eum repetere ac vindicare; se contra cœpisse proferre litteras & monumenta, quibus possessionem tueretur. Dum lis incerta penderet expectatione, pertæsos administros lenti negotij moras, indignatosq. quòd aduersus ipsorum potentiam, & authoritatem senex, inops, cæcus, os aperire fuisset ausus, repente facta manu rem controuersam vsurpasse; rogare, Pontificem Maximum, vt suæ cœcitatis capiat illum misericordia.

» Dein Euentius legatus infit. Factam huic iniuriam, &
» ego audiuisse videor, neq. Archiepiscopus meus inficiatur.

tur. Sed si vlla fuit iniuria, fuit in eo, quòd non expectata iudicum sententia, prædium, de quo ambigebatur, est ademptum; in cætera testes dabo, qui probent, agrum esse Mediolanensis Ecclesiæ, nec eum ab Euagrio bona fide possideri. Gregorius, cùm audiuisset vtrumq., rationem hanc inijt, vt æquitati Constantij res tota permitteretur, superbs administris in ea nihil actione iudicioq. turbare fas esset. Ita Philagri quiritationes, & lamenta quieuere, satisq. sperabat, peritum illum Archiepiscopum iuris, & recti, laturum esse sententiam, qua ministrorum iudicium illud iniquum & crudele rescinderetur. Cæterùm anxiusq. & solicitus erat, quia post acceptam iniuriam, rectà iuisset Romam, neq. ad Cõstantium ipsum confugisset, qui facile cognoscere causam, & coercere ministros posset; ob id offensum esse Pontificem suspicabatur. Petijt igitur à Gregorio, vt quasi beneficium absoluens, placaret sibi Constantium, simul hanc ab eo facultatem impetraret, vt quandocunq. ad limina Apostolorum veneranda vellet proficisci, quod sanè facere sæpius, in animo haberet, posset bona cum ipsius venia & pace peregrinationem eam suscipere. In id etiam datæ litteræ commendauere Constantio Philagrij pietatem, & in tributis exigendis, ne quo premeretur onere; sustinere satis oneris eum, quòd careret communi lucis vsura, nec adspiceret diem. Redeunti deinde domum Euentio dona data quæ ferret ad Archiepiscopum, ex reliquijs Pauli, Ioannis, & Pancratij, pignus amicitiæ, ac ne quid ille fortasse malæ de se suspicionis ex tanta rerum, & negotiorum varietate residuum esse suspicaretur. Haud multo postea Cõstantius moritur, cũq.

vacua

vacua sedes ambitioni studijsq. partiũ in medio esset relicta, queis Catholica res curæ, & qui pestem adhuc animis Arianam fouerent, cooriuntur diuersi, & vtriq. creari sui corporis Episcopum volunt. Immiscent etiam principes suo more sese, magno fauoris momento prout integri, vel corrupti, hos, aut illos in eo certamine esse superiores mallent. Ab Catholica parte petebat Adeodatus ex templi maximi Diaconis, non mentis candore, non doctrina, cæteriſq. bonis artibus dispar, aut indecorus nomini. Ariani, magis in speciem ementita, quàm sincera virtute notum alterum opponebant. Prope ex æquo partes ardescere; non viribus, non conatu, & violentia dispares esse; praui & sani, cupidi salutis, & præcipites in exitium, eadem spe coniungebantur. In eo certamine, Catholici, nominato confestim, & in Pontificale fastigiũ euectò suffragijs omnibus Adeodato, quem alij Deusdedit nuncupant, nominationis eius litteras Romam ad Gregorium dedere, conatum simul Arianorum, ac Agilulphi præsertim in opponendo suæ factionis homine, pertinaciam exponentes. Gregorius hæc rescripsit. Audito Constantij excessu, perculsum sese dolore simul & cura. Mœrere, quòd talis vir esset amissus, qualem Ecclesia nullum ferè alium haberet; angi, quòd in locum eius peterent prauæ religionis homines, ac in eorum pessima studia principes ipsi sese consociarent. Adeodatum, de quo scriberent, antea minus notum fuisse sibi, sed permittere rem ipsorum iudicio. Proinde, superiorem illius vitam recognoscerent diligenter, ac si per omnia, dignus reperiretur, qui post Cõstantium sederet, nec vlla in parte sacratæ leges

obstarent

obstarent pergerent, Episcopum facere. Panthaleonem ex Apostolici tabularij ministerio familiarem suũ, in id venire, vt suprema firmet authoritate populi consensum, hominemq. ritè consecrandum curet. In cæteris quoq. mandatis, vt ei fides, & honos haberetur. Quòd verò scripsissent, Longobardorum sese pauere potentiam, & iras, ne scilicet, si alius foret Episcopus, quàm quẽ ipsi destinarant, interciperent Ecclesiæ fructus, eaque in rem Ambrosianam contumelia, & damno, dolorem suum vlciscerentur; ne ob eam rem essent soliciti. Nam præcipua Mediolanensis Ecclesiæ vectigalia fructusque sustentando Clero, in Sicilia cæterisq. locis haberi, quæ loca vacent hostium dominatu. Acceptis in hanc sententiam litteris, & habita diligenter in Adeodati vitam quęstione, Mediolanenses Adeodatum Episcopum creãt, obeunte cęremoniam Panthaleone, qui in id erat missus. Anno sexto decimo postquam Adeodatus cœperat sedere, moritur Agilulphus, Adalualdo filio relicto, & donec is ad puberem ætatem perueniret, tutela regis, & regni permissa Theodolindæ. Is in materno Modoetiensi templo renatus natale domicilium, vt adoleuit, honestauit omni liberalitate, quæ vel ad cultum ædis, vel ad psalmodiæ frequentiam pertineret. Manent adhuc post tantum æui, prædia constituta Sacerdotum Collegio, & litteræ complexæ donationem eam, quarum litterarum sententia est huiusmodi. Regem Adalualdum vna cum Regina matre constituisse patrimonium illud Baptistæ tutelari suo. Si quis ausit ea bona occupare, vel interuertere, vt in eum iratus Deus edat exempla vltricis iustitiæ, & extremo voluentium

seculorum die, melius non sit illi sacrilego, quàm Iudæ proditori. Quatuor inde annos regnauere Adaloaldus & Theodolinda; quinto post Agilulphi mortem anno pelluntur regno, eaq. res, noua Mediolanensis Ecclesiæ calamitas fuit, vt vindice religionis oppressa cum hęrede suo, religio simul artibus oppressa inimicorum iaceret. Haud fuerit alienum, eius negotij seriem, & ordinem explicare. Principio bella, & sæui tumultus fuerant cum Imperatore Constantinopolitano, idque certamen & periculum magnopere Longobardos in hunc diem exercuerat. Pace conciliata, nihil iam inde hostile aut infidum expectabatur, liberi conmeatus vltrò citroque patebant, litterarum legationumque commercio, vt quæque res incidisset, miscebantur. Igitur Imperator Heraclius, incertum, ob negotia quędam, an eam dolo malo speciem obtendens, destinat ad Regem Adaloaldum è suis familiaribus Eusebium nomine doctũ veneficia & pernicioſas artes. Is, cùm Mediolanum siue Modoetiam, nam vtroq; trahit fama, venisset, exceptus ab Rege per quam familiariter, admittitur in colloquiũ, adhibetur conuiuio, & increscente consuetudine, interiorem in amicitiam adsciscitur. Sic nacta locum insidijs Græca fraus haud distulit scelus, quod siue domo cogitatum, & secretis cum Imperatore consilijs maturatum attulisset, siue etiam concepisset inter ipsam caritatem hospitalium beneficiorum. Exeũti de balneo forte die quodã Regi potionem offert ita medicatam atq; temperatam, vt primo blandiretur gustatu, cõcepta deinde per venas, & diffusa, væcordiã inferret. Ex eo die iuuenis res odiosas facere, nescire qui homo esset, munificentia

inæquali

inæquali sese, aliosq. ludificari, videri prorsus insanire. Græculus, vbi processisse veneficium, & deiectum e mentis potestate Regem videt, ipsum absque mora veneficij pretium tentat, suadetq. vt Longobardos proceres capita rerum amoliatur ferro; id ad Regni securitatem pertinere. Iam interfecti duodecim erant, cùm cæteri talem auersati dominum, & capiti suo paria metuentes, ipsum, & matrem publicis depulere ceruicibus isq. finis Regiæ domui, principium malorum, quæ Mediolani per aliquot annos Ecclesia passa est. Pulso siquidem Adaloaldo, regnat Arioaldus, qui dogmatis Ariani fautor, grauissima insuper orta seditione res turbauit, cùm non principes modò, & populares suos, sed Italos quoque Pontifices vniuersos, addictos sibi, aut infensos haberet. Pars retinebant ac tuebantur beneuolentia magis & fauore, quám opibus & authoritate, pars auersantur, & deserunt, extorriq. Adaloaldo, cedere ipsum ob Sacramenti religionem æquum censent. Noster, & Transpadini cum eo, partium erant Arioaldi, eiq. nobilitatem vniuersam quanta maxima poterant contentione instãdo, & hortando conciliabant. Illum alterum sacrorum Princeps Honorius misericordia credo, & quia nulla sua culpa in eam calamitatem fuerat coniectus, amplectebatur. Ea contraria studia, & diuersi conatus in tantum eualuere, vt inimicæ factionis Episcopos plenus irarum Honorius euocaret Romam, atq. rursus illi recusarẽt ire. Haud ego ambigam, quin Mediolanensis Archiepiscopus fuerit inter eos, qui fauentes Arioaldo Pontificis Maximi authoritatem, & imperium detrectarent. Id adeò affirmauerim illa coniectura, quòd Honorius, in ijs litte-

ris, queis de tota re cum Isaaco Exarcho conqueritur, absque vlla exceptione, Trāspadanos omneis Episcopos increpat affines eius culpæ, & ab iusto ac legitimo Rege secedenteis. Non fit simile vero, prouincialibus Episcopis in ea secessione defuisse Metropolitanum, quamquam haud appelletur nominatim. Litteræ quidem ipse in hanc fermè sententiam extant. Soluere, ac violare Sacramentum Episcopos Transpadanos, cuius prębere sese vindices, & assertores debeant; id planè indignum, ac minimè pontificium esse. Neq. Deo rerum omnium arbitro, ac Iudici, neq. mortalibus ijs, qui secundum Deum humana moderentur, probari tale facinus posse. Adaloaldum eum esse, qui traditum à patre permanus imperium acceperit, illum alterum quem peruerso foueant fauore, subditicium, & adulterinum. Proinde operam daret Isaacus, vti Romam sisteret Episcopos auctores iniusti Regni; sibi in animo esse facere, ne quis in posterum eorum exemplo audeat talia, neuè ciuilibus turbis Ecclesiastici homines immiscеant sese. Hæc ad Isaacum scripta; mansit tamen pertinax fauor Episcopis, neq. tantum authoritatis Isaaco, vt, aut Mediolanensem Archiepiscopum, aut illi subiectos de suscepta semel sententia dimouere posset; Arioaldusq. retentus in Imperio. Hi tumultus, atq. perturbatio hæc aulæ, & diuisa per hunc modum in partes Ecclesia, fecêre id quod necesse erat, vt videlicet inualescerent Ariani, tolleretq. secta caput, quæ iam toties erat profligata. Haud minima causa resurgentis pestis fuisse fertur in ipso Arioaldo, qui moribus, & vita bonus fuerat, nisi hanc animo tabem imbibisset. Ab recto salutis tramite deerratum, et in

summa

summa religionis offensum, cæteras quoq. virtutes, & animi natiua bona corrupit ac perdidit. Hoc Rege tales Ecclesia Catholica Mediolani dies vidit, quales viderat olim sub Valentiniano & Iustina, cùm in Ambrosium, & in reliqua sacra capita suo more furor Arianus debaccharetur. Eam sæuitiam & infectationem insignem fecit illata iniuria Bilidulpho. Bilidulphus erat ex Colombani disciplina, quem per hosce annos veniisse Mediolanũ memoraui. Hunc Abbas & antistes ordinis Attala, cùm fortè Ticinum misisset, Rex ipse obuius in itinere quasi contumelioso nomine Catholicum appellat. Enimverò Bilidulphus ad eam vocem liberius aliquanto dogma vicissim Arianum infectatur. Insueto vera audire mouit iram Regi, & confestim ille verberari ad necem Monachum iubet. Ita pro mortuo relictus á percussore mox veluti si è somno excitaretur, surrexit incolumis atq. integer ne cute quidem perstricta. Neq. is finis miraculo; siquidem percussorem ipsum postea Dæmon insedit, & torquebatur insanis modis, donec palam apud omneis patratum in occulto facinus detestaretur. Ipse quoque rex Arioaldus vltrices numinis iras paueſcens, & ob ea quæ facta erant, stupore defixus vltrò cum muneribus adijt Attalam enixe petens ab inclitæ sanctitatis viro, vti precibus suis auerteret exitium atq. sui furoris administrum illum infelicem eximeret Dæmoni, atq. meritum vltima, præsentibus instantibusq. malis liberaret. Attala repudiatis donis preces instaurat, idem reliqua Monachorum facit multitudo, abscessitq. Dæmon ab corpore sacrilego, neq. vltra ille phanaticus fuit. Simul Arioaldus, ea diuini iudicij significatione commodior factus,

prauitatem exuit Arianam, & sua Catholicæ rei quies cũ ingenti redibat gloria, nisi parata grauior velut in limine calamitas fuisset, quæ compleret omnia turbis ac dedecore, prompto scilicet aditu, quia principis exemplo, ante diuinos terrores corrupta iam ciuitas erat. Monotheletanum id malum fuit, quod duorum hominum, vnius quidem fraude, alterius verò simplicitate conflatum in aula Constantinopolitana, transcendit inde in Italiam, & præcipua ingeniorum facilitate Mediolanenses eam late pestem accepere; tantaq. damna sunt huius Ecclesiæ rebus ob eam peregrinam hæresim importata, vt, quod in extremis rebus fieri soleret, ei confutandæ ac tollendæ, sicuti postea memorabo, prouinciale Concilium haberetur. Nunc initia, & originem, atq. progressus eius Montheletani dogmatis explicabo, vt quãta vnius hominis arte fuerit excitatum, deinde arserit corripueritq. cuncta, postremò, vt repressum extinctumq. sit, cognoscatur. Seuerus Antiochenus, Dioscorus, & Gainus, itemq. Iacobus, & Ioannes Philoponus, fuerant olim primi authores huius opinionis, vt vnam in Christo voluntatem & naturam obstinate collocarent, ac ex eo Monothelitæ nuncupati congregarentur in vnam familiam, inde quoscunq. possent, trahere in fraudem conarentur, Scripserant in eam quoq. sententiam quamplurima subtiliter & acute miris verborum ambagibus, quas explicare ac refellere tempestate illa minime promptum foret. Verùm ea secta in Iustinianum vsque propagata magnis incrementis, sub illo demum principe repressa est & sepulta, manebantq. residuæ tantùm in hominum animis suspiciones, & nutabant velut inter confinia

finia falsi & veri; perdiu nulla iam erat eius erroris constantia, & forma. Dubitando deinde, & ambigendo, rursus constitêre nonnulli, passimq. veteribus occulte Monothelitis adhæresçebant. Sub Heraclio renouatur secta, capita, & fautores existunt palam. Athanasius erat quidam Patriarcha Iacobitarum, qui, cùm ea Monothelitana mendacia, profunda condidisset mente, ridebat tacitus publicam Ecclesiæ fidem, & rectum de duplici Christi natura sensum, auebatq. pro Ioanne & Seuero, & Gaino, nouum sese principem insani dogmatis ostentare. Sed obstabant plura; metus ex Imperatore, in publicum fama, priuatim conditio præsens, ne statum rerum suarum conturbaret, ne pro seditioso, & rerum nouarum auctore diffamaretur. Repressit, atque dimouit hæc omnia, casus quidam, opportunus ipsi, funestus Ecclesiæ. Cùm enim Hierapolim ad Heraclium de maximis Ecclesiæ suæ rebus venisset, ratus ille, commodum id esse tempus adiungendi ad Ecclesiæ causam eius viri, petit ab eo, vt duas in Christo naturas ex Concilij Chalcedonensis decreto iuratus agnoscat; si faciat, Ecclesiam Antiochenam illi se demandaturum esse, pretium obsequij. Prouisa statim & meditata Patriarchæ fraudis erat via, qua neq amitteret noui Pontificatus compendia & honores, neq. vllo negotio tamen implicaretur. Ausus pacisci cum Imperatore, ita se ad omnia fore paratum ostendit, si vicissim ille, vt duas in Christo naturas, sic duas quoq. voluntates admittat. Non poterat Imperator eum nodum explicare; consulit duos, quos diuinarum rerum esse peritissimos arbitrabatur, Sergium, & Cyrum, quicquid illi respondissent,

dissent, id ipse Patriarchæ responsum daturus: Vnam esse naturam, vnamq. voluntatem absq. mora, supercilio elato respondetunt. Ita deceptus Imperator Heraclius, reuocati velut ab inferis Monothelitæ, Iacobita triumphauit. Neq. certi terrarum fines, neq. malorum modus fuit vnquam hæreticæ prauitati, nataq. vspiam opinionum portenta, præcidunt nequora, transcendũt alpes, & quocunq. peruenere, promptis multorum animis accipiuntur; sumunt deinde vires, & pessundata sensim religione, vitiorum, & scelerum quoq. cateruas trahunt. Sic ea Montheletana res, quæ simplex esse negotiũ videretur, inclusumve Græciæ finibus, celerrime Italicas occupauit vrbes hoc tempore, atq. in multos deinde annos adflixit Ecclesiam, corrupit mores, impleuit flagitijs omnia, donec euerteretur, præter alias actiones, etiam Concilio Mediolanensi, de quo memorandi locus erit. Inter huius mali principia Theodolinda, confecta senio, & quia Regijs animis iniuriæ sunt pro vulneribus, moritur, fæmina; quæ nihil habuerat ex barbaro ac externo, debuimusque principia, & finem ipsius in partem rerum Ecclesiæ Mediolanensis ob eximiam pietatem, assumpsisse. Supremus illi dies obtigit Modoetiæ, cùm ibi post acciſas opes ageret priuato cultu, neque quicquam ex vetere iam fortuna, præter famam & nomen, & insidentem adhuc animis reuerentiam ob merita, reliquum haberet. Is dies fuit ad X. Cal. Febr. anno sal. 628. quo die Sacerdotes illius templi, mortuali sacrorum officio, Collegij sui parentem quotannis prosequuntur. Ea post tantum æui pietas in Theodolindam durat. Marmoreus tumulus visitur, cum

duabus

duabus, hinc inde columellis, humili structura, quæ mortuam in exilio reginam fatetur. Addita est inscriptio pari simplicitate; FVNDATRICEM TEMPLI THEODOLINDAM IBI SITAM ESSE. In tradenda morte Theodolindæ notandoq. obitus eius anno, & die, præterquam quod secutus sum eam famã, quæ plerosq. annales habet, fuere quoq. protestimonio, Longobardi super morte Reginæ litterarum ductus, in D. Michaelis æde, quã defuncta Hera, Modoetiæ posuit regiarum Virginũ, vna quæ sicuti nõ deseruerat in aduersis rebus dominam, ita post mortem, qua mutantur etiam proximorum animi, manserat fida & memor, idq. esse monumentum ad posteros voluerat. Hunc exitum Reginæ Theodolindę nonnulli scriptores dum eleuare student, obscurauere. Nam quia crediderant inustam esse notam eius nomini, si regno pulsa videretur, electionem ipsam in superstitis Adaloaldi calamitatem, implicantes tempora hominesq. referendum esse cõtenderunt. Parum ea res Reginæ gloriam attingit. Administrauerat iuste Regnum ac sancte; ascita in id fastigium fuerat admiratione virtutis; atq. increscente dein fama, peruenerat eò, vt post mariti mortem etiam arbitra rerũ fieret summa gentis voluntate, nec alium vellent habere Regem, quàm quem ipsa suo matrimonio dignum iudicasset. Conciliauerat Ecclesiæ Agilulphum, & magno mox conatu, gentem vniuersam. Inde, cùm excors ille furijs Arianis, Catholicorum templa spoliasset, euertisset; admonuerat eum, sanarat; inferentem quoq. Romanis finibus arma reuocarat; ob ea merita vindex atq. liberatrix dicta Pontificatus, & ornata publice donis amplissimis.

mis. Illa ferream coronam imperij stabilimentum, illa tot priuilegia, tot munera in Mediolanensem Ecclesiam intulerat, digna profecto, quæ ad extremum vsque felix foret. Sed rerum humanarũ exitus,& varietatem illã,quæ sub nomine fortunæ, fert omnia, & agit, nullus omnino mortalium vnquam habuit in potestate. Nec prima,nec vltima inter magni nominis principes fuit Theodolinda, quæ lętis initijs, infausto fine dederit exemplum,ne præsenti quisquam fortunæ nimium credat. Donec Regna regesq. manebunt, cernentur à summo culmine retro ad imum deiecti, neq. mirari oportet, reputantes in eo, Numinis arcana,dispensationem occultam. Theodolindæ morte, Adaloaldi casu, nouatisq. Longobardorum rebus, veluti desidem intra sacella Pontificatum egere, post Adeodatum successor Asterius,& ab eo Fortis, quem alij Phortium scripsêre. Ioannes inde Camillus sedet homo Ligur, cognomento Bonus, siue maternæ gentis hæc appellatio fuerit, siue præmiũ eximiæ bonitatis animi, & virtuti honos ex communi fama. Is priuatis rebus diu versatus in aula Romana, & Gregorio Pontifici Maximo ante omneis acceptus, eius missu legatus olim ad Theodolindam venerat Mediolanum. Inde gratiosus apud principes & expectatione summa. Nam,& viderant ab Regina in caritate habitum ac honore, & satis cõstabat, huius potissimum opera & authoritate viri, restituta dãna, quæ prima Longobardorum irruptio rebus Ecclesiasticis intulisset. Accedebat eò, quòd non alius ea tempestate prudentior omnis humani diuiniq. iuris habebatur. eaq. fama & prædicatione per ora hominum ibat. Itaq. cùm ad solennia Pontificatus capessenda veniisset,

noua

noua bonis omnibus affulsisse lux est visa. Monothelani verò,& quisquis rem Catholicam,absq; capite, ac præside mallet esse, vel certè tale caput, talemq; præsidem auersarētur, inhorruere. Terrorem super omnia fecit perdito mortalium generi, quòd interritus, atq; inconcussus ipse, nullo turbarum respectu, nullaque trepidatione,statim vt est Archiepiscopus renunciatus,ad suum pastorale munus venit, veluti se se periculis obiectans, & vltro lacessens ea, quæ suspensi,ac vitabundi cęteri, partim secessione Ligustica, partim domesticis latebris declinassent. Ioannes erat alter Bergomensium Antistes, altitudine animi,& studio religionis incorruptæ, rectè cum Ioannis Boni moribus,& sanctitate compositus. Acer idem, ac vehemens ingenio, & quamcunq; in partem incubuisset, ad finem,vsq; destinatis insistens. Cum hoc Ioanne,quia præclaris illius adiumentis ad rem gerendam animosq. persanandos indigebat, amicitiam familiaritatemq. contraxit Ioannes Bonus. Neque ille partem laboris abnuit, præbuitq. sese comitem ad confutanda Monotheletanorum dogmata, quæ quotidie magis inualescebant. Eius negotij causa, dum Bergomo Mediolanum commeat, rursusq. Mediolano domum reuertit, flumen Abduam calcasse pedibus dicitur, & in multorum sæpè conspectu veluti per solidum illac incessisse. Sunt, qui miraculi gloriam huius in Mediolanēsem trahant,cùm hic vicissim ad illum excurreret officij, vel auxilij causa. Etiam ego malim de nostro verum esse, sed plures ad illum alterum inclinauere. Bonus,quà suis, quà socij viribus, & authoritate cùm hæresim labefactasset Monotheletanam,ad ea,quę proxima erant animum

conuertit, condiditq. tum alibi tum Decij præsertim insigne templum, addito Sacerdotum Collegio, qui statis horis psallerent, atq; reliqua ibi tum ad Dei cultum, tum ad salutem animarum obirent munera. Decium oppidum decimo ab vrbe lapide, vel opportunitate loci, qua multos haud ignobiles pagos amœna circumfusa planitie complectitur, vel amplitudine sua, qua plurimas numerat familias, Episcopi præcipuè curam aduertit, vt illud ad hunc modum esse nobilitandum putaret. Aedes dicata est Materno, census attributus, descriptæ canonicis leges, neq. res vlla omissa, quæ ad constituendam illic disciplinam pertineret. Exarsit inde bellum atrox, quo Pertaritus, & Gundipertus, solitis inter fratres odijs in mutuam perniciem armati, seq. & Rempublicam perdidere. Neq. victor vtriusq. Grimoaldus meliore vsus est fortuna, & Ecclesiæ res inter hasce Regum calamitates miserabiliter fluctuatæ. Refouit eas, & confirmauit parua dictu res, sed quæ tantum Catholicæ religioni conciliauit authoritatis, vt violandi eam & contemnendi verecundia apud omneis oriretur. Erat in Tarentino agro squalidus habitu, vultuq. & magna fama seueritatis. Anachoreta, de quo erat opinio multarum rerum firmata successu, tamquam ea, quæ futura prædiceret, constarent ineuitabili necessitate, & illius omnia vaticinia certissimi exitus consequerentur. Siue aduersa, siue prospera regibus populisue denuntiaret; vtriusq. fortunæ, vel tristitia, vel gaudium, non secus atq. præsenti damno, vel vtilitate animos occupabat. Hunc hominem Constantinopolitanus Imperator infestus Longobardo nomini, per hæc fortè tempora cùm in Italiam excercitum traiecisset,

ciſſet, adijt cupidine ſciſcitandi, quem bello finem caneret, & an ex acie victor eſſet rediturus. Cùm ille triſtia cœpta, & irritos conatus affirmare non dubitaſſet, propterea quod ſcilicet Baptiſta gentem tueretur, quem ſibi patronum adoptaſſent; pergit tamen Imperator fortunam experiri, vaticinaq. denunciatione nihil permotus, impigre bellum, vti deſtinarat, molitur. Committitur prælium vtrinq. ſumma vi, tanta videlicet, quantam eſſe oportuit in eo certamine, cuius finis, victori decus Italiæ recuperatæ, victo turpem fugam, finem opum, malorum extrema laturus eſſet. Ac primò quidem, neutrò inclinata ſpe diu manibus æquis, & incerta victoria pugnabatur. Mox Amelongus ab Longobarda parte facinus edidit, quo perculſus Imperatorius exercitus, cùm attonito ſimilis aliquandiu fluctuaſſet, extemplò dedit terga, vltroq; hoſti victoriam conceſſit. Haſtile regium is fortè Amelongus tenebat, & inter ardorem pugnæ, cùm ex vtraq. parte plurimi caderent, aut vulnerarentur, cõſpicatus inferentem ſeſe ferocius Græcum militem, vibrat repente haſtam, hominemq. tranſuerberatum tollit ſublimem, & vt erat immani corporis robore quatiebat ludentis more diſtentum per aëra corpus. Id ſpectaculum obiectum Imperatorijs, fugæ ipſis initium fuit, Lõgobardo victoriam dedit, nec dubitauere, quin cædes humana vi maior, Baptiſtę tutelaris auxilio, & præſentia eſſet patrata. Ita res Eccleſiaſtica nacta robur, & authoritatem reuixitq. Mediolanenſis Pontificatus, quem memorati paulò anteà tumultus oppreſſerant. Acceſſit ei confirmãdo, & ſtabiliendo graue quoq. aliud momentum. Namq. Rex Grimoaldus, opera Bergomenſis Epiſcopi, quem

Bono fuisse comitem, & adiutorem memoraui, penitus Arium, atque peruersam eius doctrinam abdicauit. Eius rei monumentum in Abduana glarea ædes D. Alexandri Catholico ritu est dicata, quam antea Sacris Arianis, sectæ illius Antistites profanarant. Nec multò deinde postea Ioannes Camillus Bonus Archiepiscopus extinguitur. Corpus eius vsq. in Heriberti tempora latuit in tenebris, nullo cultu, qui cælestis animæ reliquijs deberetur. Heribertus diuinitus repertum in D. Michaelis ara non sine pompa solemnibusq. cæremonijs conlocauit. Sequitur Bonum Antoninus Fontana, hunc deinde Mauricillus, Mauricillum Ampelius omneis qui breuis Episcopi, nec alia re noti prę terquam fama sanctitatis, & vigilantiæ.

IOSE.

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.

LIBER NONVS.

MOnothelitæ, quod hæreticorum genus, ex Oriente in Italiam penetrasse memoraui, multum nacti virium erant; inualescebantq. per vrbes, alibi parta olim authoritate,& per eam mora, alibi dolis,& festinatione, donec Romæ, primò, deinde Mediolani constituta secta staret opibus suis, nec vlla iam arte opus foret. Grauius autem erat malum, quàm simplex illud secum afferre potuisse nomen crederemus, quod positũ in subtilissima diuinarum rerum assectatione, nihil ad hominũ mores, & ad communis vitæ statum attinuisse videretur. Sed, fuit semper occulta quædam cognatio, facilisq. trã-

situs,

situs,& breue confinium inter opinionum errores, & vitę corruptelas, vt hæreticus vnquam fuerit nemo, quin idem,& flagitiosus,& nefarius,atq. ad omnia vitia proiectus foret. Ita, præter solennem illam iniuriam in Catholica dogmata, trahebant Monothelitæ secum libidines, & scelera, fœdamq. colluuiem omnium rerum. Patres, remedijs excogitandis, & hæresi damnandæ passim habuere concilia,vt quæq. vrbs, eo malo plurimum laboraret. Cæterorum acta Conciliorum periere, Mediolanensis manent sub nomine Mansueti Archiepiscopi,quem ad actionem eam suscipiendam insignis actio Constantini Pogonati Imperatoris excitauit. Is Imperatorio nomini ratus esse gloriosũ,hæresim abolere Monotheletanam, scripserat antea Romam ad Donum Pontificem Maximũ,sibi esse in animo,tollere Monothelitas, in eam rem conuocare Patres, vnam eam sanandæ pestis apparere rationem,& viam. Proinde,petere ab ipso, vt legatos mittat, qui Põtificia interfint authoritate cõuentui, eãq. dignationem,& firmamentũ addant rebus. Naues, & necessaria traijciendo pelago benignè præbitum iri ab Exarcho, non solum autem legatis, sed præterea omnibus, quicunq. Concilium obire illud voluerint. Et debere quamplurimos,cùm sit eiusmodi res, quæ totius Ecclesiæ statum, & incolumitatem attingat. Hæc ab Imperatore scripta, facilè mouerãt Pontificem, vt actionem eam tota mente complecteretur, atq. vt omnibus, & clarissimo cuiq. author esset eundi. Sed ante est mortuus; quàm eius negotij partem vllam capesseret. Agato successit haud minore animo, & solicitudine. Is initio Pontificatus excitos Romam Patres, & monitos,

quantum

quantum Catholicæ rei discrimen ageretur, ita commouit, vti ad Constantinopolitanam illam profectionem summa voluntate omneis accingerẽtur. Pauci, quibus ire non ita vtile, ac expeditũ foret, cõmunicatis inter se cõsilijs, atq. suis momẽtis examinata causa, sententiã quisq. suam testato descriptam pro se Constantinopolin transmisere. Mansuetus Archiepiscopus Mediolanensis inter eos, quanto magis emineret nominis ac loci dignitate, tanto plus sibi prouidendum ratus, vt ea scriberet, quæ non sententiæ, sed decreti authoritatem, & pondus haberent; conuentum Episcoporum Mediolani habuit seperatim, & diligenter agitato negotio, decretũ fecit, quo duas Christi naturas, & voluntates inter Catholicæ fidei capita sanciret, ac firmaret. Inde cũ Episcopis ijsdem ex cõdicto Romam est profectus, cũq. Decreti sententiam in Lateranensi conuentu exposuisset, ea sententia transmissa Constantinopolim est, & in acta Concilij, sicut in hunc diem extat, relata. Patrum nomina, qui Romam iere cũ Mansueto scripta, hoc ordine in actis extant. Mansuetus Episcopus Sanctæ Mediolanensis Ecclesiæ. Ioannes Episcopus Ecclesiæ Bergomatis. Donatus Laudensis. Anastasius Ticinensis. Valentinus Aquensis. Desiderius Cremonensis. Gratianus Nouariensis. Desiderius Eporediensis. Ioannes Genuensis. Audacis Derthonensis. Benenatus Astensis. Benedictus Valuensis. Bonus Albigaunensis. Theodorus Vercellensis. Rusticus Taurinatis. Ioannes Intimilienſis. Cæterùm, neq; Constantinopolim iuit Mansuetus, neq. verò potuit ire, cùm non essent eæ domi res, quas absq. præsidio ac rectore permitti casibus, & temporum licentię tutum foret. Iuisse autem inde non-

nonnulli sunt opinati, quod perscriptam illius authoritatem viderint inter eorum sententias, qui prę̃senteis adfuêre. Nec in eo tantùm aberrauere à vero sententiæ huius authores, sed etiam in eo, quòd Mediolanense Cõcilium Romano Concilio fuisse posterius, neq. consultando, quid statuerent, sed stabiliendo quod statutum foret, habitum credidere. Nos, & consentanea veris, & grauissimo cuique tradita sumus amplexi. Mansuetus inde, suo, & prouincialium Episcoporum nomine, litteras dedit ad Constantinum Imperatorem, quarum sententia fuit huiusmodi. Aequasse ipsum veterum Imperatorum gloriam, qui aduersus hæreticos, non secus, atque in hostes, pro Catholica Fide gerat bella, patribusque congregatis ad labefactandas eorum opiniones, purgandamq. monstris Ecclesiam conferat imperij vires. Precari Deum omnes, vt digna talibus factis prę̃mia persoluat, vindici Catholicæ veritatis, Christiani Orbis liberatori. Pergeret modò; calumniatoribus obuiam iret, neq. prę̃beret vnquam aures istis, qui simpliciſsimam fidei formulam inuoluere, ac obscurare concertatione verborum conarentur. Quid inueniri posse simplicius Symbolo? ibi voluminum omnium summam, & arcana omnia religionis esse comprehensa. Repeteret Imperator veteris Christianę̃ memoriæ recordatione̅, & primordia salutis humanę̃. Quosnam affuisse primis Ecclesiæ rebus, & sanciendæ fidei, nisi linguæ rudis homines assuetosq. piscatui, quos Deus consiliorum suorum voluerit esse participes, & dominos rerum, & arbitros ligandi, ac soluendi. Horum Apostolica instituta depraua̅tes acumine suo, nihilo magis audiendos esse, quàm deplo-

deploratæ mentis homines audiuntur. Haberent sua ipsi secũ deliramenta, quæ scilicet ignibns ad extremum æternis essent luenda. Quod ad Christi naturam, & voluntatem attineret, congregatos in Concilio Mediolanensi patres, ita rem constituisse, atq. ita professos esse conceptis verbis. VT DVÆ IN CHRISTO FVERINT NATVRÆ, DIVINA NIMIRVM, ET HVMANA, SIC DVAS QVOQVE AGNOSCI OPORTERE VOLVNTATES, ET OPERATIONES, QVARVM ALTERA DIVINAM NATVRAM, HVMANAM ALTERA CONSEQVATVR. Scripsit has litteras nomine Mansueti Damianus Episcopus Ticini, ingens vt postea demonstrabitur, argumentum ad proferendam illuc Ecclesiæ Mediolanensis auctoritatem. Insequenti anno, qui fuit humanæ salutis IↃCLXXX. Romæ pestilentia est exorta, quæ magna cum strage hominum, ac iumentorum in Insubriam manauit, estq. præcipuè Ticinum Vrbem, inde Mediolanum depopulata. Aufugêre ciues in montium cacumina, nullo cælestis iræ declinamento, & quaqunq. peterent latebras, inueniente miseros tabe. ciuitas ipsa ab incolis deserta, prope agrestem induit faciem eliciente solitudine gramina per vias perque domos. Ea celeberrimæ quondam vrbis vastitas erat. Tunc missa de cœlo vox, quæ Diuo Sebastiano Martyri Romæ in æde D. Petri, cui á vinculis est cognomen, poni aram iuberet, eum pesti finem fore. Ara posita, cælestis promissi constitit fides, mansitq; inde votiua, ergà Sebastianum religio, quotiescunq; id calamitatis incideret. Addunt alij ea in peste referenda triste dictu pariter, & au-

ditu; quippe visos eo tempore tota erranteis vrbe faunos, qui foribus domorum, quam tenerent hastam incutientes, totidem inde capita destinarent morti, quoties ictibus repetitis funestam illam ianuam pepulissent. Ego hæc, & pleraq., vel inter oculorum ludibria, vel cõmẽta vanitatis, vel humani metus imagines potius retulerim, nec tamen credendo quicquã obstat. Eius pestilentiæ tempore Ioannes Episcopus Bergomensium est mortuus, cui ob nauatam operam Archiepiscopo nostro, dandum putaui, ne pro externo, & alieno ipsum transirem. Cuniperti Regis animum hic fortè aliquando iuueniliter lasciuientem offenderat, cùm eam licentiam eaq. vitia liberius increpuisset. Ille seuera monita ludibrio vltum ijt. Dissimulata in præsens offensione gratias insuper agit, & per officij speciem offert digredienti sternacem equum, qui multis iam fuerat exitio, neq. dubium habebatur, quin rudem fessorem illicò nõ sine adstantium irriſu pessundaturus esset. Sed longè aliter euenit, estq. iumenti ferocia repente mãsuefacta diuinitus. Simul ipsius proteruia Regis versa est in admirationem, & Episcopum deinde illum quandiu vixit coluit in parentis loco. Sed non diu post casum illum superstes fuit. Eodem ferè tempore Mansuetus est mortuus, atque ita duo clarissimi viri continuatis propè funeribus Ecclesiam vtrãq. vacuam reliquêre. Mansuetũ Sauellum Benedictus Crispus excepit, qui Pontificatus initio, cùm indignum arbitraretur, inter tanta damna, quanta perturbatione temporum essent accepta, Mediolanensem Ecclesiam insuper spoliari suo iure, nec retinere iam ea, quæ antiquitus obtinuisset; Romam ad

ple-

pleraq. repetenda, & vindicanda est profectus. Ante omnia solicitabat animum, Ticinensis Ecclesia subtracta iurisdictioni, quę nisi tanto conatu vindicaretur, quãto semper vrbis illius Pontifices contra stetissent, magnopere putaret esse timẽdum, ne cęteri deinceps vrbiũ aliarum Episcopi, inuitante libertatis dulcedine, stimulante exemplo, vellent sese subtrahere Metropolitæ, paremq. propriæ, ac separatæ sedis conditionem tentarent. Itaq. profectus Romam egit cum Pontifice Maximo, vti Ticinensis restitueretur in Metropolim, cui fuissent olim contributi maiores ipsius; simul proferebat litteras, & monumenta, quibus actio tota contineretur. Rei tamen exitum habuit infelicem, victorq. certamine illo Ticinensis fuit, siue maiore tetenderit gratia, siue iuris imagines, & ea, quæ semel placuissent, fuerint pro fixo iure, ac æterno. Namq. satis constabat iam inde ab anno centesimo quadragesimo quinto, qui Longobardi Regni fuerat primus, id vsurpasse Ticinenses Episcopos, ac tenuisse, vt penderent ex vnius Romani Pontificis authoritate, & nutu; nouos Reges, cùm in ea vrbe sedem fixissent, honestasse Regiam hoc priuilegio, vt Ecclesia sui iuris foret. Ea fortasse res debuit causam adiudicasse Ticinensi. Cæterùm, & Ambrosius olim dederat Episcopum vrbi, & Protasius Epiphanium consecrarat, manebatq. consuetudo, vt quandocũq. Mediolani Prouinciale Concilium haberetur, obiret id Concilium, vnà cum cæteris, Episcopus quoq. Ticinensis, sicuti proximè Damianus obierat, fueratq. scriba litterarum insuper ad Imperatorẽ, vt memoraui. Locus hic monet, vt statum, & antiqua iura Metropoleos exponam, ingenti laboris

merito, si poterunt olim Pontifices nostri petere hinc vincula in rebelles Ecclesias, in desertores Episcopos, cuiusmodi semper casus in mira hominum, atq. rerum varietate contingunt. Neq. repetam antiqua,& exoleta,quæ postquam ex hoc corpore semel excidertũt, inue terauere separatim, ac fabulosa propè circa ea videri possit narratio;Sed, quæ vel à primo Barnabę aduentu, seruant obsequiũ, agnoscunt caput,& suos quasi recolũt hîc natales;vel auulsa, & subtracta varijs hominum studijs, vltro iactant hæc primordia sui, & quòd fuerint aliquando sub hoc capite, gloriæ partem ducunt. Hæc censura peragetur explicando veterum Archiepiscoporum viritim actiones, & actionibus confirmata iura, quam summam esse authoritatem, & fidem puto. Atq. ab Apostoli quidem aduentu, ad vsq. Constantij Cęsaris ætatem,admodum obscura est huiusmodi actionum memoria,vel angustis,& afflictis interim Ecclesiæ rebus, vel rerum ipsarum obliuione,ac silentio. Tantum constat, Derthonensi populo datum ab Calimero Ponti ficem in illa temporum nocte, hunc fuisse Marcianum, eo defuncto,Maternum,cùm ad inspiciendas eius Ecclesiæ res veniisset, suffeciisse Maliodorum. Cætera sunt tenebræ,donec Arianæ sectæ mala vehementius Ecclesiam concussêre,quàm vt memoria tristis aboleri posset. Dũ enim Ariani corrupto in suas partes Imperatore, facere sui iuris Ecclesiam tentant,conuenere Mediolanum Episcopi prouinciales, cuius acta Concilij, Dionysio Archiepiscopo primi locidignitatum, atq. summum in suos imperium affirmant. Non multo post secuta flagitia, Iouiniani,Metroplitanum hoc imperium nobilitauere. Tollebat

lebat ille Virginitatem summũ decus humani corporis, animiq. tollebat ieiunia virginitatis instrumentum, ea ui, & pertinacia, & obstinato in tantum impetu, vt Apostolica fuerit potestate coercendus. Itaq. cùm à Siricio Pontifice Maximo condemnatus fuisset, damnationis eius litteræ missę Mediolanum ad Ambrosium, eiq. subiectos Episcopos, vt ad tollendam e suis finibus hæresim excubarent. Respondet Ambrosius, Episcopi subscribunt, inter alios, Euentius Ticinensis, Bassianus Laudensis, Sabinus Placentinus, Felix Comensis, Octodurensis Arausicanus, Tudertinus ex Illyride, Geminianus Mutinensis. Hanc nobis memoriæ lucem præferunt hæretica monstra; mox etiam inter Catholicos ortæ contentiones illustrant Metropolim Ambrosianam, quasi claresceré nõ nisi inter turbas posset. Amisso Limenio carebant fortè pastore Vercellenses, cumq. temporum illorum esset consuetudo, nominari quidem Episcopum à ciuibus, Archiepiscopum verò fieri nominationis auctorem; diuisa ciuitas in factiones cunctabatur, & fraudi ac dedecori Vercellensibus erat ambitio. Ea pertæsus Ambrosius animo in prouinciam paterno scribit illuc; quin moras abrumperẽt inutiles Episcopumq. nominarent? Non sic cæteras Liguriæ, vel Aemyliæ, Venetiarumq. ciuitates; eas priuata studia publicis vtilitatibus in Episcoporum electione post habentes, alta frui pace, sibiq. modestiam illam esse voluptati, cùm interim ab Vercellarum tantùm vrbe turbulentæ res afferantur. Id caput Ambrosij litterarum haud obscure designat Ecclesiæ Mediolanensis fines; neq. enim ita scriberet ille, de ciuitatibus illis, nisi forent inter subiectas.

ctas. Ecclesiam certe Veronensem Ambrosio paruisse, monumento est Indicię sacratæ Virginis casus, quæ, cùm amœniore viueret cultu, quàm exposito sermonibus atque oculis omnium decori tutum esset, præbuerat forte suspicionem, quasi violatis legibus, in quas iurasset, experta foret virum. Damnarat statim eam Episcopus Veronensis, & ipsa Mediolanum ad Metropolitam Ambrosium prouocauit, qui probe cognita causa iudicauit insontem. Neq. ambigitur de Bononiensi, quippe cùm etiam vrbis eius pueros, & puellas Mediolani aleret Ambrosius, atq. disciplinæ suæ institutis erudiret. Forum Cornelij, siue Imolam vrbem commendat idem Episcopo Fauentino, donec ei proprius Episcopus detur; postea ipsam & alias Aemyliæ ciuites Valentinianus III. contribuit Ecclesię Rauennatensi, cùm nobis infensior pietatẽ ac religionem illuc suã transtulisset. Non dissimilis apparet in Ticinenses cura, quibus & respõsa diuini iuris Ambrosius, & initiatos à se presbyteros dedit. In ipsius Ambrosij libris, in publicis quoq. monumentis extant harum rerum testimonia, nec pauca, nec obscura. Sed nusquam alibi quàm in Eusebij litteris ad Leonem descripti certius ac notati prouinciæ fines reperiuntur. Cùm enim ad Pontificem illum, hæresim damnans Eutychianam scriberet, subscripsere Prouinciales, addito nomine vrbis & Ecclesiæ, quam tũc eorum quisq. regebat. Nomina autem hęc manent. Eusebius Episcopus Ecclesiæ Mediolanensis. Fauentius Episcopus Rhegiensis. Maioranus Placentiæ. Cyprianus Brixillensis. Quintinus Derthonensis. Crispinus Ticinensis. Maximus Taurinatis. Floreius pro Eulogio

Ipõ-

Iporiensi. Gradus pro Episcopo Augustano. Cyriacus Laudensis. Abundantius Comensis, suo & Asimonis Curiensis nomine. Paschasius Genuensis. Pastor Astensis. Simplicius Nouariensis. Ioannes Cremonensis. Octauianus Brixianę. Iustinianus Vercellensis. Quintinus Albigaunensis. Præstantius Bergomatis. His finibus, Eusebij tẽporę patebat Metropolis Ambrosiana, latiusq. porro patebat etiam quàm illa significent Pontificum & Ecclesiarum nomina. Non enim omnes adfuere scribendo. Ticinensis causa nos ab instituto temporum ordine longius abduxit, cuius exitum, neq. illi qui tunc erant homines probauere, neq. nostri nunc probant, venerandę scilicet antiquitatis cura, cui fieri putant iniuriam, si primęua illa Metropolitici iuris descriptio, atq. iam inde ab Apostolicis ducta temporibus authoritas, nouis hominum studijs imminuatur, aut immutetur. Nam, quòd Regiam ibi sedem, & ab Longobardo concessa priuilegia memorent Ticinenses; neq. barbaris Regibus in rem Ecclesiasticam fuisse quicquam iuris; & amisisse posteriorum ira, quæ indulserant priores. Ita multorum offenduntur animi; nec ipsi satis inter se Pontifices vnquam coluere, dum Archiepiscopus quidem imminuti sui iuris damna, & calamitatem abruptæ vrbis à capite tacitus indignatur; Episcopum verò anxium suspicione, metu suspensum tenent ipsa victoria, & possessio, rursus memoria veteris obsequij, conscientia defectionis. Sunt tamen, & sua Ticinensibus firmamẽta. Placita semel, & concessione Pontificum aut regum instituta, non amplius debere mutari. Quicunq. Mediolanensibus Concilijs interfuerint, vrbis eius Episco-

scopi, non vti subiectos atq. prouinciales, sed vti consiliarios, & amicos interfuisse, item alia multa, quæ tædio litis omittens, ad Benedicti Pontificatum redeo. Post priuatam illam cum Episcopo Ticinensi contentionem cùm Mediolanum ipse reuertisset, noua mox orta contentio communis Ecclesię toti, Romam iterum eum exciuit. Monachus erat quidam, Ioannes nomine, vaticinia venditans, & ea vanitate famam adeptus. Hic vti sese ad Philippici Imperatoris aures & amicitiam insinuauit, vtq. leue hominis ingeniũ, & inania studia per eã consuetudinem est odoratus, institit ei suadere, vt decreta patrum de duplici natura & voluntate Christi rescinderet penitus, eaq. monumenta, & libros aboleret igni. Si faceret, imperij diuturnitatem, longa vitę spatia, &, quæ alia sunt vota principum virorum, diuino spondet nomine, nec aliter ventura ea minatur. Hisce Philippicus instinctus furijs, Sacramento etiam adactus & Monacho instigatore præeunte verba, ni faceret, iratum sibi Deum, & aduersa omnia præpostero carmine miser precatus, orditur scelera, VI. Concilij tollit atq. damnat authoritatem, & in omnia quæcunq. seditiosus ille Monachus destinaret, facilem sese ac paratum præbet. Nec ille segnis ad occasiones, postquam prima successerant, vlteriora molitur, docet, expressas coloribus, fictas aere, vel marmore, vel gypso, vel arte alia qualibet expressas mortalibus materijs cęlestium imagines, nihil aliud esse, quàm iniurias, & ludibria beatarum mentium; ad religionem vniuersam euertendam rem eã haud dubie pertinere. Proinde occurrat ei quoq. malo bonus Imperator, & quando Numen ipsum ab nefario

vin-

vindicare potuerit dogmate, pergat non sana religione mortaleis ipsos exsoluere, eamq. cœlestium nomini contumeliam atq. probrum demat; id scilicet imperatoria maiestate dignum, eum gloriæ cumulum fore. Hisce perditissimi hominis commentis, & hac ratione Philippico Cæsari persuasum est, vti sacrarum imaginũ vsum atq. consuetudinem omnem abolere penitus conaretur. Sacrilegio initium fuit illa ipsa pictura, quæ VI. Concilij acta confessumq. repręsentabat. Deleta omnis, albusq. colos inductus parieti, & augustas illas patrum imagines obscurauere tectorio, quibus mandatum erat. Pro eo temerario incœpto sacrilegoq. conatu, non secus atq. profligata qua piam hæresi, victisq. catholicæ fidei perduellibus, missa Romam ad Pontificem est legatio, quæ fieri rei totius authorem ipsum postularet, ac etiam de admittendo in totam Ecclesiam exemplo auderet efflagitare. Dicitur inhorruisse Pontifex Maximus ad ea postulata, vindicem Ecclesiæ Catholicæ Deum inuocasse, vt eam ab improborum petitione, atq. ab extremi furoris conatu sartam tectam incolumemq. seruaret. Mox excitum Mediolano Benedictum,& ex alijs vrbibus alios, quibus ob rerum vsum, & morum innocentiam plurimum fidebat, docet,quo in discrimine Resp. versetur,& quod quisq. pręsentissimum esse remedium putet, id promãt. Id Concilium magni nominis fuit, quo Iconoclastarum est deleta secta, sacrarumq. imaginum honos vindicatus. Benedictus Crispus,treis, & quadraginta annos præfuit Ecclesiæ Mediolanensi. Sergius eum admiratione virtutis in ea vigilia collocarat. Extruxit Diuo Benedicto templum illud;

quod parœciæ nomine abolito, & aliò contributa vicinitate, nostra memoria Diuus Carolus attribuit mulierũ cœtui, quæ ab impuro quæstu in religionis ac pudicitiæ claustra sese conferrent. Id nunc ab re ipsa, quòd parata ibi sint alimenta paupertati ac pœnitentiæ, subsidiũ appellatur. Benedictus ipse in martirum ephemeride siue diario Sanctus perhibetur. Extat nobile carmen ipsius Romæ in Basilica Diui Petri, quo Regem Anglię laudauit Baptismi causa profectum Romam, & statim ab ipso mysterio defunctum vita. Post Benedictum, Theodorus alter præest Ecclesiæ Mediolanensi, peritia sacrarum rerum, & ritualis disciplinæ primus æui. Gregorius Pontifex eum admouit Ecclesiæ rebus tum commendatione laudis eius, tum cætera commotus virtute ac innocentia, qua Dei vere munus esse, sicuti Græca vox affirmaret, vulgò omneis eum prædicabant. Eo rem Ambrosianam obtinente, venit Mediolanum ex Germania vir inclytæ sanctitatis Bonifacius, qui tractus illos Apostolico more concionabundus magno cum animorum fructu peragrarat, ibiq. fungebatur Episcopi munere. Venit autem, vt antiquissimarum religionum loca viseret ac veneraretur, quorum fama duæ clarissimæ Longobardici nominis vrbes, Mediolanum, & Ticinũ per ea tempora insignes erant. Accepit venientem Theodorus, & omnia quę fuerant munera caritatis & hospitij, ijs ipse peregrinum est prosecutus. Vniuersa quoq. ciuitas ad magni viri nomen & famam est commota; clarissimi, & opulentissimi quiq. quibus aliqua, vel cura salutis suæ, vel alienę virtutis admiratio, frequenteis ad hospitem ibant, celebrabantq. deducendo, & comitando,

do, & consulendo de rebus diuinis & futura vita. Ea primo statim aduentu de ipsius apud Deum gratia & sanctitate increbuerat fama, ea erat authoritas viro. Dedêre quin etiam abeunti de sanctorum reliquijs celeberrima & potissima quæq. veluti pretium hospitij quo terram Italiam ille esset dignatus, & xenia quæ regum opes æquarent. Haud multo postea quàm Bonifacius in patriam remigrarat, vrbemq. suo mœstam discessu reliquerat, pars publici mœroris fuit, quòd Luitprandus, pietate ac religione nulli priorum Regum secundus extinguitur. Id accidit anno septingentesimo quadragesimo quarto salutis humanæ, meritoq. Regis huius obitum Catholica res inter præcipua damna, & clades numerauit. Extant opulentię regalis monumenta, queis ille per omne regni tempus vrbem Mediolanum exornauit, haud dispari per totam prouinciam liberalitate. Olonæ Anastasio martiri templum, & Monachorum ordo; In Bardonij montis vertice nobile item Monasterium, aliæ alibi, tùm sacratæ ædes, tùm ædibus tuendis piorum hominum societates ipsius opibus & munificentia constitutæ, in quibus vtiq. apparet, Longobardorum genti, post accepta christiana sacra primã fuisse rerum Ecclesiasticarum curam. Sed neq. regis huius, neq. aliud eorum temporum opus ego antetulerim tumulo, quem ille condendis D. Augustini reliquijs extruxit. Rarum id atq. vilendum opus est Ticini, in D. Petri æde, cui ab aureo cælo nobile cognomen manet. Statuas, & marmor, & artificium atq. descriptionem vniuersam vix magnificentia horum temporum æquarit, meritoq. propter ea monumẽta visitur vrbs Ti-

cinũ. Augustini reliquiæ, vt repertæ, vt in Italiã fuerint deuectæ Regis huius cura, memorari altius oportet, quia ciuis Ecclesiæ nostræ fuit Augustinus, tanto illustriori natalium iure, quanto maius feliciusq. est in æternæ vitæ iura & spem renasci, quàm in mortalitatis ærumnas, & incommoda natum fuisse. Postquam, Augustinus, vt in loco narraui, discesserat Mediolano, redieratq. Catholicæ fidei propugnator acerrimus in eam patriam, ex qua dirus eiusdem hostis fuerat profectus; euexerant eum spectata virtus & doctrina, fauorq. popularium ad Pontificatum Hipponensis Ecclesiæ, trepidantibus admodum illis, qui nouerant olim sectæ suę robur, & gloriam, & expectatione tacita, par inde sibi subsidium pollicebantur. In eo Pontificatu, sancita suorum disciplina mirificis institutis, editis voluminibus, quę sunt hodie Catholicę religionis firmamenta, ordine etiam instituto, qui, per totum terrarum orbem, familias, & Ecclesię columina diffudit; expleta demum mortalitate, in Basilica D. Stephani, quanta par fuerat omnium mœstitia, & celebritate fuerat sepultus. Id acciderat anno salutis cccccxxx. Post sextum inde quinquagesimum annum, cùm Vandali armis Africam depopularentur, atq. diriperent omnia furore suo, Catholici aliquot Episcopi, metu, ne cęteram inter stragem, sacrum id quoque pignus violaretur, secum in Sardiniam abstulere, fuitq. ibi per ducentos, & viginti tres annos, nulla cuiusquam iniuria, donec in eam quoq. terram effusa barbaries auderet solita sibi, sacrumq. tumulum hoc tẽpore dehonestaret indignis modis. Commouerat ea res Luitprandi Regis animum, ob inclitum Augustini nomẽ,

& ob

& ob alterã hanc illius patriam, in qua, per Baptiſmi Sacramentum ad Eccleſiam olim adiunctus, ornarat eo decore res Italas, ipſeq. ſummum ornamentum inuenerat, quod inde domum auferret. Itaq. deligit idoneos viros familiares ſuos, qui cum ingenti pondere auri barbaros adeant, eoq. pretio redemptas reliquias abſportent. Non fuit difficile negotium, quia barbaro vilia cẽlitum nomina, pecunię fames erat. Ita legati quod reſiduum ex Auguſtini corpore fecerant ſæcula, ſecum in nauim imponunt, & poſtquam Genuam adpulere, præmittunt ad Regem e ſuo comitatu, qui nuntient, rem geſtam eſſe feliciter, incolumesq. reliquias afferri. Lætus eo nuntio Liutprandus, magis vtiq. quàm ſi aperto in noua maria & terras aditu, nauigia propinquarent onuſta gemmis & auro, procedit obuiam comitante nobilitate. Vbi peruentum eſt Genuam ad eam ſtationẽ, in qua nauis cum cæleſti ſubſtiterat onere, detractis Regiæ fortunę inſignibus ac nudato capite Liutprandus reuerenter ſacrũ feretrum accedit, imprimit oſcula, fundit preces, eratq. circumfuſæ multitudini non minus gratũ ſpectaculum ipſe, quàm arca; miraq. deinde res accidit. In finibus agri Derthonenſis, locus eſt, quem Sauinarianum dicunt. Eò cùm delatum eſſet Auguſtini corpus diei vnius itinere non ſine magnifica pompa, Rex ipſe cum proceribus, nocte, quæ inſecuta eſt, ad cuſtodiam excubauit. Poſtero die, cum tollere vellent arcam accederentq. ſuccollaturi, non poterant vllo modo eam dimouere, tentant, moliuntur vi maiore machinis etiã admotis; arca tamen immota perſtabat. Non dubitauere, quin miraculum, & diuina vis, & iræ aliquæ cæleſtes

lestes essent. Trepidant, hærent, lacrimantur; atq. Rex inprimis ipse Liutprandus inuisum se superis, auersari suam pietatem Augustinum arbitrabatur, vimq. lacrimarum profundebat. Gratianus Episcopus Nouariensis erat in eo comitatu vir inclitæ sanctitatis & doctrinę. Is hortatur Regem, vt expoſcat precibus opem diuinā, addat vota; non dubitare se, quin, vis diuina vel vlciscatur sic aliquid piaculi quod repenre fuerit contractū, vel certe aliquid velit. Nuncupat rex votum; si moueri loco possint reliquiæ, se prædium illud Sauinariense facturum Ecclesiastici iuris, statimq. leuem tollentes arcam adsportauere Ticinum. Ea Liutprandi pietas fuit. Magna fuerat huic Regi Luitprando cum Dandolino inclitæ sanctitatis homine familiaritas & consuetudo, sic, vti, & participem consiliorum, & Regni penè arbitrum, & vitæ totius moderatorem illum haberet. Dandolinus in agro Ticinensi (Foro nomen est) collocato tuguriolo, solitariam, & ab hominum commercio semotam vitam egit, præsagio futurarum rerum, & nusquam falsa prædictione penè in miraculum euectus, eaq. fama Regi expetitus ad familiaritatem. Sed ille postquam responsa consulenti edidisset Anachoretica breuitate, recolligebat in suam solitudinem sese, neq. vnquam abduci potuit ab eo vitæ genere, quod semel adamasset. In ipsa tamen solitudine patrauit mira dictu, quæ videlicet, ab ipso premi non potuere, quominus in famam & sermonem venirent. Inopia cibi repente confusus, cùm hospiti apponere nihil posset, spargit semina, & sapidissima olera confestim euirescunt. Iacto in flumen palliolo transmisit profundi gurgitis flumen.

Arces

Arces ad manum veniebant, cerua etiam aliquando iussa ferre ac tradere panes esurienti cuidam, cum fide curaq. defuncta est eo ministerio; multaq. porrò alia de hoc cælesti homine memorantur ad eandem formam. Nos & ipsum & pauca hæc memorauimus, vt nostri Regis amico suus honos constaret, simul operæ erat tollere varietatem ex historia, siue potius manifestum errorem, quo parentem eum & authorem Humiliatorum ordinis turpissime confundentes tempora quidam scripsere. Is enim ordo felicibus initijs miserabilem ætate nostra finem nactus multò post ipsius Dandolini ætatem cœpit, nosq. suis locis, tùm originem ipsam, tùm tragici sceleris exemplum, quo excidium meruere, narraturi sumus. Cæterùm Theodorus, cuius in pontificatum incidit Dandolinus, quartodecimo anno postquam Mediolanensem Ecclesiam occepisset, excesit vita. Sepultus est in æde Monasterij, cui Orona nomen. Sic ipse mandarat, nimirum tribuens id fororis memoriæ, quæ tempsum illud cùm ædificasset aere suo nòmen etiam dederat Orona ipsa dicta. Sequuntur breuis æui Pontifices, Natalis, Asifredus, & Stabilis, ab Zacharia Pontifice Maximo deinceps creati, neq. curę suæ biennium egressi, Asifredus etiam octauum intra mensem ereptus. Angustos vitæ terminos per obscuritas rerum comitatur, nec ferme pręter tumulos & supremę quietis sedem aliam horum nomini memoriam annales perhibuere. Natalis in Eustorgiana Basilica est situs, quam ipsam aut à fundamentis erexit, aut profano veterum cultu dicatam Soli, expiauit, atq. transtulit in Martiris illius nomen & religionem. Variat namq. circa hoc memoria, & Canonicorum

nicorum tamen vtiq. ordinem atq. Collegium ipsius esse opus constat. Asifredus in D. Nazarij, Stabilis in D. Ambrosij, quas sibi ad sepulturam destinauerant Basilicas, ossa, & mortaleis exsuuias in hunc diem habent. Hęc tàm obscura Pontificum ętas duabus alioqui maximis rebus insignis fuit, quę licet ad vniuersam Ecclesiã potius attinuêre, rem tamen Ambrosianam attingunt haud minus quàm si propria ipsius forent. Rachis post Liutprandum imperium tenuerat ingenio, & mente in ipsum haud dissimili, si pietas & religio principis vtriusq. compararetur. Mox anteire ipsum voluit quem sibi ad imitationem sumpserat. Quippe abdicata regalis opulentię sede totoq. magnę illius fortunę cultu, ex D. Benedicti disciplina & institutis pręoptauit exigere reliquã ætatem, & confestim in illa sese claustra contulit obstupescente luxu. Aemulata maritum vxor idem fecit, nec filij degenerauere. Ita Regia in monasterium conceſsit vniuersa, & vidit illa ætas rasa capita quæ stemmate, vel emicuerant, vel erant inibi, vt propediem emicarent. Id miraculum eaque rara species obiecta est vrbi Mediolano, atque coniectare inde licet, sub tàm pio Rege, quàm prosperas esse Ecclesiæ res oportuerit. Sed paullò post maiore Astulphi successoris rabie ac sæuitia conflictati sumus, quàm quanta Rachis fuerat pietas & mansuetudo. Ille super cęteram immanitatem, Stephano sacrorum principi machinari necem institit, & pessimum ac horribile facinus eo tempore patratum foret, ni Pipinus Gallię Rex armis & authoritate sua Christi Vicarium exemisset imminenti periculo paratisq. dolis. Intactum & inuiolatum abduxit

ex

ex vrbe Roma secum in Galliam, & venêre Mediolanum ex itinere, neq. finis honorum & gratulationis cum qua Mediolanenses profugum Pontificem, & vindicem Gallũ accepêre. Lætus erat è nostra nobilitate Marcellinus cognomento vir grauis & peritus aulæ principumq. consuetudinis, nec ea pars morum, sicuti fermè solet, longe solidius atq. maius humani animi ornamentum pietatẽ ac religionem minuebat. Hunc virum Ecclesiæ Mediolanensis proceres prosequi Romanum Pontificem iussere veluti ferentem sua legatione, & comitatu publica studia, & fauorem. Ea res Læto noui honoris causa & initium fuit. Namq. cùm pace conciliata, Stephanus ipse redijsset Romam, atque sub id ferme tempus, Mediolanensem Ecclesiam vacuam esse contigisset, non habuit quem illo viro potiorem arbitraretur. Ita Lętus Archiepiscopus creatur. Annales nostri Beatum vocant, eaq. fide Basilica Ambrosiana reliquias tuetur. Læto Pontificatum Ambrosianum obtinente, datam Pipino Regi, & Pontifici Stephano fidem cùm fefellisset Astulphus, magna damna, magnæq. calamitates Ecclesiæ rebus incessêre. Siquidem expilator atq. sacrilegus rapere in fiscũ ex occasione, tum priuata clericorum vectigalia, tum ipsamet subsidia, quibus Pontificia dignitas niteretur; priuilegia, immunitates, iura, & imperia terrarum, quæ post varia certamina, post tot casus manebant, asserere sibi ac vindicare, nudumq. penè Pontificatum redigere in paupertatem pudendam, & in Apostolica tempora, quibus Ecclesia par iam esse haud posset. Auxilium iterum fuit ex Pipino, qui ducto in Italiam exercitu, damno malisq. subegit Astulphum, vti cederet iniusta possessione,

sione, atq. vt æquis æstimationibus illata damna compensaret. Haud deinde multò post exonerauit Italiam sera morte, Pipinique eiusdem armis, Longobardorum vltimus, Desiderius nomine, Regnum adipiscitur. Is principio rerum actionumque suarum, cùm vniuersam Ecclesiam eximia liberalitate fouisset, struxisset magnifica templa, varijs Insubrię locis, atq. spem fecisset, nemini priorum Regum secundum fore constantia, & fide; mox in ipsius Astulphi sacrilegos mores abijt, & illius teterrimi hominis æquauit furorem; circumferens arma per totam Italiam, Pontificię ditionis vrbes appetebat facili successu, tum quia improuisus aduenerat, tum quia non erant ea munimenta & præsidia, quę nihil iam apertum & opportunum sinunt. Hadrianus Romana sacra post Stephanum obtinuerat, qui tentato nequicquam iteratis precibus atq. legationibus improbi Regis animo, postquam omnia frustra erant, eandem auxilij viam ingreditur, quam Stephanus vtilem sibi ac salutarem in pari periculo expertus veluti monstrarat afflictis Ecclesię rebus, & indicarat exemplo suo. Petrũ Oldradum patria Mediolanensem ab epistolis habebat in familia, virum illum, qui postea patrię suę Pontificatũ meruit prudentiæ simul & sanctitatis laude. Hunc ipsum in Galliam ad Carolum Magnum expertæ pietatis Regẽ mittit, occulta & longiore via, ne scilicet in Desiderij late dispersos emissarios incideret. Summa legationis fuit; quoniam Ecclesiastica res, infestante Desiderio, penè in vltimum esset adducta discrimen, vti ad propugnationẽ eius pro sua pietate simul & imperij magnitudine Gallus accingeretur. Oldrado audito, & cognito Romanarum

rerum

rerum discrimine Carolus Magnus, auxilia non distulit, & exarsit pia statim cupidine, vt Ecclesiam ab illa Regis insectatione vindicaret. Non tamen arma in id ipsum mouere, & quietum imperij sui statum miscere bellis placebat. Simul ad Galli nominis maiorem pertinere gloriam arbitrabatur, si legationibus & prudentia, quám si per bella, & acies ab Ecclesiæ rebus iniuriam prohibuisset. Ob ea, missis ad Desiderium legatis, nuntiari iubet, Romanum Pontificem, quem ipse Apostolicis euertere opibus conetur, ab se auxilium petisse; id non potuisse denegari. Proinde capesseret Longobardus iustiota bella, Christi Vicarium sineret esse in tuto ac tranquillo, neue iura & vrbes ipsius occupatum iret. Amico animo, si veri patiens fuisset, monebatur; sed iã ipsi, iam Longobardo nomini aderat finis; iam dissolui regnum oportebat, quod ea gens ex alieno raptum asseruerat sibi. Monita omnia fidamq. cohortationem adspernatus ludificabatur authorem pacis, atq. circũferebat impia per fines Romanos arma, donec vindex Ecclesiæ Carolus Magnus obuiam iret, & post varios ancipitesq. casus ingenti bello victor, Italiæ regnum faceret potentiæ suæ partem. Is Regni Longobardorũ exitus fuit, hunc finem habuit Petri Oldradi Mediolanensis legatio. Sed reputanti mihi, & cogitatione perpendenti res vniuersas Longobardorum, à primo scilicet eorum aduentu in eum vsq. diem, quo sua Desiderius captiuitate dedit exemplum, ne quis regijs vnquam opibus abuteretur in Ecclesiæ damna, valde subit dubitare, plusne malorum attulerit ea gens Mediolanensis Ecclesiæ rebus, an dignitatis, & emolumenti. Sane ma-

lorum extremum potuit videri, cùm irrumpente barbaro cunctaq. subitis incursibus occupante, fugeret Archiepiscopus, atq. cum desertissimo ciuium comitatu Genuam exulatum iret; ibi, velut irati patriæ, manerent etiam postquam remigrare tutum foret. Hoc exsulium, hæcue fuga, Longobardi Regni quasi rudimẽtum fuit haud exiguo rerum nostrarum dedecore, potestq. meritò casus ille referri inter ea, quæ minuere videantur inuidiam Ambrosianę maiestatis. Rursus, propensos in Arium Reges, & hæresi corruptum ea semper aliquem principum, indeq. factiones, & veteribus comparandas miserijs calamitates, atq. Catholico Pontifici nonnunquam oppositum Arianum memoraui. Etiam improuidi casus, & funestæ suspiciones, & per eas infensa Theodolinda Constantio, mox ciuitas alienata, turbati prouinciales, tristem Ecclesiæ Mediolanensi Lõgobardi nominis memoriam reliquere. Sed magna rerum incrementa, magnæq. per omne Regni tempus vtilitates, priuilegia, & iura, & quicquid sub Catholico imperio sperare fas esset, occurrunt. Tot Regio sumptu constructa Templa, tot monasteria, tantum opum additum Ecclesiasticæ rei, quantum absumere per tot sæcula, tot varij casus non potuere. Desiderins ipse congessit in Mediolanensem Ecclesiam ea, quæ non facile hac ætate Regum alius dederit, manetq. hodie in Briantæo monte supra Cliuatum D. Petri ædes æmula Vaticani templi, quam Rex ille posuit & ditauit, votum Apostolo, cùm Algisius filius, vulnerato per eos colles inter venandum apro diuinitus oculum amisisset. Ea montanæ ædis fuit origo, cuius ampla vectigalia celebrantur

nunc

nunc inter opes Romanas, & semper alicui principum cedunt. Posuerat ibi Desiderius illustriores opes, ea tempestate magis appetitas, quàm cætera iam appetuntur; tertiam nempe partem reliquiarum, quæ Romæ adseruabantur, cùm eas ante mota in Pontificem arma signum amoris accepisset. Fuere autem, principis Apostolorum dextera, lingua D. Marcellini, & ex magni Pauli ceruicibus aliquid, præter alia multa, comprehensa diplomate, quod se vidisse Bernardinus Corius ait. Credidimus eidem Corio, Desiderium ipsum, vrgente Pontificis exercitu, subisse in collem qui nõ longe à Cliuato dicitur Barra mortuæ quondam vrbis nomen. Ibi munimenta circundata loco, arcem extructam, & breui nouæ faciem vrbis stetisse, templis videlicet alijs initium, quæ subiecta, late regione, vel insculptum, aut inscriptum ostendunt adhuc Desiderij conditoris nomen, vel seruant famam. Hoc adeo pium atq. religiosum imperiũ, siue Numinis ob latentes in ipsa religione, & pietate culpas, ira, siue, quia mutari suis temporibus omnia regna, & dominatus oportet, illato Romanis finibus bello meruit, vt deleretur. Carolus inde regnat Magnus, ille Romani Pontificatus liberator, ille terrarum, & Regiæ suæ fortunæ prodigus dum Ecclesiam Mediolanensem faceret Reginam, liberalitate ac munificentia, quæ nostros apud homines nomen vtiq. diuersum obtineret, neq. crederent fortasse, nisi testimonia, & monumenta proferremus. Sed prius exsequar ordinem cæremoniæ, qua Modoetiæ per Archiepiscopũ nostrum voluit ipse coronari, nimirum vt eo muneris principio ad reliqua gradum pararet. Deductus igitur

Modoe-

Modoetiam ab Archiepiscopo Crasso cæterisq. Prouincialibus, & ab alijs, quos sua quemq. spes exciuerat, & cura prosequendi Regem nouum, tertio post die, Archiepiscopi eiusdem precibus, & manu, summus Italiæ Rex inauguratur. Basilica D. Ioannis Baptistæ, Reginæ Theodolindæ monumentum, huic sacro destinata erat antiquitus, ibiq. solennia Regni Longobardi principes capessebant. Carolus illuc ingreditur prosequente procerum & Episcoporum agmine; procedit in suam sedem Archiepiscopus Crassus; precantur Deum omnes, vt quod de coronando Rege in animo haberent, id Italo nomini, cæterisq. prouincijs, & Ecclesiæ toti bonũ, felix, faustumq. esset. Deinde Archiepiscopus propriũ eius rei carmen orditur; iterum deinde consedit, & petijt ab vniuersa principum corona, num Carolum vellent habere Regem, & num ei ad omnia dicto audientes forent. Vbi velle sese, ac etiam fore responderunt, ornauit Archiepiscopus Carolum pallio, armillis, annulo, sceptro, ferreamq. coronam imposuit capiti. Ea coronandi cæremonia regis in ritualibus libris extat, eoq. ritu Carolum Magnum ab Archiepiscopo Crasso coronatum fuisse Modoetiæ vetustissimi annales tradunt. Cæterùm in alijs annalibus reperi diuersos eius cærimoniæ ritus, quandocunq. Mediolani in Ambrosiana æde, solenne illud celebraretur. Extra Basilicam est columna, longitudine ac diametro, quam lapicidinæ nostri temporis admirantur. Creditur esse veteris Romani palatij fragmentum, iam inde ab eo tempore, quo Cæsares, collocato hîc domicilio, vrbem Mediolanum, sicut alteram Romam incolebant. Ad eam columnam, futurus rex

vt

vt acceſſerat, munus erat Angleriæ Comitum offerre candidato pium volumen, in quo ritus Ambroſiani preces & ſacra continerentur. Id volumen, ſiue Miſſale, princeps Anglericæ gentis poſtquam obtulerat Regi, iurabat ille quam ſancte, fore ſe in Romani Pontificis authoritate, ſiue ſtatus Imperij, ſiue Eccleſiaſtica res ageretur, eiuſq. ſacramenti confectæ ſtatim tabulæ vinculum erant, & monumentum. Euinciebat inde Mediolanenſis Archiepiſcopus ferreo diademate caput Regis, & preferente Crucis trophęa comite Anglerico, templũ ingrediebantur; ad aram Maximam accedebant. Ibi nudato capite, poplite flexo, Rex pie numen veneratus expiabatur ab Archiepiſcopo ſollenni crucis nota, dein de collocabatur in ſolio; res tota teſtatò deſcribebatur. Hęc auſpicandi regni ſollennia fuerant in vrbe, quę ipſa Carolum obire voluiſſe non dubitauerim, vt fuerat veterum cæremoniarum, & antiqui moris obſeruantiſſimus. Ita regnum adeptus, ita coronatus, cùm ſuæ liberalitatis erga Mediolanenſem Eccleſiam, initium hoc feciſſet, vt creandi Regis poteſtatem ſanciret exemplo ſuo; parabat maiora, quæ nonnihil tardauit ortum ei certamen cum Archiepiſcopo Thoma triſtibus initijs, exitu mirabili, ſicut memorabo. Carolus Magnus præter militiæ decora, queis, & nominis gloriam, & imperij magnitudinem eſt aſſecutus, fuit eximia peritia rerum diuinarum, & antiquitatis vniuerſæ, quæ ſacrum æuum contineret. Cæremonias, & ritus omneis Eccleſiæ veteris, omnia inſtituta nouerat; quomodo ea in Eccleſiam inducta, quid inde mutatum, quid adiectum foret, haud minus memorare poterat, quàm qui eas litteras, & ea monu-

monumenta vnicum vitæ solatium, vnicamq. curam nouêre. Cùm adeò peritus esset, constituto regno cõpositisq. rebus, intendit animum in eam cogitationem, vt Ambrosianos ritus,& quotidianas precandi formulas quæ sunt officij nostri tolleret, atq. confunderet eas, ac misceret cum Romanæ formulæ precationibus,& vnum officij corpus efficeret. Pulchrum videbatur vnam in vna Ecclesia propitiandi Numinis esse rationem,& coniunctionem animorum, consentienti voce declarari. Penitus hoc animo cùm destinasset, exponit Pontifici Maximo consilium suum, & confestim in patrum conuentu tota res agitatur. Crassus erat ille quidem miti admodum ingenio vir, & vbi non ageretur Ecclesiæ suæ dignitas, facile sese in omnia efflagitantium vota pateretur inflecti ac exorari; si negotium esset affine rebus Ecclesiæ, atque vllo modo ea in discrimen veniret, acerrimi repente spiritus animiq. Pontifex cernebatur. Id adeò facilè apparuit in hac Ambrosiana causa, & destinatione Regis. Namq. profectus illico Romam,& Eugenio Gallici nominis Episcopo in partes assumptò, quá precibus & lenitate, quà rationum pondere patres impulit, vti nutanteis in Regis vota sententias tanquam verecundia, & religione sustinerent. Sed cùm iniecta mora nihilominus instarent Regij, quosue illi traduxerant in suam sententiam, Eugenij fautoris monitu eò decursum est, vti res tota ipsimet Numini dijudicanda permitteretur. Itaque consentientibus vtrinque ratio initur, qua disceptante Deo statueretur abolerint, an verò æternum manere Ambrosiani officij formulam oporteret. Ea ratio fuit huiusmodi. Breuiarium, &

Missale

Missale vtrumq. Romani quippe ritus & Ambrosiani collocantur separatim in ara maxima D. Petri, occlusisq; foribus, & impresso annulo, discedũt inde pars vtraque, pro certo, & iudicato deinceps habituri quicquid cælestia signa comprobarent. Instaurant preces, perseuerantis inediæ rigore, supplicationibus ad prȩcipua templa, effusa quoq; in pauperes liberalitate, flagitant diuinæ voluntatis indicia, ea vna cura id vrbe tota est votum. In hunc modum exacto triduo (spatiũ quippe temporis id conuenerat) resignantur claustra, gradum inferunt, Princeps, Pontifex, Patres, penes quos futura esset lenissimi certaminis victoria, haud minus soliciti, quàm cùm olim præcipua fidei capita & summa religionis in discrimen veniret. Postquam in aræ maximæ cõspectum venêre, vident mirabile dictu, quod ita referam prout in grauissimis monumentis extat. Romana precum volumina, sparsis atq; dissipatis toto sacello folijs apparuere, codices Ambrosiani, sua in sede, quo statuti fuerant situ stabiles manebant; id vnum Diuina vis mutarat, quòd aperti, & explicati prostabant, quasi pietatem, & oculos inuitarent. Ab ea diuinæ voluntatis tam illustri significatione nemini dubium fuit, quin Romana formula, communis, & publica toti terrarum orbi, Ambrosiana propria Ecclesiæ Mediolanensis intelligeretur. Ita decretum est factum. Ambrosianos ritus Ecclesiæ Mediolanensis, prout initio tenuit, seruato, neu quis eos tollito vel immutato. Eugenius, vti dictum est, Gallici generis Episcopus, vel admiratione Thomæ Crasi vel erga nomen Ambrosianum pietate, fuerat inter authores retinendi ritus, eoq. potissimum hortante consen-

ferant Patres, vt collocatis in ara maxima sacris voluminibus, cæleste responsum exspectarent. Is Eugenius, cùm dimisso concilio reuerteretur in Galliam, ac ex itinere Mediolanum veniisset, accepêre Mediolanenses eũ gratulatione tanta, quantum fuerat beneficium, quo vetustissimi ritus in discrimen adducta iura, & primæuas cæremonias, atq. Apostolicæ dignitatis monumenta cõseruarat. Ita, dum Mediolani, tanquam in altera patria dies aliquot moratur, morbus eum occupauit, ex quo non conualuit. Situs est in Eustorgiana Basilica, sacellum exstructum, & ipsius nomini consecrata est ara, quæ visitur & celebratur in hunc diem. Huius viri memoriam propè aboleuerat suo more vetustas, neq. iam magis nouerant Eugenium Mediolanenses, quám ceteros, qui premũtur obscura nocte quamuis meriti fuerint, vt in animis hominum in memoria rerum, in æternitate temporum viuant. Ipse semet ab obliuione vindicauit insigni miraculo, de quo sic memorant. Matrona nobilis erat apopletico stupore defixa per multos annos, idq. sine remedio malum, sine spiritu corpus habebatur. Huic in hunc modum deploratæ salutis mulieri per nocturnam quietem Eugenius obtulit sese, monstrauitq. sedem, qua in sede reliquiæ suæ mortaleis iacerent; iuberet aperiri loculum, inde salutem fore. Factum vti dixerat, inuentoq; Sancti Pontificis corpore, lethalis matronæ torpor, & diffusa per membra tabes abscessit. Ex eo tempore, simul reuixit Eugenij nomen, magniq. concursus ad eius tumulum facti, donec rursus obreperet ingratæ mortalitatis obliuio, totaque celebritas, & memoria permitteretur in numerum aliorum, qui recoluntur

luntur anniuersario cultu. Ita renouatum est Eugenij nomen, vindexq. ritus Ambrosiani celebratus æterna laude, gratis ciuium animis ob memoriam periculi, quod vitatum erat. Ambrosianum officium, & hæc in religionis cultu propria Mediolanensis Ecclesiæ consuetudo, quibus initijs inualuerit, explicabo; dignationem quoq; eius, & Romanorum rituum origine vetustiora primordia, mutationes inde & varietates, & statum, vel siquid aliud attinuerit declarari. Prima tulit initia primamq. descriptionem vnà cum Euangelio Barnabas Apostolus, cœpitq. Mediolanensis Ecclesia iam inde ab ipsis natalibus & origine sua, singularibus cæremonijs, & proprio cultu superos venerari. Argumẽto est descriptus adhuc ordo rei Diuinę, prout feciſſe Barnabam constat, longe disimili ritu, atq. cæteri tunc Ecclesiæ principes sacrificauere. Postea Mirocles desumptas ex communibus Apostolorum institutis, preces, & Sacra redegit in vnum corpus, qui deinde libri, cùm inter aduersos Ecclesiæ casus perijssent, ab Eusebio sunt restituti. Addidit Ambrosius ad Græci ritus imitationem, & pleraq. suo Marte, cantica nimirum & responsa laudationesq; Sanctorum, quæ nunc sacris internitent. Hæc Ambrosiani fuerunt officij, vel initia, vel incrementa, quibus Ambrosium ipsum præcipuam contulisse partem, inditum id ex authore nomen declarat. Ac tanta statim ab illius obitu dignitas increuit, vt quacunque patent prouinciæ fines, etiam eo ritu sacrificaretur, donec prouinciales Ecclesiæ proprios sibi ritus instituerunt. Nec primis vtiq. temporibus erat in Diœcesi varietas illa, qua nunc pleraq. oppida iuris Ambrosiani,

Romanis inter quotidiana sacra legibus vtuntur. Varijs postea casibus atq. temporum, & hominum licentia, omisso patrio cultu in illas cæremonias degenerauere. Ac prima omnium Modoetia, pulcrum putauit, in cõmuni sacrorum consuetudine, singularem suam esse conditionem, tenuitq. fauente Theodelinda, vt in Romani officij partem acciperetur. Fortasse etiam id potuit accidere suspicioſissimo illo tempore Constantiano, cùm infensa Regina Pontifici, Mediolanensem quodam modo simul Ecclesiam odisset. Minus noxia quibusdã causa secessionis. Nam, aut contributi Romanis vrbibus olim, seruant eas leges, quibus paruere maiores ipsorum, vt in Verbani lacus littore, Arona, Varena in Larij; aut exteris finitimi, in eorum ipsi quoq. ritus abiere vt Triuilium, Verdellum maius, Tricium, Fraxinetum quoq; & Vallis Macca, quorum illos, traxere Bergomẽses; his positis in Mantuano dominatu proprius illius terræ ritus adhæsit. Thomas Crassus Ambrosiani ritus propugnator, septimo Pontificatus anno mortuus iacet in Basilica Laurentiana. Post eum, Petrus Oldradus, consentientibus populi suffragijs, fit Episcopus, eamque nominationem suprema Romani Pontificis authoritas comprobauit. Fuerat hic infamilia, sicuti dictum est, Hadriani, scribendarum epistolarum cura, & ministerio, quod munus non erat olim famulorum, & atriensium, qui tantũ herilia mandata domesticasq. fordes consignare litteris, possent, quiue pudendis apti legationibus, vili quoq. manus ministerio, dominum leuarent sumptu; sed sapientiæ studia, & grauitas, innocentia quoq. morum, & magnæ virtutes in eo demandando

do spectabantur. Ea omnia, cùm eminerent in Oldrado, fecerant, vt Mediolano Romam ad splendidum illud, & graue munus exciretur. Creatus Archiepiscopus, egregium illud facinus agitauit animo, vt Mediolanensem Ecclesiam restitueret in eas opes eamq. maiestatem, quam aliorum beneficentia regum non vna mole sed lentis partam auctibus alij strauerant reges, non vno itē ictu, sed varijs afflictamentis. Itaq. cùm exposuisset nouo Regi, quæ prædia, quasue terras Archiepiscopi Mediolanenses olim possedissent, quæ fuissent eorum priuilegia, & iura, permotus ille, siue virtute Oldradi, siue vrbis, & Ecclesiæ magnitudine, concessit ac donauit imperium & opes Oldrado, quæ donec mansere, principibus etiam ac regibus Mediolanēsis Ecclesia fuit inuidenda. Donationis eius litteræ vnicum tantæ fortunæ vestigium extant in hanc sententiam, & hoc exordio

IN NOMINE SANCTISSIMAE ET INDIVIDVAE „
TRINITATIS CAROLVS diuino nutu coronatus Ro „
manorum Imperator, Rex Francorum, & Longobardo- „
rum, omnibus Italiæ præfectis Sal. Petrus Oldradus Ec- „
clesiæ Mediolanensis Archiepiscopus, venerabilis vir, & „
amicus homo nobis, petijt, vt ea, quę Constantinus Ma- „
gnus cæteriq. ante illum Imperatores concesserant Ec- „
clesiæ Mediolanensi, temporum, & hominum iniurijs „
amissa, restituere, confirmare vellemus; Id præterquam „
quod ad animæ nostræ salutem pertineret, etiam Am- „
brosij memoriæ tribuendum esse, cuius nobis putamus „
opem ad varios imperij vitæq. casus implorandam. „
Iustum omnino postulatum est visum, annuimusq. libē- „
ter, vt, non modò, si quæ fuerant adempta restitueremus „

Eccle-

„ Ecclesiæ Mediolanensis, sed impensius etiam nostra ip-
„ sam liberalitate cohonestaremus. Concedimus igitur
„ Oldrado Archiepisco, cæterisq. qui legitime post eum
„ Ambrosianam Ecclesiam obtinebunt, omnia, quæ Me-
„ diolani nostro nomine possidentur, vrbem, vrbis mœnia,
„ publicas ædes, portoria, fiscum atq. iurisdictionem vni-
„ uersam, Castella, famulos, agrum, syluas, montes, aquas,
„ aquarumq. decursus, & alia, quæ Archiepiscopi Medio-
„ lanenses olim tenuere. Quòd si quæ sunt in vrbe, vel ex-
„ tra vrbem, Comitum, aut Vicecomitū iure possessa non-
„ nullis, hæc tamen ipsa parere volumus Archiepiscopo,
„ ita, vt, ibi forū agere, iura populis dicere, facere demum
„ possit omnia, quæ pertineant ad incrementum, & digni-
„ tatē huius Ecclesiæ in perpetuum duraturæ. Si quis autem
„ ausit hanc à nobis ita constitutā Ecclesiæ Mediolanensis
„ iurisdictionem imminuere quoq. modo ac turbare; mul-
„ ctá ei fuerint, auri optimi libræ ducentæ, quæ pecunia
„ diuisa bifariā, Archiepiscopo & nobis cedet. Hæc sum-
mà fuit Imperatorij priuilegij, quo Mediolanensis Eccle-
sia Regum æquauit opes, donec nouæ in tantum splen-
dorem iniuriæ coorirentur. Derthonæ dederat Carolus
id priuilegium, subscripseratq. sua manu, addito etiam
annuli Sigillo. Subsignauit litteras Longinus pro Odo-
ne Episcopo. Annus magnæ liberalitatis fuit à Christo
nato DCCCX. Kal. Maij; decimus, ex quo Carolus
ipse venerat ad Italiam liberandam. Sic omnia vidimus
adscripta. Auctis ad hunc modum opibus, Oldradus, vt
crescceret simul & diuini cultus magnificentia, ac vt pa-
rens præsertim vrbis Ambrosius nouæ fortunæ partem,
& sui Pontificatus incrementa sentiret, statuit Ambro-
sianæ

sianæ ædi nouos addere Sacerdotes, fundauitq. Monaste rium, ijs legibus & eo consilio, quod apud posteros esse testatum voluit, scripto in hanc sententiam diplomate. Memorem se rerum humanarum finis, ac officij sui, cogitare semper ea, quæ pertineant ad animæ suæ salutem, ad principum incolumitatē, ad populi quoq. totius religionem & disciplinam. Et quia nihil esse ducat Sanctorum aduocatione præsentius ad ea omnia curāda & obtinenda; ideo putasse faciendum, vt ad cæterā Ambrosiani Templi celebritatē adderet piorum hominum familiam, qui solitariam ibi vitam agentes, nocturno diurnoq. cantu venerarentur Deum, sanctos inuocarent, Ambrosium nempe Pontificem, Martiresq. Geruasium, & Protasium, quorum ibi sita essent corpora. Ac ne Ambrosianus ille nouus ordo, cui Benedictum quendam instituetet Abbatem, laboraret vllis vnquam angustijs atque difficultatibus; concedere se Benedicto Abbati, cæterisq. qui post eum, id nominis ac dignitatis obtinuerint, vniuersoq. Monachorum ordini cellam, quam ab Diacono Forte coemisset; hanc haberent sibi propriam, & suam; in ipsam verò Basilicam, pateret etiam ipsis aditus ad sacra faciunda, quod Carolo & Pipino regibus, & sibi, Cleroq. Ambrosiano salutare & quietum foret.

Ac, ne qua, voluentibus sęculis, inter Collegium vtrūq. Canonicos nimirum & Monachos oriretur fortè dissensio; ita se rem statuere, ac definire, vt omnia cellæ iura, quæue tunc essent, queue post forent, sicuti cessura erāt Diacono Forti, cederent Monachis; in Basilica verò, nullum, præterquam psallendi, & precandi ius haberent, fruerenturque tamen subsidijs, & stipe, si quam larga

pietas

pietas alicuius ad sustentandam eorũm vitam fortè cõtulisset. Ad ipsius verò Monasterij gubernationem atq. disciplinam, hęc in perpetuum præcipi, & caueri. Leges, & instituta Monachis describeret Abbas Ex D. Benedicti formula, eaq. deinceps quotidianæ vitæ ratio, norma, & vinculum esset ordines huius Ambrosiani. Collegij, antistes; & Abbas ex ipso Monachorũ corpore legeretur, qui scilicet ibi sacram togam accepisset, ibi cum cæteris fuisset altus ac educatus. Hæc ex ipsius authoritate Caroli constituta, fauente Clero, Populo approbante, si quis tentasset vnquam, tollere, vel infirmare, vt in eum iratus Deus ederet exempla suæ iustitiæ, sacrilegumq. caput, princeps Apostolorum, & ipse pater Ambrosius abominarentur. Edicti sententia hæc fuit; sed eorum quoq. describam authoritates, & nomina, qui scribendo affuere, namq. arbitror id fore validissimum ad faciendam fidem. Petrus Episcopus S. Mediolanensis Metropolitanæ Ecclesiæ. Datheus Archipresbyter iussu Petri Archiepiscopi subscripsi. Olfredus Archidiaconus. Deusdedit presbyter. Petrus Diaconus Sanctæ Med. Eccl. Fortes indignus Diaconus. Senator Presbyter. Iacobus Diaconus. Stephanus Presbyter. Rofredus Diaconus. Lucebertus indignus presbyter. Ottolinus Diaconus. Aristæus Diaconus. Oldebertus presbyter. Anluertus presbyter. Rodulphus presbyter. Igulphus presbyter. Theodorus indignus presbyter. Theofredus presbyter. Ado presbyter Sanctæ Mediolanensis Ecclesiæ iussu Petri Archiepiscopi scripsi, subscripsi confirmaui. Hęc fuit origo Monasterij, quod nũc stat excelsa mole principumq. tectis haud

absimili.

absimili. Petrus Oldradus constituto Mediolanensis Ecclesiæ patrimonio, fundatoq. Monasterio, quod tantis opibus,& ipsius Ambrosij nomine dignum esset, non minori solicitudine contendit, vt populi quoq. constitueret mores, & si quid in religionem irrepserat vitij, tolleret ac sanaret. Atq; tantum fuit eius odium aduersus praua dogmata, vt á Carolo Magno malleus hæreticorum appellaretur. Anno vigesimo octauo postquam Archiepiscopus renuntiatus, res cœperat agere tantas, migrauit in cælum,coronatis regibus, Pipino,& Bernardo, ac ne qua gloriæ pars deesset, restitutis etiam D.Gregorij monumentis, quæ mortalibus populi Romani studijs, & inexpiabili in diuinum hominis illius ingenium contumelia fuerant dissipata. Dederat hæc negotium Oldrado summus Pontifex Hadrianus ob vnicam illa tempestate viri doctrinam & fidem. Successores eius ad Angilbertũ vsq. Pusterlam, quod fuit spatium annorũ ferè sexdecim, egêre minore gloria, siue rebus iam ita compositis ab Oldrado, vt quamuis actuosa virtus, materiæ nihil ad laudem haberet; siue fortasse plus pietatis, & sapientiæ fuerit in illis, quàm impetus ad agendũ, qui negotia vbi desint, conquirit. Fuere autem Alipertus Crassus, Anselmus Bilius, Bonus Castillionæus, Angibertus Pusterla, primus hoc nomine, qui non vltra sextum mensem vixit in ea pastorali vigilia, transtulitq. D. Monæ ossa ex obscuro tumulo, in eam sedem, quæ digna tanti viri reliquijs esset. Priores fuere singuli quaternis annis in Pontificatu, nec memorantur alia, præterquam communi Episcoporum omnium laude, quòd extra natiuas humani animis labes fuerint, quodq; in-

retinendo iure constantes, adietint impauidis animis pericula. Pro Aliperto Odbertum nonnulli annales habent; & Anselmo, ne fuisse per omnia cessator videretur, infame negotium affinxere, quasi Bernardum Italiæ Regem, vnà cum Volfoldo Cremonensium Pontifice stimulauerit ad ea arma, quorum exitus, ignominia Regis, coniuratorum verò strages fuit. Voluerat ille Regem Galliæ Ludouicum exturbare regno, neq. tam sua sponte, quàm hortamentis eorum, quibus quieta non placebant. Ac primo statim motu, sicuti solent, qui temerario magis ausu, quàm forti animo quippiam incepêre, trepidus atq. consternatus pœnitentia, dedit seq. & arma, victorisq; rabie oculis effossis reliquam absq. luce vitam egit, magno ipsius Anselmi dedecore, siquidem ille fuerat inter coniuratos. Angilbertus Pusterla deinde Archiepiscopus est factus lætis initijs, exitu, per aliquot annos pari, dein funesto, siquidem ille, cùm administratis aliquandiu præclare, laudabiliterq. rebus à Romano demum Pontifice desciuisset, eius disidij miseram hæreditatem reliquit Ecclesiæ Mediolanensi, nostriq. perdiu Pontifices Angilberti spiritu, & contumacia rebelles fuere. Concesit ei Rex Ludouicus omnia, quæ Carolus Oldrado, iussitq. fixa in perpetuum, & rata esse principis illius munera, de quibus retuli. Ideo dites, & opulentus æmulatusq. munificam Oldradi pietatem erga nomen Ambrosij, concepit animo Regium opus, altare videlicet aureum, cum pretioso gommarũ vnionumq; distinctu, vt, quemadmodum Oldradus addiderat ad sacra faciunda ministros Aedi, sic ipse adderet aram, quæ digna esset cætero cultu, & tanta iam

maie-

maiestate. Stimulabat animum, præter auctas opes, & Basilicæ dignationem, etiam fama reliquiarum ipsius Ambrosij, quas infra aram maximam abdito in specu reuincta quaternis catenis arca seruari publica credebat religio. Conflauit aureum frontale Voluinius nobilis ea tempestate faber: insumpta in Id opus triginta millia nummum aureorum ferunt. Transtulit Angilbertus Caloceri quoq. reliquias, & eas in Cliuatensi Aede collocauit. Atq. vt Pontificatus esset insignis religionibus, & aucto superûm cultu, duo, quæ manent adhuc templa Mariæ Virgini posuere, Fulcus & Pedo, splendidi homines, & honorati, Falcorinam, & Pedonem hodie vulgus appellat. Ne ancillæ quidem à munificentia, & pietate cessauere. Secreta erat ex Pedonis famulatu, parcimonia sua, vel herili munere, nacta pecunias vltra seruilem fortunam. Ea tertiam ædem extruxit virgini Deiparæ, quæ Secreta hodie dicta, mulieris illius nomen præfert, sed ignotum ciuitati iam, & obscurum. Nec Pedonis, aut Fulchi clarior erat memoria. Hæc Mediolani sumpsit Ecclesiastica res incrementa sub Angilberto, opportuné, tum ad ipsius Ecclesiæ splendorem, tum ad vetera damna, & deletas olim aut violatas ædes. At Obizo Comarchus Angleriæ, & Aronæ, cùm pace conciliata Pontificem inter, & Imperatorem, D. Felini, & D. Feliciani reliquias eius rei præmium accepisset, easq. deportasset Aronam, excitauit ibi templum, & Monasteriũ, addiditq. vectigalia, quæ cum reliquo Verbani lacus imperio cessere postea Borromææ genti nota domus possessio, donec exortus in ea familia D. Carolus ademit sibi & suis, hæc, & alia caduca bona, vt sempiternum e suo

nomine decus inferret, idq. Societati Iesu, nobile Sacerdotium attribuit. De Felini, & Gratiani reliquijs ita est apud Bernardinum Corium, quem in patriæ rebus libēter authorem sequor; alibi pro Obizo Erimbertns, neq. Gratiani, & Felini, sed Primi, & Feliciani nomen extat, & Legiunum fuisse translata ossa, non Aronam. Discessit inde Angilbertus à Romani Pontificis authoritate, nō leui malo, etiam si, vitæ ipsius & disidij finis idem fuisset. Sed nescio quo modo accidit, vt in annum vsq. ducentesimum ab illius exitu, defectionis huius ignominia Mediolanensis Archiepiscopos haberet, eoq. notaremur dedecore, finitimos inter, & longinquos, quanto magis Ecclesiæ nomen, apud æmulos inuidia apud integros admiratione celebraretur. Neq. tanti mali certa vlla traditur causa, quam equidem in re tam insigni veteris memoriæ negligentia admiror. Sumpseritne sibi spiritus ingentes Archiepiscopns ob Caroli Magni liberalitatem, & crediderit opes iam posse suas Romanis opibus æquiparari; ob id humani animi insolentia, spreuerit imperium, & blandiente libertatis dulcedine facere sui iuris Ecclesiam hanc destinarit; an verò culpa etiam aliqua fuerit in Romano, dum, præbet huius ingenio materiem temeritatis, imperatq; Mediolanensi rigide, & seuere, tanquam foret vnus e cæteris Episcopis, qui ab celsissima illa maiestate, immani distarent interuallo. Sed non in eo disidio tamen Angilbertus defuit Reip. salutaremq. siquisq. alius egit Pontificatum satis vt appareret, non vitio religionis eum, aut animi prauitate, sed contentione dignitatis alienatum esse, quæ principum insania nimium sæpe publicum bonum interpellauit.

Iudo-

Ludouico Regi carus acceptusq; inter paucos erat, siue placeret animi magnitudine, foretq. regiæ fortunę consilijs, & negotijs aptus, sine etiam in illa disidij calamitate quæsiuisset hoc sibi munimentum in vulgus, vt quãtum deperiret authoritatis ob Romani Pontificis iras, tantum ex altera parte sarciretur, oppositãq. tristi famę hãc apud Regem gratiã obtineret. Ita Ludouicus adhibebat Angilbertum in magnis arduisq; negotijs, & fiebat imperij pars Archiepiscopus, Rexq. vicissim ipse componendis Ecclesię rebus vim authoritatemq. suam admouebat, egregio temperamento, cùm opes Regiæ, prudentia Pontificis, monita, terrores, præmia, pœnæ, ad emendandos hominum mores, constituendamq. disciplinam hinc inde miscerentur. Huius præclaræ societatis illustre monumentum extant Angilberti litteræ, quas de statu rerum Ecclesiasticarum ad Regem dedit, cùm ipsius rogatu assumpto in negotij partem Aquileiensi Patriarcha, recognouisset Episcoporum instituta toto Regno, Monasteria, templa, Xenodochia, Clerum, principum quoq. iurisdictionem, an satis æquabilis, & moderata, an esset cõsentanea legibus Euangelij. Litteræ fuerunt hoc exemplo. Angilbertus Archiepiscopus Ludouico Regi. Cùm in Episcoporum conuentu, ego Angilbertus Archiepiscopus, & Andreas Aquileiensis Patriarcha, exposuissemus dignum tuum animo Regio consilium Ecclesiæ constituendæ, & quemadmodum dedisses id negotij nobis, vt inquireremus, quid in quaq; parte corruptum, aut neglectum egeret remedio; grata res Patribus fuit, & plenam vtilitatis eã fore actionem omnes existimauere. Inde aggressi rem ipsam perscrutatiq.

„ tatiq. diligenter omnia, magno nostro dolore compe-
„ rimus, vix quicquam in tota Ecclesia reliquum esse sani,
„ & synceri, tantasq; corruptelas irrepsisse, quantas ex-
„ ponemus, ordine, quem etiam in habenda quæstione
„ nobis esse propositum voluisti. Episcopos inuenimus
„ in suo munere segnes admodum & remissos, nec in eorũ
„ vita quicquam ad eam formam, qua debuerant esse cæ-
„ teris ad omnem virtutem incitamento. Sane in eos fue-
„ rat animaduertendum, vt pœna saltem sua licentiam
„ aliorum coercerent. Sed vt detur illis pœnitentiæ spa-
„ tium rogamus; fortasse enim resipiscent, & regiæ tuæ
„ maiestati fuerit illustrius, clementia, quám seueritare rem
„ gessisse; ac nos interea non cunctabimur accipere crimi-
„ na, & delationes, eorumq. causas cognoscere, qui sibi
„ vlla in re factam iniuriam expostulabunt. Sacræ con-
„ ciones habentur segni cura, vel penitus etiam intermit-
„ tuntur, estq. partim culpa Pontificum in eo, partim eo-
„ rum, qui cùm habeant sacella domi, nec ad tunc ipsi
„ templa, nec adire familiares sinunt, At Episcopis qui-
„ dem, inter cætera, quæ deliquere, hoc etiam absq; vlla
„ prorsus excusatione flagitium manebit; opulenti verò
„ populares excusant incommodos egressus, negotia,
„ temporis angustias inuitamẽta manendi, maiore culpa,
„ quàm si causæ nihil afferrent. Ita, dum plebs minuta
„ tantùm ad audiendem Dei verbum accedunt, ea sola
„ concionatori materies relinquitur, vt incommoda pau-
„ pertatis eleuet, commendetq. patientiam eius mali.
„ Quod si diuites etiam accederent, non autem illa tan-
„ tùm infirma, & egena multitudo; possent vtique con-
cionatores inuehi patentiore campo, in delitias, &

luxum

luxum malorum omnium semina, atq. per eam occasio- »
nem seueri pudiciq. mores in hominum animos induce- »
rentur. Remedium erit, sancire lege, ne quis intra do- »
mesticos parietes, aut in deuijs ædiculis obeundo sacra, »
liber sit communi religione adeundi maiora templa fe- »
stis diebus, atq. id, vt ita sanciatur, suademus. Compe- »
rimus etiam inquirendo, vagari per vrbes, & agros ho- »
mines e nostro Clero, qui, vel nullis initiati sacris aude- »
ant sacra facere, vel initiati faciant iniussu nostro, quod »
temeritatis esse eiusdem putamus. Id piaculum eaque »
culpa, quia non admitteretur, nisi dynastæ locorum re- »
ciperent homines huiusmodi, atq. vltro in sacrilegium »
impellerent; ideo moneri Comarchos, & administros »
eorum oportebit, ne tale quicquam in posterum faxint. »
Peccant ijdem, siue dynastæ, siue præfecti grauiter etiã »
in eo, quod obeundo suæ iurisdictionis loca, pagatimq. »
forum agendo, plus oneris imponunt pauperibus, quàm »
sustinere possint. Non erit vltra locus huic querimoniæ, »
si lex illa custodietur, quam auus tuus vir sapientissimus »
tulit. Episcopos item in lustranda Diœcesi nollem gra- »
ues esse cuiquam; nec placet immunitates violari, quas »
Rex pater indulsit; tum si quem Episcopus festum diem »
iusserit esse, eum vt religiose populus colat ritu suo. »
Hæc scripserat Angilbertus Archiepiscopus minime re- »
belli, sicut apparet in Catholicam Ecclesiam spiritu, »
quãuis á capite desciuisset. At Rex Ludouicus acceptis »
litteris, & attente considerata Mediolanensis Archiepi-
scopi relatione, nihil cunctatus, ex sequitur consilia, pa-
rat remedia, quæ ne vana in posterum forent, Regni
proceres in aulam exciuit, atq. ita eos est allocutus.

Non

„ Non primus hic mihi dies admonendi vos, & obse-
„ crandi, vt innocenter ac pie, ſicuti Chriſtianos decet
„ homines viueretis, & conaretur vnuſquiſq. veſtrũ pro-
„ hibere, ne qua fieret cuiquam iniuria, ſtatumq. in primis
„ Eccleſiæ ſartumtectum & incolumem tueremini. Sed cũ
„ ab Angilberto Archiepiſcopo petijſſem vt cognoſceret
„ quemnam hæc noſtra multoties declarata ſolicitudo
„ exitum habuiſſet, & an toto Regno fierent ea, quæ vel-
„ lemus; retulit ille multa, quæ nollemus intellexiſſe. La-
„ bare capita rerum Epiſcopos, & ſegniter in ſuo quemq.
„ munere verſari, conciones intermiſſas aut deſertas prin-
„ cipum virorum incuria, qui debuerant exemplo ſuo cæ-
„ teros illuc ad Chriſtianæ vitæ diſciplinam inuitare, pau-
„ peres oppreſſos, & impoſita illa onera, ſub quibus inge-
„ miſcant, feſtorum quoq. dierum contemni religionem,
„ & conceptiuas ferias, quæ publicæ ſalutis cauſa ſuſci-
„ piãtur, operibus fœdari quotidianis, & in promiſcuo vſu
„ cæterorum dierum haberi. Hæc nobis Angilbertus Ar-
„ chiepiſcopus renuntiauit expoſuitq. remedia, quæ ma-
„ lis huiuſmodi poſſemus adhibere, faciemuſq. Deo bene
„ iuuante propediem. Vos interim eſtis admonendi, ne
„ turbetis Eccleſię iura neue faciatis maioribus noſtris iniu
„ riam, qui muneribus eam ampliſsimis ornauere. Nam
„ ſicuti fungi ſuo munere Sacerdotes velimus, inculpatãq.
„ vitam eſſe Monachorum, ita tueri rem, & dignitatem
„ eorum debemus, & prouidere, ne detrimenti quicquam
„ patiantur. In Eccleſiæ cauſa vobis hoc ſemel denuntia-
„ tum eſto; neq. enim dubitamus, quin voluntatem hanc
„ noſtram pro imperio ſitis habituri, ſicuti ſemper alias
„ conſueuiſtis. Quod verò ad officij veſtri munus & publici

regi-

regiminis, emendationem attinet; hortamur, vt in iure dicundo, absq. ira & studio sequamini duodecim tabularũ authoritatẽ, quæue alia maiores ad conseruationẽ humanæ societatis reperêre. Sic agendo, regnum augebitis, & vestras priuatim opes, famamq. nominis æternam assequemini. Prætoria quoque certis locis volumus esse constituta, tum liberum ac tutum esse si qui adire nos velint, & faciles in Regiam patere commeatus. Hæc habebam in præsentia quæ vos admonerem; cætera, quæ constituimus ex Archiepiscopi relatione & consilio propediem scietis. Angilbertus in ipsa defectionis calamitate salutaris Pontifex author fuerat in hæc instituta formandi Regni, tẽperaueratq. Remp. ita, vt egregia, & rara videre posset forma nostris quoq. temporibus, quæ plus iactant, vel ciuilis iustitiæ, vel christianæ pietatis. Neque verò, dum externa, & aliena moderaretur, habebat domestica sine cura, quam fortasse negligẽtiam attulisset alicui væcors ambitio, & parti iam nominis gloria. Composuit enim Mediolani, & ordinauit rem præcipue Monasticam, qu suo more paulatim à sanctissimis institutis, & summa seueritate retro abibat in flagitia. Adhibuit alijs alia remedia; Monasterio Ambrosiano, cuius ordinis homines florebant congestis illuc recens opibus, & corrupta nondum disciplina Gaudentium Abbatem dedit, expertæ moderationis virum, & D. Vincentij præfectura probatum satis; firmauit illis Oldradi munera, suũq. munus addidit, vt quandocunq. naturæ satisfeciisset Abbas Gaudentius, eligerent deinceps è suo Collegio quem eo munere dignum putarent. Vixit Angilbertus

in Pontificatu quatuor annos, & viginti, magnis vtiq; vir & felix, nisi gloriam omnem, non apud posteros modò, sed etiam apud eos, qui tunc erant homines, fœdasset, nomen illud infame rebellionis. Par ferme regnandi spatium ipsi fuit Ludouico, quem in Ambrosiana sepultum æde, satis illustrabat, etiam si historiæ omnes tacerent, amplexa nobili carmine vitam illius, tabula. Sententia carminis, si fortè marmor vetustati cesserit, hæc erat. Regem ibi Ludouicum iacere, cuius gloriæ Musæ non sufficiant. Huic, in ipso lucis exordio donasse res Italas auum, ne primus vitæ dies vacaret solio, & Regno. Rudimentum eius Regni puerilis habuisse canos maturitatemq. senum. Dici non posse, fueritne pietatis gloria maior an ingenij. Romam vbi sub imperium accepisset, fecisse suis armis, vt excusso Sarracenorum iugo ciues, tranquilla in toga, pacis artes colerent, sicut antea bonis temporibus. Hunc Cæsarem ereptum immatura morte rebus humanis, quia tali Principe populus indignus esset, dignus autem ipse cælo. Proinde flerent, Roma, Latium, Gallia, parente amisso; sed neq. rursus flerent, quia meritus ille lacrimas humani generis, nunc sempiterno beatorum æuo frueretur. Postea Thado & Carolus Caluus, hic Italiæ regnum, ille Mediolanensem Ecclesiam accepere. Inclytum ea tempestate nomen fuit Thadonis, cumq. post Caroli Magni principatum, & culta iam tempora Regis illius institutis, & immortali apud posteros exẽplo, ciuilia studia, mores innoxij, contemplatio diuinarum rerum, essent vnica Pontificum gloria, nec alia via tentaretur aditus ad sacros honores; Thadonem

ipsum

ipsum, non sapientiæ, non pietatis laude quisquam antistabat. Ab hoc Archiepiscopo Thadone statim petiere Monachi Ambrosiani, vt Oliuetum quod a Lothario Cæsare concessum ipsis, Episcopus quidam inuasisset, assereret Monasterio; simul vt intra fines Ecclesiæ Sanctorum Vitalis, & Agricolæ ponerent ædem, quæ D. Petro, & D. Paulo dicata, infirmorum ædes diceretur. Insuper petiere, vt semitam, quę ferebat in Monasterium clauderent ex ipsius authoritate nouumq. tramitem aperirent. Restituit Oliuetum, atq. fauit Apostolorum honori, nec de nouo tramite negare quicquã est visum. Extant harum rerum litterę scriptę nomine Thadonis ipsius, quas litteras ego cũ legissem, magnopere suspectas habui veritus nouitias Monachorum artes, atque mutua commenta post exortam de Basilicæ illius possessione litem, et gnarus huiusmodi monumenta vincendi cupidine, fingi, vel adulterari, idque Canonicos expostulare. Sanè stilus ipse diplomatis arguere videtur adulterium, estq. dispar ei famæ, quam accepimus de sapientia Thadonis, et ingenio. Barbara ibi pleraq. & absurda non sine verborum transpositione, quam venire à claustris, & olere triclinium dicas. An verò fuit etiam in Archiepiscopi scribis aulicoque ministerio barbaries eadem æterno scilicet principum dedecore, vt ipsorum consilia, & decreta magnæque etiam liberalitates peruersa latinitate consignentur, quam infimi postea homines rident; ipsi decorum & formulam appellant. Sed, siue finxerint diploma litigatores, siue scriba composuerit imperitus, siue etiam Archiepiscopus ipse di-

ctarit, nequaquam id inane negotium & ea litteraria cura momentum habuerit inter summas illius viri virtutes, quibus meruit, vt à Nicolao Pontifice Maximo sanctissimus appellaretur, atq. adeo, vt suprema illa potestas in Engeldrudæ causa grauissimoq. iudicio sequeretur ipsius authoritatem. Engeldruda Mattifredi Comitis filia, Bossonis Principis vxor vetere magnarũ domorũ calamitate, moribus fuit impudicis, & libidinis in exhaustæ, ita vt neq. integrum muliebre decus in mariti penates attulerit, & postquam est deducta, tanto licentius ageret in illo mulierum scelere, quanto iam ex velamine Matrimonij promptius inuitamentum erat. Primis connubij diebus pertæsa legitimos viri congressus deligit adulteros sibi, qui forma, vel proteruitate placerent, statimq. dehonestamentum intellexit fama sagax, & deforme Bosonis caput, cum ludibrio, vel misericordia, digito prætereuntium monstrabatur. Ac audiebat quidem ille susurros, attonitiq. familiarium vultus, & quacumq. incederet, indicantia nescio quid ora simplicem alioqui animum perstringebant; nondum tamen id quod erat suspicabatur, accideratq. ipsi vulgatum illud, vt matrimonij sui labem vltimus omnium sciret. Noto multorum errore, putabat, cæteris quoq. vilem vxoris formam esse, perinde atq. sibi ex quotidiana copia citra curam & solicitudinem foret. Demum nocturnæ iuuenum introductiones, crebra per diem colloquia, legationes, mulierculæ, serui, munera, vel missa, vel accepta, fastidium quoq. coniugalis thori, blanda in publicũ vxor, priuatim irata, & silens, aliaq. porro indicia flagitium

ape-

aperuere. Antiquus, vt dixi, animus erat Bosoni, & sicuti ętas in senectam, ita mores hominis ad clementiam vergebant. Humanam ratus esse culpam, in quã prolapsa esset vxor Engeldruda, corripit adolescentulam, obiurgat, quę viderit ipse, quę ab alijs delata profert, obtestatur ad extremum, ne suam miseram præcipitemq. senectam infamet æterno dedecore. His dictis addit leniora facta, munera, largioremq. cultum, affatim pecunię, quasve alias maxime efficaces ad muliebre ingenium esse preces arbitraretur, addit e sua tenuitate quantum põt. Sed illa nõ erat opum auida, fastidiebatq. canos & rugas, & corpus, iam exangue mariti, ducebatq. mortis instar, si cum eo sibi consenescendum foret. Simul detecto iam scelere nonnulla verecundia stimulabat animum, & fortasse suspectabat dolos. Itaque gliscens vnà cum varijs timoribus libido, consilium ab ipsa sumpsit desperatione, sublatisq. rebus abijt exul impudica, nullo iam impedimento quominus dictu audituq. pudendam ingluuiem expleret, reuocante interim Bosone sordidis precibus, & fatigante Pontificem Maximum, vt sibi talis vxor, ipse redderetur vxori. Pontifex, quod præsentissimum ei malo remedium putaret, id expertus, anathemate ferit Engeldrudam. Absoluunt eandem Archiepiscopi, Treuirensis, & Colonienſis ausuq. temerario decretum Apostolicum facere irritum conantur. Hos igitur Thado defigendos esse diris, ob tale factum, & mouendos eo dignitatis gradu cum scripsisset ad Nicolaum, permotus ille prudentia, & authoritate viri, litteras in id euulgauit plenas irarum, præfatusq. sequi se iudicium carissimi

simi fratris, & sanctissimi viri Thadonis, Archiepiscopos damnauit. Id iudicium atque decretum, & ea summi Pontificis testificatio, & nomen illud amabile fratris, argumento sunt, defectionem illam, quæ ab Angilberto cœpta, sempiternam Ecclesiæ Mediolanensi latura notam erat, & mansura ipsa vsque in ducentesimum annum, nequaquam placuisse Thadoni, magnamq. gratiam illi cum principe sacrorum intercessisse quamdiu vixit in eo pastorali munere. Vixit autem prope septennium tanto maiorem obsequij sui gloriam adeptus, quanto postea violentius egit successor Aspertus nomine, gente Confalonerius. Hunc non preces iratæ Pontificis Maximi, non diuturna dissimulatio, non minæ, non pœnæ, non demum illa potens flectere quamuis infensos animos, inter calamitates, & iras fiducia, versæq. spes in eum, mitigauere quominus in suscepta semel rebellione perseueraret. Sed prȩter insitam animo ferociã, accendebatur prono in ipsum Regiæ totius fauore, memoriaq. recentis in Cæsarem beneficij, cùm in ipso statim Pontificatus exordio, Carolum Caluum ferreo diademate coronasset. Ea ceremonia donasse Carolo Italiæ Regnum videbatur, ob res turbatas, & circa summam potentiam exorta principum certamina. Ticini coronauit Regem Anspertus, idq. vnum egit animo non rebelli, quòd in ipso coronationis carmine dixit, sequi se Romani Pontificis iuditium, & authoritatem, qui iã ei detulisset imperium. Verba carminis in hanc sententiam fuere. Nos Anspertus Archiepiscopus, cȩteriq. qui nobiscũ hîc adsunt, Põtifices, Abbates, Regni proceres et Comarchi, perpetuã tibi feli-

felicitatem et pacem auguramur. Et quia Deo Opt. Max. placitum fuit, vt in Romani Imperij fastigium eucherere per Ioannem Pontificem Romanum, nos te, quod bonum felix, faustumq. sit, facimus Italię Regem, & lętis omnes animis iuramus habituros rata quęcunq. in hoc regali solio constitutus ad ecclesiasticę rei propagationem salutemq. nostram sancies decernes. Ea cùm Archiepiscopus dixisset, regiamq. coronam imposuisset capiti, publicas de more tabulas ipse subsignauit cæteriq. deinceps ordine subscripsere, quorum hæc nomina. Ioannes Arretinus. Ioannes Ticinensis. Benedictus Cremonensis. Theodulfus Derthonensis. Adalgardus Vercellensis. Azo Eporediensis. Gerardus Laudensis. Hilduinus Hastensis. Lendoinus Mutinensis. Hildradus Albensis. Ratbonus Augustanus. Filbertus Comensis. Adelardus Veronensis. Paulus Placentinus. Andreas Florentinus. Mutuum inde Sacramentum dixere, Anspertus & Carolus, vt alter alterum adiuuarent opibus suis, neq. res vlla tanti foret vnquam, quę dirimere conspirationem illam animorum posset. Ita creuere spiritus Archiepiscopo, & quia pulcrum putabat, inchoatam ab Angilberto libertatem longius prouehere, ac tueri, regereq. nemini prętera parentē Ecclesiam, cœpit omnia palam Romani Pontificis iussa detrectare. Sic ex iniuria paulatim inualescere posse ius ipsum arbitrabatur, & quę semel vsurpata forent, ęternum mansura. At Romanus, quanto magis auersa voluntas Archiepiscopi, tanto lenius agere, cauere, ne ferocem illum animum exasperaret. Miscebat rerum opportunitati varias artes, & omnia, quæ sapientia prouisa,

queue

quæue casus obtulisset, ad hominem sibi conciliandum anxia solicitudine conferebat. Extant litteræ, quibus eũ ipso dissidij tempore amicissime est affatus, semel, cùm Adelardum Episcopum Veronensem extra Ecclesiam eliminasset, iterum, cùm à Lamberto Spoletano Comite, aspera & indigna multa pateretur. Demum, conuentu Romam indicto, cùm cæteri obedienter irent vrbium Episcopi, frustra exciuit Anspertum, nec apud illum animum iteratæ preces valuere, quibus, ne desereret Ecclesiæ res afflictas, obsecrabat. Sed neq. Trecensem idem, neq. Ticinensem antea conuentum obierat. Mox arcetur communione sacrorum; rursus prouocatur extremo paterni amoris conatu. Cùm enim Vido quidam infestus Romano Pontifici, captis ex illius imperio admodum octingentis, manus ad Narniam præcidisset, atq. inter sæuum ludibrium expirassent multi; quæsiuit Pontifex Max. ex eo casu, reconciliationis aliquod initium, atrocitatemq. rei defleuit apud Mediolanensem, quasi priorum oblitus & spe imposterum noua. Nec monita, nec preces cum, nec seuera remedia, nec ad imum pene demissa principis authoritas cùm sanare potuisset, relinquitur animi sui morbo, quem, vrgente iam senio, corporis morbus est insecutus, & moritur Anspertus, primus ab Angilberto, qui Mediolanensem Ecclesiam faceret rebellem. Posuit templa, quæ manent adhuc D. Satyro, & D. Syluestro, fundauitq. Monasterium, cuius delectatus incrementis, & disciplina legauit moriens ei, quicquid opum vltima potuit voluntate secum auferre. Archiepiscopo mortuo, satis vt appareret non iam esse curæ

superis

superis ineolumitatem vtbis, quæ à Romani Pontificis obsequio maneret abrupta, laborauere Mediolanenses,& alium ex alio dominum sortiti,facile potuere malorum originem cognoscere ac detestari. Oppugnata vrbs & infeliciter defensa, tum dedita, & direpta, Magifredumq. pro libertate dimicantem, victor iratus affecit pœna, qua plectuntur fures. Has patriæ calamitates, & Ecclesiæ suæ contumelias, spectauere, Anselmus Capra, Landulphus Crassus, Andreas Lampugnanus, continuata secessione Pontifices,quam oderant ijdem iræ cælestis metu,& pertinacibus in malum animis fouebant. Sane licet admirari,quomodo fieri potuerit, vt viri graues & probi, eaque commendatione ad Pontificatum euecti, dehonestarent seq. & patriam suam, tam fœdo negotio, quam nomen est in Ecclesia turpe dissidij. Sed in omni certamine, natiua mortalium animis est calamitas, libido vincendi, tum, si publica res agatur, si magnos inter viros, si vox illa capitalis & seditiosa libertatis fuerit obtentui, tanto magis ardescunt, & manant in posteros hæc mala, non secus atq. proximorum hæreditates adeuntur. Sic Mediolanensis Romano discors manebat,iamq. familiare malum erat adeo, vt pars neutra, quæ scilicet inferebat, quæue accipiebat iniuriam, sentirent alterá quidem culpã, altera verò dedecus suum. Andreæ Lampugnano Atho succeſſit Oldradus, qui cùm Ecclesiam hanc à Leone Quinto in Sergium vsq. tertium, non illi, non huic obediens administrasset, Sergio demum in Galliam eunti comes itineris fuit,nulla iam contentione dignitatis, & inueterata inter eos dissimulatione ac licentia. Iere

cum Oldrado plures e nobilitate Mediolanensi, quos officium in Archiepiscopũ, quosue spes e Põtifice Maximo traxerat, in eu comitatũ. Ac fuerat læta species eius itineris vrbi, nisi Oldradus in itinere mortuus foret, cùm reducem Sergium Romam vsque voluisset assectari. In Auentino Monte est sepultus, extatq. fragmentum inscriptionis, tumulum eum esse Athonis Oldradi, qui peragrauerit terras, æquora præciderit vt Sergium sequeretur, atq. in peregrinationis termino animam exhalarit. Id Archiepiscopi officium erga Romanum Pontificem, & in publico dissidio, coniuncta priuatim studia, tamq. constans & fida societas itineris, declarant, vsurpato semel iure Mediolanensem Ecclesiam, pretium tenuisse defectionis, vt veluti desperata ipsa relinqueretur e supremo sacrorum imperio; amicitia inter Pontifices rediret. Ita Mediolanensis Archiepiscopus, liber agebat, & nemini subiectus, firmataq. potentia, Regiæ fortunæ simulacrum erat. Ac ne quid ex cruenta illa deesset imitatione, gessere paulo post, bella, Garibertus primò, deinde Lambertus, cæteriq. deinceps, prout, consociare cum alijs arma, vel iniuriam à se propulsare, vel etiam inferre, cogerent varijs casus, & notæ principum, cupidines aut necessitates. Sed Gariberto propter breue biennij spatium quo præfuit Ecclesiæ Mediolanensi nihil aliud actum, quàm vt Alberico Balbiano, Piceni partem obtinenti, mitteret peditum & equitum auxilia, quibus ille copijs auctus Sarracenos e finibus suis exegit. Lamberti bellicæ res maiorem campum habuere, totumq. decennium, quo tenuit Ecclesiam, imperatoriæ gloriæ plenum fuit. Initium tractandi arma,

ma, & turbandi rerum statum præbuit Archiepiscopo suspicio quædam ex Berengario Rege, cuius beneficio peruenerat in eã fortunam. Cùm enim Berengarius detecta in suum caput coniuratione, Oldericum vnum e coniuratis, ei custodiendum tradidisset, moxq. repeteret extremo supplicio afficiendum; negare ille probi sese Pontificis officiũ facturũ esse si dederet quemquã ad supplicium; tum religionem in eo, tum famam atque sermones hominum excusare. Rex alte condiderat iram, pretiumq. fuit Lamberto, quærere aduersus eum effugia vel munimenta. Ita dimisso Olderico sese coniuratis immiscet, excitumq. Rodulphum Italiæ regem coronat. Id initium belli, quod gestum est varia fortuna, dum Berengarium primò, deinde Rodulphum ipsum pellit, verso in Hugonem fauore. Vertit autem Lambertus à Rodulpho in Hugonem studia, quia conspirantibus in illum, quos Berengarij desiderium angebat, & occupata vrbe Ticino, vindicare regnum aggressis, cesserat confestim hosti seq pro illo dimicantem eluserat. Restitit Archiepiscopus tamẽ, regnumq. quod Vgoni traderet, defendit, atque tam molli regis animo grauiter iratus, vicissim eum illusit, cùm audito Hugonis motu trepidus ad se legationem misisset. Legatus erat Bucchardus ipsius Rodulphi socer, natione Sueuus, qui principatum inter suos obtinebat. Is, cùm ad vrbis accessisset mœnia, rei diuinæ causa diuertit in Laurentianam ædem, inde vadebat eques lustrans oculis cuncta dissimulanter, & inspiciens aperta munita, nata insidijs, apta munitioni, statimq. designarat condendæ locum arci, quam ceruicibus imponeret vrbis,

fereq. validissimam auguraretur. Non potuit barbarus tacita destinatione gestientem animum continere affatus in hæc verba qui proximi equitabant. Nisi genus Italicum in id redegero, vt cantherijs humilibus vehantur cum vnico tantùm calcari; tum me esse Bucchadum negatote. Confestim eam vocem ad Archiepiscopum defert ex infima plebe homo, qui lacero corporis tegmine, cum cætera turba spectandi studio, aduenam sequebatur. Ille dissimulata in præsens ira, regio legato venienti comiter longo cubiculorum ordine procedit obuiam, accipitq. cum honore verborum, & solita illa etiam inter principes tergiuersatione, vt limen attigerant, vt inierant ostium, vt colloquij causa processerant in sedem. Adhibet inde conuiuio, xenijs colit, & multimoda detinet arte, donec properis litteris monuit promptissimos e proceribus, Bucchardum specie legationis explorabundum aduenisse, minitari iugũ atque seruitium Italiæ, idq. iactare palam inter suos; si patriæ, si libertatis vlla sit cura, ne cunctarentur hunc morte adficere. Facile iam calentes inflammarat, opprimiturq. Bucchardus apud Nouariam in reditu, cùm trepidans illic ob tumultum equus eum in fossam effudisset. Interim adfuit Hugo; quem Archiepiscopus Italiæ Regem creat, neq. vidit res prosperas illius, & auctã vltra priorum Regum opes, maiestatem, anno non to to superstes coronationi. Hilduinus Tassonus erat in Gallia materna stirpe coniunctus Hugoni, & ex D. Benedicti formula solitariam olim vitam amplexus, postea productus inde ad Ecclesiæ Laudocienſis gubernacula. Hunc seditione pulsum à suis Hugo Veronæ Episcopum

scopum fecerat, mortuoq. Lamberto, Ecclesiam ei Mediolanensem nominat, ac effusa in affinem liberalitate, priorem eius locum mandat Ratherio gregis eiusdem Monacho, quem ille veteris contubernij memor vnice commendabat. Sed Ratherius, cùm ob id beneficium hanc postea Regi gratiam referret, vt eum conaretur exturbare Regno, missus in exilium, Ticini consenuit, amisso Pontificatu ob ingratum animum, & nouarum rerum cupidinem. Hilduinus Archiepiscopus propinquo Regi ad extremum vsque fidus mansit, & cùm in ille Lotharium filium, in regni societatem assumeret, obuia facilitate detulit coronam. Vir fuit pacis quám belli cupidior, & retinens innocentiæ quam e claustris attulisset. D. Dionysij peregrinationem, & & Apostolica gesta posteris memorauit, quod otium & alienis rebus impensa cura, vt tam pauca de ipso memoremus facit; sed neq. Pontificatus ei fuit vltra quinquennium. Rex Hugo suffecit Ardericum Cottam, qui nimium amica multorũ animis obliuione beneficij, sese partem ferat aduersæ in illum factionis, alterumq. Berengarium veteris Berengarij sanguinem ad spem coronæ, Verona Mediolanum euocauit, quo negotio, res Hugonis ad vltimum redactæ. Berengarius hic, primò suspectus Hugoni, tanquam aui ferociam retinens agitaret plusquam ciuilia, dein ob suspicionem electus, cui fidei pignus fratris filia in matrimonio collocaretur, postremò [qui fere finis, in regia præsertim fortuna, coniugiorum eiusmodi] petitur ad necem. Dum fugit insidias, inuenit regnandi principium, extorremq. iuuenem instrumentum habuere qui nouari res cupiebãt;

nec

nec ille segniter agebat. Alias alia ratione difficultates superarat, inuaserat loca, ceperat arces, conciliauerat principum studia, populorum voluntates, adeptus quoque Manassem trium Ecclesiarum Antistitem obiecta spe Pontificatus etiam Ambrosiani per Adelardum Clericum, qui magno illi nundinatori rerum sacrarum erat interpres & proxeneta. Sed Cottæ Archiepiscopo nostro, quid obiecerit haud comperi. Magna certe res, pretium ingens debuit esse, siquidem tanti nominis Pontificem iam obstrictum Hugoni paremq. Regum opibus potuit corrumpere, vt illum, cui tantum debebat euerteret e rerum fastigio. At Hugo tristi nuntio accepto, Lotharium filium supplice habitu Mediolanum misit, doctum his precibus noui Regis, & Archiepiscopi misericordiam tentare; Si quid Pater forte commouisset; at respicerent innoxiam suam ætatem: haberent se vel in filij loco, vel in serui, quandoquidem, & parentes eos, & dominos ipse sibi destinaret. Iuuenis erat primo ætatis flore pubescens, peruenerat q. Mediolanum eo ipso die, quo Rex nouus in Ambrosiana æde collocato solio, munera, & præfecturas in suos diuidebat. Ibi regius exul in celeberrimo conuentu crucem amplexus & meditata proferens verba mouit animos, atque in pristinæ fortunę speciem est acceptus. Paullo post moritur Ardericus Cotta, tanquam liberaret ipsius Berengarij fidem, qua se Manassi Mediolanensem Ecclesiam esse mandaturum iurarat; & fortasse tam opportuna mors Regale ingenium fuit. Manasses erat ille, qui auido sacrarum opũ animo, & temporum illorũ licentia, treis Ecclesias, Mantuanam, Tridentinã,

& Ve-

& Veronensem amplexus, multorum hominum honores, & alimenta detinebat vnus, cumq. quartam hãc Mediolanensem spe & cogitatione deglutisset, in voracissimum eam demittere ventrem gestiebat. Is igitur ex antecondicto creatur Archiepiscopus Berengarij Regis fauore, sed Clerus, populusq. Mediolanensis Aldemarum opponebant. Inde mira varietas in vrbe, neuterq. interea iustus legitimusve Pontifex habebatur cùm tamen omnia Pontificatus munera vterq. certatim vsurparent, donec Aldemaro mortuo, solus Manasses Ecclesiæ res traheret. Rursus ei Valpertus Medices committitur, qui propero Manasses fine, fine aduersario paulo post manet. Huius negotia turbulentis initijs glorioſos exitus habuere. Namq. Berengarius, memoria Manassis infensus ei, non suarum partium hominem oderat regio more, carpebatq. ministrorum artibus, qui gratificari Principi damna, & iniurias Ecclesiæ, vnicã crescendi occasionem norant. Atque tam sæua illa fuit insectatio, vt Germaniæ Regem Othonem, per litteras primò, & nuntios aduersus impium, crudelemq. dominatum implorauit: deinde quia non satis mouebat, ierit in Saxoniam ad Regem ipse, expositaq. calamitatũ summa, promiserit, si veniret ad liberandam Italiam, se Regnum ei delaturum esse. Comites itineris quæ fugæ similis habita est, Valdo Comensis Episcopus, & Odbertus Demarchus fuere; simul Romana venerat legatio, pari in Berengarium querela, & promisso, facileq. tot inuitamenta tot preces Othonem in Italiam adduxere. Mediolani cinxit eum Archiepiscopus diademate Regali, quod remunerans meritum Otho donauit

Ecclesiæ

Ecclesiæ Mediolanensi Parabiagi dynastiam,& Seprij, & Martheſij, Bazariæ quoque & Burgariæ, quæ loca Regibus ad eum diem paruerant. Ac, vt noui Regni liberalitas & magnificentia ciuibus quoque sentiretur, tam in vrbe, quàm in agro, creauit Capitaneos & Valuasores, quæ primò fuerant, honoris vocabula, postea cognomenta familiarum fuere. Tum dedit Vrbi Ducem Bonicium Scrosatum lanium, siue magnam aliquam in arte sordida virtutem eius hominis secutus, siue fatali multorum insania, qua eondecorando quisquilias humani generis, magnæ aliorum nobilitati, magnisq. meritis & virtutibus illudere sic amant, ac interim irridentur ipsi, ob infidos deniq. talium animos,& importunæ liberalitatis exitu sæpe tristi. Bonicius hic Scrosatus ex lanio Dux Mediolani potuit repente mutare faciem atq. fortunam domus habitumq., vt obscura prius omnia & fœda in penatibus, cultu niterent nouo, ipseq. adeo, siue matris scelere, siue nascendi sorte, grauis, & decorus,tam pulchre cum purpura,& sceptro staret inter principes viros quàm antea reductis ad cubitum manicis,& alba cum exomide inter sui gregis homines eminebat. Sed ijdem mansere mores, quos hauserat ex bestiarum extis, neq. ipse naturæ ordinem immutauit,Regis, & Reip. proditor,& ob flagitia peremptus ferro. Sed principio compositus in omnem simulationem obsequij,deuinxerat Othonem adeo, vt mortuo interim Valperto, filium ipsius Arnulphum in Ambrosiana collocaret sede, atque ita, res vniuersa Mediolanensis in potestate lanionum esset, cùm hinc profana Bonicius pater, hinc sacra filius Arnulphus obtineret.

Hic

Hic est Arnulphus ille, qui plurima cum nobilitate magnoq. Pontificum numero destinatus ab Othone Constantinopolim, Thorphaniam impetrauit & deduxit, retulitq. nobile munus ex ea legatione, serpentem æneum, quem ex Mosaico diuino conflatum ære, vulgo Mediolanenses autumant illum esse, de quo in descriptione Ambrosianæ ædis memoraui. Bonicio duci præclarum videbatur, in sua domo, sacræ rei regimen, & ciuitatis principatum esse; neq. dubitauit, quin mortuo paullo post Arnulpho, & mox Gotifredo, Landulphum e filijs minimum natu produceret in spem eandem, atque per eum continuare in familia Pontificatū conaretur, onerans interea mendacijs Othonem, & iā assecutus, vt quicquid ipsi priuatim expediret, id etiam Cæsar crederet vtile Regno. Sed siue fuerit aliquid labis in ipso Landulpho, qua labe mereretur ciuium odia, siue inuidia parentis offecerit, confestim, & Clerus vniuersus, & ciuitatis principes Archiepiscopum eū adspernantur. Bonicius enimvero prosequitur iniuriā, eoq. sæuiente, clade paucorum attoniti omnes, quem antea spreuerant Pontificem accepere. Malum fidei diuturnitatisq. custodem esse timorem gnari ciuilium rerum sciunt, iamq. matura in Bonicium erat pœna flagitiorum, & post enormem fortunæ ludentis indulgentiam, iusti aliquid, & seueri iam appetebat. Mantegatius eum quidam æstiuo die cum meridiandi causa iaceret, obtruncauit. Ea res Landulphum accendit ira, cuius effundendæ viam quærens, summa ope tetendit, vt Reginaldo fratri paterne fortunæ locum obti-

neret. Id vbi varie apud Cæsarem prensando, & ambiendo est assecutus, in reliquos fratres partitur munera, quorum munerum dispensatio ea tempestate penes Archiepiscopum erat. Guiciardo Licinifori præfecturam attribuit, Benzono Missaliam, Vbertino Marignanum, Guastallam item eidem Vbertino beneficiario iure concessit. De cæteris haud ambigitur, pro Benzono Pirouanum scripsere nonnulli, & habuit ea rata Cæsar, auratoq. diademate largitionem eam firmauit. Manebant adhuc infensi mutuis odijs Episcopus, & ciuitas vniuersa, & cùm Episcopus patris persequi necem, tum ciues recusare Episcopum pergebant, neq. potentis familiæ opibus & authoritate deterrebantur. Inde versus in extrema remedia Landulphus Cæsaris inuocat arma, & enixe rogat, vti suum tueri beneficium velit, quod eripere sibi factiosi homines conentur. Itaq. ille subacturus damno malisque ciuitatem, cum exercitu venit Mediolanum, & ciues, ne intra mœnia bellum expectarent, obuiam iere, dimicatumq. est ad Carbonariam acri magis quàm diuturno prælio. Duplex inde fama est. Alij fusos Mediolanenses petijsse pacem cõtendunt; plures æquis manibus abscessum, & Cæsarẽ tædio diuturnæ obsidionis cum segnis intactis assedisset muris, Romam ad capiendum diadema tetendisse. Sed siue incerto marte prælium fuerit diremptum, siue soluta obsidione Cæsar abierit, illud certe constat, Landulphum mala libidine Pontificatus inuadendi, quod vi non poterat, gratia & largitione tentasse. Vocatos ad se principes ciuitatis, vt insectandi sui finem

faciant

faciant appellat; satis iam irarum, & contentionis, satis quoque damnorum ex vtraq. parte. Se patre amisso funestam habere domum, illos expertos esse publica clade, quàm non suarum virium esset aduersari Cæsaris voluntati, & illius acta rescindere. Proinde rationem aliquam inirent, qua neutra pars victa esse videretur, & vtraq. tamen frueretur victoriæ bonis. Id adeò conuenire posse, si quàm ipse publicę pacis, & otij cupidus sit, tàm illi equissimæ pacis accipere conditiones velint. Iussus inde promere quęnàm afferret animis delinimēta, primoribus decumas in bona plebeiorum offert. Ea res accepta cum ingenti approbatione, scriptæq. tabulæ, & auctoritate publica obsignatæ monumentū fuere. Haud vltra quisquam Landulphi honorem oppugnabat, eumq. pro legitimo deinceps habebant Pontifice ac pastore. Cæterùm, quia, non vt hominum animi placantur, ita conscientia malefactorum lenitur hærebant stimuli perennes animo, mentemque sibi praue conscium requiescere non patiebantur. Subibat æternę iustitiæ reputatio, violatæ plebis iniuria, scelus empti Pontificatus, pœnitentia, dolor, humani diuiniq. terrores, & tot simul animi motibus irrequietus pauebat vmbras, & veluti suum in caput intenta tela. In ea consternatione, cùm vias omneis placādi Numinis tractaret, Diuo Celso martyri templum extruxit, & sicuti pollebat opibus, attribuit ei Templo fundos, & vectigalia, queis fratres alerentur nocturnæ diurnæq. psalmodiæ causa constituti. Arq. id leue piaculum ratus, cum iam vrgente senio supremis appropinquaret, elegit sibi destinauitq. sepulturæ locum, quà templi

limina quotidie calcantes populi, temerata simul ossa, & viles exsuuias premerent. Et Landulphus quidem hisce cælestibus humanisq. rebus, cùm popularium vitauit offensionem, tum æternæ saluti prospexisse est visus. Principes ipsi, qui pretium concessi Pontificatus decumas & obnoxia bona plebeiorũ habebant, in sua castella dilapsi vitauere turpi latebra populares impetus, & ex odio publico pericula, donec memores æquitatis & recti sponte decessere possessione, & quod tueri nequibant, omiserunt. Sed anteqtam in eam necessitatem adigerentur, multæ vtrinq. factæ sunt iniuriæ, multaq. tum exempla superbiæ nobilitas edidit, tum plebes irarum & furoris. Landulfo successit Arnulfus alter Arciagus cognomento meliore iam Ambrosianæ sedis fama, & generi suo non dedecorus. Is Pontificatus initio, cúm Ardoinus Eporediæ dynasta Othone mortuo procerum authoritate, ac fauore regnum inuasisset, tum suam eam, tum communem Ecclesiæ Mediolanensis iniuriam ratus, si alius Italiæ Rex fieret, quàm quem ipse cum suis ex vetere D. Gregorij Pontificis decreto, in id fastigium assumpsisset, conuentum habuit Episcoporũ, & addicato Ardoino, Henricum Bauariæ Ducem, Italiæ Regem dixit. Inde bellum exortum, cuius victoria principio penes Atdoinum erat, iamq. ille pulsis Henrici copijs, vrgebat Mediolanenses, & opulentæ prædam vrbis, & nomen & imperium infestus appetebat. Tunc Arnulphus Arciagus, vetere iam & quotidiano Pontificum instituto, pro suorum salute sacram potestatem immiscuit armis, & quem non domestica, non externa arma propulsabant hostem, hunc ipse plenum dedecoris,

ris, ac ignominiæ retro vnde venerat, compulit, eoq. tempore labantem patriam Ecclesiæ opes sustentauere. Erat Arnulphus miti admodum ingenio, eaque pars morum ipsius, monerat virum, vt mallet omnia prius experiri, quàm præditus augustissimo Sacerdotio tractaret arma & bellum, iuxta luctuoso ac tristi, siue inferret, siue acciperet cladem; & humano sanguine temerare sacra, etiam si victoria sequeretur exitium putabat. Cum ita esset affectus, anxiaq. solicitudine, circumspiceret omneis vias, queis prudentia & lenitate periculis obuiam iret, vrbemq. consilijs incruentis eriperet hosti; vertit eo demum, vt quoniam mollia tentamenta nullum exitum inuenirent, at alieno potiùs quàm suo Marte rem gereret, neq. penes ipsum, tantę stragis quantam apparebat fore, staret culpa. Eę primę Pontificis fuerant curę, idq. non segni quidem, sed pastorali animo consilium Arnulphus voluebat. Itaque legatis in Germaniam ad Henricum missis, vt imminentem clarissimę vrbis excidio Dynastam coercere velit obtestatur. Pertinere ad illius nominis, & imperij magnitudinem eam curam, ne qua vlli fiat iniuria; & Mediolanenses ipsos, præterquam quod sint in Cęsaris tutela & fide, ita de ipso meritos esse, vt hosti diro pręda non debeant relinqui. Hęc & alia, quę in historiam non peruenere, memorando Pontifex Arnulphus Cęsarem impulit, vt Mediolanense nomen ab Arduini conatibus esse defendendum putaret. Tùm vrbis claritudo, quę magnum ad omnia momentum obtineret, tum Arduini glisćens quotidie magis impotentia, & furor animum stimulabat. Coacto sine mora exercitu descēdit

in

in Italiã signis in festis,& cõfestim ad ipsa mœnia succedés vrbis Mediolani, deijcere inde hostẽ parat.Sed ille, successu rerum elatus,tum suopte ferox ingenio, virib. quoq. non dispar,& super omnia,tantæ spei stimulis,ac ex aduerso, dedecoris metu, pręceps in vltimi discriminis aleã,haud cunctanter abvrbis obsidione vertit in ipsum Cęsarem arma,& dum vinci turpe, ac flagitiosum putat, vicit. Tradunt temporum illorum auctores leuibus primò certaminibus aliquandiu dimicatum fuisse, neutrò magnopere spẽ inclinante fortuna, cùm ex hac,vel illa parte,numero pares,& virtute præcipui, paria damna vicissim acciperent inferrentq. vt ira, vel occasione, vel Ducum iussu congrederentur. Mox vniuersas vtrinque copias sub vnum fortunæ ictum datas esse; victum Cæsarem,victorem Arduinum,& acrius de integro bellum vrbis mœnibus institisse. Certè Cæsar in Germaniam reuertit ab eo conflictu, nec vltrà pro nobis dimicauit. At Arnulphus, postquam id auxilium quod vnicum fuerat, ceciditsse ad irritum videt, anxius patriæ solicitudine,& caritate, quæ in vltimum adducta discrimen, ipsius dexteram, ipsius arma veluti mutis precibus inuocaret; haud distulit, quominus opes Ecclesię cum afflictis ciuium rebus consociaret,seq. daret exercitui caput, vi sua straturus hostem. Is profecto in Germaniam Cęsare, dilapsa cernens auxilia,quę fœderatę miserant vrbes, partim fœderis pretium,partim erga principem officio,ab negligentia & securitate,quã secundę res creant, cum parte copiarum ierat Ticinũ, ibiq; tanquam in pacato victorię prœmijs fruebatur,& fessum proximo certamine militem refouebat. Itaq.

secor-

secordiam Arduini suam occasionem ratus Arnulphus, noctu quàm potest occultissime Ticinum subit infestus, atq. tàm arcta vrbem eam obsidione cingit, vt Arduinus haud alibi quàm infuga spem salutis habuerit, corruptisq. vigilibus, aut deceptis [vtrumq. enim traditur] per intermissa custodijs loca protinus Eporediã tetenderit. Inde veteribus refectis, nouoq. conscripto in supplementum milite reparat bellum, Nouariam, & Vercellas capit, aliaq. porrò loca ferox appetebat, cùm Arnulphus idem iterum congressus, alienæ raptorem ditionis ita fudit, vt ne receptus quidem ei suos in fines vltimus relinqueretur. In obscuri nominis monasterium vitandæ celebritati ac frequentiæ, cùm sese recepisset, extabuit ibi solicitudine ac mœrore, qui sequitur aduersas res, & ingentes interdum animas. Ac Arduini quidem rerum, & vitæ finis hic fuit. Cæterùm ipso extincto, reliquiæ furoris manebant, indeq. noua gloriæ seges Arnulpho, & Ecclesiæ Mediolanensi nouum decus. Hastam vrbem, sicuti nunc tenet, ita complectebatur olim Ambrosiana Metropolis auctoritate ac iure, quo prouinciales cæteras obtinet, ac regit. Eius vrbis Episcopus instigante nimirum Arduino, & Archiepiscopi dignitatem ac iura, quibuscunq. posset modis carpente ac lacerante, fortasse etiam spargente in Ecclesiam semina dissensionum, & inter ipsos Pontifices odio locum quærente; is igitur Episcopus in Arduini gratiam spreto ac negleto Metropolita, absq. ipsius auctoritate Pontificatum inierat, eumq. honorem per Ambrosiani nominis iniurias, vti sese initia dabant, esse acturus videbatur. Iam contumacia intolerabilis erũpebat,

pebat, siue indicta consilia non obeundo, siue rerum aliarum neglectu, quibus rebus, agnosci ab ipso, & coli Mediolanensem Archiepiscopum oporteret, neq. verò præfractus tantùm ad audendum erat, sed etiam ad vim parandam, concitandosq. populares acer & potens, idemq. prouisu periculi, & conscientię stimulis actus in præcipitia, & abrupta, pararat exercitum, quem opponeret Arnulpho, si ille armis exsequi ius suum vellet. In hunc hominem, his alijsq. pręterea modis insultantem Ambrosiano nomini, mouit Arnulphus arma, breuiq. compulit in eas angustias, vt Mediolanum proficisceretur, atq. ibi nudis pedibus ad Arnulphi stratus pedes imploraret errori veniam, peteretq. precibus infimis, ne se supplicem ac miserum adspernaretur. Ea consternatio, eæq. preces facile Pontificem Arnulphum mouêre, & grande modò pecunię pondus multę nomine cùm imperasset, veniam ipsi ac incolumitatem concessit ea lege, vt sisteret supplex ad D. Ambrosij aram; atq. vel ad futuri obsequij pignus, vel ad præteritę culpę piaculum, vitè ibi solennibus cęremonijs initiaretur. Spectaculum fuit gratum vniuersę multitudini, & ex multatitia illa pecunia crux locata est, quę aduersus ęui tabem refecta hodie semper manet. Ardoino extincto, reconciliato Hastensi, Pontifex Arnulphus, Hugonem, & Berengarium reliquias belli fregit, eorumq. bona attribuit Ecclesię Mediolanensi. Inde vertit in Cremonenses arma, quia iuuissent auxilijs hostem, eosq. subegit malis vt in Mediolanensis populi potestatem venirent. Nec diu postea superstes ipse Arnulphus fuit. Post Arnulphum Eribertus potitur Ecclesię

clesiæ Mediolanensis, Intimiani [vicus est haud procul ab vrbe Nouocomo] Gherardo, & Brillienda parentibus ortus. Nobilitas huic & maiorum bona facta cùm iam animos facerent, auxere congesti in ipsum honores, prouentusq. secundarum rerum, vt vigeret plus a, quàm authoritate, populisq. terrorem armati Pontificatus inijceret. Prima noui pręsulis gloria fuit coronatus Cæsar, cuius cæremoniæ splendore ac pompa iã assueti tali spectaculo ciues rursus animos ad sacræ dignitatis admirationem erexere. Mediolani in D. Ambrosij æde Conradum Eribertus euinxit ferreo diademate, magna præter vrbanum, & municipale vulgus frequentia gentium externarum, quas partim legationum officia, partim visendi cura spectatrices dedit. Mox inclaruit Eribertus alterius conuentus celebritate, quo in conuentu præcipuam libertatis, & constantiæ famam est consecutus. Nos ea de re sic accepimus. Initia principatus, Conrado, vt læta priuatim, sic turbulenta in publicum fuere, translatisq. non sine magno tumultu rebus nouum Imperium attonitę gentes aut horrebant, aut metu paulatim vertente in contemptũ aspernabantur. Itaq. cura & solicitudine componendi turbidos, & ad securitatem excitandi, quę fermè obsequij esse vinculum solet, Concilium Episcopum Conradus habuit. Per eos assequi se posse nimirum confidebat, vt firmum Imperium, & stabilem pacem haberet. Patres ad Ronchaliam conuenere, Insubres, Romani, Galli, & inter alios ex alijs quoque terris pars magna rerum atque Consiliorum Eribertus ipse. Item Regni proceres adfuere, quos ad ea negotia consultanda

Cæsar aduocasset. Ibi Ticinensis Eusebius ab insito fortè fastu ac leuitate trophæa crucis insigne Pontificium vsurpabat, frementeque grauissimo quoque quòd non ille conspectum Cæsaris, maiestatemve Concilij reuereretur. Sed magis omneis taciti præposteram hominis ambitionem increpabant, quám obuiam ire quisquam vnus audebat. Tunc Eribertus palam Eusebium obiurgauit intempestiua pompa lasciuientem, ignarum cæremoniarum, & consuetudinis, contemptorẽ augustissimi consessus, addiditq. credo alia, quę scriptoribus haudquaquam facilia relatu pręsens indignatio potuit subijcere. Is Eusebio finis licentiæ, & Eriberto nouæ gloriæ principium fit. Namq. Cæsar captus admiratione viri, quem animo vel ingenio nulli secundum putaret, indulsit ei super cætera honora, & magnifica, vt Laudenses ab ipso Episcopum peterent cum annulo & pedo quę munera Cęsaris ad eum diem fuissent. Id iuris Eribertus vsurpare cùm vellet occasione commodum oblata, pastorem animarum Laudensibus imposuit Ambrosium nomine spectatum doctrina simul & vita, & Basilicæ Metropolitanę Collegio, in quo laudis vtriusque sępe specimen dedisset. Nouus Episcopus, vbi Laudem Pompeiam ad capessenda Pontificatus solennia demore processit, obuiam egressi primores, iubent ipsum retro vnde veniisset, abire; ni faciat, pro honore calamitatem habiturum. Nec Ambrosius contra rebelleis & obstinatos diutius tetendit; quę sibi denuntiata sint, absque mora nunciat Mediolanum Eriberto. Ille vi maloq. subigendos ratus, quibus tam proiecta, & vilis authoritas esset, copias admouet vrbi,

eoque

eoque terrore facile Episcopum in sacra collocat sede. Ad templi valuas ijdem illi principes nobilitatis reliqua circumfusa plebe iurauere in verba Pontificis Eriberti, quantum antea contumaces ac proterui, tantũ in præsentia compositi in faciem obsequij, & quietis. Sed in metu præsidij parum ad fidem semper fuit, & vbi aliquid expressit hæc machina, confestim pœnitentia subit, ingeniaq. facillime reuoluuntur in suos mores. Postquam per conciliabula, perq. seditiosos cœtus reputauere Laudenses ex æmula petitum vrbe regimen, exarsere nimirum animis, & solita inter accolas odia pro se quisque onerantes huius commemoratione probri, exitiabiles iras ab Eriberto, & Ambrosio in Mediolanense nomen vniuersum auertere. Ex eo tempore iniurijs ac temeritate certatum inter vtrũque populum est, resq. propè belli formam venit, ex quo bello vsus & ars & potentia in alia quoque bella sensim accreuit Eriberto, & simul versa in Cremonenses arma. Gens ea meruerat iras fouendo rebelles Ecclesiæ, Berengarium & Hugonem ijsq. mittendo auxilia, queis Pontificiam authoritatem oppugnatum irent. Nec diu sustinuere vim Ecclesiasticam infelici temeritate. Victor Eribertus fusis fugatisq. perduellibus, eorum receptacula Mercurianas valles Douerianæ genti sibi per affinitatem connexæ parere in perpetuum iubet. Excepit deinde ipsum discordia ciuilis initium, & causa malorum, quæ illa tot per annos ætas vidit. Valuasores, & Capitanei magna nomina, de quibus antea dictum est tunc erant in vrbe specimina partium, & quocunque fidem ac fauorem inclinassent, grande mo-

mentum. Hosce cùm appellauisset Eribertus, vt in sua verba iurarent, primò illi tergiuersari callide, diem ex die ducere, prorsus ludificari Pontificem; mox vt quotidiana premebantur efflagitatione, palam abnuunt, seq. dicturos esse Sacramentum negant. Et postquam ora animosq. in id ipsum obdurauere, transgrediuntur ad infestiora, insidiatoriq. libertatis suæ [sic enim infectantes appellabant Eribertum] vltro necem machinantur. Placuerat grassari veneno, sed non procedebat, quia multo rerum humanarum vsu intentus ille ad cauēdas insidias dolo non dabat aditum, eratq. de illo fama, tamquam et remedijs corpus, & ministeria mensę fidis custodibus muniret, ne qua tabe, quippiā aut inficeretur, aut infectum letaliter in venas penetraret. In aperto vis & gladij ob raros egressus, & frequentem comitatum nihilo magis erant expedita. Igitur aut superne deijciendum aliquid, aut si noctis beneficio penetrare in ędes possent, frangendas laqueo fauces, vel condendum in viscera ferrum statuebant. Dum has aliasq. porro necandi vias tractant, indicium ad Eribertum est delatum, moxq. vindicem metuentes fuga salutem petiere. Quidam causa cognita damnatos & pulsos tradunt. Vtcunque ea res habuit, sedem præbuit exilio Laus Pompeia, tamquam veteres iniurias vlciscceretur infesta semper Ciuitas Eriberto, & haud vnquam positis odijs, ex quo semel exarserant. Ibi Valuasores & Capitanei quotidie magis in honore haberi, miscri consilijs publicis, & si patriam ingratam Episcopumque communem hostem persequi vellent, prompta Ciuitatis arma iræque & accerrima tela publicus

blicus dolor ostentabantur. Nec Seprienses & Martesani valida municipia stimulis, & pollicitationibus abstinebant, siue misericordia in exsules, siue in dominam vrbem odio & contagione Laudensium irritati. Sanas quoq. mentes & quietas hæc tot coacta in vnum inuitamenta gerendæ rei perurbassent, nedum illi turbidi ac profugi temeratiq. cupidine cædis, & sanguinem Episcopi sitientes oblata auxilia, & diros hortatus adspernarentur. Obligantur execrationibus & arctissimi fœderis vinculo, ne se pars vlla dirimat ab ope mutua, ne desint socijs & publicæ libertati, vtq. consociata causa vitam quoq. & sanguinem, non secus ac si vno cunctis ore spiritus trahatur, statuant in commune. Inde Castellum ædificant propriam Valuasoribus Capitaneisq. sedem. Id abs re, quia nimirum patrijs emoti sedibus essent, Motam appellant, ac exules ipsos, quod nunc quoque genti nomen manet Motanos dicunt. Ita deinde visum potenti rerum Deo, neque vanum, & irritum id esse fœdus, & Eribertum tamen maturo prouisu obuiam egressum inde victorem redire. Manet in hunc diem funesta memoria Pontificalis Machinæ, quam Eribertus furori rebellium opposuit. Currus erat ingens, quem quaterna boum iuga trahebant. Medio curru solium attollebatur, solio malus eminebat cum multiplice funium hominumq. ministerio. Vexillum album punicea cruce distinctum sublime volitabat; versicolore stragulo clitellati boues erant. Regimen vniuersum penes vnum, quem electum ab integritatis & prudentiæ fama cohors vniuersa venerabatur in parentis loco. Sacerdos ante currum

quotidie

quotidie rem diuinam faciebat, buccina signum dabatur, singulis erant stipendia constituta, vt cuiq. gradus & ordo, vt munus, aut labor. Hoc in hunc modũ adornato curru, sæpe cum multo suorum sanguine dimicauit Eribertus, ceciditq. ante alios Vldericus Hastẽsi populo pastor animarum. Enimverò, cùm glisceret hostes, nec iam Mediolanensis, aut viribus, aut numero par esset, consilium cepit Eribertus, vt sibi prosperum ac salutare, sic pernicioſum hosti. Namq. vbi videt inclinatam esse rem, & rebellibus quotidie magis è successu ferociam crescere, externis auxilijs adiecit animum opemq. Cæsaris implorauit. Ita perduelles ab duobus coniunctis exercitibus circumuenti cæduntur, capiuntur, fugiunt. Is bello finis atrocius repente bellum excitauit, & auxiliariæ Cæsaris vires in ipsum mox Eribertum incubuere totamq. rem grauissimi scriptores in hunc ferè modum tradunt. Cæsar compositis rebus, & firmato pontificatu iam inibi erat, vt discederet ab vrbe Mediolano, cùm eum fortè cupiditas incessit, cognoscendi altius quibus causis id bellum exarsisset. Vt autẽ cognouit initium turbandi omnia ortum ex eo esse, quòd impositum ab Archiepiscopo Mediolanensi pastorem Laudenses aspernarentur; eo nimirum dolore Coloniam incensam receptaculum primò deinde opẽ prębuisse coniuratis, statuit priuilegium abolere quod indulsisset, ne quando aliàs inde semina discordiarum existerent. Heliprandus tunc erat Mediolani summę vir auctoritatis prędituſ amplo Sacerdotio & caritate patriæ cum primis acer ac violentus. Is perinique ferens animo ius illud ereptum esse ciuitati, cuius

possessio

possessio per tot damna & cædes vsurpata nuper foret, exarsit nimirum iracundia, facileq. nobilitatem vniuersam sui doloris implet. Profectò si sit animis vigor, si spiritus gerant eos, quos vtique à maioribus acceperint, demendam nomini Ambrosiano hanc ignominiã & labem. An verò pati quicquam superbius aut indignius potuistis, inquit, quàm vt dato in perpetuum munere statim exueremini? quid hoc censetis fuisse aliud nisi ludibrio habita sacra Pontificemq. nostrum, & sicut in scenam inducitur clarissima plerunq. persona, quæ mox fœdata calcibus & pugnis populo spectaculum præbeat, sic nos honestatos hoc munere, vt mox illud ipsum ad hostium pedes abijcere per ignominiam iuberemur. Bellum vobis indictum est hac contumelia, magno eius malo, qui indixit, si viri estis. En ipse ego adsum dignitatis vestræ vindex quantum vno possum corpore: vel duce vel milite me, vt lubet, vtimini. Postquam secunda iræ verba secundis auribus audiuere, ciues, dant ordine omneis fidem, se regiam iniuriã vlciscí paratos fore. Ita madentia recenti adhuc hostium cruore arma in Conradum vertunt. Nec ille diu sustinuit impetum ciuitatis vniuersæ fœdoq. agmine Ticinum trepidauit. Ibi reputans, ex ea se pulsum vrbe, cuius in auxilium ab domo profectus fuerat, originemq. malorum penes Eriberrum esse, citari hominem iubet, ipsum & præcipuos alios belli concitores, Placentinũ, & Cremonensem Episcopos, queis alij Vercellensẽ addidere. Atrocissimum quodq. facinus horũ cõsilio manibusq. patratũ fuerat, & credirũ est. Eriberti spiritus ac ferociã non minus horũ instinctu, quàm Eliprandi sti-

malis

mulis prouectã in ardua & prærupta, vbi pernicie alijs ac prope sibi ipse inueniret. Itaq. conscij quid meruissent, cæteri metu, Eribertus etiam asperitate quadam, & elatione congressum abnuere, tergiuersari, varias obtendere moras vnanime consensu. Ea Ludificatione Cæsar offensus infesto exercitu, (& collegerat auxerarq. vires) Mediolanum venit, pœnas ab ingrata ciuitate persecuturus. Senserant Mediolanenses aduentum, statimq. cuncta tuendis vrbibus reperta militariter expediuere, custodias, vigilias, tormenta, stationes. Rursus vnica spes Cæsari erat in obsidione, sed ea parũ felix. Quippe dum intactis Cæsariani mœnibus adsident (& erat forte Theutonica colluuies) interim nostri eruptione facta latè stragem dedere. Magnum inde facinus traditur Heliprãdi, de quo viro sæpius antea est memoratum. Stolidi roboris Bauerius quidam erat in exercitu Theutonicõ, ferociſſimus idem & natalium claritate, quod barbari plus quàm fortuitum bonum putãt, & quia non plura militaria decora quisquam alius ex illa multitudine recenseret. Hic insuper cede suorum irritatus forte quodam die probra in Mediolanenses iaciebat ex vallo; ac sublata quantum posset voce clamitans, ferrum & catenas, & alia captiuitatis mala minitabatur. Simul, diris execrationibus, & barbaro ritu se caputq. suum deuouet, nisi strata conculcet mœnia, & nisi hastam suam media victor vrbe defigat. Hęc vociferantem Heliprandus cùm audisset, egreditur & prouocatum ad singulare certamen pugione confodit, obtruncat deinde caput, idque lętus ad suos in Vrbem refert, atque ob id patriæ pater appellatur. Hęc Heli-

pradui

prandi gloria facinusque cæleſtes iras, & furorem impenſius adhuc efferauit. Quicquid tectorum circa vrbem erat, quicquid amœni ac ſancti populatur, excindit, & quæ grauiſsima fuit clades, frequentes vicos intactos ad eam diem, neq. clauſos vrbe vaſtat incendio. Ibi multos mortales clauſis omnibus effugijs ignis abſumpſit, pereuntiumq. clamores & eiulatus in vrbe auditi timorem fecere, ne iuſta ſuperum ira delerentur ad internecionem. Propria dehinc in Heliprandum ipſum indignatione Cæſar accenſus acerbiſsimis edictis eum inſectatur, vt ipſi nobile Vicecomitum cognomen aboleretur, ne partem vllam publici muneris capeſſeret, & alia pari odio, quæ fluxa fuere, auctore decimum intra menſem extincto. Nunc exſequar mirabile dictu, quo Cæſar ab obſidione deterritus cum inſano pauore Ticinum, atq. inde mœſtiſsimus in Germaniam reuertit. Aderat forte quinquageſimæ diei celebritas nunquam ſine ſollennibus cæremonijs, & publica gratulatione tranſacta. Eo die litante Bruno Colonienſi Archiepiſcopo Cæſar vna cum ſuis rei diuinæ operam dabat, cùm vniuerſæ concioni ſpectrum eſt oblatum, Ambroſius Mediolanenſis Eccleſię parens truci vultu ſtrictum gladium intentans. Scilicet omnibus inhorruit capillus. Cęſar verò non publicas eas ſed intentas vni ſibi minas, vt erant interpretatus, confeſtim ab ea recedendum vrbe putauit, quam ſuperi quoque, non ſolum homines tuerentur. Is finis obſidioni, moxque Cęſaris vitę. Succeſſit Henricus alter hoc nomine pace belloq. iuxtà memorandus, memorabilior ob initia cœnobitarũ, qui ſemet ab re ipſa quòd

casibus aduersis depressi et afflicti forent, corrupta in barbarũ voce humiliatos appellauere. Ordinis primordia in hunc modum perhibentur. Conradus cùm cælesti attonitus viso discederet à mœnibus vrbis Mediolani, habuit in exercitu suo præcipuos ex ea nobilitate capita rerum, & insignes erga patriam fide, quos aut missos ad se legatos contra ius gentium intercepisset, aut iure belli captos in varios euentus pretia conditionum in vinculis adseruaret. Hi quandiu Conradus vixit, obuersante perpetua mortis imagine nulla bona spe, destituti prorsus inter fortunæ minas, & relicti victoris arbitrio, vt ferme solent homines in aduersis rebus, animos ab omni mortali cura penitus ad Deum conuertere. Scilicet aut daturum eum ex turbido ac tristi tranquillum & serenum diem, finemq. captiuitatis, aut si vis ingrueret, melius vtiq. morituros. Itaq. non iam vti mancipia & serui, sed vti ciues angelorum cœlestem in medio squalore vitam agere, macerare corpus inedia, certatim in terga sæuire loris, & sese mutuis hortatibus ad vitam præclaro exitu decorandam incitare; demum si patriæ compotes fierent destinare claustra & solitudinem, & diuini obsequij commerciũ, ac simul nuncupare vota queis æternæ castimoniæ corpus obligarent. Ea dum agunt captiuei, mortuo, sicuti dictum est Conrado succedit Henricus, transitumq. rerum suis miserijs opportunum arbitrata Mediolanensium cohors, ad spem obtinendæ libertatis erigunt animum, & obtinuere; constititq. fides voto. Namq. collatis in commune diuitijs, quas ingentes obtinebãt, institutisq. legibus ac disciplina quam sequerentur,

nulla

nulla fuit mora quin coalescerent in vnius familiæ corpus, daturi postea degenerem prolem, quæ Tragici sceleris exemplum foret. Hæc origo est Humiliatorum, qui voluentibus seculis intolerabilem ad superbiam euecti, vnius facinore, totius ordinis excidium meruere. Verùm eius negotij seriem & ordinem expediam, si perfectis in quæ tetendi, curas in D. Caroli miracula, & æuum produxero. Nunc Eriberti tempora sunt repetenda. Henricus ad capessenda solennia Imperij Mediolanum profectus in Ambrosiana Basilica diademate per Eribertum euincitur, idq. vltimum huic Episcopo pacis opus fuit. Mox discordijs ciuilibus inuoluitur, quarum haud videt finem, eaque tabes vrbi pernicioſior accidit quàm externa mala, quàm infestæ Cæsaris iræ. Initium ortum ab superbia nobilitatis & plebis lasciuia solito partis vtriusque certamine dum alteri malunt iniurijs, quàm per beneficia suas opes exercere, alteris quanto minus virium inest, tantò promptius irritantur animi. Hæc vetustissima seditionibus materies, idq. commune ciuitatum omnium venenum rem Mediolanensem in extremum propè discrimen adduxit, cum iam ex diuturna Cæsaris insectatione reficeretur. Ac tanto funestius est dimicatum, quanto constantior, & instructior artibus atq. consilijs pars vtraque in suum exitium incubuit. Non enim temere, ac vti fores & impetus tulisset, egere, sed recte ac ordine per acies & duces, & per militaria meditamenta, multoq. rerum omnium prouisu sic vt non ruere, sed regi diceres, neque turbas eas, sed optime constitutos exercitus imperatoriumque con-

sensum. Ab nobilitate pugnam ciebant, regebantq. consilio rem primores ipsi, vt cuique plurimum authoritatis, & vsus. Plebs sibi præfecerat Lantionum Curcium, quo non alius ea tempestate promptior habebatur, siue manu opus foret, siue astutijs & dolo, quę rebus turbatis sanæ artes habentur. Mox ille sibi Albericum Septariensem adiutorem participemque consiliorum assumit, virum haud minus acrem & violentum & expeditum ad omnia militaria exsequenda. His duobus ædes attributæ contra xl. Mart. Aed. quę structura & munimento propè in arcis modum, late terrorem intentabant. Inde nocturnis per vrbem excursionibus incendia passim fiebant, neque resistendo sufficiebat nobilitas, cúm in parte deteriore maior numerus, plus audacis iræ, & II. Viri cæteris artibus exsuperarent. Omnino corpus erat immane, violentum, & quò magis inualescerent ipsa quoque cognominis vi, indiderant sibi titulum ab Ambrosiana fide quam Ambrosij credentiam inde seculum appellauit. Cùm his animis, & hoc apparatu Mediolani pugnaretur, duasq. ciuitates ex vna ciuile malum feciſſet, pastoralis cura misere solicitabat Eribertum effodiebatque pectus homini iam fesso annis, & ipsa casuum suorum varietate fœdus aspectus populi semet ipsum tumulantis continuato velut funere. Itaque tractare pacis vias, & experiri anxius omnia queis dirimere iras, dirimere acies, præcipitemq. patriam reuocare se posse confideret. Aliquando etiã dolore ac miseratione eò est prouectus, vt sese pugnantibus inferret, oppositumque sacri corporis absterrere furorem

furorem conaretur non parcens verbis, quæ sole essent desperationis vltimæ penitusque consternatæ mentis. Mea potius cæde imbuite manus. Melius peribo, quàm spectabo gregis internecionem. Pœnitentiam vestrã interfectus accelerabo si nostræ nihil mouere preces possunt. Hæc, & alia pronunciata flebiliter ab Eiberto cùm vix ad aures peruenirent, insuperque periculũ esset, ne quo ludibrio maiestas augustissima violaretur in tanta colluuione ac tumultu, statuit Pontifex aliquò secedere vbi populi sui probra, & calamitates audiret potius quám videret; eo consilio Modoetiam (oppidum est decimo ab vrbe lapide) seceſſit, ibique medium se gerendo transitum sæuissimæ tempestatis irritus exspectabat. Quippe seditionem & arma cædesq; penitus imbiberant animis, nec ita furebant vt possent componi dictis & authoritate, quæ remedia esse mediocriter turbatorum solent. Iam Valuasores & Capitaneos præcipuæ inuidiæ nomina de quibus est dictum, exegerat vrbe victrix plebes, eoque successu (vt est vulgus immodicum) inflati turpiter & elati residuam nobilitatem sæuioribus adhuc exemplis infestabant. Et vertêre solum pleriq. pertæsi quotidianas iniurias, deterrimi cuiusque ferociam, & quo nihil esse grauius solet, recentis potentiæ dominatum impotentem. Mox versa est partium fortuna ictoq. cum Seprienſibus ac Marthesanis fædere Valuasores inualuere. Simul ipsa recruduit seditio nactaq. vires ira & dolor nihil reliqui fecit, quo semet dulcedine vltionis exsatiaret. Primùm omnium ad vrbem progressi cum exercitu non contemnendo Valuasores, & Capitanei

cæteræq.

cæteræq. in partem expeditionis assumptæ cohortes mœnibus institere, isque terror ita perturbauit inclusos, vt veluti amentes ac lymphati trepidarent magis, quàm consulerent. Dein operibus haud vno loco structis ruina patefaciebant iter, ac late inferebant damna. Sed nihil æque quàm inopia commeatus fatigabat, cõsumptis iam omnibus ex ante præparato, & nulla importandi facultate. Ita tot repente circumuenta malis plebes, vt nuper immodica secundis rebus, sic aduersis dimissa ad seruitium infimasq preces, Cæsaris implorat opem. Missi in eam legationem Lanzonus, & Albericus præcipui calamitatem authores nihil auxiliorum in præsentia, dubium in posterum ancepsq. responsum tulere. Si quatuordecim millia Germanorũ admittere in vrbem velint, benigne ipsis & suppetias, & alia omnia præbitum iri, sin recusent, Cæsari quoque satis esse negotij domi, & æquum esse ipsum consulere rebus suis prius quàm externis immiscearur, se tamen vti grauissimis expedirent malis ciuitatem, in ea obstrinxisse fidem Cæsari, & iurasse præsidium intra vrbem accepturos. Ea renunciata legatione Lanzonus, & Albericus in magna gloria esse, tolli laudibus in cælum, quia consensum ciuitatis anteuertissent prudentia consilioq. suo neq. publica commoda morati essent hæsitatione, quæ magni discriminis rebus ferme esset inimica. Ita ad accipiendos intro Cæsarianos inclinabant. Mox consilium immutauere liberrimaq. indignatio animos in Germanicum nomen inflammauit. Quid enim properarent iugum accipere, quid sibi barbariem mediam immiscere? prorsus id agi, vt per præ-

sidij

sidij speciem premantur æterno seruitio tentationemq. eam esse libertatis abolendæ. quorsum attinuisse sumi arma contra nobilitatem, si externum imperium admittatur? venirent barbari appeterentq. dominatum opulentissimæ ciuitatis, profecto si sit animis vigor, & si quid antiqui spiritus retineant omissa ciuili discordia conspiraturos ad defensionem eius libertatis, quam à maioribus accepissent. Ita inter se pacem fecere, quæ nõ fuit diuturna, mortuo interim Hereberto, & nobilitate coorta rursus in plebem. In ea dissensione, pars vtraque dare vrbi volebat Archiepiscopum, atque producebant, nobiles quidem Vidonem Valuasorium, populares, quatuor Ecclesiæ Mediolanensis Canonicos, qui tunc splendido nomine Cardinales vocabantur. Henricus ea nominis dignitate contempta, Vidonem antetulit, isque renuntiatus Archiepiscopus anno post Ereberti mortem primo, qui salutis humanæ millesimus quadragesimus quartus erat.

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.

LIBER DECIMVS.

SEQVITVR annus insignis pia liberalitate multorum,& incrementis Ecclesiasticæ rei, nec minus noua seditione ac tumultu, quo ad extrema ventum foret, nisi praua mortalium certamina Deus ipse propè in articulo rerum euertendarum ad pacem & concordiam adduxisset. Mediolani mos inualuerat, quo nemini, qui non fuisset ex Ecclesiæ Metropolitanæ Sacrificulis, ad eius Ecclesiæ Pontificatum licebat adspirare. Eius moris, quòd in eligendo Velatensi habita ratio non fuisset, isq. nouus homo summum honorem studio ac fauore plebis obtineret, fremere nobilitas, seq. de

suo iure deiectam indignari. Sed ea indignatio,& fremitus ille, magis fuit specimen imminẽtium malorũ,quàm vlterius ad mutuam perniciem exarsere. Mox inter calamitates,aut exhaustas,aut exhauriendas modica quies incessit,principium,& origo publicorum operum, queis priuata munificentia, Mediolanensem Ecclesiã, vti tunc opes habebantur, exornauit. Lanterius, & Guida coniuges queis cognomen à quinque vijs,ea liberalitate ante cæteros fuere, legata in Ambrosiani Collegij cultum & amplificationem, & perpetui luminis alimẽtum pecunia certoq.vectigali. Proximus hisce Auchifredus Fagnanus Diuo Matthæo templum,& veluti pietatis ac sanctimoniæ certamẽ ciues animis imbibissent Anselmus Baltianus D. Bartholomeo, quidam alius, cuius immeritò nomen intercidit, Hilario sacram ædem extruxere. Sed non diuturna hæc Ecclesiæ Mediolanensi felicitas fuit; nec paucorum religio commune malum auertit, statas nempe seditiones ac tumultus, & discordiam exitiabilem, quæ sacra profana permiscceret, exemplis miserrimis, atq. Ciuitatẽ ferme vniuersam in Ecclesiasticos homines obarmaret. Guido Velates vti supra demonstratum est non recte, neq. ordine, sed fauore Cæsaris ad Pontificatum euectus fuerat idq. causa motus implacabilis extitit. Ac primò quidem intra certamina & iras, sese continebat seditio, postea effrænem ad licentiam erupere. Namq. vbi videt Velates haud vllã populi partim se pontifice conquiescere, palamq. omneis execrari caput inuisum, præsenti submittere vultus, probra in absentem iacere, ac planè periculum esse, ne sic exulceratis omnium animis, auersisq. voluntatibus, aut petere-

tur

tur ad necem, aut ex fastigio dignitatis exturbaretur; indulgẽtia, & largitione pernitiosis artibus quotiescũq. parandę, vel firmandæ potentiæ adhibentur, conciliare sibi vniuersos instituit. Conciliandi autem illa expeditissima erat via, si prius lenimenta Sacerdotibus dedisset. Is tunc ordo, quantum turbatis poterat rebus, pollebat authoritate, fecerantq. calamitates, & grauissima Reipub. tempora, vt vnicum sibi præsidium in eorum innocentia, & Religione quisq. relictum putaret. Igitur Velates in horum obsequium intemperanter effusus, demereri quà singulos priuatim, quà communiter vniuersos, comitate inuitandi, vectigalibus Ecclesiasticis, & vbi quis aliquid peccasset, quãtalibet dissimulatione, nusquam aduersus, nusquam memor eius personæ quam induisset, eniti, vt dubios ac nutantes confirmaret, colligeret auersos, neq. quisquam omnium alio Pontifice plus fore sibi diuitiarum aut voluptatum arbitraretur. Hæc Episcopi lenitas, & indulgentia, quam corruptelam atq. tabem appellari verius fuerit, dissoluit omnem Ecclesiasticam disciplinam, eòq. deprauãdo, & inficiendo rem perduxit, vt haud multũ abesset Clerus Ambrosianus ab impudico, & sacrilego cœtu. Neq. verò lubet nunc mihi recensere probra, & indignitates per quas eius inuitamento licentiæ Sacrorum hominum vita peruagaretur. Tacitus ea quisq. sibi subijciet depingendo cogitatione quicquid mortalitas audet aut concupiscit. Id ego aptius esse cõpendium putaui, quàm si veluti cẽsum agerem scelerum, ac libidinum, & eo spectaculo meq. & alios conturbarem. At reliqui populares offensi tali ciuitatis dedecore, publicamq. sicut erat, esse macu-

lam rati, si flagitiorum exempluni præbrent, quos præ-lucere ad modestiam, & virtutem oportebat ardescunt in Clerum vniuersum animis præcipuumq. malorum omnium cõcitorẽ Archiepiscopum diris omnibus execrantur. Illum igitur præsidem sacrorum, custodem omnium salutis, cælestis curæ Vicarium, illum quem pęnes arbitrium rerum suarum, disciplinã, iura, leges haberi passa sit vrbs Mediolanum, adeo væcordem & ambitione cæcum fuisse, vt corrumperet indulgentia Clerum, & dum priuatę gratię viam tẽtat, publicę dignitatis obliuiscere-tur. Profectò dignum esse, quẽ si nihil aliud, publica certe indignatio, publicus dolor coerceat. Sic accensis & frementibus, veluti faces addidere duo homines, in quos tantum valuit incostantia famę, vt eos annales alij sanctos vocẽt affirmatione seuera inserantq. cęlo, plures onerauerint odijs & insectatione tanquam seditiosa capita, quorum contumacia & furore sit effectum, vt populus Mediolanensis tantum non ad sacri Ordinis internecionem cõspiraret. Fuere autem Arialdus & Lãdulphus clarus vterq. sapientię studijs, & concionandi gloria, nec minus natalium splendore, diuitijsq. vnde spiritus ipsis, & ad contemnenda pericula robur animorum augeretur. Arialdum verò pręter hæc animi simul, & fortunæ bona, cæleste quondã de ipso præsagiũ proprijs veluti stimulis ad omne decus incitabat. Nãq. mater ipsius, concepto, nec dum edito partu, viderat per quietem cubile suum ea circumfusum luce, quæ densissimæ nocti solem quasi meridianum inferret. Ea lux postea narrata puero incitamentum ad omnem gloriam fuerat, et confirmata iam ætate diuinæ destinationis admonebat virũ. Ita

natus,

natus, ita instructus adiumentis, vbi Mediolani deprauata omnia, nihil antiqui, vel integri moris vidit, agitauit primò, vt sui capitis periculo Sacrificulos à Sacrilegijs, & pellicatu cæteraq. fœditate deterreret, postea, verò subijt animum illa cura, ne, si gladiis ac furori sese temere obiecisset, abiret sua cædes in hominum ora pro ludibrio, nec vllum effusi sanguinis pretium ferret. Nam, vt sua moueret authoritate quicquam, vt ve pudor ac verecundia subiret lymphatos & amentes, ne cogitandum quidem esse: Rursus in pulcherrimo Ecclesiæ vindicandæ munere ponere vitam, & ea tentare quæ consequi præclarũ foret, grande quamuis magni periculi pretium videbatur. Inter hasce fluctuantis animi varietates ac motus, fortè Landulphum Cottam est nactus, cuius ope certam aliquam consilij viam expediret. Is, loco, studijs, atq. sanctimonia vitæ par Arialdo, simul indignatione talium flagitiorum cum eo recte compositus, & quia splendidum in Basilica Metropolitana locum obtinebat, tanto magis Ecclesiæ dehonestamenta quasi suam cladem accipiens, angebatur item difficultate pari. Et obuiam ire, periculosum, irritũ, anceps, & quiescere turpe ac irreligiosum arbitrabatur. Contraxit eos celeriter similitudo morum ac vitæ, coniunctusq. dolor in eadem causa. Itaq. communicatis inter se consilijs, & re multum agitata, rationem demum eam iniere, quæ media foret vtile inter, & honestum, quæq. nec procederet in abrupta, & violenta, nec rursus attineretur indecora cunctatione. Partiuntur inter se munera, & vices in hunc modum, vt Arialdus, Clericos eos qui extra vrbem pagatim lasciuiebant, suadendo, & monendo,

do,& hortando, Landulphus vrbanos mystas pari prudentia, & lenitate flectere conarentur in viam,& si non ab ea prauitate deducere, quã penitus animis imbibissent,id assequi saltem, vt eos adducerent in sui verecundiam,eoq. aditu conuersionis & pœnitẽtiæ locũ aliquem in posterum inuenirent. Hoc ita diuisum inter eos munus, & hæ suæ cuiq. vices, alterutri vel optime congruebant. Nam, & Arialdus Cussiaci in Canturiensis præfecturæ pago natus melius norat paganorum,& agrestium instituta, & mores, nihilq. fallebat hominem eorum quæ pertinerent ad tractanda ingenia, & animos eiusmodi; & vicissim Landulphus vrbanis vitijs vrbanus ipse aptior erat. Vtrumq. sui, & paterentur facilius, & cunctatius violarent. Ita II. Viri maiestatis Ecclesiasticæ paribus institutis diuersa in parte munus arduum aggrediuntur, plusq. toto in negotio difficultatis inuenere, quàm animis præcepissent. Ridere plures intempestiuam sapientiam atq. Magistros morum importunos, mirari quidam, & intentare pericula, tum amicissimus quisq. suadere, vti cœptis talibus absisterent, neue laborem impenderent eò, vbi spes nulla,certum discrimen ostenderetur. Cùm hæc initia sese darent Arialdo, et Landulpho, cumq. tamen illi partim leniundo, & mitigando si quis ferocius ageret, partim vrgendo, & instando conarentur exsequi destinata, delatores, pessimum omnium ciuitatum venenum in ipsos exorti cum artibus suis fingunt crimen,cui materiam libertas, & ipsorũ quotidiani sermones præbebant. Simul adiuuabat criminationem Episcopi vita. Nam ea detulere, quæ quia vera erant, etiam dicta credebantur. Scilicet carpere ipsos in omni

fer-

sermone Velatensem, eiq. Pontificatum abrogare suis conatibus, quem largitione ac indulgentia quæsitum haud sanctius exerceret, quàm inuenisset. Inuidiã apud omneis cõflare tamquam corruptori ciuitatis, & auctori pessimi exempli, quo sacra dignitas veluti nundinis flagitiosoq. mercatu foret violata. Hæc & alia fingentes e vero, credulasq. nacti Pontificis aures, actionem illam vniuersam pessum dedere. Quippe Velatensis ictus conscientia, & calumniatorum exulceratus arte, confestim acciri Landulphum, & Arialdum iubet. Hi cùm dicto audientes venissent, increpat eos atrocibus verbis Episcopus, concitores turbarum, seditiosos, temerarios, audaces, & si quæ alia sunt verba magni doloris, & magnæ iræ. Atq. hic vtriq. finis castigandi Cleri, & reuocandæ fuit disciplinæ, quod ego ita retuli secutus authores eos, qui rem totam clemẽter sunt executi. Cæterum non sum ignarus Arialdum, & Landulphum in alijs annalibus diuersa fama perscriptos esse ac notatos ijsdem fere probris, quæ ab irato Velatense congesta in ipsos fuisse memoraui. Cùm res Ecclesiæ Mediolanensis in hunc fere modum haberent, per quam insigne facinus à Gotofredo Bolionio editum est, ex quo non Ambrosiano tantùm nomini, sed vniuersæ simul Christianæ Reipubl. decus ingens, & in contumeliam olim itura gloria per mirificos euentus accessit. Is, facinus indignum ratus, augustissimæ religionis monumenta, Christiq. nobilitata vestigijs incunabula salutis nostræ, à barbaris dæmonum cultoribus occupari, exturbare inde Turcã agitauit animo. Ac primò quidem in eam opem solicitando Catholici nominis proceres, & expeditionis eius amplificando cõmoda,

moda, & opportunitates, facile præcipuum quemq. potentia, vel authoritate ad capessendam tantæ gloriæ partem incitauit. Vt verò satis se collegisse virium, & armorum putauit, dispositis in omnia consilijs, rem ipsam aggreditur, quam Mediolanenses haud pœnitendo auxilio, vt in tanto domestico tumultu, sex millibus armatorum adiuuerũt, Othone duce, vexillifero Ioanne Rhaudensi, cui superinditũ deinde cognomen ex cruce, qua insigne vexillum foret, ipsi posterisq. suis mansit. Traditur inde nobile facinus Othonis ipsius, quo, se & progeniem, & patriam decorauit. Nam postquam ad Hierosolymitana mœnia processere, Volux nobilis ferociæ barbarus extra vrbem processit verbis iuxtà, & habitu truculẽtus. Quà singulos, quà vniuersos increpans, inuicta sua arma seq. multitudinem illam excidio daturum esse minitabatũr. Erat capiti gestamen æneum sinuata in orbes vipera trisulco vibrans ore simulacrum humani corporis detracta pelle. Ita, dum visu terribilis, & auditu, circumfert truces minaciter oculos, Othonem forte conspicatus, ratusq. id quod res erat principem esse virũ, prouocat eum ad singulare certamen. Haud quaquam Otho cedebat Voluci, vel robore corporis, vel magnitudine animi, vsu quoq. armorum, & arte facile primus inter suos habebatur. Tantò promptius exerit gladium illamq. Catholico nomini dare victimam parat. Nec illa pugna fuit. Quippe dũ Barbarus ictibus repetitis, thoraca, vel auras irritus pulsat, Dux Mediolanensis, quà corpus hostile fortè patebat vulneri, dirigit ferrum eo impetu, vt moles iners confestim in terram rueret, ac deinde cumulum victoriæ petens detrahit spolia cæso, cristamq. suo capiti

non

non sine multo fauentium clamore lætus imponit. Hic est ille Otho, quem Vicecomites autorem,& parentem sui nominis agnoscunt, quippe sic honoris vocabulo in ipsius gratiam appellati, & quia stemma gentilitium ex eo conuolutum in spiras anguem habuere. Res postulare videtur, quoniam in mentionem incidimus familiæ sæpius memorandæ, ac redituræ multoties inter Ecclesiæ Mediolanensis discrimina,& casus,vt hanc eius originem, & initia paucis exsequamur. Otho ducta in matrimonium Lucretia regij generis fœmina,duos ex ea suscepit liberos,Andream, & Othonem alterum. Otho Ioannolum, & Vbertum genuit, fontem,& caput vtrumq. numerosæ prolis, ac daturæ postea patriæ patres, præsides Ecclesiasticæ rei, nec minus,ex diuerso,turbarum, & seditionũ authores cõmuni familiarum omniũ fato ac sorte,quæ miscere turpia lætis, alternareq. decora,& cõtumelias amat. Sed ex vniuersa magnæ domus sobole vix vlla vnquam ætas Andreæ parem vidit, siue iustitia & æquitas, siue ciuiũ amor,& clementia in discrimen venirent. Is militia quoq; bonus auctor fuit Mediolanensibus,ab domestica seditione ac tumultu vertendi arma, & iras in finitimas gentes, quæ discordiam nostram ratæ suam occasionem,ausæ fuerant hostilia. Et opportune Cœnomani socij populi Mediolanensis opem implorauere, cum à Cremonensibus opprimerentur. Itaq; copijs eductis, Andreas Vicecomes in Ollij ripa tantam hostium edidit stragem, vt infectum plurimo sanguine flumen manaret, simul ad excidium petita laus Pompeia graue in posterum exemplum fuit, ne qua ciuitas Mediolanense nomen ad iniuriam opportunum arbitraretur.

retur. Interea Henrico II. mortuo, arbitrium orbis, & Imperij Romani summa ad Henricum III. est delata, quo regnante, Catholica res propè ad vltimũ venit, diuisa in factiones Ecclesia, lacerato studijs & humana cupiditate Pontificatu, ac veluti suprema destinatione per fœdum certamen ex pontificalibus comitijs remota miserabiliter & sublata. Nos eam rem exsequemur, tũ quia nullos alibi maiores, quám Mediolani motus exciuit, tũ quia Pontifex ille ipse, quem ambitio & furor exturbauere, patria Mediolanensis erat. Cum Nicolaus II. Florentiæ mortalitatem expleuisset, prima cura patribus erat, vt aliqem è sacro Senatu summæ rerũ admouerẽt, sed vbi nullus Collegio, in cuius capite munus illud recte collocari posse videretur, eminebat, Hildebrandi monitu vertunt animos in Anselmum domo Mediolanensem è Badagia gente, quo non alius ea tempestate sapientior habebatur. Innocentia quoq; vitæ sapientiæ famam æquabat, & vtraq; comendatione fuerat assecutus, vt assumerent eum libentissimc in partem consiliorum, & actionum, Pontifices, Cæsares, siue tractanda bella forent, siue res ad pacem, & concordiam adducendæ. Iam Ecclesiæ Lucensi datus Antistes conuerterat eã ciuitatem admiratione sui, vulgoq; ipsum homines regimine totius orbis dignum ferebant. Hunc talem virum igitur Patres Pont. Max. creant absentem, sicuti fama est, & ignarum fortunę suę. Adeò ille animus imperare poterat magis, quàm cupiebat, & cum rectorem humani generis quęrentibus haud alius occurreret, ipse quemlibet alium destinabat. Ita inuentus, & creatus, Alexander II. vocatur nouo nomine, ingentiq. bonorũ

omnium

omnium gratulatione Romã a Gothifredo Thuſcię Duce perductus in excelſa collocatur ſede. Henricus III. vti dictum eſt, Imperij clauum tenebat. Is exſtimulante ſeditioſiſsimo quoque quia non Romani generis Alexander eſſet, alterum ex aduerſo creare principem ſacrorum inſtitit. Epiſcopi conuocati Baſileam ex omnibus terris frequentes conuenere; ac nominatim ex Italia, Parmenſis & Placentinus, quorum ille Cadalous nomine, ſiue ſubitò placuerit Cæſari, ſiue antea deſtinatus foret, eligitur ex vniuerſo numero, qui legitimo ac iuſto Pontifici adulterinus oppoſitus humana, & diuina permiſceret. Mutatur huic quoq; de more nomen, & tamquam id vnum deeſſet authoritati conciliandę, pro Cadaloo fit Honorius. Enimuerò, varios orbe toto Chriſtiano motus animorum ea res conciuit. Vt quique tumultibus aut pace lętarẽtur, ſiue populi, ſiue reges, hunc aut illum fouebant. Sed nuſquam alibi gentium, quàm Mediolani plus varietatis atq. perturbationis fuit. Sumptum e ſua ciuitate Pontificem ponebant in gloria; ſed vti diſcordes ipſi ſecum erant, ita circa gaudium ſcindebantur. Corrupta pars & male ſana, quę Cleri nuptias volebat, opportunum ex ciue ſuo fauorem augurari; cęteris vti conſilia & mores, ita ſpes & vota. Inde Gulielmus Landrianus, hinc Erembaldus Cotta, & cauſa diſpares, & habitu animorum ſtabant. Vterq. legationem miſere Romam, qua legatione, pars ea, quę melior erat, ſuperior fuit, nec Erembaldo mora quominus vteretur victoria. Ita pars importuna Cleri exacta confeſtim vrbe, direptæ domus eorum, ſimul intentatæ minæ mortis Epiſcopo, ſi more ſuo ſeſe miſcere cum perditis

ditis hominibus vellet. Ac Mediolani quidem in hunc modum vtcunq. compositis rebus, iræ conticescebant videbanturq; tumultus mutua partium dissimulatione repressi. Mox ipsorum inter se Pontificum certamen exarsit, quo diducti principes in studia, dum Alexandrum aut Honorium anteponunt, vniuersum penè terrarum orbem turbauere. Paucis æquitas & legitimi pontificis tutela fuit cordi, plures illum alterũ (sicuti commotis rebus praua fere semper inualescunt) amplexi fauore, nitebantur, vt pessimum exemplum in Ecclesiam inducerent. Ipsi quoq. Mediolanenses, quos æquũ fuerat, si nihil aliud, ciuem certe suum, per tot experimenta probatum, integritatis, & doctrinæ summum tueri ac fouere, cessarunt ab officio, seq. ad Honorium siue Cadaloum aggregauere. Causa fauoris præposteri, ex Episcopo, qui suis institutis immitem, & aduersariũ iam expertus Alexandrum offensus q. iudicio quo Erembaldus Cotta flagitiosi moris insectator perditissimos Clericorum exturbasset, punire dolorem, & præcipitia tentare, sicut pleriq mortalium, animum induxit. Igitur multa pollicendo, & suadendo, & sicut à principio instituerat, largiendo, & indulgendo, traxit plurimos in eam sententiam, vt Cadaloum sequerentur. Is tunc forte Cadalous à Buccone Halberstadense Episcopo Mediolanum nõ sine magno comitatu & splendore perductus grande inuitamentum erat animis, etiam si quos Alexãdri desiderium teneret. Adiuuabant Gibertus & Hanno magna nomina, Colonienſis Archiepiscopus hic, ille præses Insubriæ, quorum tanta erat authoritas, vt quò ipsi studia & voluntates inclinassent, eò non dare obsequiũ

pia-

piaculi propè instar haberetur. Hi duo, postquam seditiosa consilia & Alexandri deijciendi vias agitauere, facta manu Cadaloum deduxere Romam eo consilio, vt Alexandro per vim deiecto, caput rerum vrbem, & Senatum, & pecunias gerendæ reineruos ipsamq; sedis Apostolicæ maiestatem occuparēt. Sed Alexandrum Romanæ nobilitatis principes iam infesso Lateranensi contra sacrilegos, & diuini iuris raptores, qua debebant pietate, & ardore tuebantur. Ita Cadaloum irrito conatu nec sine mutua cæde, pessimi exempli authores Mediolanum reduxere, tanquã in turbida & suspensa magnisq; motibus agitata ciuitate reperturi auxilia cœptis improbis, indeq. viribus auctis ad pontificatum oppugnandũ erupturi. Sed enimuerò suis tumultibus inuolutos Mediolanenses haud vlla iã tangebat cũra rerum externarũ quodq; Cadaloo & sectatoribus impiæ spei principium fuerat, seditio, & discordia ciuitatis, id ipsum erat in causa ne in aliena negotia conspirare possent. Accedebat eò, quod ferre contra ciuem suum arma pro peregrino capite viritim impium rebantur, nec adeò coecati animi erant, vt non & æquitate causæ mouerentur. In hunc modũ, spes destituta Cadaloi, qua se florentissimę ciuitatis arma moturũ putarat, noui cõsilij viam inuenit, acciditq. quod solet in magnis negotijs, vt ipsa desperatiores afflictas excitaret, mox tamen suũ in exitium, eadem qua surrexerant facilitate relapsuras. Namq; vbi videt aduersa sibi omnia & infesta esse Mediolani, proceres eosdẽ vrbis Romæ, qui primos suos impetus repulerant, ingenti pondere auri, (& erat forte pecuniosus) aggreditur. Nulla vnquam ætas satis firma fuit aduersus

sus hanc illecebram, & splendorē illum oculis animisq· tunc quoq. sequebatur auara mortalitas, & sicuti voluentibus sæculis nō hominum ingenia, sed homines ipsos hæc vitæ scena variat & mutat; ita venale metallo æuum illud erat, non secus atq. nunc viuitur. Hanc Romanorum hominū auiditatem Cadalous emercatus admittitur in Basilicam Vaticanā, decepta per noctē multitudine, quæ flagitia, & contumelias hasce Pontificatus adspernabatur. Mox, vt fraudē sensêre diesq; Cadaloū, & illius arma patefecit, infesti concurrunt, nec procul aberat à periculo nouus Pontifex, nisi per auersam Palatij portam frustratus irrumpentes, à Cincio ciue Romano receptus in arcem fuisset. Hunc florentem opibus, & authoritate sibi deuinxerat Cadalous qua cæteros arte, & quasi pro acceptæ pecuniæ magnitudine gratiam referret, labante multorum fide, qui minoribus culti donis fuerant, nullo metu pertinaciam improbæ defensionis mutabat. Sed cùm violentior quotidie populus ingrueret, cæteriq. nobilium vna corrupti, iam pretij, iam munerum obliuiscerentur, incluſus arce Cadalous, eò demum inclinauit, vt rem totam patrum arbitrio disceptandam permitteret. Patres habendo in id conuentui, Mantuam Vrbem elegere, propterea quod in ditione Matildis posita sanctissimæ feminæ, velut extra suspicionis aleam esset, eademq. opportuno ex omnibus Italiæ ciuitatibus traiectu, Episcopos ad celebrandam actionem inuitaret. Postquam eò patres conuenere, cognita causa, examinataq. suis momentis, Alexandro pontificatum adiudicauere, nec mora fuit, quin circa summum Ecclesiæ regimen diuisa principum studia, in

eum

eum quem Senatus elegisset, admirãda prorsus animorũ inclinatione consentirent. Ita Cadalous in medio cursu tumultuario fauore destitutus extabuit postea mœrore conatus irriti; Alexander publica gratulatione collocatus in sua sede, dignum patria Mediolano, dignum exspectatione communi pontificatum egit. Prima curarũ fuit, vt Mediolanẽsis Ecclesiæ corruptelas tolleret, quæ ciuitatem adhuc illam in contraria studia partesq. diducebant, haud sanè minore certamine, quàm quo Romana parens agitata, & vexata in eum diem foret. Ac Erembaldus, qui Mantuam progressus in id ipsum excubabat, haud segniter vsus occasione, diploma confestim abstulit quo Sacerdotia, & Ecclesiastici fructus abrogabantur ijs Clericis, qui sese nuptijs illigassent. Interea Vido Velates perteşus iurgia & tumultus, infestamq. periculis, & insectatione vitam, statuit cedere tempori, & mala quæsitum arte Pontificatum quasi piaculum iræ cęlestis abdicare. Gotifredus Castillioneus erat ex Ecclesiæ Metropolitanæ Canonicis, ambitiosus homo, & curiosus amplificandæ fortunæ, cæteraq. vita simillimus Velatensi. Eo principio in familiaris amicitię iura societatemq. consiliorum assumptus, prudenter ac dexterè obeundo officia, & mutua dissimulatione transmittendo, ac velando quę ferret Episcopi morbus & ingenium, eum authoritatis, & potentiæ gradum erat assecutus, vt arbiter haud dubie Mediolanensis Ecclesiæ rerum haberetur. Itaq. Velates, cùm anxio deliberaret animo, quemnam in eo fastigio collocaret, quis inuidiam sui nominis quam minime oneraturus esset solita comparationis fama, et rumore; neminem

Castil-

Castillionēo commodiorem inuenit. Simul adductus opportunitate, morum, ac vitæ, si successor eiusmodi vetera vitia corruptelasq. repræsentaret; simul fretus beneficijs, & gratia, si deuinctus homo sibi & obstrictus, pontificatum adipisceretur, statuit eum supremis Ecclesiæ Ambrosianæ rebus admouere. Henricus vti demonstratū est, per ea tēpora pessimo exemplo rem ingressus, ex iniuria Romani Pontificis id sibi ius petebat, vt Episcopum daret Ecclesiæ Mediolanensi, Romanus contra & legum authoritate, & rationum momentis nitebatur, vt sacrum munus ab imperio prophano, & ab improba hominis cupiditate vindicaret. Id certamen esse suam occasionem ratus Velates, ita cum Castellioneo rem componit, vt eodem tempore, mitteret alter ad Henricum pontificatus insignia cum deprecatione curarum, & oneris, cui senecta iam non sufficeret, alter in Germaniam profectus offerret sese vacuam in sedem, gratum animū, incensam officio voluntatem quæque alia sunt petentiū blandimenta polliceretur. Ac Henricus quidem, siue ambitiosa Gothifredi delinitus arte, siue vsurpandi iuris causa, facile annuit postulatis, atq. ita petenti quietem & finem exercitæ vitæ concessit Velatensi, locum vt eius Castellionæo demandaret. Mox autem vt ille Mediolanum venit, solennia honoris noui de more capessiturus, exarsere fremitu ac indignatione ciues publicum esse dedecus ratisi Mediolanensi Ecclesiæ tantùm adulterini pontifices darentur, aliudq. ex alio sacrilegium pateretur ea ciuitas quam cæteris gentibus, vt opibus ac magnitudine præstaret, ita etiam ad Catholicæ dignitatis exemplum oporteret prælucere. Probrum & ignominiam

niam hanc vrbis Mediolani, per circulos & cœtus conquerendo grauissimus quisq. tantam ad inuidiam abduxere Gothifredum, vt non iam pro sacrorum principe ac animarum pastore, sed fœdus homo & maculosus apud omneis haberetur. Vt verò pontificiæ litteræ, mox adfuere, quæ cum horrendo carmine prophanum Episcopum arcebant omni communione sacrorum cælestisq. de more diras in eum fundebant; enim verò terroris, & ea Vicarij cælestis authoritas, repente, non solitudinem modò, & squallorem circumdedit homini, sed fame quoq. & inopia rerum omnium ad extremam penè tabē eum perduxit. Itaq. omni humana destitutus ope, cùm diuinas quoq; minas in se intentas cerneret, vertere solū statuit, & aliquò secedere, vbi transitum illius tēpestatis exspectaret, si forte, aut sui desideriū interea rediret ciuitati, aut Pontifex ipse spatio interposito leniretur. Varisium oppidum distat ab vrbe Mediolano xl. millia passuum, quà mons inclytus magnæ Matris templo, vallium anfractus & syluosos hinc inde colles late despectat, exulibus quoq. nimirum Arianis gratissima sedes olim opportunitate latibulorum, & facili transitu in regiones eas, quæ penitus Catholicum nomen adspernātur. Eò subijt Gothifredus, & postquam periculum vitarat, audax bello, parata sui similium manu, pontificatum, quem vsurparat ambitione mala, eum retinere ac tueri parat impijs armis. At Erembaldus, quasi proprium & hæreditarium familiæ suæ decus exsequeretur, festine cum exercitu progressus ad montes vsq. ipsa sui nominis fama & terrore subegit hominem, vt neq. latibulis fidens, neq. par prælio, sese parui oppidi mœni-

bus includeret, quod non longe à Varisio situm Castillioneæ genti cognomen dedit. Ex eo deinde oppido Gothifredus crebris in agros excursionibus vniuersam circà regionem infestam habebat, diripiebatq. maxime patritiorum villas, siue vt Erembaldum oneraret inuidia, siue quia pars ea ciuitatis præcipue sese ipsius honori aduersariam præberet. Atq. id Erembaldus inultum sinere, tum suum, tum commune ciuitatis dedecus arbitratus, ductis iterum ad Castillionæum copijs, arcta cingit obsidione locum, & haud dubie malorum vltimũ famem admoturus erat obsessis, nisi publica calamitas interuenisset. Namq. cùm maxime Castillionæum vrgeretur, appareretq. non posse vltrà vim sustineri, Mediolani atrox incendium, siue casu, siue fraude, siue ira Numinis in turbulentam ciuitatem, excitatur. Eius mali fama consternatus exercitus, obsidione relicta, dum per vias in vrbem palatur, Gothifredo erumpendi locũ dedit. Ita nimirum inualuere rursus adulterini Pontificis arma, nactaq. factio spatium & quietem reparauit accisas prope vires, & ad lacerandum Ecclesiæ corpus violentiores cooriuntur. Inter hosce tumultus confectum senio Vidonem sera subijt pœnitentia pontificatus abdicati, vt repetere cupiens eam fortunã, quam reliquerat, animum in id ipsum, & quæ ferme est adiuncta cupiditati spem vanam intenderet. Summam inanis voti verti censebat in eo, si placare posset Erembaldum, cuius videlicet infectatione priuatam vitam elegisset. Nec implacabilem Erembaldi rebatur animum, quà tædio Gothifredi, quà cura periclitantis Ecclesiæ, quà respectu rerum suarum, & manifesto discrimine, si multi-

plicibus

plicibus damnis irritata factio superior foret. Nec mora. quæsito pacificatore ac interprete nuntiari iubet Erembaldo; quoniam nullus certamini finis inueniatur, Ecclesiamq. sine pastore, ac Præside, grauiora quotidie mala circumstent, si sibi restituere pontificatum velit, se annixurum, vt, & veteris culpæ memoriam obruat, & in posterum innocentiæ sit exemplum, caritate quoque in ipsum ac æterna tanti muneris memoria gratum fore. Hæc à Vidone denuntiata, & promissa. Sed Erembaldus haud temere sancti quicquam & synceri ab eo exspectandum ratus, quem artibus & dolis & impietate omni ad Ambrosiani nominis excidium grassatum fuisse meminisset, vltrò fingit dolum, & simulata reconciliatione Vidonem in Celsianum Monasterium abstrudit. Ibi desperato seni grauis custodia, mœror, ira, & super omnia tædium ex recordatione flagitiorum, vitæ finem fecere. Sub huius obitum statim Erembaldus aduocata concione principes ciuitatis hortatur, ne se Gothifredi pollicitationibus in fraudem induci patiantur, ne ve Sacramentum accipiant, quo per eos dies ille parabat improuidos irretire. Ambitiosum esse hominem ac violentum, quem Velates non aliam ob causam ad pontificatum euehere sit conatus, quàm vt comparatione deterrima memoriam sui dedecoris abo leret. Nunc imagine pacis, & modestiæ compositum ad fallendos animos viam sibi ad Pontificatum struere; si peruenerit illuc, pontificatum ipsum euersurum esse. Voluntaria quoque fuga, paratu militum, agrorum vastatione, cæterisq. belli meditamentis datum iam specimen, qualem in Gothifredo pastorem animarum

exspectare possent. Haud penitus abhorrebant à Gothifredo ciuium animi, vel caritate patriæ, quia Mediolanensis esset, vel muneribus deliniti, quia corruptor animosus multa multis largiretur, vel ad extemum metu, si quem Rex ipse pontificem dedisset, eum adspernarentur. Peruicit tamen Erembaldus, ne in illius verba iurarent, & quibus animis desciuerant à Velatense, ijsdem in Castillionæi repudium consperauere. Ita ille fluctuans & incertus, neq. si cœptis absistere vellet, honestum receptum habebat ad priuatam vitam, nec aduerso ciuitatis consensu peragere destinata tutum rebatur. In hunc modum repudiato Castillionæo Erembaldus, quasi victoriæ præmium id petisset, consilia in Attonem vertit eumq. Mediolanensi populo imponere pastorem parat. Atto erat ex Ambrosiano Clero nondum pubertatis annos egressus, incertum, qua commendatione adeò carus Erembaldo, vt tantos eius causa tumultus cieret, quantos postea vidit Ecclesia Mediolanensis. Fuerit ne mirifica indoles in adolescentulo, eòq. magnam in spem antelatus grandæuis, an polleret opibus & authoritate familiæ, queis magna sæpe merita, & magnę virtutes exsuperantur, an verò genere ac sanguine contingeret ipsum Erembaldum, neq. tradunt scriptores eorum temporum, neq. nobis facile est interpretari. Sed non Erembaldo solùm curat Atho is fuit, Ildebrandum quoque Cardinalem, cui tum præcipua munera Pontificatus innitebantur ita deuinxerat, vti socius fieret Erembaldi fauoris, & conatus importuni. Hisce viris adnitentibus in Ambrosiana collocari sede puerum postquam vrbe tota percrebuit, isq. per omnium ora sermo ditus est,

ij sunt

ij sunt fremitus exorti, quos res indignissima posset excitare. Subibat memoria tot certaminum, & miseratio pontificatus frustra ab Vidone vel Gothifredo translati, si penes ephœbum relinqueretur. Quorsum attinuisse misceri ac perturbari violenter omnia, vt munus virorum humeris formidandum repẽte mandaretur puero? Iam scilicet impletas esse minas, quas Deus ipse contumaci ac rebelli populo tanto antea veluti malorum extremum intentarit; puerilem dominum habere Mediolanenses, ne vltra quicquam timerent. Illum igitur tantæ vrbis populum, tot prẽterea subiectas ciuitates, quæ velut ab antistite, & magistra petere Mediolano cæremonias & ritus sacrorum, & responsa diuini iuris insueuerint recturum esse, qui regere seipsum nesciat? Illum qui nondum sit initiatus arbitrum, & initiorum fore? Hæc & alia sapientissimus quisq. miserantes indignabantur, nec deerant, qui prouecti longius intemperantia linguæ, cauillarentur gratiam, & iniurias ętatis procace semper in eam rem hominum ingenio, etiam si absit ira. Nihil ea mouebant Erembaldum quominus adolescentulum Attonem æquaret senectæ tot illustrium virorum, Barnabæq. & Ambrosio, & Simpliciano, & alijs eius fastigij successorem daret. Ildebrandi missu aderat ex vrbe Roma, Bernardus nomine cum mandatis eiusmodi, ne cunctaretur Attonem Archiepiscopum facere, supremæ terrorem authoritatis interponendo si quis contra quid moliretur. Hoc maxime adiutore fretus Erembaldus, velatum pontificijs insignibus adolescentẽ in templum maximum, atq. inde post vsurpata honoris primordia proximum in palatium non sine minaci popularium

pularium clamore nõ sine multorum irrisu, pudendisq; sibilis inducit. Ibi magnifice, ac splendide paratum conuiuium, & rerum omnium vsus in propatulo positus erat ab Erembaldo, siue vt blandimentum illud daretur plebi, publicũq. dedecus lætitia epularũ aboleretur, siue vt nulla præterea cura, hanc sibi, & Attoni, sectatoribusq. lætitiam celebraret. Postquam palatium iniere iamq. lætidiscumbebant decorus ore puer Atto, & iuxta Erembaldus, cæteriq. deinceps ex illo comitatu, repente facta illuc irruptione quibus altior flagitij sensus erat, micantes gladijs, vultu truces, impetu & clamore violenti mensas euertunt, trepidumq. pueriliter Attonem per stragem ferculorum in templum raptant cùm interea metu simul & pudore confusus Erembaldus, vocibus interruptis, ne caput innoxium, ne simplicem illam ætatem violarent, obtestaretur. In me potius vertite iras, ego causa tumultus huius, ego autor ambitionis intempestiuæ, ego miserum adolescentulum in hunc locum adduxi. Nec longe aberat ab exitio, nisi breui diuerticulo mox peruentum in basilicam fuisset, ac elatus in suggestum Atto, quodam è popularibus verba præeunte, Pontificatum eiurasset. Ita Erembaldi conatus ad præsens elusi, nimirum vt paullò post maiore mole resurgerent, Ecclesiaq. Mediolanensis per eam contentionem prope ad vltimum veniret. Cardinalis Ildebrandus audito Athonis casu, & quo ludibrio conflictatus fuisset, simul graui percitus ira, quòd Bernardum legatum suum in eo tumultu direpta tergo veste prope conculcassent, in omne Mediolanense nomen implacabilis ardescebat. Itaq. varia voluens animo,

queis iniuriam eam grauius olim puniret, in præsentia magna pecuniæ subsidia mittit Erembaldo cum mãdatis, & obtestatione vehementi, ne desereret Attonem vllo modò, sed eum in pristinam sedem restituere conaretur. Cùm in eo statu res esset, Ecclesiaq. destituta miserabiliter inter hasce perturbatiores iaceret, non Atto, non Gothifredus, puer ille, adulterinus hic, loco pontificum haberentur, atroces adfuere Cæsaris ipsius litteræ, quę principibus interminabantur extrema, nisi quamprimum assererent Gothifredo dignitatem suam. Hac illi denunciatione perculsi confestim Gothifredum restituunt. Ille, qui nihil aliud interea, quàm vltionem & iras, & opes, ac pontificalis fortunæ cultum esset meditatus, statim atq. oblata spes affulsit, acriter in arma coortus, circumfert ad castella bellum, quę primos inter tumultus amiserat. Alia primo capit impetu, quędam oppugnat, & cùm prosperrime fermè caderent omnia, breui tempore esse recepturus videbatur, quicquid aduersę partis homines olim arcium, & oppidorum insedissent. Sed postquam ad Brebiam dimicanti è proximorum numero quidam hostili traiectus glande cecidit ante pedes ita vt ipsum cruore conspergeret, tunc adeò fracti sunt spiritus illi feroces, vt mota sponte deponeret arma, receptaq. Brebia contentus ibi sese contineret, neq. lacessens vltrà neq. lacessitus. Verũ enimverò tempus iam appetebat, quò tragici sceleris exempla ingruerent Ecclesię Mediolanensi, vulgoq. spectarentur ea, quę memorare animus horret. Alexandro Pontifice Max. per eos fortè dies extincto, Ildebrandus, ille fautor Attonis & Erembaldi, ille

Me-

Mediolanensium inimicus, vti florebat apud patres gratia & authoritate summum honorem adipiscitur, quo successu contremuerunt, vt quisq. acerrime puerilem pontificatum oppugnarat ; Atto, & Erembaldus, & quisquis illarum partium erat, immodice sustulerunt animos, ac venisse tempus rati, quo diem illum infeliciter tentati honoris vlciscerentur, sese totos in eam rem intenderunt. Ipse in primis Atto Romã proficiscitur, nõ tam spe præmiorum, & largioris fortunæ, quàm expostulaturus iniuriam, & promptum sibi Pontificem in dãna Mediolanensium instigaturus. Atq. secundas nactus aures ipse quidem Romæ substitit, cæterùm Erembaldo tantum ex illo Pontificio fauore temeritatis & audaciæ transmisit, vt nihil reliqui faceret, quominus Ambrosiana sacra & eorum antistites propè ad extremum insectaretur. Quantũ olim ante Attonis tempora pro Ecclesia, & Episcopo, tantũ nunc pro Attonis dolore, & ignominia sua nitebatur ac pugnabat. Nec ferme quisquam ibat obuiam, vulgata fama & rumore, fauere cœptis eiusmodi Pontificem maximum, &, si resistendo, & aduersando summa potestas irritaretur, maiora pericula, fœdiores ignominias imminere. Quin etiã eò processit, patientiã ciuium, & suis artibus, vt vulgò dominus & patriæ pater appellaretur, aliaq; porrò cumularentur in eum honoris vocabula, quæ reperire solet adulatio vbi nimirum in blandimenta odium excesit. In hunc modum exercebatur ciuitas vnius hominis violentia, cùm grauis insuper casus eam afflixit, excitato iterum incendio, quo priuata & publica ædificia miserandam ad vastitatem conflagrauere. Et tamquam coli, ac inuocari Mediolanen-

lanẽsibus cælestes nollent amplius, insaniamq. nostram adspernarentur, ipsa quoq. templa religionis augustissimæ dira clades absumpsit. Aedes Nazarij, & Stephani, & Beatæ Martyris Teclæ, quo pluribus erant ornamẽtis insignes, eò sunt habitæ in maiore damno ac luctu, cũ scilicet omni perusta & corrupta reliqui operis dignitate, torridi, ac nudi parietes deforme spectaculum essent. Ac templa quidem & aras, & reliqua ignium damna, vt in opulentissima ciuitate tantoq. hominum numero instaurari ac refici neq. graue, neq. longum fuit. Verùm insanabile malum erat, quod in Episcopi causa duce Erẽbaldo fautores adhuc Attonis ciebant. Et accesserat importunæ factioni Liutprãdus quidã antistes ędis Cõpitaliciæ grande momentum, ob sanctitatis opinionem, qua noscitabatur in vulgus, & asperitatem ingenij, quã vt in alijs plurimis, credita pietas velabat, acciderat q. huic Liutprando, quod ferme solet ingenijs eiusmodi, vt quò contumacior esset, & abruptus atq. violentus magis, hoc plus autoritatis apud imperitam multitudinem obtineret. Erembaldus igitur tali fretus adiutore, non iam Gotifredum, sed ipsamet sacra, & ipsam cum suis mysterijs Ecclesiam oppugnabat. Suberant fortè dies, quibus rediuiui Christi solennia celebrantur anniuersaria gratulatione, & in mysticos vsus cõsecratus ab Episcopo liquor ipso peruigilio lętissimi Paschatis diuiditur in pastores animarũ, nec ferme maiore ceremonia & sacrorum hominũ concursu celebritas alia peragitur. Vrbani pariter & agrestes parochi curionesue suspensa collo gestantes vasa pluribus cõserta vasculis solenni precatione consecratum oleum non sine candela-

rum honore candidati petitum eunt. Cùm igitur id mysterium obiret Gotifredus, ac pro se quisq. religiosum humorem auferrent, nescio quo spiritu concitati Erembaldus, & Liutprandus accedunt, quà solio sublimis antistes eminebat, & raptũ ex illius repente manu quod forte vasculũ tenebat, affligũt humi, pedibusq; cõculcant, & parũ abfuit, quin raro etiam inter Catholicæ religionis hostes ausu Petrus Damianus legatus Romani Pontificis violaretur. Tunc ille, quanquam cõmotus erat, clementiæ ac mansuetudini propior apud infensos ita cœpit. Non ego veni Romani Pontificis, & Ecclesiæ Romanæ dignitatem amplificaturus, Mediolanenses. Sed vtrumq. nomen, vtriusq; maiestatem custos Deus æternùm tuebitur ac defendet. Cæterùm nõ vos decet Imperium adspernari, quod vniuersus Christianus orbis accepit, cui summa potestas tum aperiendi cæli, tum claudendi est permissa diuinitus. Circumferte per vniuersa terrarum oculos, quà Christus, & cælum, & Catholica res noscuntur; Cæteras omneis Ecclesias hominum pietate constitutas esse reperietis, Romanæ parentem, & authorem Deum. Atq; cùm alij Christiani cætus ex Romano fonte manarunt, tum vos ipsos in hac augustissima sede Barnabas Petri discipulus collocauit. Quicquid antiqui decoris iactat Ecclesia Mediolanensis, id fermè contulit Roma. Non Geruasius, & Protasius, non Nazarius, non clarissimi cæterorum aliunde vobis accessere. Ambrosius ipse quoq. quo tantopere scilicet gloriamini, noster erat, & huius exemplo admoneri vos oportebat, ne Romani Pontificis authoritatem adspernaremini, quàm vir sapientissimus in omni actione sequi

ducem

ducem & magistram consueuit. Et potestis legendo vel
fando cognouisse, quemadmodum imploraverit olim
ille Romanã opem, vt discuteret nefarias istas nuptias,
in quas corruptissimi Clericorum penitus nunc animis
incubuere. Furor est, eorum instituta non retinere, quo-
rum admiramini prudentiam & sanctitatem. Ac videte,
ne, dum maiores vestros anteire studium gliscit, eorum
gloria & nomine vos indignos præbeatis. Nihil est tàm
in partem vtranq. mutabile, quàm animi multitudinis;
ea tum à recto, & honesto in turpe ac prauum, tum à pra-
uo & turpi in rectum & honestum leui momento contor-
quetur. Quippe Damiani verba confestim absterruere
tumultuosam concionem, & sublato pariter clamore se
se in Romani pontificis authoritate futuros testantur.
Simul offerunt sese ad pœnam atq. supplicium legato;
cognosceret ille causas & piacula sceleribus accomo-
daret. At Damianus, gnarus popularium ingeniorum,
nihil inflatus ea facilitate, quantoq. sese effusius dabant,
eò constantior, & institutæ à principio moderationis re-
tinens, maluit ignoscendo, quàm plectendo sanare po-
pulum Mediolanensem. Et quia sacrilegijs, ac om-
ni licentia certatum erat, ratus in singula capita iudi-
cium fore periculosum & anceps, vniuersos absoluit.
Episcopus quoq. est absolutus hac fermè cæremonia,
& ordine. Damianus legatus consedit in magnifica
sella celsosq. tribunali; adstabant aulici homines, quiue
legatũ comitabantur, quosue adhiberi oportebat actio-
ni testificandæ, & referendæ, vt assolet in publicas tabu-
las, & monumenta. Cùm in hunc modum pompa con-
stitisset, accedit Archiepiscopus, & clara voce, vt ab om-

» nibus exaudiretur, hæc pronunciauit. Fateor incestas
» nuptias mercaturamq. sacrarum rerum, siue casu, &
» errore humano, siue etiam nonnulla mea culpa in
» Mediolanensem Ecclesiam irrepsisse. Verùm ne flagi-
» tijs eiusmodi sit locus in posterum enixe daturum
» operam promitto. Si secus faxim, tunc me Deus arceto
» Sacris, & cõmunione piorũ. Postquã in hæc verba iura-
uit Pontifex, iurat idipsum Arnulphus Põtifici Fratris fi-
lius, initiatus, & ipse sacris, ac splendidi muneris digna-
» tione. Is Patrui dextram tenens; Archiepiscopus meus,
» inquit, non recedet ab ea fide, quam dedit, & Ecclesiæ
» dignitatem quam sanctissime tuebitur; vt caste ac pure
» sacra tractentur operã dabit. Mox idé Sacramẽtũ dixere
Clerus vniuersus, & peracta cæremonia flexis genibus
Archiepiscopus eximia cum significatione pietatis obse
crat Damianum, vti temporariũ sibi supplicium iniunga
tur, quo pœnas æternas luat. Multatitia in singulos an-
nos pecunia est expiatus, & Clero in certos dies indicta
iciunia, queis libidinem ac luxum cæteramq. præteriti
temporis pranitate m ac licentiam expiarent. Postremo,
vt per omneis ordines detestatio salutaris, & anteactæ
vitæ pœnitentia peruagaretur, à populo quoq. iusiuran-
dum est exactũ, quo se Catholicis institutis, & erga pas-
torem suum obsequio in omne tempus obligarẽt. Ac ne
quid prętermiteretur omnino, quod pertineret ad san-
ciendam disciplinam, totamq. ciuitatem, optima spe
confirmandam, sedulò curauit Episcopus, vt quorum
maximè spectata esset integritas & doctrina, hi præmijs
honoribusq. tollerentur, & omnibus modis decorata
virtus cęteris quoq. incitamentum esset. Ita Mediola-
nensis

nensis Ecclesię videbatur in perpetuumm esse constituta disciplina præteritaq. damna, & calamitates, cùm præsentibus bonis, tum certissima spe maioris in dies incrementi, facile solari quispiam posset. Verùm vbi legati domos reuertere, pristinæ licētiæ desiderium illico subijt animos, nec mora, quin tota ciuitas rediret in suos mores, atq. resumerent atrocia scelera populares, impermissa connubia Clerus, Archiepiscopus ipse dissolutā indulgentiam, qua corruptus idē, & corruptor in omnia conniueret. Fertur, querelis expostulantium redactam in ordinem Ecclesiam, quæ sui quondam iuris fuisset, inuidiaq. legationis admissæ, non aliud habuisse remedium, quàm si noua delinimēta, daret populo, ituraq. in cædē cōuicia necessaria dissimulatione redimere conaretur; inde secutū illud ab Ecclesia Romana dissidiū, quo postea meriti sumus, vt ab ipso Petro Damiano cōtumaces, & rebelles appellaremur. Ego magis crediderim, suopte ingenio, turbidum, & violentum, & ambitiosum antistitem vltro repetiuisse vitia, & corruptelas, & tumultus, quibus à primordio pontificatus insuesset, impatiēteq. moris adstricti, laxasse cæteris habenas, quò ipse liberiorem viuere vitam posset. Postquam Ecclesia Mediolanensis in hosce fluctus est reuoluta, sceleribus & audaciæ liber veluti campus erat. Nam Landulpho Cotta mortuo, collega superstes Arialdus nec animi satis, nec virium ad resistendum habebat. Cæteri, vt quisque modestissimus, & optimus, intimo potius mœrebant sensu, quàm ire obuiam audebant; ita relicta in medio disciplina, & sacratæ leges, & quicquid in Ecclesiastica re sanctum, & augustum, ferri agiq. tamquam in barba-

ra

ra ciuitate, confusum discrimen esse praui, & honesti; Clerici velut antesignani scelerum ac libidinum haberi. Tunc Erembaldus insurrexit quanto vix antea nunquam impetu sanandis vitijs atrox, videbaturq. dum coerceret Archiepiscopū, contēnere cætera omnia, & fere me superior erat, sicut glorioso certaminis vnius euentu declaratū est. Consecratio Cœnobiarchæ, qui Diui Celsi Monasterium obtineret, pertinebat ad Mediolanensem Archiepiscopum, idq. maximi compendij munus habebatur, vel propter cæremoniæ splendorem atq. celebritatem, vel quia magna vectigalia, magnosq. pecuniæ fructus ea secum præfectura trahebat. Igitur Erembaldus ratus indignum, si, qui non moribus, non animo sese pontificem præberet, is arbiter ac dispensator Ecclesiasticæ liberalitatis esset, hanc ei penitus eripere consecrationem animum induxit, & cùm vtrinq. summa vi certaretur, tenuit Erembaldus, partim sua, partim amicorum gratia, ne consecrādi ius Abbatis penes Archiepiscopū relinqueretur. Ea res nuntiata Damiano tāti apud illum fuit, vt Erembaldo non secus atq. vindici sacrorum, & Pontificiæ dignitatis grates, & laudes ageret, datis ad eum litteris fermè in hanc sententiam. Facere quippe ipsum laudabiliter ac pie, quòd hostium Ecclesiasticæ disciplinæ sit hostis, defensionemq. Catholicæ Religionis anteponat omnibus rebus. Ea se fama lætatum esse magnopere, sicut ex diuerso mœreat, quòd vitia quæ paullò ante fuerant oppressa, velut ab stirpe renascantur. Quorum id culpa fiat, Deum esse testem, mox fore vltorem. Eos ad prauitatem hæreticam periurij scelus addidisse. Vetus hoc adeò malum esse Mediolanensis Ecclesiæ, vt

auctores,

auctores, & capita sectarum ferat. Minime mirum videri. Auxentium quoq. nobilem illum Arianorum antistitem Mediolani robur arcemq. suo dogmati olim destinasse. Maiore iam impetu, & violentia Erembaldus agebat, quàm, vt concitatæ Ciuitatis impetum, & violentiam euitare posset. Pertæsa statum vrbis, & conditionem rerum pleraq. nobilitas discesserat in agros ibiq. velut irati patriæ, volũtarium &, perpetuum exilium minitabantur. Etiam de plebe homines temeratam eiusmodi flagitijs vrbem adspernati commercia, & necessarias ad vsum Reipublicę desinebãt artes paulatimq. comites fugæ nobilium fiebant. Vt verò mysteria salutis humanæ, quę profana manu contrectari sacrilegium esset, cõcultapedibus cognouere, tanto maior indignatio creuit animis, ac vnde tædio turbarum, & malorum abscesserant, eò cupidine, & ardore vindictæ regressi capita seditionis Erembaldum, & Liutprandum, qui sacra tot iniurijs, tanta pontificatum ipsum ambitione ac varietate laceraſſent, destinant cædi. Cùm ita flagrantes animis in Vrbem veniſſent, fuit incitamentum irarum, quòd fortè concionabundum Erembaldum inuenere. Pro circumuento ac destituto Athone querelas, & preces, probra in Gothifredum, & in desertores vrbis apud reſides iaciens diuinam humanamq. opem implorabat feruidus natura, & concitandæ multitudinis arte quadam gnarus. In eum hoc modo turbantem reduces e nobilitate pariter ac plebe cum incidiſſent, enimuero tunc apparuit quám exitiabile malum ſit in mortalium animis ira, diſcordijſq. ciuilibus vltimam in ſanguine ac cæde voluptatem eſſe. Direptum abſtractumq. ſuggeſtu,

ex

ex quo tunc fortè concionabatur, violentissimus quisq. circumsistunt, & cùm ille insignia Principis Apostolorum pacandæ multitudini nè quicquam explicaret, ipsumq. Apostolum identidem ciêret, crebris in mortem vulneribus eum affecere. Mox in Liutprandum auersi mulctant pessimis exemplis hominem, adduntq. dehonestamenta decisis auribus, & naso, quæue alia ciuilis furor in seditiosum, atq, pietatis obtentu contumacem ac turbulentum inuenire potuit. Per alios inde principes factionis aut sectatores late peruagata cædes est, donec victi præsentibus malis, ac in posterum terrore, iurarent, haud vnquam alium sese pontificem accepturos esse, quàm quem Cæsar ipse destinasset. Hunc exitum Erembaldi conatus habuere, bonis initijs in prȩcipitia, & abrupta progressi, planeq. nisi puer Atho labem adspersisset dignus erat Erembaldus, quem inter Ecclesiasticæ rei vindices posteritas omnis grata memoria prosequeretur. Genus ipsi clarum, & maiorum illustria facta, indeq. magnus animus, & auida periculorum natura, & quicquid ab generosa stirpe iactare nobilitas solet. Comis, munificus, & in maiestatis imaginem compositus arte quadam multorum alliciebat animos idem, terrebatq. Pietate etiam in Deum, & Sacrorum cura longè principes illius æui, & studio restituendæ veteris disciplinȩ par gloriæ patrum diu habitus fuerat. Verum hasce, siue dotes animi, siue artes ingenij, siue ludibria famȩ, productus ad pontificatum Atho, & per eam contentionem conflictata miseris modis Ecclesia vertere mox in dedecus, & infamiam: vulgoq. omnes ipsum ex eo tempore ceu monstrum, & furiam exsecrabantur. Ac demum

mum congruentem hunc publicæ deteſtatioui finem inuenit, quem a nonnullis eieuatum ſtudio tot annos extincti, vel fauore gentis, ex fide memoraui. At Henricus, cui tunc illa præcipua cura viuebat in pectore, vt Mediolanenſis Archiepiſcopi declarandi ius atq. poteſtatem vſurparet, audito Erembaldi exitu, & ciuium ſacramento, non ſecus atq. magno rerum ſuarum incremento eſt lætatus. Quippe ſublato Romani iuris authore, & obligata clariſsimæ ciuitatis fide, omnia ſibi fore in expedito deinceps credebat. Cæteras quoq. gentes eo terrore ac exemplo, vt à Cæſare pontifices acciperent, poſſe commoueri, peruerſa & irrita ſpes oriebatur. Itaq. quaſi remunerans meritum, litteras eas Mediolanum miſit, quibus amiciſſime profiteretur, quẽcunq; Pontificem elegiſſent, ei ratum honorem fore, ſeſe mandãdi pontificatus imagine ac titulo cõtentum, rem ipsã arbitriũq; rei tam benè meritis ciuibus permittere. Plus in ſermone tali dignitatis erat, quam fidei. Caſtilionæus alter agebat in ipſius Cæſaris aula Thealdus nomine, vir grauis ac prudens ille quidem, & obeundo liberaliter ac dexterè officia non vulgarem gratiæ locum apud Principem conſecutus, verùm nullo Eccleſiaſticarum rerum vſu, & cui expeditius fuerat profana & profanos, quàm ſacra, & ſacros obtinere. In hunc ipſum Cæſar forté cum oculos coniecisſet, non dubitauit, quin Eccleſiæ Mediolanenſis Archiepiſcopum eum declararet Caſtillionæi prioris tædio, ſtatimque ille nouæ fortunæ ſinum obtulit, & mox nouus Pontifex non ſine magna pompa, & comitatu Mediolanum eſt profectus. Ac ciues quidem, læti vt aſsolet ad omnia

noua, quæsitissimis honoribus accepere : mox, quod alteri acciderat Castillionæo, subita voluntatum inclinatione fauor omnis in odium vertit, subijtque animos illa suspicio, tanquam aliud ex alio monstrum, in exitium & cladem Ambrosianæ rei diuinitus immitteretur. Quatuor homines vno tempore Mediolani Pontificatum trahebant, cùm interea nemo, iustus, legitimusq; pontifex esset. Sera pœnitentia desperatus primò, dein absumptus Velatensis, Atho puer, & his interiecti Castillionæi Gothifredus & Thealdus, turbulenta nomina, & cũm suo quisque fautorum agmine, nunquam ita consentiente in vnius odium magna ciuitate, vt non & aliqui protegant inuisum, neq. rursus adeò in fauorem prona, vt non & turba inimicorum existat. Ita Velatensem pristinum in locum restituere conati fuerant ex vetere fortuna residui clientes, quosve alios, ætatis confectæ misericordia, & comploratio desertissimi senis attingebat. Castillionæus vterque Cæsarianis erat curę; Pontificij puerum Athonem defendebant. In vniuersum tamen omneis ita erant animis adfecti, vt si arbitrij sui res foret, neminem eorum potiri Ecclæsie Mediolanensis vellent, Metu magis & in speciem, & potius horũ tædio, quàm illorum cura, hos, aut illos tuebantur. Magna vtiq. seges ac materia ciuilium malorum, & in ciuitatis excidium eruptura seditio, si non sumpta mox Pontificem inter & Cæsarem arma, quo facto contremuit orbis, ab intestino certamine, Mediolanensiũ animos in summæ rei discrimen auertissent. Enimuerò, quasi cruentam iam ex Ecclesiastico tumultu, & circa sacra dimicare suetam vrbem in partẽ illius pessimi flagitij venire fas esset; ita prætulimus facẽ

ei

ei bello, quod licet alibi flagrauerit, origo tamen hic,& semina mali totius extitêre. Neq. alienum fuerit pertexere seriem ordinemq. rei, quamuis ea narratio diuersas in gentes, & externa nomina veluti longius ab ipso Mediolanensis Ecclesiæ nomine nos abducat. Henricus, postquã violando Romana iura, Metropolim Insubriæ venditando, & quasi trahendo in Regiam pontificatu Gregorium irritarat, haud poterat ex eo tempore quietis locum vllum inuenire. Siue dulcedo longius progrediendi, siue metus ex acerrimo viro, siue vltrices furiæ animum solicitarent, noua consilia, turbidos conatus voluebat, queis demum vniuersa spes, & finis in eo, si quo pacto Gregorium ipsum, è sacrorum principatu & summis Ecclesiæ rebus exturbare posset. Mala mens principis, malus animus, & importuna destinatio adiumenta tentandæ reistatim inuenit, antiqua & immutabili regum sorte, vt ministri scelerum, & calamitatum artifices ac instrumenta perniciei nunquam desint. Gibertus Rauennas, & Thealdus Mediolanensis, ille spe inflatus adipiscendi summi honoris, hic obligatus recẽti munere, sese cum suis vterq. artibus ac dolis ad opprimendum Gregorium obtulere. Hi communicatis inter se consilijs, & re multum agitata, haud procul aberant à patrando facinore, quo cædem summi pontificis gratificarentur improbo regi, cùm repente insania, ad sæuiẽdum præceps, ad latendũ incauta, patuit Gregorio, nec ille, ira & vi, & quod fortasse alius feciſſet, arte pari, sed maturato consilio, & plane pastorali lenitate obuiam ijt. Erat per id forte tempus edictum Episcopis tam Græci, quàm latini generis, vt Romam ad certam diem

conuenirent de maximis Ecclesiæ rebus, in celeberrimo Lateranensi conuentu deliberaturi. Conuentus illius opportunitatem reprimendo duorum Antistitum furori sibi diuinitus oblatam ratus Pontifex, iam meditato verborum temperamento paratus in idipsum, auide tempus exspectabat, quo sacrilegos argueret nefarij consilij & eos, aut, ignoscendo & condonando traduceret ad æquitatem, aut si duriores viderentur, insigne aliquod, neq. tamen abhorrens ab animo paterno documentum ederet vindicandi sceleris eiusmodi. Ac cæteri quidem patres, obedienter ad diem adfuere, conciliumq. frequens habebatur in Laterano; Thealdus verò, & Gibertus, vt est omnis malitia suspicax & meticulosa, varias nectendo moras, destinata Pontificis eluserunt. Tunc ille non esse vltra dissimulandum ratus, retulit ad Senatum de parricidarum scelere & cõtumacia, & quemadmodum inferre sibi sacrilegas manus agitassent. Indignissima res omnibus visa; satellites Henrici Vicario cælesti struere insidias ausos, & maiestatem illam, qua nihil sit in terris augustius, & sanctius ad necem adpetiuisse. Fit extemplo Senatus C. vt Pontificatu deijcerentur ipsi, cæteriq. quorum deprauari consilijs Henricum, & fauore subniti fama constans erat. In hunc modum illi notati & perculsi omiserant incœptum, magisq. tumebant ira, quàm tentabant aliquid & moliebantur. Cæterùm Henricus, qui maiorem animo ferociam insitam haberet, quàm, vt Mediolanensis aut Rauennatis Archiepiscopi pœnitentia & consternatione flecteretur, quotidie magis fluctuabat æstuabundus, & omneis opprimendi Gregorij vias inquirebat. Gregorius contra, monitis & autho-

thoritate nequicquam lenire furentem conatus, in publico demum conuentu statuit experiri, si qua posset eũ ratione coercere. Conuentus Episcopis Romam iterũ est indictus, missiq. ad Henricum legati cum denuntiatione cælestium dirarum, monuere, veniret ad purganda crimina, quorum argueretur, satisfaceret Ecclesiæ, neue sese vltra in diuini iudicij vicarios contumacem præberet. Nihil est tam impotens ac temerarium, quàm eorum animi, quos magnis opibus, & prospero successu fortuna semel inflauit. Non liberæ vocis, non veri aut sinceri pati quicquam possunt. Sic Henricus, & legationem, & mandata Pontificis Maximi superbe adspernatus, non iam fraudibus & dolis, quibus in eum diem grassatus fuerat, sed stolido ausu, criminando palam, & in ius vocando, per conciliabula, & cœtus asseclarum suorum, abrogare Gregorio cœlestem curam, & Ecclesiæ Catholicæ consensum irritum facere est conatus. Vormaciam ex vniuersa Germania congregati seditiosissimus quisq. præsulum & Antistitum instigante ac solicitante animos Henrico, Gregorium Pontificem maximum eiurauere, quasi flagitiosum illius fœdamq. vitam adspernarentur. Verba decreti ferme in hunc modum fuêre. Maculosum hominem esse Gregorium, malis artibus ad pontificatum obrepsisse, plurimaq. detrimẽta quotidie rebus Ecclesiæ per scelera & corruptelas illius importari. Proinde placere concilio, ne legitimus ille iustusq. pontifex habeatur, nihil ipsi iuris in quenquam, nihil authoritatis, aut fuisse vnquam aut fore. Rolandus erat quidam oriundus ex vrbe Italiæ Parma, clericus ordine, loco non obscurus promptus ingenio,

cæterum

cæterùm prauus auidusq. famæ malę. Is, cùm cæteri, formidine, seu nonnulla religione cunctarentur, ausus est deposcere sibi munus adeundi Pontificem, & sacrilega mandata cum minacibus litteris perferendi. Summa fuit. Cederet absq. mora Pontificatu, & summi nominis maiestate, neue sese in posterum vllis Ecclesię rebus immiscceret. Simul, adrogantia & stoliditate pari Cardinales admonebantur, vt in Germaniam ad comitia noui pontificis venirent, quem Henricus eo fastigio dignum suo tempore nominaturus, animo & cogitatione destinaret. Non erat Gregorio, sicut alibi demonstratum est, mollis & pauidus animus, quales rarò summus honor facit, aut admittit. Sed acer, vehemens, & quē timere posses haud minus quàm vereri. Itaq. tanto spiritu & ardore in Senatu causam suam egit, Henriciq. factum impium tam grauiter ac dolenter est detestatus, vt patrum animos iustæ indignationis impleret, ac temerario regi per iniurias Ecclesiæ regnum exercenti, malè in eo capite collocatum honorem abrogarent. Extant adhuc in idipsum tremenda verba Pontificis, quę longo effata carmine non operæ est referre. Potuit eo tempore, si vnquam aliàs, magnum nomen, & celsissima Pontificatus maiestas, & proxima cælo sedes omnibus mortalibus esse terrori, & contemptores diuinarum rerum animos ab iniuriosis in Ecclesiam conatibus obstupefacere. Nam postquam Gregorij Pontificis maximi sententia damnatum Henricum, Regni proceres cognouere, eaque late per prouincias est dedita fama, tamquam si pontificius dolor ad omnes pertineret, ac vnius iniuria violati forent vniuersi, ita detestari & horrere

rere Henricum cœpetunt. Si conuentum indiceret, nõ obire diem, &, aut negare palam venturos, aut varias latendi vel discedendi artes nectere. Si aliquid sanciret, ac decerneret, imperata contemni; si pœnas irrogaret, tumultuari acerrimus quisq. & ad subtrahendum iudicio reum, prohibendo sue lictores facta manu concurrere. Demum eò processere, vt consilia de nouo rege creando minime dissimulanter agitarent. In idipsum constituta die ad Oppenehin, (Germaniç vrbs est) conuenere ardẽtibus in Henricum animis, & imminentes haud dubie cædi, si pacato concilio propositum tenere non possent. Legati quoq. Pontificis, Sigehardus Aquileiensis, & Alemannus Patauinus ad promouendam authoritate rem, & si quorum forté labarent animi, præmiotum, aut periculorum ostentatores adfuêre. Sed acerrima principum indignatio non egebat stimulis, primoq. statim confessu, cùm pro se quisq. probra, & flagitia regis exposuissent, omnium suffragia in eam sententiam consensere, ne quis Henricum sibi Regem duceret inposterum, atq. circumspecto nobilitatis flore deligerent, quẽ vacuo iam loco ac nomine dignum arbitrarentur. Humillimi quoq. sensus hominem ea tàm insignis contumelia perculisset, nedũ Hẽricus immoto staret animo ac de summo fastigio detrahi sese penè ad ima pateretur. Sed quia tumultuando, & aduersando nihil aliud fecisset, quàm vt satis iam sua sponte concitatos animos impensius efferaret, nec iam illud regiæ ferociæ tempus erat; ideo sese ad preces infimas, & varia blandimenta conuertit. Ne sibi tantum dedecus imponerent. Miti posthac & mansueto imperio rectum iri, atq. adeò ipsos

fore

fore arbitros omnium rerum. Se nihil publicæ rei gesturum nisi ex eorum sententia. Proinde veterum oblìti, futura spectarent, & quo diademate semel caput incinxissent sibi, id ratum ac perpetuum esse vellent, atq; beneficium suum tuerentur. His dictis, homini priuato simillimus Rex, primò nihil mouebat, perstabantq. principes in eo, quod semel vnanimes conscìuissent. Demũ instando pluribus, & vrgendo miscendoq. precibus lacrimas, & lamenta flebilia, peruicit, vt inflecterent ijdem illi paulisper animos, remq. totã interuallo adhuc modico suspensam tenerent. Suspendêre autem in conditiones hasce. Reseruaretur integra causa Pontifici maximo; quicquid ille censuisset, id ius ratumq; foret. Henricus interim omissa regiæ fortunæ mole, Spiram secederet, ibi, cum paucis quotidiani victus administris, apostolica decreta, supremumq. de suo capite iudicium exspectaret. Quod nisi æternis vinculis absolutus foret antequam anni spatium circumageretur, tum verò tu Regia sede in perpetuum deiectus esto, nec ad eam repetendam iuris quicquam habeto. Etiam si duriora concilium imperasset, non abnueret Henricus, & hæc ipsa molliter satis ac benigne constituta putauit. Inde Germani proceres legatos ad Gregorium misêre cum precibus, vt quando totum iam Henricum ipsius arbitrij potestatisq; fecissent, ne recusaret cognitionem, ac vellet pro sua pastorali cura, & solicitudine statuere, quod maxime fore in rem Ecclesiasticam arbitraretur. Si vellet, posse ipsum Augustam conuentum indicere in Mariæ Virginis lustralia publica gratulatione festum diẽ. Eùm locum, id tempus maxime opportunum omnibus

vi-

videri. At Pontifex Maximus, quem simul cura publicæ pacis angebat, simul ex atroci Regis iniuria stimulabat dolor, nihil cunctatus sese in viam dedit prosequente Mathilda, de cuius feminæ laudibus & sanctitate, & virili animo alibi est memoratum. Facilè Henricus videbat, si prius Augustam à Pontifice Max. peruentum fuisset, quàm ipse cum Ecclesia Catholica reconciliaretur, ibi plena omnia difficultatum, & insectationis fore, proceresq. regni suos inimicos arrepta materia criminandi nihil reliqui facturos esse, quominus, per uera, per falsa sese dignitati suæ aduersarios bręberent. Ea suspicione ac prouisu faciendum putauit, vt occuparet, in gratiam cum Pontifice redire, iãq. superatis alpibus magnis itineribus ad eũ properabat. Tunc Thealdus Archiepiscopus Mediolanensis, & Gibertus Rauennas reconciliationem eam rati fore suum exitium, omneis impediendæ rei vias tentare constituerunt. Et quoniam videbant, in tanti moliminis negotio haudquaquam satis momenti sese facturos esse, reliquos Longobardi nominis Episcopos, vt quisq. Gregorio maxime infensus esset, facile ad ineundam eiusmodi societatem impulêre. Dein alios quoque principes concitant, cùm quidem præcipua gratia & apud omneis fauore Mediolanensis frustra neminem tentaret. Ita magno raptim numero, ac prope iusta exercitus mole congregati sacri cum profanis, imbelles, & strenui, nulla bona cura, tantùm libidine turbarum, & pacis odio, sese trepido Regi circumfundunt, monent, obtestantur, ne Regium nomen, ne fortunam, in qua natus sit, deformare pergat humilitate, & abiectione,

qua sese abijcere Pontificis ad pedes paret. Cùm in hũc maxime modum Thebaldus & Gibertus peruersæ factionis anteſignani conarentur Henricum à ſuſcepta ſententia conſilioq. demouere, noua res eorum cœptis interuenit, quæ omnem eiuſmodi conatum in præſentia comprimeret, ac retardaret. Nam diuerſa rebellium Epiſcoporum manus, qui temeritate ad eam diẽ, & contumacia, nequaquam ceſſerant Longobardis Epiſcopis, ſiue repentina pœnitentia mutati, ſiue meditato iam antea conſilio, nutante adhuc & fluctuante Rege, Gregorium adiere ſupplices, & vt in Eccleſiæ Catholicæ gratiam reciperentur, precibus infimis orauere. Conuerſio nimirum ea ſimul Regi fuit incitamentum, vt in petendę veniæ deſtinatione perſtaret, ſimul obſtinatos ad conſilia pacis diſturbanda Longobardos, furioſo tentamento coegit abſiſtere. Iam Gregorius a principio coacti per Thebaldum, & Gibertum exercitus, Cannuſſium ad Mathildem ex itinere diuerterat, ne quas in inſidias præcipitaret, quas comparari ſibi ſuſpicabatur haud obſcuris indicijs. Et fortaſſe comparabantur ſcelere Mediolanenſis Archiepiſcopi, quem non dies, non aliorum pœnitentia leniebat. Sed Henricus innoxio ad Cannuſſium acceſſu reconciliationis auidus, ac dira illa pertæſus vincula, Mathildẽ, & inſignes alios authoritate principes, qui circa Gregorium erant, appellat, vt mitigare ſibi Pontificem velint, ac in tanta ſua conſternatione deprecatores exiſtant. Non recuſauere illi, moxq. varie apud Gregorium agendo, & ſolita deprecantium arte, quà præteritas culpas eleuando, quà ſaniora in poſterum conſilia,

&

& paratam obsequio mentem demonstrando flectere offensum Pontificis animum nitebantur. Sed non ita sæuierat Henricus, vt crederet eum Pontifex ab sua posse prauitate deduci, ac primò quidem constanter abnuebat; postea verò cum ijdem illi precibus iteratis instarent, exoratus tandem ad concedendam veniam inclinauit, siquidem supplicem, & antiquæ contumaciæ oblitum viderit. Cannussium oppidum triplici per ea tempora muro cingebatur. Henricus ad spem veniæ receptus intra prima mœnia nudis pedibus tempestate frigida nullo regali comitatu vel ornatu sententiam de se Pontificis expectauit. Cùm primo die, tentando nimirum animo, nullum omnino responsum redderetur, ille, & postero, & sequenti vices repetijt easdem, ac iterata toties prece fidem demum animi synceri cùm fecisset, quarto die in conspectum admittitur. Ibi multis vltrò citròq. verbis habitis, obliuio preteritorum indicta, dempta vincula Henrico, latæ, acceptæq. conditiones, & omnia firmam ad pacem, ac stabile fœdus rite constituta non sine magno fremitu Thebaldi Mediolanensis, & aliorum, quos illa causa propius attingebat. Mox eam quoque cohortem conciliare sibi Pontifex concupiuit, & misso legato (constiterant enim extra Castellum) simul inuitauit ad salutem ac pacem omneis. Sed in ambitione ac superbia corruptis animis, & elatis immodico fastu nihil æqui erat, aut modesti. Cùm emptos ferè Pontificatus haberent, implacabiliter oderant eum, in cuius contumeliam id honoris ac dignitatis adepti forent. Itaque legatum ipsum, qui vltro veniam offerebat, dimisere cum atroci

responso. Haberet sibi sua munera & iura Gregorius, ac falsa & inani specie rudes atq. simplices aliorum tentatet animos; se nunquam eum habituros in Pontificis loco, quem probè scirent pecunia & malis artibus Apostolicum nomen, & proximam cælo sedem occupasse. Hæc legato dicta. Versi dein ad consultandum, haud ambigebant, quin vna cum Gregorio, ipsum quoq. tantopere sibi defensum Henricum exturbarent, & acerbitate præcipua Mediolanensis Antistes, querelas, inuidiã, probra in vtrumq. Principem iactabat. Duos omnium mortalium, auaritia, superbia, crudelitate teterrimos, gubernacula terrarum obtinere. Dum mutua dissimulatione flagitia tegant alter alterius, nihil in medio relictum sancti ac inuiolati. Ecclesiam, & regnum, sacra & profana, diuina & humana iura polluta esse. Quid restare aliud, nisi, vt quos facinorum exspectare vindices possint, in eos impetum conuertant, ac ex Antistitum sanguine & cæde nouissimam voluptatem quærant? Profectò eundum obuiam furori, depellendos humanarum rernm arbitrio, qui se homines esse non meminerint, nec defore, quem regno, quem Pōtificatu, dignum imponant Orbi. Ea Mediolanensis Episcopi verba, eæterorumq. fremitum Henricus vbi accepit; haud ignarus, quantum in illis momenti foret, si vna mole insurgerent, principes viros, quos circa se habebat, iubet ire, ac leniendis animis, spem, preces, quæue alia placamina forent, admouere. Vna res compressit iras, quòd excusata necessitate, qua Pontifex in præsentia fuisset exorandus, irritatos sibi non fractos esse spiritus demonstrauit, & vbi primum liceret, ad pristi-

na

na rediturum. Hac spe iniecta, paulisper Antistites quieuere. Sed cùm ille tardius moueretur, impatientes omnis moræ, quę Pontificis exitium differret, secessionem minari rursus, ac iam plane deficere, donec redactus ad extremam penè solitudinem Henricus, manifesta signa dedit animi rebellis, exturbatoq. Gregorio, Gibertum Archiepiscopum Rauennæ, principem sacrorum, dixit. Nec multo postea Thebaldus Mediolanensis tædio tot turbarum, quas aluerat ipse, & concitarat, moritur. Conquieuerat ex diuturna iactatione Mediolanensis Ecclesia, excussisq. iam tandem Athone, Gottifredo, & Thebaldo, nouum & certum nacta Pontificem, ex præteritis damnis cladibusq. reficiebatur. Is Pontifex e Pusterla gente nemini Mediolanensium natalium claritudine secundus fuit Anselmus nomine. Sed nondum, opinor, tot mala, quot memorauimus, ita ciuitatem expiarant, vt non et residua piacula dissensionum imminerent ipsæ dissensiones, aliudq. semper ex alio nascens malum, & redundans in publica damna irrequieta Pontificum vicissitudo. Anselmus hic, siue quia fauore Cæsaris & ipse Pontificatum adeptus esset, siue post fortunam, amicitia regia nimis intemperanter vteretur, siue quapiam alia offensione Gregorium irritasset (nulla enim certa traditur causa) repente præter expectationem omnium ab ipso Gregorio damnatur, tamquam vitio creatus, eaq. res & contentio Mediolanensem Ecclesiam reuoluit in pristinos fluctus, & nihilo quietiora tempora fuere, quam quibus explicandis iamdudum attinemur. Nono, vel vt tradidere plures, octauo initi honoris anno moritur An-

Anselmus. Hi sufficitur Arnulphus primò suffragijs populi, qnod iam in morem verterat, deinde Cæsaris authoritate, quæ malis initijs vsurpata pessimos fermè euentus habebat, satisq. constitit, ex multis, quos ille rebus Ecclesiæ per ambitionem admouere sit conatus, haud quemquam fuisse, quem non vna cum honore certamina & tumultus, & in perniciem itura dissidia veluti per iustas numinis iras exceperint. Nec Arnulpho huic melior fortuna, quàm cæteris, quos honore suo misere conflictatos inter exempla verius humanarũ rerum, quàm inter Mediolanensis Ecclesiæ Pontifices executi sumus. Arnulphum Henricus annulo, virgaq. de more insignitum Episcopum crearat, profana cohors antistitum, qui Henrico satellites aderant, authores facti, statimq. cinctus fortunæ Pontificalis habitu & splendore, sicuti sunt hominum ingenia nimium plerumq. auida in id quod forte semel arrisit, nulla in posterum solicitudine, præsentibus bonis fruebatur. Mox vindex temere initi Pontificatus adfuit, Arnulphumq. quia sine Romana autoritate nomen & sedem Archiepiscopi Mediolanensis vsurpasset, in ordinem redegit. Et ille, siue pudore aliquo, ne priuatus adspiceretur, qui modò tantum dignitatis occepisset, siue repentiua pœnitentia mutatus, vt immoderatam honoris cupidinem expiaret, in sacrorum hominum familiam abdidit sese, ibiq. tanta religione ac pietate, tantisq. virtutum omnium exemplis egit, vt non alium postea magis ætas illa miraretur, & mira prædicatione vulgi, in sermonibus haberet. Et Mediolanensis Ecclesia quidem hasce vices, & has Pontificum imagines alternabat, magis absque

pastore

Pastore, ac Præside, quàm vacua, & expedita. In tota Christiana Rep. nomineque Catholico, immortalitate dignissimi viri præclaram actionem susceperè, cuius pars maxima fuit Ambrosiana religio, & quamquam turbatis rebus, manauit tamen ex vrbe Mediolano præcipuum robur expeditioni, quę mortalitatem vniuersã gloria facinoris aduertit, quæue summis Ecclesiæ votis, tunc primum aperuit viam. Atque nos eam rem altius exsequemur, quam ante aliquot annos agitari cęptam iam leuiter attigeramus. Gothofredus Lotharingiæ Princeps, & Robertus Belga fuere per ea tempora potentes opibus et imperio, quodq. in magna fortuna perrarum esse solet, pietatem in Deum & Religionem vnice coluere; sed Gothofredus magis, quem alij Bugnonum, plures Bulionium appellauerunt. Hi cùm studio pieratis incensi communicatis inter se consilijs petere Hierosolymam agitassent, quò Christi, & Sanctorum nobilitata vestigijs inuiserent adorarentq. loca, multos, vt fit, inuitando, & hortando cupiditate peregrinationis eius accenderunt, & iere pia cohors magna publica gratulatione simul & mœstitia, quasi traherent florem secum christiani orbis, & tamquam proceres inclyti per longinquas terras, longinqua maria certum discrimen adirent. Nunquam alia pompa tanto concursu per ora hominum incessit, quæue plus fauoris, & plus amicæ vocis excitarit. Quacunque transit religiosum agmen, ire pios, ire fortes iubent, & augustissima monumenta, plenamq. miraculorum terram, & cæleste solum inuisere per communi nomine partem q publicæ

pie-

pietatis illuc ferre. His alijsq. porrò fauentium vocibus, & gratulatione celebrati principes gregali peregrinantium habitu & cinctu, cùm Genuam peruenissent, conscendunt naues, secundisq. sicuti fama est, & mire ferentibus vsi ventis in Alexandriæ portum incolumes deuehuntur. Appositi custodiæ portus eius erant præcipuę truculentię barbari soliti portoriũ exigere, quod tributi nomine persoluebant inuisentes illa loca christiani, quod hodieq. vectigal Romanam Ecclesiam deformat. Gnarus eiusmodi consuetudinis ac necessitatis Gottifredus mandarat iam antea seruo, vt cùm in terram egressi essent, promeret illico argentum, atque pernumeraret custodi Saraceno, quantumcunq. numerari viritim oporteret. Ita princeps veluti libero transitu, qua dignitate cęterum comitatum antestabat primus agminis incedit. Enimverò circumsistunt barbari ferociterq. more suo pergendi pretium petunt. Gottifredus ad ea nihil aliud effatus, quàm sequi penè famulum, ab eo scilicet acciperet, irritauit Saracenum hoc responso tamquam eludens cauillaretur. Atque vt est omnis barbaria nimio plus impotens iracundię, & vbi potestas accesit, immani superbia, fuit ex illa portitorum colluuie, qui fœdare os clarissimi viri colapho infracto statim auderet. Perculit ea contumelia Bolionum principem, & quamquam neq. sensus repentini verberis abesset, altiùs mœrebat animo, nobileq. pectus impatiens iniuriæ, ancipitem illico curam agitabat, siue vt mancipium illud referiret, siue vt relinqueret dolori spatium, grauior in tempore vindex futurus.

Potius

Potius hoc visum, pressitq. sensum indignitatis acerbissimæ, & præsenti pecunia satisfecit illi, a quo pulsatus fuerat. Cætera quoq. peregrinorum turba, cùm primis animorum motibus ad vim inclinassent, eodem momento reputando quàm iniqua conditione coorirentur in certamen, iras tenuere. Ita mœsti simul & infensi procedunt. Crediderim etiam præter metum & necessitatem, quæ aliena in terra ferre ac pati omnia desertos & iã pene inermes cogeret, ipsius quoq. Christi subisse recordationem, cui, nec labores ac tædia tàm lõginquæ peregrinationis, nec alia quæcunq. pati possit humanũ corpus, grata & accepta fore si vindicare conarentur iniuriã in ea terra scilicet in qua liberator ipse humani generis tot ludibrijs, & acerbitatibus vltro conflictatus foret. At postquam Hierosolymitana spectacula oculis affatim vsurpauere, ad sanctioris vindictæ consilia vertunt animos, & pro se quisq. depellendum ea possessione barbarum fremunt. Addebant faces flagrantibus iam satis animis, præter contumeliam illatæ Bolionio manus, alia quoque dedecora, & probra, quibus peregrinos omneis ex occursu vexari passim à barbaris vidissent. Nam excutere singulos, & si quid peculij abditum ferrent, extorquere, tùm audentes hiscere contra, verberare, perimere, multos etiam onerare catenis, & in ergastula conijcere, vel describere ad remũ, quasve alias indignitates odium christiani nominis, & natura ferox, & rapiendi libido, suppeditare possent, concessa propemodum ars, & iustum legitimumq. certamen habebat Saracenus. Ob ea scilicet insigne facinus concepere primùm animis, quò terram inclytam

ab Saracena seruitute in Romanam libertatem vindicarent. Exequendo inde gerendæ rei rationes & vias, & quàm expeditum foret, destinata patrare, sic statuebant, non castella, non arces, non præsidia, non vllum belli apparatum ad eam formam visum fuisse, vt esset expeditioni diffidendum, si Christiani Principes ad arma consurgerent. Pleraq. custodijs intermissa loca, & soluta omnia in securitatem ac fluentia luxu, qualem secundæ res creent, apparuisse. Posse, vel irruptione repentina, vel vbi præcipuum existat robur, obsidione breui, subigi gentem vniuersam, & impuro dominatu liberari loca, quæ scateant salutis ac libertatis humanæ mysterijs, & diuinam Christi mortalitatem spirent. Has cogitationes, & hæc consilia secum portantes remenso feliciter mari Romam ad Ecclesiæ principem venêre. Is tunc forte erat Vrbanus I I. hoc nomine sanctissimi imperij vir, & qui super cæteras temporum, & rerum, & hominum indignitates, acerbissime illud ferret, quod parerēt Hierosolyma Saraceno, quodq. contaminatorum incessu prophanaretur ea regio, quæ veluti templum foret orbis vniuersi. Itaque postquam tãtiones, & argumenta peregrinorum audiuit, ad id quod votis & animo tacitus agitasset, tum facilitate negotij, tum hortatu ac precibus inuitatus, tanto magis exarsit pectore toto, vt pulcherrimum liberatæ Hierosolymæ titulum adipiscereturr, idq. Pontificatus sui monumentum excitaret. Sed hoc loco variant annales, nec à Gotifredo, & Roberto, cæteraq. manu, verùm à Petro quodam Anachoreta monitum, erectumq. Pontificem tradunt, quibus tamen haud malim credere.

Nam

Nam & altera illa frequentior fama est, & ab obscuro ac ignoto capite ad clara nomina rem totam inclinari quodammodo postulat ipsius actionis gloria. Non interfuit Pontificis, à quo consilium afferretur. Ingenti animo rem glorioſi moliminis amplexus circumire præcipuas vrbes, apparando ac disponendo bello, & erigendis omnium animis decreuit. Itaq. solita Pontificij comitatus mole profectus ab vrbe Roma Vardastallum venit, inde Canusium, & post aliquanto Placentiam, & ex ea mox vrbe Mediolanum tetendit præter magnas & multas expeditionis opportunitates, intentus in eam quoq. curam vt residua veterum certaminum, quæ tot cladibus Italiam & Germaniam attriuerant, præsenti componeret maiestate ac nutu. Mediolanenses, vti dictum est, inuoluti suis malis præcipua colluuione ac fœditate rerum omnium agebant. Non ibi discrimen recti prauiq. non vlla forma sanæ ciuitatis, & tantùm pereundi perdendiq. omnia insita penitus animis libido. Vltimum malorum erat, quòd Arnulpho deiecto neque Præsidé ac Pastorem turbata ciuitas habebat, neq. rursus per studia & factiones regiorum, nouum dari Pastorem, expeditum foret. Obuiam iuit ei malo primùm omnium Vrbanus, & Arnulphum quia nulla ferme sua culpa, tantùm in pœnam regiæ contumaciæ exauctoratus esset, euocatum ex Monasterio rebus imposuit. Dein auersus ad cætera sananda, tantum profecit hortando, monendo, rogando, & vbi sese aliqui duros præberent, intentando cælestes minas, vt concordiæ & pacis amor apud omneis oriretur. Tradunt scriptores eorum temporum, ea Pontificis lenitate mitigatos ani-

mos, non modò finem feciſſe veterum ſimultatum ac inimicitiarum, ſed in rarum vſque proceſſiſſe cariratis, & beneuolentiæ certamen, vt & inuicem ſibi caros darent amplexus, & de ſuo potius iure cederent, quàm vt materia vlla iurgijs contentionibusve relinqueretur Vrbanus, Mediolani compoſitis rebus, & conſtituta ciuitate, cuius exemplo cęteræ quoq. temperari gentes poſſent, Nouocomum, & à Nouocomo Claramontem in Aruernos eſt profectus, Principum, & Epiſcoporum ibi conuentum habiturus ex antecondicto. Et conuenere frequentes e varijs terris, pars officium in Pontificem rati, cæteri miſti rebus ac negotijs, quæ forent agenda, quidam ex otioſa multitudine tantùm ſpectandi ſtudio, & cura. In eo celeberrimo conuentu, ſacrorum Princeps æquabili, & attenta iuriſdictione deciſis litibus, quæ publicam quietem interpellabant, damnatis item & à piorum cœtu remotis, qui factis improbis, & erga Eccleſiã contumacia cæleſtes meruerant iras, expeditionis Hieroſolymitanæ tractare conſilia & vias inſtitit. Et quoniam in tanti nominis bello, quo mouebantur chriſtiani orbis arma, commoueri primum omnium animos oporteret, atque ſtimulos addi, quò promptius gloriæ partem capeſſerent, ac in eum campum accingerentur, orationem habuit ad idipſum accommodatam, cuius hæc præcipua capita memoria fidelis cuſtodiuit. Neminem ignorare, quàm indigna res ſit, poſsideri Saraceno regionem eam, quæ poſsit dici parens & origo ſalutis humanæ, & quàm multa fœda viſu, relatu aſpera patiantur quoſcunq. ſua pietas & religio locorum illuc adduxerit. Se quoq. ex quo die ad Pontificatum diuino

nutu

nutu sit vocatus, angi querelis & lamentis memorantiũ, vel, vt quisque pessime mulctatus, ex illa peregrinatione redierit, vel vt non potuerit omnino redire. Sed antea cunctatum fuisse, vel natura quadam humani ingenij, vel iusto metu, ne cum aliquo damno ac dedecore rem tantam moueret. At proxime reuersos ab Hierosolyma, Gotifredum, & Robertum, quos viros! ea narrare, tum de facilitate negotij tum de iniuriarum atrocitate, vt non vltra esse differendum videatur. Vidisse enim ab efferatæ gentis hominibus verberari, spoliari, prehendi, perimi peregrinos inermes, & Bolioniũ ipsum non alia de causa saluum esse, quàm quia tacitũ præbuerit ad contumeliam os, imbuta mq. verbere iam manum præsenti delinierit argento. Vidisse' etiam miram apud barbarum securitatem, eamq. negligentiam, vt in flagitij prope loco sit ponendum si non vltro sumant arma, & ad vindicanda sacratissima monumenta conspirent. Proinde erigerent animos clarissimi viri, præcipua spes Ecclesiæ, decora, & præsidia Catholici nominis, Deumq. sequentes ducem, facinus aggrederentur, quo non aliud patrari vel excogitari nobilius posset. Hæc aliaq. porrò à sacrorum principe dicta cõmouendis animis mirificam apud omneis vim habuere, & ex ipsius ore Dei quodammodo missa videri potuit oratio. Confestim exarsere primus quisque opibus & potentia, vt qui iam antea pro indignissimo semper habuissent nefariæ superstitionis homines in ea terra dominari, quæ Catholicum ad nomen iusto iure pertineret, nec res ferme alia tardauerat generosos procerum impetus, quàm quia nemo vnus existeret author concilij, &

lij,& quia deliberationi de maximo negotio adijcere ad eam diem animos implicati suis turbis nequiuissent. Postquam verba Pontificis, Bolionij cæterorumq. testimonium, & multa simul inuitamenta gerendæ rei sunt audita, dant ordine omneis fidem, spiritum ante,quàm gloriam tanti facinoris amissuros. Arnulphus erat in eo conuentu Ecclesiæ Mediolanensis antistes, Vrbanum ab vrbe Mediolano Claramontem affectatus. Is vel ciuitatis magnitudine, vel sua fama præcipuum momẽtum, cùm alias alij copias in id bellum offerrent, armatorum octo millia,suo & Mediolanensium nomine perhibuit omnium primus, eumq secuta cætera principum multitudo certatim auxisse numeros fertur, atq. ita cõfectum exercitum, quantus rarò alias extitisset. Ducenta millia fuisse narrant dilectæ iuuentutis, nec receptos omnes, qui vltro darent nomina, siue quia is numerus in omne sufficere posse discrimen videretur, siue quia relinquere domi quisque præsidium vellet. Mediolanensium exercitus fuit magna ex parte sacrorum hominum, qui tanto in Ecclesiæ discrimine desidem intra sacella, & monasteria vitam haudquaquam arbitrati placere Deo,sagis mutauere togas,idq. vel maximũ totius militiæ robur fuit. Ducem habuere Ioannẽ quendam cognomento Rhaudensem, qui postea repudiata vetere appellatione Cruceius est nuncupatus nimirum ex purpurea cruce, quam sacris cohortibus vexilli loco fuisse prælatam constat. Id hodieq. genti cognomen manet. Cùm iam dispositis in omnia consilijs totaq. belli mole in hunc modum ornata, & parata dies appropinquaret, qua in diem cesset constituta

tuta profectio, perincommodè accidit, vt Archiepiscopus ipse Mediolanensis discederet ex hac vita, eiusque desiderio viri mœsta & perplexa ciuitas attonitæ similis hæreret. Nam, neque, si omni ferme religiosa sobole in bellum descripta & ex hausta, manere domi patrem ipsum oportet, facilè parem ei quempiam inuenichant, neq. si cum præcipua ciuitatis parte, re principem vtile atq. consentaneum foret, tanta in vllo ciuiũ corporis & animi vis eminebat, quantam & longinqui labor itineris postularet, & fuisse in Arnulpho meminissent. Anselmus tamen è Valuasorum stirpe est suffectus haud quaquam longo interuallo proximus ei, quẽ lugebant. Sed huius originem, studia Pontificatum, & qua fortuna sit vsus, postea memorabo. Nunc reliqua persequar expeditionis Hierosolymitanę, quam ille pro virili sua parte minime segniter capessiuit, magnaque gratulatione & plausu gerendi belli administratores ipsum in partem rerum Anselmum accepere. Hoc igitur aucti duce, Gotifredus & Robertus, & cæteri, qui capita rerum erant, nouam illam consilij viam inierũt, vt non terra tantum, sicut antea conuenerat, sed mari quoq. rem gererent. posse, cùm tantum suppeteret & militarium copiarum, & imperatoriæ prudentiæ, commodissime vires, & exercitum in Martem vtrunq. describi. Sic diuisus bifariam exercitus, hinc terrestri itinere, hinc maritimo, terræ Syriæ sese superfudit. Ac prima quidem irruptione felices & incruenti, Niceą capta, vrbem Antiochiam obsidebant; mox è classe sexcenti pedites cúm forte ab Iconio ad reliquum exercitum pergerent, in insidias præcipitauere, & cùm numero,

mero, tùm viribus impares ad vnum omnes interficiuntur. Ea clades christianorum animos irritauit, non fregit, tantoq. maiore conatu deinceps exarsêre. Et erat veluti certamen virtutis inter ipsos, ne suorum sanguinem inultum sinerent, ne prospero prælij vnius euentu gestire ac exultare barbarum paterentur, cumulusq. deinde prosperarum rerum est consecutus Antiochia & Myra præualidæ vrbes, & tractuæ gentis vniuersæ deditionem in potestatem venerunt omnium primæ, mox aliæ complures, statim, aut obsidionis terrore. Et egerebantur ex omnibus opulentiæ barbaræ spolia, quæ facile solari tam longinquam ab domo militiam possent. Nec aurum modò, & argentum, quæue alia prima mortales putant, sed his longe pretiosiora de mortalitate Sanctorum, quæ scilicet erepta diuinitus hominum atq. temporum iniuriæ publice priuatimve seruabantur. Ac ex vrbe Myra præsertim D. Ioannis Baptistæ cineres, cuius nomen ac humano generi felicem exortum gentes eæ venerabantur admiratione sanctitatis, itemq. Nicolai Myrensis ossa, & alia quamplurima, quæ referre hoc loco non est operæ pretium. Inter hasce vrbium vel deditiones, vel expugnationes, Mediolanense nomen enitebat præcipua gloria roboris ac perseuerantiæ. Fortissimum quodq. facinus ab eo milite patratum, & ad omnia quæ prouidenda vel audenda forent, nusquam in alterius gentis exercitu plus consilij vel audaciæ toto illo bello fertur extitisse. Sed maximum Anselmus ipse præsidium atq. firmamentum erat, inuictus laboris, & eximius arte quadam imperatoria. Huius ductu Hierosolyma cœpta sunt oppugnari,

difficile

difficile negotium vel propter munimenta vrbis ipsius, vel multitudine defensorum, vel quia prouisa erant omnia quamuis aduersus longum obsidium. Ita dierum aliquot spatio verberata, & defensa paribus animis, victoriam morabatur, donec speculati nostri partem incustoditam in muros euasere, atq. ita capitur triceſimo fere die postquam cœpta erat obsideri. Nobile inde facinus traditur Othonis Vicecomitis, qui splẽdidum in Ambrosiano exercitu gradum obtinebat. Is, cùm insignem ferocia barbarum fortè conspicatus esset, Volucem nomine, qui acerrime dimicando, magnam circa se stragem feciſſet, congredi cum eo singulari certamine concupiuit. Nec ille detrectat pugnam. Strictis repente gladijs conserunt manus, & cùm barbarus aliquandiu ludificaretur ictus armorum vsu, & arte qua præcellebat inter suos, ad extremum Otho mucronem iugulo superne defigit, transfixumq. resupinat, addit deinde multa vulnera palpitanti, donec omni vitali motu destitutum corpus videret. Fuerat Voluci præcipuæ temperaturæ, & artis galea, cui pro crista conuolutus in spiras anguis arreptum vorabat infantem itaut brachia, & cum ipso capite summa pectoris eminerent. Hoc sibi victor gestamen addit, & vt victoriæ monumentum apud posteros esset, gentilitio suo stemmati nobile inserit simulacrum. Institutum postea solenne Mediolanensibus mansit, vt quoties ad bella proderent, statuerent ante aciem anguem effictum coloribus aut metallo, eaq. species non minore esset cæremonia ac religione, quàm quanta suas aquilas veluti propria legionum numina Romani con-

sectare soliti fuerant. In hunc modum capta Hierosolyma, cuncta ferme camporum, & vrbium Christianus tenebat, gloriæq. immortalis actio comprobata Numinis fauore, palam fecerat, stetisse per segnitiem inertiamq. nostram, ne consecratæ cœlestibus vestigijs terræ iugum impuri dominatus tanto antea demeretur. Sed imminuit lætitiam victoris exercitus procerumq. Mediolanensis Antistes contracto ex diuturnis laboribus morbo demortuus in ipso pæne articulo pulcherrimi triumphi. Apud Constantinopolim multorum tabe dierum extinguitur, cùm daturus prouinciæ toti leges & instituta catholicum in morem, cunctaq. formaturus Ecclesiastico cultu ac disciplina, illuc excurrisset. Fertur, cùm sibi adesse finem vel præsagitione cælesti, vel morbi graescentis indicijs animaduertisset, vocata suorum concione, quos ex octo millium numero reliquos fecisset bellum, huiuscemodi orationē

» habuisse. Non mihi lucis amor ante diuinam voluntatem, vt inuitus & cum aliquo respectu mortalium rerum ex hac vita discedam. Illa quin potius lætitia subit animum, quòd liberata vobiscum Hierosolyma veluti pulcherrimum opus nulla posthac humana culpa violaturus discedo, idq. mihi vltimum rerum est, quod votorum primum fuit. Verùm angimur quòd optimè de nobis meritos ciues relinquimus tam procul ab domo; & quos vna cum Pastore suo ire per patria templa Deo immortali gratias agentes oportebat, hi mœsti Pastoris desiderio veluti funestam victoriam reportabunt. Plura de extremis loqui eius est qui velit viuere. Viuam autem in memoria pectoribusq. vestris, si quales

les in hoc bello vos præbuistis, concordia nimirum, & erga duces obsequio, tales eritis, cùm vos patriæ redonauerit Deus, dissidiaq. & rixas pessimum iampridem ciuitatis nostræ venenum non è vestris modò, sed ex reliquorum ciuium animis auferre radicitus conabimini. Iamdiu est, cùm vrbs Mediolanum ciuilibus malis agitatur, semperq. aut Pontifex adulterinus, aut ab hoc principio contraria studia, & factiones, & mutuam in necem armatæ nostrorum hominum iræ deformant Ambrosianum nomen, & quæ ciuitas esse finitimis modestiæ ac disciplinę exẽplum debebat, ea potius omnis petulantiæ est inuitamentum, quàm vt ipsius exemplo cæterę gentes rectè faciant. Nec dubito, quin nostro mox obitu vacua sedes nouas turbas, & noua ciuilium bellorum tentamenta sit excitatura. Proinde vos obtestor per communis patrię caritatem, per hoc quod procul in sacra terra gessimus bellum, per felicissima rerum exordia, feliciores euentus, vt si tumultus ingruerint, pacis & concordię sitis auctores, & vestro potius iure decedatis, quàm temeritatis alienæ comites rem euertatis publicam. Iam vestrę virtutis admiratione imbuti ciues expectant liberatores humani generis, vindices terræ in qua fixisse vestigium pars felicitatis fuerit, victores belli, quod maiores nostri, omnisq. ante ipsos ætas in votis magis & sermonibus, quàm vlla in spe, habuere. Erit authoritas & fides, siue monendo & obiurgando, siue nostra quoque monita referendo reuocare á certamine turbidas hominum mentes aggrediemini. Hoc iterum à vobis, & nihil vltra rogaturus peto. Non id pręcipuũ munus

„ munus est, amicorum, prosequi defunctum ignauo quę-
„ stu, sed quę voluerit meminisse, quæ mandauerit, exse-
„ qui. Iurauere primus quisq. ex illa multitudine, dex-
„ tram Anselmi contingentes, enixe facturos omnia, vt
„ Mediolanensis Ecclesiæ quietæ ac tranquillæ res forent.
Inde Pontifex, cùm litteras quoq. Mediolanum, & ad suos extrema mãdata dedisset, pauculis interiectis diebus moritur ingenti luctu, non Mediolanensium modò, sed exercitus vniuersi. Tanta illi comitas in omneis, & incorrupta maiestate fuerat mansuetudo. Sed Mediolanenses altius mœrebant, & postquam aliquandiu sunt illacrymati defuncti antistitis aduerso casui, quo casu patrios extra fines occubuisset, cum ei patria debitum omnium consensu triumphum appararet, ad sua mox deploranda damna, suasq. illa ex morte calamitates auertuntur. Quem enim tàm miti ac moderato recturum imperio rem Ambrosianam? quem afflicta domi omnia & dissensione ciuili, & diuturna Pastoris absentia recreaturum? Cuius porrò auspicijs tantum illud spatium itineris ingrederentur? Quis maris infortunia suis precibus amoliretur? Hæc & alia, quæ suggerebat dolor, vt sunt molles in calamitate mortalium animi, pro se quisque velut parente destituti Mediolanenses querulis inter se vocibus agitabant. Sed par fuerit Gothifredo quoque Bolionio suum decus atq. gloriam impendi nostris litteris, & inclytæ principem actionis ad extremum vsque prosequi, quamquam nihil ille ad Mediolanense nomen attinuerit. Is vnanime procerum consensu Hierosolymæ Rex appellatus, munia quidem & curas induit

Regis

Regis quo ſtatum formamq. componeret vniuerſæ pro uinciæ, cæterùm ſpeciem ac honorem nominis eius vt admitteret, nullis vnquam rationibus adduci ſe eſt paſſus. Excelſo animo repudiauit, quod facile quilibet alius per noua bella, & clades appeteret. Tam raræ moderationis vir, cùm totus iam eſſet in eo, vt Hieroſolymitanam rem à barbaricæ conſuetudinis moribus traduceret ad chriſtiana inſtituta & ritus, daretq. leges quas illis hominibus eſſe aptiſſimas arbitraretur, orta repente, ſicuti credere licet, ex ea colluuione, quæ fermè bellum inſequitur, peſtilentia, ingenti omnium dolore moritur. Succeſſit ei Balduinus nequaquam pari erga regium nomen faſtidio, isq. primus Hieroſolymę Rex appellatus. Recepta Hieroſolyma, conſtitutoq. Regno, cùm variarum gentium exercitus domos reuerterentur, Mediolanenſes quoque reuenere, niſi ſi qui nulla domi bona ſpe, barbara in terra, reliquæ vitæ ſedem ac domicilium optauiſſent. Poſtquam reduces ad vrbem appropinquauerunt, obuiam effuſa ciuitas, primò ingenti lætitia & gratulatione agmen excipiebat; mox comploratio, & męror, ac triſte deſiderium ſubijt, vbi requirentibus ſuos, funera, & mortes, & quę mortis inſtar accipiuntur, voluntaria exilia nuntiata fuere. Tunc certamen doloris & lacrymarum edebant coniuges, matres, alijve quos humanę vincula ſocietatis, & ſua mollitudo faciles in luctum dabat. Etiam, qui nulla priuatim clade funeſtam domum haberent eos aliena damna & clades ad miſericordiam alliciebāt, & ex miſericordia par ferme cruciamentum oriebatur. Ac rurſus omneis, quive receperant, quive deſiderabāt,

cara

cara pignora, & sanguinem suum, à propria lætitia, vel mœrore ad publicam Anselmo extincto deflendam orbitatem auersi, per dies aliquot mœsto silentio, vel ploratibus inquietis egere. Spatium Scilicet illud fuit, quo non agendi quicquam, non consultandi, non decernendi rationem vllam inuenirent principes vrbis Mediolani, dominaq. Longobardi nominis attonitæ similis hæreret. Cùm in hoc statu res Mediolanensium essent, Ecclesia sine Pontifice, populus absq. consilio, cuncta obsita solitudine ac squalore qualis captarum esse vrbium solet; tunc Ioannes Rhaudensis, consentaneum id authoritati ac prudentiæ suæ munus desumpsit sibi, vt consternatas erigeret mentes, atq. luctui finem statueret. Is ad circumfusam vndiq. multitudinem huiuscemodi orationem habuisse fertur. Viri
„ Mediolanenses. si considerare volumus, quæ fulmina
„ perculerint hoc Hierosolymitano bello ciuitatem no-
„ stram, & quàm graue damnum sit acceptum, Pontifice
„ amisso, succisis militiæ neruis, exhausta tot funeribus
„ Ecclesia, perempta tot clarissimarum domorum sobo-
„ le: nullæ lacrimæ, nullus mœror, nulla prorsus lamenta
„ sufficerint deplorandæ calamitati, ac æternos nobis
„ esse luctus opportebit, quos tanta iactura publice
„ priuatimq. iustos facit. Sin & mortalitati quamuis il-
„ lustrium virorum natura diem vltimum imponit, &
„ belli damna sunt ineuitabilia, magna nobis ipsa res
„ præbet solatia, queis & Pontificis desiderium fere
„ constanter publicè omnes, & domesticæ quisq. clădis
„ abolere memoriam possimus. In ipso laborum, & glo-
„ riæ termino fortissimus imperator, idem, & sanctissimus

Anti-

Antistes occubuit, ad extremum vsque defunctus erga „
populares suos omni pastorali munere, & parta victo- „
ria, cui posteritas omnis inuideat. Is liberata Hiero- „
solyma, rebus humanis est exemptus, tamquã glorioso „
facinori Deus illum commodasset, quo patrato & per- „
fecto, magnam virtutem repeteret, ac vindicaret in „
cælum. Vltimum operum mortalium esse debuit cæ- „
lesti viro, quod præclarissimum esset, nec vlla deinceps „
humanæ culpæ labe deformandum. Ac lugendi quidé „
Episcopi finis hic esto. De cæteris autem, qui belli ca- „
sibus intercepti cum tristi nunc recordatione subeunt „
animos, & sensum humanæ caritatis acerbe perstrin- „
gunt, sic habetote, violari nimirum, & quasi fœ- „
dari vestris lamentis & mœrore virtutem egregiam „
qua strenuissimi militum pro Christo dimicantes oc- „
cubuere. Iam felices animæ defunctæ mortali hac „
vita perennem illam alteram attigerunt, in quam no- „
stra omnium vota feruntur. Iam liberatores Hieroso- „
lymitanæ terræ laureati perfruuntur æuo sempiterno, „
spectacula cęlitum aliorum, decora generis humani, „
Numinis delitię; Et erunt adhuc, quos tantis illacri- „
mari, atq. ingemiscere suorum bonis iuuet? Recenti „
dolori conuenit luctus, & ex mœrore solatia fatemur „
scimus, nostrumq. ipsi quodammodo sensum agnosci- „
mus. Nunc ad Reip. curam erigere animos oportet, „
& quoniam Episcopi mortales sunt, Ecclesia ęternum „
manet, quærendus est, qui virtute ac pietate proximus „
Anselmo ipsam regat. Simul quoniam non tanta no- „
bis priuatim accepta est clades, quantum vniuerso Ca- „
tholico nomini ex hac victoria decus, & incrementum „
accesit „

„ acceſsit, Deo immortali ob rem benè geſtam honorem
„ habendum cenſeo, vt ſicuti noſtra præcipue virtus, no-
„ ſtra arma Hieroſolymitanis rebus enituere, ſic pietatis
„ quoque ac religionis exemplum, cæteræ gentes hinc
„ ſumant. Quá pij, qua fortes, merebimur fortaſſe cæ-
„ leſtem opem, & perire Deus vtiq. populum nolet, qui
„ virtute in bello, vbi pax euenit, diuino cultu primus
„ agat. Hæc ab venerandæ authoritatis viro, ingenti ſpiritu perorata magnum erigendis popularibus habuere momentum. Simul alij viri graues obeundo paſſim domos, vt quæq. cariſſima capita deplorarent, demonſtrabant, iniuriam fieri gloriæ fortium virorum ſi muliebribus diutius querelis ac lamentis vrgerentur. Illos aut pro Chriſti nomine dimicantes occubuiſſe, aut parta victoria diuinitus ereptos humanis rebus, ne contaminarentur vllo mortali iam opere, ac vt protinus ad parata præmia tranſirent. Se quoque, amiſsis, quos vel genere ac ſanguine proximos, vel caritate ac amore prę cipuos haberent, funeſtam habere domum, & conueniſſe recenti cladi luctum, ac ex mœrore ſolatia, nunc erigendos animos; & grates agendas Numini, quòd exigua iactura patratum bellum fuerit, quodq. ciues optimi debitam naturæ neceſſitati vitam in tam illuſtri poſuerint munere. Ita pleriq. luctum poſuere durauit alijs mœror & deſiderium, nec ante ſuſtulerunt afflictos animos ad æquitatem, quàm dies & medela cuiuslibet ægritudinis obliuio, veniensq. poſt omnia funera lacrymarum finis eſſet pro lenimine ac ſolatio. Interea tamen Deum ac religionem communiter omneis reſpexere, vadebantq. Ioannis ductu Mediolanen

ſes

ſes ad prꝯcipuꝫ celebritatis templa reſolutis in pietatẽ animis tam qui deſiderabant, quàm qui receperant fratres, aut filios aut propinquos aliaue pignora ſocietatis humanæ. Ad ſacri ſepulcri nomine inclytam ædem præcipua pompa & apparatu ſupplicatum iêre. Virorum, & feminarum,& turbæ puerilis agmina quotidie illuc vadebant, deſcripta in ſingulas regiones erant vadendi tempora & vices, cæremoniæ totius auctor & magiſter erat idem ille, cuius primùm rationibus & hortatu commota ciuitas ex curis & afflictatione reſpexerat templa & Deum. Hoc ſupplicationum initio verſi penitus in ſacra religionemq. Mediolanenſes, toti diuinarum rerum erant,ac eo quidem tempore, quaſi remunerante publicam pietatem Deo, res accidit, quæ præmium ſimul & incitamentum eſſet pietatis. Mariæ Virginis ædes, cui cognomen hodieq. manet à Porta, ſiue publico decreto, ſiue priuato ſumptu tunc forte reficiebatur, collapſa nimirum æuo, vel humiliore forte ſtructura, quàm aut magnitudo Diuæ, aut ſplendor ipſe ciuitatis poſtularet. Cùm igitur in eam formam, qua nunc viſitur inſtauraretur,aperientibus fundamenta fabris, quadratum lateritiæ ſtructuræ ſeptum apparuit, quo reuerenter ac trepide ſoluto, ferream arculam inuenere,vetuſtis litterarum notis inſcriptam,quæ titulos reliquiarum amplexę vaneſcebãt ęuo. Reſerata mox arcula cæleſtes diuitias oſtendit; ſimul inuẽtæ tabulæ recenti iam & clariore ſpecie diuinarum rerum indicem continebant. Fuere autem ſacri lintei portiuncula, quo linteo corpus exangue liberatoris noſtri, poſtquam è cruce pependerat, eſt inuolu-

tum, fragmina crucis ipsius, cespes, qui manantem è Christi vulneribus ebiberar sanguinem, ossa Casti, & Polinicis, dentes, articuli, & ex aliorum inclyta mortalitate pleraq. frusta & segmenta, quæ non fuerant descripta, & exsignata nominatim; commune reliquiarũ nomen præferebant. Inuenta igitur hæc & in publicũ prolata, leuamentum & solamen haud exiguum fuere ciuitati, vulgoq. sic interpretabantur ac differebant, cordi nimirum adhuc superis esse rem Mediolanensem, affulsisse numina dubijs rebus, & quasi pignora hæc publicæ salutis extare, aliaq. porro dicebantur, quæ scriptoribus haudquaquam facilia relatu præsens iucunditas ac dulcedo subijcit, vbi magnæ ac insperatæ res ingenti lætitia mentes hominum occupauere. Iam successerat Anselmo Grossolanus, quem annales alij vitata nominis inconcinnitate Arisolanũ, siue Chrysolaũ appellare malunt. Is cùm emptũ vti fama est, grandi pecuniæ summa Pontificatũ haberet, ob eãq. rem haud rectis ciuiũ oculis adspiceretur, conscientia facinoris, & metu periculi trepidus latitabat. Munia Pontificis interim obibant æditui templi maximi, soliti statis in ædæo precibus alternare choros, qui nunc ordo nitet purpura, splendoremq. vestis æquant titulo. Horum præcipuus authoritate muneris & vitæ fama, freti collegio de sacris reliquijs, ac de Numinis clementia, ciuium officio, sic desseruisse fertur. Cælestia munera, magnarum animarum exuuias, & inuiolabiles æuo sanctorum artus, semper quidem ego in magno pretio, magnoq. honore habendos censui, nec aliunde magis æstimauerim decora temporum & felicitatem,

citatem, quàm ex harum rerum prouentu, & cultu, cùm
aut per multum ęui abdita & occultata reperiuntur,
aut reperta splendide ac magnifice, religioseq. cele-
brantur. Quippe mortalia hęc diuinitatem spirant,
nosq. ipsi quodammodo subducimur in cęlum, vel con-
templatione sanctorum & aspectu, vel pręsenti custo-
dia & tutela. Quod si fuit vnquam cur intimis gaudijs
effusaq. gratulatione firmamenta hęc publicę priuatæq.
securitatis acciperentur; hoc illud esse tempus arbi-
tramur. Nam fessi pręteritis instantibusq. malis, quã-
uis ex diuturna veluti iactatione conquiesceremus,
naufragis tamen eramus propiores, desideriumq. Pon-
tificis amissi, profanus Pontifex vsque in desperationẽ
vrgebat, & noua calamitatum series nascebatur, cùm
benigna hęc & salutaria sydera rebus nostris appare-
re. Nec ego casum, & sortem & fortunam hanc ap-
pellauerim, sed numen & prouidentiam, & munus ętер-
nę benignitatis. Sępe maiores nostri, prosperis quoq.
rebus & florentissima ciuitate, cùm sanctorum reli-
quias inuenissent; more triumphantum duxere pom-
pam, & veluti parta victoria, lætitiam celebrauere; A
nobis igitur exiguntur tantò plura & ampliora, quantò
magis languentes & afflicti huiusmodi subsidijs indige-
bamus. Segnities, & probrum, & ingrati animi vitium
fuerit tanta munera transmisisse silentio, nec vllum de-
scendenti tamquam in nostra commercia cælo plau-
sum dedisse. Exsequendo inde cætera summus ordi-
nis, facilè collegas in eam sententiam adduxit, vt sa-
cris reliquijs accumularent, quicquid honorum & cele-
britatis, aut veteres vnquam adhibuissent, aut nouis

hominum ingenijs & solertia posset excogitari. Primum omnium, institutum, vt reliquiaria theca statis diebus per vrbem apparatu quam ornatissimo portaretur, antistites ipsi succollarent, sternerentur floribus viæ, textilia parietibus intenderentur, festo pulsu personarent aera campana, musici choros alternarent, hos dies festos ac geniales populus Mediolanensis haberet. Ipsum quoque celebritatis huiusce diem græca plaudentes voce diem ΑΓΙΟΣ appellauere, eamq. vocem tota passim vrbe agmina supplicantum ingemina bant. Ac sacer ordo quidem hæc & alia decreuit, tabulasq. decreti grauissimi scriptores vidisse testantur. At cæteri magistratus, in quorum manu tum res erat publica, nõ secus atq. certamine quodam indicto, vim vniuersam suæ potestatis ad augendam triumphi maiestatem contulere. Reuocati in patriam exules, remissa tributa, institutę nundinæ, dempta captiuis vincula, carcer apertus, ludi, conuiuia, saltationes, ac ex vetere memoria repetita liberalitate, positus in propatulo rerum omnium vsus, ac deniq. nulla res omissa, quæ foret effusæ gratulationis, & lætitiæ. Per eam lætitiam inducias quoq. pepigere cum hostibus, ac præcipue cum Laudensi nomine, quæ tunc forte ciuitas ad excidium petebatur. Ita Mediolanenses hoc tempore pace superum impetrata, compositisq. dissidijs, quæ ferere ac alere amat humanum genus, tantam vsurpare tranquillitatem incipiebant, quantam haud ferme alias habuissent. Sed quominus ea sincera ac solida tranquillitas esset, vna res adhuc efficiebat, quod Pontifex adulterinus occupata verius & impedita sede, quã

possessa

possessa vel impleta, neq. regebat ipse sacra, & Ecclesiam, neq. eligi rectorem patiebatur. Grossolanus relicta sicuti demonstratũ est vrbe, petitaq. ad voluntariũ exilium longinqui ruris latebra, luxu tantùm, & superbia Pontificem agebat. Vulgò ipsum omneis contumelioso nomine Simoniacũ appellabant, nimirũ ab auctore sacrilegi mercatus atq. nundinarum Simone, quẽ omnis ætas, & detestabitur semper, et colet. Tunc habebat Romana sacra Pascalis imperij sanctissimi vir, cupidus emendandi generis humani, specimen vnicũ apostolicæ seueritatis, quæ á Petro & Lino per aliquot secula propagata in successores, humanis tentari moribus incipiebat. Itaq. principes Vrbis Mediolani communicatis inter se consilijs haud irritam sub tali Pontifice foreactionem rati, depellere sacri honoris fastigio Grossolanum statuerunt, id facile successurũ, si tantùm crimen ipsum ambitus, quo grassatus fuerit, demonstretur apud eum, qui omne malũ exemplũ ex Ecclesia sublatum velit. In eã rem legati decernuntur, vt quisq. maxime detestatione flagitij, vel promptũ ob ingeniũ deferendæ ciuitatis querelę maxime idoneus haberetur. Profecta Romam legatio, postquam Mediolanẽses esse viros, & quid petentes venissent, aperuere, sine mora ad Pascalem introducti audiuntur clementer ac benigne, sicut & mansuetudo principis, & dignitas ipsorum postulabat. Summa fuit. Vrbem Mediolanum, perdiu iam, quà discordijs intestinis, quà bellis externis per omnia incommoda calamitatesq. volutatam prope ad vltimum rerũ venisse, nec vllam esse miserrimę, ac perditę ciuitatis cladem, cuius exempla memorare nõ possint

sint vastatos agros, incensas villas, direptam vrbem, ac nouissime Hierosolymitana expeditione nobilium familiarum heredes, floremq. iuuentutis amissum esse, quodq. super omnia lugendum putent, Parentem Ambrosiani nominis Anselmum, cùm belli pericula euasisset, peremptum morbo lacerandam Ecclesiã reliquisse ambitioni & auaritiæ & temeritati. Grossolanum esse quendam, quem suum perhibere ciuem erubescant; attamen in omni terra nasci prauos homines ac turbulentos, neq. flagitia priuatorum à rectis æstimatoribus in dedecus trahi gentis vniuersæ. Hunc nulla diuinarũ rerum peritia, nullo dato in imis documento, auro, & muneribus flagitiorum omnium administris tetendisse, locum, vt eum occuparet, quem spectatæ sanctitatis ac doctrinæ viri soliti fuerint obtinere. Nec inanes fuisse perditi hominis conatus, &, siue mortalium scelere, siue Numinis erga rem Mediolanensem, ira, titulo tenus inuasisse pontificatum Ambrosiannm, eiusq. nominis insignia, & maiestatem circumdedisse sibi. Quia tamen conscientiæ stimulis agitetur, neq. committere se se in publicum audeat, secessisse in obscura loca procul ab vrbe, nihil sacræ rei, nihil publici muneris attingentem. Ac ipsum quidem rectè feciſſe, quòd ciuitatem exonerauerit, neq. locum dederit facinori, ad qđ facile transilitur ab ira & desperatione; cæterùm Ecclesiam legitimo Pastore destitutam iacere in sordibus & squalore, insuperq. teneri vinculis implicatã, vrgente Grossolano, & Pontificatũ, quẽ pecunia sit adeptus, vindicãte impetu, & instinctu, & libidine. Turbidos infensosq. ciues fortasse monstrum illud è Rep. sublaturos fuisse,

fce-

scelereq. scelus amoturos, sed victos precibus, & consensu meliorum, ne qualicunq. perempto antistite nocentiorem vrbem facerent. Hærere adhuc in animis illa verba optimi pastoris Anselmi, cùm apud Byzantium, supremis appropinquans, vocata concione, paternis obtestaretur monitis, ne curam publicæ pacis & quietis vnquam ex animis omitterent. Ea scilicet recordatione militares viros attineri. Nunc se publico decreto missos, obsecrare Christi Vicarium, vti consulat afflictis rebus vrbis Mediolani, ne ue deesse caput pateatur genti, quæ ipsa moderatrix & domina tot gentiũ antiquitus instituta maximi regiminis gloriam in hæc vsq. tempora perpetuo tenore continuarit. Has Mediolanensis Reip. preces, hanc summam legationis adferre. Miti sicuti diximus ingenio Pascalis erat, eaq. cura Pontifici viuebat in pectore, vt vitia, et corruptelas, quę varietate temporum, in Ecclesiam irrepsissent, tolleret, ac sanaret. Tantò acerbius tulit, Metropolim Ambrosianam, quæ esse disciplinæ norma, ac exemplum deberet, agitari turbis, prædam insanæ cupiditati, & ambitioni. Legatis breue responsum dat; curæ sibi rem Mediolanensem fore, irent, ac læta omnia domum renunciarent. Auersus inde ad circumspicienda remedia, quibus id sanare malũ posset, quamuis authoritas imperij summi, rationes alias vindicãdæ prauitatis daret, ipsaq. criminatio manifestior esset, quàm vt ambigendi locus relinqueretur; insita benignitate tamen faciendum putauit, vt ipsũ quoq. Grossolanũ audiret. Reus enimverò citatus Romam in iudicium, post dies aliquot moritur, neq. abfuit suspicio, quin ipse sibi veneno mortem conscisciuis-

sciuisset; plures senio,& mœrore confectum tradidêre. Situs est in æde beati martyris Sebastiani, nequaquam ea publica detestatione quam pessimis moribus meruerat. Cupidine honoris, humani animi morbo lapsum reputabant, & versa in mansuetudinem ira, quem oderant, miserabantur. Hoc tempore Mediolani forte excitatum incendium prope vrbem hausit ac deleuit,alias quoq. simili tentatam clade, sed nequaquam pari strage vel damno. Tabernæ aliquæ refertæ mercibus, quibus alitur ignis, concepta repente flãma cùm arsissent, per continentia tecta transmisere contagionem,& cùm ad extinguendum vndiq cõsurgeretur, omni iam humana ope & concursu validior ignis erat. Itaq multi mortales perempti, variæq. inde & oppidò miserandæ lethi facies traduntur. Alij gratissima quiete demersi non prius exitium sensere, quàm vrens in vicino flamma calore tentaret artus. Tunc exilientes proripientesq. se se fumus & vapor,& conflagrantia circum omnia teterrime inuolebant. Alios illapsa tigna & trabes, & ipsa propè tecta sopitos & nihil ferme sentientes oppresserunt. Nonnulli etiam vstulato, ac dehiscente pauimento præcipitauere cum ipsis lectulis in ædium ima. Plures, dum portant aut affundunt aquam, dumue carissima quæq. subducere in tutum conantur, absumpti triduum. ferè clades atrocissima tenuit, quo spatio exacto, reliquiæ fumantis ac semirutæ vrbis tristi aspectu superstites confudere passim cadauera, & laceratis atq. deustis artubus flebili comploratione quiritantes qui exigua in spe trahebant animam; passim ex ipsa mortuorum strage, vel ex congestu fragminum, ac cæmen-

mentorum morantes aliqui brachia & crura miserabilior vtiq. turba, quàm quos repentini casus exemerant vitæ pœnis. Eodem incendio sacræ ædes conflagrarũt, idq. inæstimabile damnum fuit, omni corrupta mysteriorum supellectile & apparatu, quem longa opulentia congesserat ciuitas haud vnquam vlli christianarum gentium inferior pietate, ac religione. Vasa auro argentoque solida liquefacta ad informe metallum, pretiosa textilia, mappæ, tabulæ pictiles & mille ferè annorum dona tam exiguo tempore redacta in cinerem, & fauillam.

FINIS.

REGISTRVM.

✝ A B C D E F G H I K L M N O P Q
R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll
Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu
Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh
Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp
Qqq Rrr Sſſ Ttt Vuu Xxx Yyy Zzz.

Aaaa Bbbb Cccc Dddd Eeee Ffff Gggg Hhhh
Iiii Kkkk Llll Mmmm Nnnn Oooo
Pppp Qqqq Rrrr Sſſſ Tttt Vuuu.

MEDIOLANI,
Apud Io. Iacobum Comum, & Io. Angelum Nauam.

Fol. 266. saltem ad rem consilio gerendam adesse, pastorale atque Pontificium duxit.

410. procedere l. prodidere

275. Ecclesia nacta pacem videbatur,

Cætera multa, quæ passim irrepsere dijudicanda permittuntur amicorum prudentiæ, si qui fortasse legere hæc volent.

988
Th
4908